

image
not
available

GESCHIEDENIS
DER
NEDERLANDERS
BUITEN
EUROPA.

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDERS

BUITEN EUROPA,

OF VERHAAL

VAN DE TOGTEN, ONTDEKKINGEN, OORLOGEN,
VEROVERINGEN EN INRIGTINGEN
DER NEDERLANDERS

IN

AZIËN, AFRIKA, AMERIKA
en AUSTRALIË.

VAN HET LAATSTE DER ZESTIENDE
EEUW TOT OP DEZEN TIJD.

DOOR

N. G. VAN KAMPEN.

DERDE DEEL.

Te HAARLEM, bij
DE ERVEN FRANÇOIS BOHN.
MDCCCXXXII.

VOORBERIGT.

Zeer gaarne had ik dit werk met het Derde Deel in één stuk besloten, gelijk ook mijn stellig voornemen was, doch eene reden, die ik hoop, dat mijne lezeren niet onaangenaam zijn zal, hield mij daarvan terug. De rijke schat van berigten, hier ter stede in het Koloniaal Archief voorhanden, en alle Rapporten en Brieven der Hooge Indische Regéring aan de Kamer der Zeventienen in 't vaderland, met alle daartoe behoorende stukken bevattende, werd mij door de allervriendelijkste vergunning van den WelEd. Groot Achtb. Heere BAUD, toen nog Secretaris-Generaal bij het Departement van Koloniën, thans reeds tot den hoogen post van Gouwerneur-Generaal van Neêrlands-Indië verheven, ten gebruike vergund, waarvan ik dan ook, door de gunstige medewerking van den Heer Magazijnmeester DE MUNNIK, een ruim en onbelemmerd gebruik heb kunnen maken, wien ik hier daarvoor openlijk mijnen dank betuige. Schoon de gewone bronnen, na het ophouden van VALENTIJN'S werk en van dat van DU BOIS, en dus vóór de tweede helft der achttiende Eeuw, schaars en afgebroken vloeijen, zoo had ik thans echter niet alleen geen gebrek, maar zelfs een' overvloed, die mij in verlegenheid bragt. Dus moest ik b.v., om volledige en aaneengeschakelde berigten op te zamelen nopens den oorlog van 1760—1766 op Ceylon gevoerd, (waarvan men elders niet dan hier en daar ver-

strooid eenige regels vindt), *ruim* veertig *folianten doorloopen*, *hetwelk mij echter*, *door de uitstekend goede Registers daarbij voorhanden*, *gemakkelijker werd. Deze moeite getroostte ik mij ook zeer gaarne*, *verzekerd*, *daardoor over een belangrijk en tot nu toe vrij verwaarloosd gedeelte der Vaderlandsche geschiedenis eenig licht te verspreiden*, *en iets nieuws aan mijne landgenooten te kunnen leveren; doch het werd mij daardoor ook onmogelijk*, *om het derde Deel*, *zonder het tot eene onmatige en geheel onevenredige dikte in vergelijking der andere deelen te doen uitdijen*, *of zonder de jongste Geschiedenis geheel te knotten*, *in één stuk te leveren. De lezer kan echter verzekerd zijn*, *dat het volgende stuk*, *de Geschiedenis onzer Overzeesche Bezittingen* na *het einde der O. en W. I. Maatschappijen*, *en dus in deze Eeuw bevattende*, *minder uitgebreid zal kunnen zijn*, *hoezeer misschien niet het minst belangrijke.*

Het was den Schrijver, *die van den handel geene* praktische *kundigheden hoegenaamd heeft*, *zeer moeijelijk om in de geschilpunten over vrijen of beperkten handel*, *over het* Koloniale *stelsel*, *dat voor onze* Oostindiën *voegt* (*de vrijheid van* colonisatie *enz.*), *zijn gevoelen te zeggen. Meestal heeft hij slechts de redenen voor en tegen aangevoerd*, *den Lezer de beslissing overlatende. In het volgende stuk*, *waar dit geschilpunt nog veel meer ter bane zal komen*, *hoopt hij ook dezelfde onzijdigheid niet uit het oog te verliezen.*

GESCHIEDENIS
DER
NEDERLANDERS
BUITEN
EUROPA.

DERDE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Tot op den moord der Chineezen te Batavia.
(1723 tot 1740.)

Daar wij thans in verſcheidene opzigten tot een keerpunt in de Geſchiedenis onzer *Oosterſche* bezittingen zijn gekomen, alwaar de landbouw door de invoering der koffijteelt allengs toeneemt, terwijl handel en geldmiddelen verachteren, zal het niet ongepast zijn, te dien aanzien eenen blik op den financiëlen en handelstoeſtand der Maatſchappij te werpen, die thans eene onverwachte mededingſter in *België* verkreeg.

Korte beſchouwing van den geldelijken en handelstoeſtand der O. I. Maatſchappij.

Wij zagen de vernieuwingen van het oktrooi der O. I. Maatſchappij in 1622 en 1647 (*); de derde had, nog vóór het einde des 25 jarigen tijdperks,

Waarde der aandeelen. Schijnbare bloei.

(*) Hierbij werd bepaald, dat de Directeuren, in plaats van voordeelen naar mate der winst (*proviſiën*), vaste jaarwedden bekwamen: die der Kamer *Amſterdam* 3100, van *Zeeland* 2600, de overigen 1200. Zie *Groot Plakaatboek*, I. D. bl. 545 546.

in 1665 plaats, tot op 1700, en de vierde in 1696, van 1701 af, voor *veertig* jaren. Schijnbaar was haar toeſtand in de eerſte jaren der achttiende Eeuw zeer voordeelig, en inderdaad leverde de handel ruime winſten. Eene vloot, in 1697 uit *Indië* gekomen, bragt voor 5 Millioenen inkoop mede, die in 't vaderland 20 opbragten, zoodat de uitdeelingen in 1701 en 1702 20, en van 1703 tot 1711 op den duur 25 ten honderd bedroegen. Na eene meer ſchrale uitdeeling in 1712 van 15, rezen de uitdeelingen in 1713 tot 30, in 1714 tot $33\frac{1}{2}$, en vervolgens tot 40 ten honderd, waarop zij zich tot 1720 ſtaande hielden. Dit jaar was het keerpunt, waarop de uitdeelingen in 1721 weder tot $33\frac{1}{3}$, in 1722 tot 30, en in 1723 zelfs tot $12\frac{1}{2}$ daalden. De vaart naar en in *Indië* was vrij levendig. Van 15 Februarij tot 25 November 1715, dus in ruim 9 maanden, kwamen er te *Batavia* 127 ſchepen, zoo uit het vaderland als uit de onderſcheidene *Indische* havens aan, en zeilden er 101 uit. Van 22 Nov. 1714 tot 25 Nov. 1715 kwamen er 19 groote O. I. ſchepen uit het vaderland aan, die 2721 perſonen overbragten (*). In 1720 kwamen er 26, in 1721 33 rijkgeladene *Oostindievaarders* onze havens binnen, die 9 Millioenen en ruim 800,000 guldens *inkoopsprijs* aan goederen medebragten (zes dier ſchepen hadden ſlechts zeven maanden reis gehad, destijds een ongemeen korte tijd). De aandeelen rezen in evenredigheid dier ſommen.

(*) Genomen uit de boeken der O. I. Comp. M. S. 1716, *fol.* 876. De ſchepen (grooten en kleineren) in de *Indische* wateren bedroegen 50, de ſloepen en kleinere vaartuigen bijna 200 ſtuks, t. a. pl., bl. 895-909.

In 1718 waren zij 600 ten honderd, en klommen in 1719 tot 902, en in het jaar van den windhandel, 1720, zelfs tot 1080, hetwelk men echter geene innerlijke waarde kan noemen, maar aan overſpanning moet toeſchrijven. Ondertusſchen waren de aandeelen in 1723 nog 654, in 1724 653 ten honderd (*). Ook toen werden er vele *Nederlandsche* fabriekgoederen, zoo als zwarte en gekleurde lakenen, effene (*rasses*) *polemiten* (eene ſoort van greinen) en andere manufacturen, alsmede barnſteen, naar *Indië* gebragt, die echter in het jaar 1715 ſlechts 36,288 guldens winst gaven, hoezeer dezelve grof genoeg was (39¾ pCt.), doch ſlechts op 91,400 guldens. Dit bevestigt hetgeen wij elders (†) zeiden, nopens den *geringen omzet* der O. I. Maatſchappij, als een gevolg van het *Monopolie* (§).

Wezenlijke verachtering der geldmiddelen.

Doch wij noemden dien toeſtand *schijnbaar* voordeelig. Immers ſedert 1693 verminderden de geldmiddelen der Maatſchappij. In dat jaar bezat zij, als overſchot harer winſten, na aftrek aller onkosten, een kapitaal van *f* 40,206,789. Van toen af ging zij, als *Maatschappij*, jaarlijks achteruit, zoodat de voordeelen der verkoopingen in de drie jaren van 1693 tot 1696 niet meer opbragten dan *f* 23,304,700.
en de uitgaven . . . . „ 32,417,417.
Dus in vier jaren ruim 8, dat is jaarlijks 2 Millioe-

(*) SYLVIUS, *Vervolg op* AITZEMA, XLIV. B. bl. 126. VALENTIJN, I. D. bl. 298. *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 115–117. *Koophandel van Amsterdam*, II. D. bl. 47. DU BOIS, *Vies des Gouverneurs Généraux*, p. 296. 297.

(†) Zie I. D. bl. 457.

(§) Getrokken uit de boeken der Maatſchappij, 1716, *fol.* 1026.

nen verachtering. Zoo werd van jaar tot jaar de ſtaat van zaken nadeeliger, en alle de handelsvoordeelen konden tegen de vermeerderde uitgaven der thans *landbezittende* Maatſchappij niet opwegen. In 1723 was reeds het geheele kapitaal van 40 Millioenen uitgeput tot op 4,838,925 guldens. In 1724 waren deze niet ſlechts verdwenen, maar ook reeds een wezenlijk *te kort*, hetwelk ſedert jaarlijks toenam, zoo dat daardoor ook de uitdeelingen verminderden, doch niet in evenredigheid der werkelijke nadeelen. De Maatſchappij hield het voor haar krediet noodzakelijk, geene *plotselinge* vermindering van *dividenden* te doen plaats hebben, en liet die dus van de kapitalen affteken, waardoor noodzakelijk het kwaad nog verergerde (*).

Oorzaken dier verachtering.

Het is zekerlijk verbazend, dat de *Nederlanders* met een oorſpronkelijk kapitaal van *zes Millioenen guldens*, hetwelk ſedert nimmer verhoogd is, zulke groote zaken volbragten, den *Indischen Archipél* aan

(*) VAN OUDERMEULEN, *Memorie* bij VAN HOGENDORP, *Coup. d'Œil sur l'Ile de Java*, p. 401–404. Dus is de opgave van eenen zeer kundigen Directeur der O. I. Maatſchappij, die daartoe hare boeken gebezigd heeft; doch wij hebben, door de inzage dier zelfde boeken, die ons goedgunſtig verleend zijn, gevonden, dat, volgens *specifieke* opgave, door den Boekhouder-Generaal D. BERNARD gedaan en onderteekend den 4den Januarij 1709, ſedert 1691 (toen er reeds penningen moeten zijn opgenomen geweest, en dus vroeger dan in het door VAN OUDERMEULEN genoemde jaar) tot in 1704, gedurende het bewind van VAN OUTHOORN als Gouverneur-Generaal, en van VAN HOORN als Directeur-Generaal, de ſchulden met 4,925,739:4:8 *door aflossing verminderd zijn.* Boeken van *Batavia* 1709, *fol.* 2425. Wij waren deze opgave der waarheid verſchuldigd, omdat, volgens het in den Tekst gemelde, de nagedachtenis dier beide

de *Portugeezen* ontrukten, de magt der *Engelschen* en *Spanjaarden* tegenſtand boden, faktorijen, vestingen en ſteden bouwden, talrijke vloten uitzonden, en nog zoo vele uitdeelingen konden doen. Zoo iets kon men ſlechts van *Hollanders*, en wel van

---

mannen met de ſchuld van het aanvankelijke verval der Maatſchappij in het *financiële* zou kunnen bezwaard blijven.

In die zelfde boeken, 1709, *fol.* 997. vindt men den volgenden ſtaat der O. I. C. op ult. Aug. 1708.

Bezittingen;

Contanten	1,591,729 : — : 8	
Goud- en zilverwerk	48,820 : 10 : —	
Specerijen	3,135,100 : 7 : 8	
Nederl. en Ind. Koopgoederen . . .	4,933,407 : 17 : —	
Equipagie, Artillerie, Wapenen, Bouwſtoffen, Levensmidd. enz.	4,363,399 : — : 12	
		14,072,456 : 15 : 12
De ſchulden waren		5,945,531 : 13 : 8
Capitaal Rest.		8,126,925 : 2 : 4

(De oorlog op *Java* in 1705 en verv. moet dus ontzettend veel gekost hebben, dat het kapitaal van 40 Millioenen *toen* reeds zoo uitgeput was).

Doch de algemeene lasten bedroegen, alle onkosten en bezoldigingen medegerekend	3,003,627 : 15 : 8
De zuivere winſten daarentegen . . .	1,786,184 : 8 : 8
Verlies	1,217,443 : 7 : —

De zuivere winſten van den handel (die hieronder berekend zijn) bedroegen in 1708 de ſom van 1,158,307 : 6 : —
(in 1707 ſlechts 1,017,688 : 9 : 12.)

De inkomſten van *Jacatra* (het gebied van *Batavia*)	604,784 : 5 : —
Verbeurdverklaringen	14,938 : 17 : 8
Verdiende ſcheepsvracht, transport- en kostgelden	8,154 : — : —
	1,786,184 : 8 : 8

Hollanders der zeventiende Eeuw verwachten; en deze eenvoudige optelling van daadzaken toont genoegzaam aan, dat onze Vaderen eene kracht bezaten, waarvan wij ons naauwelijks een denkbeeld kunnen vormen. Maar alle voorſpoed baart moed, en moed vaak overmoed, verwaarloozing en verſpilling. Kundige Schrijvers vinden deze laatſte in de menigte ambtenaren, die niet alleen aanzienlijke jaarwedden trokken, maar zich ook door eigen' ongeoorloofden handel ten koste van het *Monopolie*, den grondſlag der Maatſchappije, verrijkten; ambtenaren nogtans, die door de zeer vermeerderde bezittingen der Maatſchappij, vooral op *Java*, noodzakelijk waren geworden. Scheepskapiteinen, leveranciers, commiſen enz., beſtalen de Maatſchappij ſchaamteloos, of gebruikten haar eigendom voor zich zelve: dit ſtrekte zich zelfs uit tot het bouwen van huizen en de dienst der hospitalen. Met de verſlapping en de toenemende weelde en zedebederf bij de Natie groeiden de behoeften der ambtenaren. De opperhoofden, die te voren zedig en eenvoudig waren in kleeding en levenswijze, gaven aan hunne minderen het voorbeeld van pracht en verſpilling, die men niet dan langs oneerlijke wegen kon volhouden. De Natie was ook niet meer zoo fier, zoo moedig, zoo vaderlandlievend en onbaatzuchtig als weleer, toen er (vóór 1650) nog geene eigenlijke rijkaards in *Indië* waren. Ook dreven, ſedert den *Utrechtschen* vrede, die een tijdperk van algemeene rust en krachtsontwikkeling opende, de andere Natiën den *Indischen* handel met zoo veel ijver en voordeel, en de koloniale goederen werden zoo overvloedig aangekweekt, dat de voordeelen op dezelve veel minder werden. Hier-

van waren nogtans de muskaatnoten, kruidnagelen en kaneel uitgezonderd, die nog altijd voorwerpen van den alleenhandel der *Nederlandsche Oostindische* Maatschappij uitmaakten (*).

Pogingen der Belgen, om naar Oostindië handel te drijven.

Deze werd omstreeks den jare 1723 zeer ongerust door eene mededingster, die zij nimmer verwacht had. De *Nederlanders* hadden wel in de *Indiën* tegen de *Portugeezen*, *Engelschen* en *Franschen*, hetzij door krijgs- hetzij door handelswapenen gestreden, maar nog nimmer tegen hunne *Belgische* stiefbroeders. — Dezen waren door hunne onderwerping aan *Spanje* in de treurige gesteldheid geraakt, van zich zoowel den zeehandel in *Europa* door de sluiting der *Schelde*, als naar de andere werelddeelen door een stellig bevelschrift van FILIPS II., bij den afstand zijner *Nederlanden* aan ALBERTUS en ISABELLA in 1598, te zien afsnijden. Daar nu door den dood van laatstgemelde Vorstin in 1633 die landen aan *Spanje* terug vielen, was het dringend verzoek der *Belgen* niet onnatuurlijk, om deel aan de scheepvaart hunner mede-onderdanen op de *Oostindische* vaart te mogen hebben; en door de aanhoudende verzoeken van den als krijgs- en staatsman hoogst verdienstelijken Kardinaal-Infant FERDINAND (†), werd FILIPS IV. ein-

(*) Wij zullen, tot de helft der achttiende Eeuw genaderd, uit MOSSEL's papieren belangrijke berigten omtrent den toenmaligen staat van den specerijhandel mededeelen. Zie ook over het bovenstaande *Commerce de la Hollande*, Amst. 1768 T. I. p. 127-134. RAYNAL, *Hist. philos. des deux Indes*, T. I. L. II. p. 251. 252. 257-259.

(†) Het verwondert mij, dat de verdiensten van dezen uitnemenden *Spanjaard*, den éénigen telg van FILIPS I., die zich boven de nietigheid verhief, van den overwinnaar der

delijk in 1640 overgehaald, om aan de *Spaansche Nederlanders* de vrije vaart naar *Portugeesch Indië* (niet naar de eigenlijke *Spaansche* bezittingen in beide werelddeelen) te vergunnen. Dan de *Portugeesche* omwenteling, door die in alle buitenlandſche *Portugeesche* Koloniën gevolgd, maakte deze inwilliging vruchteloos. Nu bleef alles in den vorigen ſtaat, te meer, omdat *Spanje*, ten einde de *Portugeezen* weder te winnen, het gegeven verlof niet erkende. Na den *Rijswijkschen* vrede bekwamen de *Belgen* echter weder verlof, om naar zoodanige landen van *Oostindië*, die niet in het bezit van andere *Europische* Natiën waren, handel te drijven; doch de ſpoedig daarop gevolgde dood van KAREL II., en de oorlog wegens de *Spaansche* erfopvolging deed dit ontwerp te niet gaan.

Aanleiding tot de oprigting der O. I. Maatſchappij te Ooſtende.

Toen Keizer KAREL VI., door den *Utrechtschen* en *Rastadtschen* vrede, Heer der *Spaansche Nederlanden* geworden was, beijverde hij zich, vooral op raad van den grooten krijgs- en ſtaatsman EUGENIUS van *Savoije*, de diep vervallene, thans *Oostenrijksche Nederlanden*, door den koophandel eenigzins te herſtellen. Reeds in 1717 waren er, met goedkeuring van het *Weener* Hof en van den Gouverneur-Generaal EUGENIUS, twee ſchepen naar de *Oostindiën* afgezonden; en met veel voordeel teruggekomen.

Zweden in den ſlag bij *Nördlingen*, die FREDERIK HENDRIK het beleg van *Leuven* deed opbreken en *Frankrijk* in 't naauw dreef, dat deze verdienſten door nog niemand opzettelijk in 't licht zijn geſteld. Hij was onze vijand, maar PARMA was het ook, en nogtans heeft onze VAN CAPPELLE dezen eene onvergankelijke, maar helaas! onvoltooide eerzuil gezet. Aan den Infant FERDINAND hebben wij het misſchien te danken, dat wij door eene verleidelijke verovering geene naburen van *Frankrijk* geworden zijn.

Dit bemoedigde anderen, om dien zelfden handel te drijven; doch hiervan waren twee fchepen in October 1719 door een *Hollandsch* fchip in dienst der *Westindische* Maatfchappij weggenomen. Vergeefs beklaagde zich daarover de *Oostenrijksche* Minister in *'s Hage;* men gaf ontwijkende antwoorden. Een der genomene fchepen werd wel in *Duins* door den *Brabandschen* Kapitein van hetzelve, WINTER, hernomen; doch de Staten, en zelfs de *Engelschen*, beklaagden zich daarover te *Brussel* en te *Weenen*. In 1720 werden te *Oostende* vijf, en in 1721 zes andere O. I. fchepen uitgerust. Doch de *Nederlanders* namen hiervan nog een (*), of zelfs volgens anderen nog drie rijkgeladene fchepen, en de *Engelschen* één. Het is niet te ontkennen, dat de eisch der *Hollanders*, om hunne naburen uit de *Indische* Zeeën te weren, gelijk ftond met dien der *Spanjaarden*, welke zulks, ruim eene Eeuw vroeger, aan onze vaderen wilden beletten. Het natuurlijke regt verzette zich daartegen; maar de *Nederlanders* der Republiek hadden de eigene magt, zich tegen *Spanje's* eifchen te handhaven; de *Belgen* moesten hunne regten door invloed van *Oostenrijks* onderhandelingen ftaande houden. Trouwens, Keizer KAREL VI., wien deze rijke handelstak, ook voor zijne geldmiddelen, groote voordeelen beloofde, gaf aan eene Maatfchappij van kooplieden te *Oostende* octrooi om op de *Indiën* te handelen, zoo 19 Decemb. 1722.
wel in *Aziën* als in *Amerika*. De hoofdfom was even groot als de inleg der *Hollandsche Oostindische* Maatfchappij, zes Millioenen guldens, verdeeld in zesduizend aandeelen; de verkoopingen zouden te

(*) Het was te *Brugge* uitgerust.

Brugge of *Oostende*, de algemeene vergadering der Maatſchappij te *Antwerpen*, en naderhand te *Gent* of te *Brugge* plaats hebben (*). Alles, wat voor deze Maatſchappij diende, was in *België* vrij van de regten van doorvoer, en betaalde ſlechts vier, of na 1724 zes ten honderd uitgaande regten; ja men beloofde aan de eerſte oprigters, voor de verliezen, die zij mogten lijden, vrijheid van alle regten voor drie jaren, en daarenboven een geſchenk van *f* 300,000. De Keizer zou eenen Afgezant aan den *Grooten Mogol* zenden, om handelsverbindteniſſen te ſluiten.

Klagten der Republiek en van Engeland over die nieuwe Maatſchappij.

Nu begonnen de Staten der *Vereenigde Nederlanden* en het *Britsche* Hof hunne klagten in te brengen wegens deze ſchending, zoo als zij voorgaven, van den *Munsterschen* vrede, waarbij (in het 5. en 6. Artikel) de *Spanjaarden* bij hunne vaart in *Oostindië* zonder verdere uitbreiding moesten blijven, waartegen de ingezetenen der Republick zich van alle *Spaansche* plaatſen zouden onthouden. De *Oostenrijksche Nederlanders* nu waren destijds, als *Spaansche* onderdanen, in dien vrede en dus ook in die uitſluiting begrepen geweest, en derhalve mogt de Keizer, die *België* op dezelfde voorwaarden, als de vroegere *Spaansche* Konin-

(*) Dit volgens WAGENAAR, XVIII. D. bl. 268. Volgens het zeer uitvoerige en uit echte ſtukken geputte verhaal van de Maatſchappij van *Oostende* in de *Algemeene Oostersche Historie*, XI. D. 1. St. bl. 291., beſtond de hoofdſom uit *tien Millioenen* guldens, verdeeld in *tienduizend* aandeelen. De zaak is deze, dat die ſom bij de oorſpronkelijke inſtelling zoo bepaald was, maar dat bij de nadere wijziging bij opene brieven, in Augustus 1723, de hoofdſom op zes Millioenen, en dus ook de aandeelen naar evenredigheid, werden verminderd.

gen bezat, niet tegen dat verdrag handelen. Daarom hadden zekerlijk ook de *Hollanders* niet met zoo vele opofferingen *België* van *Spanje* gescheiden, en voor *Oostenrijk* veroverd, op dat dit laatste tot hun nadeel zou werkzaam zijn. Daarentegen beweerden de *Belgen*, dat zij geene *Spanjaarden* waren, en dat de Koning van *Spanje* hun land ook niet als zoodanig, maar als afzonderlijk Hertog, Graaf en Heer bezat; dat zij daarenboven zich van de plaatsen, door de *Hollanders* bezet, zouden onthouden, en alsdan volkomen aan het verdrag meenden voldaan te hebben.

Voorspoedige beginselen der Maatschappij. Voortdurende tegenstand van Holland.

Deze zaak baarde veel opziens in geheel *Europa*. Niet alleen *Belgen*, maar ook *Franschen*, *Engelschen*, ja zelfs *Hollanders*, door het *Monopolie* van den handel naar de *Indiën* uitgesloten, namen deel aan de nieuwe Maatschappij, en *daardoor* scheen zij wezenlijk vooral de *Hollandsche* te bedreigen. Het geschil werd, om het met eene nieuwere benaming uittedrukken, een *Europisch twistgeding*. Schoon EUGENIUS van *Savoije*, de vriend van *Nederland* en *Engeland*, de zaak ten sterkste afkeurde, scheen nogtans KAREL VI., ongetrouw aan zijne tot hiertoe gevolgde staatkunde, en steunende op een verbond met *Spanje*, hetwelk door den Renegaat RIPPERDA werd opgezet, eenen algemeenen oorlog ten voordeele der *Oostendesche* Maatschappij te willen wagen. Inderdaad waren de aanvankelijke voordeelen niet gering. Op de eerste vergadering, den 11den Augustus 1723 te *Antwerpen* gehouden, was de hoofdsom van zes Millioenen in éénen dag ingeschreven, en de aandeelen waren daags daaraan reeds 15 pCt. boven *pari*. Ook in de *Indiën* gingen hare zaken zeer goed, daar zij verstandig genoeg was, om *Engelsche* of *Hol-*

landsche ambtenaren (oudgasten) tot faktoren in hare onderſcheidene neërzettingen aan te ſtellen. De *Hollanders* en *Engelschen* bedienden zich bij de *Indische* Vorsten en Volken van dezelfde kunstenarijen, die de *Portugeezen* weleer gebezigd hadden, om de *Hollanders* in een ongunſtig daglicht te plaatſen, door de kooplieden van *Oostende* namelijk als zeeroovers en fortuinzoekers af te ſchetſen. Doch dezen wisten daartegen een krachtig middel, het belang der inboorlingen, hetwelk zij aantoonden, dat bij de mededinging en de vermenigvuldiging van koopers moest winnen. Maar in geene *Europische* haven werden zij toegelaten; niemand erkende deze nieuwe *Belgische* Maatſchappij; en, indien zij geene heimelijke onderſteuning, voordeelshalve, van eenige *Europische* handelsbeambten had genoten, ware zij zekerlijk, bij gebrek aan beſchermers, in geval van mishandeling door de *Indianen*, in eene ongunſtige geſteldheid geweest. De *Hollandsche Oostindische* Maatſchappij wilde haar openlijk beoorlogen, en hare ſchepen wegnemen; maar de Staten wilden geenen openbaren oorlog met *Oostenrijk* voeren, en verboden aan de Maatſchappij, vijandelijkheden te plegen (*).

1725. 1726. Vrees voor een' algemeenen oorlog over deze zaak. De Keizer geeft toe. Opſchorting der Maatſchappij.

De zaak der Maatſchappij te *Oostende* gaf aanleiding tot twee tegenſtrijdige Bondgenootſchappen in *Europa*, die bijna het geheele werelddeel in de wapenen bragten. Terwijl *Oostenrijk* zich met *Spanje*, en kort daarna ook met *Rusland*, verbond, om de Maatſchappij in ſtand te houden, vereenigden zich twee Mogendheden, *Engeland* en *Frankrijk*, die

(*) *Algemeene* (*Oostersche*) *Historie*, XI. D. 1. St. bl. 208-304.

thans voor *België* de onbepaaldste handelsvrijheid, zelfs over het *Hollandsche* grondgebied heen, verlangen, toen, om den ontluikenden handel der *Belgen* naar een ander werelddeel, ten behoeve der Republiek, te beletten. *Zweden* en *Deenemarken* traden ook toe, en *Holland* voegde zich, hoewel niet zonder lange aarzeling, bij dit te *Hanover* geslotene verbond. Zoo vreedzaam was thans deszelfs staatkunde, en zoo groot de vrees voor oorlog! — Over 't geheel was de stemming der *Europische* Mogendheden destijds vredelievend, en door tusschenkomst van den Pausselijken Gezant te *Weenen*, en van den *Franschen* Minister FLEURY, bleef de vrede in stand door de teekening der voorafgaande punten, die voornamelijk de *opschorting* der Maatschappij te *Oostende* voor zeven jaren behelsden, welke echter met eene vernietiging gelijk stond, die, na vele volgende onderhandelingen, eindelijk door den *Weener* vrede in 1731 tot stand kwam. 1727.

Einde der Maatschappij te Oostende. Hare verplaatsing naar verschillende oorden en ontbinding.

De *Oostendesche* Maatschappij had in 1724 drie schepen, te zamen (volgens vergunning van haar octrooi) gewapend met 83 stukken, naar de *Indiën* uitzonden, waarvan er een op den *Ganges* in *Bengalen* verloren ging; in 1725 twee schepen met 72, in 1726 vijf schepen met 138, en in 1727 vier schepen met 124 stukken. De verkooping, in September 1726 gehouden, had vijf Millioenen opgebragt, welke als eene uitdeeling van 25 perCt. werden beschouwd. Bij de opschorting werd bepaald, dat de uitgezondene schepen veilig en ongemoeid weder huiswaarts mogten keeren. De Keizer bedong bij de vernietiging in 1731, dat de Maatschappij nog voor het laatst twee schepen naar *Oostindië* zou mogen zen-

den, die ook veilig zouden kunnen terugkeeren (*). Dit geschiedde, en daarmede eindigde deze onderneming der zuidelijke *Nederlanders*, die sedert tot op hunne vereeniging met *Holland*, 84 jaren lang, van allen handel met de *Indiën* bleven uitgesloten. De ontwerpers en deelnemers, na nog vergeefsche pogingen gedaan te hebben, om de Maatschappij naar *Altona* onder het *Deensche* gebied, en naar *Hamburg* te verplaatsen, van waar de veelvermogende invloed van *Holland*, door *Engeland* ondersteund, hen verwijderde, verstrooiden zich, of voegden zich te *Koppenhagen* bij de *Deensche Oostindische* Maatschappij, of rigtten, onder den *Hollander* JOSIAS VAN ASPEREN, eene nieuwe *Oostindische* Maatschappij in *Zweden* op, die echter noch van belang noch van duur was. Zoo veel magt hadden toen nog de *Vereenigde Nederlanden*, en zoo zeer beschouwden zij *België* als slechts op *bepaalde voorwaarden* door hen aan het Huis van *Oostenrijk* overgegeven! Doch de beschouwing hiervan ligt eigenlijk buiten onze taak. Keeren wij thans tot de Geschiedenis onzer eigene vaart en bezittingen weder.

Vreesselijke storm aan de Kaap. Verlies van schepen.

Het jaar 1722 was ongemeen rampspoedig, door het verlies van vele schepen. — In eenen vreesselijken storm aan de *Kaap de Goede Hoop*, den 16den Junij (†), vergingen er niet minder dan zes met bijna alle manschappen; van vier derzelven verloor men *vijfhonderd vijf en dertig menschen;* die der beide andere bleven behouden. In denzelfden orkaan wer-

(*) *Hist. der Oostendesche Maatschappij* in de aangehaalde *Algem. Historie*, XI. D. 1. St. bl. 305–354.

(†) Te midden des wintersaizoens van het zuidelijk halfrond.

den drie *Engelsche* ſchepen en één *Fransch* verbrijzeld; de eerstgenoemden begrootten hunne ſchade op wel 200,000 P. St. (2 Millioenen 400,000 guldens) (*). Daarenboven verloor de Maatſchappij in dit jaar nog acht harer ſchepen in zee. Maar de overigen, die aankwamen (tweeëntwintig), ſtelden haar daarvoor ſchadeloos.

De afgebroken handel met *China* was door de zorgen van ZWAARDEKROON weder herſteld. Doch ook de *Engelschen* knoopten aldaar naauwe betrekkingen aan, en bragten daardoor in 1723 niet minder dan 425,000 ponden thee naar *Europa*. Daar nu ook van de ſchepen, die door de Maatſchappij van *Oostende* waren uitgerust, verſcheidene met thee terugkwamen, zoo daalde deze te voren zeer kostbare waar zoo ſterk in prijs, dat men dezelve te *Amsterdam* met kruiwagens op ſtraat verkocht.

Na den afſtand van den Gouverneur-Generaal ZWAARDEKROON, die in *Indië* bleef, werd die waardigheid opgedragen aan den Raad van *Indië* MATTHYS DE HAAN, die in 1672, acht jaren oud, met zijn' vader en geheele geſlacht uit *Dordrecht* naar *Indië* was vertrokken. Het kind had toen reeds den naam van *jonge Assistent*, een bewijs, dat het gunst te verwachten had tot zijne verheffing. Zijn vader overleed 17 dagen na zijne komst te *Batavia*. De zoon ging in 1676, 13 jaren oud, als *Assistent* naar *Su-*

Beſtuur van den Gouverneur-Generaal Matthijs de Haan. 1725-1729.

(*) Hoe gevaarlijk de *Tafelbaai* door de N. W. ſtormen voor de zeevaarders is, blijkt aan de talrijke ongelukken, daardoor geleden, waarbij nogtans ook de zelfopoffering en heldenmoed van menigen menſchenvriend heerlijk hebben uitgeblonken. Zie daarover mijn *Afrika en deszelfs Bewoners*, I. D. bl. 43. *en verv.*

rate, klom achtervolgens tot *Commies* aldaar, in 1696 tot Onder-Commies van het kasteel van *Batavia*, Secretaris der Regéring, buitengewoon en gewoon Raad van *Indië*, en in 1722 tot Directeur-Generaal op. Gedurende zijne Regéring, welke VALENTIJN ongemeen prijst, kwamen er (1727) niet minder dan 36 rijkgeladene schepen uit *Indiën* aan. Het was toen, dat de gewezene deelnemers der Maatschappij van *Oostende*, die hunne winsten niet missen wilden, onder de bescherming des Konings van *Polen*, Keurvorst van *Saksen*, in 1730 twee schepen naar *Bengalen* zonden, alwaar een bekwaam Agent hun ladingen beloofde te bezorgen. Dan de *Engelschen* en *Hollanders* in *Indië* werden hiervan verwittigd, en zonden in Januarij van dat jaar twee schepen onder den Kapitein GOSFRIGHT naar den *Ganges*. Reeds bezaten de schepelingen eene faktorij met geschut, onder welke een hunner schepen, na een gevecht, waarbij een man sneuvelde en een gekwetst werd, eene schuilplaats vond; het andere werd genomen en opgebragt. De deelgenooten der *Oostenrijksche* Maatschappij zonden daarop weder een ander schip, met name *Apollo*, naar de *Indiën* onder Kapitein CAIEFAS, die in 1731 voorbij *Stade* behouden te *Hamburg* aankwam. Men had hoop, om van hier, als uit eene stapelplaats, geheel noordelijk *Duitschland* met koloniale goederen te voorzien, en de Raad van *Hamburg* was, voordeelshalve, daartoe gansch niet ongenegen; doch wij zagen reeds, dat de veelvermogende invloed van *Nederland* dit werk in duigen deed vallen (*). Deze zucht voor het *Monopolie*, die, ge-

(*) *Hedend. Historie*, XI. D. bl. 336-338.

heel *Europa* door, andere kooplieden naar *Indië*, dan die van de magtige Zeemogendheden, vervolgde, bewijst wel de magt, die *Nederland* in weërwil van deszelfs vredelievendheid bezat, maar is toch met het natuur- en volkenregt ſtrijdig.

De Gouverneur-Generaal voert de gedwongen koffijteelt tegen een' lagen prijs in.

Reeds in 1729 overleed DE HAAN. Zijne goede eigenſchappen en verdienſten werden bezwalkt door het misbruik, 't welk hij invoerde, de gedwongene koffijteelt tegen een' onevenredig geringen prijs. ZWAARDEKROON had aan de *Javaansche* landlieden, welke dit artikel moesten aankweeken, 15 Rijksdaalders voor het *pikol* van 125 pond beloofd; DE HAAN noodzaakte hen (onder ſchijn van ijver voor de belangen der Maatſchappij, doch inderdaad ſlechts uit nijd tegen zijnen nog altijd in *Indië* tegenwoordigen voorganger, wien hij van daar verwijderen wilde), zich met *zes* Rijksdaalders te vrede te ſtellen. Deze prijs bleef, maar de Kamer van Zeventienen huldigde de verdienſten van ZWAARDEKROON, en toonde zulks door een aanzienlijk geſchenk (*).

Beſtuur van Diederik Durven. 1729-1732.

Thans volgden achter elkander drie Opperlandvoogden, wier beſtuur zeer kort, en over 't algemeen, deels door hunne middelmatige talenten, deels door den gelukkig voortdurenden vrede, van weinig belang was. De eerſte was DIEDERIK DURVEN, een gewezen Advokaat van *Delft*, die in 1706 naar *Batavia* kwam, en in 1724 tot Raad van *Indië* was opgeklommen. In hem had de Maatſchappij een' zeer verachtelijken vertegenwoordiger. Hij bezwaarde de *Chineezen* te *Batavia* met ondragelijke lasten, veroordeelde ſommige ware of gewaande misdadigers dier

(*) DU BOIS, p. 299-301.

Natie tot de wreedste doodstraffen, en leide daardoor den grond tot de schrikkelijke rampen, die eenige jaren later dit ongelukkige volk en *Batavia* troffen. Daarenboven verleende hij zijne gunst aan onwaardigen. Dit alles te zamen verwekte zoo veel billijk misnoegen, dat DURVEN met eenige zijner gunstelingen naar *Europa* werd teruggeroepen, zonder nogtans aldaar, gelijk hij verdiende, voor den regter te worden gesteld.

Voorspoedige retouren uit Indië

Ondertusschen ging de handel der Maatschappij, bij den voortdurenden vrede in *Europa* en de *Indiën*, zeer vooruit. In de jaren 1730 en 1731 kwamen er *drieënzestig* rijkgeladene retourschepen uit *Indië* naar *Holland*, doch van de uitzeilende werden er twee door de *Algerijnen* genomen (*).

Bestuur van Dirk van Cloon. 1732-1735.

Maar eene minder opgemerkte kwaal, het wangedrag en de willekeur van de ambtenaren der Maatschappij, bereikte onder DURVEN's opvolger DIRK VAN CLOON, een' inboorling van *Batavia* (den eersten geboren' *Aziaat*, die dezen hoogen post bekleedde, nadat hij zich in *Holland* op de letteroefeningen had toegelegd), zulk eene schromelijke hoogte, dat zij eene in 't oog loopende, en tot nu toe voorbeeldelooze strafoefening noodzakelijk maakte. Wij moeten dit merkwaardige geval eenigszins nader uiteenzetten.

Wreedheden van den landvoogd P. Vuyst op Ceylon. Zijne straf.

Ceylon had, na de volkomene uitdrijving der *Portugeezen*, de wering der *Franschen*, en de bijlegging der geschillen met den Keizer van *Candy*, eene langdurige rust genoten. De Gouverneur aldaar, hoewel afhankelijk van *Batavia*, kon ook onmiddel-

(*) DU BOIS, p. 302.

lijk met het Moederland briefwisfeling houden. Na den Gouverneur RUMPF, die zich onberispelijk gedragen had, volgde zekere PIETER VUYST, gewezen Fiskaal, Directeur-Generaal in *Bengalen*, en buitengewoon Raad van *Indiën*, in 't beftuur. Hij was even als de Gouverneur-Generaal in *Indië* van *Nederlandsche* ouders geboren. Doch hij begunftigde meestal de inboorlingen, tot welke hij zelf door zijne bruine kleur fcheen te behooren. Hij was voorts van natuurlijk verftand niet ontbloot, doch misbruikte hetzelve door afzigtige wreedheid en de verfoeijelijkfte aanflagen. Hij gedroeg zich van den beginne af niet als een *Nederlandsch* landvoogd, maar als een *Oostersch* Despoot. Om zich van de rijkfte en aanzienlijkfte ingezetenen te ontflaan, en hunne bezittingen verbeurd te verklaren, verdichtte hij eene zamenzwering, waarin die perfonen zouden hebben gedeeld, om de fterkten des eilands aan buitenlandfche Mogendheden (*Engeland* en *Portugal*) als mede aan den Keizer van *Candy* over te leveren, welke Mogendheden natuurlijk over deze valfche aantijging ten hoogfte vergramd moesten zijn. Daar hij echter geene kans zag, om de onfchuldig aangeklaagden door den gewonen regter te doen veroordeelen, ftelde hij, onder voorwendfel van *onverwijlde noodzakelijkheid* (*), eenen *krijgsraad* aan, voor welken zij moesten te regt ftaan, en waarvan *hij* de voorzitter was. Tegen alle regelen van regt en billijkheid deed hij negentien perfonen eerst op de pijnbank fpannen, en daarna, zonder bekentenis,

(*) De *urgence* der *Fransche Revolutionnairen*, die ook de *Regtbank der omwenteling* heeft doen oprigten.

met uitgezochte pijnigingen ter dood brengen, vervolgens een nog veel grooter aantal anderen op allerlei wijze vervolgen, van hunne bezittingen berooven, en pijnigen. Zulk een gedrag kon onmogelijk van duur zijn. Verſcheidene ambtenaren gaven van hetzelve berigt naar *Holland*, en de Maatſchappij zond, zonder tijdverlies, den Heer VERSLUIS naar *Ceylon*, om VUYST gevankelijk naar *Batavia* over te brengen. Daar deze zich algemeen gehaat had gemaakt, was aan geen' tegenſtand tegen de wettige magt te denken. Hij werd naar de hoofdſtad van *Neêrlands Indië* vervoerd, alwaar hij den 24ſten Februarij aankwam, en vervolgens tot den 3den Junij 1732 in de boeijen bleef. Als toen werd hij, nadat zijne misdaden onweêrlegbaar bewezen waren, veroordeeld om op een' ſtoel gebonden, en de keel met een mes te worden afgeſneden, waarop het lijk zou worden gevierendeeld en onder het ſchavot verbrand, met verbeurdverklaring van alle zijne goederen. Hoe gaarne men ook uit de ſtraf van zulk eenen grooten misdadiger ziet, dat er nog onpartijdig regt tegen verdrukkers, zelfs in *Indië*, heerschte, zoo kan men echter niet voorbij, de barbaarschheid dezer teregtſtelling en de hatelijkheid van de verbeurdverklaring der ontroofde bezittingen ten behoeve des lands af te keuren, en als bewijzen te beſchouwen, hoe ver men nog met de menſchelijkheid in de lijfſtraffelijke regtspleging ten achter was, als ook dat men daarin veel van de *Oostersche* zeden had overgenomen.

Schraapzucht van zijn' opvolger Verſluis. Hij wordt in hechtenis genomen.

VUYST werd dadelijk door VERSLUIS vervangen, die, offchoon minder bloeddorſtig dan zijn voorganger, toch ook zijne hebzucht poogde te bevredigen. Hij ſloeg daartoe een meer algemeen middel in. Hij

dreef den prijs van de rijst tot eene ongehoorde hoogte op, waardoor het volk gevaar liep van honger te ſterven. Zoo handelden de *Engelschen* ruim dertig jaren later te *Calcutta* en twintig jaren daarna te *Madras*, *ongestraft*. VERSLUIS bleef het niet. Hoezeer de jammerklagten der lijdende en ſtervende bevolking geenen indruk maakten op het ijzeren gemoed van den Landvoogd, men lette daarop in *Holland* zoo veel te meer. De Heer DOEMBURG werd als nieuw Gouverneur naar *Ceylon* gezonden, met uitdrukkelijken last om de inwoners met alle mogelijke zachtheid te beſturen, en hen te overtuigen, dat niet de Regéring, maar enkel hare ambtenaren hen verdrukten, doch dat zij deze zou weten te ſtraffen. DOEMBURG vond meer tegenſtand van VERSLUIS, dan deze van VUYST. Hij meende, dat de ingezetenen hem tegen den *Nederlandschen* ambtenaar zouden beſchermen, en droomde dus misſchien van eene ſoort van onafhankelijkheid, ja hij deed vuur geven op de *Hollandsche* ſchepen. Doch DOEMBURG liet zich niet afſchrikken; hij ſtapte aan land, en werd dadelijk door alle gezaghebbers erkend. VERSLUIS werd in hechtenis genomen en naar *Batavia* opgezonden, alwaar hem echter een gunſtiger lot toefde, dan VUYST. Na eene vrij lange gevangenis, en een regtsgeding, waarin hij zich door allerlei uitvlugten wist te dekken, werd hij onder borgtogt ontſlagen. De zaak bleef ſlepend, en werd misſchien geſmoord door het achterlaten der borgtogt (*).

(*) *Algem. Historie*, X. D. 2. St. (*Historie der Nederlandsche Oostindische Maatschappij*) bl. 712-716. DU BOIS, *Vies des Gouverneurs-Généraux*, p. 304-306.

Abraham Patras Gouverneur-Generaal. 1735-1737. Valkenier volgt hem op.

Anders gebeurde er niets van belang gedurende de Regéring van VAN CLOON, die in 1735 overleed, en door ABRAHAM PATRAS werd opgevolgd. Deze was een *Franschman* uit *Grenoble*, die als gemeen ſoldaat in dienst der Maatſchappij was gekomen, en toch, ondanks dien geringen ſtand en zijne eigenſchap van vreemdeling, achtervolgens tot Asſiſtent, Boekhouder, Commies, Directeur van *Bengalen* en buitengewoon Raad van *Indië* was opgeklommen. Bij den dood van VAN CLOON ſtond de benoeming tusſchen PATRAS, en den *gewonen* Raad van *Indië*, ADRIAAN VALKENIER. Daar de ſtemmen ſtaakten, liet men de beſlisſing aan het lot over, hetwelk ten behoeve des ouden krijgsmans beſliste. Doch deze had weinig gelegenheid, om zich te midden des vredes door daden te onderſcheiden; hij overleed in 1737, en werd nu dadelijk door den reeds genoemden VALKENIER, uit een aanzienlijk *Amsterdamsch* geſlacht, opgevolgd, die gedurende de Regéring van zijnen voorganger tot *Directeur-Generaal* was opgeklommen.

Daden van R. de Klerk op Sumatra.

In het begin zijner Regéring hadden er eenige onlusten plaats bij *Padang* op de Westkust van *Sumatra.* Aldaar was thans REINIER DE KLERK, een *Zeeuw* uit *Middelburg*, die in 1726, op zijn zestiende jaar, voor het eerst, en naderhand nog tweemaal, als gemeen matroos naar *Indië* vertrokken, aldaar ſpoedig eerſte ſtuurman werd, en zeven reizen naar *Padang* deed. Hier onderſteunde hij de Koningen van *Baros* en *Sorkam*, die door den Koning van *Atsjien* werden aangevallen, en handhaafde hen, met grooten lof zijner dapperheid, in 't gebied; doch de ongezondheid dier kust kwam hem op zware ziekten en bijna op verlamming te ſtaan. In 1737 verliet

DE KLERK de zeedienst, en werd Opperkoopman op de gemelde Westkust van *Sumatra*. Hier moest hij nu scheidsman zijn tusschen de Koningen van *Bantam*, die ook bezittingen op de Zuid- en Westkust van *Sumatra* had, en van *Palembang*. Hij plaatste zich met een *Hollandsch* vaartuig tusschen de vloten (van kleine vaartuigen) der beide Koningen, en beproefde vergeefs eene minnelijke bijlegging, daar geene van beide partijen iets toegeven wilde. Veertien maanden duurden de onderhandelingen, gedurende welke men hem naauwelijks het bouwen van een bamboezen huis wilde toestaan. Doch toen hetzelve eenmaal gesticht was, bragt DE KLERK kanon aan den wal, en maakte vuur op de beide twistende partijen, zoodat zij zich nu aan zijne beslissing onderwierpen. Geheel onbaatzuchtig was zijne uitspraak niet, want hij bouwde ter plaatse, waar het bamboezen huis had gestaan, de vesting *Valkenoog*, genoemd naar den Gouverneur VALKENIER (*).

Onder dezen leed de Maatschappij gevoelige slagen, door den orkaan aan de *Kaap*, aan *Bengalen* en den moord der *Chineezen* te *Batavia*.

Stormen aan de Kaap en in Bengalen.

De orkaan aan de *Kaap de Goede Hoop*, alwaar dezelve zoo gewoon zijn, was ditmaal (20 Mei 1737) zoo geweldig, dat sommigen dien aan eene aardbeving toeschreven. Acht O. I. retourschepen bevonden zich in de *Tafelbaai*, en meenden den volgenden dag te vertrekken. Na meer dan 24 uren de woede van den storm te hebben verduurd, werden zij of verzwolgen, of tegen de rotsen, of op strand geworpen. Nogtans vergingen, door verscheidene gelukki-

(*) HUYSER, *Leven van* REINIER DE KLERK, bl. 1-7.

ge toevalligheden, van de 740 manschappen dier schepen niet meer dan 207. De Regéring der *Kaap* redde ook nog verscheidene goederen, en deed vier *Kaffers* ophangen en eenige matrozen in hechtenis nemen, wegens het plegen van diefstal aan de gestrande voorwerpen.

De storm in *Bengalen* was nog veel noodlottiger, en kostte het leven aan duizende menschen, die of onder hunne verbrijzelde huizen verpletterd, of onder de opgezette vloeden bedolven werden. Men verhaalt, dat schepen van zestig tonnen, door de kracht van den orkaan over de hoogste boomen tot twee mijlen landwaarts in geslingerd werden. De *Engelschen* verloren daarbij twee schepen, de *Nederlandsche* werden enkel beschadigd (*).

Moord der Chineezen te Batavia. Aanleiding tot denzelven.

Nog jammerlijker dan deze natuurlijke rampen was de moord der *Chineezen*, die eene onuitwischbare bloedvlek op onze Geschiedenis heeft geworpen. Wij zullen daarbij niet enkel de blijkbaar verbloemde en misvormde geschiedenis van dezen opstand, die men bij DU BOIS, en volgens hem in de *Levens der Nederlandsche mannen en vrouwen* vindt (overgenomen uit een verhaal, ongetwijfeld van Regéringswege onmiddellijk naar *Europa* gezonden), raadplegen, maar ook het verhaal van eenen onverdachten *Nederlander*, van ARY HUYSER, eenen oud-Koopman in dienst der O. I. Maatschappij, die de zaak niet verergerd heeft (†).

Wij hebben boven (§) gezien, dat ZWAARDEKROON

(*) DU BOIS, p. 307–309.

(†) In het leven van REINIER DE KLERK, Gouverneur-Generaal, achter den 2den druk zijner beknopte beschrijving der *O. I. Etablissementen*, bl. 8–11.

(§) II. D. bl. 353. 354.

de door VAN ZWOL verdrevene *Chineezen* weder naar *Batavia* had gelokt. Sedert had zich dit volk aldaar met ongeloofelijke ſnelheid vermeerderd. Want hoewel het overbrengen van vrouwen uit *China* op geſtrenge ſtraf is verboden, zoo ſtelden zich de verhuisde *Chineezen* door het nemen van vrouwen of bijzitten uit de landen hunner vreemdelingſchap volkomen ſchadeloos, daarin van de *Joden*, met welke zij anders zoo veel overeenkomst hebben, verſchillende. Nijver, vernuftig, werkzaam, inhalig en listig, wisten deze menſchen ſpoedig een aanzienlijk vermogen te verzamelen, en daar zij onbegrijpelijk ſterk voortteelden, daar ook verſcheidene duizende nieuwe *Chineezen*, door den voorſpoed hunner landgenooten gelokt, naar *Batavia* kwamen, zoo wekte dit eensdeels de hebzucht, anderdeels de bezorgdheid van het geringe getal *Europeanen*, vergeleken met deze vreemdelingen, bij de *Hollanders* op. Ook beklaagde men zich over een aantal moorden en dieſſtallen, door het ſchuim dezer aankomelingen gepleegd. Men bedacht dus een middel, om zich van een gedeelte derzelven te ontſlaan.

Gustaaf Willem, Baron van Imhoff. Zijne verrigtingen op Ceylon en komst te Batavia.

Op dat oogenblik was GUSTAAF WILLEM, Baron van IMHOFF, gewezen landvoogd van *Ceylon*, te *Batavia* terug gekomen. Deze voortreffelijke Regent, te *Leer* in *Oostfriesland* geboren, was in 1726 te *Batavia* gekomen, in 1733 buitengewoon Raad van *Indiën*, en in 1736 Gouverneur van *Ceylon* geworden. Op dit tooneel der wreedheden van VUYST en der afperſingen van VERSLUIS wist hij *Hollands* gezag, even als weleer RIJKLOF VAN GOENS, te doen beminnen en hoogachten. Onder zijn' voorganger DOEMBURG hadden de ingezetenen nog eenen opſtand

verwekt; IMHOFF bevredigde het eiland volkomen, zonder 's lands waardigheid in de weegſchaal te ſtellen. Hij kweekte zorgvuldig de vriendſchap aan van den Keizer van *Candy*, en daarenboven deed hij vele pogingen om het Christendom onder de *Cingaleezen* te verſpreiden. Hij deed eene drukkerij met *Cingaleesche* letters oprigten, en daarin de *vier Evangeliën* afdrukken, tot onderwijs der inlanders, benevens nog verſcheidene andere boeken tot ſtichting; hij onderſteunde krachtig de *Deensche* Zendelingen van *Tranquebar*, en deed, vóór zijn vertrek in 1737, aan de *Malabaren* en *Cingaleezen* te *Colombo* eene treffende aanſpraak, waarbij hij hen tot volharding in het Christendom aanſpoorde, en eenige boeken deed uitreiken, die hen daarin konden verſterken. Ook trachtte hij, in *Holland* teruggekomen, nog voor *Ceylon* nuttig te zijn, en gaf den Raad der Zeventienen verſcheidene verbeteringen aan de hand, aan welke men gaarne het oor leende; want IMHOFF was wegens zijne kunde en deugd zeer gezien bij die mannen, welke ongetwijfeld het goede wilden, ſchoon zij in de middelen dikwerf mistastten. Men beſloot, een' zoo wijs en werkzaam' Beſtuurder weder naar *Batavia* te zenden, alwaar men aan die eigenſchappen, onder den regérenden Opperlandvoogd, zeer groote behoefte had.

Zijn raad, om een aantal Chineezen naar Ceylon te zenden. Opſtand daaruit gerezen.

Men ſprak in den Raad, terſtond na zijne aankomst, over de groote vermenigvuldiging der *Chineezen*. Hij gaf het middel aan de hand, om alle *Chineezen*, die hunne middelen van beſtaan niet behoorlijk konden aanwijzen, naar *Ceylon* te verzenden, en aldaar aan werken van algemeen nut te doen arbeiden. Men ſchepte hierin genoegen, en nam een

aantal *Chineezen* in hechtenis, om hen naar *Ceylon* te vervoeren. Doch deze nuttige — hoezeer dan ook geſtrenge — maatregel werd ſtraks door de hebzucht bedorven, die op de goederen der rijke *Chineezen* vlamde. Deze deed eenigen derzelven met de anderen grijpen, en ontſloeg ze niet dan tegen zware geldſommen. Zulk eene ſchreeuwende knevelarij verbitterde dezen landaard geweldig, die op de goede trouw der *Hollanders* zich hier had neêrgezet, en boezemde den *Chineezen* tevens een zoodanig denkbeeld van de wreedheid der *Hollanders* in, dat zij vreesden voor het leven hunner nog vastgehouden arme landgenooten, wier verplaatſing naar *Ceylon* men niet dan als een voorwendſel beſchouwde, om zich zonder opſpraak van hen te ontſlaan. Duizenden ontvloden hierom naar de binnenlanden, waar zij, deels uit gebrek, deels uit wraakzucht, aan het plunderen en vernielen der ſuikermolens ſloegen. De verdrukking en mishandelingen, die zij vroeger van VAN DURVEN hadden moeten lijden, zullen vele *Chineezen* misſchien wel tot het ſtoute ontwerp der omverwerping van het gezag der *Hollanders*, zoo gering in getal bij het hunne, hebben gedreven; doch er zijn geene bewijzen hoegenaamd voorhanden, dat die zamenzwering algemeen is geweest.

Aanval der opſtandelingen op Batavia. Moord der weerlooze Chineezen in de ſtad.

De *Hollanders* moesten zich intusſchen tegen de ſtoute aanvallen der talrijke uitgewekenen verdedigen. Tweehonderd man, die gaande weg tot 1800 aangroeiden, en deels uit *Europeanen*, deels uit *Baliërs* en *Macassaren* beſtonden, gingen met eenige der voornaamſte *Chineezen* uit de ſtad als onderhandelaars den vijand te gemoet. Doch dit was te vergeefs; de *Chineezen*, ten getale, zoo men wil, van

wel 50,000 man, deden verſcheidene wanhopige pogingen om de buitenwerken der ſtad magtig te worden, waarbij zij alles over de kling deden ſpringen; en nu begon de vrees der Regéring te werken, dat de *Chineezen* in de ſtad, bij de eerſte gelegenheid, zich aan hunne broeders zouden aanſluiten, tegen welke magt de *Hollanders* ſlechts 3000 man hadden over te ſtellen. Tevens ſchijnt dit bij ſommigen de verfoeijelijke gedachte te hebben opgewekt, om zich bij deze gelegenheid, onder een ſchoonſchijnend voorwendſel, van de groote rijkdommen der *Chineezen* meester te maken. Althans, men weet niet op wiens bevel, maar zoo veel is zeker, dat er last gegeven werd, om de *Chineezen* in de ſtad allen te vermoorden, zonder iemand, zelfs geene vrouwen of kinderen te ontzien. Men had hun reeds vroeger verboden, hunne huizen te verlaten of licht te ontſteken, aan welk bevel zij ſtiptelijk gehoorzaamden. Tweehonderd achttien man, uit kantoorbedienden en ambtenaren beſtaande, doorkruisten de ſtad; doch op dien nacht, waarop de aanval van buiten het hevigst was, hielden die van binnen zich zoo ſtil, dat men de gemelde wachten des morgens ontſloeg. Tevens had men op de aanvallers van buiten de overwinning behaald, en hen gedwongen zich in wanorde uit de voorſteden te verwijderen. Nu althans kon er geen gevaar van eenen aanval daar binnen zijn, en *nu* toch werd juist het bevel gegeven, waarvan wij gewaagden, terwijl men, om hetzelve een' glimp te geven, beweerde, dat de *Chineezen* zelve, als een ſein tot den moord der *Hollanders*, hunne eigene huizen in den brand ſtaken, waarin zij geen licht, zelfs geene kaars mogten hebben! Eenige voorname *Chineezen*

werden op het kasteel ontboden, en met uitgezochte folteringen bedreigd, indien zij geene zamenzwering bekenden. Zij gehoorzaamden uit vrees. Men had ten minste nu een voorwendsel: en de moord nam op de afzigtigste wijze een begin. In het verhaal, van regéringswege uitgegeven, erkent men, dat de deuren werden opengeslagen, de menschen uit de huizen gerukt, en dat de moord zoo verschrikkelijk was, dat men op de straten tot aan de enkels door het bloed moest waden; dat de straten, rivieren en grachten met lijken bedekt of opgevuld werden, en dat de onnoemelijke schatten dezer ongelukkigen tot eene prooi der moordenaars werden overgelaten. Maar men beweert tevens, dat er last zou gegeven zijn, om de vrouwen, bijzitten, kinderen en slaven der *Chineezen* te sparen. Doch HUYSERS verhaalt, dat zelfs geene zwangere vrouwen of zogende kinderen in de woede des krijgsvolks (hetwelk, volgens sommigen, den moord begon zonder last) ontzien werden. De gevangenen in de boeijen (*dezen* waren althans weerloos) werden als schapen de keel afgesneden. Er waren burgers, bij welke rijke *Chineezen* eene schuilplaats hadden gezocht, doch die hen aan hunne moordenaars overlieten, om zich dusdoende met hunne beste bezittingen te verrijken. Zekere *Chinees*, NEKOEKING, dien de moordenaars eenen *booswicht* durven noemen, verschanste zich in zijn huis, met een aantal der kloekste *Chineezen*, die althans niet weerloos wilden sterven. Zij sneuvelden allen door het zwaard, het vuur, den strop, of sprongen in de rivier, om in de vloeden te sterven. De moordenaars erkennen zelve, dat met uitzondering van dit hoopje, alle de andere *Chineezen*, wel

verre van weêrſtand te bieden, zich als lammeren lieten keelen. Welk eene onwaarſchijnlijkheid, dat zamenzweerders (zoo als men het heeft willen doen voorkomen) met goede wapenen voorzien, zich zoo weerloos zouden hebben laten vermoorden! Om zich nog meer te verontſchuldigen, ſtrooide men uit, dat de ſlagtoffers (wier verantwoording men door het ſtaal had afgeſneden) hunne huizen ondermijnd en vergif daarin hadden zamengebragt, om de watervallen te vergiftigen. Men rekent het getal dezer ſlagtoffers op 10 of 12,000. De *Chineesche* Natie werd, zegt HUYSER, *op dien dag, schuldig of onschuldig, binnen de stad genoegzaam geheel uitgeroeid.* Den volgenden dag werd de moord voortgezet en der verſcholenen werden opgezocht. Doch ſchuiven wij een gordijn voor dit gruweltooneel, hetwelk der *Nederlandsche* Natie, of liever de verworpelingen, die zij naar *Indië* gezonden had, en die bij de plundering uit hebzucht elkander doodſloegen, tot eeuwige ſchande verſtrekt. Bijkans het ergſte was de Godslastering, dat men over deze weêrgade van den *Parijschen* moord eenen *openlijken dankdag* hield, gedurende welken gedurig wachten de ſtad doorkruisten, ten einde het geringe aantal der ontſnapte *Chineezen* geene poging zou doen, om de orde te ſtoren. Zoo werkt het geweten! Wie mag de ongelukkige predikant wel geweest zijn, die niet liever ſtierf, dan God zoo openlijk te beſpotten (*)!

(*) Zie over den *Chineeschen* moord DU BOIS, bl. 309–321. *Algem. Historie* (*Gesch. der Nederlandsche Oostindische Maatschappij*) uit de *Relation des troubles arrivées a Batavia en Octobre* 1740, p. 673–680. CRAWFURD, *Ind. Archipel*,

Het is nog niet volkomen zeker, wie den last tot dezen moord heeft gegeven, doch alles vereenigt zich in het vermoeden, dat zulks de Gouverneur-Generaal VALKENIER zelf was. Deszelfs driftig en woest karakter toonde zich terstond na den moord, in de handelingen omtrent drie Raden van *Indië*, de Heeren VAN IMHOFF, DE HAZE en VAN SCHINNE, aan welken, bij gelegenheid van het oproer der Buiten-*Chineezen*, en zekere ongesteldheid des Gouverneurs, eene groote magt over de stad en de omstreken was verleend, terwijl zij ook de sleutels in hunne magt hadden. Men beschuldigde hen, dat zij, *in het oogenblik des dringenden gevaars van binnen*, eenen uitval gedaan, en de Buiten-*Chineezen* zonder noodzakelijkheid hadden vervolgd (*); dat zij van het hun toevertrouwde gezag verder misbruik gemaakt, en een plan beraamd hadden, om den Gouverneur af te zetten, en naar het vaderland op te zenden. Tevens deed VALKENIER krijgsvolk in de raadzaal komen, 't welk zich rondom de tafel der Raden van *Indië* schaarde, met de verzekering (die alle overweldigers bij zulke gelegenheden doen), dat dit de welgezinde leden van den Raad niet moest verontrusten, daar hij slechts *door de dringende noodzakelijkheid werd gedreven*, om aan de zamenrottingen van eenige kwalijkgezinden tegen zijn Bestuur een einde te maken. Daarna eischte hij met veel onstuimigheid de stadssleutels, even als of men dezelve voor hem had willen verdonkeren. Toen

Geweldadige handelwijze van Valkenier tegen de Raden van Indië Imhoff, de Haze en van Schinne.

III. D. bl. 419-421., alsmede de boven aangehaalde plaats van HUYSER.

(*) Men ziet hieruit, dat IMHOFF en zijne vrienden wel deel aan de verdediging der stad, maar niet aan den laffen moord hadden genomen.

zij gebragt werden, was hij nog geenszins voldaan, maar verliet na hevige bedreigingen in de taal van eenen *Oosterschen* Despoot de vergadering, onder betuiging, dat hij de drie Heeren als gevangenen beschouwde, en, wanneer zij zich niet overgaven, hen door het krijgsvolk zou doen vervoeren; de overige Raden van *Indië* konden zich verwijderen. Doch IMHOFF en de beide andere Heeren bleven op hunne plaatsen, zeggende, slechts voor geweld te zullen wijken. Tien Raden van *Indië*, met den Directeur-Generaal, begaven zich daarop in eene bezending naar den Gouverneur, om dezen zachter te stemmen en de zaak te bemiddelen, doch hij liet slechts den Directeur binnen, en de Raden aan de deur staan. Hij eischte, dat de drie Raadsheeren zich schuldig zouden erkennen; doch zij betuigden, liever te willen sterven. Zij boden echter aan, zich in hunne huizen op te sluiten, tot dat de vergadering daaromtrent nadere maatregelen nemen zou. VALKENIER eischte daarenboven, dat zij met soldaten voor en achter hunne koetsen derwaarts gebragt, en zonder *acces* door schildwachten zouden bewaakt worden. Ook dit lieten de drie Heeren zich, om des vredes wille, welgevallen, nadat de Raad herhaalde malen gehoor bij den halsstarrigen Gouverneur gevraagd, doch telkens tot antwoord ontvangen had, dat hij aan tafel was of zijn middagslaapje deed, terwijl de leden der Hooge Regéring aan de beleedigingen der krijgslieden van de wacht waren blootgesteld. Men onderwierp zich dus bij voorraad, behoudens beroep op de Hooge Regéring over zulk eene tiranniekе behandeling. De drie Heeren gaven hunne degens af, en gingen naar huis in hechtenis. Kort

daarna werden zij naar *Holland* opgezonden, doch hun lot en dat des Gouverneurs nam weldra eene andere wending, gelijk wij ftraks zullen zien.

VALKENIER befpeurde intusfchen, dat de gruwelijke moord, aan de *Chineezen* gepleegd, in hun Moederland de grootfte verbittering zou kunnen te weeg brengen, en den *Nederlandschen* handel grootelijks belemmeren. Hij zond derhalve eenen uitvoerigen brief aan den Keizer van *China*, waarin hij zijn gedrag op de bestmogelijke wijze verontfchuldigde, en de geheele fchuld aan de zamenzwering der *Chineezen* toefchreef. Het geluk diende hier onze Regéring; de *Chineesche* Monarch trok zich de zaak niet aan, hetzij uit trotschheid, hetzij uit eigenbelang, hetwelk, volgens HUYSER, de afgod dier Natie is, die zich over het gemis van eenige overtollige landgenooten niet bekommerde. Met de hooghartige *Japanneezen* zou het zoo gemakkelijk niet zijn afgeloopen (*).

Verontfchuldiging van den moord in China. De zaak heeft geene gevolgen. 1741.

HOOFDSTUK II.

Van den moord der Chineezen tot op het einde des oorlogs in 1755.

De Kamer der Zeventienen bleef intusfchen niet onverfchillig nopens de handelwijze van den Gouverneur-Generaal. Te laat misfchien inziende, hoezeer hij zich vergrepen had, wilde hij door eenen vrijwilligen afftand zijner hooge waardigheid verdere

J. Thedens, bij voorraad Gouverneur-Generaal.

(*) DU BOIS, p. 322-332. HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 12-14. *Bijlage*, bl. 67-72.

Vereeniging der Chineezen en Javanen. Schrandere daad van de Klerk.

gevolgen vóórkomen. Hij nam tot dat einde zijn ontflag; dit werd terftond verleend, en die zelfde Heer VAN IMHOFF, dien hij in hechtenis genomen en naar *Holland* gezonden had, tot zijnen opvolger benoemd. Doch eer dit berigt te *Batavia* zijn kon, had VALKENIER zijnen post nedergelegd, en dien aan JOHAN THEDENS overgelaten, een' gewezen gemeen foldaat, die in 1698 naar *Indië* gekomen, en fpoedig tot de waardigheid van *Assistent*, en van trap tot trap tot *Raad van Indië* was opgeklommen. Zijn beftuur was zeer onrustig door het voortduren van den *Chineeschen* opftand. Men oogstte nu de vruchten dier wreedheid. De gevlugte *Chineezen*, door den moord hunner broederen tot onverbiddelijke woede aangezet, ontweken wel de magt der *Hollanders*, maar vereenigden zich met de *Javanen*, die het hun, althans grootendeels, gelukte van de *Hollanders*, met welken zij nu zoo lang in vrede geleefd hadden, afkeerig te maken. Reeds vóór die vereeniging hadden zij de landerijen onder het gebied der Maatfchappij verwoest, en daardoor groote duurte veroorzaakt. Hunne hoofdplaats was toen *Bacassie*. De Commisfaris ROOS werd dus met 8000 man gezonden, om hen te vernestelen; dit gelukte, maar nu trokken zij flechts verder noordoostwaarts op, en floten een geheim verbond met den *Sousouhounang*, die echter voor het uiterlijke den fchijn aannam, als of hij de Maatfchappij, volgens de beftaande verdragen, bijfpringen wilde. DE KLERK, wien wij vroeger op *Sumatra* zagen handelen, was als Secretaris bij de *Hollandsche* legermagt geplaatst, en door zijnen levensbefchrijver weten wij de meeste bijzonderheden nopens dezen togt.

De *Sousouhounang* had, naar het fchijnt, zelf nog geen deel genomen aan het bondgenootfchap met de *Chineezen*, maar wel zijn neef, de bevelhebber van zijn leger, 't welk men wel op 100,000 man fchatte. Deze fchonk het kruid en lood, hem door de Maatfchappij toevertrouwd, aan den vijand, en, wanneer hij tegen dezen optoog, deed hij zijn volk in de lucht fchieten. DE KLERK was zeer bekend en gezien bij een der beide Commisfarisfen te velde, VERIJSSEL, die grooten lust had om zich van den trouweloozen bevelhebber op eene nog trouweloozer wijze te ontflaan, en bood daartoe zijne dienst aan, in een waagftuk, dat hem zekerlijk het leven kon kosten. Hij had zich vooraf van de (vrijwillige of gedwongene) toeftemming des *Sousouhounangs* verzekerd. DE KLERK neemt eenige gefchenken, twee kisten van het in *Indië* zoo geliefkoosde heulfap (*), fluweelen en andere ftoffen met zich, en begeeft zich tot den veldheer. Men doet hem afklimmen en een half uur verre door ontbloote *krissen* of dolken gaan. In de tent des *Pangarangs* gekomen, is de barfche vraag van dezen: *wie hij was en van waar hij kwam?* Onbefchroomd antwoordt DE KLERK: dat hij door den Commisfaris VERIJSSEL was afgezonden, om zijne Hoogheid voor de getrouw betoonde hulp dank te zeggen, en tot dankbaarheid daarvoor eenige kleine gefchenken mede te brengen. Dat de Commisfaris gaarne in perfoon hiervoor zijnen dank wilde afleggen, en daartoe nu, dewijl de Prins zoo digt bij *Samarang* gelegerd was, de gunftigfte gele-

(*) *Opium*, of, volgens de bedorvene uitfpraak daar te lande, *Amphioen*.

genheid had. Hij verzocht hem dus, daarvan gebruik te maken, en zich tot den Commisſaris in de ſtad te begeven, willende hij zelf met de zijnen gaarne zoo lang als gijzelaar blijven. Dit laatſte ſtelde den veldheer gerust, en meenende, dat zijne geheime trouweloosheid onbekend was gebleven, wilde hij het goed vertrouwen, waarin (naar zijne gedachten) de *Hollanders* leefden, door geene blijken van argwaan op 't ſpel zetten. Minzaam echter deed hij DE KLERK opmerken, hoe hij, het Opperhoofd, bezwaarlijk zijn leger verlaten kon. Het was, hervatte de ander, ſlechts om een' halven dag te doen, en de Commisſaris begreep, dat hunne zamenkomst voor de gezamenlijke ontwerpen tegen den vijand volſtrekt noodig was. Daarop liet zich de *Pangarang* overhalen; DE KLERK gaf daarvan dadelijk kennis, en de *Javaan* werd met alle pracht te *Samarang* binnen gehaald. Na een minzaam geſprek keerde hij des avonds terug, volkomen gerust geſteld nopens den Commisſaris, die echter gezorgd had, ſlechts weinig over zaken te ſpreken. Ook DE KLERK bekwam nu, met eenige tegengeſchenken, de vrijheid tot terugkeering, waarvan hij, gelijk men begrijpen kan, dadelijk gebruik maakte. Men trok nu van het goed vertrouwen des veldheers partij, om hem nog eenmaal naar *Samarang* te nooden, ter afdoening van zaken, die men laatst door den korten tijd ſlechts even had kunnen behandelen. Hij viel in den ſtrik, daar hij thans geene gijzelaars meer voor noodig hield, en meende, de *Nederlanders* volkomen te hebben in ſlaap gewiegd. Naauwelijks was hij te *Samarang* in het kasteel, of hem werd aangezegd, *dat hij gevangen was*. Zonder dat

men hem eens de reden van zijne gevangenneming bekend maakte, werd hij op een ſchip gezet, naar *Batavia* en van daar naar *Ceylon* gebragt, alwaar hij zijn leven geeindigd heeft (*). Men mag de ſchranderheid van DE KLERK bewonderen; doch elk eerlijk hart moet de daad verfoeijen, die een Heiden voordeelig, maar ſchandelijk zou hebben genoemd.

Doch ook dit voordeel was niet groot. Het had de Maatſchappij ſlechts van éénen vijand verlost, en haar daarentegen den *Sousouhounang* tot vijand gemaakt, die nu beſloot, openlijk partij tegen de *Hollanders* te trekken, tegen welke hij om deze trouwelooze daad den bitterſten haat had opgevat. Bij zijne hoofdſtad *Kartasoura* hadden echter de *Hollanders* eene kleine ſterkte, en daarin twee zijner zonen als gijzelaars, onder het voorwendſel, van hun de *Hollandsche* zeden en levenswijze te leeren, die echter, allengs met onze landgenooten gemeenzaam geworden, hun nu opregte genegenheid toedroegen, en de Opperhoofden van het gevaar verwittigden, dat hen dreigde, indien zij ten Hove verſchenen. Deze (de Kapitein, Luitenant en de Schrijver) maakten evenwel van die waarſchuwing geen behoorlijk gebruik; op de eerſte oproeping des Keizers verſchenen zij. Hij vroeg hun ſchijnbaar minzaam af, waarom zij toch ſedert eenigen tijd hunne bezoeken hadden geſtaakt? De *Hollanders*, zonder te bedenken in wiens magt zij waren, antwoordden meer rond dan voorzigtig: „dat hun het verraad, door „den Keizer tegen de Maatſchappij gebrouwen, tot

Verraad, door den Souſouhounang gepleegd.

(*) A. HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 15-23. DU BOIS, p. 333.

„loon voor de groote dienften, die zij hem en zijn „voorgeflacht had bewezen, niet onbekend was." Nu dreigde de *Sousouhounang* hen met de verfchrikkelijkfte ftraffen, indien zij hem niet zeiden, van wien zij dit berigt hadden. De *Hollanders* hadden — de lafhartigheid of het vertrouwen op het gevoel der natuur? — de zonen des Keizers als hunne berigtgevers te verraden. Indien zij zich gevleid hadden, dat een *vader* daarom zijne kinderen niet ftraffen zou, zoo bedrogen zij zich; de tiran deed beide zijne zonen, die op zijne roeping niet durfden wegblijven, om 't leven brengen, maar fpaarde daarna hunne kleinhartige aanbrengers niet. Alle drie werden zij vermoord, en hunne lijken, benevens die der twee Prinfen, in kuilen geworpen (*).

Verlies der fterkte bij Kartafoura.

Het was toen of iets vroeger, dat de *Sousouhounang* eenen verraderlijken aanval op de vesting deed. Drie waaghalzen zond hij in dezelve, zoo 't heette, om de laatfte bevelen der *Hollanders* te ontvangen. Onder het groeten van den bevelhebber (of hen, die deszelfs plaats toen bekleedden), trokken zij hunne dolken, terwijl de *Javanen* de buitenpoort zochten in te nemen. Doch deze werd door de fchildwachten gefloten, en de moordenaars naar verdienfte ter dood gebragt (†).

Nu deden de *Javanen*, daar flechts openbaar geweld kon beflisfen, den aanval op het fort, vereenigd met de *Chineezen*. Na eenen dapperen tegenftand (§) moesten de *Hollanders* zich overgeven;

(*) DU BOIS, p. 333. 334.

(†) CRAWFURD, *Indische Archipel*, III. D. bl. 363.

(§) CRAWFURD (t. a. pl.) zegt, dat de *Hollanders de*

en de tiran gelastte, dat zij allen besneden, in de *Mohammedaansche* Godsdienst onderwezen, en onder zijne troepen moesten gestoken worden. Tot deze groote *genade* werd hij nog door zijne moeder overgehaald. Drie Officieren waren reeds omgebragt; die nog overig mogten zijn, sloeg men met knuppels dood (*).

Beleg en ontzet van Samarang. Nederlaag der Javanen. Zij sluiten vrede met de Hollanders.

Met de in dit kasteel gevondene krijgsbehoeften en geschut, trokken de *Javanen* terstond voor *Samarang*, en blokkeerden hetzelve zes maanden lang met hunne hoofdmagt. De Regéring te *Batavia* moest nu alle hare strijdkrachten, zelfs uit de afgelegene eilanden, verzamelen, en bragt dus een leger van 12,000 man bijeen, deels *Europeërs*, deels inlanders, die men, met een' grooten voorraad levensmiddelen, tot ontzet der belegerde stad zond. Thans bleek het weder, hoe verre *Europische* krijgstucht en krijgskunst boven de ruwe en onkrijgshaftige menigte der *Aziatische* benden de meerderheid heeft. De *Hollanders*, in *Samarang* zonder tegenstand binnengerukt, deden daaruit een' uitval, waarbij de 100,000 man van den *Sousouhounang* op de vlugt gedreven, en al het geschut (200 stukken, met verscheidene mortieren) benevens eene groote menigte krijgsbehoeften en bagaadje, genomen werd (†). Op deze luisterrijke zege

---

dwaasheid hadden zich overtegeven, vertrouwende op 's Vorsten trouwelooze verzekeringen. Hij bedenkt niet, dat zij midden in 's vijands land, en ontbloot van levensmiddelen waren.

(*) DU BOIS, t. a. pl. CRAWFURD, bl. 363. 364.

(†) DU BOIS, p. 234. Was het onkunde of *nationale* ijverzucht, die CRAWFURD belette, van deze groote overwinning te spreken?

volgde terstond de herneming der verlorene posten, en de *Sousouhounang* zelf, zich buiten staat ziende om tegen de *Nederlanders* te kampen, deed vredesvoorslagen. Men eischte thans deelneming in den oorlog tegen de *Chineezen*, en opregter dan vroeger. De Keizer liet zich alles welgevallen, en misschien was hij thans weder even zeer wegens zijne nederlaag op de *Chineezen*, als te voren op de *Nederlanders* verbitterd. Men wil (doch het beweerde is van eenen vijand), dat de *Hollanders* nog tot voorwaarde des verbonds zouden hebben gesteld, dat de *Javanen* de *Chineezen*, die zich bij hen in de legerplaats bevonden, moesten vermoorden. De *Javaansche* Opperhoofden, de zaak niet geheel kunnende ontduiken, zouden daarop met de *Chineezen* overeen gekomen zijn, dat dezen bij tijds terug trekken zouden, met achterlating hunner zieken, aan welke zij toen de hoofden afgeslagen, en die aan de *Hollanders* zouden vertoond hebben (*). Wij hopen, dat dit verdrag eene loutere vinding is; doch de moord der *Chineezen* te *Batavia* en het geheele verval der zedelijkheid in het Bestuur vóór de komst van IMHOFF doet ons het ergste voor de eer van ons land vreezen.

Minachting van menschenlevens bij de Javaansche Opperhoofden.

Hoe diep echter het zedelijk gevoel en alle denkbeeld van vorstenpligt bij de *Javanen* gezonken was, beoordeele men uit den volgenden trek. Zij vervolgden, overeenkomstig het met de *Hollanders* geslotene verdrag, de *Chineezen*, die nu weder naar de binnenlanden terugtrokken. Daar het Opperhoofd het nog heimelijk met hen eens was, kon hij niet van zich

(*) CRAWFURD. bl. 364.

verkrijgen, hen ongewaarſchuwd te overvallen. Er werd dus eene geheime afſpraak tusſchen de Opperhoofden gemaakt, dat de *Chineezen* den aanval doen en een goed aantal *Jayanen* mogten om hals brengen, mits zij ſlechts den bevelhebber ſpaarden; alsdan zouden de *Jayanen* op hunne beurt aanvallen, en ook eenige *Chineezen* mogen dooden. Zoo is het *Despotismus* in 't *Oosten!* Menſchenlevens — levens van onderdanen althans — zijn nullen, waaraan ſlechts de eenheden (de Koningen of bevelhebbers) waarde kunnen bijzetten (*).

Maar de *Chineezen* werden weldra dit wreede goochelſpel moede, te meer daar zij wisten, dat de *Sousouhounang* hun vijand was en velen hunner had doen ter dood brengen. Zij riepen dus zijnen derden zoon tot Keizer uit, vielen de Hoofdſtad *Kartasoura* aan, verdreven den ouden Vorst daaruit, die nu op het gebergte rondzwierf, en plaatſten dus hunnen afhangeling op den troon. De *Nederlanders* ſchenen zich deze zaak geheel niet aan te trekken, maar, van het booze hart des *Sousouhounangs* tegen hen overtuigd, de zaak in de bergachtige binnenlanden, waar hun handel minder ſchade leed, door het zwaard der beide partijen te willen laten beſlisſen. Doch ſpoedig riep de Keizer hunne hulp in, en wij zullen zien, hoe duur zij hem die verkochten (†).

De overwinning, die den vrede met *Java* had aan-

(*) De echt *Oostersche despoot* vóór 1813, de Afgod der voor geene vrijheid vatbare *Franschen*, noemde dus ook zijne opſchrijvelingen *Kanonnenvoêr*.

(†) CRAWFURD, III. D. bl. 365.

Valkenier komt huiswaarts. Hij wordt gevangen naar Batavia teruggezonden en sterft.

gebragt, werd te *Batavia* den 29sten November 1741 met eenen plegtigen dankdag gevierd, van 341 kanonschoten vergezeld. Bijna gelijktijdig met het schip, 't welk de tijding van de zege naar *Europa* bragt, keerde ook de oud-Gouverneur VALKENIER, die nog zoo lang te *Batavia* vertoefd had, naar *Europa* terug. Doch hij bereikte hetzelve niet: aan de *Kaap de Goede Hoop* vond hij reeds bevel uit het vaderland, om hem in hechtenis te nemen en gevangen naar *Batavia* terug te zenden, ten einde daar, zoo wegens den moord der *Chineezen* als wegens de mishandeling der Raden van *Indië*, teregt te staan. Hij moest gehoorzamen. Den 12den Augustus 1742 ging hij van de *Kaap* naar *Batavia* scheep, en werd er in het kasteel, gelijk de Advocaat-Fiscaal PHILIPS en de Heer HELVETIUS in hunne woningen, in hechtenis gezet. Men wil, dat VALKENIER's vermogen, hetwelk op de retourvloot, waarmede hij terugkeerde, mede verbeurd verklaard is, niet minder dan *vijf* Millioenen guldens bedroeg; een genoegzaam bewijs zijner knevelarijen, en een staaltje van 't geen andere ambtenaren in *Indië* thans wel zouden doen, indien de hoogste van allen zich zoo iets niet schaamde. Veelligt kleefde aan dit vermogen wel veel onschuldig bloed der *Chineezen*. Zijn regtsgeding duurde verscheidene jaren, en was nog niet afgeloopen, toen hij in den kerker overleed.

G. W. van Imhoff, Gouverneur-Generaal. Zijne verrigtingen aan de Kaap de Goede Hoop.

Geheel verschillend was het lot van VALKENIER's ergsten vijand, den Baron GUSTAAF WILLEM VAN IMHOFF. Hij werd, in *Holland* aangekomen, als in zegepraal ontvangen. Het was de triumf der vervolgde deugd, wier onschuld erkend is. Hij stelde aan Bewindhebberen zijne *Beschouwingen over den tegen-*

woordigen staat der Maatschappij ter hand, die aantoonden, hoe volstrekt noodzakelijk hervormingen in het bestuur waren. Deze werden zeer heusch ontvangen, en ernstiglijk ter harte genomen. Men zag, dat de Kamer der Zeventienen doordrongen was van de noodzakelijkheid eener hervorming. Opzettelijk voor VAN IMHOFF werd een groot oorlogschip gebouwd, met name de *Hersteller* — een wenk van 't geen men van den nieuwen Landvoogd verwachtte, — waarmede hij den 29sten October 1742 uit *Texel* naar de *Kaap de Goede Hoop* vertrok, en er den 21sten Januarij 1743 aankwam; verzeld van eenige goede krijgsbevelhebbers, om te spoediger de rust in *Indië* te herstellen. Bij zijne komst verzamelde hij alle aanzienlijken der Kaapstad in de raadzaal, en deed eene treffelijke aanspraak, waarin men onder anderen de volgende gezegden opmerkte:

„De gelegenheid, die ons hier bijeenbrengt, is „niet minder zeldzaam dan merkwaardig; zeldzaam, „omdat men misschien nimmer heeft zien gebeuren, „hetgeen waarvan wij heden getuigen zijn; merk„waardig, omdat alle omstandigheden dezer gebeur„tenis zeer opmerkelijk zijn.

„Toen ik mij, nu omtrent twee jaren geleden, in „een' geheel verschillenden toestand in uw midden „bevond, was ik reeds met dezelfde waardigheid „bekleed, waarin gij mij nu plegtig staat te erken„nen. Naauwelijks had ik u verlaten, of de tijding „mijner verheffing tot die aanzienlijke waardigheid, „welke toen te laat scheen te komen om mijne ei„gene zaken te herstellen, moest ieder opmerkzaam „man tot eene nieuwe stoffé van verwondering strek„ken, en hem doen denken, dat misschien eene ge-

„heele algemeene herſtelling de mijne zou moeten „vooraf gaan, en dat ik, gelijk een andere JOSEPH, „aan gretige en barbaarſche *Midianieten* verkocht „moest worden, om *Egypte* en *Kanaän* in den „grootſten nood te hulpe te komen. Dus behaagt „het menigmaal den Almagtigen, zijne kracht in de „zwakheid zijner gebrekkige ſchepſelen te verheer- „lijken!"

Woelingen en knuiperijen van den Vorst van Madura.

De algemeene vreugde rees, na deze aanſpraak, waarin hij menigmaal de hoorders tot tranen geroerd had, ten top bij de uitdeeling van eenen zilveren eerepenning met zijn beeld en op de keerzijde dat der Maatſchappij, verbeeld als eene vrouw met het randſchrift: *spes meliorum temporum* (*). Van de *Kaap* vertrok hij naar *Batavia*, alwaar hij den 22ſten Mei aankwam, en er niet minder hartelijk werd ontvangen.

Dadelijk begon ook IMHOFF de vervallene zaken te herſtellen. Hij kon echter de vernieuwing des oorlogs niet voorkomen. De Vorst van *Madura* bij *Java's* Noordoostkust had heerschzuchtige bedoelingen, die hij door allerlei middelen zocht te voldoen. Hij had de *Chineezen* met verlies van tweeduizend man geſlagen, en daarna *Kartasoura* hernomen. DE KLERK, destijds Opperhoofd te *Sourabaya*, bewoog den Prins, om die ſtad aan de Maatſchappij weder in te ruimen, doch daarvoor wilde hij meester van den geheelen Oosthoek van *Java* worden. De Vorst van *Madura* wenschte DE KLERK daartoe in zijne belangen over te halen, en, daar hij maar al te goed de omkoopbaarheid der *Hollandsche* ambtenaren in dien tijd zal hebben gekend, bood

(*) *Hoop op betere tijden.*

hij den bevelhebber geld. Ditmaal echter had hij zich verrekend; DE KLERK, door dit aanbod met 's Vorſten bedoelingen bekend geworden, poogde die te verijdelen. De *Javaansche Sultan*, door deze teleurſtelling vergramd, maakte van den invloed, dien hij nog bij de Maatſchappij had, gebruik, om DE KLERK's ontſlag bij de Hooge Regéring te verzoeken; iets, hetgeen menigmaal plaats had, daar het heerſchende ſtelſel was, de *Regéring* wel meer en meer aan zich te trekken, maar de inlandſche *Regenten* op allerlei wijze, door hooge posten, eerbewijzingen en het vervullen hunner aan de Maatſchappij gedane verzoeken, aan zich te verbinden. Men was den magtigen Vorst dan ook te wille, en DE KLERK werd van *Sourabaya* terug geroepen. De *Hollanders* bezetteden *Kartasoura* (*).

Nu werd echter het gebied der Maatſchappij op *Java*, door een verdrag met den in zijne hoofdſtad herſtelden *Sousouhounang*, zeer aanzienlijk uitgebreid. Wij hebben gezien, dat reeds vroeger de *Preanger* Regentſchappen (in 1677) en in 1681 het Rijk van *Cheribon* aan de Maatſchappij door den Keizer afgeſtaan, of zich vrijwillig aan dezelve onderworpen hadden (†). Het overige gedeelte der Noordoostkust van *Java*, beginnende op de grenzen van *Cheribon* met de rivier van *Lassarie*, en zich uitſtrekkende tot de ſtraat *Bali*, werd bij den vrede en het vernieuwd verdrag van bondgenootſchap, den 11den November 1743 met den *Sousouhounang* PA-

De Souſouhounang ſtaat aan de Maatſchappij Java's Noordoostkust af.

(*) Verhoor van den Prins van *Madura*, *M. S. Resol.* 1746, *fol.* 1036. HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 24-27.

(†) Zie II. D. bl. 211. 227. 228.

COBOUANA I. gesloten, aan de Maatschappij afgestaan, als schadeloosstelling voor eene schuld van 1,200,000 guldens, die men hem wegens hulp tegen zijne vijanden aanrekende (*). Deze aanwinst was hoogst belangrijk; zij bevatte de Provincien of Residentschappen *Java*, *Japara*, aan de zeekust, *Rembang*, met aanzienlijke bosschen van het beste scheepstimmerhout (*jattie*), het vruchtbare *Grissé*, *Sourabaya*, met de tweede stad des eilands, welke den naam van het gewest draagt, en door hare veilige reede veel koophandel drijft; het welbevolkte *Passarouang*, rijk in timmerhout, vee, rijst en naderhand ook in koffij en suiker, *Besoukie* en *Probolingo*, en eindelijk den oostelijksten hoek van *Java*, het ongezonde *Banjouwangui*, met bosschen bedekt, in welke eene menigte tijgers huizen, en door melkwitte zwavelbeken doorsneden, een land, dat echter (juist omdat het zoo *vulkaniek* is) bij boschkapping en aanbouw een der vruchtbaarste gedeelten des eilands zou kunnen worden, gelijk deszelfs koffij voor de beste van hetzelve geldt. Aan de kusten is eene parelvisscherij. Zoo vele voordeelen bragt dit verdrag door ééne pennestreek *Nederland* aan, die echter eerst in lateren tijd, toen zich gezonder denkbeelden van Staatshuishoudkunde en gebruik der Kolonien begonnen te ontwikkelen, op den regten prijs geschat zijn, hoewel het er nog verre af is, dat het Moederland reeds alle de vruchten, die

---

(*) ENGELHARDT (Oud-Gouverneur van *Java's* Noordoostkust), *Overzigt van den staat der Ned. O. I. Bezittingen onder het bestuur van* H. W. DAENDELS, 's Hage, 1816, bl. 20. 21.

het *kan*, van dit onſchatbare gedeelte van een der ſchoonſte eilanden der wereld zou plukken (*).

Verwoestingen der Chineezen. Opſtand en gevangenneming van den Vorst van Madura.

Ondertusſchen bleven de *Chineezen Java* te vuur en te zwaard verwoesten. Hunne meerdere hardnekkigheid, geestkracnt en oekwaamheden boven de *Javanen* paarden zich met eenen moed, dien men anders aan dat volk gewoonlijk niet toekende, maar ook met afzigtige wreedheid. De gevangenen werden doorgaans in koelen bloede ter dood gebragt. De bergachtige grond en de vele ſchuilplaatſen, die dezelve biedt, maakten de vervolging hoogst moeijelijk, en bij alle de zwarigheden, die wij elders zagen dat een *Europisch* leger op dit eiland in den weg ſtaan, kwam nu nog de vernuftige geest der onverzoenlijke *Chineezen*, die allerlei middelen wisten te bedenken, om hunnen vijand de zege te betwisten. De Vorst van *Madura* wierp nu openlijk het masker af, en verklaarde zich tegen de *Hollanders*; den 16den Febr. 1745 werd hem de oorlog verklaard, en tweeduizend *Spaansche* matten op zijn hoofd geſteld.

IMHOFF was onder deze omſtandigheden te rade, naar de onderſcheidene hoofdplaatſen, zoo als *Sourabaya*, *Samarang* en anderen, die thans tot het grondgebied der Maatſchappij behoorden, bekwame mannen af te zenden, om er de orde, en het ſtelſel der verpachting voor rekening der Maatſchappij in te voeren. HUGO VERIJSSEL, dezelfde Commisſaris, wien wij reeds eenmaal in den oorlog tegen de *Chineezen* ontmoet hebben, werd afgezonden, om van wege

(*) VAN HOGENDORP, *Coup d'œil sur l'Ile de Java*, p. 294. 295. 301–305. OLIVIER, *Zee- en Landreizen*, I. D. bl. 446. 447. II. D. bl. 1–6.

de Maatſchappij de zaken met de Regenten zoo veel doenlijk in der minne te ſchikken, en het *Nederlandsche* Beſtuur bij hen bemind te maken. DE KLERK werd eerſte *Administrateur* te *Samarang*, de Secretaris ELSO STERRENBERG Commandeur van *Java's* Noordoostkust. Het was deze, die met den Heer RENAUT een aantal van ruim 3000 *Madureezen* en *Baliërs* (hunne bondgenooten) verſloeg, met verlies van 200 dooden, vele gekwetſten (onder welke zich de zoon des Vorſten van *Madura* bevond) en van 13 ſtukken geſchut (*). De *Pangerang* zelf werd in het volgende jaar gevat, en zocht het te doen voorkomen, als of hij ſlechts gedwongen de wapenen tegen de Maatſchappij had gedragen. Men overtuigde hem echter, dat *hij* den nieuwen opſtand begonnen had; dan IMHOFF had afkeer van wreedheid, zoodat deze dubbelzinnige inlandſche Vorst, van wien men ontdekkingen vreesde, die tot eene dan onvermijdelijke, doch niet gewenschte geſtrengheid zouden geleiden, indien men hem teregtſtelde, naar de *Kaap de Goede Hoop* werd gebannen. Aan zijne twee zonen viel ook het lot der ballingſchap te beurt, en wel afzonderlijk op *Ceylon*, de een te *Colombo*, de ander te *Jaffanapatnam*. Dus viel ook het eiland *Madura*, met 200,000 zielen bevolkt, en rijk in kokosboomen, rijst, vee, vogelnesten en zout, in handen der O. I. Maatſchappij, die 's Vorſten oudſten zoon tot Regent aanſtelde (†).

Ondertusſchen voerde IMHOFF ook een aantal an-

(*) HUYSER *Leven van* DE KLERK, bl. 28. 29. DU BOIS, p. 339.

(†) *Secr. Resolutiën in Rade van Indië M. S.*, fol. 701. 702. HOGENDORP, *Coup d'œil sur l'Ile de Java*, p. 309. 310.

Verbeteringen door Imhoff ingevoerd.

dere verbeteringen in. Vooreerst waren er vele bezuinigingen noodzakelijk. De reeds gemelde pachten werden ingevoerd, om de gruwelijke misbruiken en dieverijen der ontvangers en ambtenaren te fnuiken. Het aantal der bedienden op de Secretarij te *Batavia* werd op 36 (nog aanzienlijk genoeg) verminderd. Daarbij bezocht de Gouverneur in perfoon ook verfcheidene kantoren, en befloot tot eene groote reis door het eiland, om alles met eigen oogen op te nemen. Het *Monopolie* werd ten behoeve van de bewoners van *Batavia* zoo veel verzacht, als de aard der dingen, en het in 1744 weder voor 12 jaren verlengde octrooi der Maatfchappij maar eenigzins toelieten. Zij mogten van nu af vrij (behoudens uit- en ingaande regten) met de rijke *Philippijnsche* eilanden, aan *Spanje* behoorende, handel drijven. Zij, en de bedienden der Maatfchappij (die men daardoor tevens van knevelarijen en andere ongeoorloofde winften wilde terughouden) bekwamen meer vrijheid, om den theehandel naar het Moederland te drijven. Eindelijk zocht IMHOFF de groote misdaad van VALKENIER uit te wisfchen, door de verbrande huizen in de ftad te doen herbouwen, en tevens aan de *Chineezen* een veilig verblijf *buiten* de ftad aan te wijzen, waardoor te gelijk voor de zekerheid en gezondheid van deze (bij de fterke vermenigvuldiging en onzindelijkheid der *Chineezen*), voor hare veiligheid in alle gevallen, zoowel als voor die der *Chineezen* zelve gezorgd werd, die men aldus buiten onmiddellijke aanraking met de *Nederlanders* en *Javanen* in de ftad plaatfte. Ook is er nimmer weder een zweem van opftand dier nijvere menfchen tegen de *Nederlandsche* Regéring geweest.

Plan van sluikhandel om zilver naar Mexico.

Maar IMHOFF ontwierp nog grootere, verder uitziende plans. Het gebrek aan zilver deed zich in de Kolonie op eene treffende wijze gevoelen, en men besloot op eigen gezag, en zonder mededeeling aan de Kamer van Zeventienen, daarin te voorzien door het zenden van zes grootere en kleinere vaartuigen naar de zuidwestkust van *Mexico*, ten einde den (toen nog aan allen behalve *Spanjaarden* verbodenen) handel in zilver te drijven, en daarvoor gewilde *Javaansche*, *Moluksche* en *Europische* voortbrengsels aan te brengen. De afgezondene schepen waren *de Straat Banca* en *Winchelsea*, *de Faam*, *de Galatea*, *de Avanturier* en de brik *Don Quichotte*, waarvan het eerste (*de Straat Banca*), benevens twee andere door *Engelschen* in den toen uitgebroken oorlog op de *Franschen* genomen, en te *Batavia* verkocht waren. Bij een geheim besluit, den 7den Mei 1745 genomen, werden deze schepen uitgeklaard, zoo 't heette naar de landen beoosten *Japan*, hetwelk volkomen waar was, doch met dien verstande, dat men de geheele *Zuidzee* in de breedte moest oversteken. Dan de heerschende winden in de *Indische* wateren beletteden dezen togt in dat jaargetijde; de schepen keerden onverrigter zake naar huis. In het volgende jaar werd over het hervatten dezer onderneming gehandeld, en de Gouverneur-Generaal stelde voor, om daartoe het schip *de Straat Banca* op nieuw, benevens *de Hersteller*, dat hem naar *Indië* gebragt had, te bezigen. Niet alleen de Maatschappij nam deel aan dit werk, maar ook bijzondere kooplieden van *Batavia* bekwamen verlof, om met deze gelegenheid hun voordeel te doen. De goederen, door de eerste bijeengebragt, bedroegen

*f*1,565,697 : 14 : — die der tweeden *f*1,062,974 : 17 : 8, te zamen *f*2,628,672 : 11 : 8, gewis eene aanzienlijke ſom voor eene eerſte onderneming (*).

Doch men had het hoogſte belang, dezen togt voor de *Spanjaarden*, met welke men nog bevriend was (hoewel de ſpanning in *Europa* wel eene vredebreuk althans met *Frankrijk*, *Spanje's* bondgenoot, deed verwachten), zorgvuldig geheim te houden. Daar nu eene *Spaansche* ſloep uit *Manilla*, met name *Nossa Senhora de Rosario*, onder zekeren Kapitein DE LION, te *Batavia* aankwam, welke men voor eenen beſpieder naar de oogmerken van het *Nederlandsche* beſtuur met den bedoelden togt aanzag, zoo werd beſloten, dezelve te *Batavia* op te houden, tot dat de Gouverneur-Generaal van zijne voorgenomen reis door *Java* zou teruggekeerd zijn (†).

Zwarigheden daartegen. De togt wordt ondernomen.

Doch nu deed zich eene onverwachte zwarigheid op. De reis naar *Mexico* was zoo ver, de *Zuidzee* zoo onbekend, de gevaren, die men zich (het was twintig jaren vóór de reizen van COOK) daarvan voorſtelde, zoo groot, dat Officieren en gemeenen op de daartoe beſtemde ſchepen weigerden, daarin deel te nemen. Toen verklaarde zich de Raad van *Indiën* VAN AERDEN in de Raadsvergadering tegen de ontworpen reis; „eensdeels wegens den verklaarden on„wil der ſchepelingen, anderdeels om dat het zeer „onraadzaam zou zijn, een oorſpronkelijk *Fransch* „ſchip, over welks bezit door de *Hollanders* die „Regéring nu reeds klaagde, tot eenen ſluikhandel te„gen hare innigſte bondgenooten te bezigen, terwijl

(*) *Secr. Resolutiën in Rade van Indië*, 1746, M. S. bl. 681. 682. *fol.* (†) *Ald.* bl. 685.

„de inwoners der *Philippijnsche* eilanden, ongetwij-„feld reeds van de bedoeling der onzen verwittigd, „aan de onderneming de grootste en onoverkomelijk-„ste zwarigheden in den weg konden leggen. Ver-„lies was er nog hoegenaamd niet geleden; men had „de ingescheepte goederen slechts te ontladen, en „die der bijzondere personen, des verlangd, te ver-„koopen." Vijf der Raden voegden zich bij VAN AER-DEN. Doch de Gouverneur-Generaal stelde daarentegen voor, dat men immers tot den vorigen, alleen door den wind mislukten togt *met eenparige stemmen besloten had;* hij vroeg: „welke redenen nu eene zoo „geheele verandering hadden bewerkt? de handel op „*Mexico*, door welken het zilver naar *Europa* kwam, „stond door den oorlog met *Engeland* stil, daar men „geene zilvervloten naar *Europa* durfde afzenden. „Dit had op de *Nederlandsche* Koloniën de aller-„schadelijkste terugwerking; wat kwaad was het nu, „dat men dat edele metaal regtstreeks in de bron zel-„ve opzocht? In *Nieuw-Spanje* zelve waren de edele „metalen opgehoopt, en er bestond gebrek aan toe-„voer van *Europische* goederen, hetwelk ongemeene „winst beloofde. De *Spanjaarden*, zeide men, wa-„ren verwittigd. Wist men dit zeker? en zouden de „*Nederlanders* buiten staat zijn, hen te weêrstaan? „De ingescheepte goederen konden alleen dáár, waar „heen men ze nu bestemde, worden verkocht. Onder „anderen was de kaneel in *Mexico* hoogst gewild, in „*Indië* niet, en wanneer men die ginds nu, door de „afgebrokene scheepvaart, niet kon bekomen, zouden „de kolonisten al ligt overgaan om van de wilde, in „hun eigen land wassende soorten, gebruik te ma-„ken; gelijk men zich weleer in *Nederland* bij ge-

„brek aan kruidnagelen met heete *Westindische* kruiden behielp (*). Het kwam hem onraadzaam voor, „eene genoegzaam nog niet beproefde zaak op te „geven, en men mogt, tot ontginning van eenen „*zoo* veel beloovenden handelstak, toch wel iets „wagen." De meeste ſtemmen voegden zich bij den Landvoogd, en men beſloot tot den voorgeſlagen togt met twee ſchepen; doch nu geheel voor rekening der Maatſchappij. De bijzondere deelnemers werden ſchadeloos geſteld, doch onder voorwaarde, dat bij geheele mislukking van dezen tweeden togt zij voor hun aandeel aan het verlies bij den eerſten 5 ten honderd moesten uitkeeren. Voorts werd nog de bark *de Jonge Prinsès* nagezonden, om voor advijsjagt te dienen. Zij ontving geheime bevelen, om eerst op zekere hoogte te openen (†).

De *Hollanders* hadden verſtandhouding in *Mexico*, en wel door zekeren Pater CAHAN, die een man van veel invloed moet geweest zijn, en zelf van *Batavia* met het ſmaldeel overvoer. Het oogmerk was, eerst naar den 34. of 35. Gr. N. B., naar *Conception* in *Nieuw-Californië*; te ſtevenen. Zoo ver namelijk hadden de onvermoeide *Jezuïtische* Zendelingen de magt van *Spanje* en de leer der *Roomsche* Kerk uitgebreid. Deze Paters, die men dacht, dat gemeenſchap met de kust hielden tot *Panama* toe, en wier Orde toen reeds een groot handelhuis was (§), Plan van den togt.

(*) Dit moet in den tijd tusſchen het verbod der vaart op *Portugal* in 1584, en de ondernemingen der *Nederlanders* naar *Indiën* in 1595 hebben plaats gehad.

(†) *Secr. Resolutiën*, 1746, M. S. *fol.* 688-698.

(§) Mislukte handelsberekeningen zijn de eerſte oorzaak van den val der Orde, bijna twintig jaren later, geweest.

moest men zoeken te winnen, en door hen betrekkingen in *Nieuw-Spanje* zien aan te knoopen. Verder zuidwaarts had men geene kennis aan *Europeërs* tot op den zuiderhoek van het schiereiland *Californië*, Kaap *St. Lucar.* Hier moest men weder inlichting zoeken te bekomen, en naar *Mexico* berigt zenden van de nadering des *Hollandschen* smaldeels, doch vooral het gallioen mijden, hetwelk jaarlijks uit de *Spaansche Philippijnen* naar *Acapulco* in *Mexico* werd uitgevaardigd. Men moest van daar *brieven aan den Onderkoning van Mexico* opzenden (door het kanaal van den grooten koopman BERMUDES), zoo mogelijk door Pater CAHAN zelv', en liefst nog, tot mondelinge mededeelingen, eenen *supercarga* van 't schip afzenden. Van dáár moest men de haven *Natividad*, op den 19. Gr. N. B. en dan *Port Marquis*, even ten zuiden van *Acapulco*, de gewone plaats van gemeenschap tusschen *Mexico* en de *Philippijnen*, opzoeken. Op den meestmogelijken spoed kwam het aan, om zich van de lading te ontdoen vóór het gemelde gallioen uit *Manilla*, 't welk jaarlijks *Oostindische* goederen naar *Nieuw-Spanje* overbragt. Mogt die reis door bekendwording van het oogmerk der *Hollanders* verhaast zijn, en dus de *Nederlanders* achter het net visschen (*), alsdan moesten zij zuidwaarts opvaren, en hunne goederen langs de kust, al ware het te *Panama* zelf, *door het kanaal der Geestelijken of andere sluikersgezinde*

(*) Sommige lezers zullen misschien, volgens de tegenwoordige overkieschheid van vele onzer schrijvers, dit, gelijk andere spreekwijzen, uit den goeden stijl willen verbannen. Ik verwijs hen naar HOOFT en zijne tijdgenooten, waar men die in menigte vindt.

inwoners, *slijten*. Wanneer, zoo als men bij de toenmalige ſpanning in *Europa* vreesde, *Frankrijk* en zelfs *Spanje* den Staat den oorlog mogten verklaren, zoo moesten de ſchepen, na alle pogingen tot vreedzamen handel te hebben uitgeput, langs de *Mexicaansche* kust zoeken prijzen te maken op hen, die dan vijanden van den Staat zouden zijn. Geenszins echter moest men tot dit uiterſte ſpoedig komen, maar zich van de vrees der *Spanjaarden* weten te bedienen, om door belofte van, na de lading gelost te hebben, huiswaarts te keeren, de goederen te lozen. Men moest zich aan den eenen kant door geene ijdele beloften blootſtellen, om van eene *Spaansche* zeemagt overvallen te worden, maar aan den anderen zich ook niet ligt ſchrik laten inboezemen, daar die magt in de *Zuidzee* doorgaans zeer gering was. In geval van vreedzame onderhandeling met de *Mexicaansche* Regéring, die *zeer* door den belemmerden handel leed, en van welke men dus alles goeds verwachtte, moest men aanbieden, om ook voor een zilverſchip, dat langs den weg van *Indië* naar *Europa* wilde varen, convooi te verleenen, gelijk men ook *gaarne* baar geld in wilde laden, om daarvoor in het volgende jaar andere goederen weder te zenden (*).

Terwijl de handel dus de biikken naar het Oosten wendde, vergat hij ook niet aan het Westen te

(*) *Secr. Resol. M. S.* 1746. fol. 720-728. Daar deze poging der *Nederlanders* tot *geregelden* ſluikhandel in 't groot naar het zilver- en goudrijke *Mexico* (thans voor alle Natiën open) zoo belangrijk en toch bijna geheel onbekend is, achtte ik eenige meerdere uitvoerigheid uit de bronnen, voor wier gebruik ik niet dankbaar genoeg kan zijn, hier niet ongepast.

Opkooping van koffij. Blokkering van Banjermasfing en Palembang.

denken. Hoe weinig de koffijteelt op *Java* zelf nog aan de behoefte voldeed, bleek uit een gegeven bevel, om in *Bengalen* al de *Arabische* of *Moka*-koffij tegen 18 of 20 ftuivers het pond op te koopen, waarop men dan wel 50 ten honderd hoopte te winnen.

Met den *Mohammedaanschen* Staat van *Banjermasfing* op de Zuidoostkust van het groote *Borneo* was in 1733 een verdrag gefloten. Deszelfs Vorsten waren uit het geflacht der oude *Javaansche* Keizers, waarvan een Prins van den bloede, hier Regent zijnde, zich onafhankelijk verklaard had. De Maatfchappij had reeds in den aanvang der zeventiende Eeuw, door den rijkdom der voortbrengfels van het eiland, en vooral door deszelfs ftofgoud en peper gelokt, den handel met de inwoners gezocht; doch deze betrekkingen waren telkens door derzelver valfchen en verraderlijken aard, en eindelijk in 1669 voor goed, afgebroken. In 1707 waren alle *Engelschen*, die zich met goedvinden en zelfs op verzoek van den *Sultan* daar ophielden, vermoord. Daarna vernieuwde de Sultan, die de *Europische* goederen niet ontberen kon, telkens zijn aanzoek aan de *Nederlandsche* Maatfchappij tot het aanknoopen van nieuwe handelsbetrekkingen; doch zij weigerde dit telkens, tot eindelijk de vaart in 1726 hervat werd, en in 1733 bij een nieuw verdrag de Maatfchappij den Sultan tegen alle zijne vijanden beloofde te befchermen, maar de alleenhandel der *Nederlanders* in peper werd vastgefteld, zoo dat de Vorst dien aan niemand dan aan hen zou mogen leveren, met uitzondering van ééne jonk (*Chineesch* vaartuig) welke jaarlijks met peper naar *China* zou mogen gaan. Doch deze uit-

zondering gaf aanleiding, dat er eene menigte vaartuigen regtſtreeks uit *China* naar *Banjermassing* voeren, een handel reeds oudtijds, doch thans meer dan immer, in zwang, terwijl het ſchip, dat de Maatſchappij, ſedert 1726 jaarlijks derwaarts zond, onder allerlei voorwendſels, zoo als misgewas, verval van plantaadjen enz., zonder genoegzame lading werd teruggezonden. Dit deed den Gouverneur-Generaal beſluiten, om dien handel met *China* te beletten, en een ſmaldeel van drie ſchepen en twee barken, onder den eerſten Luitenant ACKERVELT, te gelasten, de *Chineezen*, die *Banjer* mogten willen bezoeken, van daar af- en naar *Batavia*, *Cheribon* en *Samarang* te wijzen, en de haven van *Banjer* te blokkéren, niet alleen voor de *Chineezen*, maar ook voor alle andere Natiën, uitgenomen de *Hollanders*. Op dezelfde wijze werd het ſchip *Noordwolfsbergen* uitgezonden, om voor de rivier van *Palembang* te kruiſen, en het inloopen aldaar van alle jonken uit *China*, *Malacca*, *Achter-Indië* of elders te beletten, doch de *Engelsche*, *Fransche*, *Zweedsche*, *Deensche* en *Portugeesche* ſchepen, uit *China* komende, te ontzien. De inlandſche vaartuigen moest men naar de reede van *Batavia* wijzen. Een *Engelsch* ſchip onder zekeren Kapitein MUNRO was namelijk op *Palembang* geweest, had daar tin (van *Banca*) en peper geladen, en was met eene volle lading terug gekeerd, terwijl de inlanders een *Hollandsch* ſchip, dat om dezelfde goederen kwam, terug gezonden hadden onder voorwendſel van gebrek, hoewel er toch overvloed was. Het is blijkbaar, dat men het *Monopolie* reeds met geweldige midde-

len tegen den geest der *Indiaansche* Natiën moest beginnen ſtaande te houden (*).

Knevelarijen op Japan.

Met *Japan* waren ook eenige moeijelijkheden ontſtaan. Er werden thans nog drie ſchepen jaarlijks derwaarts gezonden, die vooral koper medebragten. De *Nederlanders* wilden 15,000 kisten hebben, de *Japanneezen* ſlechts 10,000 leveren, en boden tevens lagere prijzen, dan gewoonlijk, voor de medegebragte koopgoederen. Het bevel uit *Batavia* was nu, om dit laatſte, des noods, te laten ſlippen, maar ſtellig op de levering van *ten minste* 12,000 kisten koper te ſtaan, en, dit niet ingewilligd wordende, althans met één ſchip onverrigter zake naar huis te keeren, en met de overige nadere bevelen af te wachten. IMHOFF dacht, dat de ambtenaren te *Nagasaki*, zonder toeſtemming van den Keizer, zich deze knevelarijen veroorloofden, en daarom wilde hij de zaak door geene laffe toegevendheid misſchien voor altijd bederven (†). Over het algemeen ſchijnt zijn ſtelregel geweest te zijn, krachtsontwikkeling met ſtandvastigheid te vereenigen.

Reis van den Gouverneur-Generaal Imhoff door Java. Komst te Sourabaya.

De Gouverneur-Generaal beſloot nu, het eiland *Java* en de nieuw veroverde landen zelf op te nemen, en begaf zich daartoe met zes vaartuigen, en twee kleinere, door den Koning van *Bantam* gezonden (hetwelk men als een onverwacht vriendſchapsbewijs aanzag), den 25ſten Maart 1746 onder zeil, oostwaarts aan over *Cheribon* en *Japara* naar

(*) HOGENDORP, *Coup d'œil sur l'Ile de Java*, p. 378. 379 *Secr. Resol M. S.* 1746. fol. 731. 732. 741–748. 1023.

(†) *Secr. Resol.*, fol. 719.

Rembang. Hier ging IMHOFF aan land, bezag de plaats en de rijke zoutpannen, en befloot eene kleine veldfchans aan te leggen. Vervolgens zeilde hij door de ftraat van *Madura*, en ontving een bezoek van den nieuwen Vorst (*Radun*) van *Madura*, dien men in zijns vaders plaats had aangefteld. Hij werd met blijken van mindere achting, dan men anders aan de inlandfche Vorsten betoonde, ontvangen, gaf zijn' dolk of kris aan den Gouverneur-Generaal over, die hem echter denzelven weder op zijde deed fteken, zeggende: „dat hij nu tot Regent door „de Maatfchappij was aangefteld, en dit geweer kon „dragen tot *haar* welzijn en dat der genen, die on- „der hem aangefteld waren." Bij *Sourabaya* ging de Gouverneur-Generaal weder aan land. Zijne en der zijnen bagaadje werd in 110 kleine vaartuigen (60 van *Grissé* en 50 van *Sourabaya*) aan land gebragt, en zij gingen tusfchen 2000 man troepen van de Regenten van *Sourabaya*, thans onderdanen der Maatfchappij, behalve het *Europische* krijgsvolk, naar het voor hen toebereide verblijf. Des anderen daags werden de omftreken bezocht, die IMHOFF verrukkelijk vond, tot allerlei voortbrengfelen gefchikt, en rijkelijk bevolkt, zoo dat zij alle hoofdftoffen tot eenen bloeijenden landbouw behelsden. „Als maar eenmaal door Gods ge- „nade (dit voegt er de vrome Schrijver bij) eene „beftendige rust voor dezen Oosthoek kon worden „verkregen, en de Compagnie het geluk had, ge- „diend te worden van menfchen, die, — in ftede van „hunne tegenwoordige loomheid en onverfchillig- „heid, voortkomende of uit eene natuurlijke vadzig- „heid, die op afgelegene oorden, daar weinig te „doen is, de menfchen ligt bekruipt, of uit een

„ verkeerd denkbeeld, dat op *Java* reeds lang ſchijnt „ geregeerd te hebben, als of de Reſidenten op de bui- „ ten-Comptoiren ſlechts geplaatst wierden om hun „ fortuin te maken, — hunne eer daarin mogten ſtel- „ len, om het distrikt, hun toevertrouwd, meer en „ meer te verbeteren, en in die wezenlijke verbete- „ ring van Compagnie's zaken ook de hunne op eene „ edele wijze te vinden, terwijl zij toch een zoo „ ruim veld daartoe hebben (*)!" Had de voortreffelijke man ſlechts medewerkers en opvolgers tot zijne groote bedoelingen mogen vinden, de Maatſchappij zou niet eene halve Eeuw daarna haren ondergang hebben beleefd!

Schikkingen te Sourabaya.

IMHOFF vond onder de hier liggende troepen groot gebrek aan krijgstucht, benevens ſterke verbeelding van zich zelven, en enkel eigenbelang, geene zucht voor de belangen der Maatſchappij. Hij trachtte hierin eenigermate, althans wat de uiterlijke krijgstucht betrof, door een Reglement te voorzien. Voorts waren de zaken in dit oostergedeelte des eilands volkomen bevredigd, en door den Heer VERIJSSEL overal inlandſche Hoofden, tot algemeen genoegen, aangeſteld. IMHOFF werd hier van de geheime kuiperijen der *Engelschen* (door hem *konkelarijen* genoemd) met den Vorst van *Madura*, en van hunnen ſmokkelhandel met *Banjermassing* en andere plaatſen op *Borneo* volkomen onderrigt. Men beſloot, om een en ander te beletten en de rust hier te lande te bewaren, twee Compagniën *Hollandsch* voetvolk onder eenen Majoor in den Oosthoek te laten post vatten, alsmede twee Compag-

(*) *Resol.* 1746 M. S. *fol.* 1111.

niën inlanders op *Sourabaya* en eene op *Passarouang*, hetwelk benevens *Grissé* met *Sourabaya* vereenigd werd. Voorts werd eén gedeelte des krijgsvolks, door den vrede hier thans overtollig, naar *Samarang* en *Batavia* verlegd. Ook de burgerlijke inrigting van den Oosthoek werd hier door VAN IMHOFF geregeld. Men bepaalde de leveringen in rijst, waartoe de inlandſche Opperhoofden verpligt waren. Hierop leiden eenige *Javaansche* Regenten den eed aan de Maatſchappij af, en verbonden zich om eenmaal 's jaars te *Samarang*, en wanneer zulks vereischt werd te *Batavia*, den eed der trouwe te komen vernieuwen; om zekere bepaalde hoeveelheid rijst aan de Maatſchappij te leveren, benevens de vereischte hoeveelheid koeijen tegen ééne *Spaansche* mat (*f* 2: 10: —) het ſtuk (!), voorts 60 lastdragers of arbeiders (*Batto's*) daags *zonder betaling*, en, in buitengewone gevallen, zoo veel als het Opperhoofd zou verlangen, om den ſluikhandel, vooral van *opium* tegen te gaan; om hunne onderhoorige ambtenaren niet willekeurig aftezetten, maar bij klag'en aan den Raad van *Samarang* te beſchuldigen; om alle misdadigers ter ſtraf aan de Maatſchappij over te laten, en eindelijk, om zich als goede en getrouwe onderdanen te gedragen. Deze bepalingen toonen de betrekkingen der inlandſche Opperhoofden op *Java* tot de Maatſchappij aan.

Van hier ging de vaart oostwaarts naar *Sumanap*, het oostergedeelte van het eiland *Madura*, 't welk in 1743 door de *Madureezen* deerlijk afgeloopen, en ſedert, door eene ſlechte Regéring, nog geheel niet was opgekomen. Men vond die Regéring in de handen eener vrouw, wel ſlim en bekwaam, doch

Komst op Sumanap en Pasſarouang.

van een' flechten naam, en die de *Hollandsche* Regéring verdacht voorkwam. Zij werd dus gelast, den Gouverneur-Generaal op zijne reizen te volgen. Deze ging thans zuidwaarts naar *Passarouang*, in het oostelijke gedeelte van *Java*. Met verbazing beschouwde IMHOFF de welige vruchtbaarheid zoowel als de deerlijke verwaarloozing van dit schoone gewest, hetwelk door de bergen, die in terrasfen nederdalen, de schoonfte gelegenheid had tot kunstmatige bewatering der rijstvelden, door gemaakte vijvers en daaruit afgeleide kanalen, een in *Java* zoo gewoon middel van landbouw. (De juiste blik van IMHOFF is door den lateren rijkdom van *Passarouang* aan voortbrengfelen wel bewaarheid geworden.) Thans zag men niet dan de verwoestingen des oorlogs, tot wier herftelling de Gouverneur-Generaal doelmatige middelen aanwendde. Ook werden de belastingen (gedwongene leveringen van rijst) geregeld, en de armere landen, *Bangu* en *Bangel*, daarbij zeer verfchoond. Daarna werd het landfchap *Pamakassan* op *Madura*, dat te voren van *Sumanap* afhankelijk was geweest, onder een' onafhankelijken Regent gefteld, en ook die van *Sumanap* zelf afgezet, en het gebied aan een' ander' gegeven, op wien men zich meer meende te kunnen verlaten.

Terug-komst te Grisfé. Komst te Samarang.

Thans keerde de Opperlandvoogd naar *Grissé* bij *Sourabaya*, 't welk thans door den oorlog verwoest was, doch door IMHOFF de gunftigfte plaats voor den handel van den geheelen Oosthoek verklaard wordt, om hare gunftige ligging nabij eene diepe en ftille zee, die rondom door land en eilanden is ingefloten, en niet ver van den mond der rivier *Solo*, de aanzienlijkfte des eilands, hetwelk zij een goed eind wegs

in de lengte doorſnijdt. Men beſloot hier dus eene geregelde vesting te ſtichten, en er eene Compagnie *Europeërs* te leggen; ook wilde men *Grissé* tot eene vrije haven voor de inlanders maken. Vervolgens werden de belastingen van het naburige eiland *Madura* geregeld. Verder ging de reis over *Japara* naar *Samarang*, thans eene zeer aanzienlijke plaats, maar toen nog zoo gering, dat IMHOFF van haar zegt: „Zij had door verſcheidene aantimmeringen van binnen, en door het omtrekken derzelve met een' ringmuur, het aanzien van een *klein stadje* bekomen, vooreerst groot genoeg voor de *Europische* inwoners, en ligt te vergrooten." Er was nog niet eens eene kerk, doch IMHOFF nam maatregelen om er eene te bouwen.

Hier ontving hij een bezoek van den thans zoo diep vernederden Keizer van *Java*. Dezelve werd door de dienaars der Maatſchappij, aan welke hij drie vierde van zijn land had moeten afſtaan, met de grootſte eerbewijzingen, als eene ſoort van ſchavergoeding voor het verlies van *wezenlijke* magt, ontvangen. De Commandeur STARRENBERG met de Raden van *Indië* gingen hem te gemoet; hij werd met 19 eereſchoten van 12 veldſtukken begroet, en deed, benevens zijn' zoon en zeven andere Prinſen van zijn geſlacht, eene intrede in de ſtad, waarin men de grootſte eerbetooningen als 't ware aan hem verkwistte, en de Gouveneur-Generaal hem in zijne woning ontving en omhelsde. De *Sousouhounang* las daarop in de landtaal eene vrij lange aanſpraak voor, waarin hij den Gouverneur-Generaal den naam van *Grootvader* gaf, en, onder vele andere uitmuntende eigenſchappen, hem ook opregtheid, medédoo-

Bezoek van den Souſouhounang.

gendheid en minzaamheid toekende. De Landvoogd betuigde in zijn antwoord de vreugde, die het hem ſchonk, zonder tusſchenkomst van anderen in perſoon met den *Sousouhounang* te mogen handelen, iets dat nog nimmer eenigen *Hollandschen* Opperlandvoogd gebeurd was. Sierlijk en eenigzins in den *Oosterschen* trant was deze aanſpraak, waarin men de Maatſchappij als de getrouwſte vriendin en besten ſteun van het *Mataramsche* Rijk deed voorkomen.

Tegenbezoek van den Opperlandvoogd te Soerakarta.

Na het vertrek des Keizers beſloot IMHOFF, om hem bewijzen van het vertrouwen der *Nederlanders* te geven, tot een tegenbezoek in deszelfs hoofdſtad *Soerakarta*. Ook hier waren de vriendſchapsbetuigingen groot, en ſchijnbaar opregt. Ten derden male ontmoetten de beide Gebieders (in zeer ongelijke deelen) over *Java* elkander even buiten de ſtad, toevallig; de Keizer plaatſte zich in IMHOFF's rijtuig en ontving de hooger hand. In weêrwil van alle die eerbewijzingen moest de *Sousouhounang* echter nog van alle de regten, die hij zich op de afgeſtane landſtreken meende voorbehouden te hebben, afzien, en zelfs de Maatſchappij om verlof verzoeken, zijnen oudſten zoon en dochter te mogen uittrouwen, 't welk gunſtig toegeſtaan werd.

Vlugt van des Keizers broeder Mankoeboemi. Prins Mankoenagoro.

Doch te midden van alle die vooruitzigten op langdurige rust had er een geval plaats, hetwelk twaalf jaren van nieuwe oorlogen en eene ſcheuring in het *Javaansche* Rijk ten gevolge had, die nog voortduurt. De *Sousouhounang* PAKOEBOERONO had eenen broeder, die kracht en zelfſtandigheid in zich gevoelde, MANKOEBOEMI, een man, dien CRAWFURD (volgens *Javaansche* bronnen) groote dapper-

heid, ſtandvastigheid en volharding toeſchrijft. Reeds vroeger had hij zich onder de misnoegden gevoegd, en in de bovenlanden den oorlog tegen den Keizer gevoerd. Naderhand was hij aan 't Hof verſchenen. Deze ſcheen zich meer magt, dan hem toekwam, aan te matigen, waarover hij, op verzoek van zijn' broeder, door den Gouverneur-Generaal openlijk en ernſtig werd toegeſproken. Dit was echter olie in 't vuur. Hoezeer MANKOEBOEMI op het *welzijn der Maatschappij* moest drinken, zoo vertrok hij nogtans, terwijl zijn broeder den Gouverneur-Generaal uitgeleide deed, in ſtilte naar het gebergte, alwaar nog wel zes Prinſen van den bloede rondzwierven, gewapende manſchappen verzamelden, en brandſchattingen uitſchreven. Onder dezen was ook MAAS SAÏD MANKOENOGORO, een man, nog kloekmoediger, hoewel minder bedachtzaam dan MANKOEBOEMI, een partijganger van de grootſte onverſaagdheid en vlugheid, het voorwerp van de zangen der *Javanen*. Tegen de ſchriftelijke vermaningen des Gouverneur-Generaals tot terugkeering durfde echter ook hij geen openlijk geweld ſtellen. Hij antwoordde dus op dien brief even als de Keizer, met den Gouverneur-Generaal den titel van *Grootvader* te geven, zonder daarom evenwel Grootvaders wil te doen. De *Sousouhounang* verzocht hulp, om deze muiters *uit te roeijen;* zij werd beloofd, doch de zaak ging zoo gemakkelijk niet, als men zich voorgeſteld had.

Overblijfſels van heidenſche tempels.

Op den verderen togt van den Gouverneur-Generaal ontmoeten wij het eerſte verſlag van den tempel te *Brambanan*, die ons door de beſchrijvingen van RAFFLES en CRAWFURD nader bekend geworden is. Ook

IMHOFF en zijne reisgenooten zagen dien, en begrepen uit de daartoe behoorende beelden, dat de *Javanen* oudtijds de eerdienst der *Hindoes* hadden; „zoo als men ook," zegt het reisverhaal, „uit meer andere oudheden van dien aard hier en elders reeds ontdekt heeft." De *Engelschen* hebben dus de eer dier ontdekking niet; jammer flechts, dat de *Hollanders* die flechts in handfchrift bewaard en niet aan de wereld hebben medegedeeld. Doch de zucht voor oudheden in 't gemeen, en voor de *Hindoesche* in het bijzonder, was in die dagen nog niet zeer levendig. Men kwam nu over 't gebergte aan de Zuidkust, alwaar de aard des lands werd opgenomen. Moeijelijk was de terugtogt over het gebergte.

Nieuwe inrigtingen. Terugkomst te Batavia.

Na dus het voornaamfte gedeelte der reis te hebben afgelegd, werden er nuttige doch geftrenge bepalingen omtrent de pachten, de rijstinzameling, de Politie en andere onderwerpen vastgefteld, wier kennis niet onbelangrijk is, doch die voor ons beftek te veel in bijzonderheden loopen. Er werden ook fommige nieuwe bepalingen ten aanzien van binnenlandfche gemeenfchap en vertier gemaakt. Over *Bangel* ging de reis naar *Cheribon*, en van daar naar *Batavia*, waar IMHOFF den 12den Junij terugkwam (*).

Sterrenberg's ongenade en ballingfchap.

Aldus eindigde deze belangrijke reis, die 2 maanden en 17 dagen geduurd had, en van den ijver en de zorgvuldigheid, zoowel als van de kunde van IMHOFF de fprekendfte bewijzen had afgelegd. Doch tusfchen hem en den anders bekwamen en werkzamen

(*) Zie de reis van IMHOFF in de *Resol.* 1746, (*fol.* 1094-1207.) vergeleken met CRAWFURD, *Ind. Archipel*, III. D. bl. 367. 368. waar hij over MANKOEBOEMI en MANKOENOGORO fpreekt.

STERRENBERG, die op *Java's* Noordoostkust bevel voerde, ontſtond een aanmerkelijk geſchil over de verpachtingen, het geliefkoosde ſtelſel van IMHOFF. STERRENBERG keurde die af, uit hoofde van de knevelarijen, die zich de *Chineezen* (welke die pachten meestal op zich namen) tegen de arme *Javanen* veroorloofden. Dit deed IMHOFF, die begreep, dat er eenheid in het Beſtuur moest zijn, STERRENBERG in Maart 1747 naar *Batavia* ter verantwoording roepen, wegens *ongehoorzaamheid* en *weerbarstigheid*. Daarentegen werd DE KLERK tweede Beſtuurder van *Java's* Noordoostkust. Dan hiermede was de zaak niet geëindigd. STERRENBERG had zijnen moed gekoeld, door zijne vrouw (zoo als men wilde) te *dwingen* tot het ſchrijven op haren naam van eenen allezins eerroovenden en beleedigenden brief aan den Gouverneur-Generaal. Hij werd hierop in de boeijen *geſloten*, en daar IMHOFF's groote magt hem nu buiten het ſpoor der rede en der gematigdheid dreef, in ſpijt zijner aanſtelling door de Zeventienen tot buitengewoon Raad van *Indië* (welke men te *Batavia* niet erkende), voor 25 jaren naar het eiland (*Poelo*) *Ay*, in de groep van *Banda*, verbannen.

Edele daad van de Klerk, als Gouverneur der Banda-eilanden.

Het ſchijnt, dat IMHOFF, in dit geval onedel en door wraakzucht verblind (indien wij ten minſte eenen vrij onzijdigen ſchrijver mogen gelooven), den wrok tegen STERRENBERG nog verder dreef, hoezeer hij vroeger groote genegenheid voor hem had gekoesterd. Gedurende deszelfs beſtuur op de Oostkust was DE KLERK te *Samarang Administrateur*, en met STERRENBERG op een' zeer onaangenamen voet, daar deze merkte, dat IMHOFF, reeds misnoegd over zij-

ne tegenwerking, DE KLERK met vriendelijkheden overlaadde, en *hem* achteruit zette. De Gouverneur-Generaal, die dus DE KLERK voor STERRENBERG's vijand moest houden, koos juist hem uit tot landvoogd van *Banda* (30 December 1748). De ongelukkige balling meende nu, dat zijne rampen het toppunt hadden bereikt, en herinnerde, in zijnen gelukwenschingsbrief aan den nieuwen Gouverneur, denzelven SOLON's bekende fpreuk (*), ten einde hij zich niet te zeer door zijnen voorfpoed mogt laten wegflepen. Uit het korte antwoord van DE KLERK bleek reeds zijn voornemen, om den balling zijn verblijf zoo dragelijk te maken als mogelijk. Hij zond hem eenige kleine gefchenken, met de vergunning, om zich, zoo dikwerf hij iets behoeven mogt, regtftreeks aan hem te wenden. Dit waren geene blooте pligtplegingen. Hij behandelde zijn' gewezen' vijand niet als balling, maar als vriend, die met hem dezelfde plaats bewoonde. Zijne gezondheid en gemoedsrust bleven ongeftoord, zijne vriendfchap en dankbaarheid voor den edelen Landvoogd kenden geene palen, en zelfs na IMHOFF's dood bleef hij nog een' tijd lang bij zijnen vriend op *Banda*, hoezeer het vonnis, door het Collegie van Schepenen te *Batavia* tegen hem geveld, naderhand door den *Raad van Justitie* vernietigd werd. DE KLERK leide er zich te *Banda* voorts op toe, om de fchandelijke winzucht van een paar ambtenaren, die de rijst (het gewone voedfel) tot ongehoorde prijzen opjaagden, te fnuiken, en dus niet alleen den gemeenen man te ver-

(*) Niemand achte zich gelukkig (fchootvrij voor ongeluk) vóór zijn einde.

ligten, maar tevens, door het aanmoedigen der aankweeking van muscaatnoten, den bloei der Kolonie en de welvaart der ingezetenen, zoowel als de belangen der Maatschappij, gelijkelijk te bevorderen. Hij vertrok in 1753, onder zegenwenschen en tranen der bevolking van *Banda* (*).

Om den draad der gebeurtenissen niet aftebreken, zijn wij de tijdorde een weinig vooruit geloopen. Keeren wij thans naar *Java* terug.

In het Rijk van *Bantam* werd thans de grond gelegd tot geschillen, die ook daar eerlang eenen oorlog ten gevolge hadden. De oude Koning van *Bantam* was met eene heerschzuchtige en woelzieke VROUW, RATOE SIRI, gehuwd, die haren zwakken echtgenoot geheel beheerschte, en haren neef, SARIEF ABDALLA CHAFIED, die met 's Konings eigene dochter gehuwd was, op den troon zocht te verheffen ten koste van den wettigen erfgenaam, 's Konings zoon uit een ander bed, de *Pangerang* GUSTY (†). Men sprak van denzelven allerlei kwaad (waarvan de waarheid of valschheid op zulk eenen afstand moeijelijk te beoordeelen valt), en reeds in 1746 drong de Koning er bij de *Nederlandsche* Regéring op aan, dat de orde der opvolging mogt worden veranderd, en SARIEF als Kroonprins erkend. GUSTY had intusschen, waarschijnlijk ziende, dat men niet alleen op zijn erfregten, maar ook op zijn leven, althans op zijne vrijheid, slinksche bedoelingen had, met zijnen oom en andere *Bantamsche* Grooten, de

Geschillen in Bantam over de opvolging.

(*) HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 29-41.

(†) Deze naam is zekerlijk verbasterd, doch ik geef dien even als de andere, gelijk ik ze vind.

toevlugt te *Batavia* genomen. Op de herhaalde aanzoeken des ouden Konings (het *orgaan* zijner vrouw), die niet ophield zijn' ongelukkigen zoon allerlei misdaden aan te tijgen, die hem tot den troon onbekwaam maakten, antwoordde men eerst weigerend; doch dit belette niet, dat de verkiezing, in weêrwil der bestaande verdragen, die de bekrachtiging der Maatschappij verlangden, gebeurde, en men er zelfs op aan drong, den ongelukkigen balling uit *Batavia* te verwijderen. De invloed der Koningin was zoo groot (*), dat men zelfs de magtige Maatschappij durfde trotséren. De Resident te *Bantam*, BROUWER, schreef aan de Hooge Regéring te *Batavia*, om haar het goedkeuren der verkiezing van den neef der Koningin aan te raden. Deze redenen waren alle niet uit het regt, maar uit de staatkunde ontleend. De aanhangers van den wettigen Prins waren zwak (schoon talrijk), en door den Koning van geweer en verdere middelen tot tegenstand ontbloot. Keurde men de handeling des Konings af, zoo zou het volk tot oproer overslaan, en 's Konings broeders mede oproerig worden, waaruit meer onheil zou volgen, dan door het bekrachtigen van een onregtvaardig feit. De Resident drong tevens sterk aan op de verwijdering uit *Batavia* van den gevlugten Prins GUSTY. Al was dan ook SARIEF bij de gemeente niet zeer

3 October 1746.

(*) Men ziet weder uit dit voorbeeld, hoe verkeerd het denkbeeld der volstrekte slavernij en nietigheid der vrouwen in het Oosten is. Reeds de geschiedenis van MOHAMMED's eerste opvolgers en zijne weduwe AYESHA doet van het tegendeel blijken. Doch uit hoofde der volstrekt verwaarloosde opvoeding van het vrouwelijke geslacht is deze invloed doorgaans schadelijk.

bemind, de Maatſchappij had daar geen nadeel bij; integendeel, de partijen zouden daardoor in toom gehouden, het Hof handelbaarder, het gezag der Maatſchappij grooter, en de Koning van haar meer afhankelijk worden.

De Hooge Regéring keurde deze redenen goed, en wettigde dus de overweldiging eener *Javaansche* vrouw, voor wier ſtandvastig volhouden zij zwichtte, en om voordeels wille het regt overtrad. *Pangerang* SARIEF werd als vermoedelijk erfgenaam van het *Bantamsche* Rijk erkend, doch niet dan tegen eenigen afſtand van grondgebied ten westen der rivier *Ontong Java.*

Men weigert de uitlevering van den gevlugten Kroonprins.

Het tweede gedeelte van den *Batamschen* eisch werd nogtans, ter eere van den *Hollandschen* naam, niet zoo gereedelijk ingewilligd. Men erkende van den eenen kant wel de *onvoegzaamheid*, om eenen ongelukkige, die zich aan de beſcherming der Maatſchappij had toevertrouwd, naar eenig *buitenkantoor* te verbannen, gelijk de *Bantammer* of zijne gade daarop aandrong, maar aan den anderen kant knelde de vrees voor onlusten door de nabijheid van *Batavia* bij *Bantam.* Men helde dus in den Raad meest tot de verzending over, doch men werd, vooral door de ſtem van den Raad van *Indië*, MOSSEL, bewogen, om nog geen bepaald beſluit te nemen, en volhardde daarin, in weêrwil van herhaalde aanzoeken (*).

Geſchillen met de Franſchen.

Eer wij de gevolgen dezer, en van andere verhaalde gebeurtenisſen vermelden, ſtaat eene gewigtige verandering in het beſtuur der O. I. Maatſchappij ons te boeken. Wij hebben boven van de ſche-

(*) *Secr. Resol* 1746, M. S. fol. 703-707.

pen der *Fransche Oostindische* Maatschappij gesproken, door de *Engelschen* genomen en te *Batavia* verkocht. *Frankrijk* nam dit zeer hoog op, en eischte voldoening door de straffe van IMHOFF. Het verwekte, toen men dit zocht te voorkomen, verkoeling tusschen *Frankrijk* en de Republiek. Zelfs werden alle de voordeelen, die aan de *Nederlanders* door het handelsverdrag van 1739 in *Frankrijk* toegekend waren, weder ingetrokken, tot dat, na lange en moeijelijke onderhandelingen, de *Nederlandsche Oostindische* Maatschappij drie Millioenen *livres* (*) betaalde voor de *lading* dier schepen, die voor rekening derzelve naar *Frankrijk* terug gebragt werden. Op zulke voorwaarden wilde men IMHOFF wel ongestraft laten (†). Hierbij scheen men niet in aanmerking te nemen, dat twee *Fransche* schepen tusschen *Bombay* en *Surate* een *Hollandsch* schip namen, hetwelk van de eerstgenoemde (*Engelsche*) plaats naar de tweede, onzijdige koopstad, voer. Het schip was *Hollandsch* eigendom, doch de Kapitein een *Engelschman*. IMHOFF beklaagde zich daarover bij den beroemden *Franschen* Gouverneur-Generaal DUPLEIX (§) te *Pon-*

(*) Hetzelfde als *francs*.

(†) DU BOIS, *Gouverneurs Généraux*, p. 339.

(§) Zie den brief van IMHOFF aan DUPLEIX, *Brieven van Batavia* 1748 No. 2., bl. 577–579. M. S. DUPLEIX was de grootste man, dien *Frankrijk* in de *Indiën* immer gehad heeft. Hij was op het punt, om die magt in *Hindostan* te verkrijgen, welke *Engeland* naderhand door niet minder groote mannen, CLIVE en anderen, verkregen heeft. Zie daarover ORME's werk over de oorlogen van 1756 en later. Men vindt in latere boeken der Compagnie deswege eene zeer uitvoerige en gansch niet minzame briefwisseling tusschen den *Hollandschen* scheepseigenaar DE PARAVICINI, de *Nederlandsche* Regéring

dichery, eischte de teruggave, en beweerde, dat de *Nederlanders* thans Kapiteinen van beide de oorlogvoerende partijen in *Bengalen* in dienst hadden; doch zijne vertoogen bleven vruchteloos.

Oorlog met Frankrijk. Willem IV. Stadhouder.

Frankrijk zou, onder andere omſtandigheden, misſchien niet zoo ligtgeraakt zijn geweest; maar het was verbitterd op den Staat, omdat dezelve de belofte geſtand deed, bij het *Weener* verdrag in 1731 aan Keizer KAREL VI. gedaan, om, ten prijze der afſchaffing der Maatſchappij van *Oostende*, zijne dochter MARIA THERESIA in het volle en ongeſtoorde bezit der *Oostenrijksche* Monarchie te zullen handhaven. Dit deed hulptroepen van wege de Republiek aan de Keizerin Koningin MARIA THERESIA zenden, die door *Frankrijk* (hetwelk toch *dezelfde* belofte gedaan had, als prijs voor het toekomende bezit van *Lotharingen*), op de ſnoodſte en onregtvaardigſte wijze werd aangevallen. *Frankrijk*, hierover verſtoord, tastte in 1744 en 1745 de *Oostenrijksche Nederlanden* aan, veroverde die in drie veldtogten geheel, en deed nu — zonder eigenlijke oorlogsverklaring, en zonder dat de Koloniën van weerszijde aangevallen werden, *alleen om de Republiek tot vrede te dwingen* — eenen inval in *Staats-Vlaanderen*. Dit had eenen opſtand eerst in *Zeeland*, en daarna ook in *Holland* ten gevolge; waardoor, met genoegzaam de algemeene volksſtem, de Stadhouderlooze Regéring, die nu 45 jaren geduurd had, werd afgeſchaft, en door het Stadhouderſchap van WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, Prins van *Oranje*, en

---

en de *Fransche* Overheden, die in hunne magt (zoo als gewoonlijk) thans een' hoogen toon aannamen.

reeds Stadhouder van drie Gewesten, vervangen. De geheele bevolking wedijverde nu in blijken van vertrouwen op den edelaardigen Vorst, dien men als middel tot herstel des diepgezonkenen vaderlands aanzag. Even als IMHOFF voor de *Indiën*, dus werd FRISO voor de geheele Republiek als *hersteller* beschouwd, en als zoodanig ook met eerambten en waardigheden overladen. Men maakte ten zijnen behoeve het Stadhouderschap *erfelijk*, hij werd in *Holland* Opper-Houtvester en Opperhoofd der *Leydsche* Hoogeschool (*), men droeg hem de posterijen met alle derzelver inkomsten en stedelijke bedieningen op, die hij echter dadelijk aan het land overliet; het opperbewind over de *Admiraliteiten*, de Stadhouderlijke waardigheid in de Generaliteitslanden, het regt om de Regéring in alle steden te veranderen, en eindelijk eene waardigheid, die geen zijner voorzaten immer bekleed had, die van *Opper-Directeur en Gouverneur-Generaal van Neêrlands Indiën*, op voordragt van de Kamer *Amsterdam*, den 1sten December 1748. Den 16den April 1749 had de plegtige aanstelling plaats. Den Prins werd het *diploma* daarvan, in een koffertje van Oosterschen agaat van groote waarde en met goud ingelegd, aangeboden. Het Reglement, waarbij hem dit gezag werd opgedragen, bestond in 15 Artikelen. In het eerste werd bepaald, dat hij in de Vergadering der *Zeventienen* (de uitvoerende Magt) zoowel als in de *Haagsche* bijeenkomst (de algemeene Vergadering der hoofddeelgenooten of Wetgevende Magt), en in die der bijzondere Kamers zou mogen voorzitten, hetzij in

Willem IV. wordt Opperhoofd der beide Indische Maatschappijen.

(*) *Rector Magnificentissimus.*

perſoon, hetzij door Gemagtigden, die echter geene andere ambten mogten bekleeden, maar tot de hoofddeelgenooten moesten behooren; dat de Prins in die hoedanigheid, alles, wat tot welzijn der Maatſchappij kon dienen, zou mogen voorſlaan, alle hare Regten in ſtand houden, in geval van noodzakelijkheid buitengewone Vergaderingen bijeenroepen, zorg dragen, dat de Directeuren en ambtenaren (die zich naar de Reglementen moesten gedragen) geen deel in eenigen handel namen, dat zij voor de begeving van ambten geen geld of geſchenken ontvingen, en dat de ingeſlopene misbruiken niet langer geduld werden. Alle geſchillen tusſchen de onderſcheidene Kamers zouden aan 's Prinſen beſlisſing worden onderworpen, die, uit eene lijst van drie perſonen aan hem ingeleverd, eenen Bewindhebber en andere ambten, zoo in *Europa* als in *Indië*, zou benoemen. Zijne Hoogheid zou vooral zorg dragen voor de huishouding in de *Indiën* en voor het Beſtuur aldaar, en ook, in gemeen overleg met de Bewindhebbers en hoofddeelgenooten, de noodige Reglementen tot dat einde vervaardigen. Dit gemeen overleg werd, zoo 't ſchijnt, niet vereischt omtrent het krijgswezen en de vestingen in de *Indiën;* althans het wordt daarbij niet uitdrukkelijk genoemd. De Prins zou eene algemeene Vergadering van hoofddeelgenooten der Maatſchappij kunnen beſchrijven, waarvan de voorſtellen en beſluiten, met meerderheid van ſtemmen genomen, aan de Kamer der Zeventienen zouden worden blootgelegd. Bewindhebbers en hoofddeelgenooten zouden alles, wat in dit ſtuk niet bepaaldelijk aan zijne Hoogheid was opgedragen, bij eene nadere ver-

klaring, onder goedkeuring en bekrachtiging der Staten Generaal, aan denzelven mogen opdragen. De Prins ſtelde de Heeren FILIPS VAN DER GRISSEN en JOSUA VAN DER POORTEN tot zijne plaatsbekleeders of *Representanten* bij de *Oostindische* Maatſchappij aan, die dan ook in alle brieven der onderſcheidene kantoren naar het Moederland vóór het *Collegie van Zeventienen* werden genoemd.

De jaarwedde, wegens deze hooge waardigheid den Prins toekomende, werd niet bepaald, daar de edele Vorst, 's lands benarden geldelijken toeſtand willende verligten, daarvan terſtond afgezien had. Maar nogtans gaf deze aanſtelling een' nieuwen luister aan het Huis van *Oranje*. Het verkreeg daardoor gezag over die rijke gewesten, die te voren op naam van Prins MAURITS, *als Koning van Holland*, waren in bezit genomen, tot wien ook Gezanten uit *Sumatra* in de legerplaats bij *Grave* waren gekomen, maar welke landen ſedert geheel buiten den invloed der Stadhouders waren gebleven. De *Westindische* Maatſchappij volgde dit voorbeeld, en benoemde den Prins tot Opperbewindhebber; zoodat er nu geen gedeelte der Republiek was, waar hij niet, in zekeren zin, aan het hoofd der Uitvoerende Magt ſtond.

Plegtigheden bij die gelegenheid.

Reeds op den 30ſten Mei 1748, juist op den verjaardag der verovering van *Jacatra*, die tot de ſtichting van *Batavia* aanleiding gaf, en wanneer tevens de Regéring in die ſtad wordt veranderd, had men aldaar plegtig de verheffing des Prinſen tot Stadhouder gevierd. In de zoogenoemde *milde gift (don gratuit)* van twee ten honderd op de bezittingen, ten behoeve der uitgeputte *Nederlandsche* ſchatkist en tot ſtijving des oorlogs, hadden ook de *Oost-* en

Westindische bezittingen mede gedragen. Daarop werd te *Batavia* in 1749 het fluiten van den algemeenen vrede te *Aken* gevierd, en een jaar daarna (22 Junij 1750) de aanftelling des Prinfen tot Opperbeftuurder der O. I. Maatfchappij, waarbij IMHOFF ongemeene pracht ten toon fpreidde. Hij was opregtelijk aan den Prins verkleefd, die hem niet alleen in zijne waardigheid van Landvoogd bevestigde, maar ook in 1748 tot Luitenant-Generaal van het voetvolk benoemde (*).

Staat des handels te Batavia. Gefchillen met Engeland.

Bij den thans geëindigden oorlog had de *Oostindische* Maatfchappij weinig geleden, daar dezelve zich genoegzaam flechts tot vijandelijkheden te lande, althans tusfchen de *Nederlanders* en *Franschen*, bepaald had. De bevolking van *Batavia* bedroeg, volgens eene echte opgave, thans niet meer dan 13,471 zielen, en de ommelanden 68,785, iets, hetwelk de overdrevene opgaven van *Batavia's* bevolking van 100,000 en meer koppen, geheel logenftraft. Deze bevolking beftond uit *Nederlanders* of althans *Europeërs* (het kleinfte getal), *Mestizen* en *Mardykers* of gemengde rasfen, *Chineezen*, *Mooren* en *Hindoes* (beiden uit *Hindostan*), *Maleijers* en *Javanen*, *Baliërs* en *Macassaren*, en behalve deze vrije lieden nog uit een groot aantal flaven en flavinnen. De reede van *Batavia* werd door *Chineesche* jonken, en behalve de *Nederlandsche* fchepen, ook door inlandfche, *Portugeesche* en *Engelsche* bezocht (†). Met de laatften was, even als met de *Franschen*, onlangs gefchil geweest over de *onzijdige* plaatfen, gelijk zij

(*) DU BOIS, p. 340–343. WAGENAAR, XX. D. bl. 161. 332–334. (†) *Resol.* 1746, M. S. fol. 967–970.

ze noemden, namelijk de havens van *Banjer* en *Sumatra*, die zij beweerden vrijelijk te mogen bevaren, terwijl, zoo als wij boven zagen, de *Nederlanders* hun *monopolie* daarop lieten gelden. De *Engelsche* Gezanten in *Nederland*, de Graven van SANDWICH en HOLDERNESS, beklaagden zich over het ombrengen der manfchap van twee *Chineesche* jonken, die met *Engelsche* paspoorten uit *Bencoolen*, op *Sumatra's* Oostkust, handel dreven, en door het *Nederlandsche* fmaldeel, zekerlijk wegens fchending der blokkade, doch ongetwijfeld te geftreng, waren geftraft. Op beide punten eischten de *Engelschen* voldoening, en deze werd hun, door de teregtftelling der moordenaars te *Batavia*, volkomen gegeven (*).

Klagten van Spanje over de mislukte onderneming in Mexico.

Zwaardere en niet ongegronde klagten kwamen uit *Spanje*. De onderneming naar *Mexico*, om zich tegen *Europische* en *Indische* goederen van zilverftaven te voorzien, was ten eenemale mislukt. Het fchijnt, dat de verftandhoudingen met de Geestelijkheid en den Onderkoning weinig baatten, of dat men tot andere gedachten gekomen was; althans toen het volk ontfcheepte, werden zestien derzelven door de gezagvoerders in *Mexico* gevangen genomen, en de overigen haastten zich om terug te keeren. Dit werd naar *Europa* gemeld, en gaf aanleiding tot twee zeer lange *Nota's* van den *Spaanschen* Gezant in *'s Hage*, Marquis DEL PUERTO, waarin hij zich ten hoogfte over deze fchending van het *Spaansche* grondgebied in vredestijd beklaagde. De Staten Generaal gevoelden de verongelijking; doch zij waren onfchuldig aan het geval, waarin zekerlijk IMHOFF

(*) DU BOIS, p. 340.

iets op zijne verantwoording genomen had, hetwelk alleen door den uitſlag kon worden geregtvaardigd. Hun antwoord was, dat zij van de zaak niets hoegenaamd wisten; dat zij niets meer verlangden dan met den Koning in de beste verſtandhouding te leven; dat zij van de klagten zijner Majesteit aan de Bewindhebbers der *Oostindische* Maatſchappij kennis hadden gegeven, en voor 't overige maatregelen hadden genomen, om de redenen tot klagten des Konings te doen ophouden. Het Hof van *Spanje* eischte de *spoedigste en gestrengste straf* van den Gouverneur-Generaal, doch men begrijpt, dat de Staten hiertoe niet zeer gereed waren. Intusſchen verzuimden de *Spanjaarden* niet, zich zelve regt te verſchaffen; de *Hollandsche* gevangenen bleven, met uitzondering van drie of vier, die ontſnapten, ellendig in de gevangenis verkwijnen, en alle pogingen, welke men deed, om hunne vrijheid te verwerven, waren vruchteloos (*).

IMHOFF zelf overleed intusſchen, even als de Prins Opperbewindhebber, in 1751. De Gouverneur-Generaal werd met de uiterſte pracht begraven. Het is ontegenzeggelijk, dat onder zijn Beſtuur vele verbeteringen en als 't ware een nieuw leven in het Beſtuur der Maatſchappij kwamen; dat hij den ondernemingsgeest der oude *Nederlanders* bezat, maar de ſtaat van zaken noch in *Europa*, noch in *Indië*, was meer dezelfde. *Nederland* werd reeds door zijne overzeeſche naburen overvleugeld; de handel en de magt van *Engeland* nam bijna dagelijks toe, en vooral op het vaste land van *Indië* begonnen

Dood van Imhoff.

(*) DU BOIS, 339. 340.

thans die ondernemingen, waardoor zich dit Rijk weldra tot eene Mogendheid van den eersten rang ook in *Azië* verhief. Ook *Spanje* had onder de *Bourbons* weder zeker aanzien in *Europa* verkregen, en voor zijnen broeder had Koning FERDINAND VI. vroeger *Napels* en *Sicilië*, nu *Parma* en *Piacenza* gewonnen; van daar zijn hooge toon over den sluikhandel in *Mexico*.

Jacob Mossel Gouverneur-Generaal.

De opvolger van IMHOFF was JACOB MOSSEL, geboortig van *Enkhuizen*, die in 1720, nog zeer jong, in *Indië* gekomen, en langs den gewonen weg van *Assistent*, Boekhouder, onder-Commies, eersten Commies, buitengewoon- en gewoon Raad van *Indiën* (ook van 1740 tot 1744 Gouverneur van *Coromandel*), tot de tweede waardigheid in *Indiën*, die van Directeur-Generaal, opgeklommen was. Hij had in de gewigtige ondernemingen van IMHOFF een werkzaam aandeel genomen; wij zagen, dat hij weigerde, den jongen Prins van *Bantam* uit *Batavia* in ballingschap te zenden.

Oorlog met de opstandelingen in Bantam.

Deze zaak van *Bantam* had intusschen gewigtige gevolgen. De oude Koning had zich geheel aan zijne heerschzuchtige vrouw overgegeven, en, daar deze nu niet alleen het wezen, maar ook den naam der heerschappij wilde hebben, den schepter ten haren behoeve nedergelegd. Doch de Grooten schijnen dit niet te hebben geduld; althans na den dood des ouden Konings werd in 1749 de Koningin, niet zonder medewerking der *Hollanders*, die over haren hoogen toon zeer verstoord waren, onttroond en in hechtenis genomen. Doch zij had ook eene magtige partij; deze eischte luid hare Koningin te zien, die intusschen, men weet niet op welke wijze, mede gestorven was. In hare plaats regeerde de

de jonge Prins, die naar *Batavia* was gevlugt, en dien zij zoo gehaat en vervolgd had. De aanhangers der Koningin wilden dit en hare afzetting op de *Hollanders* wreken; een troep plunderaars viel op de bezittingen der Maatſchappij aan, verbrandde de ſuikermolens, en trok zelfs tot *Oud-Jacatra*, vlak bij *Batavia*, voort. Tevens ſloegen de misnoegden het beleg voor *Bantam*, hetwelk nog altijd door de aanzienlijken des Rijks, met welke partij de *Hollanders* zich vereenigd hadden, werd in bezit gehouden. Tegen deze vijanden riepen de onzen den *Sousouhounang*, volgens het met denzelven gemaakte verdrag, te hulp, en ontvingen eene legerbende; de *Bantammers* in de ommelanden van *Batavia* werden tweemaal geſlagen, en eindelijk op de vlugt gedreven, terwijl de burgers te *Batavia* de wacht betrokken. Ook ter zee bekwamen de *Nederlanders* hulp met een ſchip uit het vaderland, en nu deden zij gezamenlijk eenen uitval uit *Bantam* op de belegeraars, en behaalden eene ſchitterende overwinning. De *Negoryen* of dorpen des vijands werden verbrand, vijf zijner verſchanſingen ingenomen, dertig ſtukken kanon veroverd en de overigen onbruikbaar gemaakt. Deze zegepraal, die te *Bantam* luisterrijk gevierd werd, had de onderwerping van vele Opperhoofden ten gevolge. Nogtans was de opſtand niet volkomen gedempt; KLEY TAPPY, het hoofd der misnoegden, was met 400 man op een' hoogen berg (*Monara*) gevlugt, en had zich aldaar verſchanst. Doch de *Nederlanders* vielen hem van drie zijden te gelijk aan, en bemagtigden den berg, waarbij de vijand al het geſchut, en drie vaandels verloor. De berg werd door 60 *Europeërs*, 300 inlandſche ſoldaten en 200 *Ban-*

tammers van de partij des nieuwen Konings bezet. Van de vier vijandelijke Opperhoofden ſneuvelde er een, werden twee door hun eigen volk verlaten, en nam de vierde de vlugt. Er werden vierduizend rijksdaalders op zijn hoofd gezet.

De oorlog werd niet alleen op *Java*, maar ook in de *Bantamsche* bezittingen op *Sumatra* (de *Lampongs*) gevoerd, alwaar de *Hollanders*, zwak in getal, van hunne faktorijen werden afgeſneden, en die landſtreek verloren. Over 't geheel kostte hun deze oorlog veel bloed en ſchatten, en daar hij geheel in bijna ontoegankelijke bergachtige ſtreken gevoerd werd, zoo gaf hij geen uitzigt op vergoeding door aanzienlijken buit of handelsvoordeelen.

Moord op Timor.

Eenigen tijd te voren was op *Timor*, een groot eiland, het zuidelijkſte der *Molukken*, waar de *Portugeezen* nog nevens de *Nederlanders* eene vestiging hadden, een vreesſelijke moord gepleegd aan het *Nederlandsch* Opperhoofd MEULENBEEK, die, op de rondreis om de nagel- en muskaatboomen te vernielen, met zijne huisvrouw, twaalf ondergeſchikte *Europeërs* en 21 inlanders door de bewoners van de *Negory* (het dorp) *Termano* werd vermoord. De Maatſchappij durfde dezen moord niet, althans niet dadelijk, wreken. Zij begreep, zeide zij, de reden niet. Was de rondreis met de genoemde bedoeling geene aanleiding om het volk tot wanhoop te brengen (*)?

Voortgezette vijandelijkheden der Chineezen op Java.

Deze gebeurtenisſen hadden nog plaats gedurende IMHOFF's leven, en verbitterden zijne laatſte dagen. MOSSEL zag in het begin zijns beſtuurs ook nog geen eind aan den oorlog. Nog altijd waren er talrijke

(*) DU BOIS, p. 344. *Brieven v. Batavia*, 1748, No. 2. bl. 248. 249. M. S.

benden *Javanen*, door *Chineezen* opgehitst en bestuurd, en de binnenlanden tegen den *Sousouhounang* en de *Nederlanders* in opstand. Een *Chineesch* Priester, aan het hoofd van 12,000 man, meestal *Javanen*, sloeg de laatsten wel tweemalen, die echter, daarop weder versterking ontvangen hebbende, den vijand terug dreven, 't welk dezen echter niet belette, verscheidene rijkgeladene pakhuizen der Maatschappij te verbranden (*).

De toestand van *Neêrlands Indië* was over 't algemeen in het jaar 1750 niet gunstig, wat den staat van verdediging en de uitwendige betrekkingen aangaat. Bij eenen geheimen brief gaven MOSSEL en de Raad van *Indiën* aan Bewindhebbers kennis, dat de sterfte onder de bezetting ontzettend was, dat men in éénc maand over de vierhonderd gemeenen begraven had, dat elke uitrusting moest geschieden met herstelde zieken, die voor den oorlog en vermoeijenissen te zwak waren, dat er te *Bantam* niet meer dan 300, en op den grenspost te *Tangarang* niet meer dan een gelijk getal lagen, zoo ook te *Batavia* slechts 600 man, en met *Cheribon* 120 paarden; dat de opstandelingen meester waren van alle de *Lampongs* op *Sumatra* en van het geheele *Bantamsche* Rijk; dat men zeer beducht was voor eenen inval in de ommelanden van *Batavia*, en dien niet zou weten te keeren; dat de *Javaansche* oorlogen de manschap geweldig verzwakt hadden, zoodat men de *Bantammers* naauwelijks van *Java's* Oostkust zou hebben kunnen terughouden, dat de *Madureesche* oorlog wel gedempt, maar de bevolking nog niet van harte bevre-

(*) DU BOIS, p. 345.

digd was; dat de ſtoutheid der fiere *Macassaren* op *Celebes* vrees voor onlusten aan dien kant inboezemde; dat de berigten uit *Malabaar* deden vreezen voor eene belegering van het *Nederlandsche* fort *Chattua* door den *Zamorijn* of Keizer van *Calicoet*, terwijl ook in *Coromandèl* door de ſterk aanwasſende magt der *Franschen*, die onder DUPLEIX thans alles op naam van een' of anderen *Mohammedaanschen* Vorst durfden ondernemen, een aanval te duchten was; een aanval, die voor de *Nederlanders*, thans op zoo vele plaatſen tevens bedreigd, allernoodlottigst zou wezen. Gouverneur en Raden verzochten dus dringend het Hoofdbeſtuur der Maatſchappij om de uitrusting van twaalf groote ſchepen, met bekwame manſchap, eer zulks door onlusten in *Europa* mogt worden belet, en in *Indië* te laat zou zijn. Men moest hier, wegens den dringenden nood, bij de aanwerving op geene kosten zien. Ook werd ernſtig om onderſtand in geld geſchreven, daar de renten der opgenomene gelden alleen te *Batavia*, *Coromandèl* en *Bengalen* omtrent 400,000 guldens beliepen (*).

Voorſpoed des handels. Gevecht met Zeeroovers.

In weerwil van alle deze tegenſpoeden en kostbare oorlogen, rezen toch de aandeelen op de Maatſchappij in het eerſte jaar van MOSSEL's beſtuur, door het vertrouwen op zijn beleid, van 500 op 600 perCt., en in het volgende jaar (1753) werden uit *Batavia* naar de onderſcheidene deelen van *Indiën* uitgezonden: drie ſchepen over *Java* en *Macassar* naar *Banda*, een over *Banda* naar *Amboina*, drie naar *Timor*, een naar *Ternate*, twee naar *Japan*,

(*) *Secr. Missive* van den Gouverneur-Generaal MOSSEL in Rade, *Bataviasche Boeken*, 1751 No. 3. bl. 970-974. M. S.

een naar *Siam*, een over *Siam* naar *Ceylon*, een over *Cochinchina*, *Malacca* en *Ceylon* naar *Suratte*, een naar *Banjermassing* op *Borneo*, een naar de Westkust van *Sumatra*, twee naar *Coromandèl* en *Bengalen*, twee naar *Coromandèl*, een naar *Bengalen* en *Moka* in *Arabië*, een over *Malacca* naar *Bengalen*, twee naar *Ceylon*, twee naar *Malabaar*, vier naar *Suratte*, drie naar *Perzië*, een naar *Basra* en *Gamron*, beide in de *Perzische* golf, een naar *Basra* alléén. De naar *Suratte* bestemde schepen werden door eenen beruchten zeeroover aangevallen, die sints lang deze wateren onveilig maakte. Het bedrijf van zeerooven was nergens voordeeliger dan in de *Indische* Zeeën, alwaar de rijkste ladingen heen en weder voeren, en waar zich (toen nog) het bare geld van *Europa* uit *America* opeenhoopte (*). Van hier, dat men soms geheele vloten van zeeschuimers — inderdaad uit alle Natiën, doch voornamelijk *Mooren* — bijeen zag. Zulk eene vloot nu tastte, niet verre van de *Malabaarsche* kust tusschen *Goa* en *Bombay*, drie

(*) Ik zeg, *toen nog*, namelijk volgens den bekenden kringloop, dat het geld uit de mijnen van *Mexico*, *Peru*, *Chili* en *Brazilië* naar *Europa* (*Spanje*, *Portugal* en van daar naar andere Staten) gebragt werd, en van daar weder voor specerijen, katoenen, zijde, thee enz., naar zuidelijk *Azië* ging. IMHOFF zocht de edele metalen langs een' korteren weg over de *Zuidzee* naar *Indië* te doen komen, doch *Spanje's* waakzaamheid verijdelde dien toeleg, die voor de handelswereld van de grootste gevolgen had kunnen zijn. — *Thans* zenden de *Engelschen* door de goedkoopheid hunner katoenen en andere fabrijkgoederen (het gevolg der *Machinerie*) in plaats van geld fabrikaten naar *Indië*. Het is ook daardoor alleen, dat *Europa*, bij den stilstand der ondergeloopene mijnen in *America*, niet geheel van baar geld ontbloot wordt.

Nederlandsche Suratte-vaarders aan, de schepen *Wimmenum*, *de Vrede*, en de bark *Jacatra*. Dezen stelden zich moedig te weer; een der roofschepen geraakte in brand, doch het vuur deelde zich ongelukkig aan den *Wimmenum* mede; die, gelijk mede *de Vrede*, spoedig in volle vlam stond; de eerste vloog met een' vreesselijken slag in de lucht, de tweede zonk, en het gelukte slechts elf manschappen uit de bark *Jacatra*, die op dat schip eene veilige toevlugt gezocht hadden, benevens den Kapitein van *de Vrede*, aan den brand al zwemmend te ontsnappen; doch slechts om eene misschien nog ergere ramp te ondergaan. Zij vielen in de handen der zeeroovers. Benevens de andere *Hollandsche* schepelingen (want de *Jacatra* kon geen' bijzonderen tegenstand bieden), werden zij door de Barbaren met de grootste wreedheid behandeld, geslagen, en tot slavenarbeid gedoemd. De bark, die nog alleen in staat was gebleven, zee te houden, moest door den scheepstimmerman zelv' hersteld worden, en werd door de zeeschuimers daarop tot hunne rooftogten gebruikt. Slechts een der ongelukkige *Nederlanders* ontsnapte door een heldenstuk, waarvan men somtijds voorbeelden in *onze* Geschiedenis (in weinig andere) vindt. Met de vloot der roovers op het eilandje *Geriah* gekomen, ondernam hij het, drie stukken hout als eene soort van vlot aan elkander te binden, waarmede hij, de holle zee over, te *Vizapour* op de kust van *Coromandèl*, en van daar, na nog onnoemelijk vele gevaren, aan de *Hollandsche* volkplanting van *Negapatnam* aankwam (*).

(*) DU BOIS, p. 357.

In 1754 deed de Baron VAN KNIPHAUSEN eene onderneming tegen *Basra*, de haven van *Bagdad*, en thans de plaats vervangende, die weleer *Babylon*, daarna *Seleucia* en *Bagdad* zelve, als ſtapelplaatſen van den uitvoer ter zee der landen aan de hoofdſtroomen *Euphraat* en *Tiger* hadden bekleed. — Thans was die ſtad in handen der *Turken*, een Volk, dat van alle halfbeſchaafde misſchien het minſte denkbeeld heeft van eenen geregelden handel, en van de daartoe behoorende eigenſchappen. De Pacha van *Basra*, een dier bloedzuigers, waardoor alle gewesten van het *Turksche* Rijk op den duur worden uitgemergeld, had den gemelden Baron, zaakwaarnemer aldaar in dienst der *Nederlandsche Oostindische* Maatſchappij, tegen regt en rede eene aanzienlijke ſomme gelds afgeperst. Deze beſloot nu tot dadelijkheden over te gaan. Vernomen hebbende, dat twee *Moorsche* ſchepen van *Suratte* naar *Basra* vertrokken waren, nam hij die, en bragt ze op het, niet verre van *Basra* aan den uitloop des *Euphraats* in de *Perzische* golf gelegene, eiland *Karek*, en blokkeerde de haven der ſtad. Zelfs deed hij ſtoutmoedig eene landing in den omtrek van *Basra*, van waar hij 300 ſtuks rundvee en ſchapen wegnam, hetgeen een' geweldigen ſchrik in de ſtad veroorzaakte. De Pacha moest zwichten; hij deed KNIPHAUSEN verzoeken zelf in de ſtad te komen, waar hij hem met alle eere ontvangen, en het geroofde terug zou geven. Doch de *Duitscher* was te voorzigtig, om in dien ſtrik te loopen; hij zou den Kapitein en *Supercarga* (Opperkoopman) der twee genomene ſchepen met de noodige volmagt zenden. Zij kwamen inderdaad te *Basra*, en woonden de Raadsvergadering (*Divân*) bij,

Stoute onderneming van den Baron van Kniphauſen tegen Basra. Bezetting van Karek.

die de Pacha belegde, en verklaarden daar hunne bedoeling, om zich naar *Bagdad* te begeven, waar de Pacha (onder welken die van *Basra* ſtond) alle de knevelarijen en geheime afperſingen van dezen vernemen zou. Deze bedreiging werkte: men liet zich vinden tot ſchâvergoeding; de helft zou in dadels en andere landsvruchten worden betaald, waarvoor de aanzienlijke *Turken* van *Basra* borg bleven, en de wederhelft, binnen *drie* dagen, in klinkende munt, waartoe de lading der genomene ſchepen, die wel een Millioen piasters bedroeg, voor een gedeelte kon dienen. Voorts bedong KNIPHAUSEN nog de vrijheid, om de faktorij met al het daarin aanwezige huisraad en zijn landgoed bij de ſtad te verkoopen. Daarenboven verſterkte hij het eiland *Karek*, bouwde daar eene vesting, met het noodige geſchut voorzien, en *verklaarde het eiland tot eene vrijhaven.* Het Opperhoofd der op het vaste land gelegene ſtad *Banderik* (*), aan wien *Karek* ſchijnt te hebben toebehoord, ſtond die ſtad aan de *Hollanders* in eigendom af; verſcheidene inwoners van *Banderik* begaven zich om de handelsvoordeelen derwaarts. De *Sheik* van het naburige *Abou Chêr* in *Perzië*, die eerst uit zeer natuurlijken naijver deze nieuwe vestiging der *Hollanders* had tegengewerkt, zocht weldra hunne vriendſchap, en zond hun geſchenken (†).

Tegenſpoeden in Coromandèl, Bengalen en Amboina.

Uit de kantoren in *Hindostan* werden, met de gelukwenſchingsbrieven over de verheffing des Prinſen, niet dan klagten ingezonden. Het Beſtuur van *Coromandèl* te *Negapatnam* meldde, dat de *Franschen*,

(*) Zou dit *Bender Abassi* zijn?

(†) DU BOIS, p. 348. 349.

onder voorwendſel van zich tegen eenen *Mohammedaanschen Nabob* (*) regt te verſchaffen, den 12den Julij 1750 de ſtad *Mazulipatnam* hadden bezet en in bezit gehouden, waardoor de handel in 't algemeen, en in 't bijzonder de *Nederlandsche*, aldaar geheel ſtil ſtond, en ook op de andere kantoren aan de kust zeer veel leed. De voornaamſte voortbrengſelen dier kust waren de fraaije gebloemde katoenen lijnwaden of chitſen, destijds zoo algemeen in *Europa*, en waarvan de *Hollanders* grootendeels de levering hadden. Uit vrees voor de roofzieke benden nu, die tegen de *Franschen* optrokken, en voor dezen zelve, vlugtte zoowel de koopman als de inlandſche wever met alle zijne bezittingen landwaarts in, 't geen, gevoegd bij gebrek aan penningen, den katoenhandel grootelijks belemmerde. — Schaarschheid van geld heerschte ook in *Bengalen*. Men ſprak daar van de *onder schulden wegzinkende Directie*, van de renten der opgenomene kapitalen, die grootendeels de winſten verzwolgen, zoodat de toezending van 30 kisten zilver uit het vaderland noodzakelijk, en men desniettemin bij gebrek aan geld veeltijds niet in ſtaat was, zich de goederen (dáár ook meest in katoenen lijwaten en zijde beſtaande) naar behooren aan te ſchaffen. Men moest zich met alles behelpen, wat men ſlechts, zoo als de uitdrukking was, *grijpen en vangen kon*, iets, hetwelk in het vaderland, door de ſlechte hoedanigheid der goederen, misnoegen had veroorzaakt. Men zag zich buitendien genoodzaakt tot eene jaarlijkſche

(*) *Nabob*, eigenlijk landvoogd des Grooten Mogols, doch ſedert het jaar 1730 bijna geheel onafhankelijk. Een in *Indië* vetgemest *Engelschman* draagt thans ook wel dien naam.

uitkeering aan zekeren Commies van den *Nabob*, op het voorbeeld der *Franschen* en *Engelschen*. De voordeelige handel in *opium* had ook bij gebrek aan geld ſtilgeſtaan (*). Bij deze rampen voegde zich eenige jaren later een vreesſelijke orkaan, die vijf ſchepen der Maatſchappij deed ſchipbreuk lijden, en twee anderen geheel reddeloos op de kust wierp. Eenige weken later had een dergelijke ſtorm en opgezette zee bijna het hoofdkantoor *Negapatnam* bij *Coromandèl* vernietigd. Een ander kantoor op die kust, *Bimilipatnam*, werd door de *Maratten* geplunderd, waarbij de Maatſchappij vier tonuen gouds

18 August. 1754. ſchade leed. Dat zelfde jaar werd *Amboina* door eene verſchrikkelijke aardbeving geteisterd, waarbij onder anderen het kasteel *Victoria* veel leed, en de ſteenen verwulfde verkoopplaats of *bazaar* geheel verwoest werd (†).

Ziekten op Ceylon. Vriendſchappelijke betrekkingen met het Hof van Candy.

Op *Ceylon* regeerden thans zulke kwaadaardige koortſen, dat de behandeling van 's lands beſtuur door de ziekte van talrijke ambtenaren ſtil moest ſtaan; door den dood van vele duizende menſchen waren vele landerijen onbezaaid gebleven, en daardoor 's lands toeſtand allertreurigst geworden. Gelukkig echter nam de ziekte ſpoedig een einde. Met het binnenlandſche Hof van *Candy* bleef nog altijd de vrede en vriendſchap ongeſtoord. Er was aldaar thans een jonge Vorst op den troon gekomen, die bij de plegtigheid van het omgorden van het *Zwaard van Staat* (§),

---

(*) *Missive uit Bengalen en Coromandèl*, *Boeken van Batavia* 1747, M. S. bl. 5-13. 230-236.

(†) DU BOIS, p. 349.

(§) Deze plegtigheid is aan meer *Oostersche* Vorſten eigen, zoo ik meen ook aan de *Turken*.

den naam van *hoogberoemden Koning der Leeuwen* (*) aannam. Van weerzijden kwamen er naar *Colombo* en *Candy* gezanten met de vriendschappelijkste betuigingen. Het Hof van *Candy* schonk den *Nederlandschen* Gezant een' grooten olifant, en vergunde den vrijen uitvoer van olifanten naar *Jaffanapatnam*, langs een' korteren en meer gebaanden weg, 't welk sedert 1741 geweigerd was, doordien men alsdan eene voor zeer heilig gehoudene *pagode* of tempel van den *Buddha*-dienst voorbij moest. Van onzen kant bragt men (daar de Keizer geene haven meer op de kusten bezat) over zee de Gezanten heen en terug, die, door het Hof van *Candy* naar *Siam* gezonden werden, om van daar priesters van de *Buddha*-dienst, aan welke in *Ceylon* groote behoefte was, over te brengen. Maar er werd zorgvuldig tegen alle sluikerij gewaakt. De Sultan der *Maldivische* eilanden zond geschenken naar *Ceylon*, met verzoek, dat men hem de *areek* (eene noot, welks kaauwen in *Indië* voor velen geene mindere behoefte is dan het tabak rooken hier te lande) voor eenen minder buitensporigen prijs zoude laten. Men bewilligde, echter slechts gedeeltelijk, in dit verzoek (†).

Pogingen tot uitbreiding des Christendoms.

De Maatschappij dacht echter ook op dit belangrijk eiland niet enkel aan de handelszaken. Men maakte thans *eindelijk* (te regt bezigde men van Regeringswege, na eene Eeuw bezit van het eiland, dit woord) een begin om aan de inlanders, de *Cingaleezen*, het Christendom door geregelde leerrede-

(*) *Kirties Srie Raja Singa.* Onder deze laatste benaming hebben wij nog een' Vorst in de 17de Eeuw ontmoet, die veel toebragt tot de verovering van *Ceylon* door de *Hollanders*.

(†) *Missive van Batavia* 1752, M. S. fol. 463-468.

nen in hunne eigene taal te verkondigen. De Predikant WERMELSKIRCHEN maakte daarmede een begin; een ander, SILVIUS, nam aan, tot dat einde die taal te leeren. Er was daartoe ook eene kweekfchool aangelegd, alwaar een jaarlijksch onderzoek naar de vorderingen der kweekelingen gefchiedde (*).

Toenemende fterfte op Batavia. Oorzaken derzelve.

Onder de vele tegenfpoeden, die de *Nederlanders* in *Oostindië* omtrent dezen tijd troffen, mag men ook de toenemende fterfte te *Batavia* rekenen. Dit was niet het gevolg eener voorbijgaande ziekte, gelijk op *Ceylon*, maar eene bijna jaarlijks verergerende, duurzame ongezondheid. Volgens de fterflijsten in de hospitalen, was het getal der dooden in 1714 flechts 459, in 1717 494, in 1718 591, in 1720 reeds 750 geweest, en toen op die hoogte gebleven tot in 1725, wanneer het 925 bedroeg. Naderhand daalde het eenigzins, maar bereikte in 1733 in eens het getal van 1116, in 1734 dat van 1375, in 1735 van 1568, en in 1737 zelfs van 1994. Daarop verminderde het wel weder, doch klom in 1747 weder tot 1881, in 1750 zelfs tot 2035, en in 1751 was het 1969. Men gaf daarvan verfcheidene oorzaken op. Sommigen dachten alleen aan het toenemende flib voor de ftad, door de verminderde ftrooming der rivier, en de daardoor veroorzaakte heillooze dampen (†). Anderen wilden alleen den flechten leefregel en de meerdere onmatigheid, bij vroegere tijden, de fchuld geven. Een derde fprak enkel van meer gebrek aan bekwame genees- en heelmeesters. Een vierde eindelijk zocht het kwaad in een fchan-

(*) *Missive* enz. fol. 489. 490.

(†) Zie I. D. bl. 290.

delijk misbruik, 't welk de ſpaarzaamheid tot een ongeloofelijk en hoogstonregtvaardig uiterſte zou hebben gedreven, en de beste oogmerken ten nadeele doen werken. Onder IMHOFF namelijk was een tweede hospitaal aangelegd. Dit had veel gekost, en om die ſchade te boeten, werd nu de geheele gaadje der aldaar en in het andere hospitaal ingebragte zieken gedurende den ganſchen tijd van hun verblijf ingehouden, hetwelk dezen, van bijkomend hartzeer en verdriet, zou hebben doen ſterven (*). Alle deze redenen kunnen hebben te zamen gewerkt, doch indien wij den bekenden reiziger HAAFNER mogen gelooven, zou de derde der genoemde oorzaken, de telkens toenemende ſchandelijke verwaarloozing van het genees- en heelkundig beſtuur, wel de hoofdreden daarvan zijn. In vroegeren tijd was dit zoo niet. Wij herinneren ons nog uit de vroegere geſchiedenis heelmeesters als RIEBEEK, wiens geoefende blik het gewigt der *Kaap* voor eene Kolonie inzag, en die deze volkplanting ook tot ſtand bragt, alsmede WOUTER SCHOUTEN, dien bekwamen opmerker en kundigen reisbeſchrijver; mannen dus van eenige beſchaving en algemeene kunde, althans van oordeel. Doch volgens HAAFNER heerschte er in het midden en de tweede helft der achttiende Eeuw daaraan groot gebrek. Een barbiersjongen leide een armhartig van buiten geleerd *Examen* af, en werd dan dadelijk *derde Meester* of *Chirurgijn*. Hij oefende zich nu niet verder, maar bleef bij het eenmaal aangeleerde, hoe noodlottig ook voor de zieken, die men aan zijne handen toevertrouwde, volhouden.

(*) HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 45–48.

Het is dus niet te verwonderen, zegt HAAFNER, dat in de *Hollandsche* vestigingen, vooral te *Batavia*, de sterfte zoo verbazend groot is, dat men dezelve met regt het graf der *Europeërs* noemt. „Een reeds bij de ontscheping ziekelijk ligchaam, uitgeput van de lange reis, gebrek aan behoorlijk en gewoon voedsel, het vreemde klimaat, vermoeijenissen, uitspattingen, slechte behandeling en verkeerde of muffe geneesmiddelen in de hospitalen, alles liep zamen, door ontelbare oorzaken een' ruimen oogst aan den dood te verschaffen." Van de twintig die in de hospitalen kwamen, gingen er geen drie weder uit; het was een ware moordkuil; dagelijks werden er twaalf of meer begraven (*), en de ongelukkige zieke, die 's nachts in een gevaarlijk oogenblik was, of daags te voren door den Geneesheer bijna was opgegeven, diens vonnis, zegt HAAFNER, was gestreken; hij werd door de zoogenaamde *ziekevaârs* of *oppassers* des nachts gesmoord, opdat hij daags daaraan geen' uitersten wil zou kunnen maken. HAAFNER zelf heeft zoo iemand gekend, die zich daarop, als op eene aan de arme lijders bewezene dienst, durfde beroemen! — Doch wanneer de ziekte eenmaal eene gunstige wending genomen had, zoo werden de herstellenden naar een ander hospitaal buiten de stad overgebragt, alwaar zij door de meer gezonde versche lucht (er was een aangename tuin achter hetzelve) spoedig hunne gezondheid herkregen (†).

(*) Dit is eene zigtbare overdrijving. Ook zelfs volgens den hoogen staat van 2000 dooden jaarlijks dooreengerekend, bedroeg het getal der *dagelijks* stervenden nog de helft niet van HAAFNER's opgave.

(†) HAAFNER's *Lotgevallen en vroeg. Zeereizen*, bl. 157-162.

Bevelschrift tegen de weelde en pracht te Batavia.

Behalve dit gruwelijke misbruik waren ook ondeugden van allerlei aard, en zedebederf in eene schroomelijke mate, onder de *Europische* bevolking in de *Indiën* uitgebroken. Wij hebben daarvan reeds vroeger schrikbarende voorbeelden gezien. IMHOFF had wel zijne uiterste pogingen tot verbetering aangewend, doch vergeefs. MOSSEL deed eene poging, om de *bronnen* van het kwaad te stoppen. De eerste, naastgelegene, was de toomelooze weelde, die in alle standen was doorgedrongen, en deze had weder haren oorsprong in de ongeoorloofde verrijking der ambtenaren, langs allerlei slinksche wegen en bedriegerijen, waartoe zij dan, tot zekere hoogte opgeklommen zijnde, weder anderen aanzetten, op dat de een niet, door minder uitwendig vertoon, bij den ander' zou schijnen achter te staan. Eene noodlottige eerzucht! Het was dus op den 30sten Decemb. 1754, dat MOSSEL zijn besluit tegen den overdaad en de weelde uitvaardigde, waarvan hij onder anderen tot reden gaf, dat dit kwaad reeds in 1631 de aandacht der Heeren Zeventienen tot zich getrokken had, *als eene pest was aangemerkt*, en dat men bij achtereenvolgende plakkaten reeds in 1647, 1680, 1704, 1719, 1729 en 1733 daartegen had getracht te voorzien; dat desniettemin het kwaad thans tot die hoogte geklommen was, dat de Zeventienen bij eenen brief van den 8sten October 1753 stellig gelast hadden, om de noodige maatregelen tot beteugeling van hetzelve te nemen, ten einde den ondergang van vele dienaren der Maatschappij en burgers te voorkomen, die de eerste Ministers der Maatschappij in praal en pracht zochten voorbij te streven, of zich althans daarmede gelijk te stellen. Het stuk was zeer

uitvoerig en in 123 Artikelen onder 12 titels verdeeld. De elf eersten betroffen slechts de met dit kwaad ongetwijfeld meest besmette Hoofdstad. De eerste titel besnoeide de pracht en overdaad in rijtuigen, draagstoelen met glazen, alsmede die der begrafenissen, waarbij somtijds bijna geheele huizen met zwart behangen werden; de tweede handelde over zonneschermen; de derde over mans-, de vierde over vrouwenkleederen en daarbij behoorende juweelen. Men ziet daaruit, dat reeds in den middelstand doorgedrongen was het gebruik van *betelkistjes* (*) *van zuiver goud*, of ook zilveren, beide met edelgesteenten bezet, en andere juweelen of paarlen, somtijds ter waarde van vele duizende Rijksdaalders. Het werd verboden hierin hooger dan voor *drieduizend* Rijksdaalders te gaan, uitgezonderd de vrouwen van den Gouverneur-Generaal, den Directeur-Generaal, de Raden van *Indiën* en den Voorzitter van de Regtbank (welke personen in alles bevoorregt en *boven* deze wet bleven). De mannen mogten geene met goud of zilver belegde of bestikte kleederen dragen. Men zorgde in den vijfden en zesden titel tegen den overbodigen opschik der slavinnen en slaven. De zevende en achtste liep over ondertrouw, huwelijken en bruiloften. Er stond boete op het geven van aanteekenmalen en bruiloften boven de vierentwintig personen (buiten de kinderen), wat de eerste, en vijfendertig, wat de tweede soort van feesten betreft. Ook op het kinderdoopen en de lijk-

(*) De *betel* is een blad, waarin de *areeknoot* gewikkeld wordt, welke men dan beide te zamen nuttigt. Personen van beide kunne laten het zich, als eene volstrekte behoefte, in kistjes nadragen.

koetſen werden bepalingen gemaakt in den tienden en elfden titel. De twaalfde bevatte alles wat betrekking had tot de zoogenaamde *buitenkantoren*, namelijk *Ceylon*, *Coromandèl*, *Amboina*, *Banda*, *Ternate*, *Macassar*, *Malacca*, *Java's Oostkust*, *Kaap de Goede Hoop*, *Malabaar* en *Sumatra's Westkust*, omtrent welke algemeene regelen vastgeſteld, en *Bantam*, *Bengalen* en *Suratte*, waaromtrent bijzondere, meer uitvoerige bepalingen gemaakt werden (*).

Verhooging en regeling van de wedde der ambtenaren.

In het tweede Reglement ſchreef de Gouverneur-Generaal eene verhooging van gaadje der dienaren van de Maatſchappij voor, ten einde zooveel doenlijk ten minſte het voorwendſel tot oneerlijk winstbejag te doen vervallen. Deze voorſchriften loopen te veel in bijzonderheden, om dezelve hier mede te deelen. Wij kunnen echter ééne bijzonderheid niet voorbijgaan, waarin zich het karakter der Maatſchappij, als van een *handelsligchaam*, ſpiegelt. Gelijk in *Rusland*, een geheel op zijne krijgsmagt gevestigd Rijk, alle Geleerden eenen *militairen* rang bekomen, dus bekwam in *Batavia* de *Conrector* en *Præceptor* van de ook aldaar gevestigde godgeleerde kweekſchool, ter vorming van leeraars voor den inlander, de waardigheid van *onderkoopman* en *boekhouder*. In gelijken rang van onderkoopman ſtond de *Conrector* van de kweekſchool te *Colombo* op *Ceylon*. *Hooger* (!) ſtond de *voorlezer in de kasteelskapel* te *Batavia*, die *koopmans*-jaarwedde ontving (40

(*) In deze zonderlinge volgorde worden dezelve in het Reglement opgegeven.

guldens ter maand (*)); die in de *Nederduitsche* kerk ſtond met den *Conrector* gelijk. — Omtrent dienaren, die na lange dienst wenschten een penſioen te erlangen, werd bepaald, dat geen hunner, in *Indië* geboren, in eenig geval daarop aanſpraak zoude mogen maken (deze moest men naar het *armhuis* of de *Diaconie* verwijzen), en de geboren *Europeanen* alléén, wanneer zij zich in goede en getrouwe pligtsbetrachting na lange dienst zoodanig afgeſloofd hadden, dat zij *volstrekt* rust moesten zoeken, hetgeen echter niet vóór het zestigſte jaar van hun leven en het twintigſte van hunne dienst zou mogen zijn. (Dit werd waarſchijnlijk noodig geacht, om dat anders velen zoo ſpoedig mogelijk de vruchten hunner oneerlijkheid en berooving der Maatſchappij in rust gingen genieten, met behoud bovendien eener jaarwedde.) Dit beſluit was reeds den 31ſten Julij 1753 genomen, en werd den 26. en 28ſten Augustus 1755 door twee andere Reglementen omtrent de bijkomende gelden (†), welke de dienaren der Maatſchappij te *Batavia* mogten genieten, gevolgd (§).

Inkomſten en uitgaven der Indiſche kantoren.

MOSSEL gaf vervolgens nog middelen op om de inkomſten te verbeteren, zoowel als de uitgaven te verminderen. In zijne doorwrochte zoogenaamde *Memorie van Menage* toonde hij aan, dat vooreerst *Batavia*, wel verre van een lastpost voor de Maatſchap-

(*) De *Conrector* van het *Seminarium* had ſlechts 40, en de *Præceptor* zelfs niet meer dan 30 guldens per maand.

(†) *Provisiën en verdere douceurs.*

(§) Zie deze Reglementen alle in hun geheel als *Bijlage* achter HUYSERS *Beknopte Beschrijving der O. I. Etablissementen*, Amſt., 1789 bl. 143-380.

pij te zijn, gelijk zulks in zekeren omtrent dezen tijd uitgekomenen brief werd voorgesteld, integendeel, wegens de winst op de naar *Nederland* gezondene voortbrengselen en andere handelwinsten en tollen, als eene goudmijn kon worden beschouwd. Hij rekende de inkomsten op 3,300,000 en de uitgaven op 2,800,000 guldens, de zuivere winst dus op eene halve Millioen (*). IMHOFF en MOSSEL beide waren vóór het stelsel om vreemde *Europische* volkplanters op *Java*, vooral in den omtrek van *Batavia*, te plaatsen, waar de oorlog met *Bantam* zeer veel verwoest had. Zij verkochten landerijen zoowel aan *Chineezen* als aan *Europeërs*; doch dit nam weinig op. De nieuwe eigenaars hielden meest vee, in plaats van zich op den landbouw toe te leggen, die door de *gedwongene levering van voortbrengselen aan de Maatschappij* weinig voordeel beloofde. Daar de suiker en de arak (uit rijst getrokken) *vrij* waren en ook door particulieren konden uitgevoerd worden, zoo werden dertien Millioenen ponden van de eene gekweekt, en 6000 leggers van den anderen getrokken (†). Op *Java's* Noordoostkust schatte MOSSEL de winsten op 20,000, als overschot boven de 380,000 guldens aan onkosten. *Amboina* en de daaronder behoorende eilanden werden op 100,000 guldens inkomen en 191,500 uitgaven gerekend, zoo dat hier bijna eene ton gouds schade was, die uit

(*) Dit verschilt zekerlijk veel van de *vijf Millioenen*, die DAENDELS beloofde, doch rust ook misschien op hechtere gronden. Al wat *revolutionair* is, mag *optimist* in zijne beloften, en *pessimist* in zijne daden heeten.

(†) HUYSER, *Beschrijving der O. I. Etablissementen*, bl. 6–10. RAYNAL, *Hist. philos. des deux Indes*, L. II. Ch. 37. p. 231. 232. (uit de papieren van MOSSEL, die hij gebruikte).

de voordeelen op het *Monopolie* der nagelen, noten, en van de foelie moesten gevonden worden. Doch om dit *Monopolie* ſtaande te houden, had men ook andere onkosten. De jaarlijkſche inkomſten van *Banda*, waar de noten groeijen, bedroegen ook niet meer dan 90,000 en de lasten 155,000 guldens, dus hier mede weder een te kort van 65,000. Ook op *Ternate* en de omliggende eilanden moesten bezettingen onderhouden worden (700 man alléén op *Ternate*), zonder veel op te brengen, en men betaalde aan hunne Vorsten jaarlijkſche uitkeeringen, om de nagel- en notenboomen uit te roeijen. De inkomſten van *Ternate* waren volgens MOSSEL 90,000, de lasten 144,500, dus een te kort van 54,500. De inwoners der *Molukken* hadden zich na de droevige oorlogen en opſtanden in de zeventiende Eeuw vreedzaam gedragen en waren thans aan het juk gewoon geworden. De jammerlijke *Hongy*-togt, die jaarlijks door den Gouverneur gedaan werd, en overal, behalve op de twee bevoorregte eilanden, de ſpecerijboomen vernielde, lieten zij zich al zuchtend welgevallen. Het was even zeer om de ſpecerijeilanden ten westen te beſchermen, als *Ternate* zulks ten noorden deed, dat men te *Macassar*, 't welk anders niet veel opbragt, bezetting leide, en de Vorsten van *Celebes* onder den breidel der Maatſchappij hield. De lasten bedroegen aldaar volgens MOSSEL 165,274 guldens, tegen 110,000 inkomſten. De zuiderpost tot verdediging der *Molukken* was het eiland *Timor*, waar de *Nederlanders* het fort *Coupang*, maar de *Portugeezen* ook eene vesting bezaten. Met den Koning van *Banjermassing* op *Borneo* was, gelijk wij boven gezien hebben, een verdrag geſloten, om zes Millioe-

nen ponden peper te leveren tegen drie ſtuivers het pond. Anders gaf deze post, waar de *Nederlanders* geenen duim gronds buiten de vesting bezaten, geene voordeelen. Ook de Sultan van *Palembang* op *Sumatra* mogt de peper en tin uit het rijke eiland *Banca* alleen aan de *Hollanders* leveren, ſchoon wij gezien hebben, dat de *Engelschen* reeds ter ſluik in beide landen hunne geduchte mededingers waren. De lasten van *Malacca*, op het ſchiereiland van dien naam en de ſleutel tot de ſtraat, die uit de westelijke naar de oostelijke *Indische* zee geleidt, bedroegen 102,000, de winſten 89,000, dus een klein nadeelig ſlot van 13,000 guldens. De handel aldaar en de menigte der aldaar liggende ſchepen was zeer aanzienlijk. In *Bengalen*, waar de *Nederlanders* de verſterkte faktorij *Chintsoura*, bij de *Hougly*-rivier, *Cassimbazaar*, rijk in zijde, en *Patna* bezaten, waar veel *opium*, ſalpeter, lijnwaad en *borax* gewonnen werd, moeten de misbruiken bij het Beſtuur ſchreeuwend geweest zijn. In MOSSELS tijd zeide men daarvan: „dat hetzelve zich ſedert eene reeks van jaren aan „de grootſte bedriegerijen had ſchuldig gemaakt, de „goederen en belangen der Maatſchappij als roof„goed behandelende, en op de inkoopsprijzen der „goederen mede allerlei ſlinkſche wegen inſlaande, „eed en pligt op de ſchreeuwendſte wijze ſchenden„de, zonder nog de voorſchotten der Maatſchappij „op hetzelve te rekenen." MOSSEL rekende de behaalde voordeelen op de koopgoederen ruim twee tonnen gouds, daarentegen de kosten van beſtuur (en het *verval*, 't welk de beſtuurders genoten) op ruim 100,000 guldens meer. Doch hieronder was de winst op de *opium* niet gerekend, die volgens

MOSSEL acht tonnen gouds bedroeg. Over *Coromandèl*, waar *Negapatnam* de hoofdplaats was, kon MOSSEL, als vroeger Landvoogd van die kust geweest zijnde, uit ondervinding fpreken. Hier was het flot voordeelig, namelijk 520,000 guldens tegen flechts de helft dier fom fchade. Even aanzienlijk waren de winften op *Ceylon*, namelijk 1,168,000 tegen 902,500, dus ruim 250,000 meer dan de verliezen. Doch dit was ook het beroemde wonderland van het Oosten, een der vruchtbaarfte gedeelten der wereld, waar uitfluitend de kaneel groeide, van welken de Maatfchappij den alleenhandel had. *Malabaar* gaf 18,000 guldens winst boven 232,000 die het kostte. De handel op *Surate*, die jaarlijks twee fchepen bezig hield (met fpecerijen, *Japansch* koper, *Banca*-tin en fuiker geladen), kon acht tonnen gouds winst afgeven. Die op *China* werd met vier of vijf groote fchepen gedreven, welke fpecerijen en *Banca*-tin overbragten, doch vaak voor de helft baar geld, en op de 2,400,000 of 2,500,000 guldens omtrent 650,000 wonnen. De handel op *Japan* was bij vroegere tijden zeer verminderd, en de uitvoer gefchiedde bijkans enkel in koper. Op de *Kaap de Goede Hoop*, waar de bezetting, met de ambtenaren medegerekend, 900 man bedroeg, waren de uitgaven 400,000, en de inkomften flechts 140,000 guldens, zoodat er een nadeelig flot van 264,000 beftond (*).

Men ziet dus, daar op de meeste plaatfen de lasten de baten ver overtroffen, dat de jaarlijkfche achteruitgang der Maatfchappij onvermijdelijk was. Nog-

(*) HUYSER, 20. 23. 33. 40. 47. 49. 52. 59. 65. 66. 68. 75-77. 87. 103. 114. 118. 119. 123.

tans waren de retouren naar het vaderland zeer voordeelig.

In 1750 waren er 22 fchepen naar *Nederland* vertrokken, die aan inkoopswaarde voor *f* 7,372,177 hadden medegebragt, waarvoor *f* 19,024,209 gemaakt werd.

Bedrag der retouren naar het vaderland.

				Inkoopprijs.		Verkoopprijs.
In 1751	met	24	fchepen	9,630,682	—	16,670,613.
In 1752	„	20	„	7,883,361	—	23,133,580.
In 1753	„	22	„	10,259,866	—	17,317,037.
In 1754	„	22	„	8,859,297	—	19,840,766.
In 1755	„	22	„	9,652,485	—	19,806,077.

Dus was de jaarlijkfche overwinst in deze jaren tusfchen de 10 en 11 Millioenen. Doch deze winften, waarvan ook de uitrusting der fchepen, de foldijen der thuiskomende foldaten en zeelieden, en de bezoldigingen der Bewindhebbers moesten worden afgetrokken, konden nog altijd niet opwegen tegen de verachtering der Maatfchappij. De Heer VAN OUDERMEULEN merkt dus in zijne hoogst belangrijke *Memorie* aan, dat de *retouren* uit *Indië* meer voordeel op de inkoopsprijzen gaven, hoezeer de Maatfchappij ook in *Indië* fchade leed, dan in de zeventiende Eeuw, toen haar ftaat vooruitging, en dat zij dus niet hier te lande, maar flechts in *Indië*, verachterde (*).

MOSSEL wenschte ook de kennis des Aardrijks door ontdekkingen te vermeerderen, doch vond hiertoe zeer ongefchikte voorwerpen. In 1756 werd door twee kleine vaartuigen, *de Rijder* en *de Buis*, eene

Ontdekkingsreis naar Nieuw-Holland.

(*) Zie echter daartegen de aanmerkingen van den Heere Grave G. K. VAN HOGENDORP in zijn *Verhandeling over den O. I. Handel*, 1. St. bl. 35.

reis naar *Carpentaria* op de Noordkust van *Nieuw-Holland* gedaan, waarop men echter niet veel ontdekte. (De onheufche behandeling, door de dienaars der Maatfchappij aan LE MAIRE en SCHOUTEN, gelijk aan ROGGEVEEN aangedaan, had alle lust tot ontdekkingen in de *Zuidzee* verdoofd.) Den 8ften Febr. 1756 gingen de beide genoemde fchepen, waarvan de baas-kaartemaker GERRIT DE HAAN van *Batavia* den togt heeft befchreven, op reis. Zij ontdekten bij de kust van *Nieuw-Guinea* een onbekend eiland, aan 't welk zij naar hun fchip den naam van *Rijders-eiland* gaven. Den 17den April gingen zij op de kust van *Nieuw-Holland* aan wal, en zagen daar eenige hutjes en een vaartuig, beide van boombast, als mede eenig vischtuig en eenen werpfpiets van eenen boomtak gemaakt, negen voet lang en met eene beenen fcherpgeflepen punt voorzien. Ook de vischlijnen fchenen van boombast gedraaid te zijn, aan welke zij, in ftede van hoeken, de fcherp geflepen klaauw van eenig dier hadden. Het land was zeer welig en vruchtbaar, de aarde vet en gedeeltelijk grasland, gedeeltelijk fchoone valleijen, door frisfche beekjes doorfneden, en met ftatig geboomte verfierd, hetwelk zeer gefchikt was voor den fcheepsbouw (*). De fchepen bleven nog negen dagen liggen, om water en hout op te doen. Den 28ften April kwamen zij op 10 Gr. 30 Min. Z. B. ten anker, doch het volk had uit de hutten (van dezelfde foort als de vorige) de vlugt genomen. Hier bleef men en her-

(*) Men denkt bij de befchrijving van den eerlijken baaskaartemaker (*Rapport in de papieren van Batavia* 1757, I. D. bl. 214. 4to.) onwillekeurig aan den *prozamensch* van W. MESSCHERT.

ftelde de bark. Men zag, dat het land wel een graad zuidelijker lag, dan de kaart aanwees. Den 26ften Mei kwam men weder aan boord, en zag nu twee honden, aan *Bengaalsche* jakhalzen niet ongelijk. De menfchen hadden weder de vlugt genomen, doch kwamen terug. Er waren ook vrouwen bij, met matten over de fchaamdeelen gedekt. Zij kwamen nu zonder vrees bij de *Hollanders* nederzitten, die hun door teekenen te kennen gaven, dat zij water verlangden te hebben. De inlanders geleidden hen toen naar een bekoorlijk dal, veel naar het eerstgemelde gelijkende. Hier vonden zij andere vrouwen en kinderen, en water, hetwelk in gemaakte kuilen uit den grond welde. Zij ontmoetten vervolgens aan 't ftrand nog 19 inlanders; deze waren rood gefchilderd, en werden, na door de *Hollanders* op arak en fuiker onthaald te zijn, regt vrolijk, zoodat zij zingend huiswaarts keerden. De onzen hadden dus van deze menfchen nog geen zweem van vijandfchap of zelfs onheuschheid ontmoet, en echter befloten zij twee van dezelve te vatten, 't welk zij op de verraderlijkfte wijs bewerkftelligden. Den tweeden dag daaraan kwamen de goedhartige inlanders weder danfend en zingend naar hen toe, en leiden hunne werpfpietfen vertrouwelijk naast zich neder. Men gaf hun weder arak, en onder deze vrolijkheid werden twee hunner gevat. Nu grepen de anderen naar hunne fperen, en er ontftond eene kleine fchermutfeling, waarbij de inlanders wel boschwaarts gedreven werden, doch een der gevangenen wist zich al bijtend (hetgeen de onzen *onmenschelijk* gelieven te noemen) en wringend te bevrijden: er kwamen 50 anderen om hunnen tweeden landgenoot te bevrijden. Doch de-

ze werden door een ſchot verjaagd, en men kwam met den gevangenen aan boord. Wie waren hier de Wilden?

Den 2den Junij kwam men op 12 Gr. 57 Min., en ontdekte eene fraaije van de klippen in zee ſtortende rivier, alsmede een groot binnenwater met veel gevogelte, aan hetwelk de naam van *Rijders-waterplaats* gegeven werd. Men zag hier ook ſporen van groot ongedierte. Naderhand landden zij nog eens, op 13 Gr. Z. B., en namen nu na eene ſchermutſeling weder een' jongeling gevangen, dien zij met een vaartuig aan boord bragten. Het land was hier zeer vruchtbaar, de inwoners geneerden zich meest van wortelen en wilde aardvruchten, vooral van de bekende voedzame *bataten* of zoete aardappelen, als mede van een weinig visch, dien zij met de voorgemelde vischtuigen vingen. Aan goud ſchenen zij kennis te hebben, en deze *Australiërs* kwamen de *Hollanders* meer *handelbaar* voor, dan de noordelijke, zoo ſnood door hen beleedigd!

Den 16den Junij beſloten zij tot den terugkeer, daar zij niet genoeg naar hun oogmerk vonden. Het verhaal meldt ons niet, waarin dit oogmerk eigenlijk beſtond. Zij ſchijnen niet gedacht te hebben, dat *Carpentaria* (de oevers van de groote golf van dien naam), alwaar zij zich bevonden, aan *Nieuw-Holland* gehecht was, althans hun dagboek zegt, op den 24ſten Junij, dat zij het land van *Nova-Hollandia* in 't Z. Z. W. zagen, waarſchijnlijk *Arnhems-* of noordelijk *van Diemen's land*. Daags daaraan verloren zij een anker, en beſloten dus *Timor* aan te doen; maar daar zulks door buijig weder en zware ſtroomen belet werd, zeilde men *Jaya* ten zuiden rond, en kwam over de ſtraat *Sunda* weder te *Batavia*.

De barkentijn *de Buis*, die van het andere ſchip was afgeraakt, vertrok den 23ſten April van *Banda*, waar zij was binnen gevallen, en zag *Carpentaria* op 12 Gr. 58 Min. (*Kaap Keerweer*), 12 mijlen oostelijker dan bekend ſtond. De ſchepelingen zagen eene rivier, voor welks mond een eiland lag; de eerſte noemden zij *Batavia*, het tweede *Buis-eiland* (op 11 Gr. 38 Min.). Zij voeren dus in eene tegenovergeſtelde rigting van den *Rijder* de kust langs, en kwamen voorbij *Timor-Laut* en *Banda* op *Amboina* ten anker, van waar zij den 24ſten Julij 1756 te *Batavia* terugkwamen. De bevelhebber van de *Rijder*, Luitenant GONZAL, beſchuldigde dien van *de Buis*, Stuurman ASCHENS, dat hij nooit nader dan drie mijlen bij de kust was geweest. De *onderneming landwaarts in*, en de *landing op Nieuw-Holland*, die den bevelhebbers door de *Indische* Regéring was voorgeſchreven, had geen plaats, doordien *de Rijder* nog ſlechts op één anker dreef.

Aan de geringe uitkomſten, zoo voor de Aardrijkskunde als voor andere takken van wetenſchap, en aan de ſnoode behandeling der inboorlingen, zou men niet zeggen, dat deze reis ſlechts *twaalf* jaren vóór die van COOK, en niet meer dan acht vóór die van BYRON gedaan is; reizen, door eenen zoo geheel anderen geest bezield, en, de eerſte althans, van zoo geheel andere vruchten gevolgd! Doch de *Hollanders*, die dezen togt deden, waren niet door de minſte kundigheden daartoe voorbereid, en hun oogmerk was ook geene aardomzeiling, maar ſlechts opneming der kust van een klein gedeelte van *Nieuw-Holland*. Zoo veel is echter daaruit op te maken, dat de *Nederlanders* reeds in 1756 wisten, dat *Nieuw-Hollands*

noordkust vele vruchtbare plekken heeft, geschikt tot het aanleggen eener volkplanting, waarin zij zich nogtans door de *Britten*, niet alleen op de Oostkust of *Nieuw-Zuid-Wales*, maar zelfs op de veel nadere Noordkust, diezelfde thans door hen opgenomene Noordkust, door de *Engelschen* hebben laten voorkomen (*).

Einde van den oorlog op Java. Verdeeling des Rijks van den Soufouhounang. De Sultan van Djocjocarta.

Ondertusschen was de oorlog op *Java* nog altijd zonder beslissende gevechten, maar niettemin moorddadig, voortgezet. Onkundige Opperhoofden van onze zijde hielden afdoende ondernemingen tegen, of beefden daarvoor terug. De Eeuw der KOENEN, VAN GOENS en SPEELMANS was vervlogen. Somtijds werden zij in het opene veld verslagen, meermalen verrast; en men zag zelfs het anders ongehoorde verschijnsel van *Hollandsche* overloopers onder de inlanders. De *Nederlanders* moesten eindelijk den moed opgeven, om de muitelingen door geweld van wapenen te bedwingen (†). Men knoopte onderhandelingen aan, doch menigmaal leden die schipbreuk op de eischen der *Javaansche* opstandelingen. Misschien zou eindelijk MANKOEBOEMI den

(*) Het dagboek dezer reis, waarvan ik niet weet, dat gedrukte berigten zijn, wordt gevonden in de boeken van *Batavia* 1757, I. D. bl. 213-223. M. S.

(†) Het doet mij zeer leed, geen gebruik te kunnen maken van de *Beknopte Beschrijving van den Javaanschen oorlog*, op het register van de boeken der Maatschappij aangeteekend in het derde Deel van 1762, *fol.* 1162-1232., doch daarin thans niet meer te vinden. Deze teleurstelling is te grooter, daar ik anders volstrekt geene bronnen daarvoor heb kunnen vinden dan de waarschijnlijk eenzijdige voorstelling van CRAWFURD, *Indische Archipel*, III. D. bl. 368. 369., die ook zeer kort en onvolledig is.

zetel van den *Sousouhounang* in fpijt der *Nederlanders* hebben bemagtigd, zoo de verdeeldheid tusfchen hem en zijnen neef MANKOENOGORO hun niet te hulp was gekomen. De laatfte fcheidde zich van den eerften af, en vervolgde den oorlog op zijne eigene hand. Toen luisterde MANKOEBOEMI naar de voorflagen der *Nederlanders*, die het Rijk tusfchen hem en den *Sousouhounang* verdeelden, en daarbij misfchien het zijdelingfche oogmerk hadden, om de magt der inlandfche Vorsten door verfnippering des Rijks zoodanig te verzwakken, dat zij nimmer in ftaat konden zijn, iets tegen de Maatfchappij te ondernemen. Dit fchijnt nog te meer het geval te zijn, doordien ook aan MANKOENOGORO daarna eene ftreek met vierduizend huisgezinnen, als een erfelijk gebied, werd opgedragen. Ook werd, waarfchijnlijk met opzet, beider Vorsten gebied zoo zonderling in elkander geflingerd, dat men, op eene uitgeftrektheid van weinige uren, verfcheidene malen van het eene tot het andere grondgebied overging. Volgens RAFFLES bedroegen de dus gefplitfte Vorstenlanden de uitgeftrektheid van 3767 *Fransche* mijlen, eene magt, die nu, in twee of drie Staten verdeeld, niet meer te vreezen was. De Hoofdftad van den Keizer of *Sousouhounang* bleef *Sourakarta*; *Djodjokarta*, meer zuidelijk, was die van den *Sultan*, zoo als MANKOEBOEMI en zijne opvolgers voortaan genoemd werden. Van nu af was de rust op *Java* voor eene lange reeks van jaren (*) herfteld; de beide Vorften gevoelden hunne afhankelijkheid (de tak van

(*) Men mag zeggen voor meer dan eene halve Eeuw, tot op de onlusten van *Cheribon* in 1806.

MANKOENOGORO vereenigde zich welhaast met dien van MANKOEBOEMI), en een oorlog, die ondernomen scheen om het gezag der Maatschappij te ondermijnen, eindigde met hetzelve te bevestigen. Ook de *Chineezen* en *Bantammers* bleven nu niet meer onder de wapenen. De laatsten onderwierpen zich, en er bleef gedurig eene *Hollandsche* bezetting in 's Konings paleis en in de vesting *Speelwijk.* Met 1755 en den herstelden vrede kunnen wij dus gevoegelijk dit tijdvak sluiten, en ons naar de *Westindiën* wenden.

Gesteldheid der Kolonie Suriname. Oorlog met de Boschnegers of Marrons.

Wij hebben gezien, dat er eindelijk, na langdurige onderhandelingen, tot de versterking der Kolonie *Suriname* besloten was, en dat daartoe door de *Societeit*, welke daarvan nog in het bezit was, en de burgerij de vereischte schikkingen waren gemaakt. Doch tegen den kanker, dien aan de binnendeelen knaagde, waren minder hulpmiddelen. Dezelve openbaarde zich vooral in 1726 en 1728. Het waren de *Boschnegers* (*Marrons*), die zich door de plundering van verscheidene plantaadjen thans lansen en schietgeweer hadden verschaft, en daarmede, als ook met boog en pijlen gewapend, telkens de koffij- en suikerplantaadjen verwoestten. De ondoordringbare, eeuwige wouden, die de binnenlanden van het oostelijke *Zuid-America* tot weinige uren van de kust bedekken, beletteden hen te vervolgen. Hier toch kon naauwelijks een enkeld reisgezelschap, laat staan eene legerbende, zich door den ineengeslingerden plantengroei heenwinden, die boom aan boom verbindt, en van alle zijden, uit de wortelen, van de takken en kroonen der boomen uitschiet. Hier waren alle wegen, paden en schuilhoeken door een langdurig verblijf aan de vlugtelingen bekend; de volkplanters daaren-

tegen, die wel de bosfchen bij de kust gerooid hadden, maar zich verder om de binnenlandfche niet meer bekommerden, fchoten hier doorgaans te kort. Daarbij kwamen de vermoeijenisfen van den bergachtigen grond en de verbazende hette, waaraan de *Europeërs* veel minder gewoon waren, dan de *Afrikanen*, aan dit klimaat van de geboorte af gewoon. In 1730 deed men nogtans eene buitengewone poging. De Burgerluitenants OVERSCHELDE en CAMPS, en de Vaandrig VAN VEELEN deden met de *Joodsche* Luitenants NASSY en CARILHO togten, die weinig baatten, en de *Negers* flechts ftoutmoediger maakten. Dus ondernam de Burgerluitenant LEMMERS in April 1730 eenen togt naar de bovenlanden der rivier *Cottica*, en, na het overtrekken van wel 36 bergen, kwam hij aan een dorp der Boschnegers. Doch het was verlaten, en er fchoot den Luitenant niets over, dan hunne hutten in brand te fteken. Na twee dagen verblijf vervolgde hij de vlugtelingen nog tot aan een' tak der *Marowine*-rivier. De geheele buit beftond in vier fnaphanen en twaalf zilveren lepels, indien men namelijk de gevangenen niet als buit rekent. Deze beftonden in drie vrouwen, twee kinderen en twee afgehouwene hoofden van doorfchotene vrouwen. De gevangene vrouwen werden levend geradbraakt. Maar een Neger, die den troep tot gids had gediend, werd in vrijheid gefteld, met een zilveren armring en eenige kleedingftukken begiftigd. Eene *Joodsche* Compagnie onder een' onderofficier met 14 blanken en 36 Negers vatte post, waar het dorp had geftaan.

Togten van Bedloo en Swallenberg.

Nu befloot men, de Negers door eigenlijk krijgsvolk te doen opzoeken. Onder den Burgerkapitein WILLEM BEDLOO en den Vaandrig AUGUST WILLEM

SWALLENBERG werd eene afdeeling naar de binnelanden gezonden, die echter nog ongelukkiger slaagde dan de bende van LEMMERS. De Negers, door eenige *Indianen* ontdekt (die de *Hollanders* begunstigden, want er heerschte eene zonderlinge afkeerigheid tusschen den rooden en zwarten menschenstam), namen de vlugt tot in het digte bosch, alwaar zij de onzen achter het geboomte met hunne gewéren bestookten. Dit gaf tot eene schermutseling aanleiding, die van beide zijden gebrek aan oefening verried; want in een gevecht van 's morgens ten negen tot 's namiddags ten vier uren werden slechts *twee* man gekwetst, en *een* verloor twee vingers door het springen eener donderbus. De vijanden waren niet te zien, en dit ontmoedigde de onzen zeer. De burgers zouden op eene wilde vlugt geslagen zijn, zonder de krijgslieden, die hen tegenhielden. De Kapitein moest zijne manschappen weder inschepen, en te water naar *Pa-*
3 Aug. *ramaribo* terugkeeren.

Nu besloot men, volgens aanschrijving van Directeuren, *alléén* krijgslieden tot eene nieuwe onderne-
21 Sept. ming te bezigen. De Vaandrig SWALLENBERG, die bij den eersten togt was geweest, stond aan het hoofd van dezen, en had 70 man met de vereischte slaven en levensmiddelen bij zich. Hij vond eene ruime landstreek bosch uitgeroeid, en geschikt voor drie Negerdorpen; nog twee andere plekken had men gereed gemaakt voor de ontvangst der slaven van twee plantaadjen, die men op het punt stond af te loopen. Een dier dorpen was van honderd huizen, en bestond uit ronde of vierkante palen van slechts ééne verdieping, bedekt met bladeren; de wanden waren van gespleten suikerriet, de huizen stonden zonder

eenige orde dooreen. Het middelste was van driehonderd, het derde van veertig huizen; zij bevonden zich aan de Z. W. zijde der *Sarameca*, en werden de dorpen van KLAAS genaamd. De Negers sloegen nu dadelijk op de vlugt, daar zij tegen eenen strijd in de opene vlakte geenszins bestand waren. Men doodde tien hunner, en nam twee mannen, vijf vrouwen en elf kinderen gevangen.

Doch de eigenlijke dorpen, waar de hoofdmagt van den opstand was bijeengetrokken, had men gemist. Nu wilde men het eens weder met burgers 9 Novemb.
beproeven, van welken men er vijftig benevens tweehonderd slaven uitzond. Men vond het dorp, waarop het voornamelijk gemunt was, en besloot hetzelve juist zoo te behandelen als de *Portugeezen* die der *Brazilische* inboorlingen, welke zij in stilte overvallen, en waarin zij geen levend wezen, althans niemand van het mannelijke geslacht, overlaten. Doch daartoe was het noodig, zulk een dorp in het holle des nachts zoo te omsingelen, dat niemand daaruit kon ontsnappen. Alsdan werd des morgens vroeg in eens het teeken gegeven, en men viel de veege slagtoffers van alle zijden tevens aan, en voltooide het bloedbad. Doch het plan miste door de voorbarigheid van eenen serjant, die, of om zijnen dienstijver te toonen, of misschien uit brandenden haat, dat oogenblik niet kon afwachten, maar dadelijk den aanval begon. Nu ontstond er alarm door het gansche dorp, en alle de Negers reddeden zich in tijds met de vlugt, naar de hun alleen bekende schuilhoeken in het woud, behalve een gedeelte, die door zekeren korporaal KLOEGEN werden omzet gehouden. Deze konden niet ontvlieden, maar stelden zich met de grootste kloekmoedigheid te

weer, zoodat men de huizen in brand moest ſteken. De Negers reddeden zich over de daken; men nam echter eenigen hunner gevangen. Twee blanken hadden bij dit gevecht het leven verloren benevens éénen ſlaaf; twee anderen, als mede eenige ſlaven, waren gekwetst.

Wreede teregtſtelling der gevangenen.

De wijze, waarop de gevangenen op de twee togten teregtgeſteld werden, was onmenſchelijk. Het is nu ſlechts eene Eeuw geleden, dat eene *Hollandsche* regtbank (maar zekerlijk van *Hollanders* onder de Keerkringen verplaatst) eenen Neger veroordeelde, om met een' ijzeren haak door de ribben aan de galg te worden gehangen, en aldus onder de ijsſelijkſte folteringen, die langer dan een' dag konden duren, te ſterven (*); twee anderen om *met klein vuur levendig tot assche verbrand en intusschen met gloeijende tangen genepen te worden* (dit laatſte was zekerlijk, om de brandſtapels der *Inquisitie* nog te overtreffen); eindelijk zes Negerinnen, *om levendig te worden geradbraakt*, en twee, om onthoofd te worden; de hoofden der acht vrouwelijke ſlagtoffers moesten op palen worden ten toon geſteld. Onder deze martelingen loosden de eerstvermelden zelfs geene zucht. *Met dezelve is wat streng te werk gegaan*, zegt HARTSINCK op eenen toon, die ons verſchrikkelijk voorkomt, *op hope, dat zulk een voorbeeld een afschrik aan hunne medepligtigen zou geven, en de geneigdheid onder de slaven tot wegloopen verminderen* (†). Volſlagen gebrek aan menschkunde paart

(*) Ten tijde van STEDMAN, veertig jaren later, beſtond diezelfde wreede ſtrafoefening nog.

(†) HARTSINCK, II. D. bl. 759-765.

zich hier met kannibaalſche wreedheid; want moesten *zulke* teregtſtellingen geenen gloeijenden haat tegen die meesters niet enkel bij de *Marrons*, maar ook bij de overige ſlaven opwekken? LUZAC, die deze gebeurtenisſen ook omſtandig verhaalt, heeft dit beter dan HARTSINCK gevoeld (*). STEDMAN getuigt zulks uitdrukkelijk (†).

Vernieling der dorpen van Klaas.

Men gaf het voornemen niet op, om de Negers in hunne ſchuilplaatſen te overvallen. Na de vier togten des vorigen jaars, werd er in Maart 1731 eene andere naar de dorpen van *Klaas* (die de Negers weder bezet hadden) ondernomen. Men wilde het verzuim des vorigen jaars goed maken, door nu beter orde te houden; doch een toeval deed den aanſlag weder mislukken. Een ſlaaf, die tot de onderneming behoorde, was, terwijl men des nachts op den vijand loerde, om het dorp met den dageraad in brand te ſteken, met den kruidhoren om zijn hals in ſlaap gevallen, en deze was toevallig in brand geraakt. De geweldige pijn deed hem ontwaken en een hevig geſchreeuw aanheffen; dit wekte ook den vijand; en nu durfden de krijgslieden niets ondernemen, daar de *Marrons* op hunne hoede waren. Dus liep ook deze togt ongelukkig af. Maar daarom liet men niet na, een' vijfden te beproeven. De ſoldaten onder den Kapitein BLEY en den Vaandrig HANECROTH trokken nu langs een' anderen weg (de rivier *Suriname*), om de vele kronkelingen der *Sarameca* (*Seramica*) te mijden, naar de dorpen der opſtandelingen. De

(*) *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 173-179.

(†) *Reize naar Suriname*, verkort door PASTEUR, I. D. bl. 44.

ontvlugte Negers, van deze onderneming bij tijds verwittigd, hadden hunne huizen in brand gestoken en de niet vervoerbare levensmiddelen bedorven. Een ander dorp was mede verlaten, doch de huizen stonden er nog, en de oogst was op het veld. De *Surinamers* staken genen in brand, en verwoestten dezen, juist op de wijze der oude, min beschaafde volken (*).

Togten van Boeyé en Nassy.

Een' derden togt van dit jaar (1731) verhaalt ons de *Joodsche* Geschiedschrijver van *Suriname*. De Heer BOEYÉ, een' burgerofficier, deed denzelven, verzeld door den *Joodschen* onderbevelhebber NASSY met eene spaarbende. BOEYÉ, die één man verloren had, trok daarop haastig terug, en NASSY, die zich sterk maakte, de *Marrons* in een paar dagen te zullen ontmoeten, kon hem niet tot staan brengen. Hij ondernam derhalve den togt op zijne eigene hand, trof den vijand in zijne woningen aan, doodde velen, en nam een aantal gevangen. BOEYÉ werd over deze lafhartigheid in een lijfstraffelijk regtsgeding gewikkeld; hij beschuldigde op zijne beurt NASSY (zekerlijk over gebrek aan krijgstucht), doch de regtbank verklaarde hem schuldig. De *Joodsche* schrijver verhaalt bij die gelegenheid, hetgeen zeer zonderling luidt, dat de dapperheid van NASSY zelv' door een' *Joodschen* dichter in *Spanje*, BIEN VENIDA DEL MONTE, in volksliederen zou verheerlijkt zijn (†).

Togt van Pistorius.

In 1733 ondernam een der Raden van de Kolonie, THOMAS PISTORIUS, zelf eenen togt tegen de vlugtelingen, waarbij men zoo veel vertrouwen op de meerderheid en zedelijke kracht der *Europeërs* had,

(*) HARTSINCK, II. D. bl. 765. 766. LUZAC, II. D. bl. 180. 181. (†) *Geschiedenis van Suriname*, bl. 113.

dat de troep uit flechts *negentien* blanken en *honderd-vier* Negerflaven beftond, van welke laatften er *een-endertig* met gewéren waren voorzien, om tegen hunne landslieden, die zich bevrijd hadden, op te trekken. Deze gewaagde onderneming gelukte echter beter dan eene der vorige. Na (*volgens het zeggen*, voegt er HARTSINCK wijsfelijk bij) wel veertig bergen en zestig kreken of kleinere rivieren te zijn overgetrokken, kwam men aan een dorp der *Marrons*, naar een hunner Opperhoofden *Bongo* genoemd. Dit vernielde men, nam twaalf gevangenen, fchoot eenige anderen dood, en keerde vervolgens terug. Ook werd door de planters der *Boven-Commewijne*, in het oostelijke gedeelte der volkplanting, waar de *Marrons* de meeste verwoestingen aangerigt hadden, tusfchen dien ftroom en de *Marowine* of de oostelijke grens van *Suriname*, het dorp *Pennenberg* verbrand, met groot verlies der vrije Negers zoo aan dooden als gevangenen. Dit dorp ontleende zijnen naam van de fcherpe derdehalf voet lange pennen in den grond, waarmede het als met voetangels omringd was, die echter deszelfs vernieling niet konden beletten.

Togten van den Jood Nasfy. Zijn dood.

Alle deze woeste krijgsbedrijven werkten echter niets uit, dan dat zij aan de flaven, die men daartoe bezigen moest, de wegen en paden door de bosfchen leerden kennen, langs welken ook *zij* konden ontfnappen. Zelfs ontftonden er nieuwe opftanden onder de flaven. In 1738 vermoordden eenige Negers, afkomftig uit *Cormantijn* in *Afrika*, die voor de meest geduchte gehouden werden, hunnen meester, den *Jood* MANUEL PEREYRA. De omliggende *Portugeesche Joden* kwamen nu op de been, door befchikking van den gewezen bevelhebber ARRIAS,

en onder aanvoering der onderofficieren NASSY en DE BRITO. Hun togt was zeer gelukkig, in zoo verre men namelijk, na eene afwezigheid van *zes maanden*, waarin niemand iets van de uitgetrokkenen vernomen had, met zevenveertig gevangenen en *zes handen* van gefneuvelden terug kwam. Ieder Officier bekwam van den Raad voor dezen betoonden moed 75, ieder burger 36, ieder gewapend Neger 20, en ieder zwarte lastdrager 5 guldens ter belooning.

Dezelfde onvermoeide NASSY deed, hoezeer reeds oud, in Oogstmaand 1743 eenen ftrooptogt, ter vernieling van hetzelfde dorp, hetwelk in 1731 door Kapitein BLEY verwoest, doch federt herbouwd was. De inwoners van hetzelve waren *Kreolen*, gelijk men hen, ter onderfcheiding van de *Zoutwater-Negers*, noemde, namelijk in de Kolonie geborenen, die, uithoofde van derzelver van kindsbeen af verkregene kundigheden en omgang met de Christenen, veel gevaarlijker waren dan genen. NASSY vertrok met 27 burgers, 12 foldaten, 15 *Indianen* (*Americaansche* inboorlingen van den rooden ftam) en 165 *Negers*, te zamen een vrij aanzienlijke troep van 219 man, en roeide in 60 kanos de rivier *Suriname* op. De *Joden* hebben aangeteekend, dat hij den vijand juist op *grooten Verzoendag* ontmoette, doch, zonder dien heiligen dag eenigzins te ontzien, er op in viel, het dorp met vuur vernielde, de voedende gewasfen bij den wortel uit den grond rukte, velen doodde en veertien Negers gevangen nam. Van dien dag af droeg dit dorp in de tale des lands (*) den naam van *Nassy Broko*, d. i. NASSY *heeft het verwoest*. Doch deze

(*) Het *Neger-Engelsch*, dat ook door de (zeer verwaar-

laatfte oogstte de vrucht zijner zege niet. Hij had in last bekomen, den genomenen post tot nadere bevelen van den Raad te *Suriname* in te houden. Dan ongelukkiglijk geloofde zijne manfchap, de *Indianen* en Negers, dat de bronnen door de *Marrons* vergiftigd waren, terwijl er anders geen water voorhanden was. Nu verlangden allen, zelfs zijn zoon en een zijner broederen, zich van deze gevaarlijke plaats te verwijderen, en hij bewilligde daarin. Maar te *Paramaribo* terug gekomen, werd hij van overtreding der ontvangen bevelen, en daarenboven van laakbare eenzijdigheid befchuldigd, als of hij de Negers der *Joden* ten koste van die der Christenen zou hebben bevoordeeld, en met de levensmiddelen te kwistig was omgegaan. Dit brak den ouden, zevenenzestigjarigen, maar nog zeer roemzieken man het hart; hij ftierf eenige dagen daarna, met den welverdienden naam, van een der dapperfte en werkzaamfte verdedigers der Kolonie geweest te zijn (*).

Maar dit ftelfel van verdediging bleek hoe langs zoo meer het regte niet te zijn. Het getal der Negers, die in de bosfchen eene gevaarlijke vrijheid boven de flavernij verkozen, groeide gedurig aan. Men begon dus naar andere afdoende middelen uit te zien. De trotschheid der Blanken, die geen verdrag met Zwarten wilden aangaan, was eenigzins gefnuikt door het voorbeeld van *Jamaica*, alwaar in 1739 eene overeenkomst met de *Marrons* was gefloten (†). Men berekende de voordeelen, die zulk

Togt van Creutz. Ontwerp van vredehandeling.

---

loosde) kinderen der Blanken veel gefproken wordt, uithoofde van hunnen omgang met de flaven.

(*) *Geschiedenis van Suriname*, bl. 113–117.

(†) Hier was ook een Gemeenebest van *Marrons-Negers*,

een verdrag ook voor *Suriname* zou kunnen hebben, bij de zware kosten des oorlogs (want ieder *Commando* werd op honderd duizend guldens gerekend, en moest toch jaarlijks of om de twee of drie jaren herhaald worden,) en de kansen, die de vlugtelingen hadden, om dezen oorlog tot een' onbepaalden tijd vol te houden. Immers, men kon wel eenigen van hen van tijd tot tijd vatten en dooden, maar de groote menigte werd door de natuur zelve dezer streken beveiligd en gevoed. Terwijl de wouden hun bijna ongenaakbare schuilplaatsen aanboden, behoefde men in die zelfde bosschen slechts eenige plekken door het vuur uitteroeijen, om eenen rijken, welgemesten bodem te winnen, waar de hette der keerkringen, reeds in hetzelfde jaar, overvloedige levensmiddelen voortbragt. Behalve het gebergte leverden ook de talrijke kreeken en moerassen voor de vervolgers de grootste moeijelijkheden op; deze hadden eenen vijand in hun binnenste aan de talrijke slavenbevolking, die, bij elke plundering eener plantaadje (en dit was geene zeldzaamheid meer) een aantal rekruten aan de opstandelingen verschafte. De Gouverneur van *Suriname*, MAURICIUS, kwam dus op het denkbeeld, om ook althans met een gedeelte hunner vrede te sluiten. De eersten, met welke men bevrediging zocht, waren de *Marrons* der westelijke rivier *Sarameca*, ten einde later, met hunne hulp, die

---

gelijk in de binnenlanden van *Suriname*. Men vindt daarover veel merkwaardigs bij ZIMMERMAN, *de Aarde en hare Bewoners*, II. D. bl. 164–183. en ziet daar onder anderen, dat de *Engelschen* nog in 1795 tegen deze menschen *bloedhonden* uit de *Spaansche Westindiën* ontboden, zoodat onze overzeesche naburen ons op dit punt niets te verwijten hebben.

aan de oostzijde der rivier *Suriname* (aan de *Commewijne*) te bestoken. Doch men wilde de onderhandelingen met de wapenen ondersteunen. De Kapitein-Luitenant OTTO CREUTZ, met 100 man geregeld krijgsvolk uitgezonden, moest eerst eenig voordeel op de Negers zien te behalen, en dan hen met eenen onophoudelijken oorlog en dus gedurig levensgevaar bedreigen, indien zij weigerden in eenige schikking te treden. De voorwaarden, op welke men vrede met hen mogt sluiten, waren: 1) verklaring hunner onafhankelijkheid; 2) overlevering der Negers, die nog in dat jaar (1749) en dus in acht maanden waren overgeloopen (indien men echter dit punt niet kon verwerven, moest men er de onderhandelingen niet om afbreken); 3) staking der vijandelijkheden; 4) overlevering der vlugtende slaven *na* den vrede; 5) bepaling der grenzen tot op zekere plaats, waaruit zij laatst verdreven waren; 6 en 7) vrijheid om jaarlijks in September de rivier lager af te komen, en hunne goederen met die der Blanken te verruilen; na die maand zou geen Boschneger zich meer buiten zijne grenzen mogen vertoonen; 8) vrijheid voor de overige *Marrons*-dorpen, om binnen drie maanden tot dezen vrede toe te treden, terwijl, wanneer zulks niet geschiedde, die van *Sarameca* zouden gehouden zijn, de *Nederlanders* tegen deze hunne landgenooten bij te staan (*); 9) verpligting der nu vrije Negers, om van hunne tegenwoordige, en naderhand te

(*) LUZAC merkt aan (II. D. bl. 184.), dat de *Nederlanders* in deze togten de onderhandelingen der *Romeinen* navolgden, die ook niet dan als overwinnaars over vrede wilden handelen. Ik mag er bijvoegen, dat men hier bepaaldelijk de staatkunde der *Romeinen* in den oorlog tegen de Bondgenoo-

verkiezene Opperhoofden aan den Gouverneur der Kolonie kennis te geven; 10) vrijheid, om jaarlijks twee of drie uit hun midden naar *Paramaribo* af te vaardigen, ten einde het een of ander te verzoeken, die, ten teeken dier vrijheid, een' ſtok met een' zilveren knop zouden hebben. Mogt de onderneming wel ſlagen, zoo zou geen ingezeten van *Suriname* zich naar de bepaalde marktplaats aan de kreek *Wanica* mogen begeven, dan met vergunning des Gouverneurs.

Vrede met de Negers aan de Sarameca-rivier.

De onderneming bood vele zwarigheden aan. Men moest de vaartuigen over verſcheidene ondiepten der zeer kronkelende rivier *Sarameca* heen ſlepen; een derzelve ſloeg zelfs om, doch de ſlaven redden de menſchen en goederen. Vervolgens zette men den togt te lande over een' hoogen berg voort; van hier had men nog verſcheidene dagreizen naar de dorpen der Negers. Dezen hadden de rivier afgeſloten, in het denkbeeld, dat de manſchap te water zou komen. Men kwam aan vier dorpen, die, zoo als gewoonlijk, vernield werden, trok toen nog verder over andere bergen, en verwoestte veel land en huizen. Een der gidſen, naar de *Marrons* gezonden, om hunne vredelievende gevoelens te polſen, kwam met goede tijding: aarde, boog en pijl, als zinnebeeld van onderwerping, terug. Nu ging de korporaal KWALKE daarheen. De Negers verzochten dezen, den bevelhebber te mogen ſpreken, met wien zij alleen konden handelen, doch hij moest door geene gewapenden vergezeld zijn. Ook gaven zij een geſchenk van maniok, bananen (hunne voornaamſte levensmid-

---

ten (660 na de Stichting van *Rome*) volgde, die ook met dezen, één voor één, op voorwaarde van medewerking, vrede ſloten.

delen) en peper. CREUTZ had den moed, zulks te doen; met eenige Officieren begaf hij zich te midden der gewapende Negers, met welke de vrede nu ſpoedig geſloten werd. Men ſtelde hun 't verdrag ſchriftelijk ter hand (verſcheidene *Kreool-Negers* zullen hebben kunnen lezen). Thans was de vriendſchap dadelijk getroffen. De Zwarten van beide partijen begonnen met elkander te praten en te lagchen. Het Opperhoofd ADOE ontkende, eenige vlugtelingen van het loopende jaar bij zich te hebben. Men onderhandelde met elkander in het *Neger-Engelsch*. ADOE gaf, als tegengeſchenk van den rotting met den zilveren knop, een' pijl en boog; hij verontſchuldigde zich, dat hij thans niet meer kon geven, en beloofde in 't vervolg alles ten voordeele der Blanken te zullen doen.

ADOE toonde zich in allen opzigten door zijn gedrag als een edel en waardig Opperhoofd, wien daaromtrent geen beſchaafd Volksbeſtuurder zou hebben kunnen overtreffen. CREUTZ begeerde van hem aanwijzing van de woningen der *Acouriërs*, een' rooden of *Indiaanschen* ſtam bij de bronnen der rivier, dus op de hoogten van 't gebergte; doch de Neger antwoordde, dat dezen zijne vrienden waren, die hij niet kon verraden, maar dat hij hen van nu aan in den vrede begreep, dien zij niet zouden durven van de hand wijzen, zoo *hij* zulks begeerde. (Deze ſtam had dus, ſtrijdig met de gewone handelwijze der *Indianen*, zich aan de Negers gehecht.) Ook voor een dorp van *Loango*-Negers, hetwelk de *Nederlandsche* bevelhebber wilde aanvallen, ſprak ADOE, en beweerde dat zij tot *zijn* volk behoorden, en ook zekerlijk den vrede zouden aannemen. Hij

Braaf gedrag van het Negerhoofd Adoe.

beloofde terftond denzelven alom te laten afkondigen, en het ftaken aller vijandelijkheden aan dien kant te zullen bewerken, daar er buiten hem geen Opperhoofd was dan een afgeleefde grijsaard. Daarvoor verzocht en verkreeg hij dan ook van CREUTZ de herbouwing der afgebrande woningen. De boodfchappers aan de vrije *Sarameca*-Negers zouden altijd door eene witte vlag vergezeld worden. Den 11den December kwam CREUTZ te *Paramaribo* terug, na den gelukkigen afloop eener onderhandeling, waarin aan weerszijden, na zulk een' hardnekkigen kamp, even veel goede trouw als vredelievendheid was ten toon gefpreid.

Verfchil tusfchen den Gouverneur Mauricius en den Raad. Vernieuwing der vijandelijkheden.

De Negers, met welke men nu den vrede gefloten had, waren flechts 1600 man fterk; nog waren er echter velen, in afgefcheidene troepen verdeeld, die met dezen geene gemeenfchap hadden, en men oordeelde het ook geenszins nuttig, hen door onderhandelingen over eenen *algemeenen vrede* met hunne geheele fterkte bekend te maken. De Gouverneur MAURICIUS ftelde dus voor, ingevolge het achtfte Artikel van het geflotene vredesverdrag, de pas bevredigde Negers tot onderwerping der overigen te bezigen, die men alsdan van twee zijden zou aantasten. Doch dit gevoelen des Gouverneurs niet alleen, maar ook de geheele geflotene vrede met de *Saramecanen* vond hevigen tegenftand in den Raad. Velen wilden dien niet eens bekrachtigen. Deze twist deed inderdaad den oorlog herleven. Want offchoon de Gouverneur den vrede wilde behouden, en in het volgende jaar (1750) de beloofde gefchenken onder iemand, die den vorigen togt had bijgewoond, en de taal des volks fprak (den Heer NEP-

VEU) aan de nieuwe Bondgenooten toezond, zoo werd zulks verijdeld door kleingeestige fpaarzaamheid. Men zond flechts eenen Officier met *twee* blanken af, behalve twintig Negers, die de pakken dragen moesten. Deze kleine voor geenen tegenftand berekende fchaar werd door een Opperhoofd van zeker Negerdorp, hetwelk in den vrede geen deel genomen had en aan den weg lag, dien de karavane nam, overvallen en gedood, waarbij een groote voorraad van levensmiddelen, voor ADOE en de zijnen beftemd, benevens kleedingsftukken en wapenen in handen der *Marrons* viel (*). Dit gaf op nieuw het fein tot den oorlog, te meer, daar de Negers vreesden, dat de vrede flechts een ftrik was, om hen in volkomene gerustheid te overvallen, vermits zij de beloofde gefchenken niet ontvingen.

Opftand der Tempati- en Ouca-Negers.

De oorlog werd nu nog ernftiger door een' nieuwen vijand in het zuidoostelijke deel der Kolonie. De hoofdrivier *Commewijne* ontftaat aldaar uit vier kreken, waarvan de oostelijkfte *Tempati* heet, die uit het hooge bosch ontfpringt. Hier bevonden zich vele Negers om hout te hakken, te fchaven en tot planken te maken. Zij hadden in zekeren zin hunne eigene huishouding, en werden in deze afgelegene ftreken der Kolonie als haar voormuur en bolwerk tegen de *Marrons*, die zij menigmalen moedig teruggeflagen hadden, befchouwd. Natuurlijk: zij genoten zekere mate van vrijheid, en werden niet door onbarmhartige opzieners bij het minfte vergrijp veroordeeld tot zweepflagen. Integendeel; van tijd tot tijd vergunde men hun eenige ftukken van het door hen

(*) STEDMAN door PASTEUR, I. D. bl. 47. 48.

gekapte hout te *Paramaribo* voor eigene rekening te verkoopen. Dit alles maakte, dat men aan de oostzijde der Kolonie veel minder van oproer en ftrooperijen vernam dan aan de westzijde. Doch de hebzucht en wreedheid van éénen volkplanter verftoorde die rust, en maakte de boorden der *Commewijne*, meer nog dan die der *Sarameca*, tot het tooneel der grootfte verwoesting.

Zekere Heer MARTIN, lid van den Politieraad, begreep op zekeren tijd, dat het hem voordeeliger zou zijn, een gedeelte der flaven, thans aan den houthak gebezigd, meer nederwaarts koffij en fuiker te laten bouwen. De flaven toonden daarover hun misnoegen, doch, op den raad van den opziener zijner plantaadje, dacht hij dit misnoegen en die tegenfpraak wel door een touw met knoopen, waarmede hij de op de plantaadje gelegene foldaten voorzag, te kunnen fmoren. Hij vergiste zich echter. De te zeer gefpannen boogpees breekt. Overmaat van dwingelandij (hetzij van het gemeen of van enkelde tirannen) baart vertwijfeling, en zoo was het ook hier. De *Zoutwater-* of *Overzeesche* Negers gaven het fein; de overigen volgden hen na; de opziener der Kolonie werd zwaar gekwetst en hem de hand afgehouwen, een Vaandrig werd ook gevaarlijk gewond, en twee foldaten gedood. Nu vloden de flaven in de bosfchen, en het is natuurlijk, dat zij alle hunne oude makkers tegen de *Hollanders* opruiden. De Kapitein JAN FREDERIK MEIJER, tegen hen afgezonden, werd met verlies van *dertig* man teruggedreven. Dit was de eerfte *stellige* nederlaag, door de Kolonisten tegen de vlugtelingen geleden, en zij had de fchadelijkfte gevolgen. De Negers vloden nu van de *Tem-*

pati meer oostwaarts tusſchen de kreek *Jouka* en de groote *Marowine*-rivier, alwaar zij onder den naam van *Ouca*-Negers acht dorpen met 1600 man beſloegen, en zeer noodlottig voor de volkplanting waren. In 1749 werden de ontvlugten zeer verſterkt door de Negers der plantaadje van zekeren Heer THOMAS, en in 1757 ſtonden 250 Negers in *Tempati* op zes plantaadjen op, liepen die af en vloden in de boſchen (*). Den naam *Ouca* of *Auka* bekwamen zij naar eene *Joodsche* plantaadje, die zij in 1749 geplunderd en van waar zij 50 Negers weggehaald hadden.

Togt van Rijsdorp en Naar.

Deze verwoestingen hadden tot de geneigdheid des Gouverneurs, om een' vrede met de *westelijke* opſtandelingen te ſluiten, niet weinig bijgedragen. Men rustte, terwijl CREUTZ met dezen onderhandelde, eene dubbelde onderneming uit tegen de oostelijke *Marrons*; een troep moest de *Commewijne* opvaren, onder den Kapitein RIJSDORP, eene ander de rivier *Suriname*, onder den *Joodschen* Kapitein-Luitenant MOZES NAAR. Het was deszelfs *zeventiende* togt tegen dezen vijand. Hij verbrandde weder een groot Negerdorp, nam 37 Negers gevangen, en daaronder den hoofdbeleider CORYDON, aan wien de Raad zich veel liet gelegen liggen. De overige vlugtelingen liepen Kapitein RIJSDORP in den mond, die van de andere zijde aankwam, en velen hunner gevangen nam. NAAR bekwam van den Raad voor zijne trouwe hulp een aanzienlijk geſchenk (†).

Men begreep echter, het tegen zoo vele vijanden bezwaarlijk zonder hulp uit het vaderland te kunnen

(*) HARTSINCK, bl. 767-779. LUZAC, bl. 182-197.
(†) *Geschiedenis van Suriname*, bl. 118-120.

Hulp uit het vaderland. Terugroeping van Mauricius. Dood van Spörke.

houden. Deze werd dus gevraagd, en er kwamen in 1751 zeshonderd man uit *Holland* naar *Suriname*; doch tevens bekwamen de leden van den Raad bevel om den Gouverneur MAURICIUS naar *Europa* te zenden, ten einde rekenschap van zijn gedrag te geven. Het schijnt, dat eene gelijksoortige kuiperij, als vroeger aan de *Kaap* omtrent den jongeren VAN DER STEL, den vredelievenden Gouverneur in een hatelijk daglicht poogde te stellen, en dat dit gelukte. Althans hij keerde nimmer naar *Suriname* terug, en de Baron SPÖRKE werd tot zijnen opvolger benoemd. Deze vond de Regéring (of de Raadsleden) bij de ingezetenen gansch niet bemind. Te vergeefs zocht hij de eendragt te herstellen; een vroege dood rukte hem in het volgende jaar weg (*).

Izaäk Nasfy door de Negers gevangen en wreedelijk vermoord.

De Heer CROMMELIN werd toen Gouverneur van *Suriname*. Het was omtrent dezen tijd, dat de Kolonie weder een aanzienlijk verlies leed. De bevelhebber der *Joodsche* burgerij, IZAÄK NASSY, deed eenen onvoorzigtigen aanval met twaalf zijner vrienden en eenige hunner slaven op de *Ouca*-Negers, die zij voor eene verachtelijke bende pas ontloopene slaven hielden. Doch weldra zag hij zich door vijanden omringd. Nogtans hielden de Blanken den geheelen dag het gevecht uit, doch toen de *Joodsche* Mulat DE BRITO en twee slaven vielen, namen de anderen de vlugt; NASSY alleen hield stand, daar hij door zijne wonden niet vlugten kon; hij werd gevangen, en leed, volgens het eigene berigt der *Marrons*, later gegeven, den wreedaardigsten dood. Zij zelve verzekeren, meer dan twintig man, en daar-

(*) STEDMAN's *Reizen*, door PASTEUR, I. D. bl. 48. 49.

onder twee Opperhoofden, te hebben verloren.

Ondertusſchen deden de Negers nu gedurig ſtroop-togten in de Kolonie, daar zij, van hunne telkens aangroeijende ſterkte bewust, van de verdediging tot den aanval overgingen. Doch daarbij wenschten zij niet, de vijandſchap te vereeuwigen. Zij ſtrooiden gedurig briefjes in 't *Neger-Engelsch* uit, die, hoe duister ook geſteld, toch eene vreedzame gezindheid te kennen gaven. De Kolonie was in dit opzigt thans zoo ongelukkig, dat zij gaarne van iedere gelegenheid gebruik maakte, om van eenen vernielenden oorlog ontſlagen te worden. Men zond dus in 1758 twee getrouw gebleven Negers, KOFFY en CHARLESTOWN, met *geschenken* aan de zwarte Republikeinen. Het Opperhoofd van dezen, ARABY, ontving hen zeer wel. Hij was niet geheel onbeſchaafd, maar gaf dadelijk aan zijne landgenooten te kennen, dat zij met hunne Meesters op denzelfden voet vrede wilden ſluiten als de *Engelschen* op *Jamaica* met de *Marrons*, doch vooraf moest men hun *twee blanke onderhandelaars* zenden; ook eischten zij kruid, lood en oorlogsgereedſchappen, volgens eene daarvan door hem gemaakte lijst. Men beſloot eenparig, aan dezen wensch te voldoen, en tot dat einde werden de twee Negers, benevens twee *Europeërs* met volmagten en geſchenken voorzien, aan hen afgezonden, om over eene bevrediging, althans eene wapenſchorſing, te handelen. De Commisſaris ABERCROMBIE (waarſchijnlijk van *Engelsche* afkomst) en de Burgerkapitein RUDOLF ZOBRE werden daartoe benoemd.

Aanleiding tot onderhandeling met de Ouca-Negers.

Het Opperhoofd ARABY, een zeer ſchoon man en een Kreool, die, uit de vroegſte vlugtelingen gebo-

ren, nooit iets van het leven der beschaafde *Europeërs* gezien had, ontving de Gezanten zeer beleefd, en deed hen naast zich op het gras nederzitten. Doch dit minzaam onthaal werd door eene diepe vernedering gevolgd. De geschenken werden onderzocht en niet genoegzaam bevonden. Er waren slechts snuisterijen, spiegels enz. Het voornaamste ontbrak er aan: kruid en lood, wapenen en krijgsbehoeften moesten de *Nederlanders*, als vredesvoorwaarden, aan hunne vijanden leveren!

Waarschuwing van eenen Neger aan de Blanken.

Gedurende deze onderhandelingen zeide een van de Opperhoofden der Negers tot ABERCROMBIE, den *Hollandschen* Gevolmagtigde: „Wat doet gij Blan„ken toch, met zulk een groot kapitaal, als gij daar „ziet (op zijne Negers wijzende), en nog tienmaal „meer, die zich hier niet bevinden, moedwillig van „u te stooten en in de bosschen te jagen! hoe me„nig een uwer zucht en schreit dus om het verlies „van zijn eigendom, en is in den grond geholpen; „waardoor? alleen door de mishandelingen der Blan„ken, en vooral door de volmagt, die men aan de „Directeuren der plantaadjen verleent, om de Ne„gers naar welgevallen te behandelen. En hoe is „deze behandeling? brengt soms een oud ervaren „Neger den waanwijzen en onkundigen Directeur, „ten beste van den eigenaar, eenen misslag in het „bestuur onder het oog, zoo wordt hem de bestuur„der vijandig, noemt hem een *Haantje*, en laat niet „na den eigenaar tegen hem voorin te nemen. Een „ander Directeur, aan den drank overgegeven, mis„handelt ons in zijnen roes, veroorlooft zich onbe„tamelijke vrijheden met onze vrouwen, verwaar„loost de zieken, en wat dies meer is." Nuttige

waarſchuwing gewis, indien de planters daarvan gebruik hadden willen maken! Voorts ſpraken zij met eenen diepen, ingekankerden haat van de *Joden*, die zich, zoo 't ſchijnt, door een hard gedrag bij de Negers het meest gehaat gemaakt hadden, gelijk wij ook zagen, dat zij het ijverigst waren om hen te vervolgen. Er zijn meer ſporen van dezen zonderlingen wederzijdſchen haat tusſchen *Joden* en Negers. Zou het zijn, omdat genen dezen voor zonen van CHAM houden? Reeds hadden de *Marrons* eene zekere Joden-plantaadje met hare inwoners vernieling door het vuur toegedacht, doch beloofden nu, den wapenſtilſtand voor een jaar heilig te zullen houden.

ARABY, het Opperhoofd, kwam ook nog vóór het vertrek der afgevaardigden. Hij beloofde, indien men eenen vasten vrede kon treffen, zijn' eigen' zoon ter opvoeding onder de Blanken te zullen zenden, en tevens eene opregte verzoening met de westelijke of *Saramica*-Negers te zullen bewerken. „De *Neder-* „*landers* moesten niet denken, dat de Boschnegers „zoo kwaad waren, als het gerucht liep; al wat zij „deden, was ſlechts uit noodzakelijkheid." Daarop werden eenige ontvlugte Negers, die ſlechts korten tijd bij de Republikeinen waren geweest, door hen terug gegeven, en men nam afſcheid.

Nadat het jaar van ſtilſtand verlopen was, begaven zich de Afgevaardigden VIEIRA en COLERUS naar hen toe, om den vrede te ſluiten (18. April 1761). Hij werd den 22ſten Mei des zelfden jaars getroffen. Gedurende al dien tijd werden de Gezanten in wel eenvoudige, maar toch nette en zindelijke huizen geherbergd, die door eene eerewacht werden bewaakt. Een der Opperhoofden, BOSTON, hief de Verdrag van vrede.

regterhand op en zeide, dat hij bij God en de wereld kon zweren, dat deze vrede niet alleen door de *Kreolen* (Negers in de Kolonie geboren) maar ook door de *Afrikanen* of *Zoutwaternegers* zou worden gehouden. Hij verzocht echter andermaal de Gezanten, toch tegen de mishandeling der Negers te waken, want dat het hun zeer zou doen, een' vlugteling, die alleen *daarom* kwam, over te leveren; van gevlugte boosdoeners fprak dit van zelve. In het begin van Julij kwamen de Gezanten terug, den zoon van het Opperhoofd PAMA als gijzelaar met zich nemende. Men had hen, gedurende hun verblijf, genoodzaakt (zegt HARTSINCK) gemeenfchap met de voornaamfte Negerinnen te houden, tot vastere ftaving des vredes.

Bekrachtiging van dien vrede. Zeldzame plegtigheid daarbij.

In October kwam de Majoor MEIJER, een Kapitein en Luitenant met de bekrachtiging (*ratificatie*) in het bosch. Hij wilde de gefchenken niet afgeven, eer hij gijzelaars had. Dit weigerden de Negers, en eischten den eed op den vrede, beloovende, *daarna* zelve de gijzelaars over te geven. De reisgenooten des Majoors wilden hiertoe niet verftaan, doch hij vertrouwde de Negers, en gaf de gefchenken. Bij zijne terugkomst op de eerfte plantaadje werd hem daarover hechtenis aangezegd, doch na drie dagen kwamen de gijzelaars. Zestien Opperhoofden teekenden voorts het verdrag, en men was genoodzaakt, boven en behalve den eed, den vrede nog te bevestigen op de wijze der Negers, die reeds in aloude tijden, volgens het verhaal van HERODOTUS, bij de *Lydiërs* en *Meders* plaats had; van namelijk iemand uit beide partijen de armen te openen, het daaruit gevloeide bloed op te vangen, en

daarvan, als het ondereen gemengd was, iets te drinken (*). De plegtigheden kwamen volmaakt overeen, behalve dat de Negers nog aarde en water in hetzelfde vat daarbij voegden. Zonderlinge gelijkvormigheid tusſchen de zeden van *Klein-Aziën* en de Westkust van *Afrika*, op vierentwintighonderd jaren afſtand in tijd (†)!

De vrede met de Sarameca-Negers ook vernieuwd.

Dus werd de vrede met de *Tempati*-Negers bevestigd, en een tijd lang wel onderhouden. Men trachtte nu dien met de *Sarameca*-Negers, met welken de vrede weder gebroken was, te herſtellen. Dit werd bevorderd door oneenigheid dier Negers onderling. Eene partij, verbitterd op het oorlogzuchtige Opperhoofd ZAMZAM, poogde zich door middel der *Ouca*-Negers met de Blanken te bevredigen. De Heer NEPVEU nam die taak op zich, en het gelukte den 19den September 1762, tegen geſchenken in wapenen, buskruid en kleedingſtukken, den vrede te vernieuwen, genoegzaam op de vorige voorwaarden. De *Hollanders* verbonden zich tot eene *jaarlijksche gift* (ſchatting) van wapenen, kruid en lood, waartegen de Negers beloofden: de vlugtelingen, die bij hen eene ſchuilplaats mogten zoeken, tegen een' bepaalden prijs over te leveren, niet meer dan bij vijf of zes man te gelijk in *Paramaribo* te komen, en hun verblijf op een' bepaalden afſtand van de ſtad en de plantaadjen te zullen houden. Men was over de welgeſlaag-

(*) HEROD. L. I. C. 74.

(†) De priester der Negers riep daarbij, met ten hemel gerigte oogen en armen, den vloek der Godheid uit over elk, die den vrede zou breken. Ook deze plegtigheid was bij de Ouden gewoon.

de onderhandelingen van den Heer NEPVEU te *Paramaribo* zoo te vrede, dat hij 1200 guldens in eens, 500 jaarlijks en eene zilveren vaas ten geschenke bekwam. Aan de gijzelaars der *Marrons* werd alle eere betoond. Zij reden in volle staatsie door *Paramaribo*, door den Gouverneur in zijne koets verzeld, die hen vervolgens aan zijne tafel noodigde.

Musinga grijpt tot de wapenen. Men wint hem ook door geschenken.

Doch de weinige orde en ondergeschiktheid bij de vrije Boschnegers stelde op nieuw deze poging te leur. De vaandrig DORIG, met de beloofde geschenken naar *Sarameca* gezonden, ontmoette het meergenoemde Opperhoofd ZAMZAM, welke hem, der tale en zeden onkundig, ligtelijk overhaalde, om die goederen aan *hem*, als het algemeen Opperhoofd, over te geven, die de verdeeling naar billijkheid doen zou. DORIG; wien hierdoor een lastige togt bespaard werd, keerde naar huis, doch ZAMZAM behield de meeste goederen voor zich, en verzuimde geheel den magtigsten onder de *Sarameca*-Negers, MUSINGA. Deze, die reeds gebelgd was op de *Nederlanders*, omdat men aan eene *hem* gelegene plaats geene vrije markt wilde vergunnen, en nu meende, door opzettelijke verwaarloozing beleedigd te zijn, greep op nieuw tot de wapenen. Hij liep dadelijk eenige plantaadjen af, en voerde wel 150 slaven met zich mede. Den Luitenant DORIG, tegen hem met 150 man uitgetrokken, sloeg hij geheel, met verlies aan onze zijde van vele manschappen, van alle bagaadje en krijgsbehoeften. Ook dezen moest men dus weder bevredigen met een gelijk aantal *geschenken* als zijne makkers. Daarvoor leverde hij dadelijk zestien gevlugte slaven aan de *Nederlanders* uit, en aan den Luitenant

DORIG nog achtenvijftig, terwijl hij beloofde, in een volgend jaargetij de overigen te zullen brengen (*).

Binnenlandsche verdeeldheden.

Dus werd dan eindelijk de rust in de Kolonie hersteld, en eenigen tijd bleef de vrede wel onderhouden. Doch terwijl deze verwoestende oorlog duurde, werd de volkplanting niet minder door burgertwisten geteisterd. De Regéring, of de Societeit van *Suriname*, verschilde met een aantal ingezetenen of planters over de huur der slaven, die aan de vestingwerken moesten arbeiden, over het aandeel der Regéring en der kolonisten in de betaling dier werken, en over andere punten van minder belang. De Gouverneur MAURICIUS was vooral ten doel aan de beschuldigingen eener sterke tegenpartij, welke ook een gedeelte der *Joden* (thans een *derde* der blankenbevolking) op hare zijde trok, terwijl de Gouverneur de meerderheid vóór zich had, waardoor die Natie, behalve over staatkundige onderwerpen, ook over andere zaken verschil bekwam, en door partijschap verscheurd werd (†). Daar deze geschillen alle de raderen van het Bestuur verlamden, deed de verheffing des Stadhouders WILLEM IV. de hoop geboren worden, dat de krachtdadige tusschenkomst van een geëerbiedigd Opperhoofd eindelijk eens aan de misbruiken, die gedurende de tweede Stadhouderlooze Regéring overal waren ingeslopen, een einde zou maken. Het was dan ook door 's Prinsen beschikking, dat de bovengemelde bezending krijgsvolk onder den Baron STÖRKE met Commissarissen van onderzoek naar

(*) HARTSINCK, II. D. bl. 790–813. LUZAC, bl. 199–206. STEDMAN, I. D. bl. 50–57.

(†) *Geschiedenis van Suriname*, bl. 125. 126.

de Kolonie gezonden werd, alwaar tevens (zoo als gelijktijdig in 't vaderland) eenige regéringsleden (Raden van Politie en Justitie) van hunne bediening werden ontſlagen, door anderen vervangen, en de Gouverneur zelf opontboden. Wat de verdeeling der kosten betreft, zoo werd daarvan *één vierde* ten laste der *Sociëteit*, en *drie vierden* op rekening der kolonisten gebragt. Er werd een lastgeld op de *Nederlandsche* en *Engelsche* ſchepen gelegd.

Aangeworvene manſchap in de Kolonie. Noodzakelijkheid van den vrede.

De 600 man, naar de Kolonie gezonden, werden door vermeerdering van inlandſche militie op 1200 gebragt, hetwelk dan ook de Negers ontzag inboezemde, en tot de achtervolgende bevrediging met hunne ſtammen kan hebben bijgedragen. Het vertrek der uit *Nederland* gezondene troepen noodzaakte dus in 1759 tot eene nieuwe ligting van 600 man *militie*, die aan de ingezetenen op ruim twee tonnen gouds te ſtaan kwamen, waarvan de verdeeling op nieuw tot geſchillen aanleiding gaf, en in 1762 erkenden *Directeuren* der Kolonie ronduit, dat eene nieuwe onverhoopte vredebreuk met de Boschnegers kosten zou veroorzaken, die de krachten der Kolonie te boven gaan, en dus haren ondergang ten gevolge zouden moeten hebben. Hieruit wordt dan de vernedering, die men zich jegens die weleer zoo verachte vijanden getroostte, en de blijdſchap over den vrede, gereedelijk verklaarbaar.

Bijlegging der geſchillen door de Prinſesſe Gouvernante.

De gewezen Gouverneur MAURICIUS, die op dezen vrede het meest van allen had aangedrongen, en door de kuiperijen zijner vijanden terug geroepen was, verantwoordde zich zoo ſchitterend, dat de Hooge Raad hem niet alleen volkomen onſchuldig keurde, maar ook reden vond, om zijne beſchuldi-

gers in regten te betrekken. Doch om de reeds verbitterde gemoederen niet nog meer te doen ontvlammen, werd de zaak met eene fchâvergoeding aan den Gouverneur en eene algemeene vergiffenis bijgelegd. MAURICIUS, zijne eer gered ziende, leide in 1753 het Beftuur over *Suriname* neder, en om nu de tweedragt, althans over die vroegere veete, te fmoren, werd eene verandering in de Regéring van *Suriname* gemaakt. Alle de Raden van beftuur, één uitgezonderd, werden van hunne posten ontflagen, en door de Prinfesfe Gouvernante, weduwe van WILLEM IV. uit eene lijst, opgemaakt uit Directeuren *en eenige der voornaamste ingezetenen*, negen nieuwe Raadsleden benoemd. Voorts werd het verzoek van een aantal planters en ingezetenen van *Suriname*, aan de Staten Generaal ingediend, om meerder gezag des Raads, minder invloed van den Gouverneur op denzelven, de keuze van eenen (burgerlijken) Commandant door den Gouverneur uit eene lijst, door de Gemeente opgemaakt, en niet door de Sociëteit, en nog andere volksgezinde eifchen bevattende, gedeeltelijk toegeftemd, gedeeltelijk afgewezen. Doch een verzoek, om de *Joden* uit allen invloed op het Beftuur te wéren, werd ftellig afgeflagen. Naar die uitfpraak (20 Julij 1753) is federt de Kolonie langen tijd beftuurd geworden (*).

Begin der Hypotheken in Suriname.

Ondertusfchen hadden deze gefchillen, de ontvlugting der *Marrons* (wier aantal men reeds op 25,000 begrootte), de kosten, welke derzelver beteugeling veroorzaakte, en de weelde, die federt de komst van

(*) HARTSINCK, II. D. bl. 816-854. LUZAC, II. D. bl. 217-219.

den Baron STÖRKE en de Commisfarisfen des Prinfen in de Kolonie begonnen te heerfchen, dezelve in eenen zeer ongunftigen toeftand gebragt. Om dien te verhelpen, moest men zijne toevlugt nemen tot leeningen. *Amsterdam*, door gelukkigen handel verrijkt, had overvloed van gereed geld, en bood het de *Surinaamsche* planters aan tegen zes ten honderd. De Burgemeester DEUTZ was de eerfte, en werd door anderen weldra gevolgd. De kolonisten namen dit aanbod met gretigheid aan; zij namen groote fommen op, waarvan de aflosfing in 20 jaren bepaald was, en zoo werden de *Westindische* Kolonien met fchulden bezwaard, waaronder zij nog zuchten, of, na het geld te hebben verfpild, door wanbetaling hunne fchuldeifchers te leur ftellen.

Toeftand van Berbice.

De openzetting der Kolonie *Berbice* voor den algemeenen vrijen handel had gunftige gevolgen voor dezelve. Van tijd tot tijd zetteden zich *Nederlanders* aldaar neêr; de landerijen rezen in waarde, en men begon dus aan verfterking dier volkplanting te denken, doch hiervan kwam niets. Men gunde de planters in 1734 nog over het loopende jaar vrijdom van lasten, en de vrije visfcherij in de rivieren *Berbice* en *Canjo*. In 1735 werd intusfchen de *eerste* Predikant, benevens mindere kerkelijke ambtenaren, aangefteld; tot zoo lang hadden dus de volkplanters geene openbare Godsdienst gehad. Ook werd nu eerst bij het (zwakke en oude) fort eene *herberg* aangelegd. Nog had men hier geene *Marron*-Negers, die vernielende kwaal aller Kolonien met Zwarten, door het befmettelijke voorbeeld, hetwelk zij aan de flaven gaven; men was met de nabij wonende *Indianen* in de beste verftandhouding, en toch

verachterde de volkplanting, door een nalatig en verwaarloozend Bestuur. Het krijgswezen, de vestingwerken, de aanmoediging der planters, alles werd veronachtzaamd. Vergeefs deed de *Amsterdamsche* handelstand vertoogen daarover aan Directeuren, die maar al te veel naar die der W. I. Maatschappij, ten tijde van en na Graaf JOHAN MAURITS geleken; het mogt niet baten. De tijd werd met raadplegen doorgebragt. Een klein getal ongeoefende manschap, *soldaten* genoemd, maakte al de magt der volkplanting uit. Men achtte zich veilig. Het afloopen van plantaadjen door hare eigene Negers — wel is waar op verwijderde tijdstippen — in 1733, 1749, 1752, 1756 en 1759 — was niet in staat, de bestuurders uit hunnen doodslaap te wekken. De verschrikkelijke Negeropstand van 1763, waarover wij in het volgende Hoofdstuk zullen spreken, werd daartoe vereischt. Behalve de andere rampen werd *Berbice* in 1756 en 1757 ook door besmettelijke koortsen bezocht, die het grootste gedeelte der Blanken wegmaaiden.

De Kolonie *Essequebo* ligt geheel langs de rivier, mede *Berbice* genaamd, die zich tusschen de 5. en 6. Gr. N. B. en 40 Gr. W. L. van *Ferro* in zee stort, en digt bij haren mond (waarin het *Krabbeneiland* ligt, op hetwelk men een tijdlang voornemens was de vesting te stichten) de rivier *Canjo* ontvangt, waaraan mede eenige volkplantingen zijn aangelegd. Hare hoofdplaats was *Nieuw-Amsterdam*, in 1769 slechts een vlek van twintig huizen zonder orde, waaronder acht steenen en de *Luthersche* kerk; voorts het bouwvallige fort *Nassau*. Meer westwaarts loopt de rivier *Essequebo* (haar mond is op 6 Gr. 55 Min. Noorderbreedte) en ontvangt na-

Toestand van Essequebo.

bij haren uitloop de rivieren *Massarouny* en *Cajouny*, benevens verscheidene kleinere. De breede mond heeft verscheidene eilanden. Ten O. van dien zelfden mond loopt de stroom *Demerary* in zee. Volgens berigten, uit de volkplanting overgezonden, had een Raadsheer, PYPERSBERG, in 1746 bij het hoog opvaren der *Essequebo*, tusschen hooge bergen eene piramide van gehouwen steen ontdekt, die de *Indianen* niet wilden naderen, voorgevende dat het eene woning van den *Jawahou (Duivel)* was. Het schijnt een gedenkstuk hunner meer beschaafde vaderen te zijn, waartoe ook de piramiden van *Mexico* behooren (*). Tusschen de *Massarouny* en *Cajouny* zou ook het meir *Parima* gevonden worden, dat geheimzinnige water, door zoo vele fabelen opgesmukt. De *Nederlanders* gevoelden wel genegenheid, om de oevers van dit meir, een zoo beroemd wonderland, te bezoeken, waartoe HARTSINCK zegt, dat geene Natie meer gelegenheid heeft, dan die de *Essequebo*-rivier in het bezit heeft, te meer, daar de *Nederlanders* hier, even als in *Berbice*, met de *Indianen* (de Natien der *Arowakken*, *Warounen* en *Acquewayen*) op den besten voet stonden, welke de *Spanjaarden* doodelijk haatten. Ondertusschen werd

(*) HUMBOLDT heeft (zie onder anderen zijne *Ansichten der Natur*, f. 153.) niet alleen in *Mexico*, *Peru* en *Quito*, maar ook in de boschrijke streken van den *Orinoco*, tusschen den 4. en 5. Gr. N. B. blijken eener ondergegane beschaving in *kolossale beelden*, in de rots gehouwen, ontdekt. Van de *piramide*, door onze landgenooten gezien, vind ik niets. Misschien behoort zij tot dien zelfden kring van kunst en beschaving, want ook de *Mexicanen* vereenigden piramidenbouw en beeldschrift.

een *Nederlandsche* post, die 50 mijlen den ſtroom *Cajouny* op was aangelegd, en dus in de nabijheid van het grondgebied, waarop de *Spanjaarden* aanſpraak maken, door dezen afgeloopen, gelijk ook een togt naar *Parima* door eenige *Indianen* vruchteloos afliep. Van de *Essequebo* kan men voorts door eene reeks van kleine rivieren en meiren tot in den *Amazonen*-ſtroom komen, blijkens de reizen van eenen *Portugees*, DE SILVA ROSA en die van eenen *Duitscher*, HORSTMAN, welke langs dien weg binnen door, te water, uit en naar *Brazilië* zijn gekomen. Men hoopte aan deze rivier zilvermijnen te vinden, doch is in die verwachting teleurgeſteld. Maar aan de rivier *Sibarouna* is, volgens HARTSINCK, eene kristalmijn, en hooger op een in 1749 ontdekte vuurſpuwende berg. De hoofdplaats van *Essequebo* was het fort *Zelandia*.

Begin van den handel naar Demerary. Geſchillen over den vrijen handel naar Esſequebo en Demerary.

De rivier *Demerary* heeft wel zeven of negen watervallen, waar zij uit het gebergte te voorſchijn komt. Hare oevers zijn ongemeen vruchtbaar. In 1746 zettede zich het eerst ANDRIES PIETERSE, een inwoner van *Essequebo*, aan deze rivier neder en leide eene ſuikerplantaadje aan, na daartoe gedaan verzoek aan de Kamer *Zeeland* der *Westindische* Maatſchappij. Deze nieuwe Kolonie nam zoodanig toe, dat in 1769, drieëntwintig jaren na de eerſte vestiging, reeds *honderddertig* zoo ſuiker- als koffijplantaadjen aan de rivier *Demerary* waren. Daar, zoowel als in de oude Kolonie *Essequebo*, had men vele voordeelen boven *Suriname* en *Berbice*. De lucht was er frisſcher, doordien ſpoedig de meeste bosſchen geveld werden. Men kende er geene gevlugte Negers; de *Directie* ſtrekte niet meer tot bezwaar dan tot nut der Kolonie; men was niet door zware lasten

gedrukt, en men leefde in de allerbeste verſtandhouding met de *Indiaansche* inboorlingen. Daardoor, en vooral door den ſpoedigen aanwas der plantaadjen aan de nog tot *Essequebo* behoorende *Demerary*, ontſtond in *Holland* het verlangen tot eene vrije vaart naar die zoo veelbelovende gewesten, waar men eindelijk door ondervinding zag, dat de landbouw de ware goudmijn was, nadat men eerst naar goud en zilver te vergeefs in de bergen gezocht had. De Vergadering van *Tienen* of de uitvoerende Magt der W. I. Maatſchappij verzocht dus in 1750 aan alle de Kamers dier Maatſchappij, de vaart en handel op *Essequebo* voor alle ingezetenen van den Staat vrij te ſtellen. Hiertegen kwam *Zeeland* op, en bepleitte het regt dier Provincie, met bijvoeging, dat de volſtrekte openſtelling dadelijk allen handel van *Middelburg* en *Vlissingen* naar *Amsterdam* zou overbrengen. Zoo doende, wilden de *Zeeuwen* zelfs een *Monopolie* tegen hunne mede-ingezetenen van hetzelfde Gemeenebest ſtaande houden. De Kamer *Zeeland* van de W. I. Maatſchappij bragt hare klagten bij de *Staten van Zeeland* in, die het verſchil naar de Vergadering der Staten Generaal overbragten. Men trad in onderhandeling, doch kon elkander niet verſtaan. De zaak bleef ſlepende tot 1770, gelijk wij naderhand zien zullen.

Vrije vaart op de W. I. eilanden en de kust van Guinea.

De vaart op *Curaçao* en de bijgelegene eilanden, op *St. Eustatius*, *Saba* en *St. Martin*, bleef aan alle *Nederlandsche* ingezetenen vrij. Ook werd, bij de vernieuwing van het octrooi der W. I. Maatſchappij in 1730, de vaart op de kust van *Guinea* grootendeels, en bij beſluit van 1734, geheel vrijgeſteld. Zekerlijk nog ſlechts ſlaauwe beginſelen

eener vrije vaart, maar toch altijd beginſelen (*).

Hoewel de ſlaven in *Essequebo* beter dan in andere volkplantingen werden behandeld, vernam men toch ſomtijds van opſtanden op de plantaadjen, die dan gewoonlijk met de ijsſelijkſte ſtrafoefeningen werden gewroken. Dus beſloten, in het ook voor *Suriname* zoo noodlottige jaar 1731, de ſlaven der W. I. Maatſchappij, over zeker verſchil van tabak met den kuiper, de plantaadje *Poelwijk* af te loopen. Vier blanken op dezelve werden gedood, en de Negers moeten met de hoofden gekaatst hebben. Zonder de trouw van eenen (waarſchijnlijk zwarten) huisjongen zou de Directeur ook in zijn verderf geloopen zijn; nu werd hij gewaarſchuwd, begaf zich naar het fort, en bedwong de ſlaven door middel van krijgsvolk. De hoofdaanlegger werd gegrepen, en met een klein vuur levendig verbrand; hij ſtierf met eene koelbloedigheid, die bij de blanken voor *halstarrigheid* gold, doch die zijne landgenooten zekerlijk *heldenmoed* zullen genoemd hebben. In 1738 ontvloden veertig *Kreolen*-ſlaven, en vestigden zich op een eiland der rivier *Cajouan*, van waar zij de ſtoutheid hadden den Gouverneur door eenige *Indianen* te doen zeggen, dat: *indien hij hen wilde terug hebben, hij met alle zijne manschap, ja met geheel Holland, hen maar moest komen halen, en dat zij hem niet vreesden.* De Gouverneur, van zijne zwakheid en de ſterkte des eilands bewust, zond zekeren *Mulat*, PIETER TOLLENAAR, om met hen in onderhandeling te treden, eer zij door meer andere ſlaven verſterkt werden. Het geluk-

Opſtand der ſlaven in Esſequebo.

(*) HARTSINCK, I. D. bl. 227-271. 277-284. 285. 360-368. LUZAC, II. D. bl. 237-240. 247-255.

te hen; zij werden voor vrije lieden erkend, onder die voorwaarde echter, dat zij beurtelings maand om maand voor zich zelv' en voor de Maatſchappij zouden arbeiden. Zij bleven aldaar vijftien jaren, en huwden met *Indiaansche* vrouwen, opdat hunne kinderen niet weder tot ſlavernij zouden vervallen. Echter verminderden zij van tijd tot tijd. Naderhand werd nog een *Engelschman*, omdat hij twee ſlaven wilde verkoopen, door zijne Negers vermoord, en het lijk in het bosch onder bladeren verborgen. Eene onwillekeurige ijzing van eenen *Indiaan* deed het lijk aldaar vinden, waarop een der moordenaars, die beleden had, ook den dood zijner meesteres te hebben bedoeld, weder veroordeeld werd, om met gloeijende tangen genepen en vervolgens langzaam verbrand te worden. Dergelijke doodſtraffen waren dus geene zeldzaamheid in de Koloniën! En de beleedigde vrouwen vroegen den regter niet om verzachting van zulk een afgrijsſelijk vonnis! Naderhand vernam men, dat deze twee Negers om halsmisdaden reeds in de *Engelsche* Kolonie *Barbados* teregt geſtaan hadden, doch van de galg vrijgekocht waren, weshalve men beſloot, voortaan geene ſlaven van de *Engelsche* volkplantingen meer toe te laten, dan met eene echte verklaring, dat zij om geene halsmisdaden in handen van het geregt waren geweest (*).

(*) HARTSINCK, I. D. bl. 271-274.

HOOFDSTUK III.

Van den vrede op Java *in* 1755 *en in* Suriname *in* 1762 *tót op den Engelschen oorlog van* 1780.

Vergrooting der Engelſche magt in Hindostan.

Het tijdvak, 't welk wij thans intreden, was over 't algemeen vreedzaam, maar nogtans niet zonder beroeringen; de oorlogen op *Ceylon*, en de ſlavenopſtand in *Berbice* en *Suriname* waren vrij hevig. Het mag echter een tijd van welvaart genoemd worden in vergelijking van het volgende, waarin één ſchok van buiten genoegzaam was om het kunſtige gebouw van den ſchijnbaren bloei, dien de *Oostindische* Maatſchappij genoot, om verre te werpen. Deze ſchok kwam ons van eene zijde, van welke wij dien niet hadden mogen verwachten, hoezeer ook DU BOIS reeds in 1760 inzag, dat de natuurlijke vrienden en bondgenooten der Republiek (de *Engelschen*) hare ergſte mededingers waren. Doch hij vleide zich toen nog, dat de redenen van hooge ſtaatkunde zouden zegevieren over de handelsbelangen (*), niet inziende, dat het juist die handelsbelangen zijn, die in den nieuweren tijd de ſtaatkunde wijzigen. Met den aanvang van het tegenwoordige tijdvak bekwam *Engeland* juist die magt in *Indië*, welke hetzelve in ſtaat ſtelde, de onze eerst in 1781, en naderhand in 1795 en 1811 volkomen te verpletteren. Wij moeten dit een weinig nader ontwikkelen.

Op het voorbeeld der *Nederlandsche* had ook *Engeland* eene *Oostindische* Maatſchappij opgerigt, die

(*) DU BOIS, p. 350.

Verval des Rijks van den grooten Mogol. Oorlog der Britten en Franschen.

echter vóór de tweede helft der achttiende Eeuw hare mededingster noch in uitgebreidheid van magt, noch van handelsbetrekkingen evenaarde. In *Malabaar* bezat zij *Bombay*, eene bezitting, die weleer KAREL II. als huwelijksgift van zijnen schoonvader, den Koning van *Portugal*, had bekomen, voorts op de kust van *Coromandèl* de stad *Madras*, in *Bengale* het fort *William* bij *Calcutta*, op *Sumatra's* Westkust het fort *Marlborough* bij *Benkoelen* en eenige kleinere posten. Doch buitendien had zij slechts faktorijen of kantoren in onderscheidene gedeelten van *Indië*, vooral echter in *Indostan*, uit hoofde der mededinging van de magtiger *Nederlandsche* Maatschappij in den *Indischen Archipel.* Het was echter de *Britten* nog niet vergeten, dat zij eenmaal op het punt geweest waren, den *Nederlanderen* het heerlijke *Java* te ontrukken, en dat dezen hen door eene, op zijn best genomen gestrenge, regtsoefening uit *Amboina*, het land der kruidnagelen, hadden verdreven. Doch men stelde deze bedenkingen tot gelegener tijd uit, en bepaalde zich thans alleenlijk, om van de omstandigheden in westelijk *Indië* gebruik te maken. Sedert den dood van den grooten AURENG ZEB was namelijk de magt van het *Mogolsche* Rijk diep gezonken. Burgeroorlogen, troonsomwentelingen en Vorstenmoorden volgden elkander met eene ontzettende snelheid, waarvan wij, ook in betrekking tot onze Maatschappij, stalen gezien hebben (*). Doch eerst de vernielende togt van den *Perzischen Schach* NADIR (voorheen KOULI *Khan* getiteld), die *Delhi* innam, uitplunderde en bijna uitmoordde, besliste

(*) II. D. bl. 344. 345.

den val der magt van den grooten *Mogol.* Door deze gemakkelijke verovering was het geheim zijner zwakheid verraden, en nu fcheurden niet alleen de *Maratten* (*) en *Sieks*, maar ook de Koning van *Kandahar* geheele ftukken van zijn Rijk af; en de landvoogden verklaarden zich onafhankelijk. De magtigften derzelven waren de *Soubadârs* of Onderkoningen van *Dekan* (het westelijke fchiereiland, die den *Nabob* of landvoogd van *Carnatica* onder zich hadden) en van *Bengale.* Naarmate der verzwakking van het Keizerlijke gezag deed zich de invloed der *Europeërs* meer gelden. Twee volken betwistten elkander hier het overwigt; de *Franschen*, meesters van *Pondichery*, en de *Engelschen*, bezitters van *Madras* of *Madraspatnam.* De vrede, te *Aken* in 1748 gefloten, herftelde de rust in *Indië* voor de beide mededingende Natiën niet. Beiden onderfteunden elk eenen mededinger naar het gebied van *Carnatica*, een der beste en vruchtbaarfte gedeelten des westelijken fchiereilands, op de kust van *Coromandèl.* Dus werd de oorlog hier voortgezet, doch geenszins ten voordeele der *Engelschen*, boven welke de bekwame, reeds vroeger genoemde DUPLEIX, vele voordeelen genoot. Hij maakte een zeer fchrander gebruik van den titel van *Nabob*, hem door den grooten *Mogol* als een bloot eerbewijs gefchonken, en verwierf daarbij het wettig bevel over 4500 man *Mongoolsche* of *Mohammedaansche* ruiterij. Ook waren de *Fransche* wapenen in den oorlog gelukkig geweest. Het was hun gelukt, *Madras* in te nemen,

(*) Een ftam der *Hindoes*, dapperder dan de overigen en vooral geducht door zijne ruiterij.

en de *Engelschen* moesten het beleg van *Pondichery* opbreken.

De Engelſchen veroveren Bengale.

Doch de oorlog ſtrekte zich ook in 't noordoosten des lands uit. Hier is het vruchtbaarſte gedeelte des toenmaligen *Mongoolschen* Rijks, *Bengale*, door den *Ganges*, gelijk *Egypte* door den *Nijl* beſproeid; het middelpunt der *Hindoesche* godsdienstleer en beſchaving, waar het heilige *Benares*, het *Indische Athene*, verrijst. Meer naar den zeekant toe hadden ook de *Nederlanders*, gelijk wij zagen, aanzienlijke bezittingen en faktorijen, onder welke vooral *Patna* wegens de *opium* en ſalpeter, *Chinsoura* en *Cassimbazaar* wegens de lijnwaden en zijde belangrijk waren. De *Soubadâr* van dit land, in 1756 met de *Engelschen* twist bekomen hebbende, had fort *William* bemagtigd, en een aantal *Engelschen* op eene barbaarſche wijze in het zoogenaamde *zwarte hol* door gebrek aan verſche lucht een' langzamen dood doen ſterven. Hiertegen nu rustten de *Britten* eene onderneming uit onder den bekwamen en dapperen CLIVE, en het gelukte hun niet alleen volkomen wraak te nemen, maar ook den *Soubadâr* geheel te verdrijven en zich meester van *Bengale* te maken. De ſlag van *Plassey* in 1757 verſchafte den *Engelschen* dit heerlijke Koningrijk, hetwelk zij ſedert wel onder den naam van een' of anderen *Mohammedaanschen* Vorst, dien *zij instelden* (*), maar daarom niet minder wezenlijk, in bezit hadden (†).

(*) De eerſte was DJAFIR ALI *Khan*.

(†) Zie *l'Anglais aux Indes*, *d'après* ORME, *par* ARCHENHOLTZ, T. I. p. 46–49. GROSE, *Voyage to the East Indies*, Lond. 1772, *Introd.* p. IV. etc. p. 236–267. „In omtrent „veertien dagen," zegt laatstgenoemde, „werd dus eene

Belang der Nederlanders in Bengale. Vrees voor de Engelsche heerschappij aldaar. Toebereidselen tot eenen togt derwaarts.

Alsdus was dan *Bengale* uit de handen der *Mongoolsche* Vorsten of die hunner Stadhouders, in het wezen der zaak, in die van onze mededingers overgegaan. De *Nederlandsche* Regéring was op dit oogenblik in den oorlog, die ook weder in *Europa* tusfchen *Engeland* en *Frankrijk* gevoerd werd, onzijdig. Zij had, gelijk wij boven gezien hebben, reden van klagen gehad over de willekeurige handelwijze der *Franschen* ten haren aanzien, vooral in *Coromandèl* en in het opbrengen harer fchepen; doch zij vreesde nog meer eene *duurzame* bezitting door de *Britten*, die nu den handel der *Nederlanders* geheel konden belemmeren, en ook het voornemen daartoe maar al te duidelijk aan den dag leiden. Men moest dus de *Nederlandsche* bezittingen in *Bengale*, die zoo veel voordeel gaven, befchermen, en daarom

---

„volledige omwenteling tot ftand gebragt in eenen grooten „en welbevolkten Staat, waardoor de *Franschen* geheel uit „*Bengalen* en alle deszelfs toebehoorende landen werden „verdreven, en door de *Engelsche* O. I. Maatfchappij meer „wezenlijk voordeel behaald met weinig volk en in een' „korten veldtogt, dan door gekroonde Hoofden en magtige „legers in die bloedige oorlogen gefchied is, die aan *Euro*„*pa* het beste bloed hebben afgetapt. Is het niet verba„zend, dat de Regéring van een Koningrijk, *bijna zoo groot* „*als Europa*" (hier fchijnt de *Engelschman* de toekomftige grootheid van *Britsch-Indië profetisch* voor den geest gehad te hebben), „hetwelk voor geen Rijk in vruchtbaarheid be„hoeft te wijken, velen in den handel overtreft, en voor „weinig landen in bevolking onderdoet, zoo fpoedig voor „zulk eene hand vol volks heeft moeten wijken! Maar die „foldaten waren *Engelschen* en hun aanvoerder was een CLI„VE, die den roem van ALEXANDER *den Grooten* overtrof." GROSE, p. 263. Men ziet uit deze grootfpraak, hoe belangrijk de *Engelschen* destijds *Bengalen* achtten.

werd tot eene groote onderneming befloten. Men had geheime verftandhouding geopend met verfcheidene *Indische* Grooten, zelfs met den nieuwen door de *Engelschen* aangeftelden *Mongoolschen* Prins te *Patna*, en den nieuwen *Soubadâr* (de onzen noemen hem altijd *Nabob* of *Nawab*), die de *Engelsche* heerfchappij reeds moede was, en met zijnen zoon; men had alle de middelen bij de hand genomen (zeggen onze berigten), om onze regten te handhaven, zonder met de *Engelschen* te breken of de onzijdigheid te fchenden. In den zomer van 1759 werd de *Engelsche* Regéring in *Bengale* van onze wapening verwittigd; zij ontbood terftond troepen uit *Golconda* en *Madras*. Ook moest de nieuwe Onderkoning dadelijk een bevelfchrift aan de *Hollandsche* faktorij uitvaardigen, dat geene troepen of fchepen (buiten het heerfchende volk) in het Rijk zouden worden toegelaten. De *Engelschen* werden ook, kwanswijs door den Heer des lands, om hulp tegen elken aanval verzocht, en zij waren menschlievend genoeg om die hulp te verleenen!

Ontwerp der Nederlanders. Hunne verftandhouding.

Het ontwerp der *Hollanders* was zekerlijk ftout. Men vernam, dat de oude *Nabob* zeer in minachting was, en daarentegen de zoon willens, om, met opoffering van zijn' vader, het *Engelsche* juk af te fchudden. Daar nu de overmagt der *Nederlanders* in *Bengale* aanmerkelijk gefnuikt was, befloot men zich van dit middel te bedienen, „om" (zoo als de geheime *instructie* luidde) „den *Engelschen* hunne „brutaliteiten te verleeren of betaald te zetten, en „onze regten en privilegien *te herkrijgen*, *door de* „*zending eener versterking naar de West van In*„*dië*." Men hoopte op onderfteuning der ingezetenen, vermits de *Engelschen* eensdeels zwak waren,

en andersdeels hunne bitsheid niet langer kon geduld worden. De Directeur BISDOM bekwam het opperbevel over de te zenden krijgsmagt, of, bij deszelfs vereischte tegenwoordigheid op het hoofdkantoor, de tweede in rang, VERNET. Doch BISDOM begon te duchten, dat de aangeknoopte verſtandhoudingen ſlechts het gevolg eener geheime leuze van de *Engelschen* waren, om onze bedoelingen in *Indiën* uit te vorſchen. De onderhandeling met den zoon des *Nabobs* werd dus afgebroken. Men verzocht echter dadelijk om eene krijgsmagt van 2000 man, daar een ander plan, aan de Regéring voorgeſteld, wel niet genoegzaam zou zijn om eene ſchitterende voldoening te nemen, noch den Vorst te noodzaken tot herſtelling der voorregten aan de *Hollanders*, maar wel om de gedreigde *verdrijving* der *Hollanders* uit *Bengale* voor te komen, en onze ſchepen ongehinderd te doen vertrekken. — Doch de weifeling van den *Nabob* of *Soubadâr*, die zich met zijn' zoon ſcheen verzoend te hebben, en daarbij de terugtogt van den zoon des grooten *Mogols*, die de regten van zijnen vader op *Bengale* ſcheen te willen verdedigen, maar door de *Engelschen*, met den *Nabob* vereenigd, van voor *Patna* terug gedreven was, deden BISDOM nu 4000 man noodig achten, om de onderneming op *Bengale* tot ſtand te brengen, den Prins tot het hervatten van den aanval over te halen, en dus de vorige regten benevens het bezit van den verſterkten post *Bankibazaar* te verkrijgen. VERNET daarentegen had nog al denkbeeld op de vereeniging met den *Nabob*, van wien hij dacht, dat hij zich, zoodra eene *Hollandsche* vloot voor den *Ganges* verſcheen, vóór ons verklaren zou. *Bankibazaar* te bezetten kwam

hem wegens de nabijheid der *Engelschen* ondoenlijk, en eene vereeniging met de *Franschen*, waartoe BISDOM neigde, even gevaarlijk voor als met hunne mededingers; doch hij was het volkomen met BISDOM eens, dat men niet minder dan 4000 man tot de onderneming behoefde. VERNET zag over 't algemeen eenen vijand als CLIVE voor veel gevaarlijker aan, dan BISDOM zulks deed, en een geheim gesprek met den *Soubadâr* versterkte hem in dit denkbeeld. Deze verlangde namelijk zeer naar de overkomst van *Hollandsche* troepen, om zich te bevrijden, zeggende, *dat thans zijne handen gebonden waren*, maar dat hij zelf wel genoodzaakt zou wezen, tot het plan der *Engelschen* mede te werken, om de *Hollanders*, even als de *Franschen*, het land uit te drijven, hoewel zulks, door het alsdan gevestigde *Monopolie* der *Britten*, zijn ondergang zijn zou. Ondertusschen had hij, in de hoop, dat de *Nederlanders* spoedig zouden opdagen, zijne reis tot de *Engelschen* naar *Calcutta* uitgesteld. Doch de vertraagde komst der schepen deed alle die ontwerpen in duigen vallen, en de Vorst was genoodzaakt, na lang dralen, en na een' zeer ernstigen brief van CLIVE te hebben bekomen, zich op den 2den October 1759 naar *Calcutta* te begeven, alwaar hij geheel in de magt der *Engelschen* was, die zich van zijnen naam tot alles bedienen konden. Eindelijk kwamen de schepen op het oogenblik des vertreks van den *Nabob*, en deze omstandigheid besliste het lot van *Bengale*.

Togt van Roussél naar Bengale.

Reeds den 15den Junij was de Luitenant Kolonel ROUSSÉL, een *Franschman* van geboorte, met deze onderneming belast, aan boord van 't schip *de Eendragt* gegaan, en had te *Bantam* omtrent 200 *Eu-*

ropische foldaten aan boord genomen, die echter meestal uit flecht geoefende en jammerlijk uitgeruste manfchap beftonden. Op den tweeden dag verwijderde zich het fchip *Visvliet* van de vloot, hetwelk (volgens ROUSSÉL) bijna de geheele onderneming deed mislukken. Zij worftelden onder weg met veel tegenfpoed, hadden zware misgisfingen van het kompas, kwamen den 29ften Julij eerst bij *Ceylon*, en wierpen den 8ften Augustus het anker ter reede van *Negapatnam*. Hier moest men de troepen kleeden. Ondertusfchen kwamen er vijftien *Engelsche* oorlogfchepen aan de reede; doch niettemin nam het *Hollandsche* fmaldeel, uit acht fchepen beftaande, eene vaste houding aan, en zette den 13den koers naar *Bengale*, waar men den 21ften aankwam (het fchip *Visvliet* bevond zich daar reeds federt lang), doch door een' zwaren ftorm werd beloopen. Dan nog meer dan die ftorm benadeelde de befluiteloosheid van het Beftuur te *Chinsoura* (*) de onderneming, hetwelk den Luitenant Kolonel, in weêrwil van deszelfs dringende aanzoeken, drie weken lang in den mond van den *Ganges* naar bevelen deed wachten, terwijl de *Engelsche* fcheepsmagt om de *Hollanders* heen dagelijks vermeerderde, en alle pogingen (doch vruchteloos) aanwendde, om de *Hollandsche* zeelieden tot hare dienst uit te lokken. Dezen leden intusfchen door ziekte, ten gevolge der

(*) Hoofdplaats der *Hollanders* in *Bengale*. De geest der achttiende Eeuw, de geest van laauwheid en onverfchilligheid, heerschte maar al te veel in deze geheele onderneming. In de zeventiende zou men wel anders te werk gegaan zijn, en de reuzenmagt der *Engelschen* in de beginfelen hebben gefmoord.

ophooping in de schepen. De komst van den onderbevelhebber VERNET te *Chinsoura* deed de *Hollanders* hoop scheppen, om eindelijk eens uit dezen halfslachtigen toestand tusschen vrede en oorlog te worden gered, doch vergeefs. Men deed aan de manschap een geschenk van de monteringen, die zij in *Coromandèl* hadden bekomen!

Verdedigingsmiddelen der Engelschen.

Drie ontwerpen werden gemaakt, het eerste om het fort *Maka Tanna* (*) te overrompelen, het tweede om over land, en het derde om langs een' korteren maar thans overstroomden weg naar *Chinsoura* te trekken. Daar het eerste en derde plan ondoenlijk gekeurd werden, zoo schoot alleen het tweede over. De *Engelschen* versterkten middelerwijl *Tanna* en het daar tegen over liggende *Maha Tanna*, welke beide forten volkomen den *Ganges*, die hier slechts een kanonschot breed is, bestreken. Zij versterkten tevens *Calcutta* of fort *William* met nog 28 stukken geschut. Bij *Tanna*, aan de overzijde, lag de bloem der *Engelsche* magt, die uit 240 man *Europisch* voetvolk, 80 *artilleristen* en 1200 *Sipayers* of *Indisch* krijgsvolk bestond. CLIVE was beurtelings overal; HOLWELL voerde bevel te *Calcutta*. Het eeuwige dralen had den kostbaren tijd voor de *Hollanders* doen verloren gaan, gelijk de Luitenant Kolonel ROUSSÉL ook opmerkte. Ook moesten alle *Hollandsche* schepen, die de rivier opzeilen wilden, bij de *Engelsche* batterijen aanleggen.

Bij de *Hollanders* was intusschen aan alles gebrek, zoowel aan lastdieren, wagens en verdere middelen

(*) Waarschijnlijk *Maha-Tanna* of *Groot-Tanna*, tegen over het fort *Tanna* aan den *Ganges*. GROSE noemt dit fort altijd *Charnoe*.

tot vervoer te land, als aan vaartuigen om den togt naar *Chinsoura* te water te doen op den *Ganges.* Men maakte zich intusſchen gereed tot den aanval op *Maka Tanna*, alsmede om de *Engelsche* ſchepen benedenwaarts de rivier aan te vallen. Doch men kwam tot geen beſluit; de *Engelschen* zeilden de *Nederlanders* voorbij, en dekten het gevreesde fort. Men beſloot dus nu te lande, de *Engelschen* voorbij, naar *Chinsoura* te trekken; doch de wegen waren zeer ſlecht; de *Engelschen* vuurden (volgens onze berigten) op de *Hollandsche* troepen, en de *Maleijers* wierpen zich voorover in den modder, zoodat zij met ſtokſlagen moesten opgerigt worden. De gidſen verliepen; er was noch voor beſpieders noch voor levensmiddelen gezorgd, de wegen werden bijkans ongangbaar, de inwoners vloden genoegzaam uit alle dorpen (op last van den *Nabob*, die de *Britten* gehoorzamen moest); de *Nederlanders* waren intusſchen door gebrek en vermoeidheid bijna buiten ſtaat om te vechten, en nu kwam eene *Engelsche* oorlogsmagt, rijkelijk van alles voorzien, en, gelijk de *Hollanders* zelv' erkennen, eene betere krijgstucht houdende, en door een' krijgsman als CLIVE aangevoerd, op hen af. Treurige togt der Hollanders te lande.

Volgens de *Engelsche* berigten hadden de *Nederlanders* de vijandelijkheden begonnen, door de ſchepen beneden op de rivier, zeven in getal, te nemen, en al het ſcheepsvolk krijgsgevangen te maken; voorts in *Fulta* en *Raspoer* de *Engelsche* vlaggen weg te nemen, de huizen te verbranden, en de goederen te vernielen (*). Daarop namen de *Engelschen Barnagore*, Begin der vijandelijkheden. Nederlaag der Hollanders op de Ganges.

(*) Het *Hollandsch officieel Rapport* van Kolonel ROUSSÉL.

waar zij de *Engelsche* vlag hijschten, hetgeen de *Nederlanders* om voldoening deed vragen. De *Engelschen* eischten die op hunne beurt voor de genomene fchepen en goederen. Dit alles eindigde in eenen aanval op de zeven *Hollandsche* fchepen (de *Visyliet* lag te *Chinsoura*), beftaande in de *Vlissingen*, *Bleiswijk*, *Welgelegen* en *de Prinses van Oranje* elk van 36 ftukken, de *Elizabeth-Dorothea* en *Wereld*, elk van 26, en de *Mossel* van 16 ftukken. De *Engelschen* hadden er flechts drie, maar veel grootere; twee der kleinere *Hollandsche* fchepen moesten de kabels kappen, een werd aan land gedreven, en de vier groote moesten zich na twee uren vechtens aan de *Engelschen* overgeven, die intusfchen door twee liniefchepen verfterkt waren. De *Hollandsche* Commandeur had 30 dooden en even zoo vele gekwetften, alle de fchepen te zamen wel honderd; het *Engelsche* fchip, de *Hertog van Dorset*, was bijna als eene zeef doorboord met wel negentig fchoten; maar de *Engelschen* beroemden zich geen' man verloren te hebben. De *Hollandsche* troepen werden gevankelijk naar *Chinsoura* gebragt.

Nederlaag der Hollanders te lande.

Ondertusfchen had de *Hollandsche* bezetting van *Chinsoura* eenen uitval gedaan, zekerlijk om zich met de te lande aannaderende troepen te vereenigen, doch was door den Kolonel FORDES, die, vol-

---

maakt hiervan geen gewag; integendeel zegt het, dat men de *Engelsche* fchepen door liet tegen het gevoelen van den Kolonel; ééne zinfnede nogtans is er in dat Rapport, welke het *Engelsche* fchijnt te bevestigen, zeggende: *de Heer Commissaris, de kleine vaartuigen hebbende laten wegnemen, moest men ook de groote met kracht en geweld vermeesteren* (vermeesterd hebben).

gens berigten van onze zijde, 400 *Europeanen* en 2000 *Sipayers* (volgens de *Engelschen* 370 *Europeanen* en flechts 800 *Sipayers*) onder zich had, met verlies van verfcheidene kanonnen en wel 40 man teruggeflagen. Nu bleef nog de afgematte en ontmoedigde troep van den Luitenant Kolonel ROUSSÉL over, wiens fterkte door de *Engelschen* op 700 *Europeanen* en even zoo vele *Maleijers* wordt opgegeven. Tegen dezen trok FORDES nu op, rijkelijk met welbediend gefchut voorzien. ROUSSÉL was in eenen voor een' braven krijgsman zeer treurigen toeftand. Hij had zijne manfchap, flechts met karabijnen en eenige granaten gewapend, den togt te lande doen ondernemen; eensdeels omdat de kanonnen toch ftellig geene mijl verder den trein in die modderige oorden zouden hebben kunnen volgen, anderdeels omdat hij zich vleide, dat de inboorlingen, het *Engelsche* juk moede, den *Hollanders* de handen zouden bieden om zich te bevrijden. Doch in plaats hiervan waren alle gidfen en befpieders — die zij dan nog, hoe fchaars ook, meenden te hebben — door de *Engelschen* omgekocht, die op zulk eene wijze van alle brieven en bevelen, door den Raad aan de troepen gezonden, werden verwittigd. Nogtans befloot ROUSSÉL niet terug te trekken (hetwelk zijne troepen aan vernietiging, althans aan geheele verftrooijing en ftuksgewijze gevangenneming, zou hebben blootgefteld), maar moedig den ftrijd te wagen, hoezeer ook alles een' ongunftigen uitflag voorfpelde. Het gevecht was kort, maar hevig; nadat echter de *Nederlanders* door de meeste *Maleijers* verlaten waren, moesten zij, van alle kanten omfingeld, en letterlijk magteloos, daarenboven bij den overtogt van eene gracht

eenigzins in wanorde geraakt, de wapenen neêrleggen. Honderdtwintig *Europeanen* en tweehonderd *Maleijers* (*Bougineezen*) waren gefneuveld, honderdvijftig gekwetst, en tweehonderdvijftig *Europeanen*, waaronder de Luitenant Kolonel, werden gevangen. De *Engelschen* geven hun verlies niet op, hetwelk dus wel aanmerkelijk zal geweest zijn. Nu legerde zich de Kolonel FORDES voor *Chinsoura* en wachtte nadere bevelen af. De *Hollanders* verzochten om een' wapenftilftand, die dadelijk toegeftaan werd, en men kwam fpoedig tot eene overeenkomst.

Overeenkomst tusfchen de Hollanders en Engelfchen.

De *Engelschen* eischten volledige voldoening voor de fchending der *Engelsche* vlag, voor het *ophouden* van *Britsche* fchepen aan den mond van den *Ganges* en andere gepleegde vijandelijkheden, en teruggave of vergoeding voor de genomene fchepen, goederen en krijgsbehoeften. De *Hollandsche* Regéring antwoordde, dat al hetgeen in den mond der rivier gedaan was, buiten haar weten, en door misverftand harer bevelen had plaats gehad, dat het voorts hard zou zijn, daar de *Hollanders* reeds zoo vele fchade hadden geleden, nog op vergoeding te dringen; men zou echter 't geen nog van de genomene fchepen en goederen in wezen was, terug geven. Van hunne zijde eischten de *Hollanders*, dat de *Engelschen* door hunnen invloed op den *Nabob* dezen beletten zouden, hen te benadeelen; — het voorgevallene moest in vergetelheid gefteld, en de oude vrede en vriendfchap weder aangekweekt worden; — dat men de *Nederlandsche* genomene troepen niet als krijgsgevangenen zou befchouwen; dat men aan weerszijde de fchepen en vaartuigen zou vrijgeven; dat de *Hollandsche* bezittingen in *Bengale* niet zouden gemoeid worden.

Men zou dit verdrag aan weerszijde *bekrachtigen* (*ratificeren*) en onderling *waarborgen*. Hierop werd geantwoord: Dat de *Britsche* Regéring reeds hare goede dienften bij den *Nazim* (dus noemden zij den *Nabob*) had aangewend om hem tot den terugtogt te bewegen, doch dat een verdrag met denzelven, *'t geen de Hollanders sluiten moesten*, geenszins met deze overeenkomst, met de *Britten* alleen, moest vermengd worden. (Men trachtte namelijk het denkbeeld van deszelfs *onafhankelijkheid*, zoo veel mogelijk, ftaande te houden.) De herftelling der vriendfchap tusfchen de beide Maatfchappijen zou van de voortduring dier vriendfchap tusfchen de *Souvereinen* in *Europa* afhangen. De *Hollandsche* Officieren en troepen zouden niet als krijgsgevangenen der *Engelschen*, maar van den *Nazim* worden aangemerkt, en ook, terftond na de fluiting des verdrags met dien Vorst, in vrijheid gefteld worden. De *ware* voorregten der *Hollanders* in *Bengale* waren door de *Engelschen* nooit aangerand, en zouden het nimmer worden. Men zou de *Hollandsche* fchepen teruggeven, zoodra aan *de eischen der Engelschen zou voldaan zijn*. De bekrachtiging werd vergund, doch in de waarborging zag men geene noodzakelijkheid (*).

(*) Een naauwkeurig verflag dezer mislukte onderneming vindt men in de *Boeken van Batavia der Ned. O. I. C.* 1761 No. 1. fol. 129-169. (*Ordres der Regering omtrent deze secrete Expeditie*, *en genomene maatregelen der Ministers*) 170-210. (*Bijlagen tot dat verhaal*) en 211-228. *Rapport van den Lt. Kolonel* ROUSSÉL *nopens de vermelde Expeditie d.* 17 *Julij* 1760, ook *fol.* 64. 65. Van de *Engelsche* zijde: GROSE's *Voyage to the East Indies*, Lond. 1772, p. 364-384., waarbij ook gebruikt is een verflag aan de Staten Generaal, ten gevolge der klagten van den *Engelschen* gezant YORKE.

De *Engelschen* eischten naderhand 100,000 ropijen (125,000 guldens) voor schâvergoeding. Doch de *Indische* Regéring weigerde dit verdrag, als door geweld afgeperst, te bekrachtigen.

Overeenkomst tusschen de Hollanders en den Nabob. De Bengaalsche faktorij moet ontwapend worden.

Dus eindigde deze onderneming, en bevestigde de *Engelschen* nog meer in het bezit van *Bengale*. Eerlang moest men ook met den *Nabob*, hunnen afhangeling, een verdrag sluiten, waarbij op de volgende voorwaarden de vorige handelsvrijheden werden hersteld: Dat de *Nederlanders* alle *Europeanen* en *Maleijers*, onlangs overgekomen, terugzenden, en alle buitengewoon aangeworvene manschappen afdanken, *nooit meerdere troepen naar Bengale brengen*, en niet meer dan honderdvijfentwintig *Europische* soldaten in de faktorijen van *Bengale*, *Patna* of *Ballasoer* in dienst houden; voorts *vreedzaam* hunnen handel voortzetten, en, indien hieromtrent eenig verschil mogt vallen, bij den *Nabob* daaromtrent herstel verzoeken zouden. Dus was de afhangeling, de leenman der *Engelschen*, als scheidsman der geschillen met die Natie erkend! Ook beklaagden zich de *Nederlandsche* Directeur en Raad te *Hougly* daarover ten sterkste, en schreven deze geheele gedwongene overeenkomst aan de *Engelschen* toe, die den *geheelen Bengaalschen* handel hadden willen tot zich trekken, en daartoe de *Nederlandsche* Maatschappij van de middelen berooven, om hunne bezittingen en handel aldaar te beschermen tegen bedriegerijen en inbreuken, waarvan men zoo vele treffende voorbeelden had, *en nog meer kon verwachten*, 't welk, zeide men, ook de reden der vijandelijkheden was geweest, waartoe de *Nederlanders* niet dan getergd waren overgegaan.

Klagten der Engelschen over den aanval der Nederlanders. Antwoord daarop.

Doch dat juist de *eerste* aanval van de *Hollandsche* zijde had plaats gehad, was eene te gunstige omstandigheid voor de *Engelschen*, om er geen voordeel van te trekken. De *Britsche* Minister YORKE beklaagde zich daarover bij de Staten Generaal, die juist toen eene voor hunnen handel zeer voordeelige onzijdigheid in den zevenjarigen oorlog genoten. Hierop werd door de Bewindhebbers der O. I. C. aangemerkt, en zekerlijk tegen de waarheid, gelijk uit hunne eigene boeken blijkt: dat het hoofddoel van het uit *Batavia* gezeilde smaldeel, niet *Bengalen*, maar *Coromandèl* was, alwaar de *Hollandsche* kantoren reeds dikwerf aan de beleedigingen van beide oorlogvoerende partijen (de *Engelschen* en *Franschen*) waren blootgesteld geweest; slechts één schip der vloot (de *Visvliet*) was door storm naar den *Ganges* gedreven. Ondertusschen, daar de Maatschappij ook veel van de afpersingen des *Nabobs* van *Bengale* te lijden had, *zoo had de Gouverneur van Coromandèl*, op ontvangen last, *de troepen*, *die hij missen kon*, derwaarts gezonden. Dit hadden de *Engelschen* met geweld tegengehouden, en van daar de vijandelijkheden. Dus eene onberaden begonnen, en niet zeer eervol afgeloopene onderneming met eenen glimp van onwaarheid te kleuren, zou in de tijdgenooten van HULFT, VAN GOENS, HAMBROEK en SPEELMAN nimmer gevallen zijn!

Maar de O. I. Maatschappij waarschuwde, als met een' voorzeggenden geest, dat, in gevalle men de *Hollanders* belette hunne bezittingen te beschermen, en indien die zelfde geest van uitsluiting van den *Hollandschen* handel door de *Engelschen* ook elders en in andere takken plaats had, alsdan niets dan de

ondergang der O. I. Maatschappij, niet alleen in *Bengale*, maar ook in andere streken van *Indië* voor de deur stond. De Staten Generaal verontschuldigden zich daarmede, dat hun de geheele zaak onbekend was geweest. De *Nabob* bezette het *Hollandsche* fort in *Bengale* met krijgsvolk, hetwelk uitdrukkelijk betuigde, de *Engelschen* te moeten gehoorzamen; hunne Officieren moesten de *Nederlandsche* forten nazien, of er meer krijgsvoorraad in was, dan het verdrag toestond; de *Engelschen* eigenden zich den salpeterhandel alléén toe, en kochten alle lijnwaden op, zelfs op de bevoorregte plaatsen der Maatschappij, dreven ook handel op de specerijeilanden, en dreigden, wanneer men zich hiertegen verzette, met een bezoek op *Batavia* (*). Er hadden langdurige, doch vruchtelooze onderhandelingen over deze zaak plaats (†). Een aanzoek van eenen *Duitscher*, om met 600 man, door geheime hulp van de Republiek en van *Frankrijk*, het *Engelsche* bewind in *Bengale* om te keeren, werd daarentegen met eene voorbeeldige goede trouw aan de *Engelsche* Regéring bekend gemaakt (§).

De zoon des *Mogols*, van wiens geheime bedoelingen wij boven gesproken hebben, deed eenen nieuwen inval in' *Bengale*, doch na de mislukte onderneming der *Nederlanders*. Hij werd dan ook andermaal tot den aftogt gedwongen. Dus zegepraalden de *Britten*, bij gebrek aan zamenwerking hunner vijanden en van veerkracht der *Hindoes*, die eer-

---

(*) *Vertoog der O. I. C. aan de Staten Generaal*, bij STUART, *Vervolg op* WAGENAAR, II. D. bl. 203.

(†) STUART, bl. 203-220. (§) Ald. bl. 221-223.

lang, door den fchrikkelijken hongersnood, hunne nieuwe Meesters zouden leeren kennen (*).

Den afloop dezer zaak in *Europa* beleefde de Gouverneur Generaal MOSSEL niet. Hij overleed in 1761, en werd door PIETER ALBERT VAN DE PARRE opgevolgd. MOSSEL zal onder de beste en werkzaamfte landvoogden fteeds in de dankbare herinnering zijner landgenooten leven.

Denkbeeld van goud op Timor.

De *Indische* Regéring had nog den 15den October 1760 een berigt aan de Kamer der *Zeventienen* gezonden, waarin onder anderen gefproken werd van eene goudwasfching, die men op het eiland *Timor* hoopte te openen, alwaar men eene goudrijke rivier meende gevonden te hebben. De uitflag der eerfte onderneming was flecht geweest; men hoopte die nogtans te hervatten, en eenen ftam der inboorlingen, de *Amaconners*, aan het werk te zetten om hoofd voor hoofd eene bepaalde hoeveelheid goud te moeten leveren. Doch van deze herhaling der heillooze *Repartimiëntos* der *Spanjaarden* in *America*, die aan een geheel goedaardig menfchenras den ondergang hebben berokkend, eene fchande, welke al het goud van *Mexico* en *Peru* niet kan vergoeden, bleven de *Nederlanders* gelukkig bevrijd. Men fchijnt geene rekening bij die *goudgraving* gevonden te hebben (†).

Te *Palembang* op *Sumatra*, waar de Sultan ver-

(*) GROSE, p. 378–383. DU BOIS, p. 350. 351.

(†) *Boeken van Batavia* 1760, *fol.* 19. 20. Beide de Generaal VAN DEN BOSCH (*Nederl. Bezitt.*, II. D. bl. 84.) en de Heer VAN HOGENDORP (*Coup d'œil sur Java*, p. 338.) noemen echter goud benevens *koper* onder de voortbrengfelen van *Timor* op.

Moeite met Palembang. Vrees voor het verdringen der echte kaneel door de wilde.

pligt was jaarlijks zekere hoeveelheid peper te leveren, terwijl men ook het *monopolie* van de rijke tinmijnen op het eiland *Banca* had, was die levering gedurig verre beneden de verwachting, hetwelk tot veelvuldige klagten aanleiding gaf, te meer, daar de bedreiging, dat men, bij verdere vermindering der te leveren peper, ook het tin niet zou aannemen of afbetalen, geringe werking ſcheen te doen. Van de peper zullen de *Engelschen* (die men reeds vroeger uit *Palembang* zocht te weren) de inwoners wel hebben afgeholpen, en voor het tin wisten zij een' goeden uitweg naar *China*, alwaar heimelijk, en zonder dat de Maatſchappij volle zekerheid had *van waar* het kwam, het tin onmiddellijk uit *Banca* werd aangebragt (*). Dus toonde het *monopolie* zich hoe langs zoo meer onhoûbaar, naar mate de behoeften der inlanders grooter, en de ſcheepvaart der andere *Europeanen*, vooral der *Engelschen*, in de *Indische* wateteren aanzienlijker werd. En toch wilde men volſtrekt de hooge prijzen ſtaande houden. Een treffend voorbeeld hiervan levert ons dit zelfde verſlag. *Ceylon* is, gelijk men weet, het éénige land, waar de *echte* kaneel groeit. Doch er beſtaat buitendien eene ſoort van *wilde kaneel*, omtrent welke wij te voegzamer achten hier de toenmalige denkbeelden der O. I. Maatſchappij op te geven, omdat dezelve thans, na den afſtand van *Ceylon*, voor ons misſchien zeer voordeelig zou kunnen worden. Deze kaneel dan groeit, volgens het berigt, waarvan wij ſpreken, op de eilanden *Mindanao*, tusſchen de *Moluksche* en *Philippijnsche* eilanden, op *Flores* tusſchen *Java*, *Ce-*

(*) Ald. *fol.* 20-22.

lebes en *Borneo*, op *Borneo*, *Sumatra*, den Oosthoek van *Java*, *Tonquin* en *Cambodia* op *Indië's* oostelijke schiereiland, ja op *Ceylon* zelve, gelijk op de kust van *Malabaar*, en dus schier door geheel *Indië*. De Gouverneur-Generaal nu gaf in een schriftelijk vertoog aan den Raad van *Indië* zijne vreeze te kennen, dat de wilde kaneel den echten, die op buitensporig dure prijzen gehouden werd, ongemeen veel nadeel zou kunnen doen. Reeds sleten de *Engelschen* die van *Sumatra* en *Malabaar* in aanmerkelijke hoeveelheid zoowel in *Europa* als *Indië*, en die van *Mindanao*, reeds te voren bij de mindere standen in de *Philippijnsche* eilanden gebruikt, werd thans een vast artikel van koophandel met het jaarlijks uit *Manilla* naar *Acapulco* in *Mexico* vertrekkende galjoen, en zelfs tot zes guldens het pond verkocht. De kooplieden der *Philippijnen*, die niets liever dan de echte *Ceylonsche* kaneel begeerden, deden onophoudelijke klagten bij de Maatschappij, en zonden zelfs in 1760 zekeren Heer DE FAURIEL naar *Batavia*, om, zoo mogelijk, eene vermindering van prijs te bekomen. Men weigerde zulks, doch hij liet zich niet afwijzen, en leverde een tweede vertoog in over de hoogst nadeelige gevolgen der prijsverhooging, zelfs voor het vertier in de *Spaansche Westindiën*. De *Indische* Regéring leide deze bezwaren aan het Bestuur in *Nederland* bloot, aan hetzelve in bedenking gevende, om de beste middelen daartegen te beramen; waaronder men opkooping of zelfs uitroeijing voorsloeg, met aanmerking echter, dat de zwarigheden daartegen, uit hoofde der menigte plaatsen, waar de wilde kaneel groeit, der

Regéring *schier onoverkomelijk* voorkwamen (*). Zij had echter door den weg van *Ternate* met *Solok* (†) of *Soeloe* eene briefwisseling geopend, ten einde van de wilde kaneel op *Mindanao* eenige nadere berigten te erlangen. Ondertusschen nam de gewildheid der gemelde, in 't wilde groeijende kaneel zekerlijk nog toe door het in *Indiën* ontvangen bevel, om de echte *Ceylonsche* op zes gulden tien stuivers het pond te stellen, te meer, daar de inlanders die reeds volgens de *Ceylonsche* wijze begonnen te schillen. *De zaak kan*, voegt de *Indische* Regéring er bij, *op den tegenwoordigen voet niet wel langer blijven* (§). Dit was te dwazer, doordien de kaneeloogst op *Ceylon* in 1760 zeer voordeelig was.

Taillefer naar Bengale gezonden.

Naar *Bengale* werd uit het vaderland, als buitengewoon Raad van *Indië*, de Heer LOUIS TAILLEFER gezonden, die echter groote zwarigheid maakte in het aanvaarden van dien hagchelijken post, en daartoe niet overgehaald werd dan op uitdrukkelijk verzoek der *Indische* Regéring, die even als de Zeventienen groote verwachting van TAILLEFER koesterden, zeggende, dat, zoo de zaken immer door overleg te herstellen waren, zulks van hem mogt verwacht worden. Hij bedong echter uitdrukkelijk vrijheid van terugkeering bij zijne eerste aanvrage. Niet slechts *het openbaar geweld* der *Mohammedanen* en de *heimelijke lagen* der *Engelschen* betuigde hij te schro-

(*) Ald. *fol.* 44-46.

(†) De beste berigten nopens *Mindanao* en *Soeloe* of *Solok* vindt men in de reize van den *Engelschman* FORREST naar *Nieuw-Guinea*, in uittreksels in EDELINGS *Bibliothek der Reisebeschreibungen*, III. Th. f. 181-320.

(§) Ald. *fol.* 46.

men, maar ook den *geest van verwarring onder de dienaars* der Maatfchappij aldaar, en deze wel als de grootfte en fchier onoverkomelijke zwarigheid. Hij vertrok echter naar *Bengale* (*).

De Engelfche bezittingen op Sumatra door de Franfchen ingenomen. Handelingen daarover.

Ondertusfchen had de *Indische* Regéring eene onverwachte gelegenheid bekomen, om zich op de *Engelschen* wegens het gebeurde in *Bengale* eenigermate te wreken. Twee *Fransche* oorlogfchepen onder den Grave D'ESTAING hadden twee *Engelsche* bezittingen op *Sumatra's* Westkust, *Natta* (*Natal*) en *Tappianoeli*, bemagtigd, en aan de inlandfche Regenten teruggegeven, die dezelve vervolgens aan de *Nederlandsche* O. I. Maatfchappij opdroegen. Deze, die gaarne den fchijn der aanmatiging wilde vermijden, befloot (bij geheime *Resolutie* van 22 April 1760) zich middellijk noch onmiddellijk met het *Engelsche* eigendom te bemoeijen, maar flechts *kleine posten* op de beide ftraks genoemde plaatfen te houden, als *waarop de Maatschappij niet alleen van ouds een onbetwistbaar regt had gehad, maar die ook nu door de wettige Regenten aan haar afgestaan waren.* Het *Engelsche* fort werd door de inlanders geflecht. Van hier begaf D'ESTAING zich naar *Bencoelen* (†), alwaar de *Engelschen* niet alleen eene redelijk fterke vesting, maar ook een hoofdkantoor hadden, hetwelk, even zoowel als *Bombay*, *Madras* en *Calcutta*, onmiddellijk onder het Beftuur der Maatfchappij in *Europa* ftond. Dit kantoor was gefticht door de uit *Bantam* verdrevene *Engelschen*, die dus, uit aan-

(*) *ald. fol.* 49–53. TAILLEFER was te voren Beftuurder der faktorij te *Suratte* geweest, waar hij ook met de *Muzelmansche* Overheden vele moeite gehad had.

(†) Door de onzen *Banca-hoeloe* genoemd.

merking der omſtandigheden, *Nederland* geen goed hart konden toedragen. Van daar ook, dat de *Engelschen*, gelijktijdig met hunne inbreuk op de regten der *Nederlanders* in *Bengale*, tusſchen 1750 en 1760 zich in *Sumatra* zeer uitgebreid, eene groote landſtreek tusſchen *Ayerbangies* en *Baros* (0 tot 2 Gr. N. B.) aan hun gezag onderworpen, en aldaar den *Hollandschen* handel in goud, kamfer en *benzoin* zeer benadeeld hadden, gelijk meer zuidwaarts in peper. Niet zonder reden waren dus de *Nederlanders* met de komst der *Franschen* niet ontevreden, die hun de herwinning van den geheelen handel op *Sumatra's* Westkust beloofde, daar de *Franschen* geene gelegenheid hadden, hier Koloniën te vestigen.

De inneming van *Bencoelen* kostte de *Franschen* ſlechts weinig moeite. De bezetting wilde een' uitval doen, maar werd geheel gevangen genomen. Doch hiermede was D'ESTAING niet geholpen. Zijne ſchepen waren in reddeloozen ſtaat; hij had aan alles gebrek; *Bencoelen* bood hem geene genoegzame hulpmiddelen, en hij nam dus de toevlugt tot *Batavia*, met aanbod van de veroverde *Engelsche* plaatſen, doch tevens met verzoek om een paar ſchepen, met levensmiddelen en andere benoodigdheden. Dit aanbod was verleidelijk, maar de aanneming hagchelijk. *Nederland* genoot, door zijne onzijdigheid in den zevenjarigen oorlog, onbetwistbare voordeelen, die geene plaatsjes als *Bencoelen*, of zelfs die de geheele Westkust van *Sumatra*, wier bezit buitendien ſlechts kortſtondig zou geweest zijn, konden opwegen. Immers, *Engeland* zou dadelijk op ſchâvergoeding en voorbeeldige ſtraf van de ſchenders der onzijdigheid hebben aangedrongen, en deze eisch zou

door den tegenwoordigen voorſpoed van *Engelands* wapenen, onder het beleid van den grooten PITT, dubbelde klem hebben verkregen. *Carical* in *Coromandèl* viel in handen der *Engelschen*, en de hoofdplaats *Pondichery* werd geblokkeerd, terwijl tevens *Canada*, *Florida* en andere *Spaansche* bezittingen voor *Frankrijk* en zijne bondgenooten verloren gingen.

Men antwoordde dus met eene beleefde weigering, terwijl men intusſchen aan de burgers te *Batavia* de vrijheid liet, om de ſchepen te voorzien, gelijk zulks omtrent de *Engelschen* vroeger ook was toegelaten. Doch de brief was nog niet afgezonden, toen D'ESTAING zelf ter reede van *Batavia* verſcheen. Hij herhaalde nu zijn verzoek, en tevens dat om overbrenging der *Engelsche* gevangenen op *Hollandsche* vaartuigen naar *Coromandèl*. Men bewilligde echter niet ten volle; doch beloofde inſchikkelijkheid, in geval D'ESTAING de *Hollandsche* dienaren, die hij in *Padang* en elders had opgeligt, onder voorwendſel dat zij *Franschen* of weleer in *Fransche* dienst waren geweest, dadelijk terugzond. Hierin werd gereedelijk bewilligd, en nu de *Fransche* ſchepen op het eiland *Onrust* onder het oog der *Nederlanders* herſteld, en met het noodige voorzien. Doch zijn ſcheepsvolk maakte zich aan allerlei ongeregeldheden ſchuldig, en men verdacht hem ook, van *Hollandsche* manſchappen tot zijne dienst te hebben verleid. Na vier ſloepen gekocht, zijne ſchepen herſteld en met den buit van *Sumatra* beladen te hebben, keerde hij weder naar *Mauritius* (*Ile de France*).

d'Estaing te Batavia.

Wij merken op, dat omtrent dezen tijd een Natuuronderzoeker, de Hoogleeraar DONATI, zich benevens zijne reisgenooten met voorſchrijving der Ka-

De natuuronderzoeker Donati in Neêrlands-Indië.

mer van Zeventienen tot wetenſchappelijke naſporingen naar *Batavia* begaf, wien dan ook, uit dien hoofde, de *Indische* Regéring de noodige hulp daartoe beloofde, doch met het bekrompene bijvoegſel, *van teyens te zullen zorgen, dat die Heeren hunnen weetlust alléén bij voorwerpen hunner studie bepaalden, en, gelijk niet zelden gebeurd is, geen misbruik van het verleende verlof zouden maken.* Het is ons niet gebleken, voor wiens rekening, hetzij van zich zelv' of van eenige Regéring, de Heer DONATI deze reis heeft gedaan, noch wat daarvan de vruchten geweest zijn (*).

In het jaar 1760 begon een oorlog op *Ceylon*, die tot de belangrijkſte behoort, welke door de Maatſchappij in vele jaren gevoerd zijn.

Betrekkingen tusſchen de Nederlanders op Ceylon en den Koning van Candi tot op 1760.

Wij hebben reeds in onze vroegere Geſchiedenisſen gezien, hoe de Koningen van *Candi*, door de *Portugeezen* gekweld en belaagd, de *Nederlanders* als bondgenooten en beſchermers hadden ingeroepen, met oogmerk, om vrijelijk, en des noods alleen, met hen handel te drijven; hoe de krachtdadige hulp, door de onzen van 1640 tot 1660 verleend, de *Portugeezen* geheel van het eiland verdreven, maar tevens alle zeeſteden en handelplaatſen in handen der *Nederlanders* geſteld had. Niet zonder grond beklaagde zich de Koning van *Candi*, dat die plaatſen volgens het verdrag althans gedeeltelijk aan hem hadden behooren te komen; vooral maakte hij aanſpraak op de hoofdſtad *Colombo*. Van dáár de

(*) *Boeken van Batavia* 1760, *fol.* 49. 58–64. ESCHELSKROON, *Beschreibung von Sumatra* in EBELINGS *Reisebibliothek*, Hamb. 1782 III. Th. 2. St. ſ. 50. 74.

deels opene, deels geheime vijandelijkheden van *Raja* SINGA; die na deszelfs dood wel minder, maar toch nu en dan, en meer bedektelijk, plaats hadden. Onder anderen verontrustte men de kaneelschillers in ſtreken, waarvan het bezit aan de *Hollanders* betwist werd. Nog altijd behield de Koning van *Colombo* zich zijne regten op de kust, ja op het geheele eiland voor; doch de onzen beweerden, die niet bij *verdrag*, maar volgens *veroveringsregt* op de *Portugeezen* te bezitten. Terwijl men elkander dus over en weder niet vertrouwde, en gedurig Gezantſchappen met geſchenken en vredelievende betuigingen van beide zijden werden afgevaardigd, de *Hollanders* ten Hove van *Candi* even als Vazallen verſchenen, en de *Candiers* aan de Gouverneurs alle eere betoonden, ſmeulde nogtans diep in 't hart der *Cingaleezen* de wrok, dat zij nu geheel van de zee en dus van den eigen' handel met het overige *Indië* waren afgeſneden. In 1686 was men dus bedacht, ten einde de inlanders niet te zeer te verbitteren, den handel van *Candi* met de zee vrij te geven, behoudens de tollen, die men noodig mogt achten. Dit had echter geene plaats: intusſchen ſcheen met het einde der zeventiende en het begin der achttiende Eeuw de vriendſchap inderdaad herſteld te zijn; de *Nederlanders* ſchilden zelfs de kaneel tot diep in het land, niet ver van de hoofdſtad. Doch tusſchen beide werd de handel geſtremd, en de gewone kooplieden om *areek*, zout en lijnwaden kwamen uit *Candi* niet meer naar *Colombo*, daar de Koning eenen anderen uitweg zocht over *Putulang* aan de Westkust, de eenige haven, die hem nog toekwam. Daarop ſloot het Beſtuur der Maatſchappij alle de havens van *Ceylon*,

uitgezonderd *Colombo*, *Gale* en *Jaffanapatnam*, voor den handel, onder voorwendſel der noodzakelijkheid, om tegen eenen inval der *Franschen*, met welke men toen den *Successie*-oorlog voerde, te waken. Deze maatregel werd in 1707 *voor goed* genomen, en daardoor het Rijk van *Candi* van de zee afgeſneden. Dit ſcheen in het eerst geene verbittering te weeg te brengen. Over 't algemeen bleef alles in rust tot op eenen opſtand der inlanders, die men tot het kaneelſchillen bezigde, die zich over allerlei onregtvaardigheden beklaagden, en volſtrekt den arbeid weigerden, zoo zij niet door het Hof van *Candi* daartoe last ontvingen. Dit geſchiedde (misſchien voor de leus), doch deed geene uitwerking; integendeel voegden zich andere kaneelſchillers uit *Gale* en *Madura* in 't zuiden bij de opſtandelingen, waardoor de geheele verzending der kaneel naar *Batavia* en *Europa* zou ſtil geſtaan hebben. Men moest met hen in onderhandeling treden, en hunne niet onbillijke eiſchen (herſtelling hunner afgezette ambtenaren) inwilligen. Deze kleine opſtand was het ſein tot een' grooteren, waarin meer andere *Cingaleezen* zich over aangedaan onregt beklaagden, en door krijgsgeweld moesten worden uiteen gedreven. Men gaf ook aan eenige hunner eiſchen toe, doch dit kon den opſtand niet geheel ſtuiten; men moest troepen uit *Bali* en *Celebes* ontbieden.
1736. De opſtandelingen maakten uit 's Konings naam bekend, *dat men geene diensten meer voor de Maatschappij behoefde te doen.* Een klein fort werd overvallen, en de troepen met verlies van twee ſtukken geſchut, vele krijgsbehoeften en bagaadje daaruit verdreven; het fort werd tot den grond toe geſlecht. Nu onderſteunde het Hof de opſtandelingen openlijk;

doch de komst van den Baron IMHOFF als Gouverneur, een' man, die klem en infchikkelijkheid vereenigde, bragt fpoedig de zaken tot een gewenscht einde. Verfcheidene drukkende belastingen werden afgefchaft, waarop de kaneelfchillers terftond den arbeid hervatteden. Doch de Grooten des Rijks, die in het Rijk van *Candi* eene zeer belangrijke rol fpeelden, en die, minder nog dan de Koning, het uitheemfche beftuur op *Ceylon* konden dulden, hielden niet op, de inlanders tegen de Maatfchappij op te zetten. Toen eischte IMHOFF voldoening voor de geleden aanvallen, de overlevering van vier belhamels, onbelemmerde vrijheid tot den kaneeloogst in 's Konings landen en tot het vervoer van olifanten. Eerst in het volgende jaar (1737) kwam, met eenen *Nederlandschen* Gezant, die jaren lang ten Hove van *Candi* was opgehouden geweest, het antwoord, *dat de Koning van dit alles volkomen onkundig geweest was!* Dit werd bekend gemaakt, doch bragt de muiters niet tot onderwerping, die vervolgens door krijgsvolk tot ftand werd gebragt. Alles kwam met *Candi* weder op een' goeden voet.

Doch IMHOFF's doorzigt liet zich door dezen fchijn niet gerust ftellen. Hij merkte, dat de fluiting der havens in 1707, een ondragelijk bezwaar voor den Keizer van *Candi*, denzelven zou aanzetten om gebruik te maken van het misnoegen, gedurig in *Nederlandsch Ceylon* verwekt door de knevelarijen der inlandfche Hoofden, aan welke men de inwoners, volgens de ftaatkunde der Maatfchappij, zonder genade overliet. Overeenkomst in zeden en Godsdienst moest de inlanders altijd meer naar den kant van den Koning, dan naar dien der *Europische* vreemdelingen heen

trekken, wanneer alles gelijk ſtond; en daarom had men door verbetering van het lot der ingezetenen, en fnuiking dier kleine Despoten, misſchien een treffend contrast met de dwangheerſchappij van *Candi* moeten vertoonen.

Toenemend misnoegen.

Nopens deze gezindheid van het Hof van *Candi*, door IMHOFF *het steunsel van alle kwaadwilligen en de wortel van Ceylons slechte gesteldheid* genoemd, bekwam men een nieuw bewijs in 1740, toen de Koning volſtrekt het afvoeren der kaneel uit zijn Rijk naar de kust verbood, waardoor de ſchepen dat jaar zonder deze ſpecerij moesten vertrekken. Ook veroorloofden de *Cingaleezen* der binnenlanden zich allerlei kleine ongeregeldheden tegen de onderdanen en bezittingen der Maatſchappij. Op de klagten daarover werd op hoogen toon geantwoord, dat deze ongeregeldheden alleen aan ongeoorloofden handel met edelgeſteenten uit *Candi* te wijten waren. Deze toon voorſpelde niets goeds; ook ontnam de Keizer der Maatſchappij inderdaad negen dorpen, die hij zeide tot zijn gebied te behooren. De ſluikhandel werd hoe langs zoo levendiger, en op de klagten, daarover gevoerd, werd in 1744 door den *Adigaar* (Grootvizier) geantwoord: „dat de Maatſchappij niet „meer over ſluikerij zou behoeven te klagen, wanneer zij de haven van *Putulang* weder voor 's Keizers onderdanen open zette." Daartoe kon men echter niet overgaan, maar belette den ſluikhandel door verdubbelde waakzaamheid. Zekere NAYKA, die zich 's Konings ſchoonvader noemde, pleegde allerlei vijandelijkheden, en betuigde, *dat hij voor de dienaren der Maatschappij steeds tot een brandend vuur zou verstrekken.* De *Ceylonsche* Regéring meen-

de dien hoon te moeten verkroppen, en zelfs aan NAYKA eenige geschenken te moeten geven. Eerlang toonde ook het Hof zich inschikkelijker, en de vriendschap werd in schijn vernieuwd bij gelegenheid der Gezanten, die men om godsdienstige redenen naar *Achter-Indië* zenden moest, en waarover wij vroeger gesproken hebben.

Daarop scheen de verstandhouding weder volkomen hersteld; maar geschillen nopens den handel in olifanten, waarin de Keizer deelgenootschap begeerde, en de vrijheid tot vervoer van *areek*, hadden de ernstigste gevolgen. Nadat het Hof eerstgemelde Artikel, waarin het zeer veel belang scheen te stellen, bij herhaalde Gezantschappen niet kon verkrijgen, barstte de oorlog van 1760 uit (*). Om echter te begrijpen, dat menschen elkander om olifanten vernielen, moeten wij hier eenige ophelderingen bijvoegen. 1752.

Belangrijkheid van de uitvoer van olifanten voor de inwoners van Ceylon.

Vooreerst is de olifant nergens zoo talrijk als in *Indiën*, alwaar zijn ras ook het edelste is, doch de olifant van *Ceylon* overtreft zoo verre alle de anderen, dat het volkssprookje in *Indië* wil, dat dezen zich voor hem als voor hunnen Heer zouden buigen, hetgeen zelfs door eenige reizigers verhaald wordt, doch waarschijnlijk daarvan zijn' oorsprong ontleent, dat de *Ceylonsche* olifanten doorgaans alleen dienen tot vervoer

(*) De vroegere onlusten met het Hof van *Candi*, en betrekkingen met hetzelve tot op 1757, worden zeer uitvoerig ontwikkeld in de *Beknopte Historie der voornaamste gebeurtenissen op Ceylon, sedert de komst van de eerste Nederlanders aldaar in den jare* 1602, *en vervolgens, sedert het Etablissement van de Compagnie op dit eiland, tot den jare* 1757. *Boeken van Ceylon uit het Archief der O. I. C.* 1762. III. D. *fol.* 1508–1649.

van Grooten en aanzienlijken, voor welken andere tamme olifanten geleerd zijn teekenen van eerbied te geven. Deze olifanten nu verschaften vroeger aan de inwoners van *Ceylon* een' gewigtigen handelstak, niet alleen wegens de ongemeene talrijkheid, maar ook het uitnemende ras, hetwelk reeds alleen door de meerdere grootte bijna den dubbelden prijs gold. Ook was de *Ceylonsche* tamme olifant nog in de zeventiende Eeuw in geheel *Indië* de meest gezochte, en zelfs de meest gewone. Doch in de achttiende Eeuw had die voordeelige handelstak bijna opgehouden. Nadat de *Hollanders* zich van alle 's lands havens hadden meester gemaakt, en de koophandel van 's Konings onderdanen meestal sluikhandel was geworden, kon deze niet meer dienen voor het vervoer van zulke dieren. Dit veroorzaakte den Koning veel schade; want hoezeer de olifant slechts om de twee of drie jaren ééns jongen voortbrengt, zoo duurt nogtans, volgens het algemeene gevoelen, zijn leeftijd 120 jaren, waardoor, onder begunstiging van den algemeenen eerbied in *Indië* voor deszelfs leven, en daar de menschen hem ook slechts met moeite vangen, ieder paar veertig jongen kan voortbrengen. In *Siam* beweert men, dat er somtijds 50, 60, ja 80 in ééne jagt gevangen werden (*).

(*) BUFFON, *Hist. Naturelle des Quadrupèdes, Edit. de Deux Ponts* 1787, T. IV. p. 217. *Observations d'un Voyageur, ou Essais philosophiques sur les mœurs de divers animaux étrangers*, Par. 1785, p. 140. 141. Het is dit laatste werk vooral, 't welk de belangrijkheid van den *Ceylonschen* handel in olifanten doet zien. De Schrijver beweert namelijk, dat de waarde naar mate der grootte zoodanig toeneemt, dat wanneer b. v., al het andere gelijk staande, een kleine oli-

De Keizer stelde dus voor, dat de *Nederlanders* de olifanten, die, uit zijn gebied komende, naar het hunne mogten overloopen, wanneer zij gevangen wierden, gedeeltelijk ten zijnen behoeve te *Jaffanapatnam* mogten verkoopen, om van daar naar *Coromandèl* te worden overgescheept. Men wees dit vriendelijk van de hand, daar men alsdan met den overvloed dezer dieren op het door den oorlog zoo verscheurde *Coromandèl* geenen weg wist, en die toch van den Keizer, de zaak eenmaal ingewilligd zijnde, zou *moeten* overnemen. Wij hebben reeds gezien, dat de zaak, op herhaalden aandrang van *Candi*, naar *Batavia* ter beslissing gezonden, doch ook dáár was geweigerd. De verdeeldheid werd nog grooter door eenige *Cingaleezen*, onder het Rijk van *Candi* behoorende, die naar het *Nederlandsche* grondgebied gevlugt waren, en wier uitlevering de Vorst op een' vrij scherpen toon verlangde, terwijl hij nogtans zelf aan misnoegde uitgewekenen van daar aan zijn Hof bescherming verleende. **Geschil daarover met het Hof van Candi.**

Lang duurden de onderhandelingen. Het was volstrekt de staatkunde der Maatschappij niet, om oorlog wegens de binnenlanden te voeren. Haren wensch, het bezit der kusten, had zij verkregen; zij zocht dus door gezantschappen, minzame taal en beloften het dreigende onweêr te bezweren. Doch in het laatst van 1760 barstte de opstand in haar eigen grondgebied uit, en wel in het zuidelijk gedeelte des eilands omstreeks *Maduré*. Men beklaagde zich over **Uitbarsting van den opstand in Nederlandsch Ceylon.**

---

fant 80 of 100 *pagoden* per elleboog hoogte kost, een van 12 of 13 voet 150, 200, ja nog hooger loopt. De *Ceylonsche* nu zijn de grootste van *Indië*.

allerlei drukkende belastingen, zelfs op de kokosboomen, de nuttigste leeftogt der ingezetenen; over het verpachten der zaaivelden, waardoor nog boven de drukkende lasten de pachters verrijkt moesten worden; over de schromelijke ongeregtigheid, dat men kokos- en andere boomen, die tot noodzakelijk onderhoud van velen dienden, wilde uitroeijen, om den kaneelboom te vermenigvuldigen; over volslagen gebrek aan regtsoefening, daar men op de eerste beschuldiging de menschen niet voor eenige regtbank bragt, maar willekeurig in ketenen sloeg. Men onderzocht de zaak, en bevond nog, dat een bevelhebber met eenige *Javaansche* soldaten huizen had doen omver halen, goederen rooven, op de inwoners schieten, en eene menigte zoo mannen als vrouwen gevankelijk naar *Colombo* doen vervoeren, waaruit men dus zien kon, dat de klagten der *Cingaleezen* niet geheel ongegrond waren. Gelijktijdig met deze gisting vernam men, dat op het grondgebied van *Candi* verscheidene menschen aangehouden en beroofd waren, terwijl men zich vooral van de brieven der Maatschappij meester maakte. Het kaneelschillen op het gebied van *Candi* werd verboden, en de reeds geschilde kaneel in beslag genomen.

Eerste vijandelijkheden.

De opstand in het eigene gebied der Maatschappij breidde zich intusschen hoe langs hoe verder uit, en men had dus aan weêrszijden eenen vijand te duchten, want de gezindheid van het Hof van *Candi* was weldra niet meer twijfelachtig. In deze hagchelijke omstandigheden stond de Heer JAN SCHREUDER, buitengewoon Raad van *Indië*, als Gouverneur aan het hoofd van het eiland, een man van middelmatige bekwaamheden. Een IMHOFF zou meer veêrkracht ge-

toond, en misſchien, even als in 1737, den opſtand in de geboorte geſmoord hebben. Eerst den 31ſten December, na dat het oproer reeds zoor ver verſpreid was, dat verſcheidene *Lascars* (*Indiaansche* ſoldaten), en zelfs, naar de namen te oordeelen, *Portugeezen* van afkomst, *Don* HENDRIK RODRIGO en *Don* ANTONIO, zich bij de muitelingen gevoegd hadden (*), werd er last gegeven, dat ruim een honderdtal *Javanen*, op *Ceylon* overgekomen, tot verſterking der aldaar aanwezige troepen zouden aanrukken, en dat die troepen, *zonder nadere bevelen af te wachten*, den vijand moesten te gemoet trekken. Dit deed eene goede uitwerking. Den 2den Januarij 1761 werd de eerſte Luitenant FEDDER boven *Negombo* door meer dan *dertigduizend* opſtandelingen omringd; doch, nadat zij eene viermaal herhaalde waarſchuwing hadden in den wind geſlagen, deed hij er op losbranden, met dat gevolg, dat de geheele, zoo talrijke maar ordelooze hoop, met verlies van driehonderd der hunnen, de vlugt nam. Doch men vernam weldra, dat den moedigen FEDDER, hoezeer hij zich lucht gemaakt had, door het overgroot getal muiters, die eenen *Guerilla*-krijg voerden, de terugweg naar *Negombo* was afgeſneden en onbruikbaar gemaakt.

(*) De *Portugeezen* hebben in geheel *Indië*, doch vooral op *Ceylon*, door hunne ſtaatkunde van met inlandſche vrouwen te huwen, eene talrijke gemengde nakomelingſchap achtergelaten, die de taal en ook in naam de Godsdienst hunner vaderen, maar veelal de zeden hunner moeders heeft. Zelfs te *Batavia* was (althans vroeger) eene kerk voor deze *Mestizen*, van welken velen in de *Hollandsche* bezittingen (zoogenaamd) tot de Hervorming zijn overgegaan.

Ontzag, door de Nederlandsche Regéring aan die van Candi betoond.

Terwijl dus de opstandelingen blijkbaar door het Hof ondersteund werden, en zulks van die zijde geenszins ontveinsd werd, schreef men uit *Colombo* naar *Candi* de nederigste brieven, en de Gouverneur deed den Koning weten, *dat hij zijn karakter van welmeenend, gedienstig en getrouw aan het Opperste Hof nooit zou ter zijde stellen.* Doch op dezen en meer andere brieven verwaardigde men zich niet eens, antwoord te zenden.

De oorlog begint.

Ondertusschen poogden de tolken der Maatschappij te *Candi*, door den zich aldaar bevindenden Hoogepriester uit *Siam*, het Hof over te halen, om nog eenige plaatsen tot het schillen van de kaneel toe te staan; dit werd met stilzwijgen beantwoord, en men hield den Hoogepriester zelfs verdacht, van met de Maatschappij te heulen. De komst van 500 gemeene *Cingaleezen*, zoo mannen, vrouwen als kinderen, benevens eenige Hoofden te *Candi*, die de bitterste klagten over de Maatschappij en hare wreede behandeling deden hooren, vond weinig ingang bij de meeste Grooten, in weêrwil des Keizers zelv', die den vrede wenschte te verbreken. De Rijksgrooten, die vóór de rust gestemd hadden, zouden toen vermoord zijn. De Keizer zou door zijne naaste bloedverwanten en door eene menigte gevlugte *Malabaren*, die op *Ceylon* destijds zeer talrijk waren, aangezet zijn om den oorlog te beginnen, ten einde de *Nederlanders* van *Ceylon* te verdrijven, en de kusten aan die *Malabaren* in te ruimen. Men hoopte voorts op hulp uit *Tansjour* in het zuiden van *Indostan*, en de komst van 20 *Engelsche* schepen ter reede van *Trinconomale*, waarvan de inlanders op *Candi* ook verwittigd waren, kwam zeer verdacht voor. Eindelijk werd de reeds genoemde

Siamsche Hoogepriester gewaarschuwd, indien hij vertrekken wilde, zijne afreis te verhaasten, daar de oorlog wel *zeven* of *acht* jaren kon duren.

Eerste verrigtingen nadeelig voor de Hollanders; bij Negombo behalen zij voordeel 1761.

In de bijzonderheden van dezen oorlog, die de voorspelling des Konings, wat de langdurigheid betreft, bijkans bewaarheidde, verbiedt ons bestek ons te treden. Genoeg, de *Cingaleezen*, door die van *Candi* versterkt, omringden de *Hollandsche* forten en plaatsen *Hangwelle*, *Maduré*, *Caliture*, *Negombo*, *Calpetty* en *Baticalo*, vermoordden de bezetting van *Hangwelle*, die op belofte van vrijen uittogt het fort had verlaten: *Maduré* moest ook ontruimd worden, nadat de dappere FEDDER, die zich daarin geworpen had, gesneuveld was; de manschap keerde over zee naar *Colombo*. Doch te *Negombo* deed de bezetting een' moedigen uitval, die een' zeer goeden uitslag had, een gedeelte van 's vijands belegeringswerken vernielde, en aldus het beleg deed opbreken, zoodat men besloot deze plaats te behouden, maar het afgelegene *Baticalo* op de Oostkust te ontruimen. De Koning van *Candi* schreef toen aan de *Engelschen*, met verzoek om *Ceylon* ter zee te benaauwen, terwijl hij te lande allen toevoer zou afsnijden, waardoor de *Hollanders* genoodzaakt zouden zijn zich over te geven, wanneer de Koning hunne bezittingen aan de *Britten* zou afstaan. Hierop geen antwoord ontvangende, zond hij eenen *Mohammedaan* (*) daarheen (†). Er had toen eene briefwisseling tus-

(*) In *Indië* door de *Europeanen* doorgaans *Moor* genoemd.

(†) Dit geheele verhaal is uit het zeer omslagtige verhaal van den opstand op *Ceylon*, in de M. S. S. boeken van *Ceylon*, 1762 III. D. *fol.* 1097–1507. Het voornemen des Konings van *Candi*, die met de *Hollanders* meende te doen,

fchen die van *Candi* en de *Engelschen* plaats, ja een *Engelsch* Zendeling landde uit *Madras* te *Trinconomale* en vertrok naar *Candi*. Ook zou eene andere wending, die de *Bengaalsche* zaak in *Europa* genomen had, hen waarfchijnlijk de *Cingaleezen* hebben doen onderfteunen; *want*, zeggen onze papieren, *als zij met de Franschen geene bezigheden meer hebben, zullen zij alles aanwenden wat mogelijk is, om deel in den kaneelhandel te krijgen.* Daarom was men ook zoo begeerig, om de zaak met den Koning te fchikken, en deed zelfs doorgaans de eerfte ftappen; men betuigde niet te weten waarom de oorlog gevoerd werd, daar de Maatfchappij zich immers altijd getrouw aan de verdragen gehouden had. De Koning van zijne zijde gewaagde nu niet meer van de weigering, om met het vaste land handel te drijven, maar kwam op het veel aannemelijker punt van de verdrukking zijner landgenooten en onderdanen, die hem hunnen nood geklaagd hadden, en die hij gehouden was te befchermen.

Uitwerkfelen van hetzelve.

De nederlaag der inlanders bij *Negombo* had intusfchen voor de *Hollanders* eene goede werking gedaan. Verfcheidene dorpen tusfchen *Colombo* en *Gale*, en zelfs in den omtrek van *Negombo*, boden onderwer-

---

zoo als zijne voorzaten omtrent de *Portugeezen*, vindt men daarin op *fol.* 1380–1398. De zaak werd door eenen *Siamschen* priester uitgebragt, welke Natie ons toen zeer genegen was. Men hield den man voor een' fpion en zond hem naar *Batavia*. Om den fmokkelhandel der *Engelschen*, of eenig ander voordeel dat zij uit de onlusten konden trekken, te beletten, liet men zes grootere en kleinere fchepen gedurende den wintermousfon van 1760 op de Zuidkust van *Ceylon* kruisfen.

ping aan, en men schonk hun onder zekere voorwaarden kwijtschelding van straf. Daarentegen bedreigden de opstandelingen hen, die zich onderwierpen, met den dood, en hunne vrouwen en kinderen, om onder de meest verachte *Kasten* gestoken te worden. Ook beklaagden zich eenige, huns ondanks tot den opstand genoodzaakte distrikten over de schandelijke handelwijze der muiters, die in naam des Konings allen, die weigerden deel te nemen aan den opstand, of zich slechts tijdelijk onderwierpen, op eene wijze mishandelden, die hun het oude zoogenaamde *juk* moest doen terug wenschen. Trouwens, dit is in meest alle omwentelingen het geval.

Ondertusschen kwam den 5den October het schip *Sparendijk*, door den Gouverneur VAN DER PARRE met geschenken aan den Koning van *Candi* gezonden, ter reede van *Colombo* aan. Men leest waarlijk met ergernis, met welk eene slaafsche plegtigheid deze brief en geschenken voor eenen kleinen dwingeland, die niet ophield, de Maatschappij te sarren en te beleedigen, werd aan wal gebragt. Alle schepen moesten vlaggen; de brief werd op eene zilveren schotel gelegd, met een goudlakensch kleed overdekt; deze en de geschenken werden door drie hooge ambtenaren overgenomen, en bij het afscheid van het schip *Sparendijk* door 19 kanonschoten begroet; aan land gekomen moesten de brief en geschenken met de ambtenaren, door eene dubbelde rij krijgslieden en eereboogen, met muzijk naar het Gouvernementshuis worden gebragt; de Opperkoopman moest den brief onder een verhemelte op zijn hoofd dragen, en de krijgslieden moesten denzelven militaire eere bewijzen. Op het gemelde Huis moest de brief door soldaten worden

Eerbewijzingen aan eenen brief voor den Koning van Candi betoond.

bewaakt, en zoo bij nacht als bij dag moesten brandende kaarſen daarbij geplaatst worden. Was dit alles ſlechts om van de Maatſchappij een hoog denkbeeld in te boezemen? Het komt ons zoo niet voor, maar wel, om den *Cingaleeschen* Vorst door zoo vele eerbewijzingen, eenen aan *hem* gerigten brief en geſchenken bewezen, zoo mogelijk te bevredigen (*), Doch deze vernedering miste haar doel.

Vergeefsch Gezantſchap.

De Afgezanten met de geſchenken kwamen ten Hove. Het antwoord was beleefd, doch beſtond uit eene reeks van klagten, vooral over de verdrukking der ingezetenen, en men liet hen ſpoedig vertrekken. Men gaf te *Candi* te kennen, dat er reeds *duizend Europeanen* in dezen oorlog geſneuveld waren, hetwelk overdreven ſchijnt. Om zoo veel mogelijk het Hof genoegen te geven, liet men twee naar 's Konings landen vooruitgeſchovene posten weder intrekken, hoezeer ook daardoor, volgens den bevelhebber van *Negombo*, die vesting in gevaar kwam.

Tweede aanval op Negombo mislukt. Van Eck volgt Schreuder als Gouverneur op.

In November verſcheen een *Engelsch* ſmaldeel van vier oorlogſchepen en een proviantſchip ter reede van *Colombo*. Men ſtelde zich in gereedheid, om den *Engelschen* het landen te beletten; doch zij pleegden geene vijandelijkheden. Den 7den December nam de nieuwe Gouverneur VAN ECK het Beſtuur van SCHREUDER over, en volgde in het eerst deszelfs vredelievende ſtaatkunde, tot dat eindelijk de *Nederlander*, naar zijnen aard, toen de middelen tot vrede uitgeput waren, zich in al zijne kracht verhief. De wakkere Gouverneur van *Negombo*, DROSDOWSKY,

(*) Dit blijkt ook uit het beſluit van 22 September 1761, t. a. pl. *fol.* 1459. De plegtigheden zelve vindt men, *fol.* 1095. 1096.

en de Majoor BISCHOF konden niet aanzien, dat men den Rijks-*Adigaar* (Grootvizier) van *Candi* gerust werken liet aanleggen, die hunne vesting bedreigden. In ſpijt der beſchroomde bevelen uit *Colombo* werd de batterij aangevallen, en met verlies van ſlechts één' dooden en zeven gekwetſten genomen. De *Adigaar* verſtoof met de zijnen; eene menigte inwoners nam de toevlugt op het *Nederlandsche* grondgebied, om zijne dwingelandij te ontgaan. In eenen tweeden aanval werden nog drie batterijen vermeesterd, en alzoo *Negombo* ten tweedenmale ontzet (*).

In de twee volgende jaren keerde de krijgskans door meerdere veêrkracht ten voordeele der Maatſchappij, die niet alleen *Maduré* en het geheele distrikt heroverde, maar ook uit *Trinconomale* in het Noordoosten veroveringen gemaakt, het landſchap *Wamblegam* onderworpen, en, in weêrwil van eenigen tegenſpoed, behouden had. Gedeeltelijk was dit bewerkt doordien men, in plaats der inlanders uit *Indostan*, *Franschen* of *Duitschers* (voor welke de oorlog thans geëindigd was) uit *Coromandèl* of *Maissour* aanwierf. Toen begon ook het Hof van *Candi* meer vredelievend te worden. Er werd een wapenſtilſtand verzocht en verkregen. Men zond van daar Gezanten met een aantal *Nederlandsche* gevangenen, die even als Gezanten begiftigd werden; doch dit gezantſchap moest ſlechts tot aankondiging dienen van een ander, hetwelk eigenlijk over den vrede zou handelen. Men zag te *Colombo* duidelijk, dat het oogmerk alleen was om tijd te winnen. Het Hof drong aan op ontrui-

Veldtogten van 1762 en 1763.

(*) Zie *Historiaal* enz., bl. 1400-1507.

ming der veroverde ftreken, hetwelk de Gouverneur zeide, niet anders dan volgens bevel uit *Batavia* te kunnen doen. Zeer gaarne wilde de Koning de betrekkingen op den ouden voet herftellen; maar dit was den *Nederlanderen nu* niet genoeg; zij eischten fchavergoeding voor het geledene, en verzekering voor het toekomende, door den volledigen affland der kusten (*).

Ruwe brief van den Engelschman Cornish. Gematigd antwoord van van Eck.

De *Engelschen* ontveinsden kwalijk hunne fpijt over deze voor hen onverwachte wending van zaken. Men vernam, dat de *Engelsche* Schout bij Nacht CORNISH bezig was, troepen in te fchepen naar eene onbekende beftemming. Men befloot dus in den geheimen Raad te *Colombo*, „voor *Trinconomale* op zijne „hoede te zijn, dewijl het te denken was, dat de „*Engelschen* niets onbeproefd zouden laten, om onder „het een of ander voorwendfel eene haven op *Ceylon*, „zoo al niet *Trinconomale* zelve, magtig te worden." Men verbood den *Engelschen*, in die haven aan land te komen, waartoe hunne dubbelzinnige houding in den oorlog met *Candi*, en hun gedrag in *Bengale* waarlijk wel aanleiding gaf. De brief, deswege door CORNISH aan den Gouverneur VAN ECK gefchreven, is een toonbeeld van onbefchoftheid en kwalijk verkropte fpijt. *Hij*, de *Schout bij Nacht* (*Rear-Admiral*) CORNISH, zou een enkel fchot op de vlag zijner *Groot-Brittannische* Majesteit, wanneer die in de haven van *Trinconomale* gezien werd, „*beschouwen als eene oorlogsverklaring*, en daarop

(*) Misfive van den Gouverneur VAN ECK aan de kamer der XVII. en *Secr. Resolutie Boeken M. S. van Ceylon* 1764, I. D. bl. 24-33.

„ terstond zoodanige maatregelen nemen, die de „ dwaasheid en onbeschoftheid (*insolentie*) van zijn „ verbod zouden vereeuwigen. Hij stond verlegen, „ of hij aan die onbeschoftheid of aan die dwaasheid „ des Gouverneurs de voorkeur zou geven, daar „ deze toch van de krachteloosheid en ijdelheid zijner „ bedreigingen wel moest bewust zijn." Welk eene taal omtrent den dienaar, boven CORNISH in rang verheven, eener Mogendheid, die meer dan tachtig jaren lang de naauwste bondgenoot der *Engelschen* geweest was! Doch zij waren toen dronken van ijdelheid wegens de overwinningen op *Frankrijk* en *Spanje*, en zagen met verachting op den vreedzamen Bondgenoot, wiens zeemagt meer en meer voor de hunne onderdeed, terwijl zijne landmagt bijna te niet was. Onder MARLBOROUGH zou geen *Brit* die taal gevoerd hebben! De geheele brief was in dien toon. Het antwoord van VAN ECK was waardig en edel; met leedwezen weêrhouden wij ons van hetzelve te plaatsen; het levert een schoon contrast van de inborst der beide Natiën op. „ Zijne geaardheid, „ de welvoegelijkheid, het belang zijner Meesters en „ zijn diepe eerbied voor den *Britschen* Koning en „ diens vertegenwoordigers beletten hem, om den „ Admiraal in zijne *onheusche* en *trotsche* uitdrukkin- „ gen na te volgen." Hij toonde aan, dat juist *het heimelijk aanvoeren van eenen afgezant* door CORNISH voor den Gouverneur van *Madras*, naar een' vijand van den Staat, den Koning van *Candi*, de *Ceylonsche* Regéring volgens regt en billijkheid tot het nemen van maatregelen van veiligheid had genoodzaakt, die echter, reeds sedert dat de zaken des eilands ten goede veranderd waren, weder waren in-

getrokken. „Men zag nu in den Raad, dat de *Engelschen*, die ons de heerlijke baai van *Trinconomale* benijdden, *naar een voorwendsel zochten*; doch de Gouverneur verklaarde, *zich door geene bedreigingen te zullen laten afschrikken om voet bij stuk te zetten en te doen, wat een regtgeaard Patriot doen moet*, zoo de *Engelschen* weder mogten komen overwinteren, weshalve men besloot, de bezetting aldaar te versterken, alsmede tusschen die haven en *Baticalo* eene kleine baai, waar de *Engelschen*, *die men thans niet betrouwen, en omtrent welke men geene voorzorgen genoeg gebruiken kon*, ligt zouden kunnen landen (*).

Versterking naar Ceylon gezonden. Buitengewone sterfte.

Ondertusschen zorgde men in 't vaderland voor versterking naar *Ceylon* te zenden. Doch eene buitengewone sterfte der manschappen stelde die zorgen te leur. De schepen *Giezenburg*, *Lekkerland*, *Duinenburg*, *de Gouverneur Generaal* en *Schagen* hadden reeds vóór hunne komst aan de *Kaap de Goede Hoop* eene menigte zieken en dooden, en, na hunne verversching aan dien gezonden uithoek (waar zij ook nieuwe manschap innamen) nog veel sterfgevallen, eer zij op *Ceylon* kwamen; b. v. het schip *Duinenburg*, met 396 zoo zeelieden als soldaten bevracht, had van de *Kaap* alléén 74 dooden en 237 zieken. Deze overgroote sterfte en ziekelijkheid werd, behalve aan het slechte weder, ook aan de zorgeloosheid of liever slechte behandeling van den Opperstuurman DE ZWET en den Oppermeester DE BRUIN toegeschreven,

(*) *Secr. Resolutiën in Rade van Ceylon*, van Oct. 1761 tot Nov. 1762. *M. S. Boeken van Ceylon* 1764, I. D. (de brief van CORNISH van 14 Junij en het antwoord van VAN ECK 16 Julij 1762) *fol.* 170-175. voorts *fol.* 180-182.

en men zal op de andere schepen misschien wel dergelijke redenen van klagten gehad hebben.

De Regéring van *Ceylon* meende den oorlog met meer klem te kunnen voeren, door de leiding van denzelven aan een geheim Comité toe te vertrouwen. De tijd der werkzaamheden in den oorlog bepaalt zich op *Ceylon*, uit hoofde van den regentijd, slechts tot de vier eerste maanden des jaars; doch de regen duurde in 1764 ongemeen lang, en zelfs de geheele maand Januarij door, zoodat men den veldtogt niet voor den 10den Februarij kon openen. Men besloot aanvallenderwijze te werk te gaan; en wel in onderscheidene rigtingen van de kusten het land in te dringen, ten einde zich in de binnenlanden van *Candi*, als in het middelpunt van dien kring, te vereenigen. De Gouverneur VAN ECK zou zich zelf aan 't hoofd van die kolom stellen, welke uit het westen, uit *Negombo* (het naast bij *Candi*), moest optrekken; de tweede uit het zuidwesten, de derde uit het zuiden van den kant van *Maduré*, de vierde uit het noordoosten van *Trinconomale* door het land der woeste *Weddas* of *Vadahs* heen; de vijfde eindelijk uit het noordwesten van *Aripa*. Het hoofdcorps drong vooral met een' gunstigen uitslag door de bosschen en over de gebergten der binnenlanden tot slechts 6½ mijlen van de Hoofdstad *Candi* door, en nam vier groote rijstmagazijnen des Konings in bezit. Hier waren de wegen door het digte bosch zoo ongangbaar, dat men eenige dagen moest doorbrengen met dezelve te banen. De voorhoede drong toen nog verder door, en verdreef den vijand, doch moest zich, door gebrek aan kruid en lood, met verlies van 26 dooden en gekwetsten weder bij het hoofdcorps voegen; toen

Veldtogt van 1764 mislukt.

dit op het punt was, den optogt te hervatten, viel er een driedaagfche regen, die alle de dalen onder water zette, en de *Koelis* of lastdragers deed verloopen. Hierdoor moest de onderneming geftaakt en de terugtogt aangenomen worden, hetwelk voor den Gouverneur, die gehoopt had te *Candi* den vrede voor te fchrijven, eene grievende teleurftelling was. Aan de bevelhebbers der andere troepen, die ook meer of min vooruitgetrokken waren, werd last gezonden, dadelijk op het grondgebied der Maatfchappij weder te keeren. Deze aftogt werd gelukkig volbragt, met uitzondering van den zuidwestelijken troep, die, bij het overtrekken eener rivier, afdwaalde en in wanorde geraakte, waardoor de *Candianen* 150 man, en daaronder 56 *Europeanen*, gevangen namen (*). De gevangenen werden naar *Candi* gevoerd, doch (eene zeldzaamheid bij dien landaard!) geenszins mishandeld.

Toebereidfelen tot den veldtogt van 1765.

Thans moest er raad gefchaft worden. Men zou zich hebben kunnen laten verleiden, om vrede te maken op den ouden voet, maar de ftaat van zaken was, federt de vestiging der *Engelschen* in *Bengale*, niet meer dezelfde. De Regéring van *Madras* had den 7den Augustus de *Nederlanders* durven te gemoet voeren, dat de Vorst van *Candi onafhankelijk*, en bevoegd was, met alle andere Natiën verdragen te fluiten, immers dat den *Engelschen* geene ftukken ten tegendeele bekend waren. Men wilde zich dus

(*) Deze onderneming is kortelijk befchreven in den brief van den Gouverneur VAN ECK aan de XVII. d. 13. Nov. 1764 (*Brieven van Ceylon M. S.*, I. D. 1765 *fol.* 80–102.) en uitvoeriger in het IV. D. (*Dagregister van den Secretaris* ANGELBEEK) *fol.* 1340-1587.

nog liever eenige volharding in den oorlog getroosten, om daardoor een *vast* en *verzekerd* verdrag te erlangen, waarbij de uitfluitende regten der *Nederlanders* op de kusten en den buitenlandfchen handel des Rijks werden erkend. Men zou dus de onderneming op *Candi*, zoodra de regentijd geëindigd was, hervatten, en tot dat einde op *Coromandèl* een Bataillon *Sipayers* of geregelde, en 1200 man ligte inlandfche troepen, en op *Malabaar* een tweede Bataillon *Sipayers* aanwerven. De bagaadje zou, door de gemelde ligte troepen uit *Indostan* (de *Cingaleezen* vertrouwde men niet meer), en door 500 *Chineezen*, uit *Batavia* te ontbieden, moeten worden gedragen. Dit plan werd door de Hooge *Indische* Regéring goedgekeurd, en nu befloot men het ontwerp van den veldtogt, die met Januarij 1765 eenen aanvang zou nemen, te veranderen, en flechts aan éénе zijde, doch in twee kolommen, op te rukken tot op ééne plaats in 't gebergte, welke die van *Candi* ontzettend verfterkt hadden, en die men dan met vereenigde krachten hoopte te winnen. De onzen noemden deze plaats de *Thermopylen* van *Candi;* doch zij hielden dezelve voor hunnen moed niet onverwinbaar.

Mislukte aanvallen der inlanders.

Die van *Candi* hoopten intusfchen door hunne meerderheid in getal eene verfchanfing der *Nederlanders* niet verre van *Negombo*, door vijfhonderd man en vier metalen veldftukken verdedigd, welke de aldaar gemaakte nieuwe veroveringen *Chilauw* en *Putulang* moest dekken, te veroveren, doch hunne aanvallen ftuitten af op den moed en de krijgskunst der onzen; zij deinsden af en ontruimden de kustlanden. Eene onderneming van den *Adigaar*, om den kaneeloogst in de veroverde landen te belet-

ten, mislukte geheel. Daarentegen waren eenige ſtreken, die zich reeds onderworpen hadden, op nieuw tot de partij van *Candi* overgegaan; hun land werd toen, op last uit *Colombo*, te vuur en te zwaard verwoest.

Vergeefſche vredesonderhandelingen.

Dus vond zich het Hof van *Candi* in zijne hoop over de gevolgen van den terugtogt der *Hollanders* geheel teleurgeſteld, en zocht nu de afgebrokene onderhandelingen weder aan te knoopen. Doch het wilde den eerſten ſtap niet doen, even min als de *Nederlandsche* Regéring. Men onderhandelde dus door heimelijke boodſchappen, tot dat eindelijk die van *Candi* openlijk eene vredeboodſchap zonden. Het antwoord was krachtig, en hield onder anderen in, dat men reeds te lang toegevendheid en vleijerij jegens het Hof had gebezigd, en zich vernederingen getroost; dit was misbruikt uit trotschheid, en dus zou de Maatſchappij voortaan een' hooger' toon voeren. Inderdaad werkte zulks, en het Hof verzocht de *Hollandsche* voorſlagen te mogen weten, om in nadere onderhandelingen te treden. Doch men volhardde in den eisch van volkomenen afſtand der kusten. De onderhandelingen werden dus afgebroken, en de vijandelijkheden in 1765 hervat. In den nacht tusſchen 4 en 5 Januarij tastte de Lt. Kolonel FEBER de vijanden onverhoeds aan, en behaalde bijna zonder moeite eene volkomene overwinning. Zeven hunner Hoofden, benevens een groot aantal gemeenen, lieten het leven. Zij ontvloden uit hunne verſterkte legerplaats, waarvan de *Nederlanders* toen de batterijen ſlechtten.

Veldtogt van 1765. Candi ingenomen. Dood van van Eck. Falck Gouverneur.

De veldtogt van 1765 was, althans in den beginne, zeer gelukkig. Het hoofdleger, onder den Gouverneur VAN ECK in perſoon, trok de vruchten van het gemaakte plan, om op één punt (in plaats van

met onderscheidene afdeelingen) door te breken, doch werd ook meer door de omstandigheden begunstigd. Het stond reeds den 25sten Januarij te *Wisenam*, waar het in 1764 eerst eene maand later geweest was; het drooge en goede weder leide aan de verdere verrigtingen geene beletselen in den weg, en, na het hooge gebergte van *Ballane* in het midden des eilands te zijn overgetrokken, dat men tot nu toe voor onoverkomelijk voor een leger gehouden had, bereikten de *Nederlanders* reeds den 19den Februarij de hoofdstad *Candi*, alwaar zij, behalve ander wapentuig, ook 42 ijzeren en metalen kanonnen bemagtigden. Doch naauwelijks was men hier binnen, of de wanorde, door hebzucht veroorzaakt, rees ten top. De voorhoede onder den Luitenant Kolonel FEBER, aangevuurd door het denkbeeld, om zich in eenen *Indischen* Koningszetel voor de geledene vermoeijenissen schadeloos te stellen, sloeg dadelijk aan 't plunderen, waarmede de Gouverneur, bij zijnen intogt met den hoofdtroep, dezelve bezig vond. Nu was ook, gelijk men denken kan, aan dezen geen houden; alles, tot de lastdragers en slaven toe, verspreidde zich in de zalen van 's Konings paleis, en elk poogde zoo veel mogelijk van den buit magtig te worden. Men beschuldigde vooral eenen *Franschman*, LA BAUME, eenen aanvoerder der lastdragers en bijzonderen gunsteling des Gouverneurs VAN ECK, van zich bij die gelegenheid bijzonder te hebben verrijkt. Doch hij verontschuldigde zich, hoewel niet meer bij zijnen begunstiger. Dezen trof de dood kort na zijne terugkomst van *Candi* te *Colombo*, waarheen hij reeds den 4den Maart

vertrokken was (*). Hij was een man van kracht en beleid, die de belangen der Maatschappij kende, en zich door geenen oogenblikkelijken tegenspoed van het gemaakte ontwerp liet afbrengen. In plaats van SCHREUDER was hij door den Raad van *Indië* DE KLERK, wien *Ceylon* als Provincie was toegewezen, doch die zijne verzwakte ligchaamsgesteldheid, niet meer bestand tegen den oorlog, deed gelden, als zijn vriend aanbevolen (†), en hij deed eer aan die aanbeveling. In zijne plaats werd de Heer IMAN WILLEM FALCK Gouverneur van *Ceylon*.

De Koning van Candi houdt vol.

Men vleide zich met de stellige hoop, dat deze verovering den oorlog voor goed zou doen eindigen, en de Rijksgrooten benevens de Koning van *Candi* dadelijk hunne onderwerping aan alle de eischen der Maatschappij zouden inleveren. Doch men bedroog zich. Wel waren er, reeds vóór den intogt, nieuwe onderhandelingen aangeknoopt; maar acht Artikelen, door de Maatschappij voorgesteld, en hoofdzakelijk de reeds vermelde insluiting in de binnenlanden, zonder gemeenschap met de zee, behelzende, kwamen den inlanderen zoo hard voor, dat zij liever hunne Hoofdstad vooreerst missen, dàn zich daaraan onderwerpen wilden; zelfs trok de Koning zijne belofte weder in, van zijne vredegezanten met volmagten te voorzien. Welligt maakte de wanorde des *Nederlandschen* legers hem zoo stout, daar hij tevens begreep, dat gebrek aan levensmiddelen weldra de grootste vijand der *Nederlan-*

(*) *Boeken van Ceylon M. S. 1766, fol.* 358-365.
(†) HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 50.

ders zou worden. Hij wachtte dus den regentijd af.

De *Nederlanders* poogden hem intusſchen nog op eene andere wijze, dan door het bezit zijner hoofdſtad, te krenken. Er was nog een Prins, naar zijn voorgeven uit oud *Cingaleesch* Koningsbloed, die aanſpraak maakte op den troon van *Candi*. De *Hollanders* begunſtigden dezen, doch braken niet geheel met den regerenden Koning, om den laatſten niet tot wanhoop te drijven.

Pretendent op zijne kroon.

Doch te midden van al dit ſammelen brak de regentijd aan. Het hoofdleger was ook naar *Colombo* wedergekeerd, doch met het achterlaten eener ſterke bezetting, welke nu door den regen, die alle valleijen deed onderloopen, van de kust was afgeſneden. Men verzuimde echter te *Colombo* niet, om zoo veel mogelijk levensmiddelen naar *Candi* te brengen; maar intusſchen werd de bezetting door onophoudelijke gevechten met die van *Candi*, waarin de *Nederlanders* echter ſteeds de overwinning behielden, afgemat; en reeds in den beginne telde men onder de 900 *Koelis* of lastdragers 200 zieken. De bezetting bedroeg 1800 man, zonder de vrouwen en kinderen; de achtergelatene levensmiddelen waren voor zes maanden (binnen welken tijd men de bezetting ſlechts noodig oordeelde) naauw berekend, en te *Candi* was niets te bekomen, daar geen *Cingalees* er te markt kwam. Van dáár, dat het gebrek begon te nijpen. De levensmiddelen, ſlechts tot den laatſten Julij voorhanden, werden door ſpaarzame uitdeeling nog tot den laatſten Augustus gerekt, maar toen was het onmogelijk het langer te *Candi* uit te houden. Men beſloot dus tot den af-

Moeijelijkheden voor de Nederlanders in Candi.

togt; maar hoe de zieken en de krijgsbehoeften te vervoeren? Men nam daartoe de inlandſche *Koelies*, die zich gereedelijk onder belofte van hooge belooning lieten vinden. De bagaadje moest achtergelaten, het veroverde kanon en andere wapenen onbruikbaar gemaakt worden. Doch men had de nuttelooze barbaarschheid, het paleis des Konings en de geheele ſtad *Candi* aan de vlammen te offeren.

Aftogt der Nederlanders.

De terugtogt moest over de bergen en door de bosſchen heen, langs welke men gekomen was. Doch de beide wegen, die naar de kust geleidden, waren door de *Candiërs* goed verſterkt en met troepen bezet; zij hadden kuilen gegraven met priemen, en los met aarde bedekt, om de manſchap daarin een' ijsſelijken dood te doen ſterven; aan de zuidzijde van den berg *Ballane* was de weg niet minder afgeſloten, en hier waren bovendien geene levensmiddelen. Men beſloot dus eenen zijweg ten noorden van den gemelden berg in te ſlaan, die, hoewel niet dan voor enkelde voetgangers geſchikt, thans nogtans in den nood dienen moest. Daar ſlopen dus de mannen heen, die nog zoo kort geleden als overwinnaars de vijandelijke Hoofdſtad waren binnengetrokken, maar helaas! van de overwinning misbruik hadden gemaakt, nu door een' woesten vijand van voren, van achter en aan weêrszijde beſtookt. Het was bijkans een toeſtand, gelijk die der *Atheners* in *Sicilië* (*). Doch de *Nederlanders* waren gelukkiger; zij bereikten de zoogenaamde *zeven Korles*, na tegen honger, vermoeidheid, ſlecht weder, ziekten, en een' verre overmagtigen vijand geworſteld

(*) Zie mijne *Gesch. van Griekenland*, II. D. bl. 538–542.

te hebben. De troepen, met levensmiddelen tot ontzet opgerukt, doch die ongelukkig de bezetting gemist hadden, drongen door tot de rivier van *Candi*, en, de ſtad verlaten vindende, trokken zij met de grootſte orde terug, zonder van den vijand te lijden. Het verlies der *Nederlanders* door dit alles wordt door hen zelve op 163 begroot (*). Een *Engelschman*, PERCIVAL, die in 1800 eene reis naar *Ceylon* en aan het Hof van *Candi* gedaan heeft, ſpreekt van vierhonderd der *beste Nederlandsche* ſoldaten, die te *Cuddawil* en *Sittivacca*, ſlechts op twee dagreizen afſtand van *Colombo*, door de *Cingaleezen* zouden gevangen genomen en gedood zijn (†). Waarſchijnlijk heeft PERCIVAL deze berigten te *Candi* opgedaan, en ligt de waarheid misſchien tusſchen beide, ſchoon het *Hollandsche* berigt meer in bijzonderheden loopt. Hoe het zij, ook deze veelbelovende onderneming was weder gemist, wel met groote ſchade voor de inlanders, maar zonder eenig voordeel, ja, met zwaar verlies der onzen. Doch de inlanders hadden den moed en de volharding der *Nederlanders* gezien, en dit had diepen indruk op hen gemaakt.

Nieuwe onderhandelingen.

Men had te *Candi* eenen brief van den *Engelschen* Gouverneur van *Madras*, GEORGE PIGOT, aan den Koning van *Candi* gevonden, meldende de komst van een' Raadsheer om met hem in onderhandeling te treden. Men ontveinsde deze blijkbaar vijandelijke daad, gelijk aan die, welke de *Engelschen* in *Bengale* zoo euvel

(*) *Boeken van Ceylon* 1766, II. D. *fol.* 360. 361. 381–387.
(†) PERCIVAL, *Voyage à Ceylon*, T. I. p. 29.

opgenomen hadden, en voelde zich daardoor slechts te meer genoopt, om op goede voorwaarden met den Koning te sluiten. Tot dat einde besloot men denzelven door *gebrek* te dwingen. Alle toevoer van zout, gedroogde visch en lijnwaden, welke zijne hoofdstad van het vaste land of uit de bezittingen der Maatschappij moest bekomen, werd nu verboden. Men belette hem, hulpbenden uit *Coromandèl*, namelijk van den Vorst van *Tansjour* en den Nabob van *Carnatica* of *Arkot* (thans eenen leenman der *Engelschen*) te bekomen (*). Door deze middelen vond zich de Koning op het laatst van 1765 bewogen, weder een gezantschap naar *Colombo* te zenden. Dit werd toegestaan, en de Heeren DE COSTE en VAN ANGELBEEK als Commissarissen benoemd, om met die van *Candi* te handelen. De eischen der *Nederlanders* waren gestreng. Zij verlangden den stelligen afstand van alle de regten des Konings op de oude bezittingen der Maatschappij in *Ceylon*, voorts dien van alle de kusten des eilands, hetzij de *Nederlanders* die nu al of niet bezaten, en vergoeding der oorlogskosten; doch dezen eisch kon men wijzigen, en daarvoor de binnenlandsche Provinciën, die de Maatschappij in vroegeren tijd had bezeten, bedingen. Voorts moest al het door de *Hollanders* achtergelatene geschut, alle gevangenen, overloopers en *rebellen* (zoo moest dus de Koning de door hem opgezette *Cingaleezen* beschouwen) aan de *Hollanders* worden overgeleverd. De jaarlijksche Gezanten naar *Candi*

(*) *Ceylon* 1766, II. D. *fol.* 361. PERCIVAL, *l. c.* Volgens hem knelde het gebrek aan zout te *Candi.*

zouden niet meer, zoo als tot nu toe gebruikelijk was geweest, voor den Koning behoeven te knielen. Gedurende de onderhandeling werden die eifchen in zoo verre verzacht, dat men de breedte der ftranden bij fommige punten op flechts twee mijlen bepalen, het afhalen van zout (dat alleen dáár gevonden wordt) voor *Candi* toeftaan, en den Koning ook het punt, waarom de oorlog eigenlijk begonnen was, deel in de winften op de olifanten, zou toegeven. Doch ook ten dezen prijze wilden de Gezanten de binnenlandfche (kaneelgevende) Provinciën niet afftaan, zoodat men dit punt moest laten varen, en alléén de vrijheid van het kaneelfchillen zonder verdere aanvraag bedingen. Op dezen voet werd dan een verdrag in 14 Artikelen ontworpen, waarvan de bekrachtiging (*ratificatie*) binnen 14 dagen van *Candi* moest inkomen, of het zou voor nietig verklaard worden.

Doch deze tijd verftreek, en de *ratificatie* was er nog niet, maar wel vele beloften. Men beantwoordde zulks met de bedreiging, dat men zich hierdoor niet zou laten weêrhouden, den veldtogt met het gunftige getijde te openen, want men begreep zeer wel, dat dit dralen niet anders ten doel had, dan den ondragelijken ftaat van onzekerheid te doen voortduren, en weder een jaar in dier voege ten einde te brengen. Tweeduizend man onder den Kolonel FEBER zouden van den eenen, duizend andere uitgelezene manfchappen onder den Majoor DUFFLO van den anderen kant (uit het noordwesten) in 's Konings land doordringen. De verwerping, onder fchijnbaar vredelievende uitdrukkingen, der voornaamfte bepalingen van het ge- Oorlogstoebereidfelen.

sloten verdrag, en de gebrekkige vorm van den last eens nieuwen gezantschaps, voor de leus ter voltooijing van het vredewerk afgevaardigd, deed den veldtogt inderdaad openen. Dan de Gezanten hielden, daar de Koning thans opregt den vrede scheen te verlangen, sterk aan bij den Gouverneur, de onderhandelingen niet af te breken, terwijl zij zich plegtig voor de *ratificatie* verbonden. Sommige punten echter weigerden zij volstrekt, zoo als den afstand der kusten en de vrijheid tot kaneelschillen zonder het jaarlijksche vernederende gezantschap (iets, 't welk de ijdelheid van eenen Oosterschen Despoot inzonderheid streelen moest). Liever wilden zij zich de rampen des oorlogs getroosten. Maar daar de *Hollanders* vol hielden, kwamen zij tot toenadering, en verzochten nog twaalf dagen wapenrust, om intusschen nadere bevelen uit *Candi* te halen. De voorzigtige *Nederlanders*, die zich door geenen ijdelen glans van wapenen lieten verblinden, maar de schromelijke oorlogskosten en de uitputting van hun eigen land in het oog hielden, en die ook eene toenemende verbittering der *Candiërs* vreesden, *met welke men toch vroeg of laat weder als vrienden zou moeten leven* (*), stemden dit verwijl toe, mits hunne reeds vooruit-

(*) Eene zeer wijze bedenking, die in de staatkunde van het hoogste gewigt is, maar te veel uit het oog wordt verloren. — In 't geheel toonen de bedenkingen van Gouverneur en Raad, die de gronden voor den vrede regtvaardigen, eene meer dan gemeene kennis van zaken, door geene drift of vooringenomenheid verduisterd. *Ceylon* 1767, I. D. *fol.* 11-17. Zij verdienden aan de vergetelheid onttrokken te worden.

gerukte troepen door *Candi* onderhouden wierden.

Reeds vijf dagen voor den gestelden tijd, den 7den Februarij, kwam er antwoord van het Hof, 't welk door een misverstand in handen der *Nederlanders* viel, die daaruit den last zagen, om den afstand der kusten zoo lang tegen te houden als mogelijk, doch eindelijk toe te geven. Nu wist men genoeg. Het stuk werd, zonder te doen merken, dat het gelezen was, aan de Gezanten ter hand gesteld, en daarop volgde dan den 14den Februarij 1766 de vrede, die, behoorlijk aan weerszijde geteekend en *geratificeerd*, een voor *Nederland* roemrijk einde maakte aan eenen bijna zesjarigen oorlog. Alle de 14 Artikelen werden aangenomen, en daarmede de alleenhandel der *Hollanders* op *Ceylon*, het volle en onbetwiste gebied der kusten van dat heerlijke eiland, het *Taprobane* der Ouden, het bezit van de kaneelbosschen zonder vernederende voorwaarden, en tegen een' Rijksdaalder het pond, en de uitsluiting aller vreemdelingen van het eiland, bedongen. Voordeelige vrede met Candi.

Hoe voordeelig *Ceylon* voor de Maatschappij was, blijkt uit een' kleinen trek, in een' brief van den Gouverneur aan de Kamer van Zeventienen. Bij de optelling der redenen, die vóór de bevrediging pleitten, waartoe in de eerste plaats de verbazende oorlogskosten behoorden, zegt hij, dat die nog jaarlijks merkelijk zouden toenemen, en *mogelijk met de winsten op de kaneel niet eens zouden kunnen goedgemaakt worden* (*). Deze winsten bestreken dus de kosten van zes oorlogsjaren! De kaneeloogst was Onmiddellijke voordeelen van den vrede.

(*) Bl. 12.

ook in 1765 zoo overvloedig, dat de *Ceylonsche* Regéring, als eerste vrucht van den vrede, 4000 balen naar het vaderland zond, en hoop gaf, om met de tweede bezending hetzelfde getal over te zenden, behalve nog 600 balen, die men naar *Batavia* zond.

Gezantschap van Candi naar Batavia.

Er werd nu ook van wege den Koning een gezantschap naar *Batavia* gezonden, met verzoek, om eenige verzachting van de voorwaarden des vredeverdrags. De Gouverneur-Generaal VAN DE PARRE besloot, deze aan Oostersche pracht gewone Hovelingen door koninklijke praal te verblinden, en dus bij het onthaal zoowel door de kleeding der Raden van *Indiën* als door andere blijken van pracht te schitteren. Dit gelukte zoo wel, dat de Gezanten geheel verpletterd waren, en niets wisten uit te brengen. In hun verzoek werd niet getreden; de Maatschappij verklaarde, nimmer een hairbreed van 't geslotene en bekrachtigde vredeverdrag te zullen afwijken (*).

Lotgevallen van den Kroonpretendent.

Doch de Kroonpretendent, wien men gedurende de onderhandelingen als een schrikbeeld voor het Hof van *Candi* had bij zich gehouden (hoewel de Regéring hem, als eenen *Malabaar* van geboorte, welke Natie den *Hollanderen* op *Ceylon* zeer vijandig was, geenszins vertrouwde), de Kroonpretendent, dien men nu als eene soort van gijzelaar voor de goede trouw van *Candi's* Regéring wilde bewaren, werd eerst naar *Batavia* op eene buitenplaats gezonden; doch, vermits men begreep, dat hij daar nog te digt bij *Ceylon* woonde, met hetwelk hij, gelijk me-

(*) HUYSER, *Beschrijving der O. I. Etablissementen*, bl. 100 (*Noot*). Uit den eigen' mond van DE KLERK.

de met *Coromandèl*, briefwisfeling onderhield, werd hij naderhand onder de Landvoogdij van DE KLERK op eene min edele wijze 's morgens vroeg van zijn bed geligt, op een fchip geworpen en naar *Amboina* vervoerd, alwaar hij nog vele jaren daarna leefde (*).

In 1767 deed de Gouverneur FALCK eenen togt naar het noorden des eilands, vooral om *Trinconomale* te bezoeken, dat onwaardeerbare punt, in welks diepe binnnenbaai eene vloot het geheele jaar door liggen kan, hetgeen op de geheele tegenoverliggende kust van *Coromandèl* het geval niet is, en 't welk dus door de *Engelschen* gretig begeerd werd. Hij bezigtigde naauwkeurig deze belangrijke ftelling, en befloot aldaar vestingwerken, ook ter befcherming dier *binnenbaai*, te doen aanleggen. Men dacht ook op de verdediging van *Colombo*, *Gale* en *Jaffanapatnam* (†). Togt van Falck naar Trinconomale.

Deze voorzorg was te noodzakelijker om de aangroeijende magt der *Engelschen*, ook aan de overzijde van *Ceylon*. Het landfchap *Carnatica*, 't welk het zuidergedeelte van *Coromandèl* uitmaakt, was nog altijd het tooneel van een' burgeroorlog tusfchen twee *Nabobs*, waarvan de een door de *Franschen*, de ander door de *Engelschen*, begunftigd werd. Door de Betrekkingen tusfchen de Nederlanders en Haider Ali.

(*) HUYSER, t. a. pl.

(†) *Boeken van Ceylon* 1767, I. D. *fol.* 415-417. 1768, III. D. *fol.* 775. 782. Op *fol.* 868. 869. vindt men een verflag van een *Examen* bij het godgeleerde kweekfchool te *Colombo*, 't welk niet zeer voor de doelmatigheid van het onderwijs aldaar pleit. Trouwens de preekmethode in het vaderland (althans in *onze* taal) was ook nog niet veel bijzonders. De kweekelingen waren *Malabaarsche* of *Cingaleesche Mestizen*, blijkens hunne *Portugeesche* namen. Onder dezelve was één *Hollander*, MANUEL JURIAAN ONDAATJE.

overwinningen der laatſten in *Bengale* zoowel als in zuidelijk *Indiën* , en den voordeeligen vrede, dien zij met *Frankrijk* ſloten, zou de *Fransche Nabob*, gelijk hij genoemd werd, in de grootſte verlegenheid geraakt zijn; dan hij bekwam een' onverwachten ſteun in eenen dier gelukzoekers, welke meermalen in *Indië* zoo ſpoedig verdwijnen als opkomen. Doch deze was een man van ongewone talenten, wiens krijgskunst, werkzaamheid en volharding zijnen gezworen' haat tegen de *Engelschen* evenaarden. Het was de *Mohammedaan* HAIDER ALI, die in dienst van den *Hindoeschen*-Koning van *Maissoer* (een bergachtig landſchap in het harte des lands) eerst dien Vorst door veroveringen in de omſtreken zeer magtig had doen worden, en naderhand als een ſchijnkoning in een zijner paleizen had opgeſloten, terwijl hij het geheele gebied voerde (1760). Allengs breidde hij zijne magt over het geheele zuiden van *Malabaar* uit, en ſtichtte daar een Rijk, hetwelk hij aan zijnen zoon heeft overgelaten, en 't welk bijna veertig jaren geſtaan heeft. Na verſcheidene oorlogen met de *Maratten* wendde hij het oog oostwaarts, alwaar de *Engelschen* hunne magt over de van *Carnatica* afhankelijke Provinciën *Madura*, *Tanjour*, *Marwar* en *Tinavelly*, die alle ook met de *Hollanders* te *Negapatnam* in betrekkingen ſtonden, uitbreidden. Hij vervoegde zich bij een aantal inlandſche Vorsten, ſloot vrede met de *Maratten* en den *Nizam* of Oppervorst van *Dekan*, beide bondgenooten der *Engelschen*, (den laatſten Vorst wist hij door het huwelijk van deszelfs dochter met zijnen zoon TIPPOE aan zich te verbinden) en hij zou zijn doel, de verdrijving der *Britten* uit *Carnatica*, waarſchijnlijk

bereikt hebben bij eenige onderfteuning uit *Frankrijk*. Doch de geldmiddelen van dat Rijk waren in de uiterfte wanorde. Om dus met eene *Europische* Mogendheid (waarvan hij de noodzakelijkheid inzag) een verbond te fluiten, vond hij niemand gefchikter dan de *Nederlanders*, meesters van *Negapatnam*, *Paliacatte* en het nabij gelegene *Ceylon*. Hij deed dus aanzoek aan de *Ceylonsche* Regéring, om een *verdedigend verbond* te fluiten, en hem vooreerst olifanten, gefchut, buskruid, geweren en verdere krijgsbehoeften te leveren, tegen betaling hetzij in geld hetzij in peper. Bij eenen oorlog der *Nederlanders* met eenige *Europische* Mogendheid nam hij dan de befcherming hunner bezittingen op het vaste land van *Indostan* op zich, mits men hem en zijn volk, op denzelfden voet als de toenmaals in dienst zijnde *Sipayers* of *Indische* huurbenden, betaalde. Daarvoor zou men hem ook tegen eenen aanval van *Europische* Mogendheden moeten befchermen. In zijne oorlogen met andere *Indische* Vorsten verlangde hij geene hulp.

Dit aanzoek werd mondeling, doch te gelijk met eenen brief des *Khans* zelven en een fchrijven van den weleer door de *Franschen*, daarna door HAIDER ALI befchermden *Nabob* van *Carnatica*, *Radja* SAHEB, aangebragt door den Heer LA BAUME, eenen *Franschman* in *Hollandsche* dienst, die eenen zijner werfofficieren aan dien destijds verdrevenen Vorst had gezonden, om hem denzelven aan te bevelen. Dit was echter flechts een voorwendfel; de Gouverneur van *Ceylon* wenschte door dien verdreven' *Nabob* met HAIDER in kennis te komen, en had het plan van een tegenwigt tegen den *Engelschen*

invloed door hem ontworpen (*). SAHEB liet zich deze gelegenheid voor zich en zijn' vriend niet ontsnappen, om zich in de gunst der *Hollanders* aan te bevelen. *De liefde*, schrijft de *Radja* aan den Gouverneur Baron VAN ECK, *en de goede vriendschap der Hollanders is in ons hart vast gegrond*, *welke weldaad wij ons leven lang niet zullen vergeten.* LA BAUME was van *Cochin* te *Colombo* overgekomen, en

29 April 1766. had deze, zoo mondelinge als schriftelijke aanzoeken overgebragt. De Gouverneur FALCK schreef daarover dadelijk aan den Gouverneur VAN DE PARRE naar *Batavia*, en vond in dit verbond (enkel als *ruilhandel* beschouwd) geene zwarigheid, te minder, daar hij op de oorlogsbehoeften, tegen peper ingewisseld, veel hoopte te winnen; doch in de levering der olifanten vond hij beletselen, die nogtans HAIDER ALI zou trachten weg te nemen, door zoo vele olifanten en oorlogsbehoeften als mogelijk van *Ceylon*, *in zijne eigene vaartuigen*, af te halen; het overige hoopte hij, dat men hem uit *Batavia* naar *Cochin* zou zenden. FALCK beval den Gouverneur Generaal zulk een verdrag niet onduidelijk aan, doch wilde de verdere handeling en uitvoering aan den Gouverneur van *Cochin* overlaten, waartoe echter HAIDER weinig genegenheid toonde, uit vrees van ontdekking door de *Engelschen.* De *Ceylonsche* Gouverneur meende, dat zulk een verbond, in geval van oorlog met eenen *Europischen* vijand, der Maatschappij zeer voordeelig zou zijn, en hoopte, dat de hulp van den *Sultan* (†) wel *kosteloos* te bekomen zou

(*) *Boeken van Ceylon* 1767, I. D. *fol.* 418.

(†) Dien titel bekwam HAIDER althans naderhand. De

zijn, tegen de belofte van een *gedeelte der veroveringen.* „De naam alleen," voegt er FALCK bij, „van dergelijke overeenkomst met eenen zeer magti„gen Landheer getroffen, zou het aanzien van onze „Maatſchappij in deze westerſche kwartieren naar al„le waarſchijnlijkheid doen rijzen (*)." De noodzakelijkheid hiervan had FALCK in een' vroegeren brief van 12 April reeds aangedrongen, zeggende, „dat „de Maatſchappij, hare vreedzame grondregelen bij „aanhoudenheid volgende, het voorwerp van min„achting bij de *Westersche* Natiën (die van *Hindos„tan*) worden, en het ééne voordeel van de han„del na het ander verliezen zou, terwijl hare me„dedingers hunnen handel op eene geduchte wijze „dreven, en de middelen om zich ſterk te maken, „door de *Indische* Grooten zelve deed betalen." Ten bewijze voerde hij den *Nabob* van *Carnatica*, MOHAMMED ALI *Khan*, aan, die (natuurlijk op aanzetting der *Engelschen*, even als de *Nabob* van *Bengale*), „met de *Nederlanders* in onmin ſcheen te *wil„len* geraken, om zich dan ontſlagen te achten van „het voorſtaan der weinige regten, die zij, in verge„lijking der *Engelschen*, nog bezaten (†).

Ondertusſchen vereenigde zich HAIDER ALI met den broeder van MOHAMMED ALI zelve, met *Radja* SAHEB, en ontving ook eenige hulptroepen van den *Nizam*, zoodat hij of in perſoon, of door zijnen zoon TIPPOE *Madras* belegerde, en MOHAMMED ALI

Oorlog van Haider Ali tegen de Engelſchen.

Gouverneur noemt hem hier verkeerdelijk *Nabob*, welken titel hij nooit heeft gedragen.

(*) *Boeken van Ceylon* 1767, I. D. *fol.* 422. De brieven zelve, *fol.* 423. 424.

(†) *Boeken vau Ceylon* 1767, I. D. *fol.* 417.

verfloeg, die echter door eene list zijn' broeder van het Bondgenootſchap wist af te trekken, en vervolgens, terwijl deze op hem vertrouwde, te *Madura* gevangen te nemen. Door dit verraad werden de Bondgenooten genoodzaakt, van *Madras* af te trekken;
26 Sept. 1767. er viel bij *Trinemally* een hoofdſlag voor, waarin de *Engelschen* onder den Overſten SMITH, of volgens anderen KEMBLES, eene volkomene overwinning behaalden, en 56, of volgens hunne eigene berigten 70 ſtukken geſchut, allen krijgsvoorraad en bagaadje wonnen. Het verlies der *Engelschen* was van weinig belang. Deze neêrlaag had voor HAIDER de nadeeligſte gevolgen. De *Nizam*, zijn nieuwe
23 Febr. 1768. bondgenoot, viel van hem af, erkende bij den vrede MOHAMMED ALI voor regtmatigen *Nabob* van *Carnatica*, en ſtond zelfs geheel *Maissour* of het Rijk van HAIDER (waarop hij, als Opperlandvoogd des *Mogols*, aanſpraak had) aan de *Engelschen* af. HAIDER trok daarop in zijne bergen terug, en werd door den regentijd voor de vervolging der *Britten* beſchut.

Het is ons niet gebleken, of de Regéring van *Nederlandsch Indiën* eenig werk gemaakt hebbe van het door den Gouverneur FALCK zoo ijverig aanbevolene verdrag met dien Vorst. Het is denkelijk, dat de ſpoedige neêrlaag van HAIDER en de afval des *Nizams*, onze voorzigtige Regéring daarvan terug gehouden heeft. De *Engelschen* ſneden HAIDER weldra van de Oostkust af, en poogden zulks ook in 1769 van de Westkust te doen, door de verovering van *Mangaloer*, zijne beste krijgshaven in *Canara* op de kust van *Malabaar*. Doch HAIDER dreef hen terug, maakte in *Mangaloer* de krijgskas en al het geſchut buit, keerde toen weder naar de Oostkust,

verwoestte *Carnatica*, dat land van *Engelands* belangrijkſten bondgenoot, te vuur en te zwaard, betwistte aan de *Engelsche* legermagt met 40,000 ruiters en 12,000 voetknechten het ſlagveld, hetwelk zij ſlechts met groote moeite ter naauwernood behielden (4 Oct. 1768); vervolgens bedreigde hij op nieuw *Madras*, weshalven de *Engelschen* blijde waren, door den vrede ſlechts niets te verliezen. HAIDER ALI behield alle zijne bezittingen. Er is geen twijfel aan, indien hij eenige jaren vroeger, met zijne toenmalige magt, het tooneel had betreden, of hij zou door hulp der *Franschen* en *Nederlanders* de *Engelschen* uit het zuidelijke *Hindostan* hebben kunnen verdrijven. Thans was hunne magt in *Carnatica*, waar de *Nabob* van hen even zoo afhankelijk was als die van *Bengale*, duurzaam gevestigd, en onze bezitting *Negapatnam* was bijkans ter hunner beſchikking.

Eenige min belangrijke geſchillen van onzen Opperkoopman te *Madura* en *Trichinopoly* met *Indische* Vorsten gaan wij kortheidshalve voorbij (*). **Kleine geſchillen in Coromandel.**

(*) Zie dit alles nader in het *Kort Detail van het voorgevallene in de Madureesche*, *Marruasche* en *Travancoorsche* Rijken ſedert 1 Jan. tot ult. Dec. 1767, *Boeken van Ceylon*, *fol.* 791–842. Alsmede over HAIDER ALI: BENZLER, *Geschichte der neuesten Weltbegebenheiten im Grossen*, *von* 1755–1787, III. B. ſ. 268–270. 418–427. SPRENGEL, *Bibliothek der neuesten Reisebeschreibungen*, IV, B. 2. Abth. HYDER ALY *und* TIPPO SAHEB, *oder Historisch geographische Uebersicht des Mysorischen Reichs*, *nebst dessen Entstehung und Zertheilung*, ſ. 9. 11. 12. 24–27. Vroeger was HAIDER nog eens (doch ſlechts zijdelings) met de *Nederlanders* in aanraking geweest. Hij beoorloogde de *Hindoesche* Vorsten op de kust van *Malabaar* (de *Nairos*), die de *Mooren* of *Mohammedanen* onder

Vredejaren. Dood van van de Parra. Riemsdijk en de Klerk Gouverneurs-Generaal.

Na het einde des oorlogs op *Ceylon* volgde, gelijktijdig met de herstelling des vredes in *Europa*, eene reeks van vredejaren, die zich door geene bijzonder belangrijke gebeurtenissen onderscheidden. De Gouverneur-Generaal VAN DE PARRA overleed, na een vijftienjarig Bestuur, in 1775, en werd door den Directeur-Generaal VAN RIEMSDIJK uit *Utrecht* opgevolgd, die echter nog geene twee jaren in 't Bewind bleef, maar in 1777 door den toenmaligen Directeur-Generaal DE KLERK werd vervangen, die reeds 67 jaren bereikt en daarvan 50 in *Indië* had doorgebragt (*). Op *Java* bleef het vrede, daar de magt des *Sousouhounangs* en die des *Sultans* zoo wel in het evenwigt hingen, dat zij noch elkander, noch vooral de *Nederlandsche* O. I. Maatschappij konden benadeelen. Met *Borneo's* Westkust opende zich een uitzigt op naauwer betrekkingen.

Dit groote en belangrijke eiland, met *Madagascar*

---

hen, uit nijd wegens derzelver rijkdom, verraderlijk aangevallen, en 600 daarvan vermoord hadden. De overigen namen in de *Hollandsche* vesting *Cranganoor* de toevlugt. HAIDER ALI, zelf *Mohammedaan*, was hierover ten hoogste verstoord, overwon de *Nairos*, nam *Calicoet*, de hoofdstad van den *Samorin* in (die ons vroeger meermalen is voorgekomen), eischte eene brandschatting van 120 Millioenen Ropyen, en sloot den *Samorin* in zijn paleis op, die zich toen uit wanhoop met zijn geheele geslacht verbrandde (zie SPRENGEL, f. 18. 19.). Het zal toen ook wel geweest zijn, dat hij aan de Maatschappij de beide kleine forten *Chettua* en *Paponetty* op *Malabaar* ontnomen heeft. HUYSER, *Beschr. der O. I. Etablissementen*, bl. 113. De Maatschappij verloor daaraan echter niet veel.

(*) HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 52. 53.

en *Nieuw-Guinea* het grootste der wereld, bezit heerlijke, diep binnenwaarts ook voor groote vaartuigen bevaarbare rivieren, eene van welke in onzen tijd door de Heeren HOGENDORP, HARTMAN en GRONOVIUS tot diep in het land, ja tot voorbij het middelpunt van hetzelve (West en Oost) is opgevaren (*). Het eiland heeft aan alle zijne kusten een' aangespoelden grond, rijker zelfs dan die van *Java* en *Sumatra*, die, aan de Zuid- en Westkust door den grooten Oceaan bestookt, aan die zijden minder vruchtbare stranden hebben. Slechts gebrek aan handen ter droogmaking van moerassen en afleiding der stilstaande wateren tot vruchtbaarmakende stroomen, belet die kusten, al de welige vruchtbaarheid van *Java's* grond te vertoonen. Het land brengt diamanten en goud uit het delfstoffelijke; peper, rijst, sago, bindrotting (*bamboes*) en ijzerhout uit het plantenrijk voort, en er zouden ook zeer goed koffij, kruidnagelen en muskaatnoten kunnen groeijen. Uit het dierenrijk heeft men was, vogelnestjes (voor eene lekkernij gehouden), en uit de omliggende zeeën zeeschildpadden (*caret*), paarlen en eene soort van zeekwal, bij de *Chineezen* zeer bemind, en *agar-agar*. Er zijn op het eiland geene verscheurende dieren. In den noordhoek (die echter altijd buiten het bereik der *Nederlandsche* magt is gebleven) groeit de beste kamfer. Men berekent, dat jaarlijks voor *zes Millioenen Spaansche* matten aan goud wordt uitge-

Borneo. Vestiging der Nederlanders aldaar. De Westkust wordt hun afgestaan.

(*) Graaf VAN HOGENDORP, *Bijdragen tot de Huishouding van Staat in het Koningrijk der Nederlanden*, X. D. bl. 73. 74.

voerd (*). Moeijelijk is het, de waarde der gevondene en uitgevoerde diamanten te bepalen. De landbouw zou eene geheel andere en hoogere vlugt nemen, indien de kustbewoners niet meer zeeroovers, of op zijn best tusſchenhandelaars, dan landbouwers, en de inwoners der binnenlanden geene mijnwerkers waren. De laatstgenoemden zijn *Chineezen*, begroot op omtrent 100,000 mannen, die ſlechts inlandſche vrouwen nemen, en zich behalve met de mijnwerken oók met den handel in goud en lijnwaden, en met handwerken ijverig bezig houden. Zij zijn grootendeels onafhankelijk. De kustbewoners zijn zamengevloeid uit drie Natiën: *Maleijers*, oorſpronkelijk uit *Sumatra*, en overal in den *Indischen Archipel* verſpreid, een zedeloos, ſpeel- en twistziek volk; *Boegineezen* uit *Boni* en *Celebes*, ijverige en groote handelaars, vooral in *opium* en lijnwaden; en *Arabieren*, welke laatſte niet alleen handel dreven, maar ook, wegens den eerbied hun betoond als landgenooten van den Profeet van *Mekka*, wiens leer de kustbewoners belijden, de heerſchappij over een aantal kleine Staten langs de West- en Zuidoostkust hadden verkregen; terwijl de woeste, doch geleidelijke en, in weêrwil hunner wreede gewoonten (†), zachtzinnige *Dayakkers* in

(*) Volgens de berekening van den doorkundigen Raad van *Indië*, MUNTINGHE. Zie zijn opſtel over *Borneo*, in den *Recensent ook der Recensenten*, Jan. 1831, waaruit deze berigten ontleend zijn.

(†) De *Dayakkers*, zoo 't ſchijnt verwant met de *Alfoereezen*, hebben de verſoeijelijke voorouderlijke inzetting, dat niemand trouwen mag, zonder zijne vrouw *ten minste* één menſchenhoofd te hebben gebragt. Zij doen dit ook, maar zonder bloeddorst.

de binnenlanden, die flechts befchaving behoeven, deels onafhankelijk zijn, deels (vroeger) de Christelijke, en thans de *Mohammedaansche* leere belijden (*). Van de Staten op de kust was *Succadana* weleer de magtigfte; het beheerschte *Sambas* ('t welk zich echter al vroeg had losgefcheurd, en magtiger was, dan thans), *Mompawa*, *Landak*, *Sangoei* en *Tayang*, *Simpang* en *Kandawangan*; doch alle deze rijkjes fcheurden zich los, zoowel van het gebied van *Succadana*, waarvan de rijkszetel zelfs binnenwaarts naar *Matam*, aan de rivier van *Katappa*, verlegd werd, als van het vroeger aldaar heerfchende *Bantam*, waarvan *Succadana* zelve leenroerig geweest was. Het jongfte dier rijken was dat van *Pontianak*, in 1770 door den *Arabier* SEID ABDUL RACHMAN geflicht. Deze oefende het hier noch ongewone noch fchandelijk gekeurde beroep van *zeeroover* uit. Daar hij buitengemeene bekwaamheden bezat, wist hij grooten buit te maken, fchoon hij de middelen niet ontzag, en vele fchepen van *Europeërs* met het bloed der manfchap bezoedelde. (Doch als *Mohammedaan* rekende hij dit misfchien, als oorlog tegen de Ongeloovigen, voor een verdienftelijk werk.) Eenmaal meester van *Pontianak* geworden, regeerde hij met kracht. Hij hield eene geregelde krijgsmagt van alle *Mohammedaansche* bewoners, en ftelde een vast tarief van in- en uitgaande regten vast.

Deze nieuwe, uit het niet opgerezene, magt boe-

(*) Ten tijde van VALENTIJN waren in het Rijk van *Banjermassing* op de Z. O. kust 4000 *Dayakkers* tot het Christendom bekeerd. Alle reizigers komen overeen in de ftelling, dat deze menfchen, gelijk de *Alfoereezen*, onder eene zeer ruwe fchors eene goede kern bezitten.

zemde aan de kleine Vorsten op de kust niet weinig bekommering in. Eensklaps viel het hun, vooral den Sultan van *Landak*, in, dat zij een' Opperheer hadden, niet den zwakken Sultan van *Matam*, maar den Koning van *Bantam* op *Java*, wiens magt in hunne verbeelding door den afstand vergroot werd. Doch in de vele jaren, dat deze Vorst geen gezag over *Borneo* had uitgeoefend, waren zijne betrekkingen zoo zeer veranderd, en was zijn aanzien zoo zeer verminderd, dat er aan handhaving der regten van eenen afgelegenen leenman niet te denken was. Hij ſtond dus zijne regten op de geheele Westkust van *Borneo* gereedelijk aan de *Oostindische* Maatſchappij af, die hem thans beheerschte. Doch de *Indische* Regéring, onder het verſtandige bewind van DE KLERK, was niet genegen om hare ſchatten tegen eenen magtigen Vorst, gelijk den Sultan van *Pontianak*, te verſpillen; zij bediende zich veeleer van de regten, door dien afſtand verkregen, om den Sultan als haren cijnsbaren leenman te erkennen, en hem dus de regten, die hem nog ontbraken, te geven. Maar nu vestigde zich ook de Maatſchappij te *Pontianak* (1776). Er werd eene faktorij geſticht, met zes ſtukken geſchut, eene gewapende brik en honderd man voorzien, onder eenen Reſident als burgerlijk ambtenaar, en eenen Kapitein als krijgsopperhoofd, voorts eenen ſchrijver, boekhouder en heelmeester. Te *Landak*, hetwelk, door den afſtand van wegens *Bantam*, ook onder *Nederland* gekomen was — thans eenen wezenlijken, in plaats van een' ſlechts in naam beſtaanden Oppergebieder – rigtte men eene dergelijke faktorij op, doch kleiner. In 1779 erkende ABDUL RACHMAN bij verdrag de Opperheerſchappij der Maat-

ſchappij, die zich daarbij de *regtstreeksche* oppermagt over de *Javanen*, *Chineezen* en *Maleijers* voorbehield, zoo dat hij ſlechts over zijne *Arabieren* gezag behield. Ook mogten er verder niet meer dan een bepaald getal *Chineezen* worden toegelaten; want de Maatſchappij zag wel vooruit, dat dit nijvere volk, 't welk zoo verbazend vermenigvuldigt, haar eerlang de oppermagt over *Borneo* zou betwisten (*).

Omwentelingen op Banjermasſing op Borneo's Z. O. kust.

Op de Zuidoostkust van *Borneo* had omtrent dezen tijd ook eene omwenteling plaats, die later aan de *Nederlanders* invloed op dezelve verſchafte. Reeds meermalen hadden zij betrekkingen met de inlanders aangeknoopt, wier valsch en trouweloos karakter die echter ſteeds had doen afbreken. Dus was het onder anderen in 1669 gegaan. De *Engelschen* meenden zich nu daarvan te bedienen, om handelsvoordeelen met de inlanders te bedingen, wier Vorsten hen in 1698 derwaarts uitnoodigden; doch in 1707 werden alle de beambten, benevens de geheele *Engelsche* bezetting, vermoord. Daarop wendde zich de Sultan weder aan de Maatſchappij te *Batavia*, die het echter ſtandvastig weigerde. De latere gebeurtenisſen in 1756 hebben wij gezien. Dit alles gebeurde onder de Regéring van Vorsten, die zich beroemden van het bloed der aloude *Javaansche* Keizers te zijn, die hunne voorouders als Stadhouders derwaarts gezonden hadden, doch welke zich onafhankelijk hadden gemaakt. Doch in het midden der achttiende Eeuw werd deze Vorstenſtam op zijne beurt door eenen neef, voogd van den wettigen erf-

(*) Zie MUNTINGHE t. a. pl. HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 272–274.

genaam, verdrongen, hetwelk tot burgeroorlogen en ontzettende wreedheden aanleiding gaf, daar de voorſtanders des afgezetten' Konings zich langs allerlei wegen weder in het gezag poogden te herſtellen. Wij zullen naderhand zien, in hoe verre zulks de *Nederlanders* bevoordeelde (*).

Gebeurtenisſen op Celebes. Macasſar met ſtorm ingenomen.

Op het eiland *Celebes* was thans *Macassar* aan het afnemen, terwijl *Boni* meer en meer toenam. Dit Rijk, ſedert *Raja* PALACCA in 1660 onze Bondgenoot, was door de *Nederlandsche* beſcherming zeer in magt toegenomen, en had bijkans over de geheele Oostkust van *Celebes* zijn oppergebied uitgeſtrekt. Eene menigte kleine Vorsten, in het verbond tusſchen de Maatſchappij en de Regenten van *Celebes* begrepen, werden van lieverlede zoodanig aan den invloed van *Boni* onderworpen, dat hunne onafhankelijkheid nog ſlechts in naam beſtond (†). De *Boniërs* of *Bougineezen* bevoeren ten koophandel, ter visſcherij of ten zeeroof bijna alle de wateren van den *Indischen Archipel.* Deze vermeerdering van magt en aanzien is te merkwaardiger, daar *Boni* zeer dikwerf onder *Koninginnen* ſtond, die echter meestal van een' mannelijken aard waren, zoo als BATARA TOJA in 1726 tot 1749. Doch *Macassar* was nog niet geheel vervallen. Eerst langzamerhand verloor het den eerſten rang in het eiland, en wel voornamelijk door inwendige verdeeldheden; doch ſomtijds gaven juist die twisten hetzelve eene ongemeene kracht. Zoo nam in 1734 zekere KRAING BANTO-

(*) HOGENDORP, p. 278. 279.

(†) Generaal Majoor VAN DEN BOSCH, *Nederlandsche Bezittingen*, II. D. bl. 79. 80.

LANKAS den troon van *Goa-Macassar* in bezit en verdreef den wettigen Vorst; hij vereenigde zich met den zeeroover SINKANG, nam de ſtad *Goa* in, belegerde de *Hollandsche* vesting *Rotterdam*, en bragt het Rijk van *Boni* in gevaar van den ondergang. Na eenen vijfjarigen oorlog werd hij nogtans door de *Hollanders* in 1739 in drie gevechten overwonnen, en *Goa* hernomen; BANTOLANKAS overleed aan zijne wonden, waarmede de oorlog een einde nam, en de *Macassaren* zich onderwierpen. De vereenigde *Hollanders* en *Boniërs* vervolgden daarop de zeeroovers naar *Wajou* en behaalden twee overwinningen. Van toen af bleef de rust tamelijk bewaard tot op 1767, wanneer de Koning zich op *Goa* niet veilig oordeelde en naar *Bima* vlugtte, van waar hij door de *Hollanders* naar *Batavia* werd overgebragt, en om een verblijf op *Ceylon* verzocht, hetwelk hem toegeſtaan werd. Men leide dien gewezen' Koning 50 Rijksdaalders in de maand toe! Daarop volgden nog in 1768 en 1769 verſcheidene Regéringsveranderingen, tot dat in 1776 een gelukzoeker, met name SANKILANG, van zoo gemeenen oorſprong, dat zijne afkomst ſteeds onbekend is gebleven, op *Celebes* een gevaarlijk oproer berokkende, hetwelk *zestien* jaren lang het land aan regéringloosheid ten prooi gaf. In 1778 werd de gelukzoeker meester van de ſtad *Goa-Macassar*, en van de rijkskleinodiën, die in het Oosten ware zinnebeelden van het gezag zijn. Nu moest de Maatſchappij volſtrekt haar aanzien doen gelden. DE KLERK, die in *Borneo* het gezag der Maatſchappij had uitgebreid, kon zulks op *Celebes* niet laten vervallen (immers, alle Regéringsveranderingen, buiten de wettige troonsopvolging, mogten

bij de Vorsten van *Celebes* niet zonder tusſchenkomst der Maatſchappij plaats hebben). Men zond dus eenige troepen uit *Java*, onder den Majoor SEIDLERS, en onder de inlanders voornamelijk *Madureezen* daarheen, die zich bij den aanval op de ſtad *Macassar* ongemeen onderſcheidden. De Majoor getuigde naderhand zelf aan den levensbeſchrijver van DE KLERK, dat zonder de *Madureezen* er niet ligt zulk een ſpoedig einde aan den oorlog zou gekomen zijn, gelijk nu het geval was. *Macassar* werd ſtormenderhand ingenomen, de vestingwerken geſlecht, en de opvolging in het Rijk naar de verkiezing der Maatſchappij geregeld. Echter bleef SANKILANG in de binnenlanden nog twaalf jaren (tot 1790) gewapend op de been, hoezeer dan ook deze vijandelijkheden voor de Maatſchappij van weinig belang waren.

Veranderingen in de Molukken.

Ook in de *Molukken* deed DE KLERK het gezag der Maatſchappij gelden. De Koningen der eilandjes *Tidor* (voorheen altijd de mededinger van *Ternate*) en van *Bachian* werden, zoo 't heette om derzelver *kwaadwilligheid*, afgezet, en die landen even als *Ternate*, geheel afhankelijk van de Maatſchappij, met Koningen ſlechts in naam (*).

De Nederlanders op Sumatra door de Engelſchen benadeeld.

Op *Sumatra* werden de *Engelsche* faktorijen, die vroeger het eigendom der *Nederlanders* geweest en naderhand door de *Franschen* veroverd waren, bij den vrede van 1763 aan de eerstgemelden terug gegeven. Er had op dat goudrijke eiland eene gelijkſoortige omwenteling plaats gehad als op *Borneo*, doch

(*) HUYSER, *Beschrijving der O. I. Etablissementen*, bl. 42. 43. *Leven van* DE KLERK, bl. 55. 56. CRAWFURD, III. D. bl. 388. 526. 527. 534. 535.

ten nadeele van de *Nederlanders*, gelijk dáár ten hunnen voordeele. De *Nederlandsche* Maatſchappij had reeds in 1693 met den Koning van *Baros*, heer der N. W. kust van *Sumatra*, een handelsverdrag geſloten; doch de ondergeſchikte Regenten maakten zich allengs onafhankelijk, en onvoorzigtiglijk erkenden de dienaars der Maatſchappij die onafhankelijkheid, door afzonderlijke verdragen met die inlandſche Regenten te ſluiten. Deze misſlag gaf aan die kleine Despoten den moed, hunnen Opperheer, den Koning van *Baros*, geheel de gehoorzaamheid op te zeggen; en de *Nederlanders* op *Padang* meenden daaruit veel voordeel te trekken. Doch zij bedrogen zich. De *Engelschen* kwamen en boden aan de *Sumatrasche* Regenten voordeeliger voorwaarden, die gereedelijk aangenomen werden, „want," dus redeneerden de vrijgeſtelde *Sumatrasche* Heeren, „wanneer men de „magt heeft, verbonden te maken, zoo heeft men „ook die, van dezelve te breken, en voordeeliger „met anderen te ſluiten." Daar de Maatſchappij op *Sumatra's* Westkust de kracht niet ontwikkelen kon, die zij op *Ceylon* had ten toon geſpreid, zoo kon zij deze onderkruiping niet beletten, en leed daardoor in den handel veel verlies. In 1765 poogden de *Britten* ook meester te worden van het binnenlandſche distrikt *Passamang*, zes mijlen ten zuiden des Evenaars, niet zoo zeer wegens den aanzienlijken handel, als wegens overvloed aan levensmiddelen, waaraan de Noordoostkust anders gebrek heeft. Een der kleine Vorsten nogtans gaf den *Nederlanderen* berigt van de reeds vergevorderde onderhandeling, en verleende hun bijſtand; zoodat zij het Rijk van den magtigen bergvorst van *Kinaly* gewapenderhand

innamen en hem noodzaakten bij de *Engelschen* om onderhoud te bedelen. Doch de *Nederlandsche* bezetting aan de rivier *Taujong* werd den 5den Junij 1772 verraderlijk overvallen en vermoord, waarop de genoemde *Raja* weder in het bezit van zijn goudrijk gebied kwam (*). Op *Palembang* (*Sumatra's* Oostkust) werd eene nieuwe vijfhoekige ſterkte gebouwd, wegens de bouwvalligheid der oude (†).

Siam tracht weder handelsbetrekkingen met Nederland aan te knoopen. Handel met Mascate.

Aldus breidde de Maatſchappij ten *Oosten* van *Batavia* haar gebied nog altijd uit, of wist het ten minſte te handhaven, doch om de *West* begon zij voor de *Engelschen* te zwichten, gelijk wij in het geval van *Bengale* en *Sumatra* hebben gezien. (*Ceylon* maakt hier eene roemrijke uitzondering.) De handel bleef nog ſteeds voortgaan, zoowel naar de oostelijke als westelijke landen van zuidelijk *Aziën*, en de gezaghebbers dier landen koesterden nog eerbied voor de Maatſchappij, uit hoofde van haren ouden roem. Men dreef, in het oostelijk ſchiereiland, nog handel op *Arracan* en *Pegu* (§), alsmede op *Siam*, hoewel in die landen groote omwentelingen hadden plaats gehad. In het midden der achttiende Eeuw was namelijk door zekeren ALOMPRA het thans zoo aanzienlijke Rijk der *Birmannen* geſticht, hetwelk eerst hun vaderland *Ava* omvatte, daarna hunne verdrukkers, de *Peguanen*, ten onder bragt, en vervolgens zich over *Arracan* en een gedeelte van *Siam* uitbreidde. De hoofdſtad van laatstgemelde Rijk was ook in een dringend gevaar, om in handen der *Birmannen* te

(*) ESCHELSKROON, *Besch. van Sumatra* in EBELING *Bibl. der Reisebeschreibungen*, III. Th. ſ. 19. 20. 45. 46.

(†) HUYSER, *Beschrijving*, bl. 64.

(§) Zie *Boeken van Batavia* 1760, III. D. *fol.* 979-984.

vallen (*), en het Rijk werd deerlijk verwoest; doch de dood van ALOMPRA redde de hoofdſtad. Nu echter gevoelden de *Siammers* dringende behoefte aan wapenen. In April 1769 wendde de Rijksbeſtuurder van *Siam* zich tot de *Indische* Regering te *Batavia*, met kennisgeving, dat het benaauwde land thans weder adem ſchepte, en den afgebroken handel met de *Nederlanders* weder wenschte aan te knoopen; men verlangde dus, dat de Maatſchappij zich weder in de Hoofdſtad zou vestigen, en den Koning met 1000 gewéren gerijven. Het eerſte werd voorshands geweigerd, doch het tweede ter helft ingewilligd; men leverde 500 ſnaphanen in ruiling tegen was en ſappanhout. Een aanzoek om hulp van twee gevlugte *Siamsche* Prinſen in het volgende jaar werd geweigerd.

In het westen van *Aziën* dreef men thans handel op *Mascate* (in *Gelukkig Arabië*) aan den ingang der *Perzische* golf (bij de onze *Masquatte* genoemd) (†).

Zorg voor de Godsdienst in Indië.

Behalve den handel en het landbezit begon men zich gedurende de Regéring van DE KLERK ook te *Batavia* op de hoogere behoeften van den geest toe te leggen. De toeſtand der Godsdienst in *Indië* was tot nu toe, gelijk men uit den aard der zaken kan nagaan, zeer treurig. De verre reis, het ongezonde klimaat, de verwijdering van dierbare betrekkingen hielden verreweg de meestbekwame Godsdienstleeraars terug van de bekleeding eener ſtandplaats in *Indiën*, en men moest zich dus meestal van de on-

(*) ZIMMERMAN, *de Aarde en hare Bewoners*, XIII. D. bl. 200.

(†) *Boeken van Batavia* 1761, I. D. *fol.* 231.

kundigſten, wel eens van katechizeermeesters en ziekentroosters, daartoe bedienen. Dit wekte de aandacht van eenige ijverige Godsdienstvrienden in 't vaderland, en de voorſlagen der Heeren PETRUS HOFSTEDE, VOLLENHOVEN en NUYS VAN KLINKENBERG tot voortplanting der Godsdienst in *Indië* zagen het licht. Men zond die ſtukken van wege de Kamer der Zeventienen om berigt naar *Batavia*. DE KLERK ſloeg daarop voor, om goede ſcholen aan te leggen, en door belofte, dat wanneer een predikant tien jaren gediend had, hij alsdan zijne halve jaarwedde ook in 't vaderland zou genieten, de Geestelijken aan te moedigen, om ook in *Indië* te dienen. Mogt hij het *twintig* jaren in *Indië* uithouden (eene groote zeldzaamheid zeker!) zoo zou hij met behoud zijner volle wedde mogen terug keeren. Doch hiervan kwam niets; en het bleef, omtrent deze verbetering, bij voorſlagen. De Predikant HOFSTEDE had het oprigten van een *Indisch* kweekſchool in het vaderland, voor aanſtaande leeraars, voorgeſlagen, zekerlijk het beste middel van allen.

Oprigting van het Bataviaſche Genootſchap der Wetenſchappen.

Er werd ook in 1778 een geleerd Genootſchap te *Batavia* opgerigt, zekerlijk het tweede in *Indië* na dat van *Calcutta*, en hetwelk ſedert zoo vele ſchoone vruchten ten behoeve der kennis van den *Indischen Archipel*, vooral van *Java* gedragen heeft, voornamelijk echter (men moet dit bekennen) nadat RAFFLES en HORSBURGH, hetzelve in de echte manier dier ſtudiën, waarvan den *Engelschen* de lauwer toekomt, ingewijd hebben.

Zorg voor den landbouw.

Den landbouw op *Java* moedigde DE KLERK mede aan, door een aantal onbebouwde landerijen te doen verkoopen, en de voordeelen daarvan, tot nu toe

door de inlandſche Regenten genoten, in de kas der Maatſchappij te ſtorten, waardoor derhalve een dubbeld nut bereikt werd. Aan den anderen kant onthief hij de inlandſche Regenten van de onmiddellijke betaling eener aanzienlijke geldſom, die zij nu van tijd tot tijd in 's lands voortbrengſelen konden afdoen. Hij weigerde de plegtige en omſlagtige hulde van de Regenten van *Java's* Noordoostkust in perſoon te ontvangen, deels uit hoofde zijner eigene nederige geaardheid, deels (gelijk men zeide) omdat hij vreesde, dat het toen zwak bevolkte *Batavia* door het talrijke gevolg dier bovenlanders voor eene overrompeling zou bloot ſtaan. Ook wilde hij niet, dat men voor hem met de koets op de ſtraat zou ſtil houden, gelijk tot nu toe het gebruik was (even als voor een' Oosterſchen Vorst), noch dat men, na het begin der Godsdienstoefening, bij zijn inkomen in de kerken zou opſtaan. Daarentegen maakte hij zich eene enkelde maal aan misbruik van gezag ſchuldig, door den Preſident en vier leden van het geregtshof te *Batavia* af te zetten, dewijl zij eenige papieren, die hun onder den eed van geheimhouding waren toevertrouwd, niet afgeven wilden. De Kamer der Zeventienen herſtelde hen echter volkomen in hunne eer en bedieningen.

Bepalingen omtrent de inlandſche Regenten. Zedigheid van de Klerk.

Eenentwintig maanden na zijne benoeming (10 Julij 1779) werd DE KLERK eerst plegtig als Landvoogd gehuldigd, nadat de bevestiging in dat hooge ambt door den Prins Stadhouder, WILLEM V. als Opper-Gouverneur-Generaal was ingekomen. Hij had nu bijna een' zeventigjarigen ouderdom bereikt, na vele aan *Nederlandsch-Indië* bewezene dienſten; alles was, zoo wel in het vaderland als in *Indië*, in eenen ge-

Ziekelijkheid van de Klerk. Hij legt zijn ambt neder en ſterft. Alting Gouverneur-Generaal.

wenschten vrede, en men plukte de rijke vruchten eener gelukkige onzijdigheid te midden van den oorlog tusſchen *Engeland* en *Frankrijk*. Doch de gevolgen eens hoogen ouderdoms begonnen zich bij DE KLERK te doen gevoelen. Zijne gedurige ziekelijkheid werd door eene zware ziekte vervangen, en een verblijf op zijne landgoederen, zoo te *Grogol*, twee uren van *Batavia*, als in de aangename en vrij gezonde voorſtad *Molenvliet* (*thans* te midden der *Bataviasche* bevolking gelegen!) was niet in ſtaat, zijne gekrenkte gezondheid te herſtellen. Hij verzocht dus om zijn ontſlag, hetwelk hem den 16den Maart 1780 werd toegeſtaan, en bij voorraad het Bewind aan den Directeur-Generaal ALTING opgedragen. DE KLERK overleed daarop den 1ſten September 1780, en ALTING werd kort daarna in 't Bewind bevestigd (*).

Wij ſtaan thans aan een zeer gewigtig keerpunt onzer Geſchiedenis. Het verleidende gebouw van de welvaart der *Oostindische* Maatſchappij, waarvan de grondſlagen reeds lang ondermijnd zijn, is op het punt, van bij den oorlogsſtorm uit het Westen in te ſtorten. Beſchouwen wij thans dus nog eens, hoe dit gebouw in de laatſte jaren geſteld was.

Toeſtand der O. I. bezittingen in 1780. Vermindering der uitdeelingen. Voordeelen van den Staat bij de Maatſchappij.

De uitdeelingen konden zich, niettegenſtaande den doorgaanden vrede, niet meer op dezelfde hoogte ſtaande houden. De achterſtallen in *Indië* waren in 1779 reeds tot bij de 85 Millioenen guldens opgeloopen. Het is waar: de raad, dien het groote handelhuis van HOPE & Co. in 1759 aan de Bewindhebbers der Maatſchappij gegeven had, om regtſtreeks handel op *China* te drijven, en mede de lijnwaadhandel uit

(*) HUYSER, *Leven van* DE KLERK, bl. 53-64.

te breiden, was van zulke voordeelige gevolgen, dat daaruit die verachtering voor een groot gedeelte vergoed werd; nogtans waren de uitdeelingen, die in 1720 en vroeger doorgaans *veertig* ten honderd bedroegen, omſtreeks 1747 reeds op 20, ſedert 1758 op 15 ten honderd gedaald, en nadat zij van 1766 tot 1769 weder tot 20 waren opgeklommen, in 1771 en acht volgende jaren niet meer dan 12½ ten honderd (*). Naar evenredigheid daalden dan ook de aandeelen, hoewel dezelve toch in 1780 nog 327 perCt. ſtonden (in 1723 waren zij over de 650 geweest, en zouden dus, naar mate de verminderde uitdeelingen, en vooral van derzelver oorzaken, veel lager hebben moeten ſtaan (†)). De aandeelen maakten intusſchen een belangrijk Artikel van handel op de beurs van *Amsterdam* uit, waar zij uit dien hoofde ook hooger ſtonden dan bij andere Kamers. De handel in ſtaatspapieren was in *Holland* reeds een gewigtig gedeelte van den algemeenen handel, en het verderfelijke actieſpel, onder den naam van *verkoopen op tijd bekend*, was in de zeventiende Eeuw in dit papier reeds zeer levendig, doch werd herhaalde malen verboden. Het land genoot als *onmiddellijke* voordeelen der Maatſchappij de aanzienlijke ſommen bij de verlenging van derzelver oktrooi betaald (in 1696 tot 1740 drie Millioenen, en na 1742 3 perCt. van hare jaarlijkſche uitdeelingen), maar ook meermalen buitengewonen onderſtand, zoo als in 1665 het on-

(*) Ieder *dividend* van 12½ perCt. bedroeg 807,480 guldens, en dus naar evenredigheid. Het verſchil bij de uitdeelingen van 1715 tot 1720 maakte dus jaarlijks 1,776,444 guldens uit.

(†) *Koophandel van Amsterdam*, II. D. bl. 38. 39. 47.

derhoud van twintig oorlogſchepen ten behoeve van den Staat, leveringen van ſalpeter (voor buskruid) tot lage prijzen, voorſchot van aanzienlijke ſommen en regten van in- en uitvoer, die in 1683 op 300,000 guldens geraamd, en ſedert 1690 tot op 364,000 jaarlijks verhoogd werden. De Particulieren moesten tot op 1777 den Staat 6 ten honderd van de oorſpronkelijke waarde hunner aandeelen, d. i. 180 guldens, betalen, hetzij er uitdeeling was of niet, en op de erfenisſen, in zoo verre die uit aandeelen der O. I. Maatſchappij beſtonden, werd eene belasting van den twintigſten penning of vijf ten honderd gelegd (*).

Beſtuur in het vaderland en in Indië.

Van de Regéring in het vaderland, de Kamer der Zeventienen, waarvan de Prins Erfſtadhouder ſedert 1748 altijddurend Voorzitter was, welken post hij in perſoon (hetgeen zelden geſchiedde) of door vertegenwoordigers bekleedde (†), is boven reeds geſproken. Behalve de Zeventienen was er nog eene jaarlijkſche bijeenkomst in *'s Hage*, uit tien Directeuren beſtaande, namelijk vier van *Amsterdam*, twee van *Middelburg*, en een uit elk der vier andere Kamers. In deze vergadering onderzocht men de brieven uit *Indiën*, en ſtelde de antwoorden op, die naderhand bij de Zeventienen herzien werden (§). Onder den Gouverneur-Generaal ſtond onmiddellijk de Directeur-Generaal van den koophandel. Was de Gouverneur-Generaal naar buiten de vertegenwoor-

---

(*) SAALFELD, *Geschichte des Holländischen Kolonialwesens in Ostindiën*, II. T. ſ. 34–40. RAYNAL, Ch. 38.

(†) Deze moesten uit voorname deelhebbers der Maatſchappij beſtaan, en in *Holland* en *Zeeland* woonachtig zijn.

(§) JANIÇON, *Etat présent de la Republ. des Provinces Unies*, T. I. p. 326.

diger van de Maatſchappij, moest hij daartoe al den luister van eenen *Aziatischen* Monarch ten toon ſpreiden, en had hij het oppertoezigt over de belangen van het uitgeſtrekte ligchaam, dat hij vertegenwoordigde (*); de Directeur-Generaal had door de tallooze bijzonderheden, op welke hij het oog moest houden, eenen nog bezwaarlijker post. Hij was belast met den aankoop van alle goederen, die de Maatſchappij noodig had, en met den verkoop van haren voorraad: hij moest alles, wat tot den koophandel in betrekking ſtond, nagaan, had de ſleutels aller magazijnen onder zich, en moest alle morgen de berigten ontvangen van alle opper- en onderkooplieden in dienst der Maatſchappij, of in betrekking tot dezelve ſtaande. De Raad van *Indië* was het eigenlijk beſturende ligchaam van het *Aziatische* onder *Nederland* ſtaande Rijk, waarvan de Gouverneur-Generaal ſlechts de Voorzitter was, en zonder wiens toeſtemming hij niets van belang mogt verrigten. Hij vergaderde doorgaans tweemaal 's weeks, en voorts zoo dikwerf als de Gouverneur-Generaal noodig oordeelde, hem zamen te roepen. Het getal der *gewone* Raden van *Indië* was vijf, dat der *buitengewone*, die ſlechts bij zeer gewigtige gelegenheden eene beſlisſende ſtem hadden, doorgaans acht, dus met de beide Opperhoofden vijftien perſonen (†).

(*) De Gouverneur-Generaal had 800 Rijksdaalders in de maand en 500 voor zijne tafel, behalve nog het onderhoud van zijn uitgeſtrekt huis, doch dit waren nog ſlechts de vaste inkomſten hem uit *het vaderland* toegekend: in *Azië* zat hij aan de bron der ſchatten, en had dagelijks gelegenheid zich, ook zonder eigenlijke oneerlijkheid, te verrijken.

(†) HUYSER, *O. I. Etablissementen*, bl. 15. Volgens JANI-

Regterlijk gezag.

Er was voor de regtszaken te *Batavia* een *Raad* of *Hof van Justitie*, aan hetwelk men van het Collegie van Schepenen te *Batavia* in hooger beroep kwam. De Voorzitter was tevens altijd lid van den Raad van *Indiën* en Grootzegelbewaarder; voorts bestond de Raad uit negen regters, waarvan er een Fiscaal was, een' afzonderlijken Waterfiscaal (tegen den sluikhandel) en een' Secretaris. Alle deze leden moesten in het vaderland tot Doctoren in de Regten bevorderd zijn. De magt dezer regtbank strekte zich zelfs over den Gouverneur-Generaal uit, wien hij voor zich roepen en, schuldig bevonden wordende, *ter dood veroordeelen kon* (*). De Schepenen-regtbank van *Batavia* bestond uit negen leden, en besliste over alle zaken, niet boven de 50 rijksdaalders, zonder beroep. Nog had men in die hoofdplaats de *Weeskamer*, de Collegiën van *Heemraden* (opzieners van wallen en dijken en tevens Burgerkrijgsraad), van *Boedelmeesters* (der vreemdelingen) en die van *huwelijks- en kleine zaken*, zooveel als Vrederegters, voor welke tevens de huwelijken gesloten werden (†).

Kerkelijke gesteldheid.

Wat het kerkelijke beheer betreft, zoo was de *Nederduitsche Oostindische* Hervormde Kerk geheel aan die in het vaderland onderworpen, en van hare

---

çON (p. 354.) was het gezamenlijke getal wel twintig Râden van *Indië*, zoo dat er toen (omstreeks 1730) meer moeten geweest zijn dan in 1780. Waarschijnlijk waren er niet altijd even veel buitengewone Raden, die zelden te *Batavia*, maar doorgaans in de overige gewesten, als bevelhebbers verstrooid waren. De Raden van *Indië* werden door de Zeventienen aan den Stadhouder voorgedragen, en van dezen uit een drietal verkoren. (*) JANIÇON, p. 335.

(†) JANIÇON, p. 356. 357. HUYSER, bl. 18.

klasſen en ſynoden afhankelijk. Zoo had de Maatſchappij het gewild, daar zij alle magt aan zich wenschte voor te behouden. Geen leeraar mogt in de Koloniën, zelfs niet in de Hoofdſtad *Batavia*, aangeſteld of zelfs wegens wangedrag afgezet worden, geene kweekſchool opgerigt, geen Katechismus ingevoerd, geen boek goedgekeurd worden zonder de bewerking of uitdrukkelijke bewilliging der Maatſchappij. Anders was de O. I. Maatſchappij niet karig in het onderhoud van predikanten, en wij hebben even te voren gezien, hoe men de predikanten, die huiverend tegen de verre reis en het vernielende klimaat opzagen, door belofte van jaargelden in 't vaderland na verloop van zekeren tijd zocht te lokken. Er werd eene ſom van 500 guldens aangewezen voor diegenen, welke zich op de *Leydsche* Hoogeſchool voor de kerkdienst in *Oostindië* wilden verbinden (*). Er waren kweekſcholen voor de vorming van inlandſche predikanten te *Batavia* en *Ceylon*. Voorts waren er vijf predikanten voor de twee *Hollandsche* kerken te *Batavia*, en een op het eiland *Onrust*, drie *Hollandsche* leeraars, die in 't *Portugeesch*, en twee, die in het *Maleitsch* predikten; deze talen leerden zij te *Batavia*, en trokken voor die buitengewone moeite eene verhooging van jaarwedde. Voorts was er nog een *Commissaris politiek* bij den Kerkenraad (†), van welken echter, althans van de predikanten, niet te vreezen was, dat zij, gelijk wel eens in 't vaderland gedurende de zeventiende Eeuw, de rol van *Demagogen* zouden

(*) BROES, *De Kerk en de Staat in wederzijdsche betrekking, volgens de Geschiedenis*, IV. D. 1. St. bl. 73. 74.

(†) JANIÇON, p. 357. 358.

ſpelen. Wij zien in het voorbeeld van VALENTIJN, hoe diep onderdanig en alles goedkeurend die Evangeliepredikers waren ten aanzien der *Edele Heeren*.

De Gouverneur-Generaal IMHOFF, die tot de *Luthersche* Gemeente behoorde (een bewijs dat men althans Protestanten buiten de Hervormden ook reeds tot hooge posten bevorderde), deed in 1746 eene fraaije kerk voor zijne talrijke geloofsgenooten te *Batavia* bouwen.

Onverdraagzame wetten.

Eene wet, die wij in ons verdraagzame vaderland van onze vaderen niet kunnen begrijpen, logenſtraft, helaas! eenigermate den lof, onzer *Indische* Regéring door buitenlanders gegeven, dat zij aan de vreemdelingen op *Batavia* de volkomenſte geloofsvrijheid gaf, mits (en deze *mits* is toch belangrijk) dat zij in de ſtad zelve geene openbare eeredienst uitoefenden. Maar de belemmering ſtrekte zich nog verder uit. Er was bij eene wet vastgeſteld, dat niemand, zonder gedoopt te zijn, een huwelijk zou mogen ſluiten, terwijl geene dan wettig gehuwden hunne kinderen als erfgenamen mogten nalaten, waaruit, door de natuurlijkſte gevolgtrekking, moet opgemaakt worden, dat geen ongedoopte aan zijne kinderen zijne bezittingen mogt nalaten. Wij hebben echter reden om te denken, dat deze wet zeer ſchaars, indien ooit, in praktijk is gebragt; zij zou anders zekerlijk de verhuizing van verreweg de meeste *Chineezen* en zekerlijk van alle *Mohammedanen* hebben ten gevolge gehad. Ook werd de doop in dit geval ſlechts als eene plegtigheid beſchouwd; want men noodzaakte de gedoopten geenszins tot eene geloofsbelijdenis, zonder welke de eerſte toch iets van geene beteekenis bleef. Men mag vermoeden, dat de geheele wet door aandrang van eenige geestelijke ijveraars in ons

vaderland is genomen, doch wij denken te gelijk, dat zij in *Indië* dadelijk achter de bank geschoven is (*).

Bijzondere hoofdkantoren. Batavia, Bantam, Cheribon en Java's N. O. kust.

Te *Batavia* bleef nog altijd de hoofdzetel van de magt der Maatschappij, alwaar alle schepen naar de onderscheidene neêrlatingen gelost en geladen werden, en waar men het kostbare hoofdbestuur had (†). Men klaagde reeds ten tijde van den Gouverneur-Generaal MOSSEL, dat juist in dit kostbare beheer de bron van het kwaad zat, hetwelk de Maatschappij deed verachteren; hij beweerde nogtans, dat deze hoofdstad, buiten alle de andere kantoren, jaarlijks 2,800,000 guldens wegnam, doch 3,300,000, en dus eene halve Millioen winst, opleverde. In het jaar 1779 was dit reeds, te midden van een' diepen vrede, tot 5,646,000 *verlies* achteruit gegaan. *Bantam*, alwaar men 's Konings paleis, de *Diamant* en de vesting *Speelwijk*, waar de *Nederlandsche* Resident vertoefde, benevens nog andere punten met 350 man moest bezetten: *Bantam* kostte slechts 78,262 guldens, hetwelk tiendubbeld goedgemaakt werd door den alleenhandel van den peper, dien men bedongen had, tegen $2\frac{1}{2}$ stuiver het pond. Tot dit Rijk behoorden de tegenoverliggende *Lampongs* op *Sumatra*, en alle de eilanden in Straat *Sunda*, waarvan sommigen eene schuilplaats voor zeeroovers opleverden, en daarom door de *Nederlanders* bezet werden. Het Rijk van *Cheribon* was tusschen drie Vorsten verdeeld, die echter geheel van

(*) Zie BROES, t. a pl. bl. 71. 72.

(†) Dat de stad in 1769, tijdens het verblijf van STAVORINUS, reeds in verval was, blijkt daaruit, dat de muzijkpartijen des avonds op de straat en de schouwburg reeds afgeschaft waren. Uit naauwgezetheid geschiedde dit zeker niet, maar wel uit bekrimping. Zie STAVORINUS, *Reize naar Batavia, Bantam en Bengale*, I. D. bl. 166.

de Maatschappij afhingen; in 1769 werd er nog een afgezet, gevangen genomen, en naar *Amboina* gebannen (*). *Cheribon* was een der beste gedeelten van *Java*, en daaronder behoorden de *Preanger* Regentschappen. In 1779 leverde het duizend lasten rijst en eene Millioen ponden suiker, tegen 1½ en 2 stuivers het pond, en reeds 1 Millioen 200,000 pond koffij tegen 2⅛ stuiver het pond. De lasten bedroegen in gemelde jaar 12,584, en de handelsvoordeelen 35,761 guldens (†). Van *Java's* Noordoostkust hebben wij bij gelegenheid van den afstand derzelve aan *Nederland* gesproken, wat de bijzondere deelen en de voortbrengselen aangaat. Sedert dien tijd was in het land de bebouwing aanzienlijk vooruitgegaan, en bij de inwoners de veiligheid toegenomen, zoodat de Gouverneur HARTING reeds in 1756 schreef, dat men thans met een' zak met geld alleen uit *Samarang* naar *Sourakarta*, de verblijfplaats des *Sousouhounangs*, zou kunnen gaan, alwaar men te voren eene *compagnie* dragonders ten geleide moest hebben; HARTING schreef zulks aan de goede en zachte Regéring van het Opperhoofd toe. Het waren namelijk deze inlandsche Opperhoofden of Regenten, die nog altijd onder de *Hollandsche* Regéring, gelijk onder den *Sousouhounang*, het land regeerden, en slechts voor een jaarlijksch *contingent* in voortbrengselen aan de Maatschappij moesten zorgen. Het schijnt echter, dat men in de eerste jaren na den oorlog omtrent dit onbepaalde *contingent* eenigzins inschikkelijk was, of dat het verbazend hoog was opgedreven; althans de Gouverneur HARTING heeft slechts van *sommige* streken vermeld,

(*) STAVORINUS, *Eerste Reize*. I. D. bl. 183. 184.
(†) HUYSER, bl. 129-132.

dat zij hetzelve geheel of ten deele opbragten. *Sourabaya* gaf *duizend* lasten rijst, hetwelk eene aanzienlijke som en ook zoo veel was als de Regenten dragen konden, daar de Maatschappij *telkens al wat meer bedongen had.* Ook bedroegen de lasten in 1779 281,873, de winsten 436,874, dus een overschot van 155,000 guldens (*).

Amboina was na *Java* het belangrijkste punt der *Nederlandsche* bezittingen, en bestond uit het eiland van dien naam, door eene diepe Z. W. en N. O. loopende baai in de twee schiereilanden *Hitoe* en *Ley-Timor* verdeeld. In laatstgemelde lag de stad aan de zee, door het kasteel *Victoria* beschermd. Dit eiland was het eenige, waar de teelt der kruidnagelen geduld werd. In 1769 werd het getal dier boomen op niet meer dan 500,000 bepaald, en in 1773 werd gelast, nog 50,000 daarbij uit te roeijen, doch in 1775 bedroeg het geheele getal nog 513,268 (†). Daar ieder boom op twee pond nagelen (ruim) werd gerekend, kon men de teelt op meer dan één Millioen ponden rekenen. De *Amboineezen* waren even als de *Javanen* tot gedwongenen bouw dier specerij aangehouden, en in zoo verre lijfeigenen. Daar *Amboina*, of, zoo als men doorgaans zeide, *Ambon*, slechts van eene matige uitgestrektheid en toch niet te klein was voor deze kostbare teelt, werd het *monopolie dáár* gevestigd; aan de gedwongene kweekers werd 6 stuivers voor het pond betaald, en de prijs, bij de O. I. Maatschappij daarvoor bepaald, was 3 Amboina.

(*) *Boeken van Batavia* 1757, III. D. *fol.* 926. HUYSER, bl. 127.

(†) STAVORINUS, *Reize naar Samarang, Macassar, Amboina*, I. D. bl. 253. 254.

gulden 5 ſtuivers; was door den overvloed eene daling in prijs te duchten, zoo werd het meerdere *verbrand*. Doch hoe weinig het *monopolie* aan het oogmerk voldeed, bleek daaruit, dat in 1779 de uitgaven meer dan 200,000, en de winſten daarentegen ſlechts 48,750 guldens bedroegen, hetwelk ruim anderhalve ton gouds verlies uitmaakt. En toch was *Amboina* een gezond en vruchtbaar land, hetwelk zich gemakkelijk zelve kan voeden. Men begrijpt dus, hoe omſlagtig en kostbaar het Beſtuur moet geweest zijn, dat zulke ſommen verſlond. Er was een Regérings- en een Geregtshof; leden derzelve waren de Gouverneur, de Opperkoopman, de Bevelhebber der troepen, de Fiscaal en de Boekhouder; ſoms werden de eerſte heelmeester, een burgerkapitein en een vrijburger ook in het geregtshof geroepen. Nog was er een kleine raad, beſtaande uit vijftien inlandſche hoofden voor de inboorlingen. De inwoners waren ſedert 1681 zeer vreedzaam, en voegden zich onder de onmiddellijke *Nederlandsche* heerſchappij, die hunne Regenten, onder den naam van *Orang Kaya's* bekend, zelve aanſtelde, gelijk deze ook aan haar alleen verantwoordelijk waren. Een groot aantal *Amboineezen* had de Christelijke Godsdienst aangenomen. Rondom het eiland werd nog tot de *Nederlandsche* bezittingen gerekend het groote eiland *Ceram* (althans ten deele), *Boero*, *Amblauw*, *Manipa*, *Kelang*, *Bonoa*, *Oma*, *Honimoa* en *Noussa Laout*. Op de drie laatstgemelde, nabij *Amboina* gelegene eilanden werd ook de nagelteelt, dien men er gemakkelijk kon nagaan, geduld, niet op de andere.

Banda. De *Banda*-eilanden bragten de *muskaatnoot* en *foelie* bij uitſluiting voort. Dezelve zijn van geringer

uitgebreidheid dan *Amboina*, en waren daarbij tevens zeer onvruchtbaar en ongezond, door de ſchadelijke dampen van den grooten vuurberg (*Goenong-Api*), die ſoms verſchrikkelijke verwoestingen aanrigtte. Dus waren de inwoners aan drieërlei onheilen blootgeſteld, uitbarſtingen van den vuurberg, die ſedert 1586 zeer menigvuldig waren (*); herhaalde *epidemische* ziekten, die zeer vele ſlagtoffers wegſleepten, gelijk in 1658, 1672, 1684, 1688, 1692, 1702 en 1715, en aardbevingen, in 1629 en 1683, welke vier dagen lang met geringe tusſchenpoozen duurden, en de meeste huizen op *Neira* beſchadigden. En nogtans bleven de menſchen hier om winst bij elkander; zij keerden, na het vernielende toeval, naar den voet van hunnen *algemeenen vijand* terug, om daar verder *als de ongelukkigste volkplanters der wereld* (†) te verkwijnen, terwijl zij elders, ver van dien altijd dreigenden nabuur, de muskaatnoot even goed hadden kunnen aankweeken! Daar nu *Banda* ook niets opbragt dan het hoofdvoortbrengſel, en uit *Java* geſpijzigd moest worden, zoo was het niet te verwonderen, dat de balans in 1779 nog nadeeliger ſloot dan onder MOSSEL, daar zij ſlechts 9350 guldens aan inkomſten (behalve voor den handel) en daarentegen *f* 146,170 aan uitgaven had, dus een verlies van 136,820 guldens (§). Het

(*) Gelijk in 1598, 1609, 1615, 1632, 1691, wanneer de vernielende dampen, asch en volkanieke ſtoffen het eiland *Neira* met volkomen verwoesting bedreigden, en met weinig tusſchenpoozing tot 1695 aanhielden. De meeste burgers uit *Banda* vlugtten toen naar *Amboina*, *Ternate* of *Macassar*. DE KLERK, *Beschrijving van Banda in de Boeken van Batavia M. S.* 1757, III. D. *fol.* 717. 718.

(†) Uitdrukkingen van DE KLERK, t. a. pl. *fol.* 718. 719.

(§) HUYSER, bl. 23. 33.

Gouvernement van *Banda* beſtond uit de eilanden *Neira*, met het uitmemende kasteel *Belgica*, 't welk het geheele kleine eiland beſtrijkt, en 't welk de kundige DE KLERK voor de eenige onwinbare ſterkte in *Neêrlands Indië* verklaarde, wanneer dezelve met 400 man bezet en genoegzaam van alles voorzien was; beneden hetzelve was het lagere of waterkasteel *Nassau*. Het laatſte was in 1607 gebouwd, het eerſte in 1751 geheel vernieuwd. Het tweede eiland, *Lonthoir* of het *hooge land* genaamd, verreweg het grootſte der *Banda*-eilanden, en in derzelver midden, ten zuiden van *Neira* en den vuurberg gelegen, werd door het veel zwakkere kasteel *Hollandia*, in 1624 gebouwd, beſchermd, minder tegen eene *Europische* zeemagt, dan tegen inlandſche zeeſchuimers, vooral tegen de vermetele en wreede *Papous* uit *Nieuw-Guinea*, die (als of de genoemde natuurlijke rampen nog niet genoeg waren) deze eilanden te meermalen kwamen verontrusten. Dit kasteel diende ook als toevlugt tegen de ſlaven, die in 1710 een verſchrikkelijk oproer dachten te ſtichten, hetwelk echter ontdekt en in bloed geſmoord werd. Voorts had men nog de eilanden (*Poulo*) *Way* en *Rhun*, ten W. van *Banda* (dit laatſte was een twistappel met de *Engelschen* van 1650 tot 1667), en *Rosingain*, ten O. des hoofdeilands, een oord meest voor ballingen dienende. De natuurlijke rampen van de *Banda*-eilanden werden eenigermate opgewogen door het welige gezigt (zoo heerlijk, zegt DE KLERK, als er misſchien op den ganſchen aardbodem gevonden wordt) en de rijke vrucht der muskaat- en foeliebosſchen (*). De foelie is de

(*) DE KLERK, *M. S. Boeken van Batavia*, *fol.* 713-715. 717.

binnenſte ſchil dezer noot, die in geurigheid naast de kaneel en nagel boven andere ſpecerijen uitmunt. Ook hier heerschte de gedwongen levering, niet door inlanders van *Aziatischen* ſtam, die in de zeventiende Eeuw uit hoofde hunner ongehoorzaamheid aan de *Nederlanders* geheel uitgeroeid waren, maar door de nakomelingen der herwaarts verplante *Europeanen*, met *Indisch* bloed gemengd, en *Perkeniers* genoemd. Zij moesten vroeger de goede noten aan de Maatſchappij leveren tegen 14 penningen (*dus nog geen stuiver*) het pond, en bekwamen voor de aangeſtokene ſlechts de helft; doch toen een zware orkaan in 1778 de meeste perken vernielde, werd de prijs tot 3½ ſtuiver verhoogd. Voor de foelie betaalde men den landbouwers ſlechts 8 ſtuivers 5½ penningen, doch naderhand 10 ſtuivers. In *Europa* werden dan de noten doorgaans tegen 3 guldens 15 ſtuivers en de foelie tegen 6 guldens het pond verkocht, van de eerſte kwamen doorgaans 250,000, van de tweede 100,000 pond aan de markt. Ook hier bedrogen de grove winſten de Maatſchappij, die niet berekende, hoe duur haar de ſpecerijen door de verbazende kosten van onderhoud van het *monopolie* en het waken tegen den ſluikhandel te ſtaan kwamen (*).

Eilanden ten oosten van Banda.

Ten oosten, zuidoosten en zuiden van *Banda* liggen een aantal eilanden, deels kleiner deels grooter, die DE KLERK onder dit Gouvernement begrijpt, hoewel zij het *Nederlandsche* gezag ſlechts ten deele erkenden. Zij worden in de *oostelijke* en *zuidelijke* onderſcheiden. Tot de eerſte behoorde het aanzienlijke

(*) HUYSER, bl. 29-31.

Arouw, eigenlijk eene verzameling van eilanden (*), door ſmalle zeeëngten van elkander geſcheiden, zoo dat zij bijna één eiland uitmaken. Het werd in 1623 door de *Nederlanders* ontdekt en in bezit genomen, die er veel *sago*, paradijsvogels, caſuarisſen en eenig ander gevogelte vonden. Sedert bleef de noordwestzijde aan de *Nederlanders* getrouw, die er te *Wockan* eene neêrlating hadden; ook velen omhelsden aldaar het Christendom; doch de zuidoostelijke volken waren woeste Barbaren, die in 1683 aan eenige *Hollanders*, die te ſcheep in deze oorden verſchenen, eenen wreedaardigen moord pleegden. De geaardheid des lands belette, daarvoor wraak te nemen. Meer westelijk liggen de eilanden *Groot en Klein Key*, in 1751 moordenaars der manſchap van een *Hollandsch* vaartuig: *Tenember* (†), met hetwelk de Maatſchappij reeds in 1645 nopens een verdrag van uitſluitenden handel overeenkwam, tot hetwelk ook de eilanden *Groot* en *Klein Kauwer* (*Koor* en *Kauwer*) toetraden, waarop hier eene bezetting gelegd werd (dit Bondgenootſchap is in 1665 vernieuwd en veranderd, gelijk ſedert de muskaatbomen vernield zijn): *Tehor* of *Tauwer*, weleer rijk in muskaatnoten en kokosboomen: *Matabello*, *Mannawockan*, *Goram* en

(*) Zie de kaart achter de belangrijke *Reis in den Zuidelijken Molukschen Archipel*, gedaan in 1825 en 1826 door den Luit. D. H. KOLFF, Amſt. 1826. Men vindt die eilanden op alle andere kaarten gebrekkig voorgeſteld; die van onzen zeeman, welke daar zelf geweest is, heeft van dezelve het eerst een volledig denkbeeld gegeven.

(†) DE KLERK, *fol.* 701. Ik vind dit op de kaart van KOLFF niet, maar wel de *Tenimber*-eilanden bij *Timor Laut*.

Ceram Laut, alle welke eilanden tot het in 1645 geflotene verbond met de *Nederlanders* zijn toegetreden, die er federt alle de noteboomen hebben uitgeroeid. Dit laatfte nu moest natuurlijk de inlanders verbitteren en wel eens tot gewelddadigheden doen overflaan; en hoezeer dan ook de aard dezer volken ook door een' lateren reiziger (KOLFF) gansch niet geprezen wordt, zijn toch de namen *schelmen* en *geboefte* (*), aan menfchen verkwist door een volk, vierduizend uren van daar thuis behoorende, hetwelk hen van een edel gefchenk der natuur komt berooven, wat hard. Voor 't overige handelen deze inlanders, vooral die van *Goram* en *Ceram Laut*, fterk op *Nieuw-Guinea* en drijven er niet minder fterk zeeroof. Dezen laatften oefenden zij ook wel tegen *Nederlanders*, die op *Nieuw-Guinea* voeren; alsdan plunderden en vermoordden zij alles aan boord, en ftaken het vaartuig in brand. Tusfchen *Ceram Laut* en *Ceram* ligt *Keffing*, welks inwoners in 1649 de ftoutheid hadden den Gouverneur van *Banda*, VLAK, op zee op te ligten, en een' tijdlang gevangen te houden, tot dat hij uit *Amboina* ontzet werd; ja zij verlangden in 1681, dat de

(*) Zoo noemt hen DE KLERK, *fol.* 704. *verso.* wel is waar op voorgang van eenen *Orang-Kaya* dier ftreken, zeer verkleefd aan de *Hollanders* en al te fchrander voor een' *Cerammer.* Zie ook KOLFF, bl. 324, en elders. Men had in 1637 een verbond met die van *Goram* gefloten, welk eiland toen zeer *beroemd* was wegens zijne muskaatnoten, en aldaar in 1648 4149, in 1670 1000, en in 1748 137 vruchtdragende boomen vernield. DE KLERK, *fol.* 703. Welk volk kan goedfchiks zulk een *leeuwenverbond* dulden! Heil den edelen Baron VAN DER CAPELLEN, die in onze dagen *Nederland* van die fchande verlost heeft. Want het is nog eene grootere fchande, verdrukkers dan verdrukten te zijn.

Nederlanders zeebrieven van hen zouden nemen. Voorts is de handel naar die eilanden, vooral naar *Goram*, voor *Banda* onmisbaar, omdat men vandaar *sago* (het noodigfte levensmiddel, 't welk het dorre *Banda* niet voortbrengt), kokosnoten, olie, vee, wild (wilde zwijnen en hazen), hout, *betel* en andere levensbehoeften of gemakken aanbrengt (*).

Eilanden ten zuiden van Banda. De *zuidelijke* eilanden van *Banda* zijn *Kisser* of *Makisser*, *Lettie*, *Roma*, *Mooa*, *Lakor*, *Loean*, *Damme*, *Babber* en *Timor*. Op *Kisser* en *Roma* groeiden geene fpecerijen maar kokosnoten, en men vond er fchapen, geiten, varkens enz., was en *catjang* boomen; maar *Damme* was van ouds om zijne fchoone en uitnemende noten en foelie beroemd; hier werden in 1648 niet minder dan *drieduizend* boomen uitgeroeid, en in 1663 nog eenige duizend. Op *Nila* werden 7000 boomen vernield. *Wetter* gaf was, fchapen, geiten en varkens, even als het volkrijke *Babber* (†). *Timor*, ten zuidwesten van *Banda* gelegen, is een groot eiland, maar op hetwelk de *Nederlanders* flechts één verfterkt punt, *Coupang*, bezaten. Sandelhout, was en flaven waren voorwerpen van uitvoer dezes eilands, hetwelk in 1779 een *voordeelig* flot van 1907 guldens (11,712 lasten en 13,619 inkomften) opleverde.

Ternate. *Ternate* was thans volkomen een wingewest van onzen Staat, en de Koning, die nog dezen naam droeg, had er niet meer dan een' fchijn van gezag. Wij zagen vroeger, welk eene magt die Vorst weleer had bezeten; dat hij, door de *Portugeezen* en *Spanjaar-*

(*) KOLFF, bl. 329. HUYSER, bl. 29.
(†) DE KLERK, *M. S. Batavia* 1757, III. D. *fol.* 698–712.

den verdrukt, de *Nederlanders* tot hulp had geroepen, terwijl hij naderhand op zijn kleine eiland zelfs tweederlei bezettingen, *Spaansche* en *Nederlandsche*, had moeten dulden. In 1663 was echter het kasteel *Gamma Lamma* door de *Spanjaarden* verlaten, en van dien tijd af waren de *Nederlanders* de eenige ſchutsheeren van *Ternate*, die in dit, wegens zijne nagelbosſchen eertijds zoo beroemde eiland, ook zoo veel mogelijk alle kruidnagelen uitroeiden. Het aanzienlijke fort *Oranje* werd de hoofdplaats der *Nederlanders*, waaruit den Koning al meer en meer de wet werd voorgeſchreven; hij werd in 1680 cijnsbaar aan de Maatſchappij, en onderwierp zich ſedert aan die afhankelijkheid, hetwelk hem ten minſte rust verſchafte. Doch de twee naburige Koningen over de eilandjes *Tidor* en *Batchian*, die beſchuldigd werden van *onrust te stoken*, werden in 1778, gelijk wij boven zagen, afgezet en voor hun leven naar *Batavia*, en de Kroonprins van *Tidor*, dien men als de oorzaak dezer omwenteling beſchouwde, naar *Ceylon* gebannen. Er werden andere afhankelijke Vorsten in die Rijkjes geplaatst, ook op den voet der cijnsbaarheid en volstrekte afhankelijkheid, gelijk te *Ternate*. Dus beſtond dan deze landvoogdij uit deze kleine eilanden op de Westkust van *Dsjilolo*, uit dat grootere eiland, en uit de Noordoostpunt van *Celebes*, *Gorontalo* en *Manado*, die ook eertijds tot *Ternate* behoord hadden. Van hier bekwam men eenig ſtofgoud en vogelnestjes (eene lekkernij bij ſommige *Indische* volken) waarvoor men lijnwaden inruilde. *Ternate* kon dus meer dan het onvruchtbare *Banda* zich zelve voeden, doch men moest daarentegen aan de Konin-

gen voor het verlies hunner nagelboomen als genoegzaam éénig inkomen een jaargeld van *f* 32,250 betalen. Daar nu *Ternate* blootelijk als voorpost ter befcherming van *Amboina* en *Banda* ten noorden diende, kon het geen voordeel opbrengen, doch dat de kwaal van ambtsmisbruiken hier federt MOSSEL ontzettende vorderingen gemaakt had, blijkt daaruit, dat de uitgaven in de twintig jaren van 1759 tot 1779 van *f* 144,500 tot op *f* 229,406 waren toegenomen, waartegen de vermeerdering der inkomften van *f* 90,000 tot op *f* 114,990 niet kon opwegen. Het te kort was dus *f* 114,409. De inrigting was hier en op *Banda* bijkans op den voet, zoo als wij dien te *Amboina* hebben gezien. De bezetting en de *Nederlandsche* ambtenaren met elkander maakten 700 man uit.

Macasfar, Borneo, Malacca en Sumatra.

Omtrent *Macassar* hebben wij de jongfte gebeurtenisfen vóór 1779 reeds vermeld. Dit moedige volk was thans diep vernederd, doch ongemerkt groeide *Boni* tot eenen niet minder gevaarlijken vijand der Maatfchappij op. Het was gedurende de achttiende Eeuw hare grondftelling, de fchaal tusfchen de Koningen van *Goa-Macassar* en *Boni* in evenwigt te houden; de diepe vernedering van den eerften moest dus de magt van *Boni* vergrooten, doch het was minder *hiervoor* dat men vreesde, dan wel voor eene vereeniging der beide Staten. De vrije vaart der *Celebers* had men nooit geheel kunnen beletten, maar toch besnoeid, en naar het *westen*, naar de *Hollandsche* bezittingen op *Java*, bepaald, om hen van het *oosten*, de *Molukken*, af te trekken. Ook moest ieder vaartuig een' *Hollandschen* pas hebben, op *Macassar*

afgegeven (*). De omliggende eilanden *Bouton*, *Saleyer* en *Sumbawa* behoorden ook tot het *Nederlandsche* gebied. Hoezeer *Macassar*, of de hoofdplaats, fort *Rotterdam*, eigenlijk flechts tot een bolwerk ten westen voor de fpecerijeilanden diende, gelijk *Ternate* ten noorden en *Timor* ten zuiden, en dus weinig winst gaf, zoo getuigt toch de Raad van *Indië* DE NIJS, dat eene landftreek ten noorden van *Macassar*, *Boulo Comba* en *Bonthain*, zoo veel rijst kweekte, dat zij niet alleen zich zelve geheel voorzien, maar zelfs daarvan nog naar *Amboina*, *Banda* en *Batavia* uitvoeren kon. De Regéring genoot de tiende van dat voortbrengfel (†). De andere ftapelgoederen van *Celebes* waren fappan- en fandelhout voor de verwerijen, en fchildpadden; men had ook nog eenige paarlen, edelgefteenten enz., en bekwam daarvoor fijne lijnwaden, goud en goederen uit *Europa*, *Japan* en *China*; doch deze handel was niet toereikend om de fchade te dekken, die de Maatfchappij bij *Celebes* had; met de rijsttienden bedroegen de inkomften niet meer dan ruim *f* 63,100, terwijl de onkosten 163,100 guldens uitmaakten, en men dus eene jaarlijkfche fchade leed van 100,000 guldens. Over *Borneo* is vroeger gefproken. De geheele krijgsmagt op *Banjermassing* bedroeg 25 of 30 foldaten, die de levering van peper (600,000 pond tegen 3 ftuivers het pond), welke de Koning had op zich genomen, moesten befchermen. Op ruwe diamanten, goud, was, rottingen en *sago* werd weinig gewon-

(*) DE NIJS (buitengewoon Raad van *Indië*), *Berigt over Macassar en Siam, in de Boeken van Batavia* 1757, III. D. *fol.* 768. 773.

(†) *Ald. fol.* 769.

nen. Men kon de inkomsten dus op niets rekenen; de uitgaven bedroegen bijna 13,000 guldens. In de nabijheid van *Banjer* hadden de *Engelschen* op eenige eilanden de muskaatnoot begonnen aan te kweeken, doch dezelve was geheel ontaard. De 30 of 40 man, die op *Borneo's* Westkust in bezetting lagen, kostten wel slechts 9726 guldens, maar in het eerste jaar van het bezit diens lands had het ook slechts *f* 1764 opgebragt, zoodat het verlies nog *f* 7922 bedroeg. *Malacca* was iets voordeeliger. Deze aloude hoofdbezitting der *Portugeezen*, die den sleutel ter zee uit *Hindostan* naar den *Archipel* en naar *China* bevatte, had 300 man bezetting, die 113,235 guldens kostten, doch aan tollen en andere voordeelen had de Maatschappij *f* 162,520, dus bijna *f* 50,000 winst, genoegzaam de eenige bezitting, die sedert MOSSELS tijd vooruit gegaan was. Er viel hier veel tin, waarvan in gewone jaren door elkander 3 of 400,000 pond tegen 30 guldens werd afgezet, doch in 1778 200,000 pond tegen 42 guldens. Ook bragt *Malacca* goud, kamfer, peper, ivoor, *areek*, zwavel en masthouten op. De tegenoverliggende Oostkust van *Sumatra* leverde eene minder gunstige slotsom. Wij zagen reeds, dat de Koning verpligt was, aan de Maatschappij de peper uit *Sumatra*, en het tin uit het daaraan zoo overrijke eiland *Banca* te leveren. De peper bedroeg jaarlijks 1½ of 2 Millioenen ponden, tegen 1½ of 2 stuivers, en werd in het vaderland doorgaans tegen 17 stuivers verkocht, hetwelk in 1778 elf tonnen gouds winst gaf. Het tin werd meest naar *China* gezonden, daar de overscheping naar het vaderland te veel aan vracht zou gekost hebben. De winst was ook niet bijzonder

groot, en bedroeg in 1778 ſlechts 98,000 guldens. Voorts handelde men nog in bindrotting en ruwe diamanten. Behalve deze twee hoofdartikelen, die de Maatſchappij aan zich had voorbehouden, gaf de winst op den bijzonderen handel en andere kleine inkomſten ſlechts de nietige ſom van 3922 guldens, terwijl de bezetting *f*49,677 kostte. Op *Sumatra's* Westkust of *Padang* gevoelde men ſmartelijk de mededinging der *Engelschen*, die uit *Bencoelen* het eiland met lijnwaden en opium (die er zeer gezocht waren en te voren uitſluitend door de *Nederlanders* werden geleverd) overſtroomden. De weleer zoo voordeelige handel, die volgens ESCHELSKROON in 1760 nog op een kapitaal van 550,000 guldens *f*408,500 deed winnen, verminderde ſedert ontzettend. Goud, peper, kamfer, gom, *benzoin* (die naar *Japan* verzonden werd), zwavel, *sappan*-hout, ſchildpad, amber, katoen, ivoor, vogelnesten en *bamboes* werden uitgevoerd, zout daarentegen uit *Java* (waarop de Maatſchappij niet minder dan 1500 perCt. won) ingevoerd, benevens *Indische* ſpecerijen. Ongelukkig echter waren ook deze artikelen ſedert de mededinging der *Engelschen* veel minder voordeelig. De beide kantoren *Ayerbangies* en *Baros* werden geheel verlaten.

Men zou vermoed hebben, dat de zoo voorſpoedige en roemrijke vrede met *Ceylon*, die alle de kusten des eilands in handen der *Nederlanders* bragt, en den Koning van *Candi* geheel van hen afhankelijk maakte, hunnen handel en de voordeelen van dit eiland zou vermeerderd hebben. Het tegendeel had echter plaats. De aanzienlijke vermeerdering der krijgsmagt, die er gedurende den oorlog was noodig geweest, de toen gemaakte ſchulden, de verder, ook na den vrede, **Ceylon.**

vereischte troepen (4000 man met de burgerlijke ambtenaren, om dat men den Koning thans niet meer kon vertrouwen, en ook voor de *Engelschen* op zijne hoede moest zijn), dit alles had de winsten, te voren uit dit juweel van het Oosten getrokken, aanmerkelijk verminderd. Doch hier kwam nog eene andere oorzaak bij. De overgroote schroomvalligheid ten aanzien der Vorsten van *Hindostan*, waarvoor de Gouverneur FALCK gewaarschuwd had, droeg de voorspelde noodlottige vruchten. De *Nabob* van *Carnatica* vooral, een leenman der *Engelschen*, veroverde in 1771 het landschap *Marrua* (*), waarvan de Vorst bij de onzen onder den naam van den *Theuver* bekend was. De *Nabob* beweerde, dat die Vorst hem, als Stedehouder van den grooten *Mogol*, Oppervorst van *Hindostan*, gehoorzaamheid schuldig was, doch de *Theuver* hield zijne onafhankelijkheid staande, die hij reeds in de zeventiende Eeuw had bezeten, en riep de *Nederlanders*, volgens het met hen in 1659 geslotene vriendschapsverbond, te hulp. Maar men weigerde zulks, omdat de *Nabob* verzekerde, de voorregten der Maatschappij in *Marrua* heiliglijk te zullen handhaven, en men liet den Bondgenoot in de steek. Weldra werd nu de *Nabob* meester van deszelfs hoofdstad *Ramanadapouram*, zeer nabij het eiland *Ramiseram*, vlak tegenover het nabij *Ceylon* gelegene *Manaar*, en nabij de parelbanken, welke zich in die zeeëngte bevinden. Hierop maakte hij dadelijk aanspraak, en thans, nu hij door de flaauwhartigheid der *Ceylonsche* Regéring, eenmaal zoo magtig geworden

(*) *Marrua* is op een na het zuidelijkste landschap der kust van *Coromandèl*, ten noorden van *Tinnevelly*.

was, verkoos men liever de parelvisscherij geheel te laten varen, dan zich in een kostbaar en moeijelijk geschil met dien gevaarlijken nabuur te steken. Dit verlies, gevoegd bij de reeds gemelde oorlogskosten en vermeerderde krijgsmagt, had de voordeelen der Maatschappij zeer aanmerkelijk besnoeid. De uitgaven bedroegen in 1779 *f* 1,243,038 en de inkomsten *f* 611,704, dus nog niet de helft der lasten, en er was een jaarlijksch te kort van zes tonnen gouds, terwijl onder MOSSEL de winsten op derdehalve ton gouds werden geschat. De voortbrengselen van dit eiland waren, behalve kaneel: kardamom, elpenbeen, paarlen, edelgesteenten, koffij, katoen, *cauris* of schelpen, die voor munt dienen, lijnwaden, *areek* en allerlei houtsoorten, benevens zout uit *Tutocoryn;* daarentegen werden ingevoerd fabrijkgoederen, geneeskruiden, opium, specerijen, tabak, kamfer, sandelhout, salpeter, zwavel, koper, ijzer, staal en porcelein. Aan den overkant, bij de Zuidpunt van *Hindostan*, behoorden nog onder de Landvoogdij van *Ceylon* het eiland *Manaar* en de faktorijen van *Kilkaré*, *Ponnecail*, Kaap *Comoryn* en *Manapaar*, die alle dienden tot den lijnwaadhandel en de weverij. In 't begin strekte zich haar regtsgebied ook over *Malabaar* uit, maar dit werd reeds spoedig daarvan gescheiden (*). Deze belangrijke landvoogdij, na *Java* de eerste van *Neêrlands Indië*, bezat het regt, dat haar Hoofd niet alleen, gelijk de andere Onderlandvoogden, met *Batavia*, maar onmiddellijk met de Directeuren in 't vaderland briefwisseling hield, en dus eene zekere on-

(*) VALENTIJN, III. D. (*Ceylon*) bl. 239.

afhankelijkheid genoot van den Gouverneur-Generaal. De Regéring beſtond, even als te *Amboina* uit een Collegie met den Landvoogd, een Geregtshof en eenige mindere beambten. De zetel des gebieds was te *Colombo*. De voornaamſte andere plaatſen op *Ceylon*, zoo als *Gale* en *Jaffanapatnam*, hadden krijgsbevelhebbers, die naast den Gouverneur de hoogſten in rang waren. Te *Gale* werden, wegens de onveiligheid der reede van *Colombo*, de ſchepen voor *Nederland* geladen, en kwamen ook aldaar aan. Voor het onderwijs en de voortplanting van de Godsdienst werd in *Ceylon* meer gedaan, dan elders in *Neêrlands Indië*. Er was eene kweekſchool voor predikanten en ſchoolonderwijzers, en buitendien waren er 58 ſcholen op het eiland, waarvan 18 te *Gale* en 19 te *Maduré*. In 1720 werd het getal der Christenen op *Ceylon* op 389,000 geſchat.

Coromandèl. Het tegenoverliggende *Coromandèl* had ook vele belangrijke *Nederlandsche* bezittingen, waarvan het Opperhoofd eigenlijk *Directeur* heette, doch doorgaans *Gouverneur* werd betiteld. Van de hoofdſtad *Negapatnam* (10 Gr. 45 Min. N. B.), en de aanzienlijke ſterkte aldaar gebouwd, is reeds vroeger geſproken. Deze ſtad was als middelpunt en ſteun van alle onze bezittingen op de kust van veel gewigt, doch vereischte ook zoo ontzettend vele kosten aan onderhoud en bezetting, dat zeker Gouverneur daarvan zeide: „*Als de muren van* Negapatnam *van zil-* „*ver waren, konden zij nog tegen de daaraan ver-* „*spilde kosten niet opwegen.*” Voorts had de Maatſchappij op deze kust ten Noorden van *Negapatnam* het bekoorlijke *Sadras;* en hare andere bezitting

Paliacatte op 18 Gr. 40 Min. zuiderbreedte, waar de ſchoonſte katoenen lijnwaden geweven werden, met het reeds in 1609 gebouwde fort *Geldria*. Mindere faktorijen waren *Porto Novo*, *Palicol*, *Jagenakpoeram* en *Bimilipatnam*. Te *Mazulipatnam*, weleer de hoofdzetel der *Nederlanders* in noordelijk *Coromandèl*, had, door de verbazende omwenteling in *Indië* en den invloed der *Engelschen*, de koophandel voor de *Hollanders* bijna geheel opgehouden, en over 't geheel hadden die veranderingen den lijnwaadhandel (den voornaamſten tak van beſtaan op deze kust) zeer verminderd, en het kantoor was dus in 1770, in plaats van de derdehalve ton winst, die MOSSEL daarvan nog trok, tot *f* 25,000 verlies (*f* 427,131 inkomſten tegen *f* 452,133 onkosten) afgenomen. In 1778 werd bij de O. I. kamer uit *Coromandèl* verkocht voor twee Millioen guldens aan lijnwaad, en 200,000 pond *caliatour*-hout, voor 20 guldens de 100 pond. Nog gaf deze kust, behalve de toen in *Europa* zoo gewilde geſchilderde O. I. lijnwaden (chitſen), diamanten, robijnen, paarlen, agaatſteenen, indigo en rijst, en ontving daartegen ſpecerijen, zwavel, tin, lood, kwikzilver, aluin, gomlak, *benzoin*, porcelein, ſandelhout, kamfer, koper en goud uit *Japan*, en ſtoffen uit *China*. De beſtuurders op *Negapatnam* waren de Gouverneur; aan het hoofd van het Negotie-kantoor een overdrager en *seconde*-boekhouder; voorts een ſecretaris en een ſoldij-boekhouder, alle met onderſcheidene klerken onder zich, van welken men er gaarn een', die de *werkezel* genaamd werd, al den arbeid op den hals ſchoof, om zich aan gemak en vermaken over te geven; voorts een *Adi-*

gaar of hoofdopziener der dorpen. Bij elk ander kantoor, gelijk te *Sadras*, *Paliacatte* enz. was een Opperhoofd en dergelijke onderbeambten (*).

Malabaar. Ook *Malabaar* had in den fchok gedeeld, die in het midden der achttiende Eeuw den handel zoowel als de ftaatkundige betrekkingen van *Hindostan* had veranderd. De *Nederlanders* bezaten aldaar de veroveringen van RIJKLOF VAN GOENS in het midden der zeventiende Eeuw, *Coylang*, *Cranganoor*, *Cochin* en *Cananoor*. De Maatfchappij voerde van daar uit: voornamelijk peper in zeer goede hoedanigheid en ruime hoeveelheid, rijst, wilde kaneel, kardamom, gember, was, kokosolie, *areek*, fapanhout, fraai meubelhout, ebbenhout, allerlei foorten van katoenen kleederen, en daarentegen in: allerlei goederen uit *Europa*, *Japan* en *China*, doch vooral fuiker, arak, *Japansch* koper en fpecerijen (†). De handel en gevolgelijk de voordeelen hadden dus van belang kunnen zijn, waren dezelve niet door gedurige gefchillen met de Vorsten der kust, en ten laatften met den magtigen HAIDER ALI, die grooten omflag ter verdediging vereischten, zeer verminderd. Het getal der bezoldigde *Europeërs* bedroeg in 1776 867 en 405 inlanders. De berekening van winst en verlies liep zeer uiteen: wij zagen boven, dat MOSSEL begreep, dat de kust eenige winst kon opleveren, doch wij lezen in eene echte opgave gedu-

(*) HAAFNER, *Reis van Madras naar Ceylon*, N. Uitgave, bl. 9-11. 25. 39.

(†) ESCHELSKROON bij EBELING, f. 83. 90. Ook voerde men van daar naar *Batavia* en de *Kaap de Goede Hoop* voor bijzondere rekening flaven uit.

rende zijn Beſtuur (in 1756) door den Raad van *Indië* HOOREMAN gedaan (*), dat de lasten van *Malabaar* toen in veertig jaren *f* 18,930,200, en de voordeelen daartegen ſlechts *f* 8,564,550 hadden opgeleverd, hetwelk een nadeelig verſchil maakt van *f* 10,368,650 of ruim 250,000 guldens in 't jaar. Gemelde Raad van *Indië* ſtelde dus toen reeds de vraag voor, of het niet geraden zou zijn, de geheele kust van *Malabaar* op te geven, en, in plaats van *landbezit* te genieten, ſlechts *handel* te drijven. HOOREMAN raadde zulks echter af, uit hoofde van den gewigtigen peperhandel, die alsdan geheel zonder beſcherming zou zijn. In 1779 was de verhouding minder nadeelig; *f* 414,977 aan inkomſten tegen *f* 489,645 aan uitgaven, dus een verlies van *f* 74,668. Doch de winst, die MOSSEL uit deze bezitting meende te kunnen trekken, zal ſlechts op het papier beſtaan hebben.

Ten noorden van *Malabaar* bij de golf van *Guzurate* aan de rivier *Tappy*, ligt de toen nog zeer aanzienlijke koopſtad *Suratte* (ſedert door *Bombay* grootendeels vervallen), op 21 Gr. N. B. De Maatſchappij had aldaar geene ſterkte, maar ſlechts ſedert 1616 eene *loge*. De ſtad was toen nog onder het gebied van den grooten *Mogol*, doch de *Engelschen* hadden reeds vrijheid bedongen van den tol, die echter ſlechts 2½ perCt. bedroeg. De *Nederlandsche* handelsbedienden en ambtenaren aldaar bedroegen 150 man. MOSSEL meende, dat *Suratte* in 1760 omtrent acht tonnen gouds winst kon geven; in 1779 was Suratte.

(*) *Boeken van Batavia* 1757, III. D. *fol.* 819. 820. Zie ook HUYSERS, bl. 114–116.

dat reeds tot naauwelijks 200,000 guldens verminderd, door de wispelturigheid der *Moorsche* Regenten. Men ontving van daar allerlei katoenen lijnwaden, fijne met goud en zilver geborduurde doeken, chitſen, edelgeſteenten, agaat, kristal, ſchildpad, gom en geneeskruiden, rood lak, indigo, opium, *assa fœtida*, zeep enz., en voorzag daarentegen het land met veel *Europische* fabrijkgoederen, ſpecerijen, kandijſuiker, tin, *Japansche* en *Javaansche* waren, waarvan de ſpecerijen en het *Japansche* koper de hoofdzaak uitmaakten, en waarmede twee groote ſchepen bevracht werden. Want *Suratte* was als 't ware de algemeene ſtapelplaats der *Indische* volken, en eene ſtad bijna zoo groot en zoo volkrijk als *Londen*. Daar zag men in bonte mengeling *Hindoesche* Kooplieden (*Banyanen*), *Maratten*, *Parsen*, *Arabieren*, *Perzianen*, *Mooren* (*Mohammedaansche Mongolen*), *Engelschen*, *Franschen*, *Portugeezen*, *Nederlanders* en andere *Indische* en *Europische* volken bijeen. De *Mogolsche* Regéring hield, zoo lang zij nog eenige kracht bezat, in *Suratte* voorbeeldige orde, doch thans was zij niet meer daartoe in ſtaat, en eerlang maakten de *Engelschen*, die de ſtad reeds in 1758 onder Kapitein WATSON uit *Bombay* hadden ingenomen, zich hier meester van het gezag, waaraan men ook de vermindering van den *Hollandschen* handel moet toeſchrijven (*).

Perzië. Naar *Perzië* werd gehandeld met *Europische* goederen (inzonderheid gemeen laken van allerlei kleuren), ſpecerijen, ſuiker in overvloed, en andere *Indische* goederen, tin, porcelein, kina, indigo, gem-

(*) HUYSERS, bl. 116–120. ESCHELSKROON bij EBELING, ſ. 87-95. GROSE *Voyage*, Vol. I. p. 98. Vol. II. p. 323.

ber, gomlak en *Chineesche* goederen, en vandaar uitgevoerd ruwe zijde, zijdenstoffen, fluweel, wol uit *Kerman*, allerlei droogerijen, dadels, zwavel, *sal ammoniac*, granen en edelgesteenten. *Perzië* was door de schrikkelijke omwentelingen en verwoestingen, die het gedurende bijna de geheele achttiende Eeuw schokten, te zeer beroerd, ontvolkt en verarmd, om meer een' belangrijken handel voor de Maatschappij te kunnen opleveren (*).

Bengale was thans ook geheel in handen der *Engelschen*, en de *Nederlandsche* bezittingen aldaar sedert de tooneelen van 1760 minder veilig dan ooit en geheel ter hunner beschikking. Deze bestonden uit het aanzienlijke dorp *Chinsoura*, aan de westzijde van den mond der *Ganges*-rivier, die den naam van *Hougly*-rivier draagt, naar welke *Chinsoura* dan ook wel eens genoemd werd. Zij was de hoofd- en stapelplaats, waar alle de goederen werden opgeslagen, die echter wegens de ondiepten des strooms ten halven wege moesten gelost worden. Tegen over *Hougly*, maar lager, bezaten de *Nederlanders* het fort *Bernagoor*, twee uren ten noorden van *Calcutta*. Hooger op had men nog eene *loge* te *Cassimbazaar* in het land, waar de zijde voortkwam, en te *Patna*, voor de teelt van opium, salpeter, *borax* en lijnwaden. De handel hierin toch was zeer aanzienlijk. In 1778 werd uit *Bengale* voor twee Millioenen aan lijnwaden, voor drie tonnen gouds aan zijde, en twee millioenen ponden salpeter, voor 38 stuivers de 100 pond, verkocht. De opium, die veelal naar *Batavia* en *China* ging, waar de inwoners **Bengale.**

(*) ESCHELSKROON bij EBELING, f. 84. 91.

op dezelve even verflingerd zijn als de gemeene klasſe hier te lande op korenbrandewijn, was door het groote voordeel eene goudmijn geweest. Jaarlijks voerde men 700 of 800 kisten, elk van 125 pond, derwaarts uit. Men ſchatte de winst van dit Artikel op eene halve Millioen. Deze handel was ſedert 1745 in handen eener bevoorregte Maatſchappij, die 300 aandeelen, elk van 2000 rijksdaalders, had. De *opium* werd alsdan te *Batavia* openbaar verkocht. Nog voerde men uit *Bengale* rijst, waarmede *Ceylon* voorzien werd, ſuiker, lange peper, muskus enz.; de invoer beſtond in ſpecerijen, peper, koffij en ſtofgoud. Over 't algemeen was de handel voordeelig: de winsten bedroegen *f* 385,159, de onkosten *f* 265,517, en dus was er een overſchot van *f* 119,642, in weêrwil der jammerlijkſte misbruiken, die bij het Beſtuur waren ingeſlopen, en ſommigen op het denkbeeld bragten, of het, daar de *Engelschen* toch in *Bengale* volſtrekt meester waren, niet beter zou zijn, den geheelen toeſtel van vestingwerken en ambtenaren af te ſchaffen, en ſlechts een' vrijen handel te bedingen (*).

Arracan, Pegu en Siam.

De handel op het naburige *Arracan* was, gelijk wij vroeger zagen, zeer oud, doch thans geheel vervallen, en men zond volſtrekt niets meer derwaarts. *Pegu*, thans eene Provincie van het *Birmansche* Rijk, had tot op 1677 eene *Nederlandsche* faktorij gehad. Het is mij niet volkomen gebleken, of de handel derwaarts ſedert geregeld hervat werd, ſchoon ESCHELS-

(*) DIRK VAN HOGENDORP, *Berigt van den tegenwoordigen toestand der Bataafsche bezittingen in Oostindiën en den handel op dezelve*, Delft 1801, 8vo. bl. 157. 158. STAVORINUS, *Reize naar Batavia*, *Bantam* enz., I. D. bl. 281.

KROON in 1761 (maar misschien uit vroegere berigten) als artikelen van uitvoer naar *Batavia* de beste robijnen, zilver, tin, was, honig, ivoor, kardamom, groote watervaten, lange peper, kajepoet-olie en eenige lijnwaden, en als invoer derwaarts *Europische* fabrijkgoederen en *Neurenberger* waren, kwikzilver en andere metalen, paarlen, porcelein, gomlak, *Indische* lijnwaden en *Perzische* zijden stoffen, *Moluksche* specerijen en tabak van *Java* opgeeft (*). STAVORINUS zegt, dat de handel te niet was (†).

Wij hebben gezien, dat de diep vervallen handel naar *Siam* onder DE KLERK eenigermate verlevendigd werd, door de toezending van gewéren. De Koning had vroeger een uitsluitend handelsverdrag met de *Nederlanders* gemaakt, doch in weêrwil van hetzelve vergunde hij den handel thans aan alle andere volken; de *Nederlanders* hadden slechts het regt, om alléén in den mond der rivier van *Siam* tot de toenmalige hoofdstad *Judia* op te varen, terwijl de overige *Europische* schepen aan den mond moesten blijven liggen. De handel werd met één schip gedreven, hetwelk *Javasche* paarden, suiker, specerijen en lijnwaden aanbragt, en gomlak, olifantstanden en eenig goud, doch voornamelijk het sterke sapanhout terug voerde, hetwelk onmisbaar was voor de verbetering der schepen (§). De handel op *Cambodia* had in

---

(*) ESCHELSKROON bij EBELING, f. 84. 85. 96.

(†) *Reize naar Batavia*, *Bantam*, *Bengale*, enz. I. D. bl. 279.

(§) RAYNAL, T. I. bl. 31. ESCHELSKROON voegt er bij: rijst, wierook, olie, *kassia*, zwarte kandijsuiker, tin, ivoor, arak, koeijen- en buffelshuiden, gember, vogelnesten, rogvellen en edelgesteenten, en, als Artikelen van *invoer* uit *Batavia*,

1643 door den moord der *Nederlanders*, dien wij vroeger beschouwden, en die op *Tonquin* sedert 1700, wegens knevelarijen der ambtenaren, opgehouden.

China. De handel op *China* zou waarschijnlijk levendiger geweest zijn, zonder de omstandigheid, dat er zich juist te *Batavia* zelve, in het middelpunt des *Nederlandsch-Indischen* handels, eene menigte *Chineezen* bevonden, die jaarlijks uit hun vaderland eenen rijken voorraad van thee, zijden stoffen, porcelein, koper, kwikzilver, vermiljoen, muskus en rhabarber aanbragten, en die goederen weder tegen lood, tin, peper, wierook, kamfer, amber, kruidnagelen, muskaatnoten, kaneel en andere voortbrengselen verruilden. *Hier* toch, dacht men, kon de Maatschappij de prijzen zetten, voordeeliger dan zij dit te *Canton*, bij de mededinging van zoo vele andere *Europische* Natiën, zou hebben kunnen doen, en daarenboven genoot zij hier nog 4 pCt. inkomende regten. Slechts in zoo verre bleef het wenschelijk, meenden de Bestuurders van *Indië*, met *China* ook eenigen regtstreekschen handel te onderhouden, dat men alsdan telkens versche thee bekwam, en met den staat des *Europischen* handels aldaar, ten behoeve der prijsbepaling te *Batavia*, niet onbekend bleef.

Dus bleef de handel uit *Batavia* naar *China* lang afgebroken; slechts de vrees voor de mededinging van de Maatschappij van *Oostende* deed denzelven herleven, en daarop werd, sedert de groote behoefte aan

---

omtrent dezelfde goederen als voor *Japan* en *China*, welke wij dáár dus zullen beschouwen, f. 88-94. Doch volgens STAVORINUS (*Reize naar Batavia*, *Bantam*, *Bengale*, I. D. bl. 279.) werd er in 1770 op *Siam* zoomin als elders op het oostelijke schiereiland meer gehandeld.

hee in *Europa*, die handel na 1756 met meer ijver en vrucht gedreven, en aan eene Commisſie uit Bewindhebberen opgedragen, die onmiddellijk de ambtenaren te *Canton* en op de ſchepen aanſtelden (*). De Maatſchappij zond dan ook weder jaarlijks vier of vijf groote ſchepen uit het vaderland naar *China*, die te *Batavia* eene lading moesten innemen van tin, peper, lood, noten en kruidnagelen, welke in *China* zoo goed als baar geld waren; de andere helft der lading beſtond in gereede penningen (*Spaansche* matten), en het geheel in 2½ Millioen waarde, waarvoor men thee (drie of vier Millioen pond), zijden ſtoffen, nankingslinnen, porcelein en curcuma innam. Men berekende de winst dezer lading, die onmiddellijk naar het vaderland ging, op *f* 650,000, en dit was het door het huis van HOPE & C°. aangeradene middel tot herſtel van de geldmiddelen der Maatſchappij, waarvan wij boven ſpraken, en hetwelk zulke goede vruchten droeg (†).

Geheel anders was de handel met *Japan* ingerigt. **Japan.** Volgens een berigt nopens denzelven, in 1756 op aanzoek van MOSSEL door den Raad van *Indië* VAN DER WAYEN medegedeeld, kon men in *Japan* ten aanzien des handels onderſcheiden: *de gouden Eeuw* tot 1671, toen, in weërwil der verplaatſing van *Firando* naar *Desima* (§), de handel nog geheel onbelemmerd plaats had, met zoo veel ſchepen als men wilde. Doch in 1672 werd de uitvoer van zilver verboden, en een *maximum* geſteld op de goederen, die men

(*) SAALFELD, *Gesch. des Holl. Kolonialwesens in Ostindiën*, I. B. ſ. 321–323.

(†) HUYSERS, bl. 65. 66.

(§) Zie I. D. bl. 351.

mogt uitvoeren. De *zilveren Eeuw* des handels duurde zoolang de uitvoer van koper nog geheel onbepaald bleef, hetwelk de Maatſchappij genoegzaam dekte tegen het verlies, 't welk uit het gemis van het min belangrijke zilver ontſtaan kon. Doch in 1685 werd de handel op 300,000 *tails* (omtrent een Millioen guldens) geſteld, waarvan een derde in ſtukgoederen en een derde in zijde moest beſtaan; in 1698 werd de uitvoer van 't koper op 25,000 *pikols* geſteld (*); in 1700 het getal der ſchepen op vier, uiterlijk vijf bepaald; en daarna vier jaren te voren ook de munt (*coubang*), in gehalte voor een derde verminderd, voor dezelfde waarde werd uitgegeven, zoo ſtelt de gemelde ambtenaar met het begin der achttiende ook dat der *koperen Eeuw*. Naderhand werd de gehalte verbeterd, maar de zwaarte van het geld wel voor de helft verminderd. Op de klagten der *Hollanders* werd de oude munt volkomen herſteld, maar nu *voor het dubbeld gerekend*. Daarbij kwam nu vermindering van het koper, van het getal der ſchepen, dat allengs tot twee afdaalde, rampen op het vaarwater, waardoor vele ſchepen te grond gingen, mindere prijzen voor de gezondene goederen, en meerdere onkosten in de jaarlijkſche reis, die het Opperhoofd ter huldebetooning aan den Keizer van *Nangasaki* naar *Jedo* moest doen; dit alles verminderde zeer de waarde des *Japanschen* handels, zoo dat men dit tijdvak ſedert 1721, waarin de uitvoer van koper tot 10,000 kisten bepaald werd, volgens IMHOFF wel het *ijzeren* zou kunnen noemen, en men

(*) Vroeger had men ſoms 30,000 *pikols* of kisten in één jaar uitgevoerd. Een *pikol* is 125 pond.

zelfs een oogenblik in beraad ſtond, om het geheele kantoor op te breken. Nogtans was de handel in koper hoogstvoordeelig, en daarom deszelfs beperking den *Nederlanderen* zoo onaangenaam. De *pikol* kostte in *Japan* ſlechts 31, en werd in *Bengale*, *Suratte* en *Malabaar* verkocht voor 92 guldens (*). Daarenboven leverde *Japan* nog jaarlijks omtrent 30,000 pond kamfer voor het vaderland, en 20,000 voor den *Indischen* handel, ſoda, verlakt werk en porcelein. Vroeger, toen de handel levendiger was, voerde men ook thee, gouddraad, *Japansche* rijst, zijden ſtoffen en ingemaakte vruchten uit. De invoer beſtond in ſuiker, ſapanhout, zijden kleederen en lijnwaden, lakens, kwikzilver, vermiljoen, was en *Moluksche* ſpecerijen, doch was in 1779 reeds tot vijf tonnen gouds verminderd; men rekende de winſten op *f* 106,000 en de onkosten op ruim *f* 96,000 (met de jaarlijkſche zoogenoemde hofreize), gevende dus niet meer dan *f* 10,000 winst. Doch daarvoor mogt ook de *Nederlandsche* vlag alléén en bij uitſluiting op *Desima* waaijen; geen ander *Europisch* volk werd in het Rijk toegelaten. Jaarlijks voeren er van *Batavia* twee groote ſchepen, die doorgaans eene maand reis hadden, en in December of Januarij terug kwamen (†). Dat de *Japanneezen*, in weêrwil hunner trotschheid en ſtijfhoofdigheid, nogtans het belang gevoelden, om behalve met *China* ook met de overige wereld eenige gemeenſchap te hebben, blijkt daaruit, dat wanneer men hen ſtellig

(*) *Boeken van Batavia* 1757, III. D. *fol.* 735-740. (*Rapport van den Raad van Indië* VAN DER WAYEN.)

(†) HUYSERS. bl. 59.

bedreigde, met de geladene ſchepen het eiland *Desima* voor goed te zullen verlaten, en allen handel af te breken, zij dadelijk in hunne eiſchen gedweeër werden, hetwelk echter ſlechts één jaar duurde; in het volgende begon men van de zijde van den Gouverneur van *Nangasaki* of andere ondergeſchikten nieuwe kwellingen, die echter daarvoor dan wel eens geſtraft werden, of geheel in ongenade vielen (*). Eene mannelijke houding was dus het beste middel tegen dit volk, waarbij men echter altijd op eene gepaste wijze door geſchenken en beleefdheden de gunst der beide Gouverneurs van *Nangasaki*, waarvan de een zich in die ſtad, de ander ten Hove te *Jedo* bevond, moest zoeken te winnen.

Scheepvaart der O. I. Maatſchappij.

Naar deze onderſcheidene havens werden dus jaarlijks gezonden: een of twee ſchepen in September naar *Perzië* en twee naar *Suratte*, die onder weg *Punto Gale* op *Ceylon* moesten aandoen, om er lijnwaden voor *Europa* te losſen en kaneel in te laden; alsdan vertrokken zij met de veranderde *Mousson* van *Ceylon*, losten de voor *Malabaar* beſtemde lading te *Cochin*, en namen er andere goederen weder in, waarop zij zich naar hunne onderſcheidene beſtemmingen verdeelden. Bovendien was er nog altijd één ſchip van de vier of vijf, die naar *Ceylon* gingen, bepaaldelijk voor *Cochin* beſtemd. Twee ſchepen gingen tusſchen April en Augustus van *Batavia* naar *Coromandel*, waarvan er een doorgaans te *Jaffanapatnam* op *Ceylon* kaneel innam. In Julij of Augustus gingen de ſchepen gewoonlijk naar *Bengale*, van waar zij in Junij of Julij weder naar *Batavia* kwamen. Een of

(*) *Boeken van Batavia* 1757, III. D. *fol.* 747.

twee fchepen gingen in Mei elk naar *Malacca*, naar *Palembang*, naar *Borneo's* Westkust en naar *Banjermassing;* vijf of zes tusfchen November en Februarij naar de zoogenaamde *groote Oost* of naar *Macassar*, *Amboina*, *Banda*, *Timor*, *Solor* en *Ternate;* in Mei of Junij twee fchepen naar *Japan*, vier naar *China*, en één naar *Padang* op *Sumatra's* Westkust. De geheele fcheepsmagt der Maatfchappij werd op 103 groote fchepen gefteld, behalve eene menigte floepen, barken en andere kleine vaartuigen; en in 1776 en 1777 berekende men de geheele krijgsmagt in het Oosten op 19,162 *Europeanen* en 2,663 inlanders, te zamen 21,825 koppen (*).

De Kaap de Goede Hoop.

Behalve deze landen en kantoren in *Azië* had de *Oostindische* Maatfchappij nog eene onwaardeerbare, maar flecht gewaardeerde bezitting in *Afrika*, de *Kaap de Goede Hoop*. Sedert dat wij het laatst van dezen uithoek gefproken hebben (in den aanvang der achttiende Eeuw (†)), was zij weinig vooruitgegaan, een gevolg van den ergdenkenden geest, die de Regéring der Maatfchappij tegen deze Kolonie bezielde. Alle verkeering met en verkoop aan vreemden buiten de Maatfchappij was in dezelve verboden (§). Alle hare behoeften moest *deze* haar leveren, al was het dan ook ten duurften; de volkplanters mogten geen fchip uitrusten, om ter zee met elkander handel te drijven. De vele *Lutherschen* aan de Kaapftad mogten er geene

(*) VALENTIJN, IV. D. (*Batavia*) bl. 258–260. CAMPAGNE, *Kort overzigt van den voormaligen handel der Nederlanders van Azië in Azië*, bl. 201. 202. HUYSERS, bl. 140.

(†) Zie II. D. bl. 338.

(§) Het fchijnt dat men de andere Natiën uit de volkplanting zocht te wéren, hetwelk echter geenszins gelukte.

kerk bouwen. Zoo doende kon de Kolonie niet bloeijen, en toch was er de lucht zoo gezond en gematigd, de natuur zoo ſchoon, de grond op vele plaatſen zoo vruchtbaar (buiten de hier altijd noodlottige droogten), dat zij zigtbaar vooruit ging. De volkplanters verſpreidden zich wel tot 200 uren ver van de hoofdplaats in de binnenlanden, waar zij ſlechts, naar herderlijke wijze, goede weilanden vonden, zoodat zij wel eene maand of 40 dagen noodig hadden, om tot den verkoop hunner overtolligheden en het inruilen hunner behoeften naar de *Kaapstad* te komen, iets, hetwelk door velen als een onheil beſchouwd werd, daar het door al te groote verſpreiding de zamentrekking van de krachten der Kolonie moeijelijk maakte, terwijl het tevens de meest afgelegene boeren deed verwilderen. Men had, zeggen zij, die uitbreiding langzamer en meer geregeld tot ſtand kunnen brengen. Maar de vruchtbaarheid der kolonisten was in dit gezonde land zeer groot, zoodat de jongere zoons gereedelijk andere plaatſen betrokken, terwijl de vele droogtens hen ook wel noodzaakten tot het verder opzoeken van waterrijke oorden. Zien wij niet nog in *Noord-Amerika* geheele ſcharen de zeegewesten verlaten, om zich, uit loutere verkiezing, of op het denkbeeld van meerdere vruchtbaarheid, in de binnenlanden, aan den *Ohio* of *Missisipi*, neder te zetten?

Geſteldheid der Kaapſtad. Bevolking en Regéring der Kolonie.

Men kan dan ook niet klagen, dat de bevolking in de hoofdplaats, waar de beste handelsgelegenheid voor *Europa* was, zich opeen hoopte. STAVORINUS, die hier in 1768 was, noemt de *Kaapstad* nog een *vlek*, en zegt, dat de ſtraten van hetzelve nog dien naam niet verdienden, alzoo zij ongepla-

veid en vol hoogten en laagten waren; men dacht echter toen aan bestrating. De huizen waren meest alle van ééne verdieping, *met stroo gedekt*, en meerendeels van buiten met kalk gewit. Derzelver getal bedroeg toen nog slechts 500. De bevolking bestond uit allerlei Natiën, meest *Hollanders*, doch ook *Franschen* en *Duitschers*, die zich hier neêrgezet hadden. Doordien bijkans alle takken van bestaan door de Maatschappij en hare drukkende lasten belemmerd waren, schoot hun weinig over dan het voordeel van de vreemdelingen, die hier jaarlijks met de schepen naar en van *Batavia* aankwamen, en aan deze gezonde ligplaats zich kwamen ververschen (eene voorname reden waarom men dezen kostbaren uithoek aanhield). STAVORINUS beschuldigt de *Kapenaars* van dien tijd, dat zij, onder schijn van gulle gastvrijheid, die zich aan de aankomelingen bijna opdrong, niets bedoelden dan zich met hunne verteringen te bevoordeelen. Het gebrek aan aanmoediging, en deze gemakkelijke, maar sobere kostwinning, liet dan ook deze volkplanters — ten minste volgens onzen genoemden landgenoot — in eenen staat van onbeschaafdheid en traagheid voortleven, die zich om niets buiten hunnen zeer beperkten gezigts- en werkkring bekommerde. Het geheele getal der weerbare manschappen schatte de genoemde reiziger op duizend in de stad, en tweeduizend buiten dezelve, dus op 3000, hetwelk op omtrent 15,000 zielen in 't geheel doet denken, buiten de *Hottentotten*, den ingeborenen volksstam, die echter niet tot slavernij veroordeeld, maar slechts tot den arbeid gehuurd werd (hoewel hij allengs versmolt door de uitbreiding der

Blanken (*)), en de ſlaven, welke men eertijds meest uit *Madagascar* haalde, doch die, ſedert de *Franschen* in de naburige eilanden *Bourbon* en *Mauritius* gevestigd waren, doorgaans uit de veel minder gedweëe *Maleijers* uit *Indië* beſtonden. De Regéring der *Kaap* beſtond uit eenen Gouverneur, eenen Raad, een Geregtshof (van waar men zich op dat van *Batavia* kon beroepen), eenen *Secunde* of tweeden perſoon naast den Gouverneur (gelijk de Directeur-Generaal in *Indië*), die even als de Fiscaal den rang van Opperkoopman had, en Voorzitter was van het Geregtshof. Voor de zeezaken zorgde een Equipagiemeester, tevens lid van den Burgerlijken Raad. Dus was de Regering op dezelfde leest geſchoeid als te *Batavia*. De krijgszaken ſtonden onder eenen Majoor of Luitenant-Kolonel; het krijgsvolk beſtond uit omtrent driehonderd man. Het land was eerst verdeeld in de vier distrikten van de *Kaapstad*, *Stellenbosch*, *Drakenstein* en *Waveren*, naderhand, bij verdere uitbreiding, in *Kaapstad*, *Stellenbosch*, *Zwellendam* en het afgelegene *Graaf Reinet*, waarbij vervolgens nog *Tulbagh* gevoegd werd.

De Gouverneur Tulbagh.

Even na het midden der achttiende Eeuw was de Heer TULBAGH Gouverneur van de *Kaap*. Deze verſtandige en menschlievende Beſtuurder deed, gedurende een vijſtigjarig verblijf, niet alleen al het moge-

(*) Zoodra een herder- of jagersvolk met eene Natie van landbouwers in aanraking komt, moet deze uit den aard der zaak toenemen, en de andere, die als 't ware geen vast punt op den grond heeft, verdringen. Dit heeft zelfs in het zoo beroemde, menschlievende *Noord-Amerika* plaats. De *Kapenaars* zijn dus nog geene wreedaards, omdat de *Hottentotten* verminderd zijn.

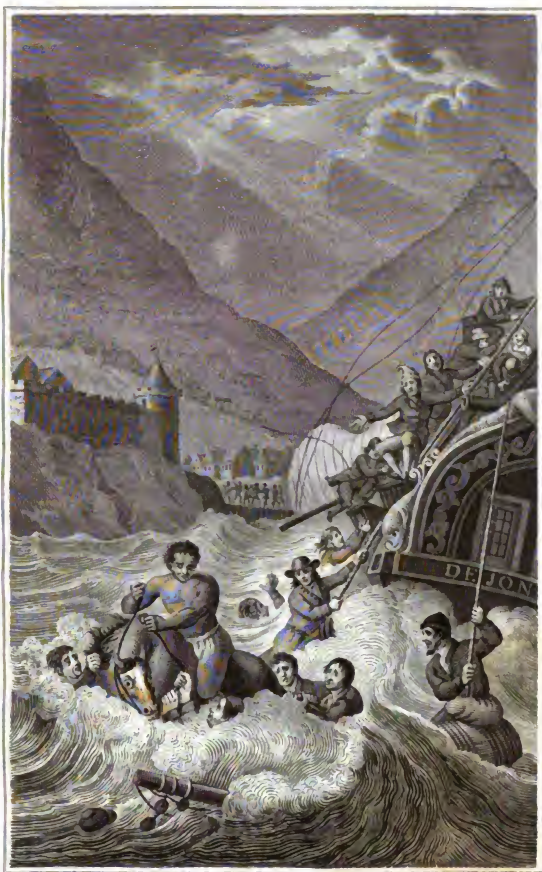
lijke voor de vermeerdering en welvaart der bevolking (een geheel Distrikt in de Kolonie draagt nog zijnen naam); maar hij durfde ook den *monopolie*-geest tarten, en lokte gedurende den oorlog van 1756 tot 1763 de beide oorlogende partijen, beurtelings of gelijktijdig, naar de *Kaap*, waar zij zich in een onzijdig gewest tot matige prijzen van voorraad voorzagen, en dus de welvaart der *Kaapstad* zeer bevorderden. Dat deze welvaart ook niet geheel, gelijk men bijna uit STAVORINUS zou opmaken, aan onwaardigen verſpild was, bleek in 1775 aan eene daad van menſchenliefde, door eenen *Kapenaar* uit den geringſten ſtand verrigt, die voor de edelſte zelfopofferingen niet behoeft te wijken, en te grootſcher is, naarmate zij niet, gelijk die der DECIUSSEN en anderen, menſchen vernielde, maar menſchen behield (*).

Edele daad van Woltemade.

Gedurende den winter is het inloopen in de *Tafelbaai* door den N. W. wind ten uiterſte moeijelijk. In het jaar 1775 werd het ſchip *de Jonge Thomas* noordwaarts van het kasteel der *Kaap* aan wal gedreven. De Regéring verbood op doodſtraf het ſchip te naderen, om het ſtelen der goederen uit hetzelve voor te komen, en rigtte zelfs galgen op, om zulks te beletten. Ook ſcheen redding, in weerwil van het hartverſcheurende geſchrei der ongelukkigen aan boord, door het woeden der golven onmogelijk. Sommigen, die het waagden, werden tegen de klippen te pletter geworpen. Een oppasſer van den compagnietuin, die uitgereden was, om zijnen zoon, die als korporaal

(*) Zie SPARMANS *Reize*, I. Th. ſ. 146. In mijn *Afrika, ten vervolge op* ZIMMERMAN, I. D. bl. 44. ſtaat verkeerdelijk bij deze daad het jaartal 1779 vermeld.

op de wacht was, eten te brengen, ziet den jammer aan 't ftrand. Hij bedenkt zich niet lang, tart de vernielende baren gelijk het dreigende, onteerende ftraftuig, en drijft zijnen klepper in zee. Daar roept hij twee ongelukkigen op, zich aan een uitgeworpen touw, of aan den ftaart van het dier vast te houden, en brengt dus met ongeloofelijke infpanning en het dreigendfte levensgevaar veertien ongelukkigen, twee aan twee, aan land. Is het groot, in één oogenblik van geestdrift het leven aan 't vaderland te geven door de lont in het kruid te fteken, het is grooter, zonder al het verheffende van krijgs- en eerzucht, zonder hoop op onfterfelijken roem, alleen uit menfchenliefde en pligtbefef, zonder te kunnen zwemmen, tot *zevenmaal* toe het grimmige Element te tarten, om, voor de broeders het leven te wagen. En dit deed WOLTEMADE, een man uit den geringften ftand, die flechts de toenmaals zeer gebrekkige opvoeding eener afgelegene volkplanting had genoten! Waarfchijnlijk zou hij zijn werk door de redding van alle fchipbreukelingen hebben bekroond gezien, wanneer niet derzelver ongeduld hen met hunnen redder te gelijk in den afgrond geftort had. Na den zevenden togt een weinig uitrustende (hij was een man van jaren), riep men hem van boord al jammerend toe, met de hulp toch vooral niet te dralen. Dit trof het hart van den menfchenvriend, en hij ging weder in zee, eer het paard nog genoeg uitgerust had. Daar men nu dacht, dat dit misfchien 's mans laatfte poging zou zijn, fprongen er velen te gelijk in zee; een rampzalige greep den teugel des paards, en trok daardoor het afgematte dier onder water. Allen verdronken, en ook hun

Droevig omkomen van WOLTEMADE te midden van zijne menschlievende pogingen. III. D. bl. 265.

weldoener, ook de edele WOLTEMADE. Hoe weinig het toenmalige Bestuur aan de *Kaap* zedelijke grootheid waardeerde, blijkt uit het volgende: De jonge korporaal WOLTEMADE verzocht om het sober postje zijns vaders, die voor de menschheid gestorven was, en – verkreeg het niet. Doch in het vaderland dacht men anders. De Bewindhebbers der *Oostindische* Maatschappij deden een schip naar WOLTEMADE's naam noemen, zijne geschiedenis aan den spiegel daarvan schilderen; en gelastten daarenboven, de kinderen van WOLTEMADE spoedig en boven anderen te verzorgen. Doch de zoon was reeds, na de vermelde weigering, naar *Batavia* gegaan en aldaar gestorven, eer hij de tijding van dit gunstige besluit vernam.

Dat de *Kaap* geene winstgevende volkplanting was, zal men uit het bovenstaande reeds hebben kunnen opmaken, en inderdaad was in 1779 de balans zeer ten nadeele der Kolonie. Tegen over *f* 195,168 winst stonden *f* 505,269 aan lasten over (men betaalde wel 900 zoo krijgslieden als ambtenaren), en er was dus een te kort van *f* 310,101 (*).

Wanneer wij nu, volgens de opgave van HUYSERS, al de winst en het verlies der onderscheidene kantoren

(*) Zie over den toestand der *Kaap de Goede Hoop*, tusschen 1760 en 1780: RAYNAL, *Hist. polit. et philos.*, V. I. L. II. Ch. 36. *Reize van* STAVORINUS *naar Batavia en Bantam*, II. D. bl. 127–144. Deszelfs *Reize naar Batavia, Samarang enz.*, I. D. bl. 48. *en verv.* II. D. bl. 309–321. HUYSERS, bl. 121–124. SAALFELD's, *Gesch. des Holl. O. I. Colonialwesens*, II. Th. f. 89–95. *Aanmerkingen van* G. W. Gr. VAN HOGENDORP *op* SPARMAN's *Reize in deszelfs Verhandeling over den O. I. Handel*, II. D. St. bl. 45.

Nadeelige toestand der O. I. Maatschappij door verachtering der geldmiddelen.

der Maatschappij in 1779 bijeen rekenen, zoo bedraagt het te kort *f* 1,589,722; doch nog veel nadeeliger is de uitkomst in den *Staat der Generale Oostindische Compagnie*, die in 1779 en 1780 niet minder dan *f* 2,426,527 verlies opgeeft. Bekwame mannen voorzagen dan ook reeds den val der *Oostindische* Maatschappij, in de zelfzucht en schaamtelooze berooving van Compagnie's goed door de ambtenaren, in weerwil van haren schijnbaren voorspoed, en hare gedurige, wel is waar verminderde, maar toch altijd nog veel te hoog opgedrevene uitdeelingen.

Westindische Koloniën. Opstand der Negers in Berbice.

De *Westindische* Koloniën werden in dit tijdperk door meer dan ééne schrikkelijke ramp getroffen. Men had de Kolonie *Berbice* deerlijk verwaarloosd, en terwijl de Negers er geenszins beter dan elders behandeld werden (over welke behandeling wij vroeger genoegzaam gesproken hebben), verzuimde men nogtans alle middelen van bedwang, en wist dus zoo min te regéren door het inboezemen van vrees als van liefde. Hierbij kwam nu eene besmetting, die in 1756 en 1757 het meerendeel der Blanken wegmaaide, zoodat verscheidene plantaadjen zonder Directeurs waren, en het getal der krijgslieden in 1762 naauwlijks twintig man bedroeg. Dit bemoedigde de Negers, die van den anderen kant door de wreede doodstraf van eenige muitende slaven in 1762 verbitterd waren; in Febr. 1763 verspreidde zich de opstand als een loopend vuur over de geheele Kolonie. De lange rust, zorgeloosheid en het brandende klimaat schenen alle moed en veêrkracht bij de Blanken te hebben uitgedoofd, zoodat sommigen de plantaadjen met geweer, krijgsbehoeften en alles verlieten; de meeste schippers en schepelingen in de

Kolonie weigerden ook hunne dienst, zoodat zelfs de getrouwe flaven wel genoodzaakt waren, tot redding van hun leven den ftroom te volgen, en eerlang de geheele zwarte bevolking tegen over een handvol Blanken in de wapenen ftond. De Blanken, vooral de weerlooze vrouwen en kinderen, waren nu diep te beklagen en genoegzaam ter genade der muiters. Vele plantaadjen werden afgeloopen, de huizen verbrand en de menfchen vermoord. Op de plantaadje *Pereboom* waren eene menigte vlugtelingen bijeen, die door de onwilligheid van fchipper COCK, om deze ongelukkigen te redden, meestal op het deerlijkst omkwamen, nadat zij een verdrag met de Negers hadden gefloten, om ongemoeid de rivier af naar het fort te mogen vertrekken; een verdrag, 't welk de Zwarten verraderlijk braken, zoodat flechts weinigen ontkwamen. De gevangenen ondergingen een erger lot dan de gefneuvelden. De wreedheden, die HARTSINCK verhaalt, zijn verfchrikkelijk. De een zag vrouw en kinderen voor zijne oogen lid voor lid verminken en daarop vermoorden, waarop eerst hem zelv', na vreesfelijk gezweept te zijn, de dood uit zooveel fmart kwam verlosfen. Anderen werden de armen aan ftukken geflagen; een' derden, een' Geneesheer, dien het domme volk van vergiftiging befchuldigde, werd levend van lid tot lid de huid afgeftroopt, en hij daarop doodgeflagen. Eenige mannen en vrouwen benamen zich, uit vrees voor zoo veel leed, door fchietgeweer het leven, of fprongen in 't water. De predikant RAMRING werd gefpaard op de aanmerking eens Negers, „dat dit een man was, die met God „fprak en voor hen bad." Men voorzag hem dus van andere kleederen en gaf hem de vrijheid, met bij-

voeging, „dat hij den Gouverneur kon gaan zeg„gen, dat de wreede behandeling door eenige plan„ters (die zij noemden) de oorzaak was van de„zen opſtand." Aan het fort werd de weerbare toeſtand opgenomen, doch grof geſchut en klein geweer *onbruikbaar* bevonden. De Kolonie ſtond veeg, doch de Gouverneur VAN HOGENHEIM wikkelde de Negers, ten gevolge hunner opeiſching van het fort *Nassau*, in eene onderhandeling om tijd te winnen, waarin hij ſlaagde. Ondertusſchen zagen de inwoners uit het fort in het rond hunne woningen door de vlammen vernielen, en ſmeekten dringend Gouverneur en Raden om verlof, aan boord der aldaar liggende ſchepen te gaan. Het geſchiedde: de Regéring en de voornaamſten der burgerij begaven zich op het ſchip *de Standvastigheid*, en ſtaken het fort *Nassau*, waarvan eerst de krijgsvoorraad zoo veel mogelijk geborgen en het overige vernield was, in brand. Men meende nog post te vatten op de plantaadje *Dageraad*, die rondom door moerasſen of de rivier omgeven was, en waarvan de ſlaven getrouw waren; doch de onwil der ſchippers deed ook van dit ontwerp afzien, en tot aan den zeekant, bij de ſchans *St. Andries*, afzakken, waar men de ongelukkige vlugtelingen der rivier *Canje*, in ruw opgeſlagene hutten, reikhalzend naar hulp zag uitzien. Hier werden de burgers genoegzaam oproerig, en verklaarden, dat door het vernielen van 't fort *Nassau* alle banden van tucht en ondergeſchiktheid geſlaakt waren. Ook de ſchippers wilden naar 't vaderland terug, en waarſchijnlijk ware de Kolonie verlaten geworden, zonder de tijdige komst van honderd man troepen uit *Suriname*, waarop men weder op de *Da-*

geraad post vatte. Gelukkig was in *Suriname* juist de vrede met de *Marron*-Negers gesloten, 't geen de volkplanters gelegenheid gaf de zusterkolonie te helpen, en aan de Zwarten de hoop op bondgenooten ontnam (*). De onderhandelingen met het Opperhoofd der Negers, KOFFY, werden ondertusschen door *Parlementairs* van den *rooden* menschenstam (†) voortgezet; KOFFY bood aan, den *Nederlanderen* de helft der *Berbice* te laten, en de nog getrouwe slaven niet te verontrusten, doch *men moest niet denken, dat de Negers weder slaven wilden zijn.*

Eene tweede versterking van 146 man uit *St. Eustathius* deed nu besluiten, om weder aanvallend te werk te gaan. Men bediende zich daartoe van de hulp der *Indianen*, en verzocht den Gouverneur van *Essequebo*, die menschen, welke den *Nederlanderen* meer dan de Negers toegedaan waren, tot eenen aanval van achter op de vijanden te bewegen. Ook verscheidene *Engelschen*, die reeds vele plantaadjen te *Demerary* en *Essequebo* bezaten, snelden uit vrees voor het hunne de *Nederlanders* te hulp (§). Doch nu trof de ongezondheid der landstreek de aangekomene manschappen met eenen nieuwen aanval der besmettelijke ziekte, die 80 man alleen van de hulptroepen uit *St. Eustathius* buiten dienst stelde, waarvan er dagelijks stierven.

Intusschen werd de droevige tijding naar het vaderland overgebragt, en men besloot, drie fregatten, onder den dapperen HARINGMAN, die in den zevenjarigen oorlog de vlag van den Staat op de **De opstand gedempt.**

(*) RAYNAL, L. XII. C. 44.

(†) Dezen noemen de *Hollanders bokken.*

(§) RAYNAL, *l. c.*

Fransche kust met één oorlogſchip tegen twee *Engelsche* moedig gehandhaafd, en door ſtandvastigheid de *Britten* tot afhouden had genoodzaakt (*), en vervolgens nog zes ſchepen met een regiment voetvolk naar de *Berbice* te zenden. In de laatſte dagen van 1763 kwam deze verſterking op de rivier *Berbice*. Reeds vooraf waren kleine troepen aldaar aangekomen; waarop men tot den vereenigden aanval van de zeezijde en te lande uit *Demerary* had beſloten, ten einde de opſtandelingen tusſchen twee vuren te brengen, en te beletten, dat zij niet de Kolonie ontvlugtten, en, gelijk in *Suriname*, altijd plunderzieke Gemeenebesten van vrije Negers zouden oprigten. HARINGMAN was met de drie fregatten thans ook verſchenen. De Negers hadden groot gebrek aan levensmiddelen; zij vlugtten dus naar de binnenlanden; de getrouwe Negers, die nu moed bekwamen, ſcheidden zich van hen af; de opſtandelingen werden overal geſlagen, gedood en grootendeels gevangen genomen, en de Kolonie werd door HARINGMAN, echter niet zonder aanmerkelijk verlies, nog vóór de komst van het regiment onder den Kolonel DE SALVE weder tot rust gebragt. De aankomst dezer aanzienlijke verſterking voltooide het dempen des opſtands; zoodat de gemelde Kolonel reeds den 14den Augustus des volgenden jaars weder kon vertrekken. Vijfendertig Negers werden met den dood geſtraft, aan de overigen vergiffenis geſchonken (indien ſlavenarbeid dien naam verdient). Men leide eene nieuwe verſterking aan boven het

(*) STUART *vervolg op* WAGENAAR, I. D. bl. 475. 476. II. D. bl. 186. 187.

vernielde fort *Nassau*, waar vroeger het vlek *Nieuw-Amsterdam* had geftaan (*). *Berbice* was fchijnbaar gered, maar den fellen fchok, die het getroffen had, kwam het nimmer weder te boven. Niet alleen de geledene fchade der verwoeste plantaadjen, maar ook de vrees voor hervatting van dergelijke tooneelen, en de verarming van vele planters deden de Kolonie van nu af aan 't kwijnen flaan. Velen wilden hunne plantaadjen verkoopen, doch de fpotprijs, dien men er voor bood, deed ze ophouden (†).

Opftand der flaven in Suriname.

Op *Suriname* werd de vrede, met zoo veel moeite eindelijk in 1762 getroffen, ook eerlang door eenen nog felleren oorlog dan vroeger vervangen. Men vertrouwde namelijk te veel op dien vrede, en was niet genoeg op zijne hoede tegen de bron van het kwaad, de mishandelingen der Negers. Integendeel: men gaf zich, daar de voorfpoed door de rust herleefde, aan niets dan zorgelooze vermaken over, die weldra tot buitenfporigheden en zwelgerij overfloegen, waarbij de planters hunne flaven niet alleen tegen de wetten der menfchelijkheid, maar ook van het blijkbaarfte eigenbelang, erger dan lastdieren behandelden. Men bedacht niet, dat honderd vijf en twintig plantaadjen der volkplanting, die door elkander elk op honderd tachtig flaven berekend werden, 76,500 dier ongelukkigen konden bevatten, welke door het voorbeeld der vrije *Seramica-* en *Ouka*-Negers ligtelijk tot navolging konden worden bewogen.

Ondertusfchen verkocht het geflacht SOMMELSDIJK zijn aandeel aan *Suriname* in 1770 aan de ftad *Am-*

(*) HARTSINCK, *Besch. van Guiana*, I. D. bl. 368-517.
(†) LUZAC, *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 241-244.

sterdam, die dus nu twee derden daarvan in bezit had; het andere derde behoorde aan de zeer verachterde *Westindische* Maatſchappij. Men rekende, dat de ingezetenen der *Vereenigde Nederlanden* voor *vijftig* Millioenen guldens op de plantaadjen dier Kolonie hadden opgeſchoten, waarvoor zij die plantaadjen zelve tot onderpand hadden (*). Het was dus voor het vaderland een gewigtige ſlag, toen er andermaal een opſtand plaats greep, en thans over de *Cottica* in het oostelijk gedeelte der Kolonie (†). Het aantal der opſtandelingen vermeerderde dagelijks, en zij werden eerlang even geducht voor de volkplanting, als weleer de westelijke en zuidelijke Negers. In 1772 ſcheen de Kolonie nabij haren ondergang; even als in *Berbice* in 1763 vloden de meeste planters verſchrikt naar de hoofdplaats *Paramaribo*, en zagen geene andere redding, dan in het oprigten van een regiment *vrijgelatene slaven* van 300 man. Een wanhopig middel, doch 't welk goede werking deed! Deze menſchen, die waarſchijnlijk goed behandeld waren, ſtreden met leeuwenmoed tegen hunne eigene landslieden (§).

Intusſchen vermogt dit ſlechts voor den eerſten aanval te dienen. Een duurzaam redmiddel voor de

---

(*) LUZAC t. a. pl., bl. 225. 226. STEDMANS *Reize verkort* door PASTEUR, I. D. bl. 59.

(†) Volgens de kaart bij STEDMAN's *Reize* is de *Cottica* eene groote kreek, die aan de eene zijde in de *Commewijne* valt, en aan de andere door de *Wana*-kreek met de *Marowijne*, de oostelijke grensſcheiding der Kolonie, gemeenſchap heeft. Dit is met meer *Zuid-Americaansche* rivieren, onder anderen met de *Rio Negro*, tusſchen den *Orinoco* en den *Amazonen*-ſtroom het geval.

(§) STEDMAN, bl. 60. 62. 63.

Verfterking derwaarts gezonden. Fourgeoud en Stedman.

kwaal moest men, gelijk te *Berbice*, in 't vaderland zoeken. De geregelde krijgsmagt was door de geschillen over derzelver onderhoud tusfchen de Maatfchappij en de ingezetenen ook hier deerlijk verwaarloosd. *Amsterdam*, hetwelk zulk een groot en onmiddellijk belang in de volkplanting had, ftelde nu dringend en herhaalde malen ter vergadering der Staten van *Holland*, en door deze ter Algemeene Staatsvergadering, het zenden eener krijgsmagt naar *Suriname* voor. De Overfte FOURGEOUD, een *Zwitser*, werd aan het hoofd van een *corps* van 1200 vrijwilligers gefteld, hetwelk op twee oorlogsfchepen onder de Kapiteins VAN DE VELDE en CRAS, benevens drie nieuwe fregatten of liever brikken (van 10 tot 16 ftukken), den 25 December 1772 uitliep.

Het is ons oogmerk niet, omtrent de krijgsverrigtingen dezer troepen in bijzonderheden te treden. De algemeene wijze van oorlogvoeren in deze landen is uit het vroeger verhaalde genoegzaam bekend, en den lezer, die hierin belang mogt ftellen, verwijzen wij tot de zeer onderhoudende reis van Kapitein STEDMAN, eenen *Schot*, die als vrijwilliger van de *Schotsche* Brigade, welke de Republiek toen nog in dienst had, dezen togt bijwoonde en naauwkeurig befchreven heeft (*). Men zal daarin met belangftelling zijne vermoeijende togten door boschrijke wildernisfen; zijne befchrijving van de levenswijze en zeden der Kolonisten en Negers, zoo der getrou-

(*) Van deze oorfpronkelijk in 't *Engelsch* gefchrevene reis beftaan twee vertalingen, de eene volledig in 3 deelen; de andere door PASTEUR, volgens eene *Hoogduitsche* verkorting van JACOBS en KRIES in twee deeltjes.

we als der Boschnegers; van de onmenſchelijkheid, in dezen oorlog gepleegd; van de wreede doodſtraffen der opſtandelingen (ſomtijds met eenen haak door het lijf opgehangen, zoo dat zij dagen lang moesten ſterven), en van de liefde des ſchrijvers voor de ſchoone *Mulatte* JOHANNA, wier bevrijding hij niet verwerven kon, lezen. Genoeg: reeds vóór de aankomst der troepen werd eene ſterke ſtelling der opſtandelingen, wier Opperhoofd BARON een man van moed en volharding was, door de zwarte vrijwilligers met de ſabel in de vuist na een hevig bloedbad vermeesterd, doch het gelukte BARON, te ontſnappen (*). Daar hij de wegen en ſchuilhoeken volkomen kundig was in dit lage en moerasſige land, zoo kon hij de troepen, in weêrwil hunner meerdere krijgskunde en herhaalde overwinningen, gedurig afmatten, weshalve de oorlog lang onbeſlist bleef. Zelfs hadden de opſtandelingen eene ſchier onbereikbare ſchuilplaats aan de moerasſen der kust nabij

(*) BARON was vroeger de ſlaaf van eenen *Zweed* in de Kolonie *Dahlberg* geweest, die hem om zijne vatbaarheid onderſcheidde, en lezen, ſchrijven en het metſelaars-ambacht liet leeren. Hij nam hem zelfs mede naar *Holland*, en beloofde hem bij zijne terugkomst de vrijheid, doch brak zijn woord, en verkocht hem aan een' *Jood*. Wij hebben boven de gezworene vijandſchap tusſchen deze *Semiten* en het nakroost van CHAM opgemerkt. Erger beleediging kon dus BARON niet aangedaan worden, die zich reeds met het denkbeeld van vrijheid geſtreeld had. Hij wilde niet werken; de *Jood* liet hem onder de galg geeſelen, de Neger ontſnapte, en zwoer aan alle *Europeanen* eeuwigen haat. Aan het hoofd der opſtandelingen deed hij zijnen eed geſtand. STEDMAN, I. D. bl. 67.

Paramaribo, van waar zij de velden en tuinen verwoestten, en jonge vrouwen opligtten (*).

Verfchil met Amfterdam. De Negers onderworpen of verdreven.

Toen men te *Amsterdam* befpeurde, dat de zending der troepen niet zoo fpoedig werkte als in *Berbice*, begon men over de kosten te klagen. De ftad verlangde nu met even veel drift de terugroeping, als vroeger de zending der krijgsmagt. Men gaf voor, dat, reeds vóór de komst der troepen, door het Bewind in *Suriname* krachtige maatregelen tot handhaving der rust waren beraamd; dat de Kolonie dus veilig was, te meer daar de gezondene magt niets van eenig belang had verrigt, en dus overtollig was. De Prins Stadhouder was van een tegenovergefteld gevoelen, volgens berigten uit de Kolonie ontvangen, die de Staten Generaal dan ook bewogen, om veeleer eene *versterking* van krijgsvolk naar *Suriname* te zenden, waartegen *Amsterdam* zich verzette, en verklaarde, niets in de kosten daartoe te zullen dragen. Ondertusfchen bleven de troepen op dringend aanzoek der volkplanters in de Kolonie tot den eerften April 1777, na (volgens STEDMAN) hun doel volkomen te hebben bereikt. Zij hadden, *zonder veel bloedvergieten*, *eenentwintig* fteden of dorpen (gehuchten) der opftandelingen vernield, *tweehonderd* bebouwde velden derzelven verwoest en dezen daardoor genoodzaakt, over de *Marowyne* naar het *Fransche* gebied te wijken, alwaar de *Franschen* hen niet alleen opnamen, maar ook van alles voorzagen. En dus eindigde deze opftand in eene lange rust voor *Suriname*, *Essequebo* en *Demerary*, waar ook de binnenlandfche gefchillen door bemiddeling des Stad-

(*) STEDMAN, bl. 64-67.

houders bijgelegd werden en de vrije vaart veroorloofd. In de twee laatste jaren vóór 1780 deelden ook deze Koloniën in den algemeenen bloei van het toen nog onzijdige vaderland (*).

HOOFDSTUK IV.

Van den Engelschen oorlog van 1780 *tot op de vernietiging der Oostindische Maatschappij in* 1800.

Engelsche oorlog. Welvaart van St. Eustathius door den handel met Noord-America. Klagten der Engelschen.

De oorlog met de *Engelsche* volkplantingen in *Noord-America*, die onder den naam der *Vereenigde Staten* een nieuw Gemeenebest hadden opgerigt, wikkelde ook de *Vereenigde Nederlanden*, na eenen tweeëndertigjarigen vrede, in eenen oorlog ter zee. Wij hebben elders de aanleiding tot dezen oorlog geboekt (†), die, bij de langdurige zorgeloosheid der *Nederlandsche* Regéring om zich te wapenen, voor de Koloniën, waar die voorzorgen nog minder in acht genomen waren, de noodlottigste gevolgen moest hebben. De eerste aanval der *Britten* had plaats op een klein *Westindisch* eiland, maar hetwelk zich door den handel met *Noord-America* ongemeen verrijkte, *St. Eustathius*, in de kleine *Antillen* op 16 Gr. N. B. gelegen, en dus ongemeen geschikt, zoowel om met de *Fransche Westindische* eilanden als met *Noord-*

(*) LUZAC, t. a. pl. bl. 219–225. en *Bijlage* P. bl. 162. 163. Bb. 2. bl. Dd. 233–247. STEDMAN door PASTEUR, II. D. bl. 236.

(†) *Verkorte Geschiedenis der Nederlanden*, II. D. bladz. 288–295. (2e druk).

America handel te drijven. Reeds in 1777 beklaagde zich het *Engelsche* Opperhoofd op het eiland *St. Christophe* of *St. Kitts*, GREATHEAD, bij den *Nederlandschen* bevelhebber van *St. Eustathius*, DE GRAAF, dat er *dagelijks*, *en in 't openbaar* uit *St. Eustathius* toevoer van levensmiddelen en oorlogsbehoeften, aan de *oproerige onderdanen* des Konings plaats had, en dat eene sloep onder de nieuwe *Americaansche* vlag een brigantijn, aan een' *Engelschman* toebehoorende, genoegzaam onder het bereik van 't geschut des eilands genomen en aldaar opgebragt had; dat een ander schip der opstandelingen onder hunne vlag door het *Nederlandsche* geschut begroet was, en vrijheid had bekomen tot het laden van buskruid, krijgs- en mondbehoeften voor het *Americaansche* leger. Daar DE GRAAF ophelderingen weigerde, vervoegde zich de *Engelsche* Gezant, YORKE, tot de Staten Generaal, en eischte voldoening op eenen zeer hoogen toon. Men was van onze zijde verstandig genoeg, zich hierover niet te belgen, maar den Heer DE GRAAF dadelijk terug te roepen om zich te verantwoorden. *Engeland* nam hiermede volkomen genoegen, en dus scheen deze zaak afgedaan (*).

DE GRAAF werd echter sedert, onschuldig bevonden zijnde, teruggezonden, en *St. Eustathius* bleef door *Neêrlands* onzijdigheid zoodanig het middelpunt van allen handel in *Westindiën*, en zulk een krachtdadig middel om *Noord-America* te voorzien, dat Lord

(*) *Nederl. Jaarb.* 1777, bl. 402. *Vervolg op* WAGENAAR, I. D. bl. 105-119. STUART *Vervolg op* WAGENAAR, III. D. bl. 94-98.

STORMONT in 1781 in 't Parlement zeide: „Indien *St. Eustathius* vóór drie jaren in zee was verzonken, zou het met den *Americaanschen* oorlog thans gedaan zijn." Dáár werd echter handel gedreven niet alleen door *Hollanders*, *Franschen* en *Americanen*, maar ook door *Engelschen*, die, zoo doende, winst behaalden ten koste van hun eigen land. Dit werd bij de inneming door RODNEY erkend, en men houdt zelfs den *Britschen* Gezant in *'s Hage*, YORKE, die over dien handel moest klagen, verdacht, van rijkelijk daarin te hebben gedeeld. Elk, die op dat eiland zich vestigen wilde, kon rijk worden; huis- en pakhuishuren en alle levensmiddelen rezen tot een' ongeloofelijken prijs; doch alle goederen konden in de pakhuizen niet worden geborgen, maar werden op het ſtrand opééngeſtapeld.

Verovering van St. Euſtathius. Plundering van het eiland. Verovering van Saba en St. Martin.

De *Engelschen*, die zoo vele verliezen in hunnen handel niet alleen, maar ook door den afval van hunne Koloniën moesten verduren (eene afſcheiding, die hun naderhand zoo ongemeen voordeelig geweest is), konden niet zonder bitteren nijd dezen voorſpoed hunner naburen, die hun altijd een doren in 't oog was, aanſchouwen. *Daags na de oorlogsverklaring*, den twintigſten December 1780, werd reeds eene ſloep naar *Barbados* gezonden, waarbij de *Engelsche* Admiraal RODNEY, in de *Westindiën* bevel voerende, last bekwam om *St. Eustathius*, waar niemand aan den oorlog dacht, weg te nemen. Ongelukkiglijk was de *Fransche* Admiraal GUICHEN, die RODNEY verſcheidene gelukkige zeeſlagen geleverd had, naar *Europa* teruggekeerd. RODNEY was dus meester in de *Westindiën*. De Republiek had zelfs geen oorlogſchip aldaar om *St. Eustathius* en des-

zelfs aanzienlijken handel te dekken, behalve één fregat, de *Mars* van zesendertig ſtukken onder den Kapitein Graaf van BIJLANDT. DE GRAAF was weder bevelhebber, toen de *Engelsche* vloot, uit 16 linieſchepen benevens een aantal fregatten, bombardeergaljooten en andere kleine vaartuigen beſtaande, den 3den Feb. 1781 voor *St. Eustathius* verſcheen. Aan weêrſtand viel niet te denken. Na eenige vruchtelooze ſchoten gaf het fregat zich over, en daarop de geheele Kolonie. Dat de *Engelschen* de goederen van den Staat prijs verklaarden, wordt door het oorlogsregt gewettigd, maar hiermede was hunne roofzucht niet te vrede. De goederen van Particulieren, van zoo vele kooplieden, als aldaar op de trouw der verdragen handel gedreven hadden, werden op de ſchaamtelooste wijze, en tegen alle voorſchriften van het regt der volken, geroofd. Men ſchatte de waarde der goederen, die men er vond en wegnam, volgens een' gematigden overſlag, op meer dan *drie en dertig* Millioenen guldens (drie Millioen P. St.), waaronder drie Millioenen aan gereed geld. Behalve deze waarde in goederen vond men er nog 200 of 250 koopvaardijſchepen. Hiermede nog niet te vrede, zond RODNEY twee linieſchepen en een fregat af, om 23, met ſuiker en andere koloniale goederen rijkbeladene en naar het vaderland beſtemde ſchepen, onder het geleide van een oorlogſchip van 60 ſtukken (de *Mars*, Schout bij Nacht CRUL), te onderſcheppen en weg te nemen. De brave CRUL weigerde, hoezeer tegen overmagt, de vlag te ſtrijken; hij werd daarop aangevallen en ſneuvelde in 't begin van het gevecht, waarop de Luitenant VAN HALM het konvooi overgaf. CRUL werd op *St. Eustathius* met alle krijgs-

eer begraven. RODNEY liet nog een poos de *Hollandsche* vlag waaijen, waardoor hem nog 17 koopvaardijschepen in handen vielen. Het naburige *Saba* en het *Nederlandsche* aandeel van *St. Martin* werden mede door den *Engelschen* Vlootvoogd bezet, wiens handelwijze omtrent de ongelukkige inwoners, die hij niet alleen van koopwaren, maar ook van zilvergeld, slaven en pakhuizen beroofde, en zelfs gedeeltelijk ten huize uitdreef en naar het *Engelsche* eiland *St. Christophe* deed overbrengen (*), ons aan de rooftogten der oude *Noormannen* en hedendaagsche *Barbarijers* herinnert, en in het *Britsche* Parlement zelve, vooral in den beroemden, welsprekenden BURKE, een krachtigen berisper vond. Hij vergeleek daarmede de handelwijze der *Franschen* op het eiland *Granada*, die er alle bijzondere eigendommen ontzien hadden. Doch het Parlement stelde den Minister in 't gelijk. RODNEY ging voort met den buit te verkoopen, die een spotprijs — niet het vierde der waarde — gold, en door de *Deenen* van het naburig eiland *St. Thomas* werd opgekocht, hetwelk sedert in grooten bloei kwam, daar het ook de weldaad der onzijdigheid — doch voorzigtig — genoot.

Nogtans bleef de geheele buit niet in handen der *Britten*. Een gelijk getal schepen als aan CRUL ontnomen waren, maar met het tot geld gemaakte eigendom van *St. Eustathius* beladen, viel het *Fransche* oorlogschip *Hannibal*, met nog zes kleinere vaartuigen, onder den wakkeren LA MOTHE PIQUET

(*) Eerst de talrijke *Joden*, daarop de *Americanen*, vervolgens de *Franschen* en eindelijk de geborene *Hollanders* ondergingen dit lot.

in handen. Waarſchijnlijk zouden de twee linieſchepen en fregatten den overwinnaar ook ten buit geworden zijn, indien zijn zwaar oorlogſchip hen op de vlugt had kunnen bereiken (*).

De Engelſchen in Esſequebo, Demerary en Berbice binnengeroepen.

Na *St. Eustathius* en de naburige eilanden vielen ook de Koloniën op de vaste kust, *Essequebo* en *Demerary* den vijand in handen, en wel op de volgende laaghartige wijze. Dadelijk na de oorlogsverklaring hadden zich een groot aantal kapers gereed gemaakt, om aan die beide *Nederlandsche* bezittingen op de uitzeilende koopvaardijſchepen te kruiſen, en, volgens eenen *Engelschen* ſchrijver, daarvan reeds een groot aantal genomen, *zonder nog door kaperbrieven van hunne Regéring gemagtigd te zijn*, van wier *grootmoedigheid* zij vertrouwden, dat zij hun dit kleine gebrek in den vorm ten behoeve der goede zaak wel zou vergeven. De Gouverneur der beide naauwvereenigde Koloniën (daar de *Demerary* in de *Essequebo* valt, hebben beide eenen gemeenſchappelijken uitloop in zee), VAN SCHUYLENBURG, oordeelde dezelve volſtrekt niet beſtand tegen eene vijandelijke overmagt. Deze had hij intusſchen kunnen afwachten, maar hij vreesde te zeer het verlies, door de kapers te lijden, en beſloot dus liever de *bescherming* des vijands in te roepen. Men ſchreef dit ook gedeeltelijk aan de verachtelijke drangreden toe, dat eenige bezitters van zwaarverpande plantaadjen zich door overgang onder vreemde heerſchappij op eene ſchelm-

(*) Het was volgens STUART (IV. D. bl. 103.) een ſchip van 110, volgens LACRETELLE (*Hist. de France au 18me siècle*, T. III. p. 129.) ſlechts van 74 ſtukken. De laatſte doet ons denken, als of het *alléén* het *Engelsche* konvooi genomen had (p. 145).

ſche wijze van hunne ſchuldeiſchers wilden ontſlaan. Men zou intusſchen de minder onteerende, meer natuurlijke reden kunnen aanvoeren, dat er zich reeds vele *Engelschen* in de beide Koloniën, vooral in *Demerary*, met der woon hadden nedergezet. Een *Engelschman*, CLARKE, was in Februarij op het punt, om wegens den oorlog naar *Engeland* te vertrekken, toen hem SCHUYLENBURG van zijn voornemen kennis gaf, van liever voor één *Konings schip* de vlag te zullen ſtrijken, en één' Konings Officier liever de hand te willen geven, dan de inwoners aan de mishandelingen der kapers te zien blootgeſteld. Door bemiddeling van CLARKE ſtelde de *Engelsche* Gouverneur van *Barbados*, terwijl hij het uitzeilen der kapers van dat eiland belette, aan SCHUYLENBURG eene onderhandeling voor op denzelfden voet als aan *St. Eustathius*, *St. Martin* en *Saba* was toegeſtaan, en SCHUYLENBURG nam dit zonder onderzoek aan! Ook te *Barbados* kende men die voorwaarden niet, en eerst op *St. Eustathius* zelve vernam men van RODNEY, dat hiermede overgave op genade of ongenade gemoeid was. Doch reeds had RODNEY zich te zeer gehaat gemaakt bij de *Engelschen* zelve, om nog een' nieuwen gruwel bij dien van *St. Eustathius* te voegen. Hij ſtond aan de inwoners der beide volkplantingen in *Guijana* de gunſtigſte voorwaarden toe, vrijheid van perſonen en eigendommen, en Regéring naar eigene wetten: alleen de goederen der *Westindische* Maatſchappij werden aan *Engeland* toegewezen; de door de kapers *zonder commissie* geroofde goederen en ſchepen echter niet aan de eigenaars, maar aan de *Britsche Admiraliteit*. *Berbice*, waar de *Engelschen* de plantaadje van den

Heer VAN KINSBERGEN hadden in brand gestoken, volgde het voorbeeld der andere Koloniën, en bekwam gelijke voorwaarden. Dus behielden deze lieden alles, goederen, eigendommen en vrij bestuur — alles behalve de eer.

De zegepraal van het onregt was echter niet volkomen. De *Britsche* roovers verloren het weggenomene zoo spoedig als zij het gewonnen hadden, door de destijds op zee zeer magtige *Franschen*. Van de buitgemaakte terugkeerende koopvaardijvloot is reeds gesproken; maar ook den verrasten grond der eilanden, zoo min als de lafhartig overgegevene Koloniën des vasten lands zou *Engeland* behouden.

Bouillé herneemt St. Eustathius. Geeft het aan Neêrland terug.

De *Fransche* Admiraal BOUILLÉ was het, die aan RODNEY zijne prooi kwam ontnemen, welke toen reeds deerlijk verbitterd was door de de algemeene kreeten van verontwaardiging der *Engelschen* in *Westindië*, welke zeer groote verliezen in den buit van *St. Eustathius*, grootendeels hun eigendom, hadden geleden. Overladen met verwijtingen, die hij verachtte, en met pleitgedingen, die men hem op den hals wierp en die hij niet afwachten kon, vierde hij zijne verontwaardiging in openbare beschuldigingen zijner tegenstanders den teugel. Hij beschuldigde namelijk de *Britsche* kooplieden, dat zij de zaak van hun vaderland verraden en den vijand met mond- en scheepsbehoeften hadden verzorgd. Vol verdriet over dit gevolg zijner daad, die hij ligt voor een heldenstuk hield, kwam hij in September te *Londen* terug. Doch de Marquis DE BOUILLÉ, Gouverneur van het eiland *Martinique*, bespeurende, dat *St. Eustathius* door den achtergelatenen bevelhebber COCKBURNE slecht bewaakt werd, besloot, daarop eene kans te wagen.

St. Eustathius is een over 't geheel bar en rotsachtig eiland, flechts aan de gewone landingsplaats genaakbaar, alwaar de *Engelschen* gezorgd hadden, goede batterijen aan te leggen. Maar BOUILLÉ's oog vestigde zich op de verwaarloosde klippen aan de andere zijde des eilands. Langs eenen omweg kwam hij den 15den November voor *St. Eustathius*, doch hield zich over dag buiten 't gezigt; des nachts kwam men aan land, en beklauterde met moeite de rotfen, waarbij de *Franschen* met het getij en velerlei andere wederwaardigheden te worftelen hadden, zoodat er flechts 400 man aan wal konden komen; vele floepen vergingen. Met den aan *Franschen* eigenen, onftuimigen moed trokken zij voorwaarts, en overrompelden de geheel geruste, bijna dubbeld zoo fterke bezetting, zoo dat deze de wapenen neerleide. COCKBURNE, die een toertje te paard deed, werd gevangen genomen. Het geld, aan de *Nederlandsche* ingezetenen toebehoorende, vond men nog met de bewijzen van eigendom in zakken (een Millioen), en werd hun eerlijk terug gegeven; de fommen, door COCKBURNE en andere *Engelsche* Officieren voor zich zelve geroofd, verdeelde BOUILLÉ onder zijne foldaten. Op gelijke wijze viel *Saba* en *St. Martin* in handen der *Franschen*. Inmiddels liep ook de oorlog in *America* gedurende den veldtogt des jaars 1781 den *Engelschen* verbazend tegen. De *Franschen* hadden *Tabago* ingenomen; de Graaf VAN GRASSE, hun vlootvoogd, had den *Engelschman* HOOD in de *Chesapeak*-baai geflagen; de *Franschen* en *Americanen* veroverden *Yorktown* in *Virginiën*; ook de *Engelsche* Opperveldheer CORNWALLIS moest zich met zijn geheele leger aan hen overgeven. Dit deed den moed der *Engelschen* zinken.

In het begin des jaars 1782 maakten de *Franschen*, onder bevel van den Heer KERSAINT, zich ook zonder flag of ftoot meester van *Essequebo*, *Demerary* en *Berbice*. „Het was een roemrijk oogenblik „voor de *Franschen*," zegt LACRETELLE te regt, „waarop alle hunne pogingen en alle hunne bekwaamheid flechts ten dienfte der zwakken wer- „den aangewend, maar tevens een zonderling tijd- „ftip, waarin de Koning van *Frankrijk* zijne fchat- „ten verfpilde, om den dank te verdienen van twee „Republieken!" Indedaad had *Frankrijk* thans, onder den deugdzamen LODEWIJK XVI., wezenlijk een tijdftip van *regtvaardigheid* in deszelfs ftaatkunde; het was, of *scheen* althans, de fchutsengel der mishandelden en verdrukten. Toen BOUILLÉ *St. Eustathius* en de bijgelegene eilanden hernam, riep hij de overgeblevene *Hollandsche* ingezetenen bijeen, en verklaarde hun, dat de Koning geenszins deze Kolonie ter vergrooting zijner magt had ingenomen: maar alleenlijk om dezelve aan de ingezetenen en hunnen wettigen Souverein, de *Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, weder te geven; hij zou het land flechts zoo lang bezet houden, tot dat *Nederlandsche* troepen de zijnen konden vervangen, en hij ftelde Regenten uit de inwoners aan. Hetzelfde was met de drie Koloniën in *Guijana* het geval (*). Maar

Herneming en teruggave van Demerary, Esfequebo en Berbice.

(*) Zie over de verovering en herovering der *Nederlandsche* volkplantingen in *Westindiën* en *Guijana*, LOOSJES, *Vervolg op* WAGENAAR, III. D. bl. 234-270. STUART, *Vervolg op* WAGENAAR, IV. D. bl. 87-110. *Geschichte der neuesten Weltbegebenheiten aus dem Englischen*, XI. B. (1781) f. 115-127. XII. B. (1782) f. 456-459. LACRETELLE, *Hist. de France au* 18. *Siècle*, T. III. (5. *Edition*) p. 145. 149-157.

niet alleen bij *Westindië* bepaalde zich de edelmoedigheid der *Franschen;* de *Kaap de Goede Hoop* en *Ceylon* dankten hun haar behoud of herwinning.

De Fransche vlootvoogd Suffren redt de Kaap de Goede Hoop. De Engelschen nemen aldaar zes Oostindische schepen.

Het oogmerk der *Engelschen* was vooreerst op de *Kaap de Goede Hoop* gerigt. Dit punt, door de *Portugeezen* onverantwoordelijk verzuimd, was door de *Nederlanders*, die er al het gewigt van gevoelden, als pleisterplaats en ververschingspunt naar *Oostindië*, beter gewaardeerd, hoezeer dan ook, door verkeerde en drukkende maatregelen, niet zóó hoog in voorspoed opgevoerd, als men had kunnen doen. Maar de *Britten* hadden de *Kaap* volstrekt noodig voor het onmetelijke Rijk, hetwelk zij thans reeds in *Indië* hadden gesticht, en waartoe *Bengale*, *Bahar*, *Benares*, *Orixa* en *Carnatica* (hun geheel onderworpen, hoezeer onder den naam van den *Nabob*) benevens een gedeelte der kust van *Malabaar* behoorden. Zoo lang de *Kaap*, eene hoogstbelangrijke aanlegplaats, die door *St. Helena* slechts zeer gebrekkig vervangen werd, niet in handen der *Engelschen* was, konden zij niet zoo gemakkelijk derwaarts versterking zenden of hunne troepen ververschen als eene andere Mogendheid, meesteresse van dezen uithoek. Zoo ten minsten redeneerden toen reeds kundige reizigers dier Natie (*), en het is te begrijpen, dat de Re-

---

Suriname werd in staat van verdediging gesteld, en had eenige *Engelsche* kapers afgewezen. Kapitein DE ROOK, die er de tijding des oorlogs had aangebragt, nam op den terugtogt eene *Engelsche* brigantijn, en bragt die in de *Hollandsche* havens op. *Curaçao* werd door twee oorlogschepen onder de Kapiteins RIETVELD en CRAS, die er nog twee fregatten vonden, behouden; men nam hier eenen *Engelschen* kaper.

(*) ROOKE, *Reize naar Gelukkig Arabië*, aangehaald bij P. LOOSJES, *Vervolg op* WAGENAAR, III. D. bl. 274–278.

géring dergelijke oogmerken koesterde. Gelegenheid, om uit het moederland dadelijk troepen derwaarts te zenden, was er niet, en de geheele weerbare magt aan de *Kaap* was 500 man, volgens de *Engelschen*. Maar ook hier bood *Frankrijk* weder de behulpzame hand. De Minister van buitenlandſche zaken, DE VERGENNES, gaf den *Nederlandschen* Gezant kennis, dat hij aan de *Kaap*, door een naar *Mauritius* beſtemd vaartuig, de tijding des oorlogs had bekend gemaakt, en dat de Ridder der *Malthezer*-Orde, DE SUFFREN, een beproefd zeeheld, met 1200 man op zeven ſchepen vertrokken was, om de *Kaap* te beveiligen. Indedaad kwam hij als redder aldaar vóór den *Engelschen Commodore* JOHNSTONE, die, met eene vloot van 40 grootere en kleinere ſchepen en 3000 man, ter verovering was uitgezonden. Hij had bij het eiland *St. Jago* een onbeſlist gevecht met dezen, doch kwam hem vóór aan de *Kaap*, waar men al bevend de *Engelschen* wachtte, en nu de *Franschen* met geestdrift als redders ontving. Met de laatſten vereenigd, telde men thans eene magt van nagenoeg drieduizend man, waaruit de verkeerde rekening der *Engelschen* bleek, die ſlechts van 500 weerbare *Kapenaars* droomden; JOHNSTONE zag nu geene kans, de *Tafelbaai* in te loopen tot aanval der *Kaapstad*, doch hij nam verſcheidene zeer rijke prijzen. De eerſte was dat O. I. ſchip, hetwelk, zoo als wij vroeger verhaalden, naar den edelen menſchenvriend *Held Woltemade* genaamd, en zoo wel met krijgs- en mondbehoeften als met gereede penningen naar *Ceylon* beſtemd was. Hij vernam van de ſchepelingen, dat er nog vijf ſchepen in de onverdedigde *Saldanha*-baai, ten Noorden der *Kaap*, lagen, welke hij nu als eene

gemakkelijke prooi befchouwde. Indedaad vermogten zij niets tegen eenen zoo welgewapenden en overmagtigen vijand, die daarenboven den nacht en mistig weder te baat nam. Het eenige, wat zij konden, was op ftrand te loopen, en met de manfchap de vaartuigen te verlaten, waarvan er nogtans één door het volk in den brand werd geftoken. De overigen werden met de lading genomen, een zwaar verlies voor de Maatfchappij, die echter de *Kaap* behield. Dit was het loon der *Nederlanders* aan de *Kaap* voor hunne redding van twee *Engelsche* O. I. fchepen met rijke ladingen uit de handen van twee hen vervolgende *Fransche* fregatten (*)!

Berigt der oorlogsverklaring in Oostindië.

JOHNSTONE, na de *Houtbaai* in goeden ftaat van verdediging te hebben gevonden, keerde naar *Engeland* terug, en men zond uit de *Kaap*, waar nu de vestingwerken verbeterd en krijgsbehoeften uit *Ile de France* werden overgebragt, met een genomen *Engelsch* fchip berigt naar *Ceylon*. Ook te *Batavia* bekwam de Gouverneur Generaal ALTING in Junij berigt van de vredebreuk. Men was in *Indiën* alles behalve deze tijding wachtende. De handelwijze der *Britten* in 1760 was er vergeten; en zoo weinig ergdenkend was men omtrent deze Natie, onzen Bondgenoot (zoo 't heette) federt bijkans eene Eeuw, dat men op *Ceylon* reeds bedacht was om haar eene

(*) *New Annual Register* 1781, p. 24. Zie ook *Vervolg op* WAGENAAR, III. D. bl. 283. JOHNSTONE zelf fchaamde zich eenigszins over den roof, aan de herbergzame Kolonie gepleegd, en fpaarde daarom twee hoekerfchepen, die hij niet kon medevoeren! De twee Koningen van *Tidor* en *Machian*, naar de *Kaap* gebannen, reddeden zich op zijne vloot.

krijgsmagt toe te schikken tegen den geduchten HAIDER ALI, die, in vereeniging met de *Franschen* en verscheidene *Indische* Vorsten, den oorlog vernieuwd had. Doch hunne pogingen waren ongelukkig: *Pondichery*, de *Fransche* hoofdstad, en in het midden der achttiende Eeuw eene der aanzienlijkste steden der *Europeërs* in *Indië*, werd reeds in 1778 ingenomen; ook viel de Vorst van *Dekan* af van 't verbond. Nogtans hield de onvermoeide HAIDER vol, en belegerde zelfs in 1780 *Arcot*, de hoofdstad des *Nabobs* van *Carnatica*, bondgenoot (of onderdaan) der *Engelschen;* hij sloeg de tot ontzet opdagende *Britten* volkomen op den 10den Sept., nam *Arcot* en het kasteel in (3 Nov.), en het was in dezen nood, dat de *geloofs- en bondgenoot* den bijstand der *Hollanders* inriep. Thans bezigde men natuurlijk die magt tegen den trouwloozen vijand. In *Batavia* liep een *Engelschman*, GORDON, *na* de tijding der oorlogsverklaring binnen, en werd in beslag genomen, doch hij ontkende de waarheid derzelve zoo sterk, dat men, nog geheel vreemd aan het denkbeeld van *oorlog met Engeland*, hem met de groote sommen gelds, die hij aan boord had, liet zeilen! Tot loon daarvoor bragt hij in *Hindostan* de eerste tijding der oorlogsverklaring, waarop de aanval op onze kantoren volgde, die wij straks moeten verhalen. Men rustte nu te *Batavia* koopvaardijschepen ten oorlog uit, en staakte de gewone uitzendingen naar den Noord van *Indië*. Ter bescherming des eilands werden *Javanen* gehuurd en in den wapenhandel geoefend (*).

(*) LOOSJES *Vervolg op* WAGENAAR, III. D. bl. 278—286. STUART, IV. D. bl. 114-118.

Aanmerkingen over dezen oorlog.

Dit was het begin van dien heilloozen driejarigen *Engelschen* oorlog, die aan de beide *Nederlandsche* handelmaatſchappijen den doodſteek dreigde, en zekerlijk veel heeft bijgedragen tot derzelver latere ontbinding. De lage handelwijze der *Engelschen* door een' onverhoedſchen aanval, dien niemand na eenen vrede van drie menſchengeſlachten verwachten kon, vertoont zich daarin even zeer als de jammerlijke hulpeloosheid en het diepe verval onzer weleer zoo grootſche, zoo vreesſelijke zeemagt en van alle verdedigingsmiddelen in de Koloniën, als ook de ſterkte, bekwaamheid en ſnelheid van de zeemagt der *Franschen*. Doch hoe vernederend, dat men deze hulpe behoefde! Wat zouden TROMP, DE RUITER en EVERTSEN, wat HULFT, VAN GOENS en SPEELMAN, daarvan wel gezegd hebben!

Mackay neemt, plundert en verwoest Sadras.

De volgende gebeurtenisſen kwamen met dit begin overeen, en waren niet meer dan eene keten van rampſpoeden, waarin alléén *Fransche* hulp eenige verligting aanbragt. De kennisgeving van GORDON bleef niet vruchteloos, en de *Nederlandsche* bezittingen in *Coromandèl* moesten zich na een' onverhoedſchen aanval overgeven. Den 17den Junij 1781 eischte de Kapitein GEORGE MACKAY het fort *Sadras* op, waar het Opperhoofd DE NEYS juist bezig was eenige vrienden te onthalen. MACKAY had twee dagen te voren, onder ſchijn van een vriendenbezoek, de ſterkte van het fort komen opnemen, waar zich niet meer dan 30 man, meest *Invaliden*, bevonden, benevens nog 30 inlandſche ſoldaten. Eerst wilde hij, dat men zich op genade of ongenade overgaf, en alsdan zou het den *Nederlanderen* niet beter zijn gegaan dan te *St. Eustathius*. Doch de *Hollanders*

eischten eene *Capitulatie*, die ten minfte de vrijheid waarborgde der *bijzondere* eigendommen. MACKAY nam die, niet zonder moeite, aan; maar fchond haar op de fnoodfte wijze. Het groote fchip, 't welk de goederen der krijgsgevangene manfchap naar *Madras* zou overbrengen, zond hij weg; er was dus geene gelegenheid tot vervoering derzelve, en zij moesten te *Sadras* in een verzegeld pakhuis achterblijven, 't welk hij echter terftond deed openbreken en berooven; alle de gezonden der bezetting, die volgens het verdrag krijgsgevangen moesten blijven, dwong hij, door gevangenis in een duister hok, in *Engelsche* dienst te treden; de overigen en de ambtenaren zond hij naar *Madras*, ondermijnde toen het fort van *Sadras* en deed het in de lucht fpringen, waarop de *Hindoesche* inwoners, zich niet meer voor ftroopende benden beveiligd achtende, in allerijl de plaats verlieten, die daarop woest en eenzaam bleef. De overige *Nederlandsche* kantoren aan de kust werden door de *Engelschen* op eene gelijkfoortige wijze bemagtigd en vernield, ten einde onzen lijnwaadhandel te bederven (*).

Onderhandelingen met Haider Ali.

De *Nederlanders* te *Negapatnam*, onze hoofdplaats op *Coromandèl*, hadden thans op eigen gezag, doch door den nood gedrongen, een verbond aangegaan met HAIDER ALI (29 Julij 1781). Hij werd uit die ftad bijgefprongen met 10,000 pond buskruid en 40,000 fnaphaankogels, die hij dadelijk betaalde; ook zond men hem van dáár 600 man met zes veldftukjes ter hulpe. Daarentegen had HAIDER

(*) HAAFNER, *Reize van Madras naar Ceylon* (nieuwe druk) bl. 39-49.

tot voortzetting des oorlogs aan de *Hollanders* 100 *Lak* (10 Millioenen) ropyen geboden, mits men hem nog flechts met eenige geoefende *Europische* troepen onderfteunde; de Gouverneur van *Negapatnam* drong hierop krachtig aan bij de *Ceylonsche* Regéring, die echter zelve te zeer door den vijand bedreigd was, om de verlangde hulp te kunnen zenden.

De *Engelschen* belegerden intusfchen *Negapatnam* van de zeezijde, of liever: zij roofden en plunderden er volgens hunne gewoonte. Verfcheidene vaartuigen werden van de reede gehaald en in brand geftoken, waarbij *drie* menfchen op een vaartuig verbrandden. Schoone heldendaden tegen weerlooze fchepen! De *Engelsche* belegeraars ontvingen levensmiddelen van de *Deenen* uit *Tranquebar*, terwijl, volgens het zoogenaamde *oorlogsregt*, de *belegerde* haven van *Negapatnam* door geene onzijdige fchepen mogt worden bezocht, op ftraffe van verbeurdverklaring der aangebragte goederen en misfchien van het fchip (*).

De Engelfchen nemen Negapatnam.

De verovering viel den *Britten* nu gemakkelijker, nadat zij den moedigen, maar van alle zijne Bondgenooten verlatenen HAIDER ALI driemaal, op den 1ften Julij, 27 Aug. en 27 Sept., geheel verflagen hadden. Hoe wenfchelijk ware thans het verbond met dezen wakkeren krijgsman voor de *Nederlanders* geweest, indien zij hem *vroeger* onderfteund, en daardoor hunne eigene bezittingen hadden beveiligd! Doch thans was het te laat. De overwinnaars van HAIDER, welken

(*) Rapport van den Gouverneur van *Negapatnam*, VAN VLISSINGEN, aan den Gouverneur FALCK. *Boeken van Ceylon*, II. D. bl. 797-802. M. S.

Negapatnam (volgens eenen *Engelschen* ſchrijver), *een doren in 't oog was*, beſchouwden het thans als *wezenlijk gevaarlijk*, vooral als bergplaats van de verwachte *Fransche* vloot, en daar zij nu de handen in *Carnatica* eenigszins ruim hadden, werd *Sir* HECTOR MUNRO gelast, om de ſtad, die reeds ter zee door *Sir* EDWARD HUGHES was ingeſloten, ook te land aan te tasten. Wij hebben gezien, welke geweldige kosten de bouwing en het onderhoud van *Negapatnam* aan de Maatſchappij had veroorzaakt, en daarvoor had zij wel reden, van haar eenige veiligheid te verwachten. Ook had de vesting thans een aanzienlijken troep krijgsvolk van HAIDER ALI tot verſterking ingenomen, zoo dat HAAFNER hare bezetting (misſchien wel wat vergroot) op meer dan 8000 man rekent (*). Daarbij konden de *Engelschen* door den oorlog tegen HAIDER, en aan de andere zijde tegen de *Maratten*, weinig troepen misſen; het jaargetijde was reeds verre gevorderd; bij den *Mousson* kon de vloot geene zee houden. Nogtans werd het beleg ondernomen, en wel met eene veel mindere, naauwelijks half zoo ſterke magt als de bezetting. Het had ſlechts drie weken, en, na de opening der loopgraven, ſlechts *negen* dagen geduurd, Nov. 1781.
toen de bevelhebber, na eenen herhaalden uitval, en

(*) HAAFNER, *Reize van Madras naar Ceylon* (N. D.) bl. 2. Nogtans komt de *Engelsche* ſchrijver der *groote wereldgebeurtenissen*, waaavan wij de *Hoogduitsche* vertaling meermalen hebben aangehaald, hiermede overeen. Daaronder waren, zegt hij, 500 *Europeërs*, 700 *Maleijers*, 4500 *Cipayers* of geregelde *Indiaansche* troepen en 2300 man van HAIDER, waaronder 1000 ruiters. *Geschichte der neuesten Weltbegebenheiten im Grossen*, XII. B. (1782) ſ. 220.

toen men *begon* bres te ſchieten, verzocht in verdrag te komen. Men kan zich bezwaarlijk weêrhouden, om hier, zoo niet met HAAFNER aan verraad en omkooping, ten minſte, gelijk in *Demerary* en *Essequebo*, aan lafhartigheid te denken, die ſlechts het geruste bezit van eigendommen beoogde, zonder aan krijgseer te denken. Het verdrag gaf alle bezittingen van den Staat en der Maatſchappij aan de *Engelschen* over, mits de ingezetenen het hunne behielden, en de ſoldaten gevangen bleven (*). Zoodanig had een lange vrede en rust de *Nederlanders* ontzenuwd! Zeer groot was de buit aan krijgsbehoeften in de ſtad. Wanneer zij zich nog een' korten tijd gehouden had, zou de *Mousson* den vijand verdreven hebben. Thans kon hij zijne manſchappen ſlechts met de grootſte moeite weder aan boord brengen om naar *Madras* te vertrekken.

Verovering van Trinconomale en der Westkust van Sumatra.

De verovering van *Negapatnam* gaf den *Britten* denzelfden moed, om van daar *Ceylon* te veroveren, als de *Nederlanders* door de inneming van *Ceylon* weleer tot die van *Negapatnam* waren aangemoedigd (†). Zoodra de kentering van den *Mousson* bedaard was, bragt dezelfde *Sir* EDWARD HUGHES, die *Negapatnam* ter zee had ingeſloten, eene vloot met landingstroepen op den 5den Januarij 1782 naar *Ceylon* over. Eerst werd het fort *Trinconomale* met ſtorm veroverd, waardoor de ſchepen in de baai konden komen. Vervolgens werd, zonder tegenſtand zoo 't ſchijnt, een berg vermeesterd, die het fort

(*) De troepen van HAIDER en de *Cipayers* hadden, toen men van overgaaf ſprak, dadelijk de wapenen weggeworpen en de vlugt uit de ſtad genomen.

(†) Zie II. D. bl. 70.

Oostenburg bestreek. Hierop werd dit laatste opgeëischt, doch de Gouverneur antwoordde, dat hij de plaats tot het uiterste zou verdedigen.

HUGHES, wiens moed men niet in twijfel mag trekken, schijnt een gevoelig en meêwarig mensch geweest te zijn. Hij gevoelde naar 't schijnt, hoe snood zijne bevelen waren, om ongetergd eene Natie aan te vallen en te berooven, die zoo vele jaren deze zelfde haven — de eenige goede in de golf van *Bengale* — met gulle gastvrijheid voor de *Engelschen*, die haar niet konden ontberen, had opengezet. Met den Gouverneur was hij persoonlijk door vriendschap verbonden, en er was misschien geen enkel Officier op de vloot, die niet gedurende den langen vrede aldaar vele vriendschapsdiensten genoten had. Hij schreef dus andermaal aan den Gouverneur, stelde hem de magt der *Engelschen*, de onmogelijkheid van ontzet bij de zwakheid der *Hollanders* op *Ceylon* voor, en bezwoer hem bij hunne onderlinge genegenheid, om hem niet tot eenen stap te dwingen, die hem meer dan iemand tegen de borst stuitte, doch waartoe hij door dienstpligt gedrongen was. Doch de brave *Hollander* liet zich niet lokken. Hij antwoordde, dat hij als *mensch* hem gaarne gehoor geven zou, maar het als *bevelhebber* niet doen mogt. Doch onder alle deze teederhartige betuigingen van menschlievendheid, om zoo mogelijk de zwakste zijde van het hart des bevelhebbers te treffen, had de Majoor GEILS, daartoe afgevaardigd, niet verzuimd om ook die zijner vesting te bespieden, en keerde, daar de *Hollander* aan zijnen pligt getrouw bleef, terug met het berigt, waar men het *lagere fort* (*Oostenburg* bestond uit eene dubbelde

verschansing) zou kunnen aantasten. Hiervan maakte *Sir* EDWARD gebruik, en het fort werd den 21sten Januarij met het aanbreken van den dag beklommen. Nogtans moet men *hier* de menschelijkheid der *Engelschen* roemen: nadat de sterkte in hunne handen was, waarbij zij 21 dooden en 42 gekwetsten bekomen hadden, onthielden zij zich van alle bloedvergieten, en van de bezetting kwamen slechts zeer weinig menschen om 't leven. De *Engelschen* vonden hier eene ontzagchelijke hoeveelheid geschut, krijgsbehoeften, twee rijkgeladene schepen en kleinere vaartuigen in de haven, en maakten bijna 400 *Européanen* gevangen. Nog vroeger had de aankomst van vijf *Engelsche* Oostindievaarders uit *China* bij fort *Marlbòrough* of *Bencoelen* de *Engelschen* dier faktorij bewogen, de *Nederlandsche* bezittingen op de Westkust van *Sumatra* aan te vallen. De Gouverneur van *Padang*, door valsche berigten van de magt des vijands (die zeer gering was) misleid, gaf zich benevens alle overige bezittingen der *Hollanders* op de Westkust van *Sumatra* over (*).

Verrigtingen van de Suffren in Oostindië.

Nadat de *Bailli* (†) DE SUFFREN de *Kaap* had verlaten, begaf hij zich naar de golf van *Bengale*. Deze voortreffelijke zeeman vertoonde in die wateren de bekwaamheden en den moed, dien er *onze*

(*) *Gesch, der neuesten Weltbegebenheiten aus dem Englischen*, XII. B. (1782) IV. Kapitel f. 217-230. veel uitvoeriger dan onze Geschiedschrijvers, LOOSJES (III. D. bl. 286.) en STUART (IV. D. bl. 118).

(†) *Bailli*, is eene waardigheid der Ridders van *Maltha*, waartoe DE SUFFREN behoorde. In den onophoudelijken kleinen oorlog tegen de *Turken*, dien deze Orde toen nog voeren moest, verkreeg zij verscheidene bekwame zeelieden.

zeelieden weleer ten toon hadden gefpreid. Volgens een' *Franschen* Gefchiedfchrijver was de krijgstucht op zijne fchepen voorbeeldig, en deelde hij aan alle zijne manfchap zijnen moed, zijn' fcherpen blik en zijne vastberadenheid mede (*). Zijne vloot beftond uit 12 liniefchepen, 4 fregatten en 14 transportfchepen. Zijn mededinger, de *Engelschman* HUGHES, was zijner als krijgsman niet onwaardig, en de fortuin was fomtijds onzeker, offchoon DE SUFFREN doorgaans het meeste voordeel behaalde. Den 17den Februarij 1782 geraakte hij flaags met de *Engelschen*, tusfchen *Pondichery* en *Porto Novo*, dreef hen naar de baai van *Trinconomale*, en zou hen, zonder ftilte en daarop volgenden tegenwind, hebben vernield. (De *Engelschen* ondervonden toen voor het eerst het hooge belang dier veilige haven.) Daarop ontfcheepte DE SUFFREN 3000 man te *Porto Novo* ter hulpe van HAIDER, die zich den 4den April van de fterke vesting *Koedeloer* in *Coromandèl* meester maakten. Intusfchen zeilde DE SUFFREN naar *Trinconomale*, en de Gouverneur FALCK, die nog op *Ceylon* bevel voerde, had gelast, uit *Jaffanapatnam* tot herovering van dat onfchatbare punt mede te werken. Doch ondertusfchen bekwam HUGHES uit *Europa* ook verfterking van 800, of volgens anderen van 1000 man in zes transport- en twee oorlogfchepen. Er volgde daarop een, zoo 't fchijnt, onbefliste zeeflag op den 12den April; althans de *Indische* Regéring te *Ceylon* doet geene uitfpraak, aan wien de overwinning gebleven is. Wel nam de *Engelsche* vloot na den flag ten *zui-*

(*) LACRETELLE, *Hist. de France au 18me siècle*, T. III. p. 179.

den der bogt van *Trinconomale* eene ftelling, en DE SUFFREN fchreef zich de overwinning toe: ook zag men twee *Engelsche* fchepen masteloos, en vele lijken langs de kust drijven; zelfs ontfcheepten zij 550 gekwetften; doch den 20ften April verwijderden zich de *Franschen* eensklaps, en HUGHES zeilde de baai weder binnen.

De Engelfchen zoeken vergeefs den Koning van Candi te winnen.

Ondertusfchen veroverden de *Engelschen*, in weêrwil eener nederlaag, hun door TIPPOE SAIB, HAIDER'S zoon, toegebragt (*), op denzelfden 17den Feb., waarop zij ter zee geflagen werden, de *Nederlandsche* vesting *Tutukoryn* in het zuiden van *Coromandèl*, die zij daarop ondermijnden, om haar bij gelegenheid of nooddwang te doen fpringen. Hunne Regéring te *Madras* zocht van het bezit van *Trinconomale* voordeel te trekken tot een verbond met den Koning van *Candi*, hetwelk hun in 1767 ontgaan was. De voorftellen, aan denzelven gedaan, waren zeker allerverleidelijkst. Na de *Hollanders* in het zwartfte licht te hebben gefteld, verbond men zich, om alle ftreken in *Ceylon*, die de *Engelschen* op de Maatfchappij zouden veroveren, aan den Koning af te ftaan, met behoud alleen der vestingen, waarvoor men jaarlijks zeer aanzienlijke gefchenken, die twintigmaal meer zouden bedragen dan die der *Hollanders*, aan het Hof zou geven; daarenboven om een' van 's Konings nabeftaanden tot vorst van die landen, waaruit hij zelf afftamde, *Madura* en *Marrua* in het zuiden van *Coromandèl*, te verheffen, en 's lands voortbrengfe-

(*) Men zond nu ook van onze zijde een gezantfchap met gefchenken uit *Ceylon* aan HAIDER ALI. *Boeken van Ceylon, fol.* 36. *verso.*

len op eenen voordeeligen voet over te nemen. De trotſche *Britten* onderwierpen zich zelfs aan de ſlaafſche plegtigheid der kniebuiging en andere *Oosteresche* laagheden, door de *Hollanders* afgeſchaft, en die de *Engelschen* in *China* naderhand met zoo veel ophef geweigerd hebben. Doch het Hof van *Candi*, door de ondervinding van voor achttien jaren wijzer geworden, verwierp deze lokſtem der verleiders, en verklaarde zich ſtandvastig als de vriend der Maatſchappij, zonder nogtans, wel bewust van haren zwakken ſtaat, zich openlijk tegen de *Engelschen* te durven verzetten. Tot deze vriendſchappelijke gezindheid omtrent de Maatſchappij zal ook de wederverſchijning van DE SUFFREN te *Baticalo* niet weinig hebben bijgebragt, want desniettegenſtaande drong het Hof nu ſterk aan op den *afstand* der *zeekusten*, die toch in 1766 ſtellig aan de *Hollanders* verzekerd waren.

De beide *Engelsche* zendelingen werden, op hunnen terugkeer naar *Madras*, door het *Fransche* fregat *la Fine* genomen. Zij hadden hunne brieven in zee geworpen; dezelve werden echter weder opgevischt, en daardoor de genoemde daadzaken bekend, benevens het plan eener onderneming te lande met *Candi* vereenigd tegen de *Hollanders*. Van een en ander haastte DE SUFFREN zich, den Gouverneur FALCK kennis te geven. Hij bleef, hoezeer naar de *Fransch-Afrikaansche* eilanden (*Mauritius* en *Bourbon*) teruggeroepen, op zijne verantwoordelijkheid achter, daar eene afwezigheid van zesdehalve maand de *Engelschen* ſtellig meester in de *Indische* Zeeën zou gelaten, en DE SUFFREN's plan op *Trinconomale* zou hebben doen mislukken. Na tot den 3den Junij te *Ba-*

De Suffren herovert Trinconomale.

ticalo gebleven te zijn, vertrok DE SUFFREN weder naar de vaste kust, en den 6den Julij had er een derde hevige zeeſlag tusſchen *Negapatnam* en *Tranquebar* plaats, die andermaal onbeſlist bleef, hoezeer beide partijen daarin veel ſchade leden. Allerhevigst was de verbittering, waarmede geſtreden werd, en de *Fransche* vlootvoogd zou den vijand vernield hebben, zoo alle zijne Officieren hunnen pligt gedaan hadden. Dit was echter niet het geval, en eenige werden als eerloos afgezet; nogtans weken de *Engelschen* eindelijk het eerst, en het ſchijnt, dat DE SUFFREN's volgende verrigtingen, en de werkeloosheid der *Engelsche* vloot gedurende dezelve, toonen, dat hij de meeste aanſpraak had op de zege. De onvermoeide *Fransche* vlootvoogd herſtelde zijne ſchade aan masten uit een *Nederlandsch* fregat, hetwelk hij te *Tranquebar* vond, en kwam den 8ſten Augustus te *Baticalo* terug, met ſtellig oogmerk om *Trinconomale* aan te tasten, van waar de *Engelsche* Admiraal nog altijd verwijderd bleef. Reeds had de Gouverneur FALCK den *Franschen* Kapitein D'AYMAR, die met een ſmaldeel te *Gale* was aangekomen, verzocht tot eenen aanval op *Trinconomale*, met belofte, hem alsdan met volk, geſchut en krijgsbehoeften te zullen onderſteunen, gelijk de troepen in *Jaffanapatnam* ook ſteeds in gereedheid werden gehouden, waarbij zich nu ook andere manſchappen uit *Baticalo*, *Gale* en *Colombo* voegden, onder den bevelhebber SCHEERKENS. Reeds in April hadden de *Nederlanders* den *Franschen* vlootvoogd kanonnen en bomketels bijgezet. DE SUFFREN (dien onze gezaghebbers op *Ceylon een' buitengemeen vurig en driftig zeeheld* noemen) vereenigde zich toen met D'AYMAR,

en verſcheen den 25ſten Augustus voor *Trinconomale.* Dadelijk werden er des nachts 2400 man ontſcheept, reeds den 26ſten de loopgraven geopend, en den 29ſten waren de batterijen geheel voltooid; DE SUFFREN kwam tot den 30ſten genoegzaam niet uit de loopgraven, en deed op dien dag het fort opeiſchen, hetwelk zich ook dadelijk overgaf. Onder het verdrag was ook het fort *Oostenburg* begrepen, doch de bevelhebber daarvan erkende zulks niet, maar wachtte toch geenen aanval af, daar hij zich den 31 Augustus mede overgaf. De bezetting beſtond in 300 *Europeanen* en 600 *Cipayers*, welke volgens het verdrag naar *Madras* moesten worden gezonden; doch de meesten dier manſchappen verkozen dienst te nemen onder den dapperen *Franschen* bevelhebber. Den vrijen aftogt vergunde hij, voornamelijk om meester van de vesting te zijn, eer de *Britten* tot hulp mogten opdagen.

Hij herſtelt de Hollandſche Regéring, doch houdt de vesting bezet.

De Gouverneur FALCK liet de veroverde forten nu terug eiſchen, doch het antwoord des Ridders was ontwijkend. Hij had daartoe geene bevelen, zeide hij, maar daar de Heer DE BUSSY eerlang het bevel ſtond over te nemen, die door den Koning gelast was, alle veroverde landen, die te voren aan de Maatſchappij behoord hadden, aan dezelve weder te geven, zoo twijfelde hij geen oogenblik aan de teruggave ook dezer bezitting, waar hij intusſchen het ſtaatkundige, burgerlijke, regterlijke en geldelijke gezag der *Nederlanders* herſtelde, en alléén de *militaire* magt aan zich hield. Men verzocht ten minſte de *Hollandsche* vlag te mogen opſteken, doch ook dit werd beleefdelijk afgeſlagen, omdat geene Koningstroepen onder vreemde vlag konden dienen. Dus

bleef de witte vlag op *Trinconomale* wapperen, en de *Hollanders* trokken terug. De *Fransche* bezetting bestond uit 600 *Europeanen* en eenige honderd man *Indische* troepen.

Verlegenheid om geld op Ceylon.

Ondertusschen was men op *Ceylon* in de grootste verlegenheid om geld. Daar DE SUFFREN naar de *Indiën* gezonden was, voornamelijk om de *Hollanders* te ondersteunen, zoo rekende men in *Frankrijk* op eene schadeloosstelling van dien togt door *Hollandsch* geld. De O. I. Maatschappij beloofde dus op zijn aanzoek aan den *Franschen* Minister de som van vijf Millioenen *francs* voor die vloot. Zij zond, bij gebrek aan andere gelegenheid, der *Ceylonsche* Regéring bevel, om 2½ Millioenen guldens voor te schieten. Doch deze betuigde, daartoe in de volstrekte onmogelijkheid te verkeeren, daar de kassen ten eenenmale uitgeput waren. *Ceylon*, zeide zij, was nooit een rijk land geweest, en de weinige klinkende munt, nog bij Particulieren te vinden, was reeds meestal aan de Maatschappij voorgeschoten; de weinige particuliere handel gestremd; men had uit *Malabaar* en *Coromandèl* reeds dringend aanzoek om geld ontvangen, en zich naar *Batavia* om onderstand gewend, doch tot antwoord ontvangen, dat men zelve verlegen was, en op zijn hoogst zes tonnen gouds zou kunnen geven. Men was op *Ceylon* geweldig verlegen om zwavel voor buskruid (doordien de gemeenschap met *Malabaar* gestremd was); men vreesde, dat eerlang de kruidmolens zouden moeten stilstaan, en verzocht dus op zijne beurt 25,000 pond zwavel voor buskruid, hetwelk naauwelijks aan de behoeften zou beantwoorden. De *Fransche* Kolonel LANNOY verzocht ondertusschen te mogen weten, wanneer men de vijf

Millioenen *livres* zou kunnen ontvangen; de *Ceylonsche* Regéring betuigde in de uiterste verlegenheid te zijn, wanneer dit geld niet in tijds uit het vaderland kwam, vermits alsdan de *Fransche* vloot zekerlijk naar *Mauritius* zou verzeilen, en HAIDER ALI, door hen verlaten, eenen voordeeligen vrede met de *Engelschen* zou sluiten, welke hem dien zekerlijk zouden vergunnen, om dan met hunne geheele reuzenmagt *Ceylon* en *Malabaar* aan de *Nederlanders* te ontrukken. Het belang van laatstgemelde kust zocht de *Ceylonsche* Regéring aan te dringen door de aanmerking, dat dezelve, twee scheepsladingen koopmanschappen bekomende, 300,000 of ten minste 200,000 *ropyen* (*) zou kunnen bijzetten; en buitendien grooten voorraad aan granen had. Men betaalde evenwel van tijd tot tijd aan de *Franschen* op *Ceylon* eenig geld, zoo als reeds in Augustus 50,000 ropyen.

Benarde toestand der O. I. Maatschappij.

De Maatschappij had thans verloren *Hougly*, *Patna* en verdere kantoren en faktorijen in *Bengale*, de kantoren te *Suratte* en op *Sumatra's* Westkust, alles op *Coromandèl*, *Mangaloor* op de kust van *Malabaar*, en de herwinning van *Trinconomale* kon in *Europa* nog niet bekend zijn. De koophandel was natuurlijk door den oorlog gestremd en stond geheel stil, daar zich de vlag van den Staat niet vertoonen durfde in de *Indische* Zeeën. Om het noodzakelijkste te bekomen (aan winst was niet te denken), moest men zich in *Indië* van vreemde vlaggen bedienen, en daarna, toen men weder *Hollandsche* schepen wist te bekomen, verslonden de woekervrachten en hooge *assurantiën* (soms tegen 14 ten honderd)

(*) Eene *ropy* is 25 stuivers waardig.

geweldige fommen. Men moest de voortbrengfelen van *Java* op vreemde fchepen naar *Europa* zenden, zoo dat dezelve in *Deensche* havens of in de *Hanzesteden* aankwamen, en den handel dier plaatfen ten koste van *Holland* vermeerderden. Het geldgebrek was zoo groot, dat de Kamers der Maatfchappij in het vaderland naauwelijks voor ééne week baar geld in voorraad hadden. Het moederland moest dus te hulp komen. *Holland* gaf in 1781 voor 33 jaren *f* 1,200,000 tegen 6 ten honderd. In 1783 werden bij de dertien tonnen gouds geleend. Er werd achtervolgens in *Holland* een krediet tot zevenentwintig Millioenen toe voor de Maatfchappij geopend. Zonderling was intusfchen de omweg, langs welken de goederen der Maatfchappij foms in *Europa* werden overgebragt. Men voerde die eerst naar *Cadix;* als dan werden zij te *Parijs* uit de hand verkocht en door den kooper naar *Marseille* overgebragt, alwaar men meerendeels de goederen in fchepen van particulieren naar *Nederland* overbragt. Andere fchepen hadden, gelijk in 1665, eene fchuilplaats gezocht te *Bergen* in *Noorwegen*, en kwamen ook eindelijk binnen (*).

(*) VAN OUDERMEULEN, *Memorie tot voordeel der deelgenooten van de O. I. Compagnie*, in de *Stukken*, *rakende den tegenwoordigen toestand der Bataafsche Bezittingen in Oostindië*, uitgegeven door D. VAN HOGENDORP, 's Hage en Delft 1801, bl. 131-135. Zie over de gebeurtenisfen op *Ceylon*, *Boeken van Ceylon* 1783, I. D. *fol.* 1-12. *Rapport van den Gouverneur* FALCK *aan de Gecommitteerden der O. I. C. tot de zaken van oorlog*, *fol.* 18-23. 30. 31. 38-44. M. S. De *Engelschen* kwamen weder voor *Trinconomale*, maar toen het te laat was. Men vindt ook eenige bijzonderheden wegens de ondernemingen der *Engelschen* op *Ceylon* en *Coroman-*

De *Engelschen* hadden ook onze bezittingen op de kust van *Guinea*, en wel het gedeelte, dat men de *Goudkust* noemt, niet ongemoeid gelaten. De *Nederlanders* bezaten aldaar een aantal forten, meestal

Overgave der vestingen op de kust van Guinea.

---

dèl, in de *Reis van* J. C. BAANE *door een gedeelte der Nederlandsche bezittingen in Oostindië* (Amst. 1826 met pl. bl. 25.), die als Officier op een *Nederlandsch* oorlogschip, *de jonge Hugo*, 't welk met het fregat *Pallas* bestemd was om de vloot van den Ridder SUFFREN te versterken, de reis deed. Hoe groot moet de verwondering van dien toen nog jongen zeeman geweest zijn, toen hij, in Augustus 1780 te midden des vredes uitgezeild, in 1782 beurtelings te *Trinconomale* en *Negapatnam* beide de *Engelsche* vlag zag wapperen! Hij kende de oorlogsverklaring wel, doch eene zoo spoedige overgave van twee *zulke* belangrijke punten zal hem toch wel onbegrijpelijk zijn voorgekomen! Te *Tranquebar* binnen gezeild, durfden de *Engelschen* hem (hoewel natuurlijk vergeefs) van de *Deenen* opeischen. Hij woonde den zeeslag van den 6den Julij bij. Het gevecht moet zeer hevig geweest zijn; er was bijna geen schip der *Fransche* vloot, hetwelk niet zwaar geleden had; op het Admiraalschip waren meer dan 150 dooden en gekwetsten. BAANE had dikwijls gelegenheid, den Commandeur DE SUFFREN gemeenzaam bij te wonen, en vond hem zeer spraakzaam en gedurig met alle zijne gedachten bij zijn beroep. BAANE denkt, dat wanneer de *Franschen* geslagen waren, de vlootvoogd, daar *Mauritius* te ver af was, naar *Batavia* ter overwintering zou gezeild zijn. Bijna dagelijks werden er *Engelsche* schepen opgebragt, waarvan de matrozen veel in *Fransche* of *Hollandsche* dienst overgingen. Te *Coedeloer*, waarheen zich na den zeeslag de vloot het eerst begaf, was de hongersnood zoo verbazend, *dat er dagelijks wel honderd menschen door gebrek omkwamen!* BAANE zag ook den naderhand zoo beroemden TIPPOE SAÏB, gezeten op een' witten olifant onder een verhemelte van geel satijn met al zijnen opschik, ter waarde van wel eene Millioen ropyen. Van eene reis naar *Atsjien* kwam hij op *Ceylon* terug, na reeds in zee verwittigd te zijn, dat *Trinconomale* door de *Fransche* en *Nederlandsche* magt was hernomen. bl. 26–45.

voor den ſlavenhandel geſchikt, zoo als (van het westen naar het oosten gerekend) *St. Antony* tot *Axim*, *Hollandia*, *Batenstein* tot *Boutry*, *Witsen* tot *Tacorary*, *Oranje* te *Saccondie*, *Commanie*, *St. George d'Elmina* (de hoofdbezitting der *Nederlanders*), en de beste vesting op deze kust, *Nassau* tot *Mourie*, *Groot-* en *Klein-Cormantijn*, *Goede Hoop* te *Berkoe*, en *Crevecoeur* te *Accre*. Deze plaatſen, wier ongezonde ligging en weinige opbrengst, zoo het ſchijnt, tot verwaarloozing door het moederland aanleiding gaven, werden ſlechts door weinige *Nederlanders* bezet; hare voorname beſcherming ontleenden zij van de Negers, inboorlingen des lands, die aan den voet der vesting in dorpen woonden, welke den tweeden, gelijk de *Nederlandsche* forten zelve den eerſten, der beide namen droegen, welke zij voeren. De *Engelschen* zonden een ſchip, de *Leander*, van 50 ſtukken uit, hetwelk alle die forten (behalve dezulke, welke zij der verovering niet waardig keurden) bezettede, waarbij eenige voor onze volkseer treurige, doch ook eenige meer hartverheffende voorvallen plaats hadden.

Bij *Commanie* liggen de beide ſterkten der *Engelschen* en *Hollanders* zeer digt bij elkander. De laatſten waren te voren bezitters des geheelen lands; de *Engelschen* bouwden er naderhand eene kleine ſterkte, en wonnen al meer en meer voet. Het *Hollandsche* fort *Vredesburg* was in 1688 door den Generaal ZWEERS aangelegd, en ſtond in 1782 onder den Heer HEYKOOP, die, zich voor de ſterkſte der beide partijen houdende, den *Engelschman* tot overgave opeischte. De *Engelsche* bevelhebber, de Heer PRICE, antwoordde gematigd en beſcheiden, dat hij

de plaats niet kon of mogt overgeven, dan aan overmagt, en haar zoo lang mogelijk zou verdedigen. Verder gebeurde er niets. De Heer HEYKOOP besloot tot eene overrompeling bij nacht, doch liet het bestuur daarvan ongelukkiglijk aan eenen lafaard over, die zich wegens *oudere dienst* en *hoogeren rang* daartoe opdrong, met stormladders aan het *Engelsche* fort kwam, doch op het hooren der ronde, die volgens gewoonte voorbij gaat en roept: *alles is wel!* (een bewijs dat niets ontdekt was) onder het geroep: *wij zijn verraden!* op de vlugt slaat, en zijnen hoed, degen, en twee geladen pistolen in den loop laat, die door de verbaasde *Engelschen*, welke nu eerst den aanslag bespeurden, opgenomen en in 't kasteel gebragt werden. PRICE zond den volgenden morgen eene boodschap aan HEYKOOP, waarin hij hem liet dank zeggen, van zijnen slaap niet te hebben gestoord; hij zou echter voortaan meer op zijne hoede zijn. HEYKOOP deed daarop een' openlijken aanval, en de Negers der beide forten beschoten elkander dapper. Dan terwijl de *Hollanders* eene versterking uit *d'Elmina* bekwamen, bestookte de aankomende *Leander* hen uit zee, en wierp ook eenige zijner matrozen in 't fort; de onzen moesten de sterkte verlaten, welke de *Engelschen* in de lucht deden springen. Het *Hollandsche* Negerdorp werd mede verlaten en uitgeplunderd. Bij den aftogt werd nog een stuk geschut onvoorzigtiglijk afgevuurd, en doodde vele *Hollandsche* Negers (*). Nog gemakkelijker ging voor de *Engelschen* de overgave van het

(*) DE MARRÉE, *Beschrijving der Goudkust van Guinea*, 's Hage 1817, I. D. bl. 139-142.

fort *Nassau*, waarvan de bevelhebber alle zijne bezittingen naar het *Engelsche* fort *Cabo Cors* zond, daarvoor wisfels op *Engeland* ontving, en vervolgens, bij de aankomst van het fchip *Leander*, de fleutels van het fort in perfoon aan den *Engelschen* bevelhebber ging overbrengen. Hij ging, fchijnbaar gevangen, naar *Engeland*, en werd uitgewisfeld, na zijn geld voor de goederen (en misfchien voor de overgeleverde vesting) ontvangen te hebben. Hij werd in *Nederland niet* geftraft (*). Was de krijgstucht zoo diep vervallen, of bleef men misfchien onkundig van het geval? Men wilde hem daarna zelfs in een' hoogeren post plaatfen: doch hiervoor kende hij toch zich zelv' te goed, en verkoos liever zijn geluk in *Oost-* of *Westindië* te beproeven. Ook *Cormantijn*, alwaar de Negers den bevelhebber tot de overgave noodzaakten, ging zonder tegenftand over. Te *Berkoe* waren de Negers mede omgekocht; de *Engelsche* Commandant van *Winneba* drong in het fort binnen, als om den bevelhebber een bezoek te geven, en vroeg hem om zijnen degen, die gereedelijk werd overhandigd (†). Daarop werd *Creyecoeur*, de oostelijkfte der *Nederlandsche* bezittingen, aangetast. Deze vesting had vroeger reeds aanmerkelijke gefchillen gehad met het nabij gelegene *Deensche* fort *Christiaansburg*, om het bezit van een' regenbak (in die heete landen eene zaak van belang), iets hetwelk tot een' wezenlijken oorlog kwam, die flechts door de beide Regéringen in *Europa* vereffend werd. De wrok tusfchen de *Deenen* en *Nederlanders* bleef ech-

(*) DE MARRÉE, I. D. bl. 149.
(†) *Ald.* bl. 211. 212.

ter altijd nog ſmeulen. Toen de *Leander* ter zee, en zekere Kapitein KENZY met *Engelſche* troepen en Negers te land, *Crevecoeur* aanvielen, was de *Hollandſche* Gouverneur juist aan de hoofdplaats *d'Elmina*, en had het bevel aan zekeren krijgsman uit *Pommeren* in *Hollandſche* dienst, met name AUCHARD opgedragen. Deze brave ſoldaat weigerde bij de opeiſching de overgave; *zeventien* dagen hield zich het fort, hoewel door het nabij gelegene *James*-fort zoowel als door den *Leander* beſchoten. Ook de *Hollandſche* Negers weerden zich dapperlijk tegen de *Engelſchen* onder KENZY. Hier toonde zich de deugd en trouw van een' Neger, OTTO, in een ſchitterend licht. Hij was opperhoofd van het *Hollandſche* dorp, en wees ſtandvastig alle voordeelige aanbiedingen, hem door de *Engelſchen* gedaan, van de hand. Voor eigen rekening kocht hij geweren, kruid en lood, zoo lang hij geld had, en bij gebreke daarvan verkocht hij ſlaven te *Christiaansburg* voor krijgsbehoeften, die hij onder de zijnen deed uitdeelen. AUCHARD van zijnen kant rigtte zelf den geheelen dag het kanon, en ſliep, wanneer de natuur volſtrekt rust verlangde, in zijne montéring op de batterij. Eindelijk ging de *Engelſche* bevelhebber, ziende, dat zijne moeite vergeefs was, na zijn ſcheepsvolk aan boord te hebben genomen, weder onder zeil; doch de bevelhebber der *Deenen*, KIÖGE, wiens wrok geene palen kende, zond den *Engelſchen* ſcheepsbevelhebber een vaartuig achterna, om hem volgens de ondervinding, die hij door het aankoopen van den Neger OTTO had ontvangen, te berigten, dat er bij de *Nederlanders* gebrek aan kruid heerschte. De

Brit keerde terug, hervatte het beleg, en indedaad was na vijf dagen in de vesting het buskruid verschoten. AUCHARD legde zijnen dapperen wapenbroeder OTTO, met het vertrouwen, 't welk deze verdiende, den toestand van het fort open, en vroeg hem raad. De brave Neger haalde nu den *Nederlandschen* bevelhebber over om met hem het fort te verlaten, liever dan zich over te geven, en in zijne woning binnenslands eene schuilplaats te zoeken. — Vijf uren verre binnenslands was een aan OTTO toebehoorend dorp, waarheen zich de *Nederlanders* begaven. De *Engelschen* konden naauwelijks gelooven, dat *Crevecoeur* ontruimd was, en het duurde lang, eer zij zich daarin waagden. Het ontruimde Negerdorp werd toen verbrand, het fort onbewoonbaar gemaakt, en in het volgende jaar deed men het in de lucht springen, met medeweten van den *Deenschen* bevelhebber, die zoo veel had toegebragt tot het verderf der *Hollanders*.

Edel gedrag der Negers te Accra vooral van Otto.

Hij voegde bij deze snoode handelwijze ook nog geveinsdheid. In brieven aan AUCHARD betuigde hij zijn bitter leedwezen, dat zulk een dapper Officier onder onbeschaafde Negers zou moeten blijven, en meldde, dat hij een vertrek voor hem te *Christiaansburg* had in gereedheid doen brengen, waar alles tot zijne dienst in gereedheid zou zijn. AUCHARD doorzag, zoo 't schijnt, den *Deen*, en weigerde zijn aanbod in het eerst, doch zijne vriendelijke gastheeren, die hem anders uit al hun vermogen dienden, overreedden hem; „want," zeiden zij, „de gemakken uwes „levens kunt gij bij de Blanken veel beter hebben „dan bij ons; gij zult te *Christiaansburg* beter be-

„handeld worden, dan wij u *kunnen* doen; het leven „moet u onder ons verdrietig vallen; gij kunt ziek „worden en ſterven — neen ga, goede Blanke, ga „naar de uwen!" Hoe edel, hoe kiesch en juist gedacht! AUCHARD ging naar de *Deenen*, doch ſtierf er weldra van verdriet. De *Engelsche* Kapitein, door zijne dapperheid getroffen, bood hem op zijn ſchip volkomen vrijen overtogt naar *Europa;* doch hij wilde geene weldaden aannemen van de vijanden zijns lands. KIÖGE zocht nu de *Hollandsche* Negers, doch vooral OTTO, tot zich naar *Christiaansburg* te lokken; hij bood hem zelfs aan, een ſteenen huis voor hem te bouwen. „En welke vlag zou daarvan „waaijen?" vraagde de Neger. „Natuurlijk de *Deensche!*" was 't antwoord. „Ik ben," hervatte de „edele man, een *Hollandsche* Neger, en moet den „tijd afwachten, wanneer de Blanken vrede maken; „alsdan zal ik weten, of de *Hollanders* de ſterk„te terug bekomen of niet; vóór dien tijd kan ik „geene andere vlag aannemen. Nogtans wil ik „ulieden wel uit dankbaarheid voor uwe weldaden „diensten betoonen." Ook deed hij den *Deenen* wezenlijk zeer gewigtige dienſten, onderſteunde hen in den oorlog, en hielp hen in het bouwen van twee forten (*Koningsteen* en *Prinsensteen*) (*). Zoo edel,

(*) DE MARREÉ, I. D. bl. 202-211. In 1789, negen jaren na dit geval, toonde OTTO wel, dat hij nog hart voor de *Hollanders* had. De *Deensche* Gouverneur van *Christiaansburg* had in eene vlaag van ijlhoofdigheid bevel gegeven, den *Hollandschen* Gouverneur van *Accra* (*Crevecoeur*) die zich juist op reis bevond, gevangen te nemen. Nadat deze het gevaar ontſnapt en in zijne vesting was

zoo getrouw handelen Negers, een menfchenftam, door de Natuurphilofophen met hunne verhevene fchranderheid ééne fchrede boven den aap geplaatst, en misfchien, volgens hen, daaruit voortgefproten! Gelukkig dat daden, gelijk zulke, die wij vermeld hebben, al zijn zij dan ook door eenvoudige Zwarten bedreven, meer voor de waardigheid der menfchelijke natuur en zijne verhevenheid boven het dier pleiten, dan de ftelfels der hooggeleerde Natuurphilofophen!

De Deenen bezetten eenige Hollandfche posten en houden die in.

Het was niet zonder reden, dat de *Deensche* Gouverneur de Zwarten zoodanig tot zich lokte. Drie kleine *Hollandsche* fterkten met dorpen, *Tessie*, *Temma* en *Pennie*, ten oosten van *Christiaansburg*, waren te zamen flechts door vijf *Europeërs* bezet, die bij de ontruiming van *Crevecoeur* naar het naburige *Christiaansburg* weken. Hierop vleide de *Deensche* Gouverneur KIÖGE de Negers dier dorpen zoodanig (hun tevens zekerlijk den geheelen ondergang der *Nederlandsche* magt diets makende), dat zij de *Deensche* vlag aannamen en zich voor onderdanen dier Natie verklaarden. Na de teruggave der *Guineesche* bezittingen in 1785 deden de *Hollanders* vergeeffche pogingen, om de drie dorpen terug te bekomen, alwaar de *Deenen* de *Hollandsche* forten gefloopt, en nieuwe aangelegd hadden. Men beduidde den *Nederlanders*, dat zij hier niets meer te zeggen had-

---

binnen gekomen, verfcheen OTTO in krijgsgewaad en met de fabel in de vuist voor hem, en bood aan, om het *Deensche* dorp in de asch te leggen, en zoo doende die voorgenomen fchending van het regt der volken te wreken. Doch de Gouverneur hield hem terug. DE MARRÉE, I. D. bl. 229–233.

den, maar door de vrijwillige opdragt der inboorlingen op *Deensch* grondgebied waren. Sedert hebben de *Deenen* die drie plaatsjes ongehinderd in bezit gehouden, en *Creyecoeur* is de oostelijkste *Nederlandsche* bezitting gebleven (*).

Vergeefsch beleg van St. George d'Elmina.

Van alle de *Hollandsche* sterkten op de Goudkust had alléén de hoofdplaats, *St. George d'Elmina*, het geluk, den vijand terug te drijven. Het meergenoemde schip *Leander* kwam ook hier (Februarij 1781), en zettede 500 of 600 man aan land, die den naburigen berg van *St. Jago*, met het daarop gebouwde fort *Koenraadsburg* moesten bestormen en daarop de vesting innemen. Het was deze berg, hooger dan de vesting en welke dezelve bestrijkt, dien de *Hollanders* in 1637 bij de verovering van *d'Elmina* bezetteden en daardoor hun doel — de verovering der vesting — verkregen. Doch hier werden de *Engelschen* moedig terug geslagen; de Negers de bezetting van *Koenraadsburg* uitmakende, vochten wanhopig en gaven geen kwartier, waardoor vele *Engelschen* omkwamen en de onderneming mislukte. Van de zeezijde weerden de ongemeen dikke muren de aanvallen der *Britten*; van 1500 schoten wil men dat slechts vijfentwintig het kasteel raakten en niet dieper doordrongen, dan de dikte der kogels zelve. Dus trokken zij onverrigter zake af, en *d'Elmina* bleef de eenige ongerepte vesting op de kust van *Guinea* (†). Met den vrede van 1784 nogtans werden

(*) DE MARRÉE, I. D. bl. 228.

(†) *St. George d'Elmina*, de aanzienlijkste plaats van *Guinea*, behoort nu bijna twee Eeuwen aan de *Nederlanders*. Zij ligt op de afhelling van een' berg, en heeft boven zich

alle de genoemde ſterkten terug gegeven, en in 1786 ook het fort *Creyecoeur* bij *Accra* herbouwd. Het was deze vrede, tot welks beſchouwing wij thans moeten overgaan.

Vredesonderhandelingen. Nederland door zijne Bondgenooten verlaten.

De onderhandelingen daartoe werden in 1782 geopend. De Staat had, nadat het Ministerie in *Engeland* veranderd, en er *Whigs* in hetzelve gekomen waren (*destijds* meer dan de *Torys Neêrland* genegen), door bemiddeling van *Rusland* eenen goeden vrede, zelfs met vernieuwing des voor *Neêrland* zoo gunſtigen verdrags van 1674, kunnen bedingen, doch men was te zeer afkeerig van *Engeland*, uit hoofde der geweldenarijen en verraderlijke beroovingen in *Oost-* en *Westindië*, en te zeer aan *Frankrijk* gehecht en ook indedaad aan hetzelve verpligt voor de teruggave of beſcherming van zoo vele volkplantingen, om nu zonder die Mogendheid te ſluiten. Er beſtond nog wel geen ſtellig verdrag, maar toch eene overeenkomst (*concert*), en deswegen werd de Keizerin van *Rusland* voor hare poging bedankt, en *Engelands* aanbod verworpen, hoezeer men daarbij het regt op de volkomen vrije vaart zou hebben kunnen verkrijgen, en alle onze bezittingen terug bekomen. *Neêrlands* onkreukbare goede trouw, welke den Staat ook in de oorlogen van 1672 en 1747 had doen vervallen, deed het nu ook eene uitſtekende gelegenheid verliezen, om zonder aanmerkelijke ſchade uit den oorlog te geraken. De *Russische* Keizerin

---

een groot Negerdorp van wel 12,000 zielen, en meer zuidwaarts naar zee toe een ander dorp. Wie echter den berg *St. Jago* in bezit heeft, is tevens meester der plaats. Zie DE MARÉE, II. D. bl. 5-14.

had *Frankrijk* doen verzoeken, de Republiek in het fluiten van een' afzonderlijken vrede niet te belemmeren; het antwoord was beleefd, maar weigerend, en werd van ftellige beloften aan de Staten gevolgd, *dat Frankrijk bij den vrede zijne belangen niet van die der Republiek zou afscheiden.* En waarlijk! minder had een Staat niet verdiend, die zijne dierbaarfte belangen had opgeofferd aan een ontwerp van *zamenwerking* der vloten, gedurende éénen zeetogt (1782).

Wanneer de zaken der Bondgenooten gedurende het geheele jaar 1782 in dien voorfpoedigen ftaat waren gebleven, in welken zij zich in den aanvang van hetzelve bevonden, zou de vrede ook voor *Nederland* zekerlijk gunftiger zijn uitgevallen. Doch dit was het geval niet. De werkzame, even bekwame als grootmoedige BOUILLÉ had wel in de eerfte helft van 1782 het aanzienlijke eiland *St. Christophle* met 8000 man aangetast, en met den belangrijken post *Brimstone-Hill*, den Gouverneur SHIRLEY en den Generaal FRASER in handen gekregen, daarop de eilanden *Nevis* en *Montserrat* veroverd, en nu bedreigde de vereenigde *Fransche* vloot onder DE GRASSE *Jamaica*, het *Engelsche* hoofdeiland in *Westindië*; doch de groote overwinning van RODNEY op laatstgemelden *Franschen* vlootvoogd (12 April), waarbij deze met zes liniefchepen, de krijgskas en eene menigte tegen *Jamaica* beftemd gefchut in 's vijands handen viel, een fchip in de lucht vloog, een te gronde ging, en vier van de vloot af naar *Curaçao* verdwaalden, deed de kans keeren. Te gelijker tijd verbrandde de dappere verdediger van het door eene *Fransche* en *Spaansche* krijgsmagt belegerde *Gibraltar*, ELLIOT, door

gloeijende kogels de vlottende batterijen der *Spanjaarden*. Hierdoor werden de tot hiertoe zoo voorſpoedige takken van het huis van *Bourbon* meer tot den vrede genegen. Doch zij wilden hunne gemaakte veroveringen niet opgeven; de onafhankelijkheid van de nieuwe *Noord-Americaansche* Republiek was nog minder te betwisten; *Engeland* van zijne zijde wilde niet alles verliezen. Om uit dezen doolhof van ſtaatkundige verwikkelingen te geraken, was ſlechts één middel, dat door allen gretig omhelsd werd: — *Holland* moest aan den algemeenen vrede opgeofferd worden.

Vrede van 1783 en 1784. Wij hebben gezien, dat *Frankrijk* nog in 1782 beloofd had, *zijne belangen niet van die der Republiek* te zullen afſcheiden, en reeds op den 20ſten Feb. 1783, werden de afzonderlijke *vredespreliminairen* tusſchen *Noord-America*, *Frankrijk*, *Spanje* en *Engeland* geteekend. De onafhankelijkheid van het eerſte werd daarbij erkend, en zelfs een zeer uitgeſtrekt grondgebied aan het nieuwe Gemeenebest afgeſtaan. *Frankrijk* bekwam *St. Lucia* en *Tabago* in ruiling voor de ingenomene eilanden, benevens de *Engelsche* bezittingen aan de rivier *Senegal; Engeland* gaf aan *Frankrijk alle* bezittingen in *Oostindië*, met name die in *Bengale* en *Orixa* met vrijen handel, *Pondichery*, *Carical*, *Mahé* en het kantoor te *Suratte* terug. *Spanje* bekwam *Minorca* in *Europa*, en *Florida* in *America* terug. *Nederland* alléén, het ongelukkige *Nederland*, zag nu, hoezeer toen reeds eene eerlijke, onbaatzuchtige ſtaatkunde in *Europa* tot de droombeelden behoorde. Bekoord en weggeſleept door de edelmoedigheid van eenige *Fransche* krijgslieden

en van den braven LODEWIJK XVI. (in zoo verre bij zelf regeerde) had het gemeend, dat in dit land de flangenlist der gewone *Diplomatie* niet meer bestond. Men had zich verrekend. De *Engelschen* eischten nu eerst *Trinconomale*, doch vervolgens *Essequebo* en *Demerary* met *Negapatnam* in eigendom. Vergeefs was alles wat men tegen dit laatste inbragt: het verlies, daarmede, van den nu geheel onbeschermden lijnwaadhandel op *Coromandèl* en zelfs het gevaar voor *Ceylon*. Een tweede, niet minder ondragelijke eisch was eene vrije vaart door alle *Indische* Zeeën, dus ook te midden der *Molukken*, zoo lang het eigendom der *Nederlanders*, waardoor de smokkelhandel met specerijen volstrekt niet te weren zou zijn. De *Nederlandsche* Gezanten te *Versailles* onderteekenden dus de *preliminairen* niet mede, doch bewilligden in eenen wapenstilstand ter zee. Te vergeefs hoopte de *Britsche* Gezant FITZ-HERBERT, nog even vóór de *preliminairen*, op eenen afzonderlijken vrede der Republiek met *Engeland*, *mits ook het oude verbond hernieuwd werd*. Men was hiertoe te zeer verbitterd, en schoon *Frankrijk* ons in onze billijke eischen niet wilde ondersteunen, zoo keurde nogtans de partij, die thans meer en meer aan het roer van den Staat kwam, het verkiesselijker, zich met verlies aan de zijde van *Frankrijk* te houden, dan het oude bondgenootschap te vernieuwen. In dien zin werden dus op den 2den September 1783 de *preliminairen* des vredes geteekend, en, hoezeer de *Engelsche* Gezant, Hertog van *Manchester*, nog hoop op betere voorwaarden gaf, wanneer men tot bepaalde sluiting des vredes de onderhandelingen naar *Londen* of den *Hage* verleide, zoo zegepraalde nogtans de afkeer van

Engeland; men getroostte zich liever het gemis van *Negapatnam* en de vrijheid der vaart in de wateren der *Molukken*, dan het uitzigt op nieuwe vriendschap met den thans zoo diep gehaten, ja verfoeiden, ouden Bondgenoot (*). De *preliminairen* werden letterlijk in een vredestraktaat veranderd, en op den 20sten Mei 1784 te *Parijs* onderteekend. *Padang* en de overige plaatsen op de Westkust van *Sumatra*, alsmede de geheel ontmantelde en ten deele verwoeste kantoren op de kust van *Coromandèl*, werden nu, behalve *Negapatnam*, terug gegeven en de vrijheid der *Engelschen* erkend, om tusschen de *Moluksche* eilanden vrijelijk heen en weder te varen. Van dien dag af mogt men den ondergang der *Oostindische* Maatschappij te gemoet zien.

Oorlog met den Sultan van Riouw.

De eerste jaren na den vrede waren nogtans zoo schadelijk niet; er werden zelfs nog eenige lauweren geoogst. De Natie der *Maleijers*, die zulk eene belangrijke rol in de *Indiën* speelde, was uit het eiland *Sumatra* afkomstig, doch had zich van daar op het schiereiland *Malacca* en op de vele kleine eilanden ten zuiden van hetzelve nedergezet. Als Koningen van *Djohor* zijn hare Vorsten meermalen in onze geschiedenis voorgekomen, en behoorden tot de oudste en getrouwste bondgenooten der Maatschappij, voor welke zij ook *Malacca* hadden helpen veroveren. Nogtans was de nabijheid dier hoofdstad, en de monopolie-geest der Maatschappij hun hinderlijk, zoo dat de volgende Koningen hunnen rijkszetel naar

(*) Zie over deze onderhandelingen vooral STUART *Vervolg op* WAGENAAR, in de laatste helft des IV. D., en RENDORP'S *Memoriën over den Engelschen oorlog*, II. D.

hte eiland *Riouw*, in den *Archipel* tusſchen *Sumatra* en het *Maleitsche* ſchiereiland, doch nader bij het eerſte, verleiden. Van tijd tot tijd was dit *Riouw* een nest van zeeroovers geworden, die in de druk bezochte ſtraat van *Malacca* overvloedigen buit vonden. De oorlog van 1783, die den *Talisman* der *Nederlandsche* onverwinnelijkheid in het oog der Oosterlingen gebroken had, bemoedigde nu dien *Maleitschen* Vorst, om meer openlijk de zeerooverij te begunſtigen. De Maatſchappij zag weldra, dat de oorlog met dezen Vorst onvermijdelijk was, en hij zelf ſcheen dien te zoeken, trotsch op de ſterkte zijns eilands, en op zijn verbond met den Koning van *Salangoor*, mede op het ſchiereiland van *Malacca*. Dadelijk na de bekendwording van den vrede met *Engeland* beſloot de *Indische* Regéring de hoofdſtad *Riouw* op het gemelde eiland te doen blokkeren, door de oorlogſchepen *de Dolfijn* en *het Hof ter Linden*.

Het eiland Riouw of Bintang. Nederlaag der Hollanders aldaar.

Riouw is eigenlijk de naam der hoofdplaats van het eiland *Bintang*, aan welks zuidzijde zij aan den mond eener rivier ligt, die daaraan den *Portugeeschen* (naderhand bedorvenen) naam *Rio* ſchijnt te hebben gegeven. Verder zuidwaarts is een doolhof van eilanden, waarop de wilde muskaatnoot groeit. Deze binnenzee is vischrijk, doch heeft ſlecht water (*).

(*) Wij volgen in het verhaal dezes oorlogs vooral BAANE (bl. 124. *en verv.*), die denzelven in perſoon heeft bijgewoond, en in *Indië* verſcheidene zonderlinge lotgevallen had. Te ſcheep naar *Moka* vertrokken zijnde, bekroop hem en eenige andere waaghalzen de lust, om, als *Mohammedaansche* pelgrims verkleed, *Mekka* en het huis van ABRAHAM (door hem en zoo vele reizigers verkeerdelijk het graf

Het geheele ſmaldeel beſtond weldra uit drie oorlogſchepen met eenige brikken en andere gewapende vaartuigen onder den Kapitein ABO, waarbij zich eerlang nog twee oorlogſchepen voegden, de *Willem Frederik* en de *Diamant*. Gemakkelijk was deze ſtandplaats niet, daar de ſtoute *Oosterſche* eilanders, vooral de *Bougineezen*, met geweld telkens de blokkade ſchonden, en zich dan dapper tegen de *Hollanders* weerden, zoodat zij hunne vaartuigen niet anders dan bij entering wilden overgeven, en ook geen kwartier gaven noch aannamen. Het verbitterde de *Nederlanders* nog meer, dat juist twee artikelen van hun *monopolie*, *tin* en *peper* uit *Banca* en *Sumatra*, onder de ingeſmokkelde goederen waren. Somtijds vereenigden zich *vijftig Indiaansche* vaartuigen tegen één *Hollandsch* ſchip, hetwelk zich dan ſlechts kon redden door de ankers te kappen, en tot herſtelling naar *Malacca* gezonden werd. Men moest met levensgevaar water halen, hetwelk daarenboven ſlecht was, en velen waterzuchtig maakte. De gevangene *Hollanders* werden door de *Maleijers* op het wreedaardigst ter dood gebragt, onder ſidderingwekkende omſtan-

---

van MOHAMMED genoemd) te bezoeken. Reeds hadden zij die heilige plaats bereikt en eenige wasſchingen verrigt, toen door de noodzakelijke ontblooting van een' hunner reisgenooten, eenen *Roomschgezinden*, die een kruisbeeld op zijnen arm had geprikt, hunne vermomming als Christenen blijkbaar werd, en zij dus gevangen werden en gevaar liepen van hun leven te verliezen. Gelukkig had de opmaker van het plan, Dr. LA ROCHE, den Pacha uit eene zware ziekte herſteld, die hem daarvoor uit dankbaarheid met zijne reisgenooten in ſtilte vrijheid ſchonk. Dat zij niet lang meer in *Arabië* vertoefden, is ligt te begrijpen. BAANE's *Reis*, bl. 102–115.

digheden; zelfs werd de barkas, waarop zich BAANE bevond, door de *Bougineezen* afgeloopen, en hij ontkwam ter naauwernood met negen man, waaronder drie zwaargekwetften.

Eindelijk befloot men, in het laatst van 1783, tot eenen algemeenen aanval op *Riouw*, doch dezelve ging met allerlei noodlottige omftandigheden vergezeld. Reeds was het vuur begonnen, de batterijen des vijands grootendeels tot zwijgen gebragt, hij zelf in wanorde geraakt. Doch een fregat zette zich vast op eene zandbank, waardoor de aanval tot den vloed moest uitgefteld worden. Eerlang vliegt dit vaartuig, waarop zich de Commisfaris-Generaal LEMKER bevond, met de beste manfchappen der vloot, die daarop als vrijwilligers waren overgegaan, in de lucht; de reeds geftrekene vlaggen des vijands worden weder opgeftoken; men hoort gekerm in een gedeelte van het fchip, dat nog niet vernield is, doch ook hier fpringen de bommen en handgranaten, en de vijand rigt zijn gefchut meest op dit punt, zoo dat die ongelukkigen, niet door het water bereikt, hunnen dood in het vuur vonden. De reeds gelande manfchappen namen nu in wanorde de vlugt; het geheele fmaldeel keerde naar *Malacca* terug, en werd door meer dan honderd galeijen vervolgd.

Belegering van Malacca. Ontzet door Kapt. van Braam.

Doch ook hier vonden zij geene rust. De ftad was reeds aan de noordzijde door den Koning van *Salangoor* berend, en werd fpoedig mede aan de oost- en zuidzijde door de Koningen van *Johor* en *Riouw* belegerd. De voorfteden werden verlaten, en hieruit ontftond groot gebrek. Drie maanden lang bleef *Malacca* ingefloten; de inlanders waagden zelfs nu

en dan eenen ſtorm, maar de zee konden zij den *Nederlanders* echter niet afſnijden. Van daar verſcheen eindelijk, den 29ſten Mei 1784, verlosſing uit het vaderland. Over de *Kaap de Goede Hoop* kwamen voor *Malacca* vier linieſchepen, twee van 68, een van 56, een van 54, en twee fregatten van 44 en 36 ſtukken. De bevelhebber met rang van Kapitein was J. C. VAN BRAAM, de Kapiteins der oorlogſchepen G. OORTHUYS, die zich in den *Engelschen* oorlog voordeelig had onderſcheiden, J. S. STAVORINUS, die na 1768 twee reizen naar *Indië* had gedaan, en de Graaf VAN RECHTEREN. De geheele wapening beſtond uit 2130 man met 326 ſtukken geſchut. Dadelijk na de aankomst werd een krijgsraad gehouden, en daarin beſloten tot eenen aanval op de verſchanſingen des Konings van *Riouw*, die op den 5den Junij zou plaats hebben. Men bedoelde, de vijandelijke batterijen eerst tot zwijgen te brengen, en dan te landen, maar die verſchanſingen waren meer dan *twaalf* voeten dik, en dus was de ſchade zoo gering, dat men van dit plan moest afzien. Men vervaardigde alstoen eene vlottende batterij, benevens twee zoogenoemde *steenbokken*, elk van een' achttienponder voorzien, en gedekt door 21 landingsvaartuigen, waarop 734 man onder den Majoor HAMEL en den eerſten Luitenant DIRK VAN HOGENDORP waren. Op deze wijze gelukte de landing; nu werden de vijandelijke verſchanſingen zeer ſpoedig vermeesterd, en benevens alle de verlatene vaartuigen in brand geſtoken. De geheele zege had den *Nederlanders* ſlechts twaalf dooden en vier en vijftig gekwetſten gekost; de vijand had daarbij 21 vaandels, 126 zware metalen ſtukken geſchut, en 15 ijzeren

kanonnen verloren. Schoon was voor de overwinnaars het gezigt der brandende batterijen in den nacht. Maar vele ongelukkigen verbrandden ook daarin, behalven driehonderd lijken, die de *Hollanders* op het ſlagveld hadden gevonden; onder welken zich de Koning van *Riouw* zelf bevond. Hij droeg het lidteeken eener wond, hem door een' *Europischen* ſoldaat toegebragt (waaraan men hem herkende), en had gezworen, nimmer vrede met de Maatſchappij te zullen maken, zoo lang hij dit lidteeken zag.

Malacca was nu ontzet, want ook de troepen van *Salangoor* braken van de noordzijde de belegering op, zoodrá zij de tijding van de nederlaag hunner landgenooten vernamen. Maar de *Nederlanders* wilden nu voor goed den oorlog ten einde brengen, en tot dat einde *Salangoor* het eerst, en daarna *Riouw* beſtoken. Dit voornemen werd vertraagd door het ſpringen van het O. I. ſchip *Dolphijn* onder Kapitein ABO, die zich gelukkig aan wal bevond; nogtans vlogen er wel vierhonderd vijftig man in de lucht. Evenwel werd de togt in Augustus ondernomen, en met zulk een ſchitterend gevolg, dat, in het gezigt der goed verſterkte ſtad en van eenen hoogen berg met geſchut bezet, de landing (op 2 Augustus) plaats had, onder beleid des Heeren DIRK VAN HOGENDORP, met ruim 800 man in 20 vaartuigen. Eerst werd het ſtrand ſchoon geveegd en daarop onder het hevige vuur der batterijen ook de berg beklommen en vermeesterd. Alles gelukte volkomen. Het veroverde geſchut bedroeg in 't geheel 68 ſtukken, doch de overige buit was zeer gering, daar de vijand in 't gebergte gevlugt was. De Luitenant HOGENDORP verſchanste zich op den berg met 250 man.

Inneming van Salangoor.

De *Hollanders* hadden daarbij niet meer dan zes dooden en zestien gekwetsten verloren. De bevelhebber liet nu aan de gevlugte inwoners, bij onderwerping, bescherming en vergiffenis aanbieden, 't welk door de meesten aangenomen werd. Ook hooger de rivier op, werden de verschansingen der *Maleijers* van *Salangoor* bemagtigd; eene hulpbende uit *Atsjien* voegde zich bij de *Hollanders*, en men bemagtigde grooten voorraad van de *Salangoren*. De *Nederlanders* verhieven daarop eenen Vorst uit *Atsjien*, die de onzen tot hulp gekomen was, als Koning van *Salangoor* onder de leenheerschappij der Compagnie.

Den 10den Oct. zeilde eene tweede onderneming naar *Riouw*, en met een' beteren uitslag dan vroeger. De vijanden, door de gebeurtenissen bij *Malacca* en *Salangoor* onthutst, smeekten om den vrede, doch slechts om tijd te winnen. Men nam daarop het voor de rivier liggende eiland *Mars* in, nadat de vijand eerst eenen woedenden aanval gedaan had. De onkreukbare moed der *Nederlanders* echter kwam alle hinderpalen, ook het doortrekken der ongebaande bosschen en moerassen, te boven, met verlies van 49 dooden en gekwetsten. De neêrlaag (die den vijand vijfmaal zoo veel had gekost) brak den trots des Konings van *Riouw*, wien ook zijne dapperste troepen, de *Bougineezen*, ontvlugt waren; hij gaf zich dus onvoorwaardelijk aan de Maatschappij over. Tweeentwintig vaandels werden naar den *Hage* gezonden en den Prins Stadhouder, WILLEM V., aangeboden. Dus eindigde deze oorlog voorspoedig; *Riouw* kwam onder de *Nederlanders*, die daarvan tegenwoordig eene vrije haven hebben gemaakt, en de Koning

werd naar het naburige Rijk *Lingga* verwezen (*).

De vijand had de Koningen van *Succadana* en *Mampauwa* op het eiland *Borneo* tot bondgenooten gehad. Tegen dezen kwam der Maatſchappij het verbond met den Koning van *Pontianak*, in 1779 geſloten, te ſtade, die zich nu bij de *Nederlanders* voegde, om die beide opgeſtane Vorsten te ſtraffen. Het gevolg daaarvan was de ondergang des Rijks van *Succadana*, welke ſtad geheel vernield werd, terwijl deszelfs Vorst zich naar *Matan* begaf, en aldaar de oude heerſchappij in een klein gedeelte van zijn gebied voortzette, tot hetzelve in onzen tijd ook gevallen, en, onder het opperbewind der Maatſchappij, in handen gekomen is van eenen *Siammer*, *Radja* AHEL, gelijk wij te zijner tijd zien zullen. **Aanwinst van Succadana op Borneo.**

Ook de Vorst van het naburige *Mampauwa*, die aan den opſtand deel had gehad, werd uit dien hoofde van zijnen zetel verdreven (†), en de zoon van **Inneming van Mampauwa. De Westkust van Borneo verlaten.**

(*) Relaas van het verrigte van 's lands Eskader, onder den Kapitein-Commandant J. C. VAN BRAAM, in 1784, achter de *Reis van* BAANE, bl. 293–338.

(†) *Radja* ALI, de vijand der Maatſchappij, was uit *Riouw* naar *Borneo's* Westkust gevlugt, en aldaar door den Vorst van *Mampauwa*, zijnen geloofsgenoot, met open armen ontvangen, gelijk *Riouw* ook reeds vroeger door denzelfden Vorst met levensmiddelen onderſteund was, niettegenſtaande de herhaalde waarſchuwingen van den Reſident STUART te *Pontianak*. Daar nu de *Sultan* van *Pontianak* zich door *Mampauwa* voor beleedigd hield, en onderſteuning had van dien van *Sambas*, beſloot de *Indische* Regéring, zonder *Mampauwa regtstreeks* aan te tasten, aan deszelfs genoemden vijand hulp te verleenen. Nadat de onderneming tegen *Succadana* door de vereeniging van den Vorst van *Pontianak* met de *Nederlanders*, waarvan in den tekst geſproken wordt, geſlaagd was, zag men zich echter deerlijk te leur geſteld, doordien

Neêrlands getrouwen bondgenoot, den Sultan van *Pontianak*, in het bewind gesteld. Dan deze jonge Vorst herinnerde zich te zeer het vaderlijke bedrijf van zeeroover, en ontzag zich zelfs niet, een' *Chineeschen* schipper en *Europischen* scheepskapitein te vermoorden, om zich van schulden te ontslaan. Deze wreedheid maakte hem bij zijne Rijksgrooten zoo

---

de Vorst van *Sambas* achterlijk gebleven was, onder voorwendsel van zijn eigen land te moeten dekken. Sultan SARIEF van *Pontianak* en de *Nederlanders* zeilden toen naar *Mampauwa*; doch de stad was zoodanig versterkt en met vestingwerken omgeven, dat de aanval mislukte, en men denzelven in eene blokkade veranderen moest. Doch deze mislukking zou, zonder krachtdadiger maatregelen, voor het aanzien der Maatschappij in dien oord noodlottig geweest zijn. Men vreesde tevens (zoo opregt was de vrede hersteld!) dat de *Engelschen* de inlanders te hulp zouden komen, en alsdan de Maatschappij geheel van de Westkust zou verdrongen worden, gelijk reeds gedeeltelijk op *Sumatra* het geval was. De Regéring zond dus eene grootere magt onder den Kapitein Commandeur WILLEM SILVESTER derwaarts, met last om na de vermeestering van *Mampauwa* aldaar den zoon van Sultan SARIEF van *Pontianak* tot Regent aan te stellen. Zie *Papieren van Batavia* 1788, I. D. *fol.* 53-57. *Memorie instructief*, *aan den Kapt. Comm.* W. SILVESTER. De uitslag beantwoordde aan de verwachting, en *Mampauwa* moest bukken. In het verhaal der onderneming van ambtswege door den Kapitein SILVESTER vindt men, dat dezelve deels door de wapenen, deels door een taai geduld tot stand werd gebragt. De Vorst van *Sambas*, die voorheen slechts hulp weigerde, ondersteunde nu dadelijk de opstandelingen. De Kapitein beklaagt zich in zijn berigt zeer over de ziekelijkheid en neêrslagtigheid, zoo van zich zelven als van velen der zijnen, en betuigt, met den Kapitein FRYKENIUS in een' onheelbaren twist geraakt te zijn. Het geheele Rapport is in een' zigtbaren staat van kwijning naar ligchaam en ziel opgesteld. *Boeken van Batavia* 1788, III. D. *fol.* 455-462.

gehaat, dat zij bij den ouden Koning aandrongen, om liever zijn' tweeden zoon tot opvolger te benoemen. Doch deze weigerde zulks, uit hoofde der vele schulden van zijnen vader, die hij geene kans zag te betalen. Men moest dus weder de toevlugt nemen tot den oudsten zoon, en deze moest plegtig de voldoening der schulden beloven; iets hetwelk, volgens den Heer MUNTINGHE, die ons dit feit verhaalt, doet zien, dat de Regéring in deze eilanden eenigzins door het gezag en belang der Grooten getemperd wordt (*). De nieuwe Vorst nam den titel van *Kasûn* aan, en schijnt zich op den troon van *Pontianak* meer achting, dan op dien van *Mampauwa* te hebben verworven. Doch vermits noch *Pontianak* noch *Landak* voordeelen gaven, evenredig aan de zware kosten der bezetting, werden de beide kantoren in 1790 verlaten.

Afstand van het Rijk van Banjermassing aan de O. I. Maatschappij.

Eene nog aanzienlijker magtsvermeerdering won de Maatschappij op de zuidoostzijde van *Borneo*. Het Rijk van *Banjermassing*, te voren eene van *Java* afhankelijke Provincie, was, tot omtrent het midden der achttiende Eeuw, door Vorsten uit het huis der *Sousouhounangs* van *Java* bestuurd geworden; alstoen werd de troon overweldigd door zekeren *Pangerang* NATTA, eenen neef van den wettigen troonserfgenaam, hetwelk tot zware onlusten en burgeroorlogen aanleiding gaf. De omliggende volkjes van *Passer*, op *Borneo* ten noorden van *Banjermassing*, en *Poulo Laut*, een eiland ten zuiden van hetzelve, vlak bij *Canjer*, *Bougineezen* van afkomst, bragten

(*) MUNTINGHE, in den *Recensent ook der Recensenten*, Jaarg. 1831 bl. 24, 25.

den nieuwen Sultan zoodanig in 't naauw, dat hij geene redding wist, dan bij de O. I. Maatſchappij, tot welke *Banjermassing* vroeger meermalen de toevlugt genomen had, doch telkens het verbond had gebroken. Ditmaal echter ſnelde de Maatſchappij hem te hulp in het uitzigt van groote voordeelen, daaruit te bekomen. Nadat dus de vijand verdreven, en *Panumbaha* RATOE (dus was de titel des Sultans) in zijne bezittingen herſteld was, trachtte de Maatſchappij van de door haar verleende hulp alle mogelijke partij te trekken. Men maakte der Regéring het denkbeeld van landbezit op *Borneo's* Oostkust ſmakelijk, vooral uit hoofde van den peperbouw aldaar, dien men onder het *onmiddellijk* beſtuur der Maatſchappij beter hoopte te kunnen voortzetten. De Sultan, die nu geheel onder de magt der *Nederlanders* was, ſtond hun zijn Rijk af, om het weder als *leen* te aanvaarden, onder beding van eenen eed van gehoorzaamheid aan de Maatſchappij, die invloed behield op de aanſtelling der Rijksgrooten, zelfs van den eerſten *Vizier* of Rijksbeſtuurder; haar werd de landſtreek van *Passer*, het eiland (*Poulo*) *Laut* en andere gewesten op de kust, benevens het oppergezag over alle *Chineezen* en andere vreemdelingen door het geheele Rijk afgeſtaan; ook moest de Sultan in elken oorlog de Maatſchappij te hulp ſnellen, alle ontevredenen en muiters tegen dezelve dadelijk aan haar overleveren, of, wanneer het zijne onderdanen waren, voorbeeldig ſtraffen. De Sultan ſtond aan de Maatſchappij af alle de tollen, die zij in het Rijk van *Banjermassing* zou goedvinden te heffen, tot goedmaking van de kosten der be-

fcherming des lands; de *Nederlanders* zouden den Sultan de helft van het bedrag daarvan uitkeeren, waartegen hij echter ook geene andere belastingen hoegenaamd zou mogen heffen. Alle de diamantmijnen en vogelnestklippen in het geheele Rijk zouden mede aan de Maatfchappij behooren, die echter de helft daarvan aan den Sultan zou doen geworden; zij zou de magt hebben, om door het geheele Rijk heen hout te doen kappen, en wel door 's Konings onderdanen tegen een' billijken prijs; de alleenhandel in peper werd haar afgeftaan; geene andere *Europische* Natie mogt *Banjermassing* bezoeken; alle munten uit *Batavia* of andere Compagnie's bezittingen moesten op denzelfden voet ook op *Banjer* gangbaar zijn, en zij behield uitfluitend het regt der munt aan zich. Alle nagelen in het Rijk moesten uitgeroeid, en geene daar immer verder aangekweekt worden. Bij verkiezing van eenen nieuwen Gouverneur Generaal moest de Sultan zijnen Vizier nevens twee andere Rijksgrooten naar *Batavia* zenden, om hulde te betoonen; ook moest de aanftelling van een' nieuwen Sultan te *Batavia* goedgekeurd worden (*).

Men kan zich naauwelijks een denkbeeld maken van eenen Vorst, die zulk een verdrag teekent, waarbij hij zich genoegzaam geheel met handen en voeten geboeid aan eene vreemde Mogendheid overlevert, en alle regten van oppergezag, genoegzaam zonder voorbehoud, aan haar afftaat. Doch

(*) Deze Acte was gedagteekend den 13den Aug. 1787, en is in haar geheel te vinden in de *Archiven van Batavia* 1788, III. D. *fol.* 603-618.

ook de *Nederlandsche* Maatſchappij maakte hier blijkbaar misbruik van den toeſtand, waarin de Vorst, haar bondgenoot, tot wiens beſcherming zij gehouden was, zich bevond. Men ziet daarin de hebzuchtige, bekrompene ſtaatkunde van *kleine* menſchen. Toen de groote SPEELMAN in 1669 *Macassar* geheel in zijne magt had, ging hij zekerlijk in den geest van het *monopolie* te werk, maar leide den verwonneling geenszins *zulke* voorwaarden op. De uitwerking was natuurlijk: verwijdering zoo van den Vorst, die zich, om niet alles te verliezen, ſchoorvoetend aan deze voorwaarden onderwierp, als des volks van de *Nederlanders*; gelijk wij naderhand zien zullen, wanneer het ons blijken zal, dat alle de ſchoone uitzigten, die men door verbetering en vermeerdering des peperhandels van dezen maatregel wachtte, in rook verdwenen! Men had echter *schijnbaar* eene luisterrijke verovering en vermeerdering van landbezit voor de Maatſchappij, in een van de grootſte eilanden der wereld, verkregen.

Treurige toeſtand der Maatſchappij. Men zoekt naar hulpmiddelen. Rapport van W. van Oudermeulen.

Doch bij al deze uitwendige en ſchijnbare toeneming van magt en grondgebied, was nogtans de Maatſchappij in eenen bijkans hopeloozen toeſtand, wat de geldmiddelen aangaat. De vrede kon de gemaakte ſchulden niet doen betalen, te minder, daar het kunſtige gebouw van misleiding en buitenſporige uitdeelingen, waardoor men het krediet der Maatſchappij zoo lang had opgehouden, nu door den oorlog was ingeſtort. Men kon de zaken in *Indië* niet langer gaande houden, en was in den nijpendſten nood tot op de komst van klinkende munt uit het vaderland, waarmede men de loopende uitgaven

en de fchulden der buitenkantoren voldoen moest (*). Er waren dus grondige redmiddelen noodzakelijk. Op een verzoek daartoe, in Junij 1783 aan de Staten Generaal gedaan, benoemden de Staten van *Holland* eene Commisfie van onderzoek, waarbij de Kamer van Zeventienen de hulp en inlichting van vijf perfonen uit haar midden (de Heeren ELIAS, VAN OUDERMEULEN, OPPERDOES, HUIDECOPER VAN MAARSEVEEN en MEERMAN VAN DER GOES) aanbood. Daarenboven verlangde de Commisfie twee Boekhouders van de Kamer der Zeventienen tot hulp. Na langdurige onderzoekingen (waarvan het werk van VAN OUDERMEULEN, *Memorie ten voordeele van de deelgenooten der O. I. Compagnie*, eenigermate als de flotfom kan worden befchouwd (†)), begreep men

(*) Misfive van Gouverneur en Raden aan de Kamer der XVII. *Boeken van Batavia* 1787, I. D. *fol. 6. 7.*

(†) Het is ons mogen gebeuren, deze boven reeds aangehaalde, en flechts voor zijne medeleden der XVII. en de oude Regenten gedrukte *Memorie*, door de vriendfchap van den Hoogleeraar TYDEMAN, in HOGENDORP's *Verzameling van Stukken over Oostindië* (waar zij herdrukt is) te zien. In de beide eerfte hoofdftukken befchouwt VAN OUDERMEULEN de oorzaken van de verachtering der Maatfchappij; in het derde den verachterden toeftand zelv'; het vierde, over het nut en voordeel, dat de O. I. handel aan *Neêrlands* ingezetenen opbrengt, is een heerlijk *statistisch* tafereel van den *Nederlandschen* handel in het algemeen, waaruit men ziet, hoe uitgebreid die nog in 1785 was. Het vijfde hoofdftuk behelst ook belangrijke *statistische* opgaven. Het laatfte hoofdftuk handelt over de middelen tot herftel. VAN OUDERMEULEN was vóór het oude ftelfel, doch met verbeteringen. Zelfs HOGENDORP, de ijveraar voor den vrijen handel, prijst dit ftuk ten hoogfte, en heeft het met aanmerkingen verzeld. De *Memorie* is te rijk aan daadzaken, om voor uittrekfels vatbaar te

eenparig, *dat de Maatschappij zonder groote en krachtige hulpmiddelen uit het moederland niet te redden was.* Bij de wegneming der bezittingen door de *Engelschen* waren er bijna elf millioenen in geld of geldswaarde in handen des vijands gevallen. Er was reeds eene gevestigde ſchuld van over de 55, en achterſtallen ter waarde van 27 Millioenen. „De ſtaat der „Maatſchappij," zegt OUDERMEULEN, „is indedaad „een geraamte, en een geheel uitgeteerd ligchaam „gelijk geworden (*)." Wij hebben gezien, dat de Maatſchappij reeds gedurende den *Engelschen* oorlog bij *Holland* herhaalde malen om hulp en krediet moest vragen; ook was zij verpligt geweest, hare betalingen tot op het bekomen dier hulpe te ſchorſen (†). Men begreep dus, dat de Staat niet minder kon bijdragen dan *dertig Millioenen*, ten einde de Maatſchappij van hare achterſtallen te bevrijden, en hoop te geven op verademing, zoodat zij door geregelde betaling harer interesſen en voortzetting van haren handel, al was het dan ook niet tot *groot* voordeel der deelhebbers, ten minſte den algemeenen handel des vaderlands zou kunnen blijven onderſteunen. Doch men begreep zeer wel, dat dit niet geſchieden kon zonder groote veranderingen in haar beſtuur, waartoe men trapsgewijze wilde overgaan, tot dat, de tijd van haar oktrooi in 1796 verſtreken zijnde, men, vóór de vernieuwing van hetzelve, krachti-

---

zijn; maar zij is, als ſchatkamer van bouwſtoffen, der lezing en behartiging dubbeld waardig.

(*) VAN OUDERMEULEN, bl. 140. 149-153.

(†) VAN HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 405. VAN OUDERMEULEN, bl. 124.

ger en doortastender maatregelen nemen kon (*).

De tijd nogtans hiertoe was de ongelukkigste, dien men zich denken kan. Een ongelukkige oorlog was door hevige burgertwisten opgevolgd, die weder tot burgeroorlog, gelijk deze tot tusschenkomst van vreemden geleidde. Voor de eerste maal sedert de *Spaansche* tijden had men uitheemsch krijgsvolk als vijanden (of toch als oppermagtige beslissers) in het hart van *Holland* gezien (de *Pruissen* in 1787). De uit den *Hage* verdreven Stadhouder was daarin teruggekeerd, maar de wrevel tegen hem bleef in het hart van duizenden voortduren, en bij honderden telde men de vrijwillige of gedwongene ballingen naar *Frankrijk* en *Braband*. De Staatskassen waren uitgeput, en toch riep de geheel uiteengerukte landmagt, de verzuimde en met schulden gedrukte zeemagt (de Admiraliteiten) om de spoedigste voorziening, en schenen die meer dan de buitenlandsche bezittingen, de afgelegene volkplantingen van den Staat, te behoeven. Nogtans was voor een' echten *Nederlander* het denkbeeld hard, dat deze roemrijke stichting zijner vaderen dus hulpeloos te niet zou gaan, en daarmede de *Oostindische* handel zelf eenen schok bekomen, dien men toen niet dacht, dat hij zou kunnen doorstaan. De Maatschappij had geen krediet voor eene eigene geldonderhandeling; zonder baar geld kon zij geen schip uitrusten, en moesten hare werkzaamheden, die duizenden brood gaven, dadelijk stilstaan, iets hetwelk weder voor nieuwe onlusten deed vreezen.

Er was op dit oogenblik een man aan het roer

(*) V. D. SPIEGEL, *Nadenking van een Staatsman*, bl. 39. 40.

De Raadpensionaris van de Spiegel dringt aan op krachtigen onderstand aan de Maatschappij.

van *Holland*, die door kracht van geest, door schranderheid en kundigheden zich boven de meesten zijner tijd- en landgenooten als Staatsman verhief; de Raadpensionaris LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL. Hij begreep, dat de Maatschappij nog eene menigte hulpmiddelen bezat, dat zij door spaarzaamheid en een voorzigtig bestuur, door uitbreiding van den landbouw en daardoor van den handel, zich in vredestijd nog wel verheffen kon. Hij gaf dus den raad, dien *Hollands* Staten beäamden, om de *Oost-indische* Maatschappij niet aan haar lot over te laten, maar met dertig Millioenen bij te springen.

Eene vrijwillige *Negotiatie* werd daartoe beproefd; doch daar de rijkste kapitalisten tot de onderliggende partij behoorden, die tot geenen prijs de ontwerpen van VAN DE SPIEGEL en het toenmalige Bewind zou ondersteund hebben, zoo was zulks onmogelijk. Men schreef dus, als gedwongene geldheffing, eenen zoogenaamden *vijfentwintigsten* penning uit, d. i. vier ten honderd van ieders bezittingen, tegen 's lands gewonen intrest van 2½ ten honderd; doch het geschiedde voor gegoeden onmerkbaar, bij termijnen; het ingekomene geld moest dienen om de binnenlandsche schulden te betalen, zoodat elke termijn weder in omloop was, eer de volgende behoefde betaald te worden (*). Met de ingekomene 30 of 40 Millioenen (†) betaalde men nu de dringende schulden, onder-

(*) V. D. SPIEGEL, bl. 42–44.

(†) Daar men nog in 1798 en vervolgens, bij aanmerkelijke verarming door de *Fransche* dwangheerschappij, ieder één percent op de bezittingen in *Holland* op 10 Millioenen rekende, zoo mag men althans in 1788 gerustelijk den 25sten penning op 40 Millioenen schatten.

ſteunde de *Oostindische* Maatſchappij, loste kapitalen ten laste van den lande af, en bevredigde ook de ſchuldeiſchers der *Westindische* Maatſchappij, doch, daar haar oktrooi in 1791 was afgeloopen, werd zij niet herſteld, maar de vrije handel op alle *Nederlandsche* Koloniën in *Westindiën* aan alle *Nederlanders* toegeſtaan.

Affchaffing der Westindiſche Maatſchappij. Vrije handel en voordeelige uitwerkſelen daarvan.

Wij hebben vroeger gezien, met hoe vele rampen de *Westindische* volkplantingen hebben moeten worſtelen, gedeeltelijk door den dwang, dien de Maatſchappij der vrije ontwikkeling van den landbouw in den weg leide. De *Westindische* Koloniën toch waren, nog meer dan de *Oostindische*, geheel en al landbouwende volkplantingen, en konden dus niet voegzaam door een ligchaam beſtuurd worden, dat alleen op handelsbelangen berekend was. Ook had indedaad de ondervinding tweemaal het onbeſtaanbare hiervan betoogd. De eerſte *Westindische* Maatſchappij was, na hare onbegrijpelijk ſnelle opkomst door kaapvaart en overwinningen, even ſnel door ſlechte huishouding gevallen; de tweede had meer dan eene Eeuw lang een kwijnend aanwezen voortgeſleept en ſtierf zachtelijk aan uittering. In plaats dezer Maatſchappij ſtelde VAN DE SPIEGEL thans eenen *Raad van Koloniën* in. De vrije handel deed de *Westindische* Koloniën, vooral *Demerary*, met ongemeene ſnelheid toenemen, en in de tien eerſte maanden van 1794 had die volkplanting reeds het *dubbeld* opgebragt van het beste jaar, dat de *Westindische* Maatſchappij immer genoten had (*).

De ſchrandere Raadpenſionaris had, behalve het wel-

(*) VAN DE SPIEGEL, bl. 53.

Men zoekt in het vaderland de misbruiken te ontdekken en te verhelpen.

zijn des lands, nog een ander doel bij de vernietiging der *Westindische* en onderſteuning der *Oostindische* Maatſchappij, iets, 't welk de onſterfelijke PITT omtrent dezen tijd mede bereikte door zijn *Board of Controul.* Hij zag het gebrekkige der vele raderen, die ons zoo oneindig zamengeſteld Staatswerktuig aan den gang hielden, en hij wenschte dit eenigzins te vereenvoudigen. „Onze geheele Republiek," zegt hij, „is, om zoo te zeggen, aaneen gelapt met „ſtukken van onderſcheiden' aard en belangen, waar„door er nooit in dezelve heeft kunnen gebragt wor„den die eenheid en kracht van Beſtuur en in de Fi„nantiën, voor welke anders zulk een vermogend „land vatbaar was. Groote mannen hebben lang te „voren het gebrek beklaagd, en men heeft wel eens „voorgeſteld, om door middel van *een' algemeenen* „*Raad*, met genoegzaam gezag voorzien, dit ge„brek te verhelpen; doch deze wenſchen zijn meer „prijsſelijk dan mogelijk. De groote ligchamen in „den Staat hebben allen, 't zij uit noodzaak of uit „navolging, den geest van *zamenstel* in hun beſtuur „overgenomen en gaan dus alle aan hetzelfde euvel „ziek. Dit weg te nemen, ten minſten in de Ad„miraliteiten en de twee groote Handelcompagniën, „had ik mij voorgeſteld (*)."

Dat de invoering van den *Raad van Koloniën* deze meerdere ondergeſchiktheid der volkplantingen aan het Staatsbewind ten gevolge moest hebben, was blijkbaar. Men durfde zulks met de *Oostindische* Maatſchappij nog niet wagen, maar nu eischte men toch, voor de betoonde krachtdadige hulp, inzage

(*) *Nadenking van eenen Staatsman*, bl. 51. 52.

van zaken (*), en de vernieuwing van het oktrooi zou in 1796 niet zoo gemakkelijk noch onvoorwaardelijk als vroeger toegaan (†). Eene Staats-Commis-

---

(*) HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 305.

(†) De verregaande misbruiken in *Indië* begonnen, bij de groote, en wel eens overdrevene vrijheid van drukpers, die vóór de omwenteling van 1787 in *Holland* regeerde, de aandacht der dagbladſchrijvers (toen reeds bijkans eene Mogendheid) tot zich te trekken. Zoo las men in de Courant voor *Nieuwer-Amstel* van 13 Januarij 1787, dat zekere Bootsman STEENBERGEN, omdat hij den Heer Baljuw WIGERMAN van ſmokkelhandel had durven beſchuldigen, met aanbod van zulks te bewijzen, naar *Banda* in ballingſchap was gezonden, terwijl WIGERMAN Baljuw bleef. De zaak had niet voor de regtbank, maar voor de hooge Regéring gediend. Men voegde daarbij: „O! ſchreeuwende ongeregtigheden, waar „zal dit nog heen! Zullen alle die Oosterſche gebeurtenisſen niet eens de oogen onzer betaalsheeren openen? Zoo „ALTING langer Generaal blijft, is het gewis met *Batavia* „gedaan. Dagelijks gebeuren hier ſchreeuwende ongeregtig„heden, waarvan men, om in geene ongenade te vallen, „niet eens mag ſpreken; ieder burger is vol vrees, en weet „niet, hoe kort het duren zal, dat hij onder de heersch„zucht van ſnoode verraders zal moeten bezwijken." Vervolgens werd ALTING van ontzettende trotschheid en *Despotismus*, en benevens zijn' ſchoonzoon SIBERG, Gouverneur van *Java's* Oostkust, van opkooping van rijst en olie beſchuldigd, waardoor deze en andere levensmiddelen ontzettend in prijs waren geſtegen. Twee brave leden van het geregtshof, LUYKEN en BOGAART, waren daaruit ontzet, omdat zij den Bootsman hadden voorgeſtaan, en misſchien den Baljuw, een' vriend van ALTING, zouden hebben doen vatten. Deze werd ook beſchuldigd, van de ambten te verkoopen. In plaats nu van onweêrlegbare bewijzen van de valschheid dezer beſchuldigingen naar het vaderland te zenden, zeiden Gouverneur en Raden in een beſluit van 6 Nov. 1787, dat deze taal *geenszins aangenaam*, *maar zeer nadeelig voor hunne eer was*, dat zij die voor laster verklaarden, en dus de Staten Ge-

ſie werd benoemd, om, met onbepaalde magt in *Indië* de zaken zelve op te nemen en middelen tot herſtel aan te wijzen. Eer wij echter van die merkwaardige zending verſlag doen, moeten wij andere, eenigzins vroegere, gebeurtenisſen vermelden.

Riouw door zeeroovers ingenomen en Malacca bedreigd.

De *Indische Archipel* is altijd ten prooije geweest aan het onheil der zeerooverij. De rijkſte landen der wereld, die deze eilandzee zoomen, de veelvuldige kleine eilanden, banken en klippen, welke de roovers gelegenheid geven, op de rijkgeladene kielen te loeren, op dezelve aan te vallen, en dan onverhoeds achter dezelve te ontſnappen, dit alles had dezen kanker der ſcheepvaart ſints onheugelijke tijden in *Indië* doen beſtaan. Onder de eilanden, welke door drukke zeevaart daartoe vele aanleiding gaven, behoorden ook die van *Soloe* ten zuiden van de *Philippijnen* en ten oosten van *Borneo*, wier inwoners de beroemde DALRYMPLE, „het ſchuim van het „menschdom noemt, dat geene ondeugd ſchuwt, en „vooral in verraad en bedrog uitmunt (*).” Deze dreven dan ook den zeeroof met eene zeldzame ſtoutheid, en den 1ſten Junij 1787 vielen 42 *Soloesche* vaartuigen het eiland *Riouw*, pas door de *Hol-*

---

neraal of die van *Holland* deden verzoeken, den drukker of ſchrijver van dit ſtuk in regten te vervolgen en te *ſtraffen*. Men moest begonnen zijn, met zich zelv', in gevalle de zaak kon bewezen worden, aan de ſtraf te onderwerpen. Maar de *Indische* Regenten waren te veel aan blinde onderwerping gewoon, om den (goeden of kwaden) *Dæmon* onzer Eeuw te kunnen begrijpen. Dat de Generaal ALTING intusſchen veel reden tot klagten gaf, is onbetwistbaar. Zie intusſchen *Boeken van Batavia* 1780, III. D. *fol.* 633–637.

(*) V. WIJK, *Aardrijkskundig Woordenboek* op het woord *Soloe*.

landers ingenomen, aan; de bezetting ontweek het eiland (zoo 't ſchijnt zonder tegenſtand) naar *Malacca*, en zelfs die ſterke ſtad werd bedreigd. Het is treurig voor het vaderlandſche gevoel, dat zich de daden van de mannen der zeventiende Eeuw herinnert, den toon te lezen, waarop de *Indische* Regéring den Commandant SILVESTER, destijds te *Mumbauwa*, om hulp ſmeekte. „Gij zijt," dus ſpraken Gouverneur en Raden van *Nederlandsch Indië*, „gij „zijt te zeer bekend met den zwakken ſtaat, waarin „wij doorgaans hier dobberen, en dat de tegenwoor„dige ſtaat der Maatſchappij niet geſchikt is om toe„reikende maatregelen te beramen tot krachtige uitrus„tingen ter zee, waarvan men zich met eenig voor„uitzigt van een voorſpoedig gevolg, *tot verdrijving* „*of vernieling van dat groote aantal rooversvaar*„*tuigen*, zou kunnen vleijen." Men had het dan ook niet verder kunnen brengen, dan om in tijds de noodige maatregelen te nemen, ten einde *Malacca* te dekken; waartoe de ſchepen *Zaanstroom* en *IJstroom*, elk met 50 ſoldaten en 60 zeelieden, benevens twee barken en nog twee kleinere vaartuigen werden gezonden. Men ſmeekte den Commandeur, toch dadelijk den ſteven naar *Malacca* te wenden, ten einde de benarde bezetting te hulpe te komen (*); dit zelfde verzoek werd aan de Kapiteins VAN HALM, MAY en LUCAS, bevelhebbers van de oorlogsfregatten *de Ceres*, *de Scipio* en *de Pijl* gedaan.

Van Halm bezoekt de Molukken.

VAN HALM was kort te voren benevens MAY uit de *Molukken* teruggekeerd, tot eene reis van opneming, zoowel van ſtaat- als aardrijkskundigen aard.

(*) *Boeken van Batavia* 1788, III. D. *fol.* 445-447.

Men had, uit hoofde van de herhaalde reizen der *Engelschen* door die zeeën, ingevolge de vrijheid, verleend in het jongste vredesverdrag, noodig geoordeeld de *Nederlandsche* oorlogsvlag aldaar ook te vertoonen, ten einde de kleine Vorsten in ontzag te houden. Ook hadden zoowel VAN HALM als MAY eenige voor de zeevaarders niet onbelangrijke ontdekkingen in die wateren gedaan (*), en floegen dus aan de Hooge Regéring eene naauwkeurige opneming voor van de *Molukfche* eilandzee, uit hoofde van de gebrekkigheid der gewone zeekaarten. Kapt. MAY had ook op het eiland *Saparoua* bij *Amboina* fcheepstimmerhout gevonden, en VAN HALM had der Regéring de bezitneming van *Groot-Ouby* en *Xulla-Besfy* aangeraden, hetwelk deze nader in overweging nam. Het fpoedige verval echter der Maatfchappij, en de groote gebeurtenisfen na 1795, hebben zulks verhinderd (†).

Verlies van fchepen. Verminderde vaart. Ontwerp tot verbetering der krijgsmagt tegengewerkt.

De Maatfchappij was ongelukkig door het verlies van verfcheidene harer fchepen, onder anderen *de Voorberg*, *de Ganges* en *Oud-Haarlem*, alle naar *Indië* beftemd, die gedeeltelijk met klinkende munt beladen waren. Deze lading werd echter met de manfchap grootendeels geborgen, doch reeds de latere

---

(*) Zoo als dat er tusfchen *Groot-Ouby* en *Grissea* niet vijf, zoo als op de kaarten, maar flechts één eiland was, en dat *Groot-Ouby* 5 of 6 mijlen westelijker lag dan op de kaarten. *Boeken van Batavia* 1788, III. D. *fol.* 459-462.

(†) De *Ouby-* of *Oby* en *Xulla*-eilanden liggen op 2 Gr. Z. B. tusfchen *Celebes*, *Ternate*, *Dsjilolo*, *Batchian*, *Ceram* en *Bouro*, en konden dus, onbezet blijvende, de *Engelschen* ongemeen voor den fluikhandel dienen, als liggende in het middelpunt der *Molukken*.

aankomst was, bij den treurigen ſtaat der geldmiddelen in *Indiën*, eene wezenlijke ramp. Om het verlies van zoo vele, ook in den *Engelschen* oorlog genomene ſchepen te vergoeden, leide het Hoofdbeſtuur in 't vaderland zestien nieuwe ſchepen aan, waarvan er echter negen *gehuurd* waren. Dit had te voren nimmer plaats gehad, en droeg ook thans de goedkeuring des *Indischen* Beſtuurs geenszins weg. Het vreesde, dat deze ſchepen, die, niet van de Compagnie zelve zijnde, op bepaalde tijden weder t'huis moesten zijn, niet behoorlijk van terugladingen zouden kunnen voorzien worden, *uit hoofde der verminderde vaart in* Indië, *de afnemende inzameling van retouren, en de overal heerschende ongunstige gesteldheid.* Zoo lang dus in het Westen van *Indië* de handel en vaart niet verlevendigden, had men zoo vele ſchepen niet noodig. Men klaagde voorts over gebrek aan klinkende munt, het meer en meer toenemende verlies op het papieren geld, tot hetwelk men de toevlugt had moeten nemen, en de ſchaarsheid van kopergeld, zoo dat men, om papier in dit laatſte te verwisſelen, 16 perCt. ſchade leed. *Zeeland* had voorgeſlagen, de krijgsmagt in *Indiën* op een' eenparigen voet te brengen, en een regiment *Wurtembergers* bepaaldelijk voor *Oostindiën* aan te werven, alzoo de rampzalige ſtaat der gewapende manſchappen aldaar in 1781, en nog in 1787, aan eene beweging der Stafofficieren op *Ceylon*, genoegzaam gebleken was. Deze ſoldaten zouden alsdan onder ſtrengere krijgstucht geſteld worden. De Regéring in *Indië* gaf daartegen verſcheidene gronden op, doch de laatſte ſchijnt de ware geweest te zijn, dat het een heerschzuchtig Opperhoofd wel eens in den zin zou

kunnen komen, zich tegen de bevelen der Hooge Regéring te verzetten. — Het bleek duidelijk, dat men in *Indië* flechts *afhankelijke* wezens begeerde, en dit moest in het vaderland juist den achterdocht opwekken (*).

Gefchillen met Palembang.

Met *Palembang* waren weder verfchillen gerezen, of liever bleven gedurig de oude wegens den fmokkelhandel beftaan. De Koning had beloofd, al den peper en al het tin in zijne Staten ten bepaalden prijze aan de Maatfchappij te zullen leveren; en deze had aangenomen, 30,000 *pikols* (elk à 125 pond) tin te zullen ontvangen, doch men wist van goederhand, dat van beide artikelen groote hoeveelheden naar andere Natiën gingen. De Kamer der Zeventienen hoopte hierin door een nader verdrag met den genoemden Vorst te voorzien, doch men merkte met reden aan, dat verdragen niet baatten, wanneer een der partijen niet gezind was, die getrouwelijk na te komen. De *Indische* Regéring erkende zelve, dat alle maatregelen nutteloos zouden zijn, zonder verhooging der inderdaad voor den inlander ondragelijke gedwongene prijzen, en wel van twee of drie Rijksdaalders op het *pikol*, waartoe die Regéring dan ook reeds befloten had. Tot het afvaardigen van eenen Gezant naar *Palembang* was geene gelegenheid, doordien men alle daartoe gefchikte perfonen miste! Schepen van oorlog, om aan de onderhandeling klem bij te zetten, waren ook niet bij de hand (†).

Onlusten op Java.

In 1790 braken er onlusten in de Vorstenlanden

(*) Misfive van Gouverneur en Raden aan de Kamer der XVII. *Papieren van Batavia* 1788, III. D. *fol.* 6-16.

(†) *Boeken van Batavia* 1791, *fol* 54-59.

van *Java* uit, niet tegen de *Nederlandsche* Regéring, maar tusſchen de Vorsten onderling. Wij hebben boven gezien, dat, behalve den Sultan en den Keizer of *Sousouhounang*, ook eene kleine landſtreek aan Prins MANKOENAGORO was afgeſtaan. Dezen nu wilde de Sultan van *Djodjokarta*, zoon van MANKABOEMI, onttroonen en uit *Java* verdrijven, om zich van zijn gebied meester te maken. Hij dreigde den *Sousouhounang* van *Sourakarta* met hetzelfde lot, zoo deze het waagde, den zwakſten der drie Vorsten te onderſteunen. Dus althans luidden de eerſte berigten. De Gouverneur van *Java's* Oostkust, GREEVE, vroeg in deze omſtandigheid last uit *Batavia*. Men koos de ſchijnbaar veiligſte partij, ſtipte onzijdigheid tusſchen de oorlogende partijen, doch met bijvoeging, dat, wanneer de omſtandigheden die niet langer gedoogden, men voor den Keizer en MANKOENAGORO partij moest kiezen; niet echter, dan na alle middelen van onderlinge bevrediging en bijlegging der geſchillen te hebben uitgeput. De reden dezer onbegrijpelijke zachtmoedigheid, die ons toch in andere gevallen, althans in de zeventiende Eeuw, niet eigen was, moet men aan de onmagt der Maatſchappij, zoowel in een krijgshaftig als geldelijk opzigt, aan zwevende geſchillen met den Koning van *Boni* op *Celebes*, en aan de nog onafgedane zaak van *Palembang*, die ernſtig dreigde te worden, toeſchrijven (*). Met dat alles, uit welke oorzaken dan ook deze vredelievendheid ontſtond, de uitwerking daarvan was allezins heilzaam. De Gouverneur GREEVE ging in September 1790 naar *Sourakarta* tot den Keizer en

(*) *Boeken van Batavia* 1791, II. D. *fol.* 237-249.

den Sultan, om de zaak in der minne bij te leggen. Schoon, gelijk wij zagen, de eerfte berigten den Sultan als eerften aanvaller deden voorkomen, zoo werd toch de Heer GREEVE overtuigd, dat de fchuld bij MANKOENAGORO lag, die zich met geweld als troonsopvolger van het Rijk van *Djodjokarta* wilde doen gelden, en ook den *Sousouhounang* in zijne belangen had medegefleept. Door het vertoonen eener magt van *Madureezen*, welke de *Nederlanders* tegen de onwilligen in de fchaal fchenen te zullen werpen, werd de zaak op den 28ften September, onder bemiddeling der Maatfchappij, door een plegtig verdrag tusfchen den Keizer (die de partij van MANKOENAGORO getrokken had) en den Sultan bijgelegd. Doch de kleinfte dier Vorsten, die juist de oorzaak was van den oorlog, weigerde tot eenige fchikking te komen, en de Regéring deed hem dus weten, dat hij zich aan haar en den Keizer had te onderwerpen, daar men reeds meer voor hem gedaan had, dan waartoe men gehouden was, en hem bij weigering aan zijn lot zou overlaten, hetgeen niet anders dan den ondergang van zijn Rijkje (van 4000 huisgezinnen (*)), kon naar zich flepen. Men had hem een aanzienlijk ftuk lands (4000 *tjatjas*), vruchtbaar in rijst, waarop hij aanfpraak maakte, toegekend, en desniettemin bleef hij ontevreden en woelziek. Omtrent den *Sousouhounang* zelv' waren te *Batavia* vreemde geruchten verfpreid. Sommigen fpraken van eene geheime zamenzwering, door hem met den Sultan gemaakt, om de Maatfchappij uit de *Javaansche* bovenlanden te verdrijven. Anderen wilden, dat hij niet alleen dit

(*) CRAWFURD, *Indische Archipel*, III. D. bl. 369.

plan koesterde, maar tevens den Sultan zocht te vernederen. Dochde Regéring vond met reden in deze uiteenloopende geruchten (die òok niets anders, dan op een' dubbelzinnigen brief van eenen der Rijksgrooten ſteunden) te veel tegenſtrijdigheid, om eenigzins booze vermoedens tegen den Keizer op te vatten. Men vermaande dus den Gouverneur GREEVE, zich in den nog voortdurenden twist tusſchen *Djodjocarta* en MANKOENAGORO volkomen onzijdig te houden met *daden*, maar geene vermaningen aan laatstgemelden Vorst te ſparen in *woorden*. Doch mogt het verraad des Keizers buiten verwachting blijken, zoo moest men voldoening van hem vragen, benevens overlevering zijner verraderlijke Ministers, en bij weigering zich met den Sultan tot het bekomen dier vergoeding verſtaan. Men moest hiertoe echter vooral niet ligtelijk overgaan, daar men geene 500 *Europische* krijgslieden noch 70,000 of 80,000 Rijksdaalders, die GREEVE geeischt had, kon misſen, maar ſlechts *dertig Europische* voetknechten, benevens *dertig* kanonniers, en *dertigduizend* Rijksdaalders, dewijl men niets bekwam uit het vaderland (*). Waarlijk! het werd hoog tijd, dat de Republiek het diep vervallen *Neêrlands Indië* te gemoet kwam.

Verkiezing eener Commisſie van oppertoezigt over de Indiën. Handelingen daarover.

De drukkende last der gedurige toelagen aan de O. I. Maatſchappij, deed dus de Gewesten op middelen bedacht zijn om daarin te voorzien. Er werd door den Prins Opperbewindhebber, daartoe in 1790 op den 18den Mei door de Staten Generaal gelas-

(*) Verſlag van den Gouv. GREEVE aan Gouverneur en Raden wegens zijne onderhandelingen met de Vorsten, en antwoorden der Hooge Regéring, *Boeken van Batavia* 1791, *fol.* 424-603.

tigd, eene Commisſie van oppertoezigt benoemd, beſtaande uit de Heeren VAN DER DOES, Heer van *Noordwijk*, VAN DE WALL, Oud-Burgemeester van *Dordrecht* (*), den bekenden Burgemeester van *Amsterdam* RENDORP van *Marquette*, en den Secretaris van de *Noord-Hollandsche* Gecommitteerde Raden, HENDRIK VAN STRALEN, wiens loopbaan naderhand ook zeer bekend is geworden. Na eenige zwarigheden lieten zij zich die benoeming welgevallen, mits de noodige inlichtingen van Bewindhebberen bekomende. Reeds in Julij deed deze Commisſie verſlag, dat de Maatſchappij, wier achterſtand in 1779 ſlechts 8½ Millioen bedroeg, in Mei 1789 met 74, en in 1790 met omſtreeks 84 Millioenen ſchulden bezwaard was. Desniettemin beſchouwden zij den ſtaat der Maatſchappij nog niet als hopeloos, wanneer men ſlechts de noodige middelen aanwendde. Doch juist omtrent die middelen waren de gevoelens verſchillend. Een der voornaamſte deelhebbers, de Heer TITSINGH, die de Maatſchappij gedurende veertig jaren in allerlei betrekkingen had gediend, en thans tot in 1782 Opperhoofd in *Japan* was geweest, gaf een gedenkſchrift uit, waarin hij oordeelde, dat men de middelen tot herſtel minder in *Indië*, dan in het *Vaderland* zoeken moest, en zeer ijverde voor de tegenwoordige *Indische* Regéring en den Gouverneur-Generaal ALTING, over wien de Bewindhebbers over 't algemeen minder gunſtig ſchenen te denken. Immers, dezen ſtelden, in een bij de Commisſie ingediend ſtuk, het beheer in *Indië* zelf minder voordeelig voor, en twijfelden zeer, of men het herſtel wel aan

(*) De beroemde uitgever van de *Handvesten* dier ſtad.

dat ligchaam moest overlaten; zij helden meer over tot eene buitengewone bezending daarheen, hetwelk door TITSINGH als kostbaar en noodeloos in een tweede ſtuk zeer werd afgeraden. De Bewindhebbers vestigden vooral de aandacht van het Moederland op de *Kaap de Goede Hoop*, die, door ongehoorde verſpillingen en de aanzienlijke kosten van verſterking ſedert den oorlog van 1781, indedaad tot een' ondragelijken lastpost geworden was, en, in plaats der vier tonnen gouds jaarlijks, die zij van 1762 tot 1777 kostte, nu ieder jaar *anderhalve Millioen* noodig had (*). Ondertusſchen moest er onverwijld hulp voor *Oostindië* zijn, hoezeer ook de Maatſchappij ſedert 1781 met bijna 68 Millioenen onderſteund was. De Staten van *Holland* ſtonden dus in 1790 nog eene geldligting bij wijze van loterij van acht Millioenen toe. Bij een nader verſlag der Commisſie in Januarij 1791 droeg men eenige belastingen in *Indië* zelf voor, gelijk een *ambtgeld*, een *hoofdgeld van de slaven te heffen*, eene belasting op *het Collateraal*, en eenen 25ſten of 50ſten penning, bij wijze van (zoogenaamde) *vrijwillige gifte*. Dit laatſte was vooral niet onbillijk, nadat het Moederland zich diezelfde belasting wel ten behoeve van *Indië* had moeten getroosten. De Commisſarisſen ontveinsden zich niet, dat zoo er geene dadelijke, of op tijd werkende krachtdadige middelen tot inſtandhouding der Maatſchappij werden bij de hand genomen, haar toeſtand veeg was, en men ſlechts een' onvermijdelijken val moest zoeken te lenigen.

(*) *N. Nederl. Jaarboeken* 1790, bl. 1910–1991. 2204–2234. *Vervolg op* WAGENAAR, XXIV. D. bl. 76–100. 316.

Zij beschouwden voorts de zaken uit een dubbeld oogpunt, in het vaderland en in *Indië* zelf. Voor het eerste kwamen haar gestrenge bezuinigingen zoo in het getal en de jaarwedden der ambtenaren, als in de schepen, tot de overvaart dienende, noodzakelijk voor. Het tafereel van *Neêrlandsch Indië* was zwart. „Doorwandelen wij," zeggen de Commissarissen, „de voornaamste bezittingen, en geven wij acht op „de inwendige gesteldheid van den binnenlandschen „handel, de toenemende en hooggaande verminde„ring der lasten, het aanhoudend gebrek aan baar „en de nog loopende massa van papieren geld, de „onbeteugelde schraapzucht en trouweloosheid van „vele dienaren der Maatschappij, den daaruit voort„vloeijenden smokkelhandel van vreemde Natiën, de „kwade trouw der inlandsche Vorsten, met welke „de Maatschappij in verdrag staat, de zwakheid en „toegevendheid der Hooge Regéring, de bovenma„tige kostbaarheid van het krijgswezen en hetgeen „tot verdediging vereischt wordt, in één woord: „op het geheel; dan zouden wij schier den moed „moeten opgeven, indien er geene leden onder het „Bewind gevonden wierden, welke zich de moeite „hebben gegeven, om op dit alles hunne bijzondere „aandacht te vestigen, en zoodanige middelen voor „te slaan, welke, naar hun inzien, nu nog in staat „zijn, den geheelen val der Maatschappij te voor„komen, en de verouderde kwaal zoo veel moge„lijk te genezen, immers voor eene inkankering te „bewaren." Men had uit dien hoofde den Gouverneur der *Kaap*, CORNELIS JACOB VAN DE GRAAFF, mede opontboden tot verantwoording, aldaar eenige bezuinigingen ingevoerd, en stelde voor de *Indiën*

eene *buitengewone*, met bijzondere magt bekleede en met den daaraan beantwoordenden luister verzelde Commisſie uit het Moederland voor (*).

Zending van Commisſarisſen Generaal naar Indië.

Ten gevolge dan van die voornemens, om de *Oostindische* zaken grondig te herſtellen, werd door den Prins Stadhouder als Opperbewindhebber en door de Kamer van Zeventienen, op den 19den Augustus 1791, benoemd eene Commisſie, beſtaande uit de Heeren NEDERBURGH, eerſten Advocaat der Maatſchappij, en FRYKENIUS, Zeekapitein, die zich naar de *Indiën* begeven en aldaar met den Gouverneur-Generaal ALTING en den Directeur-Generaal VAN STOKKUM vereenigen moesten, *om alle de misbruiken te onderzoeken*, *onbekwame en slechte dienaren uit hunne posten te verwijderen en door anderen te vervangen*, *met de verbondene Vorsten en Volken de vriendschap te vernieuwen en nadere verbindtenissen met hen aan te gaan.* Als beweeggrond (*considerans*) hunner *instructie* werd opgenoemd, „*de zeer groo-* „*te gebreken*, *die gedurig aanleiding gaven tot ver-* „*regaande malversatien en fraudes*, *tot kenbaar na-* „*deel van de Compagnie*, *gelijk zulks in de impor-* „*tante te kort koming aan de groote geldkas te Ba-* „*tavia*, *en de schandelijke handelingen omtrent de* „*kruidnagelen in de Westzijdsche Negotiepakhuizen*, „*nog onlangs op het eclatantst was gebleken;* gelijk ook „de onkunde, zorgeloosheid omtrent der Compag- „nie-belangen, en inſubordinatie onder alle klas- „ſen van dienaren, uit de klagten, welke de Ver-

(*) *Vervolg op* WAGENAAR, XXIV. D. bl. 306-321. Om de zaken op een' effen bodem te brengen, berekende men nog 6 of 7 Millioenen, *op het krediet van Holland*, noodig te hebben.

„ gadering der Zeventienen van de Hooge Regéring „ van *Indië* had ontvangen, en de menigvuldige be- „ wijzen van flordigheid, flecht overleg en fchande- „ lijke directie op meest alle kantoren, welke jaar op „ jaar voorkwamen, maar al te duidelijk bleek (*).” Waar de Hooge Regéring in echte ftukken zulk eene taal voert, waar een der Commisfarisfen zelf erkent, dat de zaken der O. I. Maatfchappij in een diep verval, ja, men mag wel zeggen, in een' hopeloozen toeftand verkeerden, dat er fchaarsheid was aan bekwame en eerlijke ambtenaren, verregaande wanorden en misbruiken in het Beftuur, te moeijelijker uit te roeijen, naar mate zij door lengte van tijd dieper wortelen hadden gefchoten; daar is toch het kwaad wel tot eene hoogte gekomen, die doortastende, niet enkel zachte middelen vordert. — Misfchien was de benoeming van den Gouverneur-Generaal en Directeur-Generaal, die te zamen de helft der ftemmen hadden, ook het regte middel niet, om de misbruiken — wier niet-herftelling althans gedeeltelijk aan hen kon worden toegefchreven — in den grond te genezen (†).

(*) *Echte stukken betrekkende de verrigtingen der Generale Commissie*, *door* Mr. S. C. VAN NEDERBURGH, 's Hage 1803, bl. 137. *Voorberigt*, bl. IV. V.

(†) De Heer NEDERBURGH had zich reeds, als Advocaat der *Nederlandsche Oostindische* Maatfchappij, bekend gemaakt, door eene Memorie, gedagteekend Maart 1791, waarin hij den toeftand der Maatfchappij als hopeloos, het bankeroet als onvermijdelijk affchetst, en beweert, dat men flechts denken moest, *om, bij den aanstaanden val der Maatschappij, de zaken buiten verwarring te houden.* Hij raadde daarop het middel aan, waarvan wij ftraks zullen fpreken: den handel bewesten *Batavia* vrij te ftellen. De Heer D. VAN HOGENDORP, NEDERBURGH's

Hunne verrigtingen aan de Kaap.

Eerst begaven de Heeren NEDERBURGH en FRYKENIUS zich naar de *Kaap-Kolonie*, alwaar de gebreken ook zeer groot waren. Wij hebben reeds meermalen gezien, dat aan de volkplanters bijkans alle handel, alle middelen van bestaan buiten den landbouw, de veeteelt en het huisvesten van vreemdelingen ontzegd waren. De Heer REDELINGHUIS, een *Kapenaar*, beklaagde zich naderhand openlijk, dat de Bewindhebbers hunne bloedverwanten aldaar slechts plaatsten om zich te verrijken. Gedurende hun verblijf aldaar in 1792 en 1793 deden Commissarissen Generaal voor de inwoners der Kolonie vooreerst het drukkende verbod te niet, om de voortbrengselen derzelve met eigene schepen te mogen uitvoeren, en openden voor hen alzoo eenen nieuwen, en sedert zeer bloeijend gewordenen tak van bestaan, de walvischvangst op de *Zuid-Afrikaansche* kusten, alwaar dit waterzoogdier ongemeen talrijk is. Waarschijnlijk zou, indien de Kolonie in handen der *Nederlanders* gebleven was, dit bedrijf aldaar zeer voordeelig geworden zijn, gelijk er zich na de terugbekoming der Kolonie in 1803 eene Maatschappij vestigde, die echter door de *Britten* bij de tweede

---

staatkundige tegenstander, verwijt hem, dat hij, in weêrwil dezer sombere schildering, van eene zoo jammerlijk gestelde Maatschappij de jaarwedde van *f* 90,000 voor drie jaren heeft aangenomen, behalve nog een pensioen (bij overlijden in het eerste jaar) aan zijne weduwe en kinderen, tot het 25ste jaar van den jongsten, van *f* 3000; *f* 15,000 voor zijne uitrusting, en eene jaarlijksche bijlage van *f* 5000, met voorbehoedmiddelen, tot in kleinigheden toe, om zich van de betaling dier gelden te verzekeren. Deze tegenwerping kunnen wij niet oplossen, hoezeer ons anders de verantwoording van NEDERBURGH voldoende is voorgekomen.

verovering is geplunderd. Nog eene andere verbetering werd in 1793 in de Kolonie ingevoerd. Het *Kaapsche* schaap met den vetstaart is aldaar zeer talrijk, en verstrekt den afgezworven' kolonist of *Kaapschen* boer doorgaans tot het voornaamste, somtijds tot het eenige voedsel. Doch deze soort heeft zeer slechte en korte wol, slechts van één duim lang. Men verbeterde nu dit ras door den invoer van *Spaansche* rammen, die schapen van een gemengd ras voortbragten, waarvan de wol blijkbaar veel beter was dan die van het gewone, zijnde nu reeds vier duim lang (van een' gewonen *Spaanschen* ram had die de lengte van zes duimen). Eerlang waren er 600 schapen; een derde derzelve groeide, door de zorgvuldige aankweeking van den kolonist VAN REENEN, weldra op het *Roggeveld* (eene koude en dorre bergvlakte, welke veel met het *Spaansch Oud-Kastiliën* overeenkomt) tot 2500 stuks aan, en de *Kaapsche* wol werd een Artikel van uitvoer (*).

Onderzoek over eene geheel of gedeeltelijk vrije vaart naar Indië. Landelijk stelsel.

Toen de Commissie te *Batavia* door de aankomst der beide uit *Nederland* vertrokkene leden (Novemb. 1793) voltallig werd, opperde men natuurlijk het eerst de vraag, of het verkiesselijk was, een' vrijen handel in de plaats van het *Monopolie* der Maatschappij te stellen. Dit toch begon thans zeer sterk ook in *Nederland* ter sprake te komen, omdat men het voorbeeld van *Engeland* had, alwaar de bijzondere handel ten koste van het *Monopolie* bij de vernieuwing van het oktrooi der *Engelsche* O. I. Maatschappij zeer begunstigd werd, en men allengs daarheen

(*) NEDERBURGH, *Verhandeling over den vrijen handel op de O. I. Bezittingen*, bl. 251. 252.

werkte, om den bijzonderen handel in, en zelfs naar *Engelsch-Indië* geheel vrij te ftellen. De Commisfie was echter niet van oordeel, dit ftelfel te moeten volgen. Zij begreep, dat alle handel de *vervulling eener zekere behoefte* tot oogmerk had, en dat, die behoefte vervuld zijnde, de voordeelen van den handel ook ophielden; zoodat b. v. wanneer men op tien Millioenen één Millioen wint, men daarom nog geene tien voordeel heeft bij eenen omzet van honderd Millioenen. Er was dus gedurig overleg van kundigen noodig, om te weten, *waar* en *waarin* behoefte was, en *hoe* die behoefte moest worden voldaan. Ook zou er weldra, door de mededinging van eenen vrijen handel, gebrek aan de zoo gewilde voortbrengfelen van het Oosten ontftaan. Doch hier tegen bragten de voorftanders van den vrijen handel een ander ontwerp in, namelijk het *landelijk stelsel.* Men zou de volkplantingen, vooral *Java*, meer als *vruchtgevende gronden*, dan als *stapelplaatsen van goederen* befchouwen; men moest alle gedwongene heerendienften affchaffen, de uitdeeling van landerijen aan *Europische* volkplanters aanmoedigen, en in plaats der, alle eigene veërkracht verlammende, *gedwongene cultuur* tegen eene redelijke grondbelasting, door den Staat of de Maatfchappij te heffen, den aanbouw volmaakt vrij ftellen, alle onbebouwde landen aan ieder, die zulks verzocht, hetzij *Europeanen*, *Chineezen* of *Javanen*, ten gebruike *schenken*, en de houtbosfchen, als *nationaal eigendom* aanhouden. Alsdan zou er genoegzaam voortgebragt worden, om de *Europische* markt op het allerruimst te voorzien. Doch daartegen vreesden de *monopolisten*, dat dit tot *overvoering der markt*, en fchadelij-

ke in plaats van voordeelige prijzen zou aanleiding geven (*). De houtbosſchen waren zoo voordeelig niet meer als men meende, en de hoogſtammen, voor den ſcheepsbouw geſchikt, reeds zeer uitgehakt.

Vermeerdering van den landbouw.

Ondertusſchen lieten Commisſarisſen toch niet na, den landbouw zooveel mogelijk op te beuren. De *Jacatrasche* en *Preanger Regentschappen* (het gedeelte van *Java* tusſchen de Rijken van *Bantam* en *Cheribon*), die in 1751 en 1752 nog niet meer dan 2,158,000 ponden koffij gaven, leverden in 1794 reeds 12,800,000. De koffij werd nu ook op *Java's* Noordooskust aangekweekt. Bij een later berigt van Commisſarisſen Generaal, van 4 Julij 1795, werd het eiland *Java* op de volgende jaarlijkſche bijdragen tot den uitvoer naar *Nederland* begroot: 18,600,000 pond koffij, 3,765,000 pond peper, 60,000 pond katoene garen, 30,000 pond indigo, 8 Millioenen ponden ſuiker, behalve nog 4,600,000 voor den handel op *Sumatra* en *Japan;* en voor eigen gebruik 22,000 pond kardamom, 115,000 pond tamarinde, en 140 leggers arak, al hetwelk echter voor groote vermeerdering vatbaar zou wezen. Wij zullen naderhand zien, hoe aanzienlijk vooral de koffijteelt nog in de volgende jaren is toegenomen (†).

(*) NEDERBURGH, t. a. pl. bl. 116. 117. 242. De verdere bedenkingen en antwoorden der *Commissie* op de vraag wegens den vrijen handel zullen wij naderhand zien. Zie ook D. VAN HOGENDORP, *over de Bat. bezittingen in Oostindië*, bl. 37-40. 152-146.

(†) NEDERBURGH, bl. 176. 208. 209. HOGENDORP, bl. 67. Hij beſchuldigt Commisſ. Generaal, de kweek van koffij op de N. O. kust eerst bevolen, toen (Mei 1796) verboden, en in Sept. weder gelast te hebben.

Voorgenomene wijziging in het Monopolie.

Wat den vrijen handel aangaat, zoo was niet alleen het gevoelen der Commisſie, maar zelfs dat der Beſtuurders der O. I. Maatſchappij geenszins, het ſtrenge Monopolie der zeventiende Eeuw bij de zoo geheel veranderde omſtandigheden te doen ſtand houden. Reeds in 1791 had de Kamer der Zeventienen vergund, om, op zekere voorwaarden, op de ſchepen der Maatſchappij naar *Europa* over te voeren: kamfer, kardamom, tamarinde, arak, aloë, gom-benzoin, borax, cachou, drakenbloed, gom, lange- en ſtaartpeper, ſago, ſchellak, paarlemoer, gember en ſoda (*). Ook omtrent den handel van particulieren van haven tot haven in *Indië* werd veel ruimte gegeven. De Maatſchappij had althans begrepen, na de verovering van *Bengale* en *Coromandèl* door de *Engelschen*, van haren handel in lijnwaden naar die ſtreken af te zien, en de Commisſie ſtrekte dit nog verder uit. Haar ontwerp was, om de vaart en den handel uit de Republiek naar de *West van Indiën*, d. i. naar *Hindostan*, voor alle *Nederlandsche* ſchepen, hetzij regtſtreeks, hetzij over *Batavia*, open te ſtellen. Deze vaart zou zich uitſtrekken van de *Kaap de Goede Hoop* naar *Batavia*, en van daar, naar *Coromandèl* en *Bengale*; of wel naar de genoemde kusten en terug regtſtreeks, doch altijd langs de *Kaap*. De ingevoerde lijnwaden der particulieren (het eenige, dat zij in *Nederland* mogten invoeren) moesten op de verkoopingen der Maatſchappij wor-

(*) Dit verlof werd naderhand door Commisſarisſen-Generaal weder ingetrokken, vermits daarvan weinig of geen gebruik werd gemaakt door Particulieren, en het geheel voor de Maatſchappij nog al eene tamelijke winst opleverde. NEDERBURGH, bl. 250.

den verkocht, en daarvan eene billijke uitkeering aan het land worden gedaan, waarbij echter de invoer niet meer dan in andere landen van *Europa* mogt worden bezwaard. De kooplieden zouden zich zoo wel op vreemde als op *Nederlandsche* kantoren van hunne retourladingen mogen voorzien. De schepen zouden op *Batavia* ook rijst, arak en suiker mogen laden; en de Maatschappij zou voorts den alleenhandel behouden in *Moluksche* specerijen, *Javaansche* koffij, suiker en peper, *Japansch* staafkoper, *opium*, op *Java* en de *Molukken* verkocht, en in de *Chineesche* waren, voor zoo veel *Nederland* aangaat. Men stelde zich hiervan de beste vruchten voor. In een uitgewerkt *Rapport* van Commissarissen Generaal, van den 4den Julij 1795, trachtte men te betoogen, dat volgens deze regelen de Maatschappij zich voor het vervolg niet alleen zou kunnen staande houden, maar zelfs alle uitgaven zoo in *Indiën* als hier te lande bestrijden, aan hare deelhebbers eene jaarlijksche uitkeering doen van 12½ ten honderd, en dan nog jaarlijks een batig slot overhouden van meer dan een *Millioen* guldens, ongerekend alle de voordeelen van de regtstreeksche vaart en handel op *China* (*). De jaarlijksche opbrengst der verkoopingen der Maat-

(*) NEDERBURGH, bl. 122. 140–143. 176. 208. Er is hier echter eene, althans oogenschijnlijke, strijdigheid in het Rapport. Op bl. 122 wordt de hoeveelheid koffij, peper en suiker, *als door de Maatschappij in 't geheel naar het vaderland ingevoerd*, vermeld, terwijl op bl. 208 die zelfde (hier boven opgegevene) hoeveelheid voorkomt als hetgeen *Java* jaarlijks tot de retouren voor *Nederland* kon opleveren. Met de koffij en suiker kan dit zamengaan, daar die nergens elders in *Neêrlands Indië* aangekweekt werden, doch de peper kwam grootendeels uit *Sumatra*.

ſchappij in *Europa* werd daarbij (behalve de vaart op *China*) vastgeſteld op *f* 47,437,533, waarvan alleen de *Jayaansche* koffij en ſuiker de helft zouden hebben opgeleverd (*).

De Commisſaris-Generaal NEDERBURGH liet in 1795 ook eene algemeene opneming der bevolking in het gebied van *Jacatra*, de *Preanger Regentschappen* en *Java's* Noordoostkust doen, en bevond die in de Regentſchappen 206,494 en op de kust, met het eiland *Madura*, 1,495,908, of, met eenige daarbij gevoegde distrikten, 1,500,000 zielen te bedragen. Voegt men hierbij de bevolking van *Batavia* en de ommelanden, op 144,026 zielen begroot, die van de Rijken *Cheribon* en *Bantam*, in 1781 elk op 90,000 inwoners geſchat, en de Vorſtenlanden, die in 1755 op 172,500 huisgezinnen, elk door een op 6 perſonen, en naderhand (in 1774) op meer dan 200,000 zulke huisgezinnen, dus 1,200,000 zielen, werden gerekend, en die in 1795 wel 1,500,000 perſonen uitmaakten, zoo bedroeg de bevolking van *Java* in 1795 ruim *vierdehalf Millioenen* zielen (†). Bevolking van Java in 1795.

Het was in 1794, dat de *Oostindische* Maatſchappij een Gezantſchap naar *China* zond, waarvan ons het verhaal door den Heer A. E. VAN BRAAM HOUCKGEEST, tweede lid des Gezantſchaps, is nagelaten. Deze broeder van den dapperen bevrijder van *Malacca* en veroveraar van *Riouw*, in 1739 geboren, had mede Gezantſchap van Titſingh en van Braam naar China.

(*) NEDERBURGH, bl. 175.

(†) *Ald.* bl. 159–161. In 1755 had de bevolking van *Batavia* met de ommelanden en *Preanger Regentschappen* ſlechts 213,000, en in 1781 die van geheel *Java* ſlechts ruim 2 Millioenen bedragen. Dus nam zij onder de Maatſchappij toch zeer toe. NEDERBURGH, bl. 173.

in de *Nederlandsche* zeemagt gediend, doch dezelve reeds in 1758 voor de koopvaardij verlaten. Hij vestigde zich bij de *Nederlandsche* faktorij in *China*, en bleef aldaar, drie t'huisreizen uitgezonderd, tot 1773. Hij begaf zich toen naar *Gelderland*, doch voelde zich door de vrijheid van *Noord-America* aangetrokken, om dáár zijne woonplaats (in *Zuid-Carolina*) te vestigen. Sterfgevallen en verliezen deden hem de nieuwe wereld verlaten; hij keerde over zijn vaderland weder naar *Canton*. Alzoo won hij ongemeene kundigheden van het *Chineesche* Rijk in, en het was daarom, dat de *Oostindische* Maatſchappij hem in 1794, tot tweede lid benoemde van een *Neêrlandsch* Gezantſchap, hetwelk, nadat Lord MACARTNEY ten behoeve van den *Britschen* handel met zoo veel luister door zijne Regéring naar *China* was afgevaardigd, voor het eerst ſedert meer dan eene Eeuw weder te *Peking* verſcheen. De omwenteling van 1795 in zijn vaderland deed hem beſluiten, het overige van zijn leven in de Vereenigde Staten van *Noord-America* door te brengen.

Het waren de *Chineezen* zelve, die VAN BRAAM aanzochten, dat de *Nederlanders*, *als eene der eerstgevestigde volken in China*, bij gelegenheid der *zestigste* verjaardag der *Regêring* van Keizer KIEN-LONG, eenen der roemrijkſte beheerſchers van dit Rijk (*), even als de *Portugeezen* en *Engelschen* een Gezantſchap naar *Peking* mogten zenden. Zeer gaarne nam VAN BRAAM dit op zich, en gaf van de zaak aan Commisſarisſen Generaal kennis, die terſtond

2 April 1794.

(*) Hij heeft de grenzen van *China* naar het westen zeer ver uitgebreid, en de *Kalmukken*, benevens andere *Mongoolsche* ſtammen, en *Tibet* daaraan onderworpen, zoodat het thans in *Azië* eene grootere uitgebreidheid dan *Rusland* bezit.

den Heer ISAAC TITSINGH, Raad van *Indië*, tot eersten, en VAN BRAAM tot tweeden Gezant benoemden. Dit Gezantschap heeft niet veel verrigt, daar het eigenlijk slechts was uitgezonden om bij den Keizer pligtplegingen af te leggen. Zonderling was de vraag der *Mandarijnen* te *Canton*, waarom de *Koning van Holland* den brief aan den Keizer niet geteekend had, daar toch de groote *Keizer van het midden* door zijne onderdanen, die zich te *Batavia* in zoo grooten getale bevonden, wel kon weten, dat *Nederland* geenen Koning had. Doch alles moest den schijn hebben, als of het Gezantschap eene geheel vrijwillige hulde aan den *Zoon des Hemels* kwam brengen, en men in *China* daarvan te voren niets had geweten. Dit was echter eene beuzeling bij de vernederende hulde, die de *Nederlandsche* Gezanten niet slechts aan den persoon, maar zelfs aan eenen brief des Keizers moesten betoonen, door voor denzelven, gedurende den tijd der voorlezing, te knielen; eene hulde, die weleer *vrije Grieksche* mannen, hoezeer van kennis aan den Eenigen, voor wien Christenen de kniën mogen buigen, verstoken, toch aan *Perzië's* magtigen Koning standvastig weigerden. (Dat dit ook voor den Keizer zelv' te *Peking* plaats had, spreekt van zelf.) De reis zelve is bij wijze van een dagverhaal, niet zeer uitlokkend, geschreven; doch niet onbelangrijk, vermits daarin verscheidene deelen van dit groote Rijk, die te voren aan de *Europeanen* nog geheel onbekend waren, worden geschetst. VAN BRAAM is van gevoelen, dat het *Chineesche* Rijk, ten noorden door woestijnen, ten westen door ontoegankelijke bergen en bosschen, ten zuiden en oosten door de zee en ondiepe rivieren beschermd, *tot in de ver-*

ste toekomst, die de verbeelding bereiken kan, een bloeijende Staat zal blijven. Over 't algemeen beschouwt hij *China* en de *Chineezen* zeer gunstig. De *Nederlanders* werden ook inderdaad ten Hove zeer minzaam ontvangen, en genoten meer oplettendheid dan de *Engelschen* het vorige jaar (*).

De Fransche omwenteling sleept ook Nederland met zich.

Ondertusschen was in *Europa* de *Fransche* omwenteling losgebroken, met alle hare gruwelen en bijkans nog heilloozer *theoriën*, die den eerbied voor God zoowel als voor het wettig gezag uit de harten zochten uit te roeijen, en een ander, de *Souvereiniteit van het volk*, daarvoor in de plaats te stellen. In weêrwil aller pogingen van den uitmuntenden VAN DE SPIEGEL had de hebzucht der nieuwe gezaghebbers in *Frankrijk*, die reeds hunnen Koning naar het moordschavot hadden gesleept en de bloem der Natie bedreigden, gezaghebbers, wier holle ingewanden door geen' buit, als de goederen der geestelijkheid en der tallooze uitgewekenen, kon worden verzadigd, maar die ook naar de schatten van het rijke *Nederland* dongen: die hebzucht, door de ijlhoofdige wraakzucht der uitgewekene *Nederlanders* en van

(*) VAN BRAAM HOUCKGEEST, *Reize*, uitgegeven door M. L. E. MOREAU DE ST. MÉRY, uit het *Fransch*, II. D. Haarl. 1804–1806. I. D. *Inleiding of Berigt van den Franschen Uitgever*, bl. VII–XIII. 1–4. 17. 18. 33. 157. 190. II. D. bl. 34. 35. Onder andere opmerkelijkheden dezer reis behoort ook eene vergelijking van het klimaat van *Peking* en *Philadelphia*, beide in de oude en nieuwe wereld omtrent op dezelfde Poolshoogte liggende (39 Gr. N. B.), waarvan de *Aziatische* stad nogtans zoowel meer koude als hette ondergaat dan de *Americaansche*, zoodat er menigmaal de menschen bij duizenden des zomers van hette sterven, terwijl de winter zeer streng en langdurig is.

ſommige inlandſche vijanden van hunne Regéring geprikkeld, had zonder reden hoegenaamd aan *den Koning van Engeland en den Stadhouder der Nederlanden* den oorlog verklaard. De wapenen van twee dappere broeders, zonen van WILLEM V., te water onderſteund door den Admiraal VAN KINSBERGEN en te lande door de Keizerlijken onder den Prins van *Saksen-Koburg* (*), hadden de *Franschen* in Maart 1793 van de grenzen verdreven en zoo veel overwinningen behaald, dat, in het midden van dat jaar, de zegepraal der zaak van orde en regt in *Europa* waarſchijnlijk was. Doch een oorlog, met ligchamelijke krachten aan beginſelen (al is het dan ook aan helſche beginſelen) verklaard, is gevaarlijk; de *Franschen* vereenigden zich, vooral toen de *Oostenrijkers* oogmerken van verovering deden blijken, en in het laatst van 1793, gelijk in den veldtogt van 1794, werden de *Vereenigde Nederlanden* eerst van hunne grensvestingen beroofd; daarna, onder begunſtiging van eenen fellen vorst, door de *Franschen* (gevaarlijker vijanden, dan de vloeden, des winters onze gewone vijanden) overſtroomd en overheerd, en weldra, onder ſchijn van *herstelling der vrijheid en onafhankelijkheid*, tot een bondgenootſchap gedwongen, hetwelk alle zweem zelfs van onafhankelijkheid miste, daar het 25,000 vreemdelingen tot onze bewakers aanſtelde, die wij zelven moesten betalen en kleeden. De oorlog met *Frankrijk* was voor onze O. I. bezittingen, zoo lang wij *Engeland* tot Bondgenoot hadden, behalve enkelde kaperijen, van weinig belang; doch nadat door *Frankrijks* overheerſching, gelijk VAN DE

(*) Oom des tegenwoordigen Konings van *België*.

SPIEGEL zulks wel voorzien had, *Engeland* een voorwendsel bekwam om aan te vallen, stonden onze zaken in de Koloniën veeg.

Eerste tijding der nakende verandering. De Engelschen zoeken zich door Willem V. meester der Koloniën te maken. Elphinstone aan de Kaap teleurgesteld.

De eerste voorloopige tijding van den zorgelijken toestand des vaderlands kwam in de eerste helft van 1795 te *Batavia*. Het was een brief van den Advokaat der O. I. Maatschappij, GUEPIN, aan den Gouverneur der *Kaap*, SLUYSKEN, geschreven den 16den October 1794, toen de *Franschen* reeds op de grenzen stonden, en meester van *Sluis* in *Vlaanderen* en *'s Hertogenbosch* waren. De zaken, zeide men daarin, werden hoe langs hoe zorgelijker, de uitkomst was volstrekt niet te voorzien, en men moest in *Indië* op zijne hoede zijn, om door geenen *Europischen* vijand, *wie hij ook zijn mogt*, overvallen te worden. Intusschen lagen er vier *Engelsche Chinavaarders* te *Batavia*; Commissarissen oordeelden het in de gegevene omstandigheden, daar er zich ook *Fransche* gewapende schepen in de *Straat Sunda* vertoonden, nuttig om drie *Nederlandsche* schepen, *de Onderneming* (met gewigtige brieven van Regéringswege), *de Berlicum* en *de Eensgezindheid*, onder derzelver welgewapend geleide te stellen tot buiten genoemde straat, wanneer zij zich als ongemerkt van de *Engelschen* zouden verwijderen en de reis naar het vaderland voortzetten. Doch eer dit besluit kon ten uitvoer gelegd worden, kwamen er berigten in van nog vrij wat belangrijker aard.

De *Engelschen*, onze bondgenooten in den oorlog van 1794 — waarin de onkundige en aan den drank verslaafde Hertog van YORK van nederlaag tot nederlaag tot in *Westphalen* toe was gedreven — hadden zoodra niet gezien, dat het Stadhouderlijke gezin voor de invallende *Franschen* het land had moeten

ruimen, en tot hen de toevlugt nemen, of zij beſloten op de laaghartigſte wijze daarvan partij te trekken. Tot prijs hunner gastvrijheid eischten zij van den ongelukkigen Stadhouder, die in hunne magt was, *dat hij de bevelhebbers der Nederlandsche Koloniën moest aanschrijven, zich onder bescherming van Engeland te stellen.* WILLEM V., een braaf, goedhartig, maar zwak Vorst, liet zich tot deze daad overhalen. De Admiraal ELPHINSTONE verſcheen reeds den 11den Junij 1795 met zeven ſchepen aan de *Kaap*, gaf aldaar kennis van de vermeestering der Republiek door de *Franschen*, die er nog geheel onbekend was, en eischte, dat de gemelde volkplanting zich volgens eenen brief des Prinſen, dien hij vertoonde, onder zijne beſcherming zou begeven, om het land in veiligheid te ſtellen tegen de *Franschen.* Hetzelfde eischte de Generaal Majoor CRAIG van de landmagt. Doch de brave *Kapenaars* en de Commisſaris SLUYSKEN wezen dit aanzoek, als niet afkomſtig van den *Souverein*, maar van den eerſten Staatsambtenaar, en dat nog wel uit een vreemd land gedagteekend (*), met verontwaardiging van de hand, en toonden den *Britten* de tanden. ELPHINSTONE, door verraad niet kunnende ſlagen, keurde het niet veilig noch raadzaam, geweld te gebruiken. Het fregat *Medemblik*, onder den Kapitein DEKKER, hetwelk met twee koopvaardijſchepen onder zijn geleide aan de *Kaap* was aangekomen, gaf hij zelfs vrijheid, met zijn konvooi te vertrekken, den Kapitein alléén de belofte afvergende, om geene *Fransche* haven aan te doen; waarin deze

(*) Van *Kew* in *Engeland*, den 7den Februarij 1795.

zeer gaarne bewilligde, offchoon de *Kapenaars* hem liefst ter verdediging bij zich hadden gehouden.

De tijding der omwenteling komt te Batavia.

Maar DEKKER befchouwde het met reden als eene zaak van het hoogfte gewigt, om in de *Oostindische* bezittingen van den veranderden toeftand der zaken kennis te geven. Hij fpoedde zich dus, zelfs met achterlating der twee fchepen onder zijn konvooi, naar *Batavia*, waar hij den 9den Augustus aankwam. Ook hier waren Commisfarisfen Generaal, hoezeer ijverige aanhangers der Staats-Stadhouderlijke Regéring, eenparig van oordeel, dat men aan geene bevelen, uit een vreemd land en buiten magtiging van den Souverein gegeven, om 's lands Koloniën onder den naam van *bescherming* indedaad in de *magt* van vreemdelingen te ftellen, kon gehoor geven. Men herinnerde zich daarbij de verftandige (en indedaad, voor den tijd der uitvaardiging hoogstmerkwaardige) waarfchuwing van GUEPIN, om door geenen *Europischen* vijand, van welken aard ook, zich te laten overrompelen. Men gaf bij een' geheimen brief aan alle de Regenten en Ambtenaren op de buitenkantoren kennis van de gebeurtenisfen, en men verlangde van hen, om des noods geweld met geweld te keeren, tot naderen last, hetzij van den Souverein, hetzij van Commisfarisfen of de Hooge Regéring van *Indië*.

Maatregelen van Commisfarisfen-Generaal.

Doch nu deed zich eene gewigtige zwarigheid op. Moest men de inlanders, die van eene overheerfching en misfchien vernietiging van den *Nederlandschen* Staat geen denkbeeld konden hebben, van den *Franschen* inval verwittigen? De Gecommitteerde over de zaken van de inlanders, ENGELHARD, keurde de *openlijke* bekendmaking, als aanleiding tot onlusten

kunnende geven, af, en nam op zich, de *Regenten* in het distrikt van *Jacatra* met de noodige voorzorg daarvan kennis te geven. Doch de Commisſarisſen-Generaal, Gouverneur ALTING en Directeur-Generaal SIBERG (welke laatſte den Heer VAN STOKKUM was opgevolgd), meenden, dat eene openlijke en rondborſtige kennisgeving het verkiesſelijkst was, en de twee uit *Neêrland* gekomene Commisſarisſen, NEDERBURGH en FRYKENIUS, lieten zich tot dit gevoelen overhalen. Voorts werd afgezien van het uitzenden der drie koopvaardijſchepen; men leide een *embargo* op alle vaartuigen, behalve die naar naburige *Javaansche* havens beſtemd waren. Naderhand was het een punt van bedenking tegen de Commisſarisſen-Generaal, en werd hun door de tegenſtanders van het oude *Indische* ſtelſel en der Regéring als eene misdaad aangerekend, dat zij de vier rijkgeladene *Engelsche* oorlogſchepen niet aangehouden, maar ongehinderd naar *Europa* hadden laten vertrekken (*). Doch NEDERBURGH merkte aan, dat het gedrag van ELPHINSTONE aan de *Kaap*, en het veilig laten vertrekken van het fregat *Medemblik* niet kon doen vermoeden, dat de *Engelschen* voornemens waren, ons vijandelijk te behandelen; dat dus het beſlag op derzelver ſchepen eene daad van aanval zou geweest zijn, tot niets anders geſchikt, dan om de *Engelschen* te tergen en tot vijandelijkheden van hunne zijde een voorwendſel te verleenen, te meer daar men te *Batavia* wel tot eigen verdediging, maar niet tot het weêrhouden van welbemande en gewapende *Engelsche China's*-vaarders in ſtaat was.

Gewisſelijk konden Commisſarisſen-Generaal des-

(*) D. VAN HOGENDORP, t. a. pl. *Voorberigt*, bl. VII.

Rooverijen der Engelschen.

tijds de handelwijze der *Engelschen* niet weten, die onze schepen, welke op de trouw der verdragen, en gerust op den *Engelschen* bondgenoot, de zeeën bevoeren, aanvielen, en zeven in *Britsche* havens binnengevallen *Oostindische* schepen aanhielden en verbeurd verklaarden, gelijk, tot eeuwige schande dier Natie, nu andermaal het geval was.

Overgave van Ceylon, Malacca, Amboina, Banda enz. Tegenstand van Ternate.

De overgave van andere *Oostindische* bezittingen had met eene snelheid plaats, die wel toont, hoe gegrond de verklaring was van den Commissaris-Generaal NEDERBURGH, bij zijne aankomst (November 1793), dat de krijgsmagt zich aldaar in eenen zeer zwakken en diep vervallen toestand bevond. Dit was echter niet toepasselijk op *Ceylon*, alwaar eene tamelijke *Europische* krijgsmagt was, die echter genoegzaam geenen tegenstand bood. De brief des Prinsen werd aldaar en elders niet zoo moedig als aan de *Kaap* en te *Batavia* afgewezen. Men nam die tot reden of voorwendsel, om zich dadelijk over te geven. Te *Ceylon* was het de Heer ANGELBEEK, wien de toenmalige Gouverneur van *Java's* Oosthoek, DIRK VAN HOGENDORP, in een zijner geschriften niet aarzelt *eerloos* te noemen, die het eiland zonder slag of stoot overgaf; of neen, het onder *bescherming* onzer waardige geloofs- en bondgenooten stelde. Zelfs zou ANGELBEEK het *Zwitsersche* regiment van MEURON, hetwelk zestien jaren in onze dienst was geweest, en waarvan de meeste Officieren en gemeenen zouden hebben aangeboden, in *Nederlandsche* dienst te blijven, *verkocht* en *genoodzaakt* hebben, in die der *Engelschen* over te gaan; doch de beschuldiger zegt zelf, dat deze gebeurtenis bijna *ongeloofelijk* is, en dat, zoo hij hoopt, dezelve naauwkeurig mag onderzocht

worden (*). De Majoor FORBAUER, bevelhebber op *Trinconomale*, wilde zich echter aan dit schandelijke verdrag niet onderwerpen, en gaf zich niet dan na eene dappere verdediging aan eene sterkere magt over. Dat de weerlooze bezittingen in *Coromandèl*, *Malabaar* en *Bengale* geenen tegenstand aan de in *Hindostan* alvermogende *Engelschen* konden bieden, sprak wel van zelve. Zij vielen dus, even als *Sumatra's* Westkust, dadelijk in hunne handen. Maar smartelijker en voor onze Natie onteerender was het verlies van *Malacca*, hetwelk zich aan één fregat en eenige hònderd man in transportschepen, bijna zònder één schot te doen, overgaf, en zoo ook dat der *Molukken*. Deze eilanden, de eerste verovering der *Nederlanders* in 't Oosten, namen mede, bijna zonder tegenstand, de *Engelschen* in. Op *Amboina*, waar de Gouverneur CORNABÉ zekerlijk aan vele benoodigdheden gebrek had, en het fort *Victoria* door de omliggende bergen bestreken wordt, had men echter eenigen tegenstand althans kunnen bieden. Doch ook dáár gaf men dadelijk toe aan de eischen der *beschermers* tegen de

(*) „*Ceylon* is aan de *Engelschen* zonder verdediging schandelijk overgegeven, door den ouden eerloozen ANGELBEEK, „die, na schatten zamengeroofd en geplunderd te hebben, „uit vreeze van dezelve te zullen verliezen, liever de hem „aanbetrouwde onwaardeerbare bezitting, zonder tegenstand „te bieden, heeft overgegeven." HOGENDORP, bl. 150. 151. Wij moeten echter niet uit het oog verliezen, dat deze schrijver in lateren tijd te *Hamburg* en elders aan NAPOLEON op eene wijze getrouw is gebleven — zelfs tegen de eischen der menschheid en die van zijn vaderland — welke ons moet doen vermoeden, dat *Frankrijks* belangen *hem boven alles* dierbaar waren. Dit regtvaardigt nogtans het gedrag van ANGELBEEK niet, en verzwakt HOGENDORP's getuigenis weinig.

Franschen, zonder ten minste door eenige verdediging 's lands eer te redden. Op *Banda* gaf de Gouverneur VAN BOEKHOLTZ zich dadelijk aan de *Engelschen* over, en VAN HOGENDORP neemt aan te bewijzen, dat hij die plaats *op eene eerlooze en schandelijke wijze* aan dezelve heeft overgegeven, en dus zijne trouw en pligt heeft verraden, hoezeer hij bij de Regéring van *Batavia* in gunst bleef en zelfs belooning vond. Diezelfde BOEKHOLTZ had aan de *Perkeniers* (de afstammelingen van *Europeanen*, die *Banda* bewoonden en er den muskaatboom plantteden) voor hunne zware schulden, welke zij wegens den geringen prijs der noten aan de Maatschappij hadden, waarbij nog een vreesselijke orkaan kwam, die hen tot armoede gebragt had, hun eigendom ontnomen, en het als *eigendom der Maatschappij* ter leen uitgegeven. De *Engelschen* maakten daarvan gebruik, en beschouwden die landen en plantsoenen nu *alle als wettigen buit*. Op *Ternate* daarentegen sloeg de dappere bevelhebber CRANSSEN, schoon zwakker in bezetting dan BOEKHOLTZ, de *Engelschen*, door inlanders versterkt, meermalen moedig af (*).

Overgave der Kaap.

Ook de *Kaap* was nu gevallen. De inwoners waren alle ten sterkste tegen de *Engelschen* ingenomen, en men voorzag, bij nieuwe pogingen van dezen, een geweldig bloedbad. De vijand bekwam intusschen versterking en eischte nu de *Kaap* weder op, doch die eisch werd afgeslagen door den braven Gouverneur SLUYSKEN. Daarop bemagtigde de Admiraal ELPHINSTONE de *Simonsbaai*, ten zuiden van het

---

(*) D. VAN HOGENDORP, bl. 167. 169. 171-175. 178. NEDERBURGH, bl. 131.

Kaapsche schiereiland, en de Generaal CRAIG verdreef de *Hollanders* van de bergengte tusschen de *Baai-Fals* en den voet van den *Muizenberg*, waardoor de weg naar de *Kaapstad*, in het noorden des gemelden schiereilands, gebaand was. Daarop werd de stad te lande berend, terwijl de *Engelsche* schepen zich vóór dezelve in de *Tafelbaai* plaatsten. Of de Gouverneur zich niet nog langer zou hebben kunnen verdedigen? dit durven wij, bij gebrek aan opgaven nopens het getal der manschappen en den staat der krijgsbehoeften, niet beslissen. Den 23sten September 1795 gaf zich de *Kaapstad*, met al haren voorraad van geschut, krijgs- en scheepsbehoeften, aan de *Engelschen* over (*). En zoo verdwenen alle uitzigten op sterken en langdurigen tegenstand.

Men hoopte, dat de *Franschen*, die de Kolonie niet hadden kunnen behouden, dezelve zouden herwinnen; doch hierin bedroog men zich deerlijk. Er was geen DE SUFFREN meer; de Officieren der *Fransche* zeemagt, aan Eed en Koning getrouw, waren het groote moordhol ontweken, doch, in Julij van dit zelfde jaar 1795, op het schiereiland *Quiberon* geland, ten einde eene poging voor hunne partij te beproeven, waar zij overwonnen, gevangen, en door den afgrijsselijken TALLIËN *allen ter dood gedoemd werden.* De Barbaren, *verlichters* en verleiders der wereld, hadden zich zelve van hunne beste zeeofficieren beroofd; reeds in 1794 was hunne vloot zoodanig door HOWE geslagen, dat zij, bij alle de rampen en jammeren, die hunne omwenteling hun berokkende, nu

Verlies van het smaldeel onder Lucas in de Saldanhabaai.

(*) *N. Nederl. Jaarboeken* 1795. bl. 7493. *Vervolg op* WAGENAAR, XXXIII. D. bl. 187-194.

ook het gebied der zee, zelfs der hen omringende zeeën, verloren. Waarom moest *Nederland* in hun lot, gelijk in hunne beginselen, deelen? Men had nog vóór het einde van 1795 den Kapitein ENGELBERT LUCAS naar de *Kaap* afgevaardigd; deze had een smaldeel van drie liniescheepen, twee fregatten en vier kleinere vaartuigen, te zamen met 312 stukken en bijna 2000 man onder zijne bevelen. Hij schijnt zeer kwalijk van de zeer talrijke magt der *Engelschen* aan de *Kaap* onderrigt geweest te zijn, die de zijne meer dan tweemaal overtrof, bestaande uit bijna 5000 man op vijf liniescheepen, een zestiger, een fregat en drie kleinere vaartuigen. De manschap van LUCAS was, gelijk alle *Nederlandsche* zeelieden, zeer aan het huis van *Oranje* verkleefd. Zij waren dus reeds misnoegd van *voor de Franschen* (zoo 't heette) *te moeten vechten*, doch hoopten van hunnen vermoeijenden zeetogt aan de *Kaap* uit te rusten. Hoe groot was dus hunne teleurstelling, toen zij die Kolonie in handen der *Engelschen* vonden! LUCAS liep nu in de eenzame *Saldanha*-baai, ten noorden der *Tafelbaai*, in, alwaar hij spoedig door ELPHINSTONE, die van alle zijne bewegingen verwittigd was, bezet werd. Tevens brak er een oproer op de vloot uit: men wilde zich voor de *Franschgezinde* partij tegen den Prins en eene ruim dubbelde overmagt niet opofferen! Dit — hoe ook beschouwd — verachtelijke gedrag der matrozen deed LUCAS, gelijk later STORY in 't *Nieuwe-Diep*, besluiten, om zijne schepen zonder slag of stoot aan den vijand over te geven. De *Engelschen*, van alles verwittigd, waren niet rekkelijk, en de overgave moest bijna op genade of ongenade plaats hebben. Zoo vervolgde dan, in die rampzalige tijden van twee-

ſpalt en ſtreven naar *theoretisch* geluk en volmaaktheid, vernedering op vernedering het vaderland van zoo vele oude helden, die nimmer aan *de Souvereiniteit des volks* en het *Wetboek der regten van den mensch* hadden gedacht (*)!

Kloekmoedig afwijzen der Engelſchen op Suriname, Esſequebo en Demerary.

Minder ſlaagden de *Engelschen* voor ditmaal in de *Westindiën*. Ook naar *Suriname*, *Essequebo* en *Demerary* (welke twee Koloniën onder éénen Gouverneur ſtonden) zond de Stadhouder brieven van denzelfden inhoud als die naar de *Kaap* en de *Oostindische* bezittingen, doch zonder uitwerking. Te *Suriname* werden dezelve door den Gouverneur FRIDERICI niet eens beantwoord, maar berigt aan de Regéring in 't Moederland gezonden, dat de Kolonie aan hetzelve zou getrouw blijven. De *Engelsche* Admiraal CALDWELL en Generaal VAUGHAN boden 600 man uit *Barbados* aan *Essequebo* en *Demerary ter bescherming tegen de Franschen* aan; daar men op dadelijke bereidwilligheid ſcheen te vertrouwen, werd ſlechts één fregat, *de Zebra*, met den brief en dat verzoek overgezonden. Doch men weigerde zulks eenparig, verklaarde zich gereed om *Hollandsche* of ook *Fransche* troepen in te nemen; en hoezeer de Gouverneur GROVESTINS tot de *Engelschen* overging, en er daardoor, bij gebrek aan een Opperhoofd, eenige verwarring en onrust in *Demerary's* hoofd-

(*) *N. Nederl. Jaarboeken* 1796, bl. 2666. *en verv. Vervolg op* WAGENAAR, XXXIII. D. bl. 280-293. Men weet de overgave aan het perſonele karakter van LUCAS, hetwelk onbeſchoftheid met onberadenheid zou hebben vereenigd. Wij beſliſſen dit niet. Maar al te dikwerf wreekt zich de ongelukkige aan het werktuig van zijn ongeluk. Nogtans had hij niet naar de nabijheid der *Kaap* moeten zeilen, daar hij wist, dat die in handen der *Engelschen* was.

plaats, *Stabroek*, ontſtond, zoo werd deze toch ſpoedig door de vrijwillig gewapende burgerij gedempt, en eenige perſonen benoemd, die, telkens voor acht dagen, in het Hoofdbeſtuur afwisſelden, één voor *Demerary* en één voor *Essequebo*. Eene tweede poging der *Engelschen*, nu niet meer in 's Prinſen, maar in hunnen eigenen naam, ontmoette geen beter onthaal (26 Mei 1795). In een edel en regt mannelijk antwoord beriepen zich de Kolonisten op hunnen eed aan de Republiek, op hunnen pligt en op het gevoel des *Britschen* Konings zelven, wiens verachting zij verdienen zouden, door aan zijnen wil te voldoen. De *Engelschen* lieten zich hiermede te vreden ſtellen en trokken af. Eerst eenige jaren later bemagtigden zij de drie ten noorden van *Suriname* gelegene volkplantingen.

Rampen dier Koloniën. Boschnegers, ook op Curaçao. Duurte der ſlaven. Aanmoediging van den ſlavenhandel door de Regéring.

Deze Koloniën waren nog altijd aan de ramp der Boschnegers ter prooije. Nog in 1791 had men weder troepen uit het Moederland derwaarts moeten zenden, en deze zwarte bevolking verſpreidde zich al meer en meer in de binnenlanden van *Zuid-America*, waar zij als 't ware wortel ſchoot, zoodat in December van dat jaar twee Negers kwamen, wier taal en voorkomen geheel van dat der anderen verſchilden. Zij waren met boomſchors gekleed, bedienden zich, in plaats van ijzer, van ſteenen gereedſchappen tot het vellen van boomen en het delven van eetbare wortelen. Na de afwijzing der *Engelschen* ontſtond er in Aug. deszelfden jaars 1795 een bedenkelijke opſtand ook in *Demerary* en *Essequebo*, alsmede op *Curaçao*, van te meer veruitziende gevolgen, daar er op dit eiland geene binnenlandſche bosſchen waren, waarheen de Negers vlugten konden, en zulks dus van ongemeene ſtoutheid en beſef

van de zwakheid der *Nederlandsche* Regéring bij de ſlaven getuigde. Men dempte dien opſtand ſlechts met moeite, zoo door de landtroepen als door de oorlogſchepen, destijds te *Curaçao* voorhanden. Bij deze rampen kwam nu nog de ophooping der koffij (het hoofdvoortbrengſel) in de Koloniën door gebrek aan verzending, vermits de *Engelsche* vloten de *Hollandsche* ſchepen wegnamen, en aan den anderen kant mangel aan alle die benoodigdheden, welke men anders uit het Moederland aanbragt (*). De ſlaven waren reeds in 1791 tot eene ongewone duurte gerezen; *achthonderd guldens* als prijs voor een' mensch, deed de volkplanters zuchten en beven voor den ondergang. En dit geſchiedde, niettegenſtaande (tot ſchande onzer Regéring op het einde der achttiende Eeuw) nog in 1789 *de slavenhandel door Nederlandsche winstbepalingen was aangemoedigd geworden* (†)!

D. van Hogendorp biedt te vergeefs aan, de Molukken te gaan heroveren. Zijn verſchil met de Regéring. Hij ontſnapt naar Batavia.

Door het bezetten van alle op ons gemaakte veroveringen moesten de *Engelschen* noodzakelijk hunne krijgsmagt verzwakken. Zoo vernam, op het laatst van 1796, de Gouverneur van *Java's* Oostkust, D. VAN HOGENDORP, dat er te *Banda* weinig volk, en, door de onvruchtbaarheid van het eiland, hetwelk zich uit *Batavia* niet kon voorzien, groot gebrek was aan mond- en krijgsbehoeften. Hij bood dus een ontwerp aan, om dat eiland te gaan hernemen, en toonde, dat men de middelen tot dat einde in de hand had, te meer daar de *Fransche* Admiraal SERCEY met zes fregatten in de wateren van *Java* verſcheen.

(*) *N. Nederlands. Jaarboeken* 1791, bl. 2033. 1795, bl. 5388. 7124. 7485. *Vervolg op* WAGENAAR, XXIV. D. bl. 361. 362. XXXIII. D. bl. 211–227.

(†) *Vervolg op* WAGENAAR, XXIII. D. bl. 167. 168.

HOGENDORP wilde de manfchappen dier fregatten met inlanders (*Javanen*, *Madureezen* en *Chineezen*) onder *Nederlandsche* Officieren en onderofficieren verfterkt, en dan eene kans op *Amboina* en *Banda* gewaagd hebben, welke beide eilanden hij zich fterk maakte, alsdan te zullen veroveren. Doch dit plan werd niet goedgekeurd en misfchien te roekeloos geacht (hoezeer het voorbeeld van DE SUFFREN in den vorigen oorlog hier veel had moeten afdoen). Althans VAN HOGENDORP vatte over deze teleurftelling een hevig ongenoegen op tegen de *Indische* Regéring en Commisfarisfen-Generaal, en daarom kunnen wij zijne befchuldigingen niet dan met veel omzigtigheid opnemen, als of de Compagniesfchepen, waarop de gemelde troepen naar *Banda* konden zijn overgevoerd, liever verkocht, en gedeeltelijk onder andere namen weder ingekocht waren, om ze met de fchatten der Regenten onder *Deensche* vlag naar *Europa* te zenden, alsmede dat de Staatkunde der Beftuurders andere oogmerken had, waarmede de herovering van *Amboina* en *Banda* niet zou te rijmen geweest zijd. Het is in onze dagen te zeer aan DOORNIK en anderen gebleken, hoezeer de vooringenomenheid of liever de te leur geftelde eigenliefde, deugdzame en waardige beftuurders in een hatelijk daglicht kan ftellen. Wij willen daarom geenszins eenen ALTING met eenen VAN DER CAPELLEN gelijk ftellen; maar op de nagedachtenis van NEDERBURGH kleeft geene fmet, en VAN HOGENDORP was te zeer zijne tegenpartij, om hier onzijdig te kunnen wezen. Niet alleen was hij een zeer ijverig voorftander der *revolutionnaire* begrippen in het vaderland, en helde, gelijk tot alle nieuwigheden, dus ook tot het *territoriale*

ſtelſel, de zoogenaamde vrijſtelling (*Emancipatie*) der *Javaneezen* en eenen onbepaald vrijen handel over, maar hij had ook in 1790 reeds eene teleurſtelling ondergaan, die hem van de bewindsleden, vooral van ALTING en SIBERG, afkeerig maakte. Hij wenschte destijds te *Batavia* eene Asſurantie-Maatſchappij op te rigten, waartoe eenige aanzienlijke ingezetenen zich genegen betoonden, en hetwelk aldaar eene behoefte ſchijnt geweest te zijn. Doch de Gouverneur ALTING was daarvan afkeerig, zoo het ſchijnt uit overdrevene gehechtheid aan oude gewoonten en vormen, en uit even zulk eenen al te grooten afkeer van 't nieuwe, als dit door VAN HOGENDORP met onberedeneerde drift werd omhelsd. Nogtans kwam de Maatſchappij, daar ALTING geene ſchriftelijke weigering geven durfde, tot ſtand, echter op voorwaarde van niet op vreemde ſchepen te verzekeren. Alles ging zeer voordeelig, volgens de oprigters, en in de eerſte vier maanden had ieder deelnemer bijna 800 rijksdaalders zuivere winst (*). Doch in December 1790, terwijl VAN HOGENDORP zich buiten *Batavia* in de binnenlanden van *Java* bevond, verviel de Maatſchappij en werd opgeheven, zoo als VAN HOGENDORP zegt, omdat SIBERG belang had om de onkostbare zekerſtelling van koopvaardijſchepen tegen te gaan, daar hij zelf groote ſommen op *bodemary* had (†). Alle deze redenen tot afkeer moet men in den ſchrijver, dien wij hier volgen, in aanmerking ne-

(*) Men rekende toen aan de *Kaap* en te *Batavia* niet zoo zeer naar *Hollandsche* guldens, als naar rijksdaalders van 48 ſtuivers, maar die om den wisſel niet meer dan *f* 2 deden.

(†) *Bodemary* is eene ſomme gelds, waarvoor men ſchepen of bodems, gelijk vaste goederen bij *hypotheken*, verpandt.

men. Na de afkeuring van zijn plan tot herovering der *Molukken* hield hij niet op, de Regéring op het ergst, zoo schriftelijk als mondeling, wegens de zaak der *Engelsche China's*-vaarders, den weerloozen staat der buitenkantoren en het verkoopen van de schepen der Maatschappij, ten toon te stellen, hetwelk natuurlijk deze, die geenen tegenstand tegen hare handelingen gewoon, en geene vriendin der nieuwmodische *vrijheid*, *gelijkheid* en *broederschap* was, bezwaarlijk verdragen kon. Hij werd dus op last van Commissarissen-Generaal van zijnen post als bevelhebber van *Java's* Oostkust ontzet; men maakte zich meester van zijne papieren, nam hem door krijgsvolk gevangen, en vervoerde hem (volgens zijn zeggen) van plaats tot plaats in het ongunstige jaargetijde, zonder hem van zijne misdaad te verwittigen. Hij ontsnapte naar *Europa*, doch werd alstoen door de Regéring van *Batavia* bij 's lands hooge Magten van vele zware overtredingen beschuldigd (*).

Boeckholtz, gewezen bevelhebber van Banda, schikt de zaken op Borneo.

Dat aan den anderen kant de bevelhebber van *Banda*, BOECKHOLTZ, wien HOGENDORP zoo zwaar beschuldigde, in het oog der Algemeene Commissarissen, om welke redenen dan ook, niet voor schuldig gehouden werd, blijkt wel uit eene commissie, hem kort daarna op *Borneo* opgedragen. Wij moeten hier nog eens terugkomen op den afstand der *Souvereiniteit* over *Borneo's* Zuidoostkust (*Banjermassing*) in 1786. Zekere HOFMAN, wien de Heer NEDERBURGH eenen *projectmaker* noemt, had zich van de noodzakelijkheid, waarin de Sultan gebragt was, om de

(*) HOGENDORP, *Bat. Bezittingen in O. Indië*, *Voorberigt*, bl. VII–X. bl. 134–136. 172. 173.

hulp der Maatſchappij in te roepen, bediend, om hem die hulp (zoo als men vroeger op *Java* in het groot had gedaan) door afſtand van land te doen betalen. De *Panumbaha-Ratoe* (dus is de eigenlijke titel des Sultans) vreezende anders alles te zullen verliezen, moest zich aan dien onbillijken eisch (want de Maatſchappij had zich vroeger tot zijne beſcherming *verpligt*) onderwerpen. Men zond dus eene genoegzame magt derwaarts, om den Vorst in zijn gezag te herſtellen, waarop hij het begeerde aanzienlijke gedeelte van zijn Rijk aan de Maatſchappij in eigendom afſtond. Maar naauwelijks was de Vorst in zijn Rijk weder bevestigd, of hij trachtte natuurlijk de gemoederen zijner gewezene onderdanen van de *Nederlanders* afkeerig te maken. Veel moeite behoefde zulks hem niet te kosten. Deze onderdanen werden, volgens het ſtelſel der Maatſchappij, dadelijk tot het leveren van zekere hoeveelheid peper tegen bepaalde, en wel zeer lage, prijzen gedwongen. De verwijdering van de troepen der Maatſchappij, wier verblijf op den duur aldaar te kostbaar zou geweest zijn, en de verkeerde maatregelen der Reſidenten, opvolgers van HOFMAN, veroorzaakten dus het jaarlijks verminderen van den peperbouw in de nieuwe veroveringen der Maatſchappij. BOECKHOLTZ werd als Commisſaris derwaarts gezonden, en hij ſloot een nieuw verdrag met den Vorst, aan wien het beſtuur der bewuste landen, voor drie jaren, onder zekere bepalingen werd afgeſtaan, met het uitzigt, van hem op die wijze, zonder het aanzien der Maatſchappij te kwetſen, voor zich te winnen en de inwoners tot het kweeken der vereischte peper, wan-

neer zij weder onder hunnen inlandſchen Regent zouden ſtaan, aan te moedigen (*).

Verſchil der twee partijen in het vaderland, ook over de Indiſche zaken. Beſtuur der gematigde Patriotten.

Het geſchil nopens den *vrijen* of *beperkten* handel en landbouw in *Indië* werd als 't ware eene leus der twee in *Nederland* beſtaande partijen. Die voor den beperkten handel waren, beſtonden meest uit aanhangers van den ouden Staatsvorm en het huis van *Oranje*, waaronder ook de Commisſarisſen-Generaal behoorden. Zulks laat zich uit den aard der zake zeer goed verklaren. Aan de eene zijde heerschte de gehechtheid aan het oude, in ſommige opzigten het kenmerk dier partij, en de afkeer van eene nieuwe, nog onbekende, door hare tegenſtanders gepredikte vrijheid; aan de andere juist die leer van de *Souvereiniteit des geheelen volks*, die geene voorregten, geenen alleenhandel kende, en aan allen dezelfde regten en vrijheden wilde, of ſcheen te willen verzekeren. Hier ſtelde zich de reeds meermalen genoemde DIRK VAN HOGENDORP, dáár NEDERBURGH op den voorgrond (†). Het ſprak van zelve, dat het ſtelſel

(*) NEDERBURGH, bl. 79. 80. 221–227.

(†) Doch op dezen regel is ééne gewigtige uitzondering. GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP, de naderhand zoo beroemd gewordene Staatsman, de broeder van den meergenoemden Heer DIRK, was met zijn geheele hart aan de oude Staatsregeling en het Huis van *Oranje* gehecht, zoo zelfs, dat hij onder het bewind van 1795, zelfs onder het meer gematigde van 1801, en onder alle de volgende Beſturen, geenen post wilde bekleeden, maar eerst bij den grooten volksopſtand van 1813 tegen den *Corsicaanschen* tiran zich aan de ſpitſe ſtelde, en daardoor zeer veel tot de terugroeping des Prinſen van *Oranje* bijdroeg; hij was echter tevens een ijverig voorſtander van den vrijen handel, gelijk hij in zijne in 1801 gedrukte

van beperkten handel dus bij het oude Beſtuur vóór 1795, en dat van onbeperkten door vele der zoogenaamde *Patriotten* van 1795 moest voorgeſtaan worden, van welken echter toen nog meer bezadigde mannen aan 't roer waren, die zeer goed beſeften, dat een plotſelinge en onbedachte overgang de nadeeligſte gevolgen kon hebben. Dus liet men de Commisſarisſen-Generaal nog in *Indiën*, en de zaken bij voorraad op den ouden voet. Het was toch wel te begrijpen, dat het prediken der *regten van den mensch en burger*, van geheel onbepaalden handel, en van de landverdeeling onder de *Javanen*, dezen wel eens kon doen beſeffen, dat die regten dan ook vereischten, dat elk in zijn eigen land meester was; en dat de *Hollanders* ten hunnent in *Europa*, gelijk zij op *Java*, alléén te gebieden hadden. Het is noodzakelijk, thans in overweging te nemen, wat ten opzigte der Maatſchappij in het vaderland werd beſloten.

De Kamer der Zeventienen en het O. I. Bewind afgeſchaft. Comité van de O. I. handel en bezittingen.

De blijvende Commisſie, de Heeren VAN DER DOES enz. in 1790 benoemd en door het zenden van Commisſarisſen-Generaal gevolgd, werd terſtond na de omwenteling, als beſtaande uit leden der oude Regéring, ontbonden, en opgevolgd door een *Comité*, beſtaande uit de Heeren VAN DE VELDE, DU TOUR, TITSINGH en BEERESTEYN, allen tot de heerſchende partij behoorende. Deze vonden geene gemakkelijke taak. De kas der Maatſchappij in *Nederland* was tot die laagte vervallen, dat het werkvolk niet meer kon betaald worden, en de Heer

---

Verhandeling over den Oostindischen handel duidelijk doet blijken, alsmede van het ſtelſel van landbezit door den inboorling.

TITSINGH, om die ongelukkigen in den vreesfelijken winter van 1795 niet zonder brood te laten, het arbeidsloon uit eigene middelen opfchoot. De vraag over de voortduring of ontbinding der bevoorregte Maatfchappij kwam dus nu, zoo immer, in aanmerking, en kon ook, daar men door de nieuwe beginfelen immers tegen alle *vooroordeelen* gewapend was, vrijelijk worden behandeld. Nogtans werd bij het Rapport, in Junij 1795 bij de Reprefentanten (de nieuwe naam voor Staten) van *Holland* uitgebragt, het *behoud* der Maatfchappij aangeraden, uit hoofde van de voordeelen, die zij altijd aan den Staat aangebragt had. De Admiraliteit alléén genoot, voor het huren en de bemanning van fchepen, dagelijks meer dan duizend guldens, zonder nog de in- en uitgaande regten en andere voordeelen voor het land te rekenen, terwijl de jaarlijkfche verkooping der uit *Indië* komende goederen twintig Millioenen bedroeg. Als een bewijs, hoe vele zeelieden de Maatfchappij onderhield, werd aangevoerd, dat er, in de laatfte tien jaren vóór den *Engelschen* oorlog, ruim 78,000 manfchappen naar *Indië* waren overgevoerd, *en men toonde de volstrekte onmogelijkheid*, *om den handel door middel eener eigenlijk gezegde vrije vaart op den duur voor bijzondere personen*, *met eenen gelukkigen uitslag te voeren.* De Commisfie droeg tevens voor, (onder voorwaarde van aanmerkelijke bezuinigingen) om de Maatfchappij op nieuw met gereede penningen te onderfteunen, hoezeer dezelve thans reeds over de *honderd tien Millioenen* ten achter was. Doch nu werden er ook afdoende maatregelen bij de hand genomen, ten minfte zoo verandering van in-

rigting en perſoneel alzoo mogen genoemd worden. Het geheele bewind der O. I. Maatſchappij en de Kamer der Zeventienen werden *ontbonden*, en door de (nog beſtaande (*)) Staten Generaal een nieuw Beſtuur van 28 perſonen aangeſteld, onder den naam van *Comité tot de zaken van den O. I. handel en bezittingen*, vergaderende te *Amsterdam*. Doch *Zeeland* ſtelde dit verſlag in handen van de *Kamer der Zeventienen*, die het natuurlijk niet gelden liet. Zij beweerde, dat geen pligtverzuim noch verkeerdheid van wege Bewindhebberen de oorzaak was van het diepe verval, maar redenen, daarvan over 't algemeen onafhankelijk; dat de retourſchepen over 1794 en 1795, waarvan er zeven thans in *Engeland* aangehouden waren, een zich te *Lisbon*, en zeven aan de *Kaap de Goede Hoop* bevonden, eenen zoo rijken ſchat zouden hebben medegebragt, dat de Maatſchappij daaruit aan alle hare verpligtingen zou hebben kunnen voldoen. Zij toonde aan, dat *verandering van personen* daarom juist niet noodzakelijk verbeteringen in de zaak zelve te weeg zou brengen; en dat het nieuwe Beſtuur wel eens even zoo kostbaar kon zijn als het oude, alsmede, dat deze geheele verandering in *Indië* zoo bij de *Nederlanders*, als vooral bij de inlandſche Vorsten, eenen geweldigen ſchok zou geven. Ook ſtreed het tegen de *regten van den mensch en burger*, buiten kennis en bewilliging van de deelhebbers in de O. I. Maatſchappij een nieuw Bewind over dezelve aan te ſtellen. Dan *Zeeland* kon tegen

(*) In Maart 1796 werden de Staten Generaal vervangen door de zoogenoemde *Nationale Vergadering*.

den verklaarden wil van *Holland* niet opzeilen; het voorgeſtelde ontwerp ging door, met die wijziging echter, dat niet, gelijk eerst voorgedragen was, ſlechts *drie*, maar *zes* der achtentwintig nieuwe bewindhebbers (of, met een' nederiger titel, *Gecommitteerden*) uit *Zeeland*, zeventien uit *Holland* en één uit elk der overige gewesten zouden worden benoemd. Ondertusſchen werd het oktrooi der Maatſchappij nog voor twee jaren verlengd (*).

Klagten der oude Bewindhebbers. Zeeland is vóór hen, doch zwicht.

Doch de ſtemmen, die deze nieuwigheid wraakten, waren nog niet geſmoord. Het pleit zeer voor de oude orde van zaken, wanneer een man als HENDRIK CONSTANTIJN CRAS, de herſteller der wijsgeerige Regtsgeleerdheid in ons vaderland, de leermeester van KEMPER, de groote kenner der echte beginſelen van Staatshuishoudkunde, de voorſtander eener *gematigde* vrijheid, en die daarom de eer had, door de domme en verachtelijke *Jacobijnen* van 1798 te worden afgezet, wanneer zulk een man de aanſtelling van het *Comité* in plaats der *Kamer van Zeventienen*, in een verzoekſchrift bij de *Nationale Vergadering* (in 1796 's lands hoogſte Magt) ingediend, als eene *wederregtelijke* daad ten toon ſtelde, die mannen in 't Beſtuur plaatſte, welke *meestal geen belang in de welvaart der Maatschappij* hadden (zij behoefden geene deelhebbers in die Maatſchappij te zijn) (†). De Heer NUHOUT VAN DER VEEN, lid der Vergadering, wist deze regtsgronden niet te be-

(*) *Vervolg op* WAGENAAR, XXXIII. D. bl. 149–185.

(†) Behalve CRAS hadden ook de Heeren WILLINK en DE GELDER DE NEUFVILLE, pijlaren der *Amsterdamsche* beurs, dit verzoekſchrift geteekend.

antwoorden, dan door te fchelden op het oude Beftuur, eene gemakkelijke en alles behalve moedige taak! Het *Comité* was niet minder gebelgd. Het fprak in een Adres aan de Nationale Vergadering van *strafwaardige valschheid* (*). Deze brief werd in handen eener Commisfie gefteld, en de zaak bleef hangende; doch inmiddels behield het *Comité* de klem van zaken, zonder gelukkiger te zijn dan het vorige Bewind. Geldgebrek deed zich op het nijpendst gevoelen, de betaling der fchulden werd door eene magtfpreuk der Nationale Vergadering op verzoek van het *Comité* opgefchort, en de gemeenfchap met *Indië* was afgebroken. Zoo lang echter de gematigden nog bleven regéren, werden er geene maatregelen genomen, die de zaken in *Indië* te veel uit haar geheel konden brengen.

Zegepraal der Revolutionnairen. Hunne verrigtingen in Indië.

Doch in *Nederland* begon de omwenteling al meer en meer het hoofd op te fteken, om alle oude vormen, wetten en zeden, waaronder het volk zoo lang gelukkig geweest was, te vernietigen. In 1798 (22 Januarij) fcheen het werk van drie jaren vroeger, door de zegepraal der eigenlijke *revolutionnaire* over de gematigde partij, te zullen bekroond worden. Het waren deze lieden, die de *door het volk benoemde vergadering* met *Fransche* hulp uiteen joegen of kerkerden. Dat *Nederlanders* van den ouden ftempel, gelijk NEDERBURGH, bij zulke mannen in ongenade moesten vallen, is ligt te bevroeden. Al het vertrouwen werd aan de Commisfie ontnomen; men fprak van eene *revolutionnaire Commissie*, om haar te vervan-

(*) *Vervolg op* WAGENAAR, XXXIV. D. bl. 257-278.

gen; te *Batavia* zelve ſtaken ſommige omwentelaars het hoofd op; NEDERBURGH bekwam ſtadsarrest aldaar, en alles toonde den invloed der mannen van 22 Januarij, die, wanneer hun rijk in het vaderland langer dan een half jaar geduurd had, hetzelve volkomen in den afgrond zouden hebben geſtort (*). Zij beſloten nu ook de *vrijheid*, *gelijkheid* en *broederschap*, deze drie tooverwoorden der nieuwere vrijheidsmannen, in *Indië* aan de *Javanen* te doen verkondigen, en kozen daartoe den Commisſaris *over den inlander*, WEGENER, om denzelven van de *onderdrukking te bevrijden*, terwijl de Generaal-Majoor NORDMANN als Opperbevelhebber, met eene magt, die geheel onafhankelijk was van Commisſarisſen-Generaal en de Hooge Regéring, het krijgswezen moest regelen, hetwelk men beweerde dat zich in den jammerlijkſten toeſtand bevond. Want alle beſchuldigingen *tegen* het O. I. Bewind werden geloofd, en men kleurde dezelve met den ſchijn der vaderlandsliefde. Doch de Commisſaris-Generaal NEDERBURGH verzekert (en zijne getuigenis is, zoo ver wij weten, niet tegengeſproken), dat de Generaal NORDMANN, na alles naauwkeurig onderzocht te hebben, openlijk in de Vergadering der Commisſarisſen-Generaal en Gouverneur en Raden zijne groote verwondering betuigde, hoe men in zulk een klimaat, en daar men, bij gebrek aan *Europische* troepen, zich meest van inlanders bedienen moest, het krijgswezen tot zulk eenen trap van orde en volkomenheid had kunnen brengen, met bijvoeging, dat

(*) NEDERBURGH, *Echte Stukken*, *Voorrede*, bl. XII–XIV.

hij zich gelukkig zou rekenen, wanneer hij het eenmaal in denzelfden staat aan zijnen opvolger zou kunnen overgeven; een bewijs, dat Commisſarisſen-Generaal gedurende hun verblijf, vooral na het berigt der omwenteling van 1795, de te voren jammerlijk vervallene krijgsmagt veel verbeterd hebben. De Commisſaris-Generaal WEGENER, hoezeer natuurlijk genegen, om door het opſporen van misbruiken aan het doel zijner roeping te beantwoorden, moet verklaard hebben, niets te kunnen ontdekken, 't welk dienen kon tot bevestiging van 't geen men het *Comité* van den *Oostindischen* handel omtrent het lot van den *Javaan* had ingeboezemd (*).

Voortzetting des oorlogs. Batavia geblokkeerd. Landing op Java. Opſtand der Javanen gestuit.

Ondertusſchen werd de oorlog nog ſteeds in *Europa* voortgezet. Het was den *Engelschen* Minister PITT gelukt, in 1798 en 1799 een nieuw verbond tegen het alles bedreigende *Fransche* Gemeenebest tot ſtand te brengen, waarin *Oostenrijk* en *Rusland* deel namen. Met hulp der laatstgenoemde Mogendheid deden de *Engelschen* eene landing in *Noordholland*, die mogelijk gelukt zou zijn, indien de dappere ABERCROMBIE niet onder het bevel van den jammerhartigen, altijd beſchonkenen Hertog van YORK geſteld was geworden. Van dat oogenblik af was de onderneming mislukt, en in December moesten zich de *Engelschen* en *Russen* weder inſchepen. Vergramd over deze teleurſtelling (hoewel zij de *Hollandsche* vloot uit het *Nieuwe-Diep* medevoerden) beſloten de *Britten*, eenen zoo al niet voor hun voordeeligen, dan toch voor de *Hollanders* vernielenden aanval op

(*) NEDERBURGH, bl. 176-178.

Java te doen. Van den 23sten Augustus tot den 9den November 1800 werd de reede van *Batavia* door een *Engelsch* smaldeel geblokkeerd. Er was geene zeemagt, genoegzaam om den vijand tegen te houden, en daarenboven leed men door gebrek aan rijst, die uit de oostelijke deelen des eilands doorgaans te scheep werd aangebragt, en reeds bij het begin der blokkade schaars omkwam. Nogtans was de *Nederlandsche* Regéring bij den inlander zoo geacht, dat er zich geen zweem van misnoegdheid vertoonde, dan op een meer afgelegen punt, de *Marende* bij den hoek *Tanjong Preok*, alwaar de *Engelschen* (met het fregat *Sibylle*) de inwoners dagelijks kwelden met strooperijen, zoodat zij om bijstand verzochten. Daar men de hoofdstad niet van troepen durfde ontblooten, werden hun slechts zes stukken kanon, met de noodige krijgsbehoeften en ***twee inlandsche kanonniers***, toegezonden; eene blijkbaar ontoereikende hulp, zoodat de *Engelschen* zich ook spoedig van die stukken meester maakten. Nu stonden de inlanders, die zich van de Regéring verlaten gevoelden, tegen haar op, en begaven zich onder *Britsche* bescherming. De meesten nogtans keerden van dezen stap terug, zoodra de buitengewone Raad van *Indië*, ENGELHARDT, met eene afdeeling troepen (die vroeger moest gekomen zijn) *Marende* bezocht. De overige opstandelingen volgden de *Engelschen*. Vervolgens bleef het op *Java* volkomen rustig, hoezeer de bezetting te *Bantam* geheel was uitgestorven, en die bij de Vorsten der binnenlanden ook zeer zwak was, daar men alle troepen, waarover men beschikken kon, in den

omtrek van *Batavia* had zamengetrokken. Gefchillen van weinig belang, te *Tangerang*, in het westen van *Batavia*, tusfchen de *Javaneezen* en *Chineezen* ontftaan, werden zonder geweld door den Raadsheer ENGELHARDT bijgelegd.

Vernieling van Onrust.

Eer de *Engelschen* de blokkade van *Batavia* opbraken, moesten zij hunne vernielingszucht bot vieren door de verwoesting van het eiland *Onrust* ten noorden der ftad, waar men de fcheepstimmerwerven der Maatfchappij vond. Dit eiland, alwaar te voren altijd de hamer ging, waar onophoudelijke werkzaamheid heerschte, werd door de *Britten* tot affcheid in een' puinhoop veranderd (*).

Deze kleine opftand geen bewijs van ontevredenheid der Javanen. Hunne medewerking met de Nederlanders. Volkomene rust op Java.

Dat de *Nederlanders* de *Javanen* niet verdrukten, blijkt uit deze omftandigheden duidelijk. Immers, fchooner gelegenheid tot eenen algemeenen opftand kon er voor deze Natie niet worden gevonden. De krijgsmagt, uit het Moederland gekomen (in 1794), was geheel onbeduidend, en had federt dien tijd geene vermeerdering ontvangen, door de affnijding der gemeenfchap met hetzelve ten gevolge des oorlogs; een magtige vijand, heer van het grootfte gedeelte van *Hindostan*, was in de nabijheid, om elken tegenftand tegen het *Nederlandsche* gezag te onderfteunen, ja die vijand zelf bedreigde, door zijne blokkade den inlander met hongersnood, indien hij zijne zijde niet koos; en deze werd daarenboven bijkans tot oproer aangemoedigd, door de alles omkeerende leer, die in het Moederland op *Frankrijks* voorbeeld thans een grondbeginfel was, en waarvan ook *zij* niet onkun-

(*) NEDERBURGH, bl. 116. 178-181. 236.

dig *konden* zijn: *de opstand tegen verdrukking is de heiligste pligt.* En nogtans vindt men gedurende den geheelen tijd, dat *Java* zich genoegzaam onafhankelijk beſturen moest door gebrek aan gemeenſchap met *Europa*, de zachtzinnige *Javanen* getrouw en gehecht aan *Nederland*, zoodat zij zich niet alleen met woorden (in hunne overeenkomſten met de Maatſchappij) maar ook met daden betoonden, als *één volk met de Hollanders willende uitmaken* (*).

Mishandeling der bewoners van Celebes. Slavenhandel.

Des te onverantwoordelijker was het misbruik van gezag, waaraan zich *sommige Nederlandsche* ambtenaren tegen deze goedhartige menſchen ſchuldig maakten, door trotschheid, het ſchenden hunner gewoonten of plegtigheden, door hun verachting te betoonen (iets, waarop zij ten hoogſte gevoelig zijn), hen te bedriegen en te mishandelen (†); een gedrag, waardoor zij enkelden hunner tot wanhoop bragten, zoodat zij, na *opium* te hebben ingezwolgen, onder het roepen van *amok* en het plegen van doodſlag aan elk, wien zij ſlechts ontmoetten, een' zekeren, vreesſelijken dood in den mond liepen. Dit was echter niet enkel de gewoonte der *Javanen*, maar van bijkans alle de bewoners van den *Indischen Archipel*, vooral der hooghartige bewoners van *Celebes*, waarvan zeer vele ſlaven naar *Java* werden overgebragt. De meeste *Nederlandsche* inwoners van de hoofdplaats *Macassar* waren, volgens VAN HOGENDORP, ſlavenhandelaars, *en hiervan waren Gouverneur en Predikanten*

(*) NEDERBURGH, bl. 34-37. 184.

(†) HARTINGH (Gouverneur van *Java's* Noordoostkust), *Nagelaten Memorie over die kust.*

niet uitgezonderd. Zij hielden vertrekken onder den grond, waarin die ongelukkigen werden opgesloten, tot er vaartuigen naar *Batavia* gingen. De slavenhandel had daar volmaakt plaats gelijk op de kusten van *Afrika;* men bediende zich van de kleine oorlogen of veeten der vele Vorstjes, waarin dat groote eiland versnipperd is, om hun gevangenen af te koopen, die dan als slaven naar *Macassar* en *Batavia* werden vervoerd. Was dit hulpmiddel niet voldoende, zoo bediende men zich van menschenroof. Wilde de slavenkooper den prijs, door den verkooper geëischt, niet betalen, zoo doorstak deze vaak zijn slagtoffer voor deszelfs deur. Niet minder wreed waren de *tronken* of onderaardsche slavenhokken, waarin de ongelukkigen altijd tot de maand Mei moesten vertoeven, wanneer de *mousson* hunne overtogt naar *Batavia* toeliet. De mannen werden dan twee aan twee aan elkander gesmeed, en in de slavenschepen geworpen; kleine vaartuigen, waarin honderd tot tweehonderd personen plaats moesten vinden. De slaven werden niet alleen te *Batavia*, maar ook op de verdere zeeplaatsen van *Java* verkocht. Men ziet hieruit, hoezeer deze eerlooze handel met dien in Negers op de kust van *Guinea*, waartegen de menschheid zich zoo lang te regt heeft verheven, overeenkwam (*).

Ondertusschen was de Gouverneur-Generaal ALTING, die zijnen naam als zoodanig aan de twee smartelijkste en onteerendste tijdstippen onzer Geschiedenis in de *Indiën* heeft moeten leenen, op

Alting bedankt. Van Overstraten Gouverneur-Generaal.

(*) D. VAN HOGENDORP, bl. 164-166.

vóór haar, die reeds onder beheer van vreemden ſtond en naauwelijks meer gezegd kon worden te leven — ten grave (*).

Westindiſche zaken. Treurige toeſtand. Afkeer van de nieuwe orde van zaken op Curaçao.

De zaken in de *Westindiën* ſtonden even weinig voordeelig als de *Oostindische*. Reeds in 1781 had het verblijf der *Fransche* troepen, die *St. Eustathius* aan de *Engelschen* hadden ontrukt, zoowel als later de beſchermende *Nederlandsche* krijgslieden, zware kosten veroorzaakt en ſchulden doen ontſtaan, die nog niet betaald waren. Reeds in 1797 had MIDDERIGH (zekerlijk een *Revolutionnair* van den eerſten ſtempel, en de koorleider der omwentelaars van den 22ſten Januarij 1798) in de *Nationale Vergadering* een onderzoek gevorderd naar de *Westindische* Koloniën en derzelver tegenwoordig beheer, daarbij niet weinig wantrouwen in het *Comité* der *Westindische* zaken te kennen gevende. Dit werd door BICKER, die negen jaren in dat vak had gearbeid, verdedigd. Doch of het *Comité* genoegzaam al wat in zijn vermogen was, had gedaan of niet: zoo veel is zeker, dat de zaken in de *Westindiën*, ſchoon de Vice-Admiraal VAN BRAAK met een ſmaldeel derwaarts was afgezonden, om de ambtenaren van den ouden eed te ontſlaan, en in den nieuwen te nemen, allerongunſtigst voor het vaderland ſtonden. Te *Curaçao* was het misnoegen tegen de nieuwe Regéring en beginſelen, zoowel als de verkleefdheid aan den Stadhouder, algemeen; men wenschte er niet alleen naar de *Engelschen*, maar voegde

(*) G. W. VAN HOGENDORP, *over den O. I. Handel*, I. St. bl. 118.

er nog de ontaarde gezindheid bij, van de *Hollandsche* schepen in den grond te willen boren. De Gouverneur had de nieuwe zoogenaamde *Nationale-* of *Alliantie*-cocarde, zoo hij zeide uit hoofde van een' beraamden opstand der Negers, ten einde *alle* keuzen of onderscheidingsteekenen vóór te komen, verboden. De Zeeofficieren en soldaten van het schip van Kapitein WIERTS, dien VAN BRAAK naar *Curaçao* gezonden had, en het fregat van Kapitein KIKKERT lieten zich wel van den eed aan Stadhouder en Kapitein-Generaal ontslaan, doch weigerden nu ook den nieuwen af te leggen; zeggende: „Zijn wij van „het een ontslagen, dan van het andere ook." De Gouverneur DE VEER nam zijn ontslag, liever dan zich aan de nieuwe orde van zaken in het vaderland door een' eed te verbinden, en werd door den Boekhouder BEAUSON vervangen. Het krijgsvolk echter, zoowel als de schepelingen, weigerde de dienst. Het gelukte WIERTS, de laatsten door eenig handgeld te vreden te stellen, en de plaats dergenen, die zich verwijderden, door *Franschen* te vervullen. WIERTS had inderdaad de verdienste, dat hij door deze maatregelen, zonder geweld te gebruiken, het eiland voor het Moederland behield, zoodat de *Engelschen* zelfs geenen aanval waagden, hetwelk echter gedeeltelijk wel aan hunne onkunde van den staat van zaken moet worden toegeschreven. Kapitein WIERTS werd dan ook, na eene *een en veertig jarige* dienst, tot Schout bij Nacht bevorderd.

Van Braak op Suriname. Zijn dood.

Met zijn smaldeel van vijf oorlogs- en twee koopvaardijschepen was VAN BRAAK intusschen op *Suriname* aangekomen, en kort daarna (1796) overle-

Overgave van Demerary en Essequebo.

den. (Hij was een balling van 1787, en werd dadelijk na zijne terugkomst tot *Vice-Admiraal* benoemd.) Reeds voor zijne komst hadden beide *Demerary* en *Essequebo* zich zonder slag of stoot aan de *Engelschen* overgegeven. Onder de aangebodene voorwaarden had diegene voor de kolonisten wel de meeste waarde, welke hen beloofde, om in geval van afstand bij een' vrede dezelfde voorregten te zullen genieten als de *Engelsche* volkplantingen in de *Westindiën*. De Officieren te land en ter zee zouden in *Britsche* soldij overgaan, doch, bij de herstelling des Stadhouders, in deszelfs dienst kunnen wederkeeren (*). Te midden van zoo veel schande en vernedering verloochende zich de oude *Hollandsche* aard toch niet geheel. De Kapitein Luitenant HESHUSIUS, die met VAN BRAAK naar de *Westindiën* gezeild was, had met eene brik niet alleen een voordeelig gevecht geleverd aan eenen schooner des vijands, maar was naderhand ook tegen *twee* vijandelijke vaartuigen slaags geweest, en had die doen afdeinzen. Doch de jeugdige held verloor bij dat gevecht het leven, en het was zijne brave manschap, die de zege bevocht.

Overgang der W. I. Koloniën onder het beheer van den Raad der Americaansche bezittingen.

Doch deze roem kon tegen het ontzettende nadeel, in gindsche landen door ons geleden, niet opwegen. De hoogstbelangrijke *opkomende* Kolonie *Demerary* was met *Essequebo* verloren, *Curaçao* wag-

(*) De *Engelschen* schonden echter het verdrag door eenige burgers van hunne vrouwen en kinderen af te rukken, en in *Engeland* in den kerker te werpen. Eenige derzelven ontsnapten naar *Holland*, en ontvingen eenige hulp en voorspraak bij de Nationale Vergadering, voor hunne nog in de *Engelsche* kerkers verzuchtende broeders.

gelend, en *Suriname*, eene *afnemende* volkplanting, ftond nog flechts voor het oogenblik vast. Het ontbrak echter in de *Nationale Vergadering* niet aan perfonen, die den Gouverneur FREDERICI van kwade trouw zochten te befchuldigen; doch de Vergadering (toen nog niet door de *revolutionnairen bewerkt*) weerde die befchuldigers af. Het was dus volftrekt noodzakelijk, ook hier het Beftuur min kostbaar te maken en onder onmiddellijk beheer van het *Uitvoerend Bewind* der Republiek, of van een' daarvan alléén afhankelijken Raad te ftellen: dat is te zeggen, wanneer die Raad zoowel als dat Bewind getrouwelijk, onpartijdig en ijverig de belangen der Koloniën betrachtte. Het kostbare beheer van een en twintig leden volgens de wet, of van dertien, waartoe zij allengs verfmolten waren, de verdeeling in drie Departementen, die zeer vele ambtenaren noodzakelijk maakte, moest vereenvoudigd worden. Er werd dus een vijftal leden, onder den naam van *Raad der Americaansche Koloniën*, opgerigt. Dezelve zou in den *Hage*, den zetel des bewinds, niet te *Amsterdam*, nog altijd de hoofdplaats des koophandels, zitting houden. Het voorftel ging nogtans, hoewel in de Eerfte (laagfte) Kamer van het Vertegenwoordigend Ligchaam gereedelijk ingang vindende, niet dan met ééne ftem door in de Tweede Kamer, meer uit bezadigde leden beftaande (zoo als ten minfte de geest der wet, die *haar* het *onderzoek* der éénmaal goedgekeurde wetten overliet, fcheen mede te brengen (*)). Hiermede waren nu ook de

(*) *N. Nederlandsche Jaarboeken*, bl. 1796-2269. *Va-*

Westindische bezittingen geheel aan 's lands Regéring vervallen. Doch welk een verschil ook hier bij de tijden, toen de Staten- en Prinsenvlag op *Nieuw-Nederland*, op het *Recief*, te *Rio Grande* en *Paraïba* wapperde! De oude grootheid, gelijk de onafhankelijkheid van het vaderland scheen begraven met de achttiende Eeuw.

---

derlandsche Historie, *Verv. op* WAGENAAR, XXXVI. D. bl. 306-316. XXXVIII. D. bl. 298-303. 304. 305. XLIII. D. bl. 103-106.

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDERS

BUITEN

EUROPA.

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDERS

BUITEN EUROPA,

OF VERHAAL

VAN DE TOGTEN, ONTDEKKINGEN, OORLOGEN, VEROVERINGEN EN INRIGTINGEN DER NEDERLANDERS,

IN

AZIËN, AFRIKA, AMERIKA en AUSTRALIË.

VAN HET LAATST DER ZESTIENDE EEUW TOT OP DEZEN TIJD.

DOOR

N. G. VAN KAMPEN.

DERDE DEEL,

TWEEDE EN LAATSTE STUK.

VAN 1800 TOT 1830.

TE HAARLEM, BIJ
DE ERVEN FRANÇOIS BOHN,
MDCCCXXXIII.

GESCHIEDENIS
DER
NEDERLANDERS
BUITEN
EUROPA.

VERVOLG VAN HET
DERDE BOEK.

HOOFDSTUK V.

Tot op het Bewind van den Gouverneur-Generaal DAENDELS.

De *Kaap-Kolonie* had intusſchen in eene hooge mate de belangſtelling van het *Engelsche* Bewind tot zich getrokken. De vermaarde reiziger BARROW, die te voren met Lord MACARTNEY als Gezantſchaps-Secretaris *China* bezocht had, was in 1797, als Auditeur-Generaal van de Rekenkamer, naar de *Kaap* vertrokken, en had zich, in zijne naderhand uitgegevene *Reizen*, bijzonder toegelegd om het uitſtekende gewigt dezer volkplanting aan te toonen. Dezelve was in *Engeland* zeer verſchillend beoordeeld. Dit bleek vooral tijdens de onderhandelingen over den vrede in 1802 te *Amiëns*, voorafgegaan door die te *Londen* in 1801. Een van beiden, de *Kaap* of *Ceylon*, moest door *Engeland* worden terug gegeven. Nu beſchouwde de een de *Kaap* als een land van een jaarlijksch inkomen van eene Millioen en als eene haven,

De Kaap Kolonie. Belang derzelve voor Engeland. Voordeelen.

zoo goed, als de wereld er eene opleverde. Voor eene Mogendheid als *Engeland*, die een Rijk van 50 Millioenen menſchen in *Indië* had, was de *Kaap* als aanleg-, ververſching- en herſtellingsplaats voor de *Indische* ſchepen, als waarnemings- en ligplaats voor *Engelands* oorlogsvloten in de Zuidelijke Zeeën, vooral tegen het *Fransche* eiland *Mauritius*, van de hoogſte waarde, inzonderheid ook om de bij uitſtek gezonde ligging. Immers voor de *Engèlsche* troepen, die uit het heete klimaat van *Indië* naar *Europa* terugkeerden, was de *Kaap* eene wezenlijke plaats van genezing, waar de zieken ſpoedig herſtellen, terwijl de uit *Europa* komende manſchappen zich beter, na eenig verblijf aldaar, aan de warme luchtſtreek gewennen. De gemeenſchap naar alle werelddeelen is van hier gemakkelijk. Op 50 dagen berekende men de reis naar *Engeland*, op 18 die naar *Brazilië* (*Rio de Janeiro*), op 54 of 64 die naar *van Diemens*-eiland, op 10 of 12 die naar *Madagaskar*, op 30 die naar *Ile de France*, op 40 naar de *Roode Zee*, op 50 of 60 die naar de *Indische* havens. Sommige *Engelschen*, die deze voordeelen roemden, dachten er dus aan, om de *Kaap* tot een groot middelpunt van den handel voor de geheele wereld te maken; overſpannen verwachtingen (gelijk zoo vele in onze Eeuw van herſenſchimmen), die niet verwezenlijkt zijn, en zulks niet *konden* worden! Het was nogtans, volgens BARROW, bewezen, dat de eigendommen in de *Kaapstad* bijna tot het dubbeld der waarde rezen, en dat, na de afſchaffing der *monopoliën*, de openbare inkomſten aldaar meer dan verdubbelden, zonder dat de belastingen wierden verhoogd.

Doch tegen dit lagchende tafereel ſtelden anderen

gewigtige bedenkingen over. Het land werd zoo dikwijls met droogten bezocht, dat Lord MACARTNEY niet aarzelde, de *Kaap* een bar voorgebergte te noemen, gelegen op een' grooten afſtand van de *Indische* bezittingen. Kostbare *tropische* voortbrengſelen groeiden er niet; het land gaf dus weinig inkomſten, en kostte nogtans veel van onderhoud, gelijk men in den laatſten tijd der *Nederlandsche* Regéring wel had ondervonden. De zoo geroemde haven of baai lag voor de Noordwesterſtormen bloot, en was dus zeer onveilig. In 1799 was het aantal van ſlagtoffers van ſtorm in de *Tafelbaai* weder met de manſchap van het ſchip de *Sceptre* vermeerderd. Des middags van den 5den November had men nog aan boord een vreugdevuur ontſtoken, ter viering van den jaardag der ontdekking des bekenden buskruidverraads, en des avonds was het ſchip reeds een wrak, waarin de Kapitein EDWARDS, zijn zoon, de andere Officieren, en 300 man het leven lieten. Nog zeven andere vaartuigen, waaronder een *Deensch* oorlogsſchip van 64 ſtukken, waren bij dezen ſtorm geſtrand, doch de manſchap behouden. De *Simons-* en *Saldanha*-baaijen waren beide veiliger, doch ook beide te ver van de *Kaapstad* afgelegen. Daarentegen verhief Lord MACARTNEY de hooge waarde van *Ceylon*. Hij deed het bezit van dat eiland door eene vreemde en aan *Frankrijk* ondergeſchikte Mogendheid (gelijk destijds *Nederland* was) voorkomen als hoogstverderfelijk voor *Groot-Brittannië*, welks bezittingen in geheel *Indië* eene prooi zouden worden van hem, die meester was van de baai van *Trinconomale*, welke de baai van *Bengale* zoowel als de ſtraten van *Sunda* en *Malacca* beheerschte.

Nadeelen.
Afſtand van Ceylon bij den vrede te Amiëns.

Van zijne zijde beweerde BARROW, dat *Ceylon* te weinig hulpmiddelen voor eene vloot of voor een leger opleverde, en altijd afhing van die Mogendheid, welke eene aanzienlijke vloot naar de *Indische* Zeeën kon zenden. Doch de vergelijking der hoogst onveilige *Tafel-* en der onwaardeerbare baai van *Trinconomale* deed de ſchaal ten voordeele der laatſte overſlaan. *Nederland* bekwam de *Kaap de Goede Hoop* terug, maar moest *Ceylon*, met den alléénhandel in kaneel, de parelvisſcherij van *Manaar*, en de ſchoonſte olifanten der wereld aan zijne mededingſter afſtaan (*). *Frankrijk* had in dit kostbare eiland weinig waarde geſteld; het was te ver van zijne bezittingen, en dus onderſteunde het *Nederlands* verlangen tot teruggave van hetzelve in geenen deele. Men verheugde zich intusſchen in den *Hage*, dat men alle de andere volkplantingen terug bekwam, zoo wel in *Oost-* als in *Westindië*. In het laatſte werden *Berbice*, *Essequebo* en *Demerary* terug gegeven, aanmerkelijk verbeterd en in veel gunſtiger ſtaat dan te voren. Zeer vele *Engelschen* hadden zich aldaar gevestigd en er hunne kapitalen in den landbouw geſtoken. Het verouderde *Suriname* werd overſchaduwd door het jeugdige *Demerary*. Aan de *Kaap* maakte men het ontwerp eener *Walvischvangst*, waartoe de omſpoelende zeeën zeer geſchikt zijn; een plan, reeds opgekomen bij de Commisſarisſen Generaal in 1792 (†).

Na den vrede van 1802 trachtte het Staatsbewind ook den handel en het beſtuur onzer *Oostindische* bezittingen te verbeteren. De Heer NEDERBURGH

(*) BARROW's *Reizen*, (N. V.) IV. D. bl. 19-30. 36-40.

(†) Zie III. D. 1. St. bl. 353.

werd dus door den *Aziatischen Raad*, die het *O. I. Comité* vervangen had, verzocht, zijne gedachten mede te deelen over de twee belangrijke punten: 1) Of en in hoe verre het nuttig en noodzakelijk zijn zou, de O. I. bezittingen van dezen Staat, of sommigen derzelve, te brengen op den voet der *Westindische* bezittingen, dus met onbeperkt landbezit. 2) Of, en in hoe verre, het voordeeliger voor dit Gemeenebest en deszelfs ingezetenen zou wezen, om den handel op die bezittingen bij aanhoudendheid door eene uitsluitende Maatschappij te drijven, dan wel die voor alle ingezetenen open te stellen, en, zoo ja, op welke voorwaarden en bepalingen? De Commissaris-Generaal merkte breedvoerig aan, dat de *Engelsche* huishouding in *Bengale* hier niet tot voorbeeld moest worden genomen, daar haar stelsel niet tot heil harer onderdanen gestrekt had (*)! *Java*, zeide hij, was veel gelukkiger, en de ingezetenen, vrije lieden, waren aldaar met het *Nederlandsche* Bestuur volkomen te vrede, omdat dit hunne oude vormen, en de regten hunner inlandsche Regenten ontzag. Het stelsel toch, volgens 't welk het grondbezit aan den Vorst of de hooge Overheid des lands toebehoorde, was niet strijdig met de algemeene welvaart, blijkens den hoogen bloei van *Indiën* onder de *Mogols*, en men moest dit ontwerp niet enkel naar eenen *Europischen* maatstaf afmeten. De *Bataviasche Ommelanden* althans, alwaar het land bij perceelen aan vrije koopers

Raadpleging over het beheer der O. I. bezittingen. Nederlandsche gevoelen.

(*) Het is het stelsel der *Zemindârs* of van het landbezit door de gewezene pachters. Naderhand zijn daarin belangrijke wijzigingen gekomen, en de *Indische* onderdaan der *Britsche* Kroon is tegenwoordig veel gelukkiger, dan vroeger onder zijne inlandsche Vorsten.

verkocht was, waren het ongelukkigste gedeelte des eilands, waar de landerijen, door hunne nieuwe, grootendeels *Europische* Heeren op allerlei wijze gekweld, in eene wildernis waren ontaard, en in 25 jaren zoo veel niet hadden opgeleverd, als één der daaraan grenzende *Preanger Regentschappen* jaarlijks opleverde (*). Doch ondersteld, dat de *Javanen* met het *territoriale* stelsel te vreden waren; dat de Regenten, die men daardoor van hunne regten en bezittingen verstak, zulks goedwillig opnamen; dat het geheele eiland door hen niet tot een' algemeenen opstand kwam; dan zou de traagheid des inlanders hem nog wars maken van allen arbeid, die alsdan niet langer plaats behoefde te hebben; ledigloopen, spelen, en ten slotte diefstal en moord, na alles verloren te hebben, zouden de gevolgen van dit onverstandig en voorbarig overgedragen regt van eigendom zijn. En ondertusschen *moest* de *Javaan* werken om de talloo-ze ambtenaren, die het nieuwe stelsel vereischte, den mond te vullen. Men zou de gedwongene *contingenten* of opbrengsten van die kostbare goederen, kof-

(*) Dit is door HOGENDORP gedeeltelijk beantwoord met te beweren, dat het land zoo slecht niet was, maar duur verkocht werd, en wel de perceelen met *de inwoners daarop*, zoodat het stelsel van gedwongene opbrengsten, van deze *Javanen* zoowel als van de anderen gevergd, nu slechts te drukkender in werking gebragt werd, daar deze landeigenaars, even als alle kleine Despoten, meer knevelden dan de Maatschappij zelve (bl. 139. 140.). Dit belangrijk geschil wegens het al of niet aanmoedigen of zelfs beletten van de verkooping van gronden aan *Europische* volkplanters heeft nog tot op den jongsten tijd voortgeduurd, en in het vaderland zelf tot een' hevigen pennestrijd aanleiding gegeven.

fij, fuiker en peper misfen, die gedurende den oorlog van 1795—1802 het Beftuur in ftaat gefteld hadden, alle de gewone uitgaven zoowel als de buitengewone oorlogskosten (verfcheidene Millioenen) zonder hulp uit het vaderland goed te maken, de nog overgeblevene bezittingen (zekerlijk niet veel!) van geld te voorzien, alle de ambtenaren te betalen, aan den toenmaligen *Franschen* Bondgenoot in geld en goederen bijftand te verleenen, vele voortbrengfelen naar *Nederland* ter verkooping over te maken, en dit alles zonder eenigen onderftand uit *Europa*, en *zonder de minste schuld te maken*, terwijl nogtans de voorraad in de pakhuizen der Maatfchappij in October 1799 grooter was dan in den beginne des oorlogs (*). Wilde men deze gedwongene leveringen nu affchaffen, het land onder de *Javanen* verdeelen tegen eene landtax, en tevens den handel volkomen vrij laten, met vrijftelling om al of niet te werken, zoo zouden de voortbrengfelen, aan de eene zijde door de traagheid des inboorlings minder aangekweekt, aan de andere zijde door de mededinging der koopers meer gezocht, tot buitenfporige prijzen opklimmen, en dus het geval van 1602 vernieuwen, dat men, zonder eene bevoorregte Maatfchappij, den handel naar *Indiën*, die geen voordeel meer gaf, zou moeten ftaken (†). Zelfs de fchitterende uitzigten van onberekenbare vermenigvuldiging der koffij, fuiker en peperteelt, en de voordeelen daarop te behalen, zouden vooreerst misfchien de markt overvoeren, en ten anderen meer tot algemeen nut ftrekken, indien dezelve door de Natie zelve (die toch in de

(*) NEDERBURGH, bl. 3–73. (†) bl. 99.

plaats der afgeschafte Maatschappij kwam) dan door eenige bijzondere kooplieden genoten werd (*).

Van Hogendorp's gevoelen.

Geheel verschillend was VAN HOGENDORP's gevoelen over deze belangrijke zaak. Hetgeen de Commisarissen-Generaal, vooral NEDERBURGH, niet ontkenden, maar aan toevallige misbruiken toeschreven, was, volgens den gewezen' Gouverneur van *Java's Oostkust*, in den aard zelv' van het Regéringsstelsel gegrond, en onherstelbaar zonder eene *geheele* verandering van hetzelve. Doch terwijl hij, in den ijver van zijn vertoog tegen de *willekeurige dwingelandij*, die hij zeide dat op *Java* regeerde, dezelve niet alleen met het leenstelsel, 't welk toch zoo bestaanbaar was met zekere mate van *vrijheid*, vergeleek, maar zelfs beweerde, dat de *Koning van Engeland* naar regten *eigenaar van het geheele land is* (†), gaf hij onbedachtelijk aan NEDERBURGH wapenen tegen zich in de hand, wanneer deze vaststelde, dat het *landbezit door den Vorst niet onbestaanbaar met algemeene volkswelvaart en nijverheid is;* immers deze zal men aan *Engeland* (althans vóór de algemeenwording der *Machinerie* en der *Jacobijnsche* beginselen) niet ontzeggen. VAN HOGENDORP meende, *dat eigendom van land*, *vrijheid van personen en handel*, *afschaffing van alle heerendiensten en personéle verpligtingen*, *uitoefening van goed*, *onzijdig*, *en*, *zoo veel mogelijk*, *kosteloos regt*, de hoofdbeginselen waren, wier invoering nogtans niet aan het toenmalig *Indisch* bestuur of de Commisarissen-Generaal, als daartegen ingenomen, moest worden overgelaten. Hij beweerde, dat de *Javaan* meer uit onkunde, dan uit

(*) bl. 123.

(†) HOGENDORP, bl. 10-12.

halſtarrigheid aan het oude ſtelſel gehecht was; dat hij niet genoeg tegen zich zelv' kon wezen, om wegens het bekomen zijner vrijheid de wapenen tegen zijne bevrijders op te vatten, terwijl integendeel de trapsgewijze verlichting, die men hem moest bijbrengen, hem juist de weldadige ſtrekking der *Nederlandsche* Regéring ten zijnen behoeve zou doen kennen en beminnen (*).

Over deze tegenſtrijdige beginſelen zullen wij naderhand meer moeten zeggen, en merken thans ſlechts aan, dat zoo laatstgemelde ſchrijver ook de Commisſarisſen-Generaal in hunne handelingen aantastte, deze beſchuldigingen in geene aanmerking kwamen bij den Raad der *Aziatische* bezittingen, die, na een naauwkeurig en gezet onderzoek, en nadat drie bedenkingen wegens het gedrag der Commisſarisſen-Generaal in 1795 (†), door den Fiscaal MUNTINGHE en het Raadslid WISELIUS gemaakt, door NEDERBURGH volkomen opgelost waren, laatstgemelden een eervol ontſlag gaf uit zijne dienst, en hem zijn genoegen deswege betoonde, iets, hetwelk later ook door het toenmalige Staatsbewind werd bevestigd (§). Reeds

Beſlisſing van het Staatsbewind.

15 Novemb. 1802.

17 Novemb. 1802.

(*) HOGENDORP, bl. 9-15.

(†) NEDERBURGH, *Echte Stukken*, bl. 114-116. 129. 130.

(§) Een ander getuigenis heeft de Heer NEDERBURGH bekomen van eenen man, die zijn vaderland in vier werelddeelen gediend heeft, te *Vlissingen*, als Justitieraad te *Batavia* en aan de *Kaap*, en als Gezant in *Amerika*, de Heer POLANEN. Hij zegt: „ dat het aan de vastheid des Heeren NEDERBURGH alléén „ is dank te weten, dat *Java* niet aan regéringloosheid en „ *Jacobinismus* is overgegeven geworden. Hij bepaalde zich „ tot ware verbeteringen, en zijne bedachtzaamheid weer„ hield hem van af te breken, waar hij de zekerheid niet „ bezat, een' beteren bloei in de plaats te kunnen ſtellen."

vroeger had de *Aziatische* Raad door de voorgestelde vragen, bepaaldelijk aan den Commissaris-Generaal NEDERBURGH, getoond, vertrouwen in denzelven te stellen. Doch de besluiten of werkzaamheden ten aanzien van het belangrijke verschil over den vrijen handel vervielen door den vernieuwden oorlog, die, na eene wapenrust van slechts één jaar, weder het ongelukkige vaderland schokte, en ook op de *Indiën* gewigtigen invloed had.

Vernieuwing des oorlogs met Engeland.

Te vergeefs ontwikkelde de zoo lang verdrukte *Nederlandsche* koophandel in 1802 eene onbegrijpelijke veërkracht; juist deze kracht wekte den nijd des *Engelschmans* op, en toen hij in 1803, één jaar na het sluiten des vredes, denzelven verbrak, trachtte *Nederland* vruchteloos zijne onzijdigheid te bewaren. Het werd in de worsteling der beide reuzenmagten, tusschen welke het ingeklemd lag, medegesleept, en de geheele reeks van onheilen, die in 1781 en 1795 de Natie geschokt hadden, herhaalde zich voor de derdemaal. Bij het opbrengen der tallooze, vreedzame koopvaardijschepen, zonder oorlogsverklaring, voegde zich nu ook het verlies der Koloniën.

Teruggave der Kaap aan de Nederlanders. Burgertwisten aldaar.

De *Kaap de Goede Hoop* bleef echter nog een' tijd lang in handen der *Nederlanders*. Reeds in December 1801 riep het Staatsbewind der *Bataafsche* Republiek het gevoelen in van den Raad der *Aziatische* bezittingen over de inrigting van het bestuur aan de *Kaap*, in het geval der teruggave. Den 1sten April 1802 bekwam de Heer DE MIST, lid der tot dat

Minder gunstig denkt hij over den Heer FRYKENIUS, die bij den besten wil juist niet de genoegzame kracht tot Commissaris-Generaal had. Zie *Brieven over het Bestuur der Koloniën*, Amst. 1816, bl. 16. 17.

einde aangestelde commissie, in last, om zich als Commissaris-Generaal van het Staatsbewind naar de *Kaap* te begeven, en in de volkplanting den nieuw benoemden Gouverneur JANSSENS aan te stellen. Eerst in Augustus 1802 gingen echter die beide verdienstelijke mannen scheep. Zij kwamen op een door burgerlijke onlusten verscheurd grondgebied. De *Fransche* omwentelingsgeest was er doorgedrongen, en had, reeds vóór de *Engelsche* verovering in 1795, veld gewonnen. De bewoners van *Graaf Reinet*, het afgelegenste en minst beschaafde gedeelte der Kolonie, hadden de *Fransche* beginselen van *vrijheid*, *gelijkheid* en *broederschap* ingezogen; bij deze ruwe menschen handelden sprekers *over de regten van den mensch en burger*. Reeds in 1794, vóór de *Engelsche* bezetting, waren zij (misschien door *revolutionnaire Kapenaars* opgezet) openlijk tegen de Regéring opgestaan, hadden hunnen (zekerlijk harden) Landdrost MEINIER en den Predikant verdreven, hielden eene grondvergadering, zetteden de *Fransche* cocarde op, kozen Presidenten en Secretarissen, en vermaakten zich (echter zonder *Franschen* bloeddorst) met al den onzin der Revolutie. Deze duizeling der hoofden greep welhaast ook de omliggende streken aan; er werden hier en daar zelfs Regéringsleden beleedigd, maar het bleef, gelijk in 't vaderland zelf, een stroovuur, dat geene menschenlevens verslond. De zwakke Regéring kon dien brand echter niet dempen. Hoogstwaarschijnlijk had de vrees voor deze *Revolutionnairen*, die zich in de achterlanden der Kolonie ophielden, de overgave bespoedigd, doch toen de *Hollandsche* Overste GORDON, die tot deze overgave geraden en ze zelfs gesloten had, kort daarna be-

ſpeurde, dat bij de *Engelschen* geenszins de bedoeling beſtond, de Kolonie voor den *Prins van Oranje*, maar wel, om die *voor zich zelve* te houden, toen beroofde hij zich van het leven. Met de bezitneming door de *Engelschen* veranderden deze onlusten eenigzins van bedoeling. Thans was het niet tegen den *Prins van Oranje*, maar tegen de *vreemde Regéring* en *voor het Moederland*, dat de opgeſtane boeren zich verklaarden. De *Engelsche* Stedehouder, Lord MACARTNEY, had daarbij de dubbelde onvoorzigtigheid, van in eene nog niet door het Moederland afgeſtane Kolonie den eed van gehoorzaamheid aan *Groot-Brittannie's* Koning te eiſchen, zelfs van particulieren, en den verdreven Landdrost door zijnen Geheimſchrijver BARROW, ten ſpijt der inwoners, in zijne waardigheid te herſtellen, in wiens handen zij dien gehaten eed moesten afleggen. Men bediende zich voorts van *gewapende Hottentotten*, om de oproerige boeren tot onderwerping te brengen. Wie nu weet, met welk eene verachting die volkſtam door de Kolonisten beſchouwd wordt, die kan zich de verbittering voorſtellen, waarmede zulk een bondgenootſchap der reeds genoeg gehate *Engelschen* met den zwarten volkſtam de *Kaapsche* boeren vervulde.

Deze menſchen, wier dienſten de Kolonisten vroeger genoten hadden, moesten hen nu beheerſchen! Terwijl men hen rijkelijk van alles, zelfs van brandewijn voorzag, leed de Kolonist gebrek. De hieruit geborene wrevel barstte in 1798, bij gelegenheid eener daad van regtvaardigheid van het Beſtuur, uit. Zekere JAARSVELD had als voogd gelden zijner pupillen verdonkerd, was deswege gevat, en zou naar de *Kaapstad* gevoerd worden. Hij telde als *Demagoog*

vele der woeligſten uit de Kolonie onder zijne vrienden, die het den *Engelschen* niet vergeven konden, dat zij vroeger reeds zekere PISANI en DELPORT uit de Kolonie hadden verbannen. Hij werd met geweld teruggehaald; men eischte driftig van den Landdrost *herstelling van grieven;* de Landdrost trok met zijne *Hottentotten*, in de voor hen nieuw gebouwde kaſerne, en deed van daar op de in een huis bij dezelve vergaderde landlieden vuur geven. Na eene kleine ſchermutſeling geraakte het huis in brand, en verwijderden zich de opſtandelingen; eene *Engelsche* krijgsbende, kort daarop aankomende, herſtelde de rust, en bragt negen der hoofden des opſtands gevankelijk naar de *Algoa-baai* in het nieuw gebouwde fort *Frederik*, van waar zij naar de *Kaapstad* verzonden werden. Zij werden ter dood veroordeeld, maar dit vonnis bleef, door den kort daarop herſtelden vrede in *Europa*, onuitgevoerd. De gevangenen werden aan de herſtelde *Hollandsche* Regéring overgeleverd, die de gevangenis, welke zij nu vier jaren hadden doorgeſtaan, hun als genoegzame ſtraf toerekende, en hen ontſloeg, doch niet zonder ernſtige en krachtige vermaning tot een meer geregeld gedrag.

Intusſchen was de Landdrost MEINIER door een' ander' vervangen, maar daarmede was het vertrouwen tusſchen de *Engelsche* Regéring en de Kolonisten van *Graaf Reinet* niet weder herſteld (*). Dezen,

(*) LICHTENSTEIN's *Reizen door Afrika*, II. D. bl. 270–286. (Vertaald door GOEDE). BARROW's *Reizen*, uit het *Engelsch*, I. D. bl. 69. 70. Deze Secretaris van Lord MACARTNEY roemt zeer de voordeelen, die de *Kapenaars* onder de *Britsche* Regering genoten, als het kwijtſchelden van 200,000

liever dan zich op eene vernederende wijze te onderwerpen, weken — 60 huisgezinnen met vrouwen en kinderen – naar een afgelegen gedeelte der volkplanting, waarop de *Kaffers*, bewoners van het land ten oosten der Kolonie, een herdersvolk, dat de goede weilanden der *Sneeuwbergen* zocht te bezetten, langs de zeekust in de volkplanting doordrongen, daartoe, zoo zij voorgaven, regt bekomende, doordien de Kolonisten de ſedert 1793 bepaalde grensſcheiding, de *groote Vischrivier*, telkens te buiten gingen, om op den grond der *Kaffers* te jagen (*). De *Kaffers* voegen, bij vele goede eigenſchappen, nogtans ook roofzucht en een' geweldigen haat tegen de *Hottentotten*, althans tegen de *Boschjesmannen*, Wilden van deze Natie, die zich in het noorden der volkplanting ophouden. Een burgerlijke oorlog was bij de *Kaffers* uitgebroken. SAMBEH, neef van den Koning GEIKA, vlood over de *Vischrivier*, de grensſcheiding der Kolonie, en verwoestte alles tusſchen de *Visch-* en *Boschjesmans*-rivieren te vuur en te zwaard. Jammerlijk was dus de geſteldheid van het Oosten der *Kaap-Kolonie* in het laatst der vorige Eeuw en het begin der tegenwoordige. Tweemaal was wel de rust, eerst door den Generaal *Sir* JAMES GRACY, en daarna door den

---

Rijksdaalders achterstallige rente, het beter vertier van *Kaapſche* voortbrengſelen en de daling der ingevoerde goederen, de rijzing van het papieren geld, dat vroeger 40 pCt. verloor, tot *pari*, de hoogere prijzen van huizen en landgoederen, enz. bl. 68. 69.

(*) BARROW's *Reize*, N. V. II. D. bl. 228. Doch zie ook LICHTENSTEIN, I. D. bl. 399. die bewijst, dat de *Kaffers* in November 1799 de vijandelijkheden door moord begonnen.

Brigadier-Generaal VAN DE LEUR herfteld, maar toen werd het land, door de verhuizing van een gedeelte der tusfchen twee vijanden gedrongen Kolonisten, ontledigd, en vervolgens door de *Kaffers* bezet en verwoest. De laatften ontvingen onverwachte hulp en geleide van verfcheidene *Hottentotten*, die hunne al te wreede Heeren ontliepen, en den vijand door hunne kunde des lands van zeer veel dienst waren. Het vee, de woningen der boeren, alles werd de buit van het veroverende herdersvolk. In dezen nood verzamelde de brave bevelhebber TJAARD VAN DER WALT eenige manfchap, om het land zoo veel mogelijk nog te verdedigen, doch fneuvelde door het verraderlijke lood van eenen *Hottentot*. Deze man was algemeen geacht geweest, zelfs bij de *Hottentotten*, *Kaffers* en *Engelschen;* de Generaal DUNDAS eerde zijne nagedachtenis. Thans werd de fchrik en de vlugt algemeen. De opvolger van VAN DER WALT, HENDRIK JANSSEN VAN RENSBURG, werd in zijne verrigtingen tegen de *Kaffers* belet door eenen nieuwen opftand der boeren tegen de *Engelschen*, die den aanval van VAN DE LEUR (Maart 1799) ten gevolge had. RENSBURG vlood met 60 huisgezinnen noordwestwaarts op, en de overigen onderwierpen zich aan de *Engelsche* Regéring.

Daarop befloot VAN DE LEUR, ook de *Kaffers* tot onderwerping te dwingen. Hij dreef hen wezenlijk naar de *Boschjesmans-rivier*, doch werd daar door hen overvallen en van rondom ingefloten. Aldus van toevoer verftoken waren de *Engelschen* verloren geweest, zonder de brave *Kaapsche* volkplanters, die zij verdreven hadden. RENSBURG kon VAN DE LEUR aan zijn lot hebben overgelaten, want deze was, even zoo

Kafferfche oorlog.

zeer als de *Kaffers*, zijn vijand; maar de *Hollander* begreep, dat *beschaafde* troepen den lande minder gevaarlijk waren, dan alles verwoestende Wilden; hij schoot dus toe, en ontzette VAN DE LEUR. Vereenigde deze zich nu met hem, om den vijand te verdrijven, en dus de Kolonie te redden? Verre van daar, hij spoedde zich veel meer naar de *Algoa*-baai, scheepte zich daar in, en liet het Oosten der Kolonie aan deszelfs lot over. Dit was de dank, dien RENSBURG inoogstte! Deze, nu niet alleen tegen zulk eenen geheelen volkstam bestand, deinsde weder achteruit; de *Kaffers* verwoestten wijd en zijd het land en drongen tot halverwege de *Kaapstad* door. Doch de *Engelschen*, ditmaal in het algemeene gevaar met de *Nederlandsche* bewoners vereenigd, dreven hen in het begin van 1800 over de *Zwartkopsrivier* terug (van den 40. tot den 41. Gr. O. lengte van *Greenwich*), en de Generaal DUNDAS, die het fort *Frederik* aan de *Algoa-rivier* had laten bouwen, stuitte hunne verdere voortgangen. Maar het geheele land tusschen de *Zwartkops*- (op de lengte van *Graaf Reinet*) en de groote *Vischrivier* bleef nog in bezit der *Kaffersche* uitgewekenen.

Koenraad Buys.

Intusschen bevond zich bij den wettigen Koning van dat volk, GEIKA, die nog geene vijandelijkheden tegen de Kolonie gepleegd had, een *Hollander*, met name KOENRAAD BUYS, een der hoofden van de *revolutionnaire*, of, gelijk zij zich ook noemde, *patriotsche* partij, welke thans dien naam in zoo verre voeren mogt, als zij zich verzette tegen de *Britsche* veroveraars. Volgens BARROW zou BUYS de bewerker geweest zijn van den geheelen rampzaligen *Kafferschen* oorlog; doch LICHTENSTEIN beweert inte-

gendeel, dat hij juist bijgedragen heeft, om het kwaad, door den oorlog verwekt, te verzachten; want toen de oorlog door kleine ſtrooptogten der boeren van *Graaf Reinet*, welke ook de vreedzame *Kaffers* geenszins ontzagen, naar het land van deze laatſten was overgebragt, en dus de volkplanters ook aan dien kant te vreezen hadden, verhinderde BUYS door zijnen invloed, dat GEIKA de volkplanters veel benadeelde; maar hij koesterde eenen onverzoenlijken haat tegen de *Engelschen*. Dezen nadeel te doen, was een der grootſte doeleinden van zijn leven.

Groot was de invloed van BUYS bij Koning GEIKA, met wiens moeder hij zelfs in huwelijksgemeenſchap leefde, en daar GEIKA nimmer iets ondernam, zonder zijne moeder te raadplegen, mag men zeggen, dat BUYS het land regeerde. Er bevond zich ten Hove van GEIKA destijds nog een ander *Hollander*, over wiens karakter en daden zeer onderſcheiden geoordeeld is. Het was de Zendeling VAN DER KEMP, een zonderling, maar krachtig mensch, die in het vaderland de Geneeskunde beoefende, daarop in krijgsdienst ging, wegens een ongelijk huwelijk dezelve verliet, de Geneeskunde weder opvatte, te *Edinburg* in 1781 den *Parmenides*, een diep wijsgeerig werk, uitgaf, na 1782 te *Leijden*, *Middelburg* en *Dordrecht* het beroep van Geneesheer uitoefende, en de Godsdienst ſcheen te verachten, van welke denkwijze hij echter terugkwam door een ſchrikkelijk voorval op de *Maas*, hetwelk hem van vrouw en dochter beroofde, en op het punt was ook hem in de vloeden te ſmoren. Van nu af beſteedde hij al den brandenden ijver en al de kracht van zijne ziel aan de verdediging en uitbreiding des Christendoms naar *zijne*

Van der Kemp.

begrippen. Hij was een der voornaamſte oprigters van het Zendelinggenootſchap te *Rotterdam* (1795), en ſtelde zich zelfs in betrekking tot het *Engelsche*, reeds beſtaande, genootſchap van gelijken aard. Voor rekening van het laatstgemelde begaf hij zich naar de *Kaap de Goede Hoop*, en rigtte daar een *Zuid-Afrikaansch* Zendelinggenootschap op, met oogmerk om onder de *Hottentotten* en *Kaffers* te werken. Reeds zestig jaren oud, was hij te *Oxford* voor dat werk bevestigd, en offerde nu met vreugd alle gemakken en genoegens des gezelligen levens op, om zielen voor CHRISTUS te winnen. Onze Eeuw heeft dit buitenſporig gevonden; zij, die natuurlijk de zelfverloochening van eenen *Zendeling* voor het Christendom ſchaars meer begrijpt! Bij de *Kaffers* gekomen, genoot hij meer de gunst des Konings, dan veel geluk op zijn werk. Ook ſtond hij ten doel aan den nijd der hovelingen, die zelfs bij deze halve Barbaren elkander de gunst des Konings betwistten. Men beſchuldigde hem, GEIKA door wijn te hebben willen vergiftigen, doch daar de Koning, bij een onverwacht bezoek, overtuigd werd, dat hij geen droppel wijn bezat, rees daardoor het aanzien des Zendelings. Toen de oorlog met de volkplanters en de *Engelschen* uitbrak, begaf VAN DER KEMP zich weder naar de *Kaapstad*. Zijne terugkeering naar de *Kaffers* werd door geen' gunstigen uitſlag bekroond (*). Hij vertrok dus weder naar de Kolonie, en verzamelde een aantal zwervende *Hottentotten*, die gedurende

(*) Zie LICHTENSTEIN's *Reizen naar de Binnenlanden van Afrika*, vertaald door GOEDE, I. D. bl. 6-9. 469. 470. II. D. bl. 120-129. III. D. *Voorrede*, vooral bl. XIX. XX. BARROW's *Reize*, N. V. III. D. bl. 64.

den oorlog gewoon waren, beurtelings de Kolonisten en de *Kaffers* te plunderen. Met hulp van eenen *Engelschman*, READ, ſlaagde hij in de oprigting van eene Zendelingsplaats, die hij *Bethels-dorp* (dorp van het *huis des Heeren*) noemde. De ſchrandere en doorkundige reiziger LICHTENSTEIN beſchuldigt VAN DER KEMP, dat hij al te weinig voor de *tijdelijke*, en te zeer uitſluitend voor de *geestelijke* behoeften zijner nieuwe leerlingen zorgde, die zich niet, gelijk de kweekelingen der *Morayische*-broedergemeente aan de *Bayiaans-kloof*, aan nuttige werkzaamheid, maar ſlechts aan godgeleerde beſpiegelingen zouden hebben overgegeven. VAN DER KEMP wordt wel door eenen ijverigen voorſtander van het Zendeling-genootſchap, den Predikant GOEDKOOP (*), verde-

(*) Zie de *Voorrede* van Ds GOEDE, vertaler van LICHTENSTEIN's *Reize*, voor het Tweede Deel van dat werk, waarin men de verdediging van GOEDKOOP met aanmerkingen van GOEDE vindt. Ik zie mij verpligt, den lezer hier eene (hoewel aan mijn onderwerp vreemde) hoogst zeldzame daad van Christelijke zelfopoffering, die meer algemeen verdiende bekend te zijn, te vermelden. De brave Predikant GOEDKOOP, in latere dagen als Leeraar bij de kleine Hervormde Gemeente te *Gent* aangeſteld, heeft deze bij den *Belgischen* opſtand *niet* verlaten, maar plundering, gevangenneming, verbanning en armoede getrotſeerd, opdat die weinigen, aan zijne zorg toevertrouwd, en alle andere Hervormden in *Vlaanderen*, niet van herder ontbloot zouden zijn. Men kan nagaan, waaraan ſedert, en vooral in 1830, een Protestantsch leeraar in *Vlaanderen* moest blootgesteld zijn! Doch GOEDKOOP begreep, dat het *pligt* was; hij verzaakte alle uitzigten van rust, gemak en genoegen in 't vaderland, en bleef zijne kleine kudde, als een getrouw herder, tegen de van alle zijden aangrimmende wolven, zoo veel hij kon, behoeden en verſterken. Een zoo edel gedrag is te verdien-

digd; doch de Heer DE MIST verhaalt bijzonderheden, die zekerlijk doen onderſtellen, dat hij in vele opzigten zijne nog zoo onbeſchaafde leerlingen meer met duistere gevoelens en hoog beſpiegelende begrippen, dan met den eenvoudigen en weldadigen geest des Christendoms bekend maakte. De *Engelsche* Regéring vergunde hem voor zijne kleine volkplanting niet alleen eene bepaalde hoeveelheid levensmiddelen, maar ook kruid en lood om te jagen, waarvan echter wel eens misbruik gemaakt werd, daar vele dienstbare *Hottentotten* hunne zucht tot traagheid bij VAN DER KEMP, die hen onderhield, bot vierden. Zijn werkkring bepaalde zich echter niet tot *Bethels-dorp*. Daar de *Kapenaars* in leerſtellige begrippen van het Christendom veelal tot de geſtrenge zijde overhellen, waaromtrent VAN DER KEMP zelfs verder ging dan de oude Hervormde leerſtellingen, zoo werd er in de *Kaapstad* uit rijke bijdragen een prachtig oefeninghuis, naar eene kerk gelijkende, opgerigt, waarin men meer dan eenmaal ter week *oefening* hield, die veel talrijker dan de gewone Zondags-Godsdienst bezocht werd. De Heer DE MIST achtte zich, op de klagten der Predikanten daarover, gehouden, deze eeredienst te *verbieden*. Over het regt of onregt zijner beſlisſing oordeelen wij liefst niet.

De aankomst van den Commisſaris-Generaal en den Gouverneur aan de *Kaap*, welke dezelve in 1803 van de *Engelschen* overnamen, zou voor deze volk-

---

ſtelijker, daar de man alle uitzigt op *tijdelijke* belooning mist, en op den duur onder vijanden van zijn vaderland en zijne Godsdienst verkeert.

planting een nieuw tijdvak van bloei hebben geopend, wanneer het *Nederlandsche* bezit niet met *drie* jaren reeds was geëindigd. De Heer DE MIST hield zich ijverig met de regeling der Kolonie op eenen beteren voet bezig, terwijl de Gouverneur JANSSENS dezelve doorreisde, maar bij zijne terugkomst in Julij de tijding van den vernieuwden oorlog ontving. Deze kon echter den Commisfaris-Generaal DE MIST niet weêrhouden van eenen togt door de Kolonie, ten einde zich in perfoon van hare behoeften en belangen te overtuigen, en die aan de Regéring mede te deelen. Er werd dus eene foort van karavaan, een reisgezelfchap van niet minder dan veertig menfchen (de krijgslieden, *Hottentotten* en flaven medegerekend) gereed gemaakt, bij hetwelk zich ook twee vrouwen bevonden. AUGUSTA DE MIST, dochter van den Commisfaris-Generaal, had haren reeds bejaarden vader (die zijne echtgenoote verloren had) niet alléén naar het tegenoverliggende Halfrond willen laten vertrekken. Zij had alle de genoegens in de hoffad, de vriendinnen harer jeugd, en vele gemakken des levens vaarwel gezegd, om haren vader op eene lange zeereis naar de *Kaap-Kolonie* te volgen. Doch dit was het niet alleen. De *Kaap-Kolonie* bood toen reeds, vooral federt de bezetting der *Engelschen*, vele te voren onbekende genoegens en uitfpanningen, die aan een negentienjarig meisje toch niet geheel onverfchillig zijn. Doch deze alle zeide zij thans voor eenen geruimen tijd vaarwel, om met haren vader de dorre, waterlooze woestijnen van *Afrika's* uithoek te paard te doorkruifen. Slechts éénе vrouwelijke gezellin ftrekte haar tot geleide, eene vriendin uit de *Kaapstad:* Juffrouw VERSVELD. Doch

Komst van den Commisfaris-Generaal de Mist en den Gouverneur Janssens aan de Kaap. Reis van den eerften naar de binnenlanden. Zijne dochter Augusta.

hetgeen nog meer bewondering verdient, is, dat gedurende den geheelen togt, die bijna *zes maanden* duurde, hij niet een' enkelden dag door deze meisjes vertraagd is geworden, hoezeer deszelfs moeijelijkheden en ontberingen, het beklimmen van hooge rotſen, eene zeer afmattende reis door woestijnen en het gebrek aan vele dier kleine, doch voor beſchaafde en welopgevoede vrouwen vooral onmisbare gemakken des beſchaafden levens, veelvuldige verpoozingen bij de weinige meer begunſtigde punten voor haar wenſchelijk ſchenen te maken. Maar behalve de ouderliefde dienden ook de talrijke voorwerpen eener vreemde grootſche natuur, die zij hier ontmoetten, en de vreemde zeden der inboorlingen, om haar vergoeding voor alle vermoeijenisſen te ſchenken, en ſtreelden haren rijkbegaafden geest. Gedurig te paard gezeten volgden de meisjes den trein, en wij vermelden, met wezenlijke zelfverheffing op ons volkskarakter, dezen lof, door een' vreemdeling aan een *Nederlandsch* meisje uit de hoogere ſtanden geſchonken (*).

Bijzonderheden dezer reis volgens Lichtenſtein. Karakter der Kolonisten.

De Heer DE MIST leide dus te paard, aan het hoofd van dit reisgezelſchap, eenen togt van bijna *negenhonderd* uren af. De bijzonderheden daarvan zijn ons vermeld door den *Berlijnschen* Natuurkenner LICHTENSTEIN, die, als huisonderwijzer bij den Gouverneur, deszelfs zoon als opvoeder, en tevens den Commisſaris-Generaal als Geneesheer verzelde. Wij verwijzen den lezer tot 's mans belangrijke reisbeſchrijving, ook daarom, dewijl hij, hoezeer een *Duitscher*, en deze zijne reis buiten allen *Hollandschen*

(*) LICHTENSTEIN's *Reizen*, I. D. bl. 9-21.

invloed geschreven hebbende, nogtans overal regt doet aan de *Kaapsche* boeren, die door BARROW zoo onwaardig ten toon gesteld — en ik mag zeggen *gelasterd* — zijn. Zoo stelt hij onder anderen eene der grootste beschuldigingen van den partijdigen en tegen *Nederland* zoo vooringenomenen *Brit* in het ware daglicht. De laatste had verhaald, dat deze landbewoners er *vermaak in schepten*, om het horenvee, de treкösfen, die hunne goederen naar of van de *Kaapstad* vervoeren, niet alleen met zweepslagen onmenschelijk te teisteren, maar zelfs, wanneer zij niet meer voort konden, met messen te grieven, en hun dus wonden van *zeven duim lang* en *twee duim diep* toebragten, die nogtans in *drie dagen* weder zouden genezen zijn. LICHTENSTEIN verklaart zulks ronduit voor onwaar, en zegt, dat misschien een enkeld, algemeen afgekeurd geval hier als regel wordt opgegeven. Op die zelfde wijze verdedigt LICHTENSTEIN den togt van den Commissaris-Generaal, even als den vroegeren des Gouverneurs naar de binnenlanden, met veel noodzakelijken omslag ondernomen, maar alle welke reizen door BARROW als weidsche praaltogten worden berispt. De *Duitsche* reiziger erkent, dat de *Hollanders* daarbij voor de aardrijkskunde nimmer groote veroveringen hebben gemaakt, maar bewijst tevens, dat het doel dier togten niet zijn kon, aan andere meer magtige volken het *belangrijke* der Kolonie te leeren kennen, en dus hunne buitendien reeds groote hebzucht nog meer op te wekken. Het kleine, en, wat het aantal van bewoners aangaat, zwakke *Nederland* moest hier eene andere staatkunde volgen dan groote Rijken, zoo als *Frankrijk* en *Engeland*, die hunne ontdekkingen zonder gevaar aan

het algemeen konden mededeelen, daar vooral de reuzenmagt van het laatfte in de Koloniën geene mededingers te vreezen had (*). Nog maakt LICHTENSTEIN de zeer belangrijke opmerking, dat men uit den mond van eenen Kolonist aldaar *nooit* een wanvoegelijk woord, *nooit* eenen vloek hoort, en dat het uiten daarvan, door de *Hollandsche* krijgslieden, hen zeer hinderde (†). Hoezeer hunne Godsdienftigheid foms in dweeperij mag ontaarden, zoo beftaat zij nogtans, en de reiziger befchouwt haar als de moeder der genoemde eigenfchap, waardoor de volkplanters zich van de lagere klasfen in 't Moederland zeer gunftig onderfcheiden. Ook vechtpartijen hebben hier nooit plaats. Zij begrijpen, dat flagen eenen vrijman en Christen onteeren. Daarentegen heerfchen er maar al te veel twisten, vooral over grenspalen der uitgeftrekte jagten en weilanden, en van de tien naaste buren zijn, volgens LICHTENSTEIN, zeker negen doodvijanden (§). Hunne afgelegenheid maakt hen ook doorgaans diep onkundig in alles, wat buiten het gebied des dagelijkfchen levens of der Godgeleerdheid ligt, en hunne overhelling tot het ruwe jagersleven wordt bij de veräfwonende volkplanters door hunne groote jagtpartijen buiten de grenzen der Kolonie, waar het wild door de traagheid of onhandig-

(*) LICHTENSTEIN (I. D. bl. 14. 128-130.) zegt te regt, dat de wreedheid van den *Kaapschen* boer (zelf al was zij geftaafd), in een enkeld geval van hooge noodzakelijkheid, wanneer *stilstaan* de beesten allen kon in den afgrond ftorten, nog minder onmenfchelijk is, dan het *angliseren* (ftaartaffnijden) der paarden, of doodjagen tot enkel vermaak.

(†) LICHTENSTEIN, I. D. bl. 182-211.

(§) *Ald.* bl. 209-211.

heid der *Boschjesmannen* zeer overvloedig is, ongemeen bevorderd. Hun haat tegen de *Boschjesmannen*, die deze mededinging dikwerf door verraderlijken moord des indringers wreken, wordt daardoor mede gefcherpt, en van daar hunne wreedheid tegen dit ongelukkige menfchenras, hetwelk, zelfs fchijnbaar getemd, foms de flaven en *Hottentotten* tot moord der huislieden aanzet, iets, waarvan LICHTENSTEIN een vreesfelijk voorbeeld verhaalt (*). Door deze zwervende levenswijs en de eenzaamheid, waarin hij zich bevindt, zijn alle gemakken des levens, van goede woningen, huisraad en eenigszins uitgezochte fpijzen, den volkplanter vreemd; de huizen zijn veelal ellendige hutten van een of twee flechte vertrekken, de ftoelen zonder leuningen; alle drank, behalve flecht water en flappe thee, alle voedfel, behalve fchapenvleesch, zijn er zeldzaamheden (†). Dit alles geldt nogtans alleen van de bewoners der verfte ftreken, zoo als de *Rogge-* en *Bokkeveldert*; hoe meer men het binnenfte der volkplanting en vooral de *Kaapstad* nadert, des te meer vindt men de aangenaamheden des levens, en eindelijk zelfs zekere weelde. De *Hollandsche* zindelijkheid verloochent zich echter ook niet in de verst afgelegene ftreken. De vruchtbaarheid

(*) Het huisgezin van COETZÉ, aan de *Korenlandskloof*, uit vader, moeder, zoon en dochter bestaande, werd zoo eens op het wreedaardigst vermoord; flechts de fchoondochter, die hoog zwanger was, werd — zoo 't fcheen uit eenig medelijden — voor eene poos gefpaard, doch zou ook nog vermoord zijn, ware zij niet door de Kolonisten ontzet en de moorders gegrepen. Eene ongehuwde zuster ontfnapte. LICHTENSTEIN, I. D. bl. 196-200. (†) *Ald.* bl. 205-207.

der vrouwen is er verbazend; onze reiziger telde eens uit vijf huwelijken eenenvijftig kinderen bijeen; er waren buitendien nog elf overleden, en men kan door elkander gerust ieder huisgezin op tien kinderen rekenen (*).

Koloniën der Moravische broederen en van van der Kemp.

Het reisgezelschap kwam ook aan de *Hernhutsche* of *Moravische* broeder-kolonie aan de *Bayiaanskloof*, naderhand *Gnadenthal* genoemd, en was verrukt over derzelver geregelde inrigting, daar de inboorlingen niet alleen tot de troostrijke waarheden des Christendoms, maar ook tot burgerlijke beschaving en nuttige werkzaamheid werden aangespoord. Anders was het te *Bethels-dorp*. De Gouverneur JANSSENS had op zijne vroegere reis reeds den Zendeling in de gunstbewijzen, hem door de *Engelsche* Regéring geschonken, bevestigd, doch hem tevens aangespoord, zijne leerlingen wat meer aan arbeid te gewennen, en dus de vruchten der beschaving, die altijd het Christendom volgt, te doen smaken. Op zijnen togt door de Kolonie kwam ook de Heer DE MIST in deze vestiging, en werd door den Heer VAN DER KEMP bezocht. De bijeenkomst was vriendschappelijk, en ging gepaard met herinneringen aan het gelijktijdig verblijf der thans in loopbaan zoo verschillende mannen, te *Leijden*, van den Commissaris-Generaal als student en van den Zendeling als krijgsman, die elkander thans na 36 jaren in dezen uithoek der Aarde ontmoetten. DE MIST vond den toestand der Zendelingen, even gelijk dien der *Hottentotten* onder hun opzigt, van alle uiterlijke welvaart ontbloot; en de eersten weinig bekommerd, zoowel om de werk-

(*) LICHTENSTEIN, I. D. bl. 220.

zaamheid en den vooruitgang in beschaving, als om de zindelijkheid der laatstgenoemden. Het schijnt uit onderscheidene van verschillende kanten ingekomene berigten niet te loochenen, dat er tusschen VAN DER KEMP en de Kolonisten, vooral de zoogenoemde *patriotten* onder dezelve, eene verwijdering bestond, die grootendeels moet worden toegeschreven aan de zucht van den Zendeling voor de *onafhankelijkheid* der *Hottentotten*, welke met het verlangen der *Kapenaars*, om hen tot hunne dienst te gebruiken, in tweestrijd was. Van daar dan ook, naar het schijnt, de meerdere overhelling van VAN DER KEMP tot de *Engelsche* Regéring, die, om eigenbelangs wille, de *Hottentotten* begunstigde. Het was daarom, dat hij in 1805 deel had, of althans beschuldigd werd van deelneming, aan eenige onlusten, waarschijnlijk der *Hottentotten* tegen de Kolonisten, die, naar zijn zeggen, hem den *oven der beproeving zevenmaal heeter stookten dan naar gewoonte*, een lijden, 't welk vooral daaruit ontstond, dat de *Hottentotten door monsters, die zich Christenen noemden*, mishandeld werden. Dit stond denkelijk ook in verband met de onwilligheid der *Hottentotten* van VAN DER KEMP, om zich tot de krijgsdienst tegen de *Engelschen* te laten gebruiken; een aantal verliep met geweer en wapenen, en zeide, toen men hen met goede woorden terug zocht te brengen, met de zonderlingste verwarring van denkbeelden: „Wij behooren tot het *Bataillon* van JEZUS, en de Heer VAN DER KEMP is onze Generaal. Wij hebben met den Generaal JANSSENS niets te doen." Zij vuurden zelfs op de afgezondene manschappen, die hun vreedzaam toespraken, en kwetsten eenen derzelven gevaarlijk. Waar-

ſchijnlijk zou de zaak (denkt LICHTENSTEIN) voor VAN DER KEMP niet gunſtig zijn afgeloopen, wanneer de tweede komst der *Engelschen* aan het regtsgeding geen einde gemaakt had, zonder 't welk denkelijk zijne kleine volkplanting meer naar het midden der *Kaap-Kolonie* zou verlegd zijn geworden (*).

De Gouverneur-Generaal Janſſens bij de Kaffers.

De Commisſaris-Generaal naderde thans het *Kafferland*, alwaar reeds vroeger door den Gouverneur JANSSENS pogingen tot bevrediging waren aangewend. Treurig was de toeſtand des lands, waar de *Kaffers* het rooven en plunderen wel hadden nagelaten, maar alleen uit vrees voor de nieuwe vesting (*Fort Frederik* aan de *Algoa-baai*), en omdat er ook over 't geheel niet meer te plunderen was. Doch ook de ontmoedigde Kolonisten durfden daarom hunne verwoeste woningen niet weder opbouwen, maar zwierven bij honderde huisgezinnen rond als *Nomaden*, of zochten het genadebrood bij hunne vrienden. Echter deed het ophouden van dadelijkheden allengs de verbittering bekoelen, en de harten meer neigen tot woorden des vredes. Eene bezending der Kolonisten had den Gouverneur JANSSENS om zijne perſoonlijke tegenwoordigheid, als het beste middel tot dien vrede, verzocht. Indedaad was hij reeds den 8ſten Mei 1803 aan de *Algoa-baai* verſchenen, had zekeren FERREIRA, die door zijne ſnoodheid veel had bijgedragen tot den oorlog met de *Kaffers*, in hech-

(*) LICHTENSTEIN's *Reizen*, I. D. bl. 474-480. *Voorrede* III. D. bl. XIV. Zie ook de zonderlinge, en bijna godslasterlijke taal der *Hottentotten*, uit eenen brief van den Commisſaris-Generaal DE MIST aan den Heer GOEDE, vertaler van LICHTENSTEIN, in genoemde *Voorrede*, bl. XLIII. maar ook de verdediging van GOEDKOOP, VI-XXVI.

tenis genomen, en zoowel de Opperhoofden der ſtroopende *Kaffers* (vijanden van hunnen Koning GEIKA) als die van twee rondzwervende ſtammen der *Hottentotten*, die zich met dezelve tot kwaaddoen vereenigd hadden, tot eene vredelievende bijeenkomst uitgenoodigd. In deze bijeenkomst verſcheen vooral zekere KLAAS STUURMAN, een belhamel der opſtandelingen, wien de Gouverneur tot onderwerping zocht te nopen met de verzekering, dat er reeds nieuwe wetten voor de *Hottentotten* waren ontworpen, die hen van eene goede behandeling in de dienst der Christenen verzekerden. De meesten onderwierpen zich werkelijk, en gingen als landbouwers in dienst der kolonisten, of als krijgslieden in dien des lands over. STUURMAN bleef zijn zwervend, onafhankelijk leven voortzetten, en kwam nog in dit zelfde jaar op de jagt om het leven.

Minder gemakkelijk werd de vrede met de *Kaffers* geſloten. Na eenige onderhandelingen werd er een mondgeſprek van den Gouverneur met de Opperhoofden aan de *Zondagsrivier* vastgeſteld. Vooraf werd de Gouverneur, op zijnen togt derwaarts, door eenen troep kolonisten onder den braven RENSBURG verwelkomd; zij betuigden hunne hartelijkſte vreugde over de herſtelling der *Nederlandsche* Regéring, doch werden door den Gouverneur tevens oplettend gemaakt op de deerlijke gevolgen hunner woelzieke geaardheid, oneenigheid en gebrek aan toegevendheid. Wantrouwen, niet zoo zeer op de *Hollanders*, als op hunnen eigen' Koning GEIKA, aan wien zij vreesden overgeleverd te zullen worden, deed de oproerige Opperhoofden der *Kaffers* zeer aarzelen, om tot het voorgeſtelde vredesverdrag toe te treden. Zij wilden daarom ook

niet het grondgebied der Kolonie verlaten en over de groote *Vischrivier* huiswaarts keeren, vóór dat zij in ſtaat waren den Koning gewapend te ontmoeten. Vooral waren zij vertoornd op en beſchroomd voor den *Hollander* BUYS, die naar GEIKA gevlugt was. Deze, deszelfs vertrouweling, werd geacht de grootſte vijand der gevlugte Opperhoofden te zijn. De Gouverneur eischte nu van die Opperhoofden teruggave aller *Hottentotten*, ſlaven of *Nederlanders*, die zich bij hen bevonden, en uitwisſeling tegen de genomene kinderen der *Kaffers;* zoo lang zij nog op het grondgebied der Kolonie mogten blijven, of ook na hunne verwijdering (waarop men zeer aandrong), zouden zij geene eigen wraak mogen plegen, maar de beleedigingen bij de koloniale Opperhoofden inbrengen, gelijk de Kolonisten zich wederkeerig, in zulk een geval, aan de hoofden der *Kaffers* zouden wenden. Het kwam op die voorwaarden tot vrede, maar niet tot ontruiming der Kolonie. Wel liet de Gouverneur zijne bemiddeling bij GEIKA aanbieden, en ging zelf naar het *Kafferland*, waar hij de belangrijke zamenkomst met dezen voor *Europische* beſchaving niet ongevoeligen Vorst hield, die LICHTENSTEIN uitvoerig verhaalt (*). Het oogmerk werd bereikt, en BUYS, die aan de afgevallen *Kaffers* een doren in 't oog was, werd mede naar de Kolonie genomen. Hij had de *Engelschen* aan GEIKA voorgeſteld als *Boschjesmannen ter zee*, die den *ouden Heer Compagnie* zijne *veeplaats* (de Kolonie) ontweldigd hadden. De Kafferkoning beſchouwde de *Engelschen* dus als zeeroovers, en kon niet begrijpen, hoe men *door*

(*) LICHTENSTEIN, II. D. bl. 176–194.

eene vreedzame overeenkomst met zulk een volk de volkplanting terug had bekomen (*).

De Commisfaris-Generaal de Mist bij de Kaffers. Nieuw drostambt Uitenhage.

Na de bevrediging bleven nogtans de misnoegde Opperhoofden in 't land, en zeer ten laste der Kolonisten, die zij nu onder fchijn van vriendfchappelijke bezoeken uitmergelden, of zelfs in 't geheim van hun vee beroofden. De vertoogen van den Kapitein ALBERTI, eenen *Duitscher*, die ons een zeer goed verflag van de *Kaffers* gegeven heeft, baatten niet. De Heer DE MIST kwam nu zelf als Commisfaris-Generaal, in deze landftreek, en vond aan de groote *Zwartkoprivier*, die vlak op den 34. Gr. Z. B. en op 43. O. L. in zee valt, zulk eenen overvloed van levensmiddelen, die bij gebrek aan uitvoer voor de inwoneren nutteloos waren (een vette os kostte zes of acht rijksdaalders, en een fchaap een halve), dat hij alhier een nieuw *Drostambt*, onder zijnen familienaam *Uitenhage*, aanleidde, 't welk het middelpunt omvatte van een nieuw District, dat den zuidoosthoek der Kolonie van de *Winterhoeksbergen* tot de groote *Vischrivier* zou beflaan. In plaats der al te uitgeftrekte pachthoeven befloot men nu, het nog onbebouwde of onbewoonde in kleinere ftukken land of zoogenaamde *erven* uit te geven; een maatregel, die in alle opzigten aan de verwachting voldeed, daar de al te groote uitgeftrektheid der bezittingen aan de Kolonie veel bijdroeg, om haren bloei te verhinderen (†).

Het was aan de groote *Vischrivier*, dat de bijeenkomst met den *Kafferkoning*, en, zoo mogelijk,

---

(*) *Jan Compagnie* is een naam, die dikwerf door afgelegene *Indische* en *Afrikaansche* volken aan de Maatfchappij, als ftaande onder een' onbepaalden Regent, werd gegeven.

(†) LICHTENSTEIN, II. D. bl. 204.

ook met zijne afgevallene onderdanen zou plaats hebben, welke de Commisſaris-generaal met hem hoopte te verzoenen. Doch GEIKA deed hem eerst verzoeken, de rivier iets verder af te trekken, omdat hij zich niet van zijn volk verwijderen kon, en toen dit nu geſchied, en men den ſtroom dertig uren verre zuidwaarts langs was getrokken, deed GEIKA zich weder verontſchuldigen, omdat hij hoop had, de afgevallene Hoofden, behalve den onverzoenlijken SAMBEH, voor zich te winnen. Deze herhaalde teleurſtelling deed den Commisſaris-Generaal echter beſluiten, de waardigheid der *Hollandsche* Regéring aan geene nieuwe te wagen; hij liet dus den Koning der *Kaffers* zijn misnoegen te kennen geven, en hem weten, dat hij nu de voor hem beſtemde geſchenken verbeurd had; nogtans vermaande hij hem tot menſchelijkheid en zachtheid omtrent zijne onderdanen, die zich nu weder aan hem wilden overgeven. Indedaad werd kort daarna de vrede tusſchen GEIKA en twee zijner afvallige onderdanen geſloten; alleen SAMBEH bleef binnen de grenzen van de volkplanting, en was noch door beloften, noch door bedreigingen van daar te verwijderen. Met geweld zulks te beproeven, daartoe was men te zwak, en moest dus deze ongebedene en zeer onwelkome gasten in de Kolonie dulden, tot dat de tweede komst der *Engelschen* hen daaruit eindelijk verdreef (*).

De Mist te Achterbruintjes-hoogte.

De Heer DE MIST begaf zich dus naar het noordoostelijke District der Kolonie, *Graaf Reinet*, vroeger het brandpunt des opſtands. Op den togt derwaarts kwam men aan *Achterbruintjes-hoogte*, wel-

(*) LICHTENSTEIN, II. D. bl. 229-252.

eer bij uitſtek bloeijende door de veeteelt, en ongeloofelijk rijk aan rundvee, paarden en ſchapen, doch door den oorlog thans grootendeels woest liggende. De inwoners, zeer afkeerig van de *Engelschen*, en de nieuwe denkbeelden nopens vrijheid, maar tevens het oude vaderland hartelijk toegedaan, hebben de beſchuldiging des reizigers BARROW niet kunnen ontgaan, dat zij eene bende landloopers en gelukzoekers waren. Maar van dezen blaam heeft de meer onzijdige *Duitscher* LICHTENSTEIN hen gezuiverd, en aangetoond, dat zij, even zoo goed als andere *Kaapsche* boeren, meestal afſtammen van *Kaapsche* familiën. Zij waren echter natuurlijk, door hunne afgelegenheid van de hoofdſtad, 't geen hen van alle middelen tot beſchaving verwijderde, alsmede door de plaatſing op eenen moeijelijken voorpost, tegen de *Kaffers* ten oosten en de *Boschjesmannen* ten noorden, welligt eenigermate verwilderd; althans hun wrevel tegen de laatſten kende geene palen, daar deze, niet te vreden met dieſtal van vee en moord der herders, meermalen groote kudden, zonder eenig nut voor zich zelve, vernielden. LICHTENSTEIN ſtond verbaasd over de dorheid dezer ſtreken (die nogtans zoo rijk zijn aan vee), alwaar het ſomtijds in geene drie maanden regende, en waar men noch lommer noch drinken vond; en hij verwonderde zich, hoe men hier, in dorgeſchroeide velden, door roofzieke wilde menſchen en dieren omringd, kon verkiezen zijn leven te ſlijten!

Graaf Reinet, waar het reisgezelſchap thans aankwam, was eerst in 1786 aangelegd door den Gouverneur VAN DE GRAAFF, die het naar zich en zijne echtgenoote, geborene REINET, den dubbelden

Te Graaf Reinet. Toeſtand van dat gewest.

naam gaf (*). Het dorp bestond uit niet meer dan twintig woningen en eene kerk, en toch is het de hoofdplaats van een Landdrostambt. De Commissaris-Generaal vond er maar al te vele sporen van het deerlijkste verval, puinhoopen van huizen, door de *Hot-*

(*) De Gouverneur VAN DE GRAAFF was, volgens den *Franschen* Zeeofficier en reiziger DE GRANDPRÉ, Kolonel van de Genie in *Nederlandsche* dienst, en werd daarop tot Gouverneur van de *Kaap* aangesteld. Hij regeerde de Kolonie met zachtheid en billijkheid, ontving alle vreemdelingen met welwillendheid, deed hen den *Hollandschen* naam eerbiedigen, en beschermde hen, wanneer zij in de Kolonie waren. Onder hem waren de ingezetenen minder aan kleine tirannen en aan de *bureaucratie* overgeleverd; de handel nam toe, de burgerij won in aanzien, er werden goede middelen tot verdediging beraamd, en de stad eenigermate bevestigd. Als krijgsbouwkundige had VAN DE GRAAFF daartoe de noodige bekwaamheid. Doch dit werd door de vijanden des Gouverneurs bij de Bewindhebberen der Maatschappij als geldverspilling aangebragt, en hij bekwam bevel, de begonnen werken te staken. De Stadhouder (WILLEM V.) hield hem echter de hand boven 't hoofd; hij voltooide de batterij *Amsterdam*, leide die van *Chavoune* aan (beide tot beheersching der reede), en deed het fort *Coehoorn* voortzetten. Daar juist destijds de twisten tusschen de Stadhouderlijke en Staatspartij op het heetst waren, zal het deze laatste niet moeijelijk gevallen zijn, den Gouverneur, in spijt des Stadhouders, terug te roepen. Hij kwam terug, en wist door zijne verdediging zijne vijanden te doen verstommen. Men liet hem den titel en zelfs de bezoldiging van Gouverneur der *Kaap de Goede Hoop*, maar hij leide alles neder, en werd weder Overste der Genie in 's lands dienst. Van dien tijd af begon de *Kaap* zigtbaar te vervallen. Dus ten minste spreekt DE GRANDPRÉ (*Voyage à la Côte occidentale d'Afrique*, T. II. p. 159-162.), en zijn verhaal heeft, naar den toenmaligen staat van het Moederland en den lateren der Kolonie te oordeelen, vele waarschijnlijkheid vóór zich.

tentotten in *Engelsche* dienst, die tot zelfverdediging uit hunne caserne op de opstandelingen vuurden, vernield, terwijl echter ook die caserne platgeschoten werd. Hier had grootendeels plaats, hetgeen BARROW van de bewoners van *Achterbruintjeshoogte* gezegd had; de bevolking bestond er uit een zamenraapsel van gelukzoekers, te slecht voor de *Kaap*, twistziek en onbeschaafd. Vroeger hebben wij reeds den opstand dezer lieden tegen de *Nederlandsche* en *Engelsche* Regéringen beschouwd. De Gouverneur JANSSENS kwam na zijnen togt door het *Kafferland* ook in dit distrikt, doch vond er den toestand zoo jammerlijk verward, de ligchamelijke, verstandelijke en zedelijke welvaart der ingezetenen zoo deerlijk verachterd, de vijandelijkheden van burger tegen burger zoo ingeworteld (daar iedere Kolonist elk, zelfs onbedacht, beleedigend woord zich door schriftelijke getuigenissen liet bevestigen, om soms na vele jaren nog den beleediger een regtsgeding aan te doen), en de stapels klagten daardoor zoo onoverzienbaar, dat hij geene kans zag, die te vereffenen, slechts voorloopig eenige orde op den loop der dingen stelde, en de geheele beslechting der zaak aan den Commissaris-Generaal overliet. Deze stelde vooreerst eenen bekwamen en standvastigen Landdrost, STOCKESTRÖM, over *Graaf Reinet* aan; gaf hem kundige medehelpers; deed de vervallen gebouwen en ook de kerk, die beurtelings tot vesting, caserne en slot gediend had, herstellen; zorgde voor het beroep van eenen predikant (jaren lang was die post onvervuld geweest), en voor goede schoolmeesters; ruimde de zigtbare sporen der onlusten uit den weg; haalde de inwoners door alle mogelijke middelen tot onderlinge verzoe-

ning over; en dus gelukte het hem, zoo al niet de geaardheid der menfchen te veranderen, ten minfte de uitbarfting hunner vijandfchap voor te komen (*).

Toeftand der Bosch-jesmannen.

Wij zullen omtrent den verderen togt van den Commisfaris-Generaal korter zijn, daar dezelve minder betrekking had tot de algemeene belangen der volkplanting. Alleen kwam men daarop nog bij de diep gezonkene natie der *Boschjesmannen*, die JANSSENS ook reeds vroeger, even als BARROW, bezocht had, maar nog meer dan DE MIST in hun eigenlijk vaderland aan de *Zeekoe-rivier*, waar zich eerst federt 1790 eenige volkplanters ophielden. Hier heerscht de oorlog van allen tegen allen; de *Boschjesman*, oorfpronkelijk geen bewoner van de ftreken, thans door de Kolonisten bezet, komt door den honger gelokt in dezelve, en, niet te vreden met te rooven of voor zijne behoefte te dooden, vernielt hij ook alles, wat hem in handen valt. Dit wekt natuurlijk bij den *Kaapschen* veehoeder de hoogfte verbittering, en van daar, dat een *Boschjesman* bij hem, even als bij de *Kaffers*, flechts een wild dier is, hetwelk hij met niet meer wroeging doodt, dan een' panther of leeuw (†). Het was den Generaal JANSSENS gelukt,

(*) LICHTENSTEIN, t. a. pl., bl. 252–256. 269. 270. 287–294.

(†) LICHTENSTEIN, III. D. bl. 100–106. Uit de naauwkeurige en onzijdige opgaven des *Duitschen* reizigers beoordeele de lezer de volgende taal van den *Franschman* DE GRANDPRÉ (*Voyage etc.* T. II. p. 181. *etc.*). *Lorsque la race anéantie* (*!!*) *des Hottentots n'offrait plus qu'un trop petit nombre de victimes à la fureur des Hollandais, ces derniers se trouvèrent voisins d'un peuple, nommé Boschis ou Boschisman, à peu près semblables pour les traits, les mœurs, les usages, à celui qu'ils venaient de détruire. Ils ne balancèrent pas à l'attaquer. Celui-ci, plus brave, plus énergique, se défendit et*

door vredelievende toefpraken en bemoeljingen de genegenheid van dit volk te winnen, hen tot eene menfchelijke levenswijs over te halen, en ook de Kolonisten eenigzins met hen te verzoenen. In het volgende jaar (1804) was de verftandhouding der beide volken nog volkomen. Eere zij der *Nederlandsche Kaapsche* Regéring, die, met veel menfchelijker en ruimer gevoelens dan het vroegere Beftuur der O. I. Maatfchappij bezield, zulk eene verandering, al was zij dan ook maar gedeeltelijk, had tot ftand gebragt (*). De Commisfaris-Generaal keerde nu weder over het *Sneeuwgebergte* door de woestijn *Karroe*, de distrikten *Zwellendam* en *Stellenbosch* naar de *Kaapstad* terug, alwaar hij, na eene afwezigheid van 167 dagen, en na

quelquefois se vengea cruellement. Delà cette haine implacable avec laquelle on le poursuivit. Ce fut alors qu'on vit se réproduire cet instinct de cruauté, qui anima les compagnons des Cortès, des Pizarre. Boschjesmannen of *Belgen*, alles is goed genoeg, om de *Hollanders* te doen lasteren!

(*) De eigenlijke befchaving of liever *temming* der *Boschjesmannen*, is men echter aan de onvermoeide pogingen der Zendelingen verfchuldigd. Onder den Landdrost van het nieuwe distrikt *Tulbagh*, VAN DE GRAAFF, werd een togt ondernomen tot volkomene bevrediging der *Boschjesmannen* met de Kolonisten; een allezins menschlievend doel, waarin men echter, helaas! niet geflaagd is; alsmede tot ontdekking van meer afgelegene Natiën, de *Betchuana's*, hetwelk beter gelukte. LICHTENSTEIN, die door den Gouverneur JANSSENS mede bij dezen togt werd aangefteld, heeft daarvan in het vierde Deel zijner *Reize* een voortreffelijk berigt gegeven, waarvan ons beftek ons verbiedt, hier meer te zeggen. Lezers, welke die reis niet bezitten, kunnen, omtrent de hier bedoelde landen en volken, nadere berigten vinden in mijn *Afrika, ten vervolge op* ZIMMERMAN, I. D. bl. 122-158. alwaar het een en ander is medegedeeld nopens de weldadige verrigtingen der *Nederlandsche* en *Engelsche* Zendelingen.

400 *Duitsche* mijlen te hebben afgelegd, den 23sten Maart 1804 aankwam.

De Kaap door de Engelschen weder bemagtigd.

Ondertusschen had de hervatting van den oorlog in *Europa* den Gouverneur JANSSENS met den meesten ijver maatregelen doen bij de hand nemen, om de volkplanting tegen eenen verwachten aanval der *Engelschen* te verdedigen. Een gedeelte der bezetting moest wel tot versterking naar *Batavia* worden gezonden, en daardoor was dezelve tot 2000 man verminderd, maar men volgde daarom het voorbeeld der *Engelschen*, door *Hottentotten* in de krijgsdienst te oefenen, en daaruit eenen troep te vormen, die, op den *Europischen* voet ingerigt, des noods met de gewapende Kolonisten en burgers kon mede strijden. Na den regentijd van 1805 (onze zomermaanden) stelde de Generaal het plan in het werk, om, tegen den gevreesden aanval en de inneming der onhoûbare *Kaapstad*, eene stelling te versterken, die de gemeenschap des vijands met de vruchtbare Oosterstreek der Kolonie onmogelijk maakte. DE GRANDPRÉ had reeds voorgeslagen, alles wat voor handel en zeewezen diende, aan de *Kaapstad* te laten, maar het noodige voor de landmagt, zoo als magazijnen, tuig- en werkhuizen, benevens de Hooge Regéring, in eene binnenlandsche *Hoofdplaats*, buiten het bereik eener vloot, hetzij in *Stellenbosch* of *Zwellendam*, te vestigen (*). Althans de Generaal JANSSENS begreep een' post in de binnenlanden te moeten aanleggen. Niets werd daartoe zoo geschikt geoordeeld, als het gebergte ten Oosten van het *Kaapsche* Schiereiland, bekend onder den naam van *Hottentotsch-Holland*. Een

(*) *Voyage* DE GRANDPRÉ, T. II. p. 236. 237.

pas of kloof door hetzelve werd dus versterkt, onder het opzigt van den Kapitein der Artillerie, PARAVICINI DI CAPELLI en achter denzelven, in de *Zoetemelks-vallei*, leide men magazijnen van krijgsvoorraad en levensmiddelen aan; iets, hetwelk door den ongemeen slechten oogst des jaars 1804 uitermate moeijelijk viel. Te *Zwellendam* werd een kruidmagazijn en een *Laboratorium* aangelegd (*). Deze voorzorg was niet overtollig. Terwijl de *Nederlanders* ijverig bezig waren met het maken van schikkingen tot verbetering van den toestand en het beheer der Kolonie, en tot dat einde, gelijk het oostelijke distrikt *Graaf Reinet* door het distrikt *Uitenhage*, dus ook het al te uitgebreide westelijke distrikt *Stellenbosch* in tweeën splitsten, waarvan het noordelijke gedeelte den naam van den verdienstelijken Gouverneur-Generaal TULBAGH ontving (†), maakten de *Engelschen* eene vloot tot onderwerping der Kolonie, waarvan zij bij ondervinding de waarde hadden leeren kennen, gereed. Eindelijk verscheen, nadat de Kolonie naauwelijks drie jaren weder in handen der *Nederlanders* geweest was, den 4den Januarij 1806 deze vloot, drieënzestig zeilen, onder *Sir* DAVID BAIRD en den Admiraal POPHAM, sterk, tusschen het *Robben*-eiland (hetwelk vlak voor de *Tafelbaai* ligt) en de kust. Vergeefs trachtten de zwakke *Hollandsche* troepen aldaar de landing te beletten; zij weken terug naar het hoofdleger, hetwelk op den 8sten Januarij aan de gelande *Engelschen* een slag leverde, die verloren werd, en op den volgenden dag de overgave der *Kaapstad* ten gevolge

---

(*) LICHTENSTEIN, III. D. bl. 212–216. 221. 248. 249. 256.
(†) Zie III. D. 1. St. bl. 264. 265.

had; een bataillon *Waldecksche* troepen viel daarbij in handen des vijands. De Gouverneur JANSSENS trok daarop met zijne kleine magt van 1500 man naar het gebergte van *Hottentotsch-Holland* terug, achter 't welk de vroeger vermelde ſchikkingen waren getroffen. Hier was hij ook van voren (uit het westen) volkomen veilig, doch ſtond bloot om uit het noorden, van den kant van *Tulbagh*, te worden omgetrokken. Het is waar, dat de zoogenaamde *Houhoek* ten oosten nog een punt van vereeniging bood, doch de kleine vlakte tusſchen dezen hoek en de kloof van *Hottentotsch-Holland* kon op den duur geene levensmiddelen verſchaffen, zelfs aan den kleinen troep van JANSSENS. De *Engelschen* ſtelden ook een eervol verdrag voor, en boden de overvoering naar *Holland* aan, zonder van krijgsgevangenſchap te reppen. Daar men nu toch de hoofdſtad verloren had, van de achterlanden door het omgetrokkene veel talrijker leger was afgeſneden, en dus niets meer tot welzijn der Kolonie kon doen, was het beſluit des Generaals, om de overgave der Kolonie te kiezen boven den nutteloozen hongerdood (want ook de zee was geſloten door de *Engelsche* vloot), geenszins te laken. Den 5den Maart 1806 verliet de Generaal JANSSENS de volkplanting, en later werden de troepen op zeven kartelvaartuigen ingeſcheept (*). De tijding van het verlies der Kolonie kwam in *Nederland* aan omtrent eene maand, vóór dat de Republiek zelve te gronde ging, en vervangen werd door het *Fransche* Koningrijk *Holland* van LODEWIJK NAPOLEON. Sedert is de *Kaap* ſteeds in handen der *Britten* ge-

(*) LICHTENSTEIN, IV. D. bl. 408-412.

bleven, wat hunne magt over de ligchamen der bewoners betreft, niet wat aangaat hun gezag over de gemoederen; neen, de *Kapenaar* is nog *Hollander* in zijn hart, en neemt in alle de blijde zoowel als treurige gebeurtenisfen, die het oude vaderland treffen, hartelijk deel.

Snoode berooving der Afrikaanfche Visfcherij Societeit.

Te midden der drift voor nieuwe ondernemingen en der vrolijke hoop op een langdurigen vrede, die het kortftondige verdrag van *Amiëns* den *Nederlanders* had ingeboezemd, was ook eene *Afrikaansche Visscherij-Societeit* aan de *Kaap de Goede Hoop* opgerigt; waaraan de Regéring echter bedongen had, dat de *Kaapsche* ingezetenen zouden deel mogen nemen, terwijl de Maatfchappij wederkeerig de *Groenlandsche* visfcherij zou onderfteunen. Inderdaad kwam deze Maatfchappij reeds in 1802 tot ftand, om in het volgende jaar hare ondernemingen te beginnen. De Commisfaris-Generaal DE MIST toonde zijne groote infchikkelijkheid, door het verzoek aan de Maatfchappij, om eene *Engelsche* gelijkfoortige inrigting, die gedurende het bewind dier Natie beftaan had, ten duurfte over te nemen. Toen echter de *Britsche* Regéring aan de *Kaap* herfteld was, begingen de *Engelschen* een' roof, nog fnooder dan dien, welken zij in 1781 op *St. Eustathius* hadden gepleegd. Bij de *Capitulatie* der *Kaap* was de onfchendbaarheid van alle bijzonder eigendom volkomen gewaarborgd. Doch naauwelijks waren de *Nederlandsche* troepen vertrokken, of de *Engelschen* verklaarden alle de eigendommen der *Afrikaansche Visscherij-Societeit* verbeurd, als ftaande door het verleende oktrooi in betrekking tot de Regéring! Dus hernamen zij ook het hun zoo duur afgekochte eigendom der *Engel-*

sche Maatschappij nu met geweld, en beroofden tevens hunne eigene onderdanen, de *Kapenaars*, die deel daarin hadden genomen! Het eene zoowel als het andere werd verbeurd verklaard, en ook later, schoon JANSSENS op zijn woord van eer verklaarde, dat hij het eigendom dier Maatschappij in het verdrag mede bedoeld had, deze roof noch teruggegeven, noch zelfs tegen *Engelsche* eischen op *Java* verrekend (*).

Weinige bekendheid der gebeurtenissen in Indië van 1802 tot 1808.

De gebeurtenissen, sedert 1802 tot 1808 in *Indië* voorgevallen, zijn weinig bekend. Met reden beklaagt zich daarover een verdienstelijk jeugdig schrijver uit *Batavia* over dit onderwerp (†). „Het is te bejammeren," zegt hij, „dat het tijdvak van 1795 tot „1808, zoowel wat den toestand van het eiland *Ja-„va*, als dien der overige O. I. bezittingen der *Ne-„derlanders*, betreft, in vele opzigten nog onbe-„kend, ten minste zoo weinig opgehelderd en uiteen-„gezet is, dat men niet dan met moeite over den „waren toestand dier landen in dien tijd kan oor-„deelen. Men weet slechts het algemeene." Het heeft ons niet mogen gebeuren, dien sluijer op te ligten. Wij zullen dus slechts die weinige bijzonderheden, welke wij hier en daar hebben kunnen opzamelen, den lezer mededeelen.

De Gouverneurs-Generaal Overstraaten, Sieberg en Wiese.

Wanneer wij eenen Schrijver mogen gelooven, die zelf op *Batavia* zoowel als aan de *Kaap* Regeringsposten bekleed heeft, doch daarbij van *Engelschge-*

(*) OUWERKERK DE VRIES, *Verhand. over den Nederl. Koophandel, uitgegeven door de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem*, bl. 46. 59. 70.

(†) P. MIJER, *Dissertatio Hist. Politica de Commercio et internæ Administrationis forma Possessionum Batavorum in India Orientali*, Amst. 1832, p. 120. *Not.*

zindheid niet is vrij te pleiten (*), zoo waren zoowel de Heer OVERSTRAATEN, als zijn opvolger sedert 1801, de Heer SIEBERG (welke laatste reeds onder ALTING de landvoogdij van *Java's* Noordoosthoek, en naderhand den post van Directeur-Generaal bekleed had), bij hunne aanstelling tot Gouverneurs-Generaal reeds tot de tweede kindschheid vervallen (†); daar zij, volgens de bestendige gewoonte der bevordering van de *oudste* leden, hunne aanstelling alléén aan dien rang, door den tijd verkregen, te danken hadden. Van OVERSTRAATEN is ons vroeger een gunstiger getuigenis voorgekomen, doch POLANEN beweert, dat men de bekwaamheden van eenen Gouverneur-Generaal, aan, veeltijds niet dan schijnbare, bezuinigingen toetste. Zeker is het althans, dat beide Gouverneurs-Generaal weinig of niets verrigt hebben. Na het vertrek van SIEBERG werd in 1805 de Heer WIESE tot Gouverneur-Generaal aangesteld. Men verzekert, dat hij last ontving, om in het algemeene bestuur van zaken niets te veranderen, maar alles op den ouden voet te behandelen, tot dat in het vaderland dien aangaande nader zou zijn besloten. (Zou dit bevel, indien het ontwijfelbaar echt was, niet de beste verdediging van WIESE's twee voorgangers zijn, die zekerlijk denzelfden last hadden ontvangen?) Trouwens wij zagen het reeds: de omwentelingskoorts was in *Nederland* sedert 1800 tot bedaren gekomen; het *Staatsbewind* van twaalf leden zocht zoo veel mogelijk van het oude te bewaren,

(*) POLANEN, *Brieven over het bestuur der Koloniën*, bl. 15. 16.

(†) De namen staan niet in den tekst uitgedrukt, maar zijn in mijn exemplaar, waarschijnlijk door den Auteur zelven, met potlood op den kant geplaatst.

en dit zelfde lag, na de treurige hervatting der vijandelijkheden, in de bedoelingen van den Raadpensionaris SCHIMMELPENNINCK. Er was, in navolging van *Frankrijk*, reeds maar al te veel afgebroken; men wilde nu liever, 't geen nog ſtond, overeind houden. Daarenboven was het tijdſtip zelfs voor goede en nuttige veranderingen ongunſtig. Nog altijd woedde de oorlog met *Engeland*, en tot grondige herſtelling van het *Indische* ſtelſel ſcheen de vrede, die de onbelemmerde gemeenſchap tusſchen het Moederland en de Koloniën alléén kon herſtellen, noodzakelijk. WIESE werd ook ſlechts bij voorraad tot Gouverneur-Generaal aangeſteld, tot dat de kuiperijen in het vaderland om dat ambt, den een' of ander' bepaaldelijk zouden hebben doen zegevieren, en dus ſchenen van dezen perſoon, die buitendien weinig hoop van zijn beſtuur gaf, geene verbeteringen althans te verwachten. Ook liet hij genoegzaam alles aan den Directeur-Generaal over (*). En nogtans werd er onder dit beſtuur één maatregel genomen, die de koffijteelt op *Jaya* ongemeen heeft bevorderd. De Commisſaris over de bovenlanden, tegen wiens beſtuur men bedenkingen had, werd in zijne bediening geſchorst, de Heer LAUWIK VAN PABST bij voorraad daartoe aangeſteld, en eene Commisſie benoemd, om den toeſtand dier landen te onderzoeken. De zeer beſchroomde Gouverneur WIESE ging echter tot dezen ſtap, dien hij zekerlijk voor ſtout hield, niet dan met de grootſte moeite, ja, bijkans gedwongen over. Het gevolg nogtans overtrof de verwachting.

(*) ENGELHARDT, *Overzigt der Nederl. O. I. Bezittingen onder het Bestuur van* DAENDELS, bl. 31.

Hoezeer het bestuur en het stelsel der *gedwongene cultuur*, die sedert Eeuwen op *Java* bestaan had, geene verandering hoegenaamd onderging, zoo werd nogtans de koffijteelt zoodanig aangemoedigd, dat dezelve gedurende WIESE's en DAENDELS bestuur tot 120,000 *pikols*, elk van 125 pond, opklom. Dat deze rijke oogst het werk van het oude Bestuur, en niet van DAENDELS was, bewijst de Heer POLANEN daaruit, dat de koffijboom vier jaren noodig heeft, eer hij vrucht geeft, en DAENDELS slechts vierdehalf jaar op *Java* heeft doorgebragt (*).

Voordeelige toestand van Java, ook buiten gemeenschap met het Moederland.

Niettegenstaande den weinigen roem, door de drie Gouverneurs-Generaal van 1796 tot 1808 behaald, aarzelt echter een grondig kenner der *Indische* zaken geenszins, dat tijdvak *luisterrijk* te noemen. De uitvoer moet aldaar zijn toegenomen, ten minste in geldswaarde, want de prijs van 's lands voortbrengselen rees (de koffij van het *maximum* van 20 tot 24 rijksdaalders). De opbrengst der Oostkust, die van 1790 tot op 1800 altijd *beneden* de Millioen guldens was gebleven, rees daarop altijd boven dezelve; ja in 1804, 1805 en 1806 zelfs tot bij of over de 1,600,000 guldens (†). *Java* hield zich, hoewel geheel van het Moederland afgescheiden, volkomen staande, zonder schulden te maken, ja ondersteunde zelfs het Moederland, betaalde eene zeemagt en schiep een leger, hetwelk grootendeels met inlandsche stoffen gekleed en van de voortbrengselen der nijverheid van de *Javanen* onderhouden werd; *het ging steeds in wel-*

(*) POLANEN, bl. 80-82.

(†) ENGELHARDT, *Overzigt van den Staat der Nederl. O. I. Bezittingen onder* DAENDELS, bl. 138.

vaart en rijkdom vooruit (*). Is het te verwonderen, dat door dit alles, *vooral door de ondersteuning aan het Moederland verleend*, de som voor de in 1795 voorhandene producten, gelijk zeker ongenoemd schrijver meldt, uit den omloop verdwenen is? Het is ten minste zeer voorbarig, daarop, gelijk die schrijver doet, de stelling te bouwen, „dat het eiland *Java* meer behoeften zou hebben, dan het, met de voortbrengselen van zijnen grond, kan betalen." De ongemeene vruchtbaarheid en rijkdom van dit eiland, die algemeen erkend wordt, wederlegt deze stelling volkomen, en het zou wel ongelukkig zijn, indien een van de Voorzienigheid zoo mild bedeeld land niet in staat ware, boven eene doorgaans dun gezaaide bevolking, 200,000 personen (*Chineezen*, *Nederlanders* en andere vreemdelingen), die geenen landbouw drijven, te voeden (†).

Verzuimde gelegenheid om eene groote Engelsche retourvloot te nemen.

De kosten alléén van het onderhoud der vloot bedroegen, naar men te *Batavia* zeide, nagenoeg vijf Millioenen guldens. Deze magt stond onder den Admiraal HARTSINCK. Misschien had een schitterend wapenfeit deze vloot kunnen onderscheiden, en aan de magt der *Engelschen* in *Indiën* een' geduchten slag toebrengen, wanneer niet overdrevene gezetheid op bevelen van zijne Regéring HARTSINCK daarvan had terug gehouden. Eene zeer aanzienlijke *Engelsche* retourvloot uit *China* en *Indië*, wel op veertig groote schepen begroot, werd door den ondernemenden

(*) VAN ALPHEN, *Redevoering over het ontwerp van wet der geldleening ten behoeve der Overzeesche Bezittingen*, Leijden 1826, bl. 95.

(†) Zie *Brief of onpartijdige aanmerkingen op den staat der Nederl. O. I. Bezittingen onder* DAENDELS, bl. 27-30.

Franschen Schout bij Nacht LINOIS opgewacht. Hij vroeg de medehulp van HARTSINCK, om dezen aanzienlijken buit te bemagtigen. Zij werd hem geweigerd. Thans beproefde LINOIS alleen, de gewapende koopvaarders met zijn ſmaldeel te nemen, doch hij werd dapperlijk afgewezen, en de *Britten* liepen, onder het gejuich des volks over hunnen moed, de *Britsche* havens binnen. Het ſchijnt, dat de Heer HARTSINCK nimmer de geſchiedenis van RIJKLOF VAN GOENS had gelezen, die, zonder op bevelen te wachten, de *Franschen*, die hem op *Ceylon* ſchenen te bedreigen, op eigen verantwoordelijkheid den oorlog aandoet, en de zege behaalt (*). NAPOLEON nam deze weigering van medewerking ten uiterſte kwalijk; zij was eene van de klagten, die hij tegen ons aanvoerde, om, in weërwil van de aanſtelling zijns broeders tot Koning, ons volksbeſtaan te vernietigen, en ons bij zijn rijk in te lijven. Ja, hij moet gezegd hebben, dat destijds, door de zamenwerking der beide vloten, het lot van *Europa* in *Indië* had kunnen beſlist worden (†).

In weërwil van den voorſpoedigen ſtaat der nog overgeblevene Koloniën in het Oosten werd *Java* echter, op het einde van dit tijdvak, door twee rampen bezocht, den oorlog op *Cheribon* en den aanval des *Engelschen* Admiraals PELLEW.

De algemeene afkeuring van alle bedrijven zijner voorgangers, en het jammerlijke tafereel, 't welk DAENDELS van den ſtaat van *Neërlands Indië*, tijdens zijne komst aldaar, ſchilderde en ſchilderen *moest*, Opſtand in Cheribon.

(*) Zie II. D. bl. 202.
(†) VAN ALPHEN, t. a. pl., bl. 202.

om zijne maatregelen te kunnen goed maken, vereischten waarschijnlijk de donkere kleuren, waarmede hij den opstand van *Cheribon*, twee jaren vóór zijne komst (1806), voorstelt. Hij meldt, dat duizend inwoners van dat Rijk, mannen, vrouwen en kinderen, om eene geringe schuld verpand waren, en tot op de afdoening daarvan in de huizen hunner schuldeischers werden vastgehouden, dat is, daar de schuld niet te voldoen was, tot slavernij voor hun leven. Onder deze schuldeischers behoorden ook *Chinezen*, een doorgaans hardvochtig volk. Dit had alstoen eenen opstand verwekt, die wel 50,000 menschen had doen omkomen of hunne woningen verlaten (*). Doch de Heer ENGELHARDT, gewezen Gouverneur van *Java's* Oostkust, die in zijn *Overzigt* dier zelfde bezittingen DAENDELS op den voet volgt en wederlegt, beweert ook hier, dat deze sterfte en verhuizing niet zoo zeer het gevolg van dien oorlog als wel van eene besmettelijke ziekte was, die dat vruchtbare en welbevolkte Koningrijk trof, en waarbij verscheidene *Mohammedaansche* priesters het volk diets maakten, dat deze pest veroorzaakt was door den vloek, dien een der drie Vorsten (*Raja* CANNOMAN), welke *Cheribon* regeren, en die naar *Amboina* gebannen was, over het land had uitgesproken (†). De invloed toch der priesters is op de diep onkundige en bijgeloovige bevolking van *Java* ongemeen groot. Men

---

(*) *Staat der Nederl. O. I. Bezittingen onder het Bestuur van* H. W. DAENDELS, 1824 *fol.* I. D. bl. 10.

(†) Zonderling, dat in de negentiende Eeuw op een *Mohammedaansch* eiland in *Indië* nog het bijgeloof van de *Ilias* heerscht! Men kent de pest, door de versmading en wegzending van CHRYSES aan het *Grieksche* leger overgekomen.

begreep dus te *Batavia*, dat men, om de gisting en het misnoegen te ſtuiten, niet beter kon doen, dan op den genomen maatregel terug te komen, en den gebannen *Raja* uit *Amboina* terug te ontbieden. Dit geſchiedde ook vóór de komst van DAENDELS, hoezeer die Gouverneur-Generaal er zich de eer van heeft willen aanmatigen. Ook werden daardoor de onlusten wezenlijk gedempt (*).

De Admiraal Pellew te Sourabaya volgens Daendels en Engelhardt.

Een ander onaangenaam geval was de komst van den Admiraal PELLEW (†), aan de kust bij *Sourabaya*, en den aanval op die kust in 1807. Hierom-

(*) Volgens ENGELHARDT, bl. 98. Het is onmogelijk, dat de *stellige* verzekering van laatstgemelden, eene daadzaak, die door zoo vele getuigen bewaarheid kan worden, een verdichtſel zou wezen. DAENDELS (*Staat der O. I. Bezittingen*, I. D. bl. 24.) daarentegen ſpreekt van deze genomene middelen tot herſtel zoo, dat de onergdenkende lezer *hem* daarvan de eere moet geven, terwijl nogtans, bij zeer opmerkzame lezers, de zaak ook anders zou *kunnen* opgevat worden. Dit is echter waar, dat de plannen, niet alleen van de verheffing van CANNOMAN, maar ook van verbeteringen door middel van veranderingen in het Beſtuur, verwijderingen van gehate perſonen, verbod aan *Chineezen* om landen te huren enz., reeds gemaakt en gedeeltelijk bewerkſtelligd waren, en door DAENDELS ſlechts goedgekeurd en verder ten uitvoer gebragt zijn. Doch wat nu de misbruiken zelve, en de ſchandelijke verpanding der inlanders als ſlaven om ſchuld betreft: ENGELHARDT ſpreekt dit niet of ſlechts flaauwelijk tegen, en dus mag men, helaas! wel gelooven, dat de waarlijk geduldige en lijdzame *Javaan*, door verdrukkingen van de *Nederlanders* en woeker der *Chineezen*, zoo al geene hoofdzakelijke, dan toch eene bijkomende reden tot den opſtand gevonden heeft, even als in den meer ernſtigen oorlog van 1825.

(†) Naderhand Lord EXMOUTH, met de *Nederlanders* bedwinger van *Algiers*.

trent loopen de berigten van de partij des ouden Bestuurs en dat van DAENDELS regtstreeks uiteen. De laatste verzekert, dat PELLEW aldaar eene magt aantrof, die de zijne in manschappen verre te boven ging, en dat dezelve nogtans niet de minste verdediging had beproefd, maar veeleer een schandelijk verdrag gesloten, waarbij men onder anderen het verbranden der affuiten en het vernielen van het geschut der kustbatterijen toestond; ja zelfs het slechten eener batterij op het tegenoverliggende eiland *Madura*, de eenige, waarop men zich bij de komst des vijands moedig gedragen had. Voorts beloofde men de vloot des vijands van levensmiddelen te zullen voorzien, hetwelk dan ook geschiedde, en waarvoor men haren aftogt bedong. De Luitenant Kolonel FRANQUEMONT, Commandant van het krijgsvolk te *Sourabaya*, had dit verdrag met den vijand gesloten, en de Zeekapitein (met Kolonelsrang) COWELL, had zich willen verdedigen, maar was daarom in hechtenis genomen (*).

Volgens ENGELHARDT stonden de zaken gansch anders. PELLEW had twee zware linieschepen, twee fregatten, twee korvetten en twee brikken onder zich; hij was reeds op de reede van *Batavia* verschenen, en had aldaar met het verbranden van alle schepen en kleine vaartuigen eene deerlijke verwoesting aangerigt. Schoon echter *Batavia* voor zijnen aanval te sterk was, zou hij te *Sourabaya* op verre na zoo veel tegenstand niet hebben gevonden. De krijgsmagt bestond aldaar uit een niet noemenswaardig aantal *Eu-*

(*) DAENDELS, bl. 22. 23. *Bijlagen*, I. St. *Origin. Stukken*, No. 5.

ropeanen, en voorts uit gewapende manschappen van het eiland *Madura* en andere inlanders, waarop men zich weinig verlaten kon. *Sourabaya* werd ernstig bedreigd. De kustbatterijen waren van geen nut, daar die op het vaste land, willekeurig door den Kolonel COWELL aangelegd, reeds zonder een schot te doen verlaten was, en die op *Madura* in 1804 door den *Franschen* Admiraal DE SERCY was afgekeurd; zoo dat men daarvoor eene drijvende batterij had verkozen, die mede, na korte tegenweer, in handen des vijands gevallen was. Na een even geringen tegenstand had zich COWELL ook van *Grissée* verwijderd. Wanneer de *Engelschen* eene landing beproefd hadden, waren hun waarschijnlijk niet enkel de stad, maar ook vele rijkgeladene schepen, naar de *Molukken* bestemd, in handen gevallen. Men koos dus de veiligste, en in de gegevene omstandigheden, gewis de beste partij; men offerde eene ijdele eer, die uit nutteloozen tegenstand had kunnen geboren worden, aan de wezenlijke belangen des lands op, liet de batterijen (die toch in handen des vijands waren) vernielen en het geschut onbruikbaar maken, en redde daarmede de koopvaardijschepen, de stad *Sourabaya*, en misschien den geheelen Oosthoek, alwaar de kwaadwilligen zeer gereedelijk eenen opstand tegen de *Nederlandsche* Regéring hadden kunnen beginnen, die zich misschien tot de Hoven der Vorsten zou hebben uitgestrekt. Het is waar, dat DAENDELS, die slechts *revolutionnaire* beginselen kende, en zoogenoemde *stoffelijke welvaart* beneden zich keurde, bij zijne komst den Resident te *Grissée*, VAN NAARSSEN, die geduld had, dat men, tot beveiliging der eigendommen, eenige dagen te *Grissée* de *Engelsche*

vlag liet waaijen, afzette, alsmede dat hij den Kolonel FRANQUEMONT naar *Batavia* ter verantwoording riep (hoewel die zaak vóór zijne komst was afgedaan), en, hoewel hij in die verantwoording moest berusten, naderhand dezen Overste zoodanig vervolgd heeft, dat hij zich in wanhoop door een pistoolschot het leven benam (*).

Het is dan deze komst van DAENDELS, tot welke wij thans genaderd zijn; die in de Geschiedenis onzer Oostersche bezittingen een nieuw tijdvak opent.

HOOFDSTUK VI.

Van het begin des Bestuurs van den Gouverneur-Generaal DAENDELS *tot op de teruggave van* Java *door de Engelschen aan de Nederlandsche Regéring* (1808—1816).

Einde van de Republiek der Vereenigde Nederlanden. Lodewijk Napoleon Koning van Holland. De Generaal Daendels.

De *Republiek der Vereenigde Nederlanden* was eindelijk, na eene elfjarige kwijning en worsteling met den dood, bezweken voor denzelfden tiran, die reeds hare moeder, de *Fransche Republiek*, vermoord had, en thans over half *Europa* beschikte. In plaats eener nutteloozе en vertwijfelde tegenweer had het *Groot Besogne* der voornaamste *Nederlandsche* Staatslieden besloten, op NAPOLEONS eisch, door TALLEYRAND gedaan, zijnen broeder LODEWIJK als Koning uit te roepen. Deze welmeenende, maar zwakke Vorst kwam dan in *'s Hage* als opvolger der *Nassausche* helden, der OLDENBARNEVELDS, DE WITTEN en SLIN-

(*) ENGELHARDT, bl. 93-98.

GELANDT's. Gaarne deed hij het goede, had hij het maar altijd gekend! Hij moest naar zijnen *Fransch-Italiaanschen* aard, meer het ſchitterende, het in 't oog vallende, het geruchtmakende, dan ware, maar ſtille verdienſten huldigen; hoewel, door de achtingswaardige mannen, die hem omringden, ook vele der laatſten door hem opgemerkt en onderſcheiden werden, zoo moest hij echter eene bijzondere vooringenomenheid koesteren voor eenen man, die, der *Fransche* zaak altijd van ganſcher harte toegedaan, de *Franschen*, om zoo te ſpreken, door overreding en kracht in *Nederland* had ingevoerd, en een der voornaamſte bewerkers was der omwenteling van 1795; terwijl zijn moedige tegenſtand aan de *Engelschen*, met de *Franschen* vereenigd, in 1799, hem bij een' *Franschen* Prins tot nog meerdere aanbeveling moest ſtrekken. HENDRIK WILLEM DAENDELS, van *Hattem* in *Gelderland* geboortig, was in 1787, als ijverig tegenſtander der Stadhouderlijke Regéring, het vaderland ontweken, en had zich in *Fransche* dienst tot de waardigheid van Generaal verheven. Als zoodanig had hij in den harden winter van 1795 den *Bommelerwaard* ingenomen, en was het eerst over de bevrozen rivieren de Republiek ingetrokken. Hij ging alstoen in dienst der naar *Fransche* vormen verſnedene, zoogenoemde *Bataafsche Republiek* over, en bewerkte in 1798 de tegenomwenteling in den zin der gematigden, niet wegens bijzondere gematigdheid van karakter, maar omdat alle omwentelaars (met wier beginſelen hij anders inſtemde) *hem* niet genoeg ontzien en gevreesd hadden. Zijn roem, door den *Noord-Hollandschen* veldtogt van 1799 verhoogd, klom nog door dien van 1800 in *Duitschland*. LO-

DEWIJK onderscheidde hem dus bijzonder wegens zijn vastberaden karakter (juist het tegenovergestelde van het zijne, maar dit zonderling verschijnsel ontmoet men meermalen) en den ijzeren wil, waarvan hij vele blijken had afgelegd, en die voor geene hinderpalen terugdeinsde. De partij in den Staat, die in *Indië* gaarne alles vernieuwd zag, tot nu toe door de bezadigdheid der meeste Regenten teruggehouden, wist zich thans bij den vreemden troon te doen gelden, en het kostte maar weinig moeite, den Koning van de noodzakelijkheid eener volkomene hervorming in *Indië*, en van de geschiktheid van DAENDELS tot dat einde, te overtuigen. Den 28sten Januarij 1807, zeven maanden na 's Konings troonsbeklimming, werd de Generaal DAENDELS (hij had reeds den Maarschalksstaf) tot Gouverneur-Generaal van *Neêrlands Indië* benoemd, op eene jaarwedde van *f* 130,000 (met die, welke hij reeds bezat) en *f* 80,000 voor reisgeld; hij mogt twee geschikte personen als leden der Hooge *Indische* Regéring, twee of drie Adjudanten met Kolonelsrang en twintig of dertig Officieren voor de *koloniale* dienst medenemen. Bij een daarop volgend *Fransch* besluit van den 9den Februarij, werd DAENDELS gemagtigd, de Hooge Regéring te ontbinden, of vooreerst aan te houden, *naar zijn goedvinden.* Hij mogt ook den *Directeur-Generaal der geldmiddelen en domeinen* (die den Directeur-Generaal *des koophandels* was opgevolgd), vier gewone en vier buitengewone Raden van *Indiën* en hunne Geheimschrijvers *aanstellen* (*).

Zoo was dan de *Aristokratie* in de koloniën, gelijk in het vaderland, door eene *onbepaalde Monar-*

(*) *Staat enz., Bijlage* N° 3. 4.

chie, of, zoo als de *Ouden* gezegd zouden hebben, door eene *tirannie* vervangen. In het vaderland gelijk in *Frankrijk* had dit plaats gehad langs den gewonen weg, reeds door PLATO (*) geschilderd, door de onbeteugelde Volksregéring heen; in de *Indiën* had de bezadigdheid der Commissarissen-Generaal en de afkeer van nieuwigheden der Regenten dit tot nog toe verhinderd; men werd er eensklaps van eene gemakkelijke *Aristokratie*, of, zoo men wil, *Oligarchie*, in eene willekeurige alleenheersching verplaatst. Dat deze Alleenheerscher de gebreken zijner voorgangers ten hoogste zou opvijzelen en misschien aanmerkelijk vergrooten; dat dezen, door hem achtergezet, zijne daden van den zwartsten kant zouden beschouwen, en zelfs zwarter maken, dan zij waren — dit lag in den aard der zaken, en het is ook geschied. Wij hebben een breedvoerig verslag voor ons, waarin DAENDELS het oude Bestuur op het allerhevigst berispt, en een aantal geschriften, waarin zijne verrigtingen als zoo vele geweldenarijen en hij zelf als een man des bloeds wordt geschilderd. Moeijelijk is het voor den Geschiedschrijver, tusschen deze twee uitersten door te gaan. Wij zullen trachten — daar het geschil *ons* natuurlijk persoonlijk geheel vreemd is — ons zoo veel mogelijk voor beiden te hoeden; doch steeds naar de *stem der menschelijkheid* hoorende, en die beginselen van algemeene verpligtingen jegens onzen evenmensch, die God ons allen in 't hart heeft geschreven, en waartegen geene Staatkunde hare eischen kan inbrengen, als Noordstar voor onze beoordeeling nemende.

De Aristokratie in Indië door tirannie vervangen.

(*) In het 8. en 9. Boek zijner *Republick.*

Bezittingen der Nederlanders in Indië in 1808.
1. Op Java.

De nog overige *Nederlandsche* bezittingen in *Indië*, tijdens het vertrek van DAENDELS, om bezit van zijne Landvoogdij te nemen, waren: *Java*, niet alleen de onmiddellijke bezittingen der O. I. Maatschappij, *Batavia* met de ommelanden, de *Preanger Regentschappen* en de Noordoostkust, die op 1,800,000 zielen werden berekend, maar ook de middellijke of de bezittingen der inlandsche Vorsten, zijnde: 1) *Bantam*, nog in naam een Koningrijk, maar hetwelk eigenlijk afhankelijk was van de Maatschappij, die echter weinig invloed meer had, door het zeer geringe belang van dat Rijk, waar de koophandel geheel vervallen, en het land zoo ongezond was, dat geen *Europeër* zich buiten bevel meer daarin vertoonde, zoo dat de geestelijken er eigenlijk regeerden. Het Rijk was over 't geheel sedert den *Engelschen* oorlog van 1780, de aanlegging van vestingwerken, het onderhouden eener aanzienlijke krijgsmagt, en het verlies der zoogenaamde *Lampongs* in *Sumatra*, in een' ellendigen staat; de peperteelt was er geheel vervallen, de bevolking tot 80,000 zielen verminderd, en dus was het ontvolkte land ten prooi aan rooverbenden te land en ter zee. 2) *Cheribon*. Hiervan is boven reeds gesproken. Dit land was door den oorlog zeer uitgeput, en vooral de rijstteelt daarin geweldig vervallen. Men rekende de bevolking op 350,000 zielen. De Sultan regeerde slechts in naam; het geheele gezag was in handen van een' *Resident*. De ongezondheid was echter te *Cheribon* zoo groot, dat in twee jaren vier *Scriba's*-Boekhouders overleden of teruggeroepen moesten worden (*). 3) De

(*) DAENDELS, bl. 2. 3. 11. ENGELHARDT, bl. 33.

Keizers- en *Sultanslanden*. Wij hebben in het vorige Stuk (*) over de geschillen tusschen deze twee Vorsten gehandeld. Onze Regéring was toen genoodzaakt tusschen beide te komen; zij had (1792) de partij van den Sultan, die zij voor de regtvaardigste hield, gekozen, den Keizer in zijn paleis (*Kraton*) belegerd en hem gedwongen, die priesters en Prinsen over te leveren, die zij verdacht hield, hem heerschzuchtige bedoelingen te hebben ingeboezemd (†). Het gevolg hiervan was, dat de Keizer zich van toen af met de meeste nederigheid omtrent de *Nederlanders* gedroeg, terwijl de *Sultan* en de Koning van *Bantam* zich niet ontzagen, de Residenten aan hunne hoven met minachting te behandelen. De bevolking der Vorstenlanden werd op anderhalve Millioen zielen berekend; elk onderhield slechts eene krijgsmagt van 7000 man. Het slechte bestuur der inkomsten van den *Sousouhounang* gaf hem niet meer dan ruim 150,000 *Spaansche* matten; die des Sultans, die onder een beter beheer stonden, leverden 200,000 piasters op, en hij had er 900,000 in zijne schatkist (§). Men had niet alleen in deze landen, maar zelfs in de aan *Nederland* toebehoorende gewesten, de Regéring geheel aan de inlanders overgelaten, en meende, dat dit het beste middel was om de inlanders, zeer aan hunne oude zeden gehecht, aan het *Nederlandsche* Bestuur te verbinden (**). Er waren echter, behalve de meergemelde Collegiën te *Batavia*, bij den Gouverneur van *Ja-*

(*) Zie III. D. 1. St. bl. 345-347.
(†) DAENDELS, bl. 12. 13. ENGELHARDT, bl. 16.
(§) DAENDELS, t. a. pl.
(**) ENGELHARDT, bl. 22. 23. 35. 36.

va zoogenaamde Politieraden, en eene Regtbank of Raad van Justitie te *Samarang*.

2. De buitenkantoren.

Van de zoogenoemde buitenkantoren waren *Macassar* benevens *Amboina* onder Gouverneurs, waarvan de eerste den Resident van *Banjermassing*, en de tweede de bevelhebbers van *Banda* en *Ternate* onder zich had. Deze bezittingen, in 1802 door de *Engelschen* teruggegeven, maakten benevens *Palembang* (onder eenen *Sultan* staande, doch onder het toezigt der *Nederlandsche* Regéring, die er een' Resident had) het overschot van ons Rijk in de *Indiën* uit.

Plan van geheele herschepping door Daendels beraamd.

Het algemeen Bestuur was, volgens DAENDELS, zoodanig, dat er zonder *eene volkomene herschepping aan geen herstel te denken was.* Uit hetgeen wij boven nopens den staat van *Java* gezegd hebben, hetwelk zich zelve geheel onderhield, is dit gestelde reeds niet zeer waarschijnlijk, en de Heer ENGELHARDT heeft doen zien, dat zich bij de komst van DAENDELS aan de Regéring bijna eene Millioen rijksdaalders zilvergeld en over de 100,000 rijksdaalders in kopergeld in kas bevonden, behalve het zilvergeld van de buitenkantoren (ten bedrage van 72,528 rijksdaalders), al het papieren geld, en den voorraad van *produkten*, 1,900,000 rijksdaalders waardig: en zulks niettegenstaande alle de specerijen van den oogst der jaren 1805 en 1806 door de *Engelschen* waren genomen, en die van 1807 nog meest in de *Molukken* lagen, en dus in deze schatting niet waren begrepen (*). Het Bestuur had volgens DAENDELS alle de nadeelen eener *Oligarchie*, namelijk onderlinge inschikkelijkheid der Regéringsleden, en daardoor vereeuwiging der misbruiken, over-

(*) ENGELHARDT, bl. 12.

lading van bezigheden door opeenſtapeling (om zware winst) van een aantal bedieningen op éénen perſoon, gebrek aan behoorlijke bezoldiging, en daardoor in zekeren zin *dwang* tot oneerlijkheid, en eindelijk verdrukkingen der inlanders, ten wier koste men zich verrijkte (*).

Wat de krijgsmagt aangaat, zoo ſchat DAENDELS die op *Java* op het papier 7000, doch indedaad ſlechts 3600 man ſterk, waarvan er 2000 te *Batavia* in vrij goeden ſtaat waren. In de *Molukken* bevonden zich 2000, en op de verdere kantoren 500, dus in 't geheel 6000 man. De krijgsſtand was, volgens hem, niet geacht en ſlecht betaald; al het noodige ontbrak hem. Er was geene zeemagt; het overſchot der vloot van HARTSINCK was door PELLEW verbrand (†). Omtrent de Politie en het regtswezen was veel gebrekkigs; en de onveiligheid op *Java* was groot, zoodat vele *Europische* ambtenaren zich niet zonder angst uit *Batavia* naar hunne landgoederen in de ommelanden begaven. Ook werd er voor de gezondheid der ingezetenen, door middel van zindelijkheid der hoofdſtad, geene zorg gedragen, waardoor *Batavia* hoe langs zoo meer een groot ziekenhuis werd (§).

DAENDELS, met het beginſel der omwenteling doordrongen, beſloot *alles* geheel te vernieuwen. „Hij „vond," zegt ENGELHARDT, „goed, om zonder „vooraf onderzocht te hebben, wat van het voorgaan„de Beſtuur goed, en wat voor verbetering vatbaar „was, zonder te letten op de gevolgen, alles in eens

(*) DAENDELS, bl. 5-7.

(†) DAENDELS, bl. 13. 14. Daar ENGELHARDT hierop geene aanmerking gemaakt heeft, mag men het bovenſtaande wel als echt aanmerken.

(§) DAENDELS, bl. 15-17.

„aan te tasten en om te keeren, om daarna tot eene „geheel nieuwe *heerschappij* over te gaan. Het gan- „ſche beſtuur van DAENDELS was zonder *systema*, „en kenmerkte zich, in 's mans handelwijs en verrig- „tingen, als gegrond op willekeur en *revolutionnai-* „*re* begrippen. Regtvaardigheid en billijkheid waren „hem ſlechts bij name bekend. In 't kort, zijne „Regéring was in allen deele tegenovergeſteld aan „het beginſel van het voorgaande Gouvernement." Zoo ſpraken zijne tegenſtanders. Hij zelf zal gezegd en misſchien gedacht hebben, „dat zachte heelmeesters in verouderde kwalen noodlottig zijn," dat men de ſchadelijke takken van den boom moest knotten, ten einde de vruchten te erlangen, die nu zoo vele jaren waren achter gebleven. De Commisſie van NEDERBURGH en FRYKENIUS had, door het ſtelſel van toegevendheid en ſchikken te volgen, bijna geen nut gedaan, en met weinig verandering alles in den ouden ſleur gelaten, die de Maatſchappij te gronde geholpen had. Maar de willekeur, de wreedheid, de ongevoelige minachting van het leven der inlanders, die hij toch voorgaf tegen onderdrukking te willen beſchermen, deze kunnen niet worden toegeſchreven aan zucht tot verbetering. Doch DAENDELS wilde NAPOLEON, zijnen Heer en Meester in *Europa*, navolgen.

Verandering der Reſidenten.

Eene der eerſte verrigtingen van den Gouverneur-Generaal was de verandering der eerſte Reſidenten aan de Hoven der Vorsten, die te voren alleen briefwisſeling hielden met den Gouverneur van *Java's* Noordoostkust. Vooreerst verving hij de beſtaande Reſidenten met twee andere, VAN BRAAM en ENGELHARDT; dezen moesten onmiddellijk met den Gouverneur-Generaal briefwisſeling houden, hem berigt ge-

ven van alles wat aan de Hoven der Vorsten gebeurde, en de goede verſtandhouding met dezelve onderhouden door een billijk en beſcheiden gedrag, doch tevens eene houding aannemen, der hoogheid van onze Regéring waardig. Zij moesten den Vorst indrukken geven van de *magt* (!) der tegenwoordige Koninklijke Regéring in *Holland*, *en van de bescherming des grooten* NAPOLEONS. Omtrent *dit* punt mogten zij aan niemand eenige opening geven, maar omtrent huishoudelijke zaken de noodige aanwijzingen bij den Gouverneur van *Java's* Noordoostkust doen, en ook aan denzelven in het punt van verdediging ondergeſchikt blijven. Het was blijkbaar, dat men de Vorsten meer onder het toezigt der Regéring wenschte te plaatſen, ten einde hen bij gelegenheid meer onder bedwang te brengen (*).

De Hooge Regéring. De Landmagt.

Voorts hield DAENDELS de Hooge Regéring voorloopig in ſtand, volgens de hem daartoe door den Koning verleende vrijheid van ontbinding of uitſtel derzelve. Zijne grondſtellingen waren: juiste bepaling van het gezag der hoogere en lagere ambtenaren, volgens een duidelijk berigtſchrift aan elk te verleenen, eene zamenwerking derzelven tot één doel, gepaard met eenvoudigheid en gemakkelijkheid, en eindelijk vaste en genoegzame jaarwedden voor elken ambtenaar, ten einde onwettig voordeel en knevelarij te voorkomen. De landmagt boeide vervolgens de aandacht van DAENDELS. Hij bragt dezelve, om tegen elke onderneming der *Engelschen* beſtand te zijn, op 19,316 man. Tot dat einde

(*) DAENDELS *Bijlagen*, I. D. *Preparatoire Mesures*, N° 5.

ligtte hij *Madureezen* en *Javanen*, kocht *Baliërs*, *Boegineezen* en *Dajakkers* uit *Borneo* op, die hij dan (als ſlaven) tot krijgslieden drilde, en wierf Christenen uit *Amboina* en anderen uit *Celebes*. Er werd eene *Militaire Vierschaar* opgerigt en de krijgstucht zoo veel mogelijk verbeterd. Ook bouwde men een vlootje van 45 praauwen. Om eenigzins de kosten hiertoe te vinden, deed hij de kustbatterijen in den omtrek van *Batavia* ſlechten.

Doch het ſchijnt, dat met alle dwangmiddelen, door DAENDELS gebruikt, de landmagt toch nimmer de bepaalde hoogte bereikt heeft; immers ENGELHARDT zegt, dat die tot twintigduizend man *zou zijn* vermeerderd geworden, indien DAENDELS in zijn opzet had kunnen ſlagen. Het ontbrak nogtans niet aan geweld, om het leger zoo veel doenlijk voltallig te maken. De Gouverneur-Generaal eischte van den Reſident op *Banjermassing* de toezending van duizend *Dajakkers* (heidenſche inboorlingen van *Borneo*). Lang verontſchuldigde deze zich met de onmogelijkheid, maar eindelijk *moest* hij gehoorzamen. Om de geëischte manſchap te vinden (vrijwillig kwam niemand), deed hij eene oproeping van 400 *Dajakkers*, ter verrigting van eenige werkzaamheden aan de *Nederlandsche* vesting te *Banjermassing*. Zij verſchenen ter goeder trouw, en werden toen door ons krijgsvolk, met hulp van omgekochte *Boegineezen*, hunne grootſte vijanden, omſingeld, gekneveld, naar de vaartuigen geſleept, en zoo naar *Java* vervoerd. Wat kan men van zulke ſoldaten verwachten? Is het wonder, dat zij, dat andere gedwongene krijgslieden wegliepen, en als roovers het land onveilig maakten; dat

fommigen de gelegenheid, dat zij ter zee naar den Oosthoek werden overgevoerd, te baat namen, om de vaartuigen af te loopen (*)?

Bezoldigingen der Hooge Regéring.

De bezoldigingen der Hooge Staatsambtenaren kwamen vervolgens in aanmerking. De Directeur-Generaal had 13,000 rijksdaalders en nog eenige andere inkomften van de *opium;* DAENDELS bepaalde het op 15,000, en het meerendeel van eene kleine belasting op de verkoopen uit 's lands magazijnen. De gewone Raden van *Indië* bekwamen nu 15,000, de buitengewone 12,000 rijksdaalders; daarentegen werd het aannemen van giften, gefchenken en andere zoogenaamde *emolumenten*, zelfs van eetbare waren, ten ftrengfte verboden, op eene boete van duizend rijksdaalders, en, bij herhaling, op ftraffe van afzetting. Dit gold echter niet van inlandfche Regenten of Hoofden, als welke zulks gewoon waren, en zich, naar *Oosterfche* wijze, geen verzoek zonder een bijgevoegd gefchenk konden voorftellen. Wat den Gouverneur-Generaal betreft, deze genoot boven zijne vaste bezoldiging een gedeelte der inkomften van het *opium*-beheer, en nog 14,000 rijksdaalders, waarvan hij eenige weduwen te *Batavia* jaargelden moest uitkeeren. DAENDELS wist, door het fchijnbaar verfmaden dezer kleine inkomften, en het betalen der weduwgelden uit zijne beurs (zoo als hij *beweerde*, doch waaraan hij niet getrouw bleef), zich een heerlijk *domein* toe te eigenen, 't welk hem en zijn geflacht tot een' vorstelijken rang zou hebben opgevoerd. Het was de Provincie van *Buitenzorg*.

(*) DAENDELS, bl. 19-22. 25. 26. ENGELHARDT, bl. 102-105.

Ligging en belangrijkheid van het distrikt Buitenzorg.

In alouden tijd bestond op *Java* het Rijk van *Padjadjsaran*, alwaar de heidensche Vorsten, na de invoering der *Mohammedaansche* Godsdienst, in het gebergte langen tijd eene schuilplaats vonden, tot dat de onverdraagzame en heerschzuchtige *Muzelmannen* dat Rijk veroverden, en tot eene wildernis maakten. Het land werd toen zoo woest, dat men, ten tijde van den Gouverneur-Generaal IMHOFF, de reis van *Batavia* naar *Buitenzorg*, wegens de vele tijgers, allergevaarlijkst vond, zoodat men telkens in de kerken voor de gelukkige overkomst van dien hoogen persoon bad, wanneer hij die reis deed. Deze bekwame en schrandere Staatsman had namelijk de ongemeene vruchtbaarheid en gezondheid, zoowel als de gematigde lucht dezer landstreek opgemerkt, en den 10den Augustus 1745 werd dezelve door de *Indische* Regéring aan den Gouverneur-Generaal *en zijne opvolgers* afgestaan. Hij leide aldaar een landhuis aan, hetwelk, als eene plaats, waar hij zich in de schoone natuur van de staatszorg verpoosde, den naam van *Buitenzorg* bekwam. De vruchtbaarheid was indedaad verbazend. „Wie zich," zegt een hedendaagsch reiziger, „overtuigen wil, dat *Java* een paradijs is, moet slechts eenigen tijd in de ommestreken van *Buitenzorg* vertoeven. Heuvelen, bergen en valeijen vertoonen alle een even bekoorlijk schouwspel. De rijkste, onuitputtelijke vruchtbaarheid geeft door de hooge ligging aan dat geheele land het malsche groen van onze verrukkelijkste vaderlandsche dreven in den lentetijd, terwijl de afwisseling der tooneelen op *Java* alles overtreft, wat de meest geroemde landstreken van *Europa* in dit opzigt kunnen aanwijzen." Maar om dit heerlijke gewest te doen bloeijen was *Nederlandsche* vlijt

en volharding noodzakelijk. Het flecht befproeide land werd reeds door de zorg van IMHOFF aanvankelijk met een kanaal voorzien, hetwelk, in 1749 begonnen, aan de geheele landftreek eene andere gedaante gegeven heeft. Niet alleen werd de rijstteelt, het hoofdbeftaan van *Java*, thans aldaar begonnen en gelukkig voortgezet, maar men kweekte er, ten gevolge der hooge ligging, ook aardappelen voor de behoefte van geheel *Batavia*, allerlei *Europische* groenten, aard- en tuinvruchten, benevens gember, kardamom, koffij, fuiker en tabak in overvloed. Geen plekje was onvruchtbaar. De bosfchen, waarmede het land te voren bedekt was, werden gerooid; het landhuis van den Gouverneur-Generaal werd allengs een paleis, de vele daartoe gebezigde werklieden en de navolging van dit voorbeeld door andere ambtenaren, aan welke uitgebreide ftukken gronds werden afgeftaan, deden allengs de omftreek bebouwen, en met fraaije, fterk bevolkte dorpen, door landhuizen afgewisfeld, bezetten. *Buitenzorg* was in den regentijd, wanneer er niets uit Oost-*Java* kwam, de broodfchuur voor de hoofdftad (*).

Daendels eigent zich dit distrikt toe.

Dit juweel van *Java* nu wenschte DAENDELS zich toe te eigenen. Hij deed het dus voorkomen, als of de inkomften dier landen verre bleven beneden de raming, waarop zij gefchat waren bij de regeling zijner jaarwedde, die *f* 130,000 bedroeg, en dat zij niet meer zuiver opleverden, dan *f* 5000 (die hij, in allen gevalle, nog *boven* zijne *f* 130,000 genoot). *Buiten-*

(*) OLIVIER, *Land- en Zeetogten in Nederlandsch Indië*, I. D. bl. 168-173. 188-190. 231-240. ENGELHARDT, bl. 110-114.

zorg ging telkens voor eene bepaalde ſom over aan den Gouverneur-Generaal. DAENDELS had daarvoor *ƒ*40,000 betaald, doch wilde het nu *voor zich* behouden, omdat hij begreep, dat de gedurige overgang de belangſtelling en dus de ijverige bebouwing verminderde. Behalve *Buitenzorg* was ook het landgoed *Weltevreden* bij *Batavia* een domein der *Indische* Regéring, en DAENDELS rekent het zich als verdienſte toe, dat hij ook *dit* niet heeft begeerd. Met het eerſte gelukte het hem volkomen. Niet alleen de *Indische* Regéring (trouwens deze vloog van zijne wenken en beſtond ſlechts voor den vorm), maar ook Koning LODEWIJK NAPOLEON keurde deze ſchikkingen goed, en *Buitenzorg*, een gewezen *Javaansch* Koningrijk, een belangrijker gebied dan menig *Duitsch* Vorstendom, werd het eigendom van een' gewezenen *Hattemschen* burgerszoon, en deze maakte daarvan gebruik, om van de *Javanen* niet een *tiende*, gelijk door de wet bepaald was, maar *een vijfde* der voortbrengſelen als pacht te eiſchen, *om de aangeborene traagheid en ijverloosheid der Javanen te overwinnen* (*)! Een klein gedeelte, *Pondok Gedie*, werd kort daarna voor 70,000 rijksdaalders zilvergeld verkocht (†).

Hij verkrijgt ook de voordeelen der vogelnestjes.

Behalve het verbazende inkomen, zoo even gemeld, en het bezit van het heerlijke *Buitenzorg*, wist DAENDELS zich nog eene andere rijkelijk vloeijende bron van winſten te openen. De vogelnestjes zijn op *Java* en andere Oosterſche eilanden eene zeer gezochte lekkernij. Men vindt die op eerstgemelde ei-

(*) POLANEN, bl. 178.
(†) *Ald.* bl. 192. Zie ook *Bijlage*, bl. 229-248.

land grootendeels op de klippen der Zuidkust, doch ook gedeeltelijk binnenslands aan den berg *Karang*; de ſtof, waaruit die nestjes beſtaan, is nog onbekend, doch lilächtig; de *Chineezen* koopen die op, om ze naar hun vaderland te zenden, en de prijs is verbazend hoog. Volgens DAENDELS zelv' deed de *pikol* (of 125 pond) van de *beste* ſoort 16,500, van de tweede 10,500, en van de derde 4,500 rijksdaalders. Driemaal 's jaars worden zij ingezameld. Deze nestjes nu, in zoo verre zij in de Vorſtenlanden gevonden werden, eigende DAENDELS zich toe, hoewel dit voordeel vroeger door den Gouverneur van *Java's* Oostkust en de *Javaansche* Opperhoofden was genoten. De *Hooge Regéring*, die DAENDELS ſlechts tot zijn werktuig gebruikte, keurde dit mede goed. De voordeelen bedroegen in 1808 meer dan 118,000, in 1809 en 1810 over de 234,000 rijksdaalders. Hiertegen bevrijdde de Gouverneur-Generaal 's lands kas van de onkosten zijner reizen en de daarbij noodzakelijke feesten, alsmede van de tegengeſchenken voor die der inlandſche Vorsten en Opperhoofden (*).

Zijne andere inrigtingen en bezuinigingen.

Vervolgens trachtte DAENDELS den koers van het papieren geld te verbeteren, 't welk door het ter ſluik uitvoeren van zilver diep gedaald was. Vooreerst zonderde hij eene halve Millioen aan produkten af, om in *papieren geld* door de koopers te worden betaald, en ten anderen wilde hij landerijen verkoopen, om den prijs van het papier te verbeteren. Doch aan de andere zijde ſchiep hij een ander papier, onder den naam van *weesmeesters-kennissen*, waardoor het papier met vier Millioenen rijks-

(*) DAENDELS, bl. 29–32. OLIVIER, bl. 193–196.

daalders vermeerderd werd; welk papier, 't welk bij de *komst* des Gouverneurs tot flechts 80 of 90 pCt. *agio* of opgeld gerezen was, bij zijn vertrek niet minder dan 160 of 170 ten honderd opgeld deed te *Batavia*, en 230 of 240 te *Samarang* (*). DAENDELS vereenvoudigde vervolgens de politie der Ommelanden van *Batavia;* doch ENGELHARDT beweert, dat dit geenszins den moord van eenige Heeren op hunne landgoederen, ja zelfs van ingezetenen in hunne huizen belette. Ook voerde hij verfcheidene bezuinigingen in.

Nieuwe verdeeling en wijze van beftuur van Java's Noordoostkust. Aanplanting van koffijboomen.

Thans ging hij tot een beslisfenden ftap over, de geheele vernietiging van het Gouvernement van *Java's* Noordoostkust, in plaats waarvan hij afzonderlijke beſturen inſtelde, onder den naam van *prefectures*, daarna onder dien van *landdrostambten*, namelijk *Samarang*, *Tagal*, *Paccalingang*, *Japara*, *Joana*, *Rembang*, *Grissée* en *Sourabaya*. Daarna werd *Grissée* bij *Sourabaya*, en *Joana* bij *Japara* gevoegd, terwijl *Rembang* onder een nieuw opgerigt Beſtuur, dat der *houtbosschen*, werd geſteld. De *Prefecten* of Landdrosten behielden het burgerlijke beſtuur en de Politie; de Regenten der *Jayanen* werden nu tot *Hollandsche* ambtenaars aangeſteld, om hen voor de vernederende mishandelingen, waarvoor de inlander ſoms van de *Europeanen* bloot ſtond, te vrijwaren. Zij bleven, onder de Landdrosten, aan het hoofd des beſtuurs, bekwamen *Europische* krijgsrangen, en de luister, waarmede zij zich omgaven, werd verminderd. De hoogere ambtenaren in de *Javaansche Hiërarchie*, te voren tegen zware ambtgelden door den Gouverneur der Noordoostkust benoemd, werden voortaan

(*) DAENDELS, bl. 32. 33. ENGELHARDT, bl. 127–130.

door den Gouverneur-Generaal zelv' aangefteld. Men rigtte twee groote *Landraden* op, te *Samarang* en *Sourabaya*, in elk Landdrostambt een *land-* en in elk Regentfchap een *vredegerigt*. Verfcheidene misbruiken en knevelarijen, ter afperfing van den eigen' rijstvoorraad der *Javanen*, werden afgefchaft, en zij van vernederende heerendienften, gelijk de Regenten van drukkende bezwaren vrijgefteld (*). De koffijteelt werd zeer aangemoedigd. De Gouverneur beroemt zich, dat in de drie jaren van zijn Beftuur ruim 45 Millioenen 700,000 koffijboomen geplant zijn, zoodat het geheele bedrag op 72 Millioenen 669,860 gebragt is. De nieuwe aanplantingen konden 180,000 *pikols* koffij, elk van 125 pond, opleveren.

Men ziet hieruit, dat DAENDELS het *nieuwe* ftelfel, niet alleen in volkomene hervorming in het Beftuur, maar ook ten aanzien van onbepaalde vermenigvuldiging der voortbrengfelen, toegedaan was.

Groote landweg in Java. Voor- en nadeelen van denzelven.

Er werd voorts een groote *landweg* langs de Noordkust van *Java* aangelegd, van *Anjer* in *Straat Sunda* tot *Panaroeka*, dus langs de geheele lengte des eilands, rakende op verfcheidene punten, zoo als te *Batavia*, *Cheribon* en *Sourabaya*, de kust. Deze weg is zekerlijk thans nog van een onberekenbaar nut; hij heeft de gemeenfchap door het geheele eiland, en dus het Beftuur over hetzelve en het binnenlandfche vertier ongemeen verligt, doch door den zwaren arbeid aan duizende *Javanen* het

---

(*) ENGELHARDT merkt hierop (misfchien wel niet zonder partijdige vooringenomenheid) aan, dat alle deze veranderingen *klanken zonder zin* waren, terwijl het lot van den gemeenen man ellendig bleef en de Regenten tot de diepfte armoede vervielen, zoodat zij hunner vrouwen en kinderen kostbaarheden en fieraden moesten aanfpreken. ENGELHARDT, bl. 144.

leven gekost; duizende anderen hebben de vlugt genomen, om zich daaraan te onttrekken; vele Regenten, die denzelven moesten helpen bekostigen (de Heerendienften werden dus onder een' anderen naam weder herfteld), zijn er door verarmd. Het is echter waar, dat het voltooijen van dezen weg van een' ijzeren wil getuigde. Hij werd dwars over hooge bergen gelegd, en naderhand bleek dit niet noodig geweest te zijn, gelijk DAENDELS zelf erkent, terwijl hij zich beklaagt, dat men hem een zoo moeijelijk plan had opgegeven, om hem het geheele werk te doen ftaken. Maar het nut bleek reeds dadelijk. Bij geftremde gemeenfchap ter zee door de *Engelschen* kon die in korten tijd te land door geheel *Java* plaats hebben. Brieven, die anders drie weken of zelfs veertig dagen onder weg waren, kwamen nu in ééne week aan; een postwagen van *Batavia* naar *Sourabaya* (tweemaal 's weeks afrijdende) in negen of tien dagen, welke weg anders eene geheele maand vereischte. Daarenboven werden bij deze gelegenheid verfcheidene moerasfen opgedroogd, en wel 30,000 morgen lands, die blank ftonden, onder den naam van *Binnenzee*, in vruchtbare velden herfchapen (*). Dus is het *Despotismus* kort van ftof. Zonder zich om de middelen te bekommeren, zonder geld of menfchen te fparen, gaat het, gelijk de kanonskogel, regt op zijn doel af, doch bereikt daarmede ook dikwerf groote en in de gevolgen weldadige einden. Zoo handelde NAPOLEON. Zoo deed zijn navolger DAENDELS! Het was

(*) DAENDELS, bl. 37–52. ENGELHARDT, bl. 147. Deze fchrijver toont door de weinige aanmerkingen, die hij op dit gedeelte van DAENDELS verflag maakt, dat het tot de minst berispelijke, ja tot de loffelijkfte gedeelten van zijn Beftuur behoorde.

het volmaakte tegenbeeld onzer oude Republiek, die op dit punt misſchien al te naauwgezet was, en den eerbied voor bijzondere eigendommen zoo ver dreef, van *geene* algemeen nuttige werken aan te leggen.

Oorlog met Bantam. Inlijving van dat Rijk.

Doch DAENDELS kon zich niet geheel tot binnenlandſche verbeteringen of veranderingen bepalen; de krijgsmansgeest, die nog in hem woelde, gedoogde zulks niet. Hij moest veroveraar zijn, gelijk zijn modél NAPOLEON, natuurlijk op een' kleineren maatſtaf. *Bantam*, het aloude Rijk, hetwelk van alle *Indische* Staten het eerst de *Nederlanders* gastvrij ontvangen had: *Bantam* werd ten verderve gedoemd.

Aan den mond der *Straat Sunda* ligt de *Meeuwenbaai* in eene zeer ongezonde, maar anders voor de ſcheepvaart zeer gelegene ſtreek, binnen de grenzen van het Koningrijk *Bantam*. Deze nu wilde DAENDELS in ſtaat van verdediging ſtellen en tot eene ligplaats maken voor onze vloot, waar zij veiliger zou zijn dan op *Batavia's* reede. Dit werk had onnoemelijk vele zwarigheden; men moest daartoe bosſchen vellen, en moerasſen uitdroogen; beide werkzaamheden ontwikkelden eene geweldige hoeveelheid bedorvene lucht, die duizenden, met deze onderneming belast, in het graf ſleepte. Vijftienhonderd *Bantammers* waren dagelijks aan het werk; naar mate zij wegſtierven, verving de onverbiddelijke COWELL, die het werk beſtuurde, hunne plaats door andere ſlagtoffers; en ook vele *Europeërs*, ja COWELL zelf, verloren er gezondheid of leven. Weder een ſtaal van het *Despotismus!* De ſchrik ſloeg onder de *Bantammers;* niemand wilde meer naar dit verpeste oord heen trekken, en de ontvlugting werd algemeen. Twee Zendelingen des Konings kwamen te *Batavia*, om de opſchorting van dat moorddadige werk te verzoeken. Zij

werden ongetroost heen gezonden. DAENDELS deed eifchen, ondragelijk voor iederen, zelfs afhankelijken Vorst, en der ftaatkunde van NAPOLEON tegen *Holland* waardig. De Koning van *Bantam* werd opgeeischt, zijnen ouden Rijksbeftuurder of Grootvizier, die zich met mannenmoed tegen de onregtvaardige eischen van DAENDELS verzette, naar *Batavia* op te zenden, *dadelijk duizend man* naar de *Meeuwenbaai* tot den arbeid te zenden, en eindelijk, zijn verblijf uit de ftad *Bantam* meer zuidwestwaarts naar *Anjer* te verleggen. Men wil, dat zekere MORREES, Secretaris der Hooge Regéring, DAENDELS had aangeraden, het Rijk van *Bantam* bij *Batavia* in te lijven, om zich van deszelfs inkomften meester te maken. De Commandeur DU PUY, bevelhebber der *Nederlanders* op *Bantam*, bekwam den last, dezen eisch te doen; hij begaf zich naar *Batavia* om het belagchelijke daarvan aan te toonen; doch DAENDELS overlaadde hem met fcheldwoorden, waarop hij met de *Bantamsche* Gezanten, die mede zoo flecht ontvangen waren, terug keerde, om, al mogt hem zulks dan ook het leven kosten, de bevelen van den Gouverneur ten uitvoer te brengen. Openlijk begaf hij zich naar het paleis (de *Kraton*), om den eisch van DAENDELS te doen. De woede der Rijksgrooten over zulk eene eerlooze regtsvertrapping was grenzenloos; en is het van deze, met het volkenregt weinig bekende, lieden te verwonderen, dat zij, in een oogenblik van gramfchap, niet flechts den Commandeur, maar ook den Luitenant ROHL, éénen *Europischen* en drie inlandfche foldaten van kant maakten? DU PUY was blijkbaar opgeofferd; men had hem te *Batavia* aan de tafel van DAENDELS en in tegenwoordigheid der Gezanten befpot. Hij dacht te edel, om door heimelijke listen

den Rijksbeſtuurder tot zich te lokken, die misſchien ook reeds door de Gezanten gewaarſchuwd was, en ſchijnt zijn lot voorzien te hebben, toen hij naar het paleis ging. Nu was er een voorwendſel tot den oorlog gevonden. Duizend man voetvolk met geſchut kwamen voor de vesting, waarin de Sultan was met 3000 man en veel geſchut. Deze weigerde de voorſtellen van DAENDELS aan te hooren, en in perſoonlijke onderhandeling te treden met den Directeur-Generaal VAN IJSSELDIJK en den gewonen Raad van *Indië*, CHASSÉ. *Bantam* werd ingenomen, met verlies ook der levens van vele brave *Nederlanders;* en de *revolutionnaire*, hebzuchtige wreedaard kroonde zijn werk door den braven, vaderlandlievenden Rijksbeſtuurder te laten doodſchieten, en *zich* voor *zijnen* perſoon, het landgoed *Jesinga* toe te eigenen, 't welk hem door de Hooge *Indische* Regéring (die men met het *Engelsche* Parlement onder HENDRIK VIII. kan vergelijken) werd *aangeboden*. Zijn vrij kort verſlag van dezen oorlog, waarover hij blijkbaar heenloopt, vergeleken met het uitvoerig verhaal van ENGELHARDT, die den ongelukkigen DU PUY nog kort vóór zijn' dood geſproken heeft, en van POLANEN, bevestigt maar al te zeer de verachtelijke rol, daarin door dezen verfranschten *Nederlander* geſpeeld, en doet den ongelukkigen Koning van *Bantam* beklagen, die naar *Amboina* werd verbannen, gelijk zijn Rijk bij *Neêrlands Java* gevoegd. De oorlog duurde in 't gebergte nog een' geruimen tijd voort (*).

(*) DAENDELS, bl. 54. 55. ENGELHARDT, bl. 148-157. Het afſchuwelijk gedrag van DAENDELS omtrent het gezin des Sultans wil ik liefst niet gelooven, althans niet vermelden. POLANEN, bl. 195-200.

Inrigtingen ten aanzien van Cheribon.

Ook omtrent *Cheribon* nam DAENDELS zeer afdoende maatregelen. Hij beweerde, dat hetzelve der Regéring altijd tot last gestrekt had, hetwelk ENGELHARDT vierkant tegenspreekt, die bewijst, dat *Cheribon*, reeds in 1803, 16,200 *pikols* koffijboonen, 2500 *pikols* suiker, 682 lasten rijst, en, behalve andere goederen, nog eene groote menigte houtwaren geleverd had, zijnde later de koffij nog tot 18,000 *pikols* geklommen. DAENDELS nu verdeelde het land in twee zoogenaamde *prefectures*. De eene, ten Noorden, bevatte de *Sultanslanden*, de tweede, ten Zuiden, de *Preanger-Regentschappen*. Aan de drie reeds boven genoemde Sultans van dit land werden hunne titels gelaten, en zij werden beschouwd als inlandsche *Regenten*, die hunne onderhoorigen tot gedwongene leveringen moesten aanzetten. Zij moesten jaarlijks 2000 *koyangs* rijst opbrengen, en 30,000 rijksdaalders aan geld. Doch ENGELHARDT beweert, dat noch deze penningen, noch die rijst immer geleverd zijn, uit vrees, van het volk op nieuw in opstand te brengen, terwijl de Vorsten, die toch hunne titels behielden, als gemeene *Javanen* aan de wegen moesten arbeiden. In de *Preanger-Regentschappen* van *Cheribon*, welke met die van *Jacatra* of *Batavia* vereenigd werden, en dus een aanzienlijk grondgebied uitmaakten, werd zeer veel koffij en rijst gekweekt, en ook van die landen, welke daarvoor minder geschikt waren, zocht DAENDELS partij te trekken, en plaatste daartoe *Chineezen* aldaar (vermits de *Javaan* te weinig nijverheid en werkzaamheid bezit) om eene nieuwe soort van cultuur te ontginnen (*), door tabak en *pi-*

(*) Ook in den nieuwsten tijd heeft de Gouverneur-Ge-

staches (*) voor olie te planten. Daar echter weinigen zich vrijwillig daartoe aanmeldden, en de Hoofden van dit volk flechts behoeftigen van hetzelve uit *Batavia* naar de binnenlanden zonden, moet, volgens ENGELHARDT, dit werk fpoedig in verval geraakt zijn, hoezeer DAENDELS beweert, *dat de maatregel met het beste gevolg werd bekroond* (†).

Batavia om de ongezondheid gedeeltelijk afgebroken.

Nog veel belangrijker waren de veranderingen ten aanzien der ftad *Batavia*, welke eigenlijk, als *hoofdstad* van *Neêrlands Indië*, onder DAENDELS heeft opgehouden te beftaan. Doch men zou zich vergisfen met te denken, dat deze veranderingen alléén aan DAENDELS moeten worden toegefchreven. Reeds onder den Gouverneur-Generaal OVERSTRATEN had de vreesfelijke, telkens toenemende ongezondheid van *Batavia* vele *Europeanen* hun gewone verblijf buiten de ftad in de meer luchtige ommeftreken, te *Rijswijk*, *Weltevreden*, *Noordwijk*, het *Molenvliet* enz. doen verkiezen. Voor de uit *Europa* komende krijgslieden, die anders fpoedig van de fchepen naar het hospitaal overgingen, werd eene legerplaats op *Weltevreden* afgeftoken. Vele huizen ftonden dus op *Batavia* ledig, doch ook die leden der Hooge Regéring, welke zich uit hetzelve verwijderden, kwamen altijd ter vergadering naar het kasteel, gelijk de kooplieden

neraal VAN DEN BOSCH den landbouw door *Chineezen* willen om hoog helpen; doch hun opftand, voortgefproten hetzij uit de ftugheid en woeligheid van den landaard, hetzij (volgens anderen) uit wanbetaling en fchending van gedane beloften aan onze zijde, heeft het plan verijdeld.

(*) *Cadjang*. De kokosolie is beter, doch die boom kan op de hooge landen niet tieren, zoo min als de gewone rijst.

(†) DAENDELS, bl. 57-61. ENGELHARDT, bl. 161-164.

naar hunne kantoren (*), want de verlegging van *Batavia* naar eene andere plaats zou, uit hoofde van het gemis der belangrijke reede, hoogst verderfelijk voor den handel geweest zijn. Nogtans wilde DAENDELS daarmede voortgaan, hoewel niet eensklaps. Hij nam vooreerst niet meer dan zeer wijze maatregelen tot wering der ongezondheid, zoo als de verwijdering der begraafplaatſen, verbetering der hospitalen (†), demping van ſtilſtaande wateren, uitmoddering der grachten en reiniging van ſtraten, rivieren en waterleidingen. Daarna werden alle de batterijen en forten, die de ſtad en de kusten verdedigden, op last van den Maarſchalk Gouverneur-Generaal ge-

---

(*) Uit mondelinge mededeelingen van den Heere DOEFF, Oud-Opperhoofd op *Japan*, die in 1799 op *Batavia* was, en dus als ooggetuige kan ſpreken.

(†) De beste verdediging van ſommige dier maatregelen van DAENDELS is deze, dat ENGELHARDT, die hem anders op den voet volgt, zegt, „hem hier niet te zullen tegenſpreken," hoewel hij nog op ſommige bijzonderheden aanmerking maakt. Althans hij zegt, dat „aan den voet, waarop de Godshuizen ingerigt waren, niets te verbeteren viel." Doch dit is blijkbaar zeer overdreven, wanneer ten minſte de reisberigten van den bekenden HAAFNER eenig geloof verdienen. Deze reiziger toch zegt (*Lotgevallen en vroegere Zeereizen*, Amſterdam 1820, bl. 161). „Van twintig, „die er inkomen, gaan er geen drie levend weder uit; het is „een ware moordkuil; ook vergaat er geen dag, dat men „er niet een twaalftal of meer dooden begraaft, en de on„gelukkige kranke, die des nachts eene gevaarlijke *crisis* „heeft, of van wien de Doctor zich des avonds bij de viſi„tatie heeft laten verluiden, dat hij mogelijk den anderen „dag niet beleven zal, diens vonnis is geſtreken." Hoezeer ook de overdrijving van HAAFNER bekend is, zoo moet hier toch zekerlijk waarheid ten grondſlag liggen; en welk eene waarheid!

flecht. Hierop verlegde hij zijn verblijf naar het zoogenoemde *Molenvliet*, waar voor 30,000 rijksdaalders een huis gekocht en voor alle kantoren ingerigt werd. Eene aanzienlijke wijk der ftad, de muren en poorten, het geheele uitgebreide kasteel, met alle de Regérings-lokalen en magazijnen (*), en eindelijk de Hervormde kerk, werden afgebroken, en aan ieder de vrijheid daartoe voor *zijn* huis gelaten. Ook werden veertig visfcherswoningen, die zeer ongezond lagen, aan de haven afgebroken. Alle de befturen en kantoren, behalve de twee regterlijke Collegiën, werden uit het kasteel (een der ongezondfte deelen der ftad) naar de reeds genoemde fraaije voorfteden overgebragt. De thans meer talrijke krijgslieden werden mede in die voorfteden en in de fterk verfchanste legerplaats van *Meester Cornelis* gelegd. Om de verplaatfing der *Europeërs* uit *Batavia* nog meer aan te moedigen, werd het gebouw der *groote Sociëteit* naar *Rijswijk* verplaatst. Geene aankomelingen uit *Europa* of *Ile de France* mogten bij hunne aankomst in de ftad vernachten, maar men wees hun op *Weltevreden* een nachtverblijf aan. Dus doende werd zekerlijk wel eene der fraaifte fteden zoodanig gefloopt, dat eenige jaren later een *Europeër* niet eens merkte, dat hij er door kwam, en aan de andere zijde vroeg, *of hij haast te Batavia was?* maar het is wel onbetwistbaar, dat de gezondheid der bewoners daarbij gewonnen heeft. Nogtans beweert ENGELHARDT, dat men geene haast maakte met het opruimen der puinen, waardoor de maatregel flechts gedeeltelijk deze

(*) Dus zegt ENGELHARDT, bl. 179. maar DAENDELS beweert, dat de gebouwen in het kasteel, *behalve de Magazijnen*, gefloopt werden (bl. 62.).

werking kon doen, en hij zegt, dat er op *Buitenzorg* in de Archieven nog een plan van zekeren Directeur der vestingwerken, REYMER, beſtond, om aan de ſtad, zonder dit uiterſte van verwoesting te ondergaan, de gezondheid weder te geven. De afbraak der Hervormde kerk was te berispelijker, daar de kerkmeesters en anderen geld aanboden tot herſtelling van dit ſchoone gebouw, en de groote meerderheid der *Europische* inwoners deze gezindte beleed; terwijl voor de weinige Roomschgezinden (vermits de *Koning van Holland* die Godsdienst beleed) bij inteekening, doch onder de bijzondere onderſteuning van DAENDELS en van de kas van 't Beſtuur, eene kerk gebouwd werd. De Hervormde liet men in puin liggen, ſchoon de Gouverneur-Generaal in naam zelf die leer beleed. Doch hij was een man der *revolutie;* het was dus zijne zaak, niet veel Godsdienst te toonen (*).

Veranderingen in het regterlijke Beſtuur. Afzetting der leden van den Hoogen Raad.

De veranderingen in het regterlijke vak maken het donkerſte gedeelte des Beſtuurs van DAENDELS uit. Hier is hij volſtrekt niet te verontſchuldigen, dan door het *Jezuïtische* beginſel (hetwelk immers in den jongſten tijd zich zoo innig met de Omwenteling heeft verbroederd), „dat het doel de middelen heiligt."

Volgens DAENDELS was reeds onder het laatſte Beſtuur der Republiek, dat van den Raadpenſionaris SCHIMMELPENNINCK, eene verandering van *alle* de

(*) DAENDELS, bl. 61–63. ENGELHARDT, bl. 178–182. 188. 189. Rapport van den Raadsheer PREDIGER in de Brieven van POLANEN over het Beſtuur der Koloniën, bl. 189–191. Ook een geſticht voor kantoorbedienden (aldaar *pennisten* genoemd), een der fraaiſte gebouwen van *Batavia*, werd meerendeels afgebroken, en voor de bezetting in de ſtad tot kazernen (die er reeds waren) ingerigt.

toenmalige Leden van het Hooge Geregtshof of den Hoogen Raad van *Batavia* besloten, en had hij dit besluit slechts in werking gebragt. Doch twee berigten, van ENGELHARDT en POLANEN, verzekeren, dat de afzetting van den Hoogen Raad te wijten is aan deszelfs *ongehoorzaamheid* bij eene daad, die DAENDELS kenschetst als den waardigen leerling der mannen van de *revolutionnaire* regtbank. In Februarij 1809 waren er eenige zakken kopergeld uit een landsvaartuig gestolen, waarvan men vier bedienden van den *Waterfiscaal* en eenen inlandschen ambtenaar verdacht hield. Eerst wendde zich de Fiscaal aan de Regtbank, doch ondertusschen bekwam DAENDELS kennis van de zaak, en eischte berigt van den Fiscaal. Dit ontvangen hebbende, gelastte hij, deze vijf personen, *zonder onderzoek*, binnen drie etmalen te doen ophangen. De Hooge Raad van Justitie verzette zich daartegen, doch vruchteloos: de *moord* (want, al waren die personen schuldig geweest, hetwelk ENGELHARDT ten minste van den inlander stellig ontkent, de wijze van teregtstelling was een moord) werd volbragt. Maar dit was het niet alleen. De menschen, die het regt tegen den tiran hadden durven voorstaan (de Voorzitter was de Heer MAURISSE, leden de Heeren PREDIGER en DE HAART), werden *afgezet*, en een nieuwe hooge Raad, met meer dan verdubbelde jaarwedden, ingesteld, onder voorzitting van den Heer MUNTINGHE. Het voorwendsel was: „dat „in bezittingen, op den afstand van meer dan 4000 „mijlen van het Moederland, de vertegenwoordiging „van de Souvereiniteit geenszins bij twee van elkan„der onafhankelijke magten kan bestaan, maar dat

„de eene aan de andere moet gehoorzamen (*)."

Wreedheid van Daendels.

Doch wanneer DAENDELS gehoopt had, in den nieuwen Raad blinde werktuigen zijner dwingelandij te vinden, zoo had hij zich vergist. Een nieuw geval bewees zulks. Negen geregtsdienaars, waaronder zeven *Maleyers*, hadden zich mede verdacht gemaakt van plundering van een hun aanvertrouwd vaartuig; hiervan overtuigd zijnde waren zij, naar evenredigheid van den graad hunner ſchuld, tot de ketting en dwangarbeid, of tot geeſeling veroordeeld. Dit vonnis werd den Gouverneur-Generaal, die zich op eene reis door het eiland bevond, toegezonden. Met de willekeur van een Oostersch *Despoot* veranderde hij het vonnis, en veroordeelde alle de gevangenen tot den ſtrop! — Onderſcheiding van den trap der misdaad kwam bij hem niet in aanmerking (†). — Drie inlandſche ſoldaten, die zich aan diefſtal hadden ſchuldig gemaakt, werden eerst met ſpitsroeden geſtraft, doch daarna, op uitdrukkelijken last van DAENDELS, doodgeſchoten. Twaalf of dertien perſonen te *Samarang*, van zeeroof beſchuldigd, zouden op last van DAENDELS ter dood zijn gebragt, zonder de tusſchenkomst van den Fiscaal VERSTER, die het vonnis opſchortte, en naderhand hunne onſchuld ontdekte. Willekeurige ſtrafoefeningen waren aan de orde van den dag, en voor ſchuldigen werden de oude, wreede doodſtraffen weder ingevoerd. Brandſtichters en moordenaars werden volgens ENGELHARDT geblakerd, dat is: bij klein vuur gebra-

(*) DAENDELS, bl. 66. 67. ENGELHARDT, bl. 191–193. POLANEN, bl. 168. 169.

(†) POLANEN, bl. 172–175. ENGELHARDT, bl. 194. 195.

den. Vaak gaf DAENDELS over tafel bevel om neus en ooren af te snijden (*). Zie daar de *vrijheidsvriend*, die het bestuur van WILLEM V. en van VAN DE SPIEGEL ondragelijk vond!

Ook in Regéringszaken wilde DAENDELS volstrekt en onbepaald meester zijn. Van *Buitenzorg*, achttien uren van de Hoofdstad, of ook van die plaatsen, waar hij zich op zijne reizen naar den Oosthoek onthield, zond hij zijne bevelen naar *Batavia*. Den Raad van *Indië* RIEMSDIJK stelde hij, op het voorbeeld van VALKENIER jegens IMHOFF, in hechtenis aan huis, met militaire bewaking, onder een beuzelachtig voorwendsel, doch, zoo als de vijanden van DAENDELS beweren, omdat door RIEMSDIJKS toedoen belet was geworden, dat hij, in plaats van een slecht bevolkt gedeelte van het veroverde *Bantam* (*Tjassingie*), een Regentschap in het beste des eilands, het schoone *Banding*, in ruiling had bekomen. De tegenstand van den braven Raad van *Indië* ergerde den willekeurigen Heerscher, en hij liet het niet ongewroken. De Directeur-Generaal was verpligt, dagelijks een getrouw berigt van het voorgevallene naar *Buitenzorg* te zenden, en wanneer hierin iets vergeten werd, volgden de hevigste verwijtingen. Niemand der Raden van *Indië* durfde zijne toestemming weigeren aan de voorschriften des Gouverneur-Generaals, als waarvan *of* hechtenis *of* afzetting terstond het gevolg zou geweest zijn (†). De *Indische* Vorsten en Regenten beefden voor hem als voor een' halven God, of liever magtigen boozen Geest, en

Zijne dwingelandij.

(*) ENGELHARDT, bl. 196. PREDIGER bij POLANEN, bl. 214.
(†) PREDIGER bij POLANEN, bl. 204-206.

„Hij heeft het gezegd!" was hun genoeg om terſtond te gehoorzamen.

Zijne geſtrenge wet tegen landsdieverij.

Het is waar, dat DAENDELS misſchien begreep, tot verouderde kwalen ook buitengewone en geſtrenge geneesmiddelen te moeten bezigen. Doch wat konden wreede ſtrafoefeningen, wat konden geregtelijke moorden of ſchending van gewijsden der regterlijke magt uitwerken? Meer had misſchien de geſtrenge wet van den 14den Februarij 1810 kunnen afdoen, waarbij bepaald werd, dat opzettelijke ontrouw bij vervreemding van 's lands goederen, ter waarde van 30,000 rijksdaalders of daarboven *met den dood*, daar beneden met eene naast daarbij komende ſtraf; verregaande onachtzaamheid met afzetting en verklaring van den Lande niet meer te kunnen dienen; en mindere verzuimen met ſchorſingen voor een of twee jaren of eene evenredige geldboete, zouden moeten geſtraft worden; terwijl daarenboven de ſchade, aan het Beſtuur toegebragt, zou moeten worden vergoed, gerekend niet naar den inkoop-, maar naar den verkoopprijs (*).

Bepalingen omtrent de Molukken.

Omtrent de zoogenoemde *buitenkantoren* werden er minder veranderingen gemaakt. Voorheen werd het *monopolie* aldaar zoo ſtreng gehandhaafd, dat alle vreemde ſchepen, welke vlag zij ook voerden, die de wateren der *Molukſche* eilanden bevoeren, door de *Nederlandſche* kruisſers opgebragt en prijsverklaard werden; zelfs was aan de *Spaanſche* ſchepen, die van *Manilla* op *Batavia* voeren, het vaarwater (ten noorden van *Celebes* of door de *Straat Sunda*) voorgeſchreven. Dit was zelfs door verdragen met *Enge-*

(*) DAENDELS, bl. 79.

land, *Frankrijk*, *Spanje* en *Portugal* vastgefteld (*). De vrede van 1784, die aan *Engelsche* fchepen het bevaren der *Moluksche* wateren toeftond, maakte hierop de eerfte uitzondering. De latere rampfpoedige gebeurtenisfen hadden in 1806 de vergunning voor *Amerikanen* en *Deenen* bewerkt, om zelve de fpecerijen op de *Moluksche* eilanden te komen halen, ten einde het gevaar van overzending van baar geld naar die eilanden, en het verzenden der fpecerijen van daar naar *Batavia*, onder *Hollandsche* vlag, te vermijden. Dit gaf natuurlijk aanleiding tot fmokkelhandel, die federt niet meer te wéren was, en ook zorgden de *Engelschen*, gedurende hun bezit der *Molukken* vóór 1802, wel zoo veel mogelijk van de kostbare voortbrengfelen dier eilanden naar hunne bezittingen over te planten. De Heer ENGELHARDT beweert, dat de Gouverneur van *Amboina*, T. VAN BOECKHOLTZ, aldaar de beste inrigtingen, zoo ten aanzien van het Beftuur, het regterlijke vak, het geldelijke beheer en de aankweeking van nagelen en noten gemaakt had, zoodat zij, naar zijn zeggen, *voor geene wezenlijke verbetering meer vatbaar waren* (†). (Dit laatfte zal echter wel niet letterlijk te verftaan zijn.) DAENDELS veranderde vooreerst, volgens zijn ftelfel, den titel van *Gouverneur* over *Amboina* in dien van *Prefect*, en bevestigde hem vervolgens in het oppertoezigt over alle de zuidelijke *Molukken*, hoewel ook *Banda* tot een *Prefectschap* verheven werd. Doch het Gouvernement van *Ternate* werd ingetrokken, en de bezittingen van *Menado* en *Gorontalo* op *Celebes* onder *Amboina* geplaatst (§). Nogtans werd *Ternate*, voor

(*) ENGELHARDT, bl. 199. (†) ENGELHARDT, bl. 200.
(§) DAENDELS, bl. 69. 70.

welks bezit zoo vele oorlogen in vroegere tijden waren gevoerd, niet geheel (zoo als DAENDELS eerst voornemens was) verlaten, ten einde geene andere Natiën zich aldaar zouden vestigen en den ſpecerijhandel volkomen aan zich trekken. DAENDELS berekende, door vereenvoudiging van het Beſtuur en bezuiniging, de overwinst der *Molukken* op ruim *een Millioen* rijksdaalders te kunnen brengen, waarbij zekerlijk de inkoopprijs der nagelen op 3 en de verkoopprijs op 50 ſtuivers, der foelie op 10½ ſtuivers, tegen 5 rijksdaalders 16 ſtuivers uitſlag, der noten op 4½ ſtuivers tegen 2½ rijksdaalders verkoopprijs (*) gerekend werden. Doch die inkoopprijzen waren ook zoo buitenſporig laag, dat de aankweekers of zoogenaamde perkeniers op *Banda*, die nimmer opſlag bekwamen, terwijl intusſchen de levensbehoeften, uit *Java* aangevoerd, merkelijk hooger in prijs waren, niet meer beſtaan konden, te minder, daar de goederen der naburige eilanden door derzelver Gouverneurs aanmerkelijk waren belast. DAENDELS aarzelt dus niet, den toeſtand dier perkeniers voor erger dan dien der ſlaven te verklaren.

De Molukken door de Engelſchen weder ingenomen.

Deze verbetering van inkomſten uit de *Molukken* bleef echter ſlechts een ontwerp, daar zij thans ten tweedemale aan de *Engelschen* overgingen. Den 17den Februarij 1810 gaf zich *Amboina zonder eenige tegenweer* over. Zekere FILZ, een *Franschman*, die aldaar bevel voerde, werd den 7den Junij daaraan volgenden door de Hooge Militaire Vierſchaar ter dood veroor-

(*) De *magere* noten kostten zelfs niet meer dan 1½ ſtuivers, en werden voor twee rijksdaalders verkocht. Zie DAENDELS, bl. 72.

deeld. Op de tijding dezer noodlottige gebeurtenis zond de Landdrost van *Banda*, COOP à GROEN, dadelijk al de voorhandene foelie, noten en nagelen niet alleen, maar ook de reeds geoogste muskaatnoten en foelie (die nog in den buitenbast zaten, en eerst in het volgende jaar volgens gewoonte zouden verzonden zijn) naar *Batavia*. Dit stelde de *Javaansche* Regéring in staat, om de scheepjes uit *Amerika*, die alleen specerijen kwamen halen, vracht te bezorgen, en tevens verzendingen naar *Holland* en *Frankrijk* te doen; terwijl nog eene groote hoeveelheid in de pakhuizen overig bleef. De brave COOP à GROEN bekwam 10,000 rijksdaalders schavergoeding (daar zijne goederen op de overscheping van *Banda* verloren waren) en een' Ontvangerspost te *Batavia*. *Banda* ging daarop ook verloren. Den 17den Augustus 1810 werd het door de *Engelschen* aangetast; de Gouverneur bood tegenstand; nadat hij gesneuveld was, werd het verdrag van overgave geteekend (*).

Macasser behouden. Banjermassing verlaten. Bezuinigingen te Palembang.

Macassar, op *Celebes*, hetwelk wij meermalen als den sleutel tot de *Molukken* of de zoogenaamde *Groote Oost* hebben beschouwd, kwam aan DAENDELS zoodanig niet voor; nogtans meende hij de bezetting niet te mogen opbreken, daar het eenmaal meer voordeel zou kunnen geven, en ook nu reeds, met bezuinigingen, de kosten zou kunnen dekken. Dus werd in Mei 1809 het bestuur aan een' burgerlijken- en krijgsbevelhebber opgedragen; het getal der ambtenaren verminderd, en al wat tot het zeewezen in betrekking stond naar *Sourabaya* op *Java* overgebragt. Maar *Banjermassing* op *Borneo* werd, als een last-

(*) DAENDELS, bl. 70-73.

post, welke door zijne opbrengst van peper de kosten niet dekken kon, den 29 Mei 1809 verlaten.

Daar *Palembang* op *Sumatra's* Zuidoostkust, wegens de jaarlijksche gedwongen levering van tin uit de mijnen van *Banca*, door den Sultan, wien dat eiland behoorde, van groot belang was, werd hetzelve als een bijpost behouden, alwaar echter geen Resident meer zou zijn, en over 't geheel de lasten door de nieuwe inrigting, even als op *Ternate*, zeer onbeduidend waren (*).

Veranderingen op Java. De Prefecten en Hoofd-Administrateurs.

Nadat DAENDELS 22 maanden op *Java* geweest was, en het eiland tot den Oosthoek toe bezocht had, besloot hij tot eene geheele verandering van het Bestuur. Reeds waren er, in plaats van den algemeenen Gouverneur van *Java's* Noordoostkust en de overige ambtenaren, over de bijzondere gedeelten des eilands, *negen* Prefecten aangesteld, over den *Oosthoek*, *Samarang*, *Tagal*, *Paccalongang*, *Japara*, *Cheribon*, *Crawang*, de *Preanger* Regentschappen, de ommelanden van *Batavia* en *Bantam*. Deze waren *burgerlijke* bestuurders, en stonden als zoodanig onder den Gouverneur-Generaal, doch, wat de geldelijke belangen betreft, onder de *Hoofd-Administrateuren*. Deze waren ten getale van vier, over het Departement van *Batavia* (bevattende *Java's* Westergedeelte tot en met *Cheribon*), van *Samarang* (het midden tot *Japara* ingesloten), van *Sourabaya* (den *Oosthoek*) en de *Groote Oost* of de buitenkantoren. Boven

(*) DAENDELS, bl. 69-73. Daar ENGELHARDT op dit Artikel zeer weinig zegt, zoo mag men het daarvoor houden, dat DAENDELS hier volkomen de waarheid spreekt, en dat zijn stelsel van bezuiniging *hier* eene waarheid was, en goede vruchten droeg.

dezen was nog over de geldmiddelen een Adminiſtrateur-Generaal, zoo veel als *Minister van Finantien*, en een Directeur-Generaal, welk laatſte ambt DAENDELS zelf als eigenlijk overtollig verklaarde (*). De titel van *Resident* aan de Hoven der Vorsten werd in dien van *Minister* veranderd. — De betrekkingen met die Vorsten, althans met den Sultan, ondergingen gedurende de Regéring van DAENDELS mede eene groote verandering.

De Sultan van Djocjokarta afgezet en tot afſtand van land genoodzaakt.

Reeds vroeger hebben wij doen zien, dat terwijl de Keizer van *Java* zoowel door ſpilzucht als een ſlecht beheer van geldmiddelen en vijandelijkheden met de *Nederlanders* ten achteren geraakte, de Sultan van *Djocjokarta* daarentegen, door een beter beſtuur zijner geldmiddelen en door vriendſchap met de *Nederlanders* te onderhouden, in voordeeliger omſtandigheden was. Dit wekte, zegt men, de begeerlijkheid van den Maarſchalk, die zich waarſchijnlijk zijne Meesters, de *Fransche* Revolutionnairen, herinnerde, welke ook om geene andere reden, dan omdat *Bern* een' grooten ſchat had, die hunnen togt naar *Egypte* kon bekostigen, *Zwitserland* omwentelden en den ſchat roofden. Aan den anderen kant nogtans deed de rijkdom van den Sultan dezen eenen hoogeren toon tegen de *Hollandsche* Regéring aannemen, dan zij gewoon en gezind was te dulden (†). DAENDELS had, reeds dadelijk bij zijne komst in 1808, verklaard, dat hij de *inlandsche Vorsten niet meer als leenmannen van het*

(*) DAENDELS, bl. 76. 108.

(†) Dit erkent zelfs RAFFLES (*History of Java*, *Sec. Edition*, V. II. p. 253.) *The court of Tugya Kerta evinced a desire of independence and an appearance of internal strength, which called for the immediate interference of the European authority.*

Europische gezag beschouwde, maar *dat voortaan hunne betrekkingen zoodanig moesten zijn*, *als noodzakelijk het geval was*, *tusschen een' zwakken en een' sterkeren Staat in elkanders nabijheid* (*). (De ware leer der omwenteling!) Maar daarvoor had hij ook (met regt) de vernederende plegtigheden afgeſchaft, waaraan zich de *Nederlandsche* Reſidenten nog altijd omtrent dien zwakkeren nabuur onderwierpen, zoo als het maken van drie buigingen, blootshoofds en zonder zonneſcherm op zekeren afſtand; de aanbieding van de beteldoos, den wijn en zelfs het waschwater aan dien Vorst. Een nieuwe burgeroorlog, het gevolg der hoofſche kuiperijen (†) in *Djocjokarta*, ſpoorde den magtigen Prins RADEEN RONGO aan, om de banier des opſtands te verheffen. DAENDELS nu beſchuldigde den Sultan, van dien opſtand met te veel onverſchilligheid te hebben aangezien, en nam eenen inval van RONGO in de landen des Keizers tot voorwendſel, om den Sultan op een' ſcherpen toon daarover te ſchrijven, en den Preſident der Hooge Regéring, VAN BRAAM, naar *Djocjokarta* te zenden, ten einde de *afzetting van den Sultan*, en *de benoeming van den Kroonprins in zijne plaats*, de overlevering van RADEEN RONGO, die van den broeder des Sultans, NOTTO KOSOEMO, en van deszelfs zoon, NOTTO DININGRAT, die ſchoonzoon des Sultans was, te verlangen, alles *geenszins uit vijandelijke oogmerken*, *maar alleen voor de rust van het ei-*

(*) RAFFLES, *l. c.*

(†) Het verhaal dier kuiperijen bij DAENDELS (bl. 95.) is vrij verward, en ook uit ENGELHARDT (bl 258-261.) ontvangt men niet veel meer licht. Ik laat dus deze zaak, waarbij wij toch ook minder belang hadden, hier onvermeld.

land. Doch terwijl hierover beraadslaagd werd, nam RADEEN RONGO de vlugt, en de Sultan liet hem, op bevel van DAENDELS, vervolgen. De *Hollanders* deden dit ook van hunne zijde, en de sergeant LUCAS LEBERFELD haalde hem in, en doodde hem. Nu scheen de zaak gevonden; doch DAENDELS, daarmede niet te vreden, trok naar *Djocjokarta*, alwaar de Sultan zich onderwierp, en dus den Generaal de gelegenheid ontnam, om zijne schatten te plunderen. Hij deed afstand van den troon ten behoeve zijns zoons. Met beide Hoven, die des Sultans en Keizers, werden overeenkomsten gesloten, en daarbij niet alleen de strandgelden, 20,000 rijksdaalders in 't jaar, welke de *Nederlanders* nog altijd wegens de oude regten dier Vorsten op die stranden betaalden, vernietigd, maar ook aan de *Nederlandsche* Regéring een aanzienlijk grondgebied, zeer geschikt voor de koffijteelt, vol belangrijke bosschen, en met eene halve Millioen zielen bevolkt, afgestaan. De afgezette Sultan moest daarenboven aan de soldaten, die hem zijne kroon ontnamen (en aan welke misschien de plundering van *Djocjokarta* beloofd was (*)) 196,320 *Spaansche* matten doen uitdeelen. Voor dit alles stond men hem eenige landen af, die voor de *Nederlandsche* Regéring nutteloos waren, en betaalde zijne schulden, ten bedrage van 100,000 Rijksdaalders (†).

Handelsbelemmeringen door het staken van de scheepvaart der Amerikanen.

Ondertusschen werd de gesteldheid van zaken in *Europa*, en dien ten gevolge ook in *Indië*, hoe langs zoo banger. Tot hiertoe had men nog handel gedreven door middel vooral van *Amerikaansche* sche-

(*) ENGELHARDT, bl. 260.
(†) DAENDELS, bl. 96–98.

pen, die de voortbrengfelen van *Java*, fomtijds tot zeer goede prijzen, kwamen afhalen en gedeeltelijk naar het Moederland overbragten; op deze wijze was ook de handel met *Japan*, door tot dat einde ingehuurde *Amerikaansche* fchepen, altijd voortgezet, en het beleid van het *Nederlandsche* Opperhoofd aldaar federt 1803, den Heer DOEFF, had de gunst der *Japanneezen* behouden, en de onvermijdelijke moeijelijkheden, door het niet altijd ontvangen van de gewone *Leijdsche* lakens, waarop de *Japanneezen* bijzonder gefteld zijn, overwonnen. DAENDELS had langs dezen weg ook in 1809 eene buitengewone hoeveelheid koper ontvangen, waarvan hij geld liet flaan (de duiten, met welke men vele betalingen deed).

Maar thans was, door de maatregelen van NAPOLEONS *vastelandsstelsel* en de weerwraak der *Britten* daartegen, de vaart der *Amerikanen*, die door beide oorlogende Mogendheden opgebragt of gekweld werden, opgehouden; de *Vereenigde Staten* hadden, om die fchade voor te komen, zelve een *embargo* op hunne fcheepvaart gelegd. Dit had eene allernoodlottigfte werking op de fcheepvaart in *Indië*. De *Engelschen* verklaarden *Java*, de *Molukken* en de *Fransche* eilanden in ftaat van *blokkade*. De gemeenfchap met het Moederland, te voren zoo geregeld onderhouden, was thans te niet, en onder geene vlag konden nu meer onzijdige fchepen naar *Batavia* komen. Deze hoofdftad ging dus gebukt onder een' overvloed van produkten en een gebrek aan baar geld, die op alles een' hoogst verderfelijken invloed dreigden te oefenen. Derhalve ftelde DAENDELS een *kredietpapier* in, hetwelk gevestigd was op de zeer talrijke voortbrengfelen des eilands, in pakhuizen opgeflagen, die

door de ontvangst van dit papier in betaling, naar mate der daarop aangeteekende fom, het eigendom werden van de fchuldeifchers der Regéring (*). DAENDELS kon dus ook niet anders dan den *verpligten arbeid der Javanen* in ftand houden; en dit heeft hij gedaan, iets waardoor hij zich wel is waar gevoelig tegen het *liberale* ftelfel bezondigde, maar toch ook de rust der Kolonie niet in de waagfchaal ftelde. Dit papier werd, oorfpronkelijk ten bedrage van 600,000 18 April 1809.
rijksdaalders, die een half jaar daarna verdubbeld, en in Januarij 1810 vervierdubbeld werden, onder toezigt der Weesmeesteren uitgegeven, doch daarentegen de opbrengst der landerijen en Domeinen, welke DAENDELS in 't openbaar had doen verkoopen, en waarvan de betaling in papiergeld gefchiedde, openlijk voor het kasteel verbrand, om daardoor de waarde van dat oude krediet-papier te doen rijzen. Het kopergeld, uit *Japan* ontboden, niet genoegzaam zijnde voor het gebruik, en deze koperen munt (want goud en zilver was er bijna niet meer) dus gedurig in prijs klimmende, nam DAENDELS een' maatregel, niet NAPOLEON, maar ROBESPIERRE waardig. Hij deed namelijk op doodftraf gelasten, in *Batavia* en de *Ommelanden* het kopergeld voor de bepaalde waarde aan te nemen, zonder opgeld. Al hetgeen de inwoners aan kopergeld boven het benoodigde *voor eene maand* in hunne huishouding bezaten, moest tegen kredietbrieven opgebragt worden, op ftraffe van *verbeurdverklaring* van het boven de maand benoodigde, en *zes jaren in de boei-*

(*) Uit mondelinge berigten van den Heer DE VRIESE alhier. Zie ook DAENDELS *Bijlagen* III. D. *Finantiële zaken, geldheffingen*, No. 30.

jen (dus versta ik de vreemde uitdrukking *kettingslag voor zes jaren* of *naar bevind van zaken* (*)). Die meer opgeld (*agio*) van het *papierengeld* boven klinkende munt (zilvergeld) nam, dan de Regéring verkoos, zou worden *gegeeseld* en *gebrandmerkt*; de *Europeanen* daarenboven voor altijd uit de Kolonie verbannen, de inlanders of *Chineezen* voor tien jaren aan de ketting geklonken en tot dwangarbeid veroordeeld. Ziedaar de Regéring van eenen vrijheidszoon en wreker (in 1795) der *Regten van den mensch!*

Verdedi-ging van Daendels.

Doch wij moeten, om billijk te zijn, ook de regtvaardiging van DAENDELS aanhooren, en voeren wij daartoe 's mans eigene woorden aan (†). „ Van meer „dan eenen kant was het behoud onzer bezittingen „op het eiland *Java* in een dringend gevaar. De „vijand bedreigde hetzelve van den zeekant; *Javaan*„*sche* Vorsten, stout geworden door het denkbeeld „onzer onmagt, waanden den tijd geboren, om ons „de wet te kunnen stellen, en de geldmiddelen wa„ren uitgeput, terwijl het stilstaan der zeevaart alle „de hulpmiddelen der laatste jaren affneed. Behoef „ik dan te zeggen, dat, om te midden van alle deze „noodlottige omstandigheden de waardigheid van het „*Hollandsche* Gouvernement staande te houden, en in „het burgerlijke bestuur alle veronderde gebreken, „waartoe tot dus verre alle vorige pogingen vruch„teloos waren aangewend, dadelijk te verbeteren, *het* „*veelmalen noodzakelijk is geweest*, *mij boven alle for-*

(*) DAENDELS, *Bijlage* II. St. *Finantiële zaken*, *Credit-papieren*, No. 15. 16. 19. 22.

(†) DAENDELS, *Staat* enz. bl. 206.

„*men te verheffen, en geene andere wet te kennen,*
„*dan het behoud van de mij toevertrouwde bezittin-*
„*gen?* Dit was de mondelinge last, welken ik voor
„mijn vertrek had ontvangen, en ik werd ook, door
„het ontvangen der goedkeuring van het Gouver-
„nement over mijne eerfte verrigtingen, aangemoe-
„digd, om dit voetfpoor niet te verlaten." En in
eene *Noot* voegt hij er bij: „De Minister VAN DER
„HEIM eindigde zijne Misfive van den 13den April
„1809 in deze bewoordingen: En deze denkwijs uit
„ik met te meer vertrouwen, omdat het den Koning
„behaagd heeft, die met Hoogstdeszelfs goedkeuring
„te vereeren, mogende ik u dus, als 't ware, in
„naam en op last van zijne Majesteit te kennen ge-
„ven, dat, gedurende dit tijdperk van voorbeelde-
„loozen druk en bezwaar, de inftandhouding en de
„redding onzer belangen in *Oostindië* naauwelijks
„door iets anders wordt gewaarborgd, dan door uw
„beleid, ftandvastigheid en *devouement* (zelfopoffe-
„ring!!), en ook nimmer eenige *questie* zijn kan, van
„maatregelen en befchikkingen, tot een zoo heilzaam
„en groot doeleinde ftrekkende, aan oude begrippen
„of aan de handelingen uwer voorgangers te toet-
„fen, en dat hier, zoo immer, *de middelen geoor-*
„*deeld worden geregtvaardigd te zijn door het oog-*
„*merk!*"

Uitwerking waartoe alle deze maatregelen mogten leiden.

Indien deze brief, gelijk wij niet twijfelen, echt is, vermindert dezelve grootendeels de fchuld van DAENDELS, doch regtvaardigt tevens ons oordeel over den anders goedhartigen LODEWIJK NAPOLEON, dien wij van tirannij (in den zin der Ouden), dat is: van het bezigen van onwettige middelen en maatregelen van Regéring, befchuldigden. Doch te-

vens mogen wij aan DAENDELS, den ijverigen uitvoerder dezer *Jezuïtische* grondſtellingen (*), wel de dichtregelen van VOLTAIRE toevoegen:

Quand un Roi veut le crime (†), *il est trop obéi.*
Verlangt een Koning 't kwaad, men loopt zijn wil vooruit!

Maar zoo vele verdrukkingen en harde maatregelen moesten tot een ſchitterend doel leiden. DAENDELS mogt zich beroemen op het aanleggen (voor het eerst) van groote wegen op *Java*, waardoor de gemeenſchap ongemeen werd bevorderd, op de oprigting van postwagens, en het bouwen van herbergen (§); en de tegenaanmerking van ENGELHARDT, „dat men het „wel tweehonderd jaar zonder zulk eene verbetering „had gedaan, en toch wel kwam waar men wil„de (**)," verdient geene wederlegging. In het geldelijke werd, in weêrwil der moeijelijkheid, door de ſtremming der ſcheepvaart veroorzaakt, de dienst der jaren 1808, 1809 en 1810 beſtreden, en in die van 1811 volkomen voorzien; DAENDELS zegt, dat de inkomſten aanhoudend toenamen en voldoende waren, niet alleen om de opgenomene gelden te voldoen, *maar ook om een overschot van ten minste vijf Millioenen*

(*) Men weet, dat de *Jezuïten* ook ſtellen, *dat het doel de middelen heiligt.*

(†) *Crime* bedoel ik hier niet eigenlijk in den zin van *misdaad* of *misdrijf*, maar van iedere *onwettige daad*, zoo als dat de Gouverneur-Generaal in zijne handelingen geene *precedenten* behoeft te ontzien. Aan geregtelijke moorden, of maatregelen, gelijk wij zoo even vermeldden, zullen de goede LODEWIJK of de Heer VAN DER HEIM wel niet gedacht hebben. Maar zij moesten den man hebben gekend.

(§) DAENDELS, bl. 115. (**) ENGELHARDT, bl. 294.

rijksdaalders aan het Moederland te verzekeren (*).

Op dit laatste zou men kunnen aanmerken, dat wanneer men niets ontziet en geene bijzondere eigendommen eerbiedigt, maar om beuzelingen met den dood dreigt, eene vermeerdering van inkomsten niet tot de wonderen behoort. ROBESPIERRE hield ook wel zonder baar geld, zonder handel of scheepvaart, en bijna zonder nijverheid den oorlog tegen geheel *Europa* vol; want hij gebood op doodstraf het aannemen van zijn nietswaardig papierengeld, en sloeg met de *Guillotine* geld op het *plein der omwenteling*. Doch deze vergelijking zou hatelijk kunnen schijnen, daar de onregtvaardigheden en onwettige teregtstellingen van DAENDELS een druppel aan den emmer zijn bij die van het Schrikbewind. Maar de belofte zelve van DAENDELS rust op een' zandgrond. Want ENGELHARDT toont aan, dat DAENDELS zich, wegens den handelstilstand, behalve den boven vermelden verkoop der Domeinen (die soms zeer aanzienlijk was, gelijk van het Regentschap *Probolingo* in den Oosthoek aan den *Chinees* HAN TIKKO), nog genoodzaakt zag tot eene gedwongene geldheffing, die in verschillende termijnen bij de vier Millioenen rijksdaalders opbragt. Daarbij kwam, dat alle gelden (zoo baar als papier), aan *Europeanen* buiten *Java* toebehoorende en te *Batavia* door Gemagtigden bestuurd wordende, *in 's lands kas moesten worden overgebragt*, waarvoor men dan produkten in betaling kon bekomen. Het was derhalve niet zoo zeer te verwonderen, dat er op den laatsten December 1810, wanneer men het papier en kopergeld tot zilver bragt, ruim eene Mil-

Daendels moet nog tot gedwongen geldheffingen de toevlugt nemen.

(*) DAENDELS, bl. 107.

lioen rijksdaalders meer in kas was dan op dezelfde dagteekening van 1807, vóór de aankomst van DAENDELS op *Java* (*). Dit voordeel was dus eigenlijk op het *kapitaal* van *Java* afgeſtoken, en iedere begrooting, die de lasten van den Staat door het kapitaal der ingezetenen dekt, bevordert zonder eenigen twijfel den ondergang van dien Staat.

Inlijving van Holland bij Frankrijk. Terugroeping van Daendels.

Ondertusſchen was het Moederland thans de grootſte ramp van allen te beurt gevallen. De Regéring van Koning LODEWIJK, hoezeer dan ook eerst door de Natie verwenscht, was door 's mans goedwilligheid, zachtaardigheid en bevordering, zoo veel in hem was, van de ware belangen der Natie, zeevaart en koophandel, aan de *Hollanders* dierbaar geworden. Juist *daarom* moest hij van hier verwijderd worden door den man, die te *Parijs* thans een Rijk over geheel Westelijk *Europa* had opgerigt, en naar welgevallen over landen en kroonen beſchikte. LODEWIJK werd getergd en mishandeld, tot hij het land verliet, hetwelk NAPOLEON toen met het *Fransche* Keizerrijk vereenigde, terwijl hij de Staatsſchuld voor twee derden vernietigde, de *Fransche* taal hier invoerde, en ons – tot overmaat van ellende — *Belgen* tot Landvoogden zond. Dus vielen nu ook de buitenlandſche bezittingen van *Nederland* in handen van *Frankrijk*. Doch geheel *Westindië* was reeds verloren, het laatst *Suriname*, *St. Eustathius* en *Curaçao*, die zonder tegenſtand den *Britten* in handen vielen. *Java* ſchoot dus nog alleen over. Hoe wreed en willekeurig ook DAENDELS was, aan krijgsmoed en krijgsbeleid ontbrak het hem

(*) ENGELHARDT, bl. 315-317. DAENDELS, bl. 119. en *Bijlagen* III. St. *Finantiële zaken. Geldheffingen*, No. 26-30.

niet, en waarschijnlijk zou hij het land wel voor zijn' Meester bewaard hebben, indien deze Meester, die noch in *Europa*, noch elders, mededingers kon dulden, en, waarschijnlijk den doortastenden man wantrouwde, die alles met een' ijzeren wil hervormde, en zich wel eens onafhankelijk kon maken, hem niet had terug geroepen. De Heer JANSSENS, vroeger Gouverneur van de *Kaap de Goede Hoop*, en die deze Kolonie aan de *Engelschen* had moeten overgeven, werd thans naar *Java* gezonden. DAENDELS gaf hem het Bestuur over, en keerde naar *Europa* terug (*), alwaar hij eerlang NAPOLEON op den *Rus-*

(*) Misschien zullen sommigen ons oordeel over DAENDELS en zijn bestuur wat hard vinden, te meer daar wij achtingswaardige personen, die zelve in *Indië* geweest zijn, hebben gesproken, die daarover gunstiger denken. Doch wij oordeelen slechts volgens *Resultaten*, die meestal van beide zijden erkend worden, en halen tot staving van ons oordeel hier de plaats van een' zeer kundig jeugdig Schrijver aan, die wegens zijnen leeftijd onmogelijk in de geschillen zelve betrokken kon wezen. Het is de Heer P. MIJER J. U. D. in zijne onlangs verdedigde Verhandeling *de Commercio ac internæ administrationis forma Possessionum Batavorum in India Orientali*, een proefschrift van ongemeene scherpzinnigheid en ijzeren vlijt, waarin de schrijver zich dus over DAENDELS uitdrukt (gemakshalve voor vele lezers zal ik het *Latijn* hier vertalen): „In 1808 nam de Gouverneur DAENDELS „het hooge bewind op zich. Hij was, zeggen sommigen, „een uitstekend Veldheer, en deze krijgsbekwaamheid wilde „hij dan ook op het eiland *Java* ten toon spreiden: maar de „wijze, waarop hij dit oogmerk zocht te bereiken, is niet „goed te keuren. Zonder zich te storen of aan de wetten, „of aan de gewoonten, of aan de hoogste ambtenaars, sprak „*hij zelf* regt, regelde het bestuur naar *zijne* willekeur, en „hield de gebreken, die de Maatschappij eigen waren, niet „slechts in stand, maar vermeerderde ze nog, en maakte ze

sischen veldtogt vergezelde, in welken God den werelddwinger toonde, dat hij niet onverwinnelijk was.

Kortstondig Bestuur van Janssens. Batavia en Java door Lord Minto ingenomen.

Het Bestuur van JANSSENS was te kort, om over deszelfs strekking of waarschijnlijken uitslag iets in het midden te brengen, want slechts weinige maanden na het vertrek van DAENDELS verscheen Lord MINTO, Gouverneur-Generaal van *Engelsch Indië*, voor *Batavia*, nadat men gehoord had, dat de *Franschen* eenige oorlogschepen hadden uitgezonden om het eiland in bezit te nemen. In een *Engelsch* tijdschrift (*) lezen wij, dat deze van de *Oostindische* Maatschappij den last had ontvangen, te *Batavia* alle de vestingwerken te vernielen en het land aan de inboorlingen over te geven, na de *Europeërs* ontwapend te hebben; doch, hetzij eigenbelang (na het gezigt van het heerlijke, vruchtbare land), hetzij, gelijk het *Engelsche* tijdschrift wil, een overblijfsel van menschelijkheid, belettede den *Britschen* bevelhebber, dezen last in zijne geheele uitgestrektheid te volbren-

„nog harder. De kweeking van voortbrengselen bevorderde „hij, maar in eenen tijd, dat men er hoegenaamd geen nut „van kon trekken. De toestand, waarin *Java* onder zij„ne Regéring verkeerde, was allertreurigst, daar er bij„kans geene schepen van andere Natiën binnen kwamen, en „de verkoop der goederen grootelijks belemmerd werd. Er „was toen groote schaarsheid aan baar geld, hetwelk den Gou„verneur aanzette, om zich op andere wijzen penningen te „verschaffen. Het handelsstelsel bleef over het algemeen het„zelfde." p. 120. 121. Niet gunstiger denkt de Gouverneur-Generaal VAN DEN BOSCH over DAENDELS. Zie *Nederl. Bezittingen in Azië* enz., I. D. bl. 268. 269. Beter over hem denkt OLIVIER (*Reizen* I. D. bl. 373.) en roemt zijne werkzaamheid.

(*) *Quarterly Review* 1830 Januarij—Maart.

gen, daar alsdan de ongelukkige *Europeërs* zeer zeker aan het moordmes der *Javanen* zouden ten prooi zijn gelaten (*). Den 4den Augustus 1811 kwamen de *Engelschen*, ten westen der ſtad, aan wal, en begonnen den 25ſten het beleg. De *Nederlanders* werden uit de verſchanſingen van *Weltevreden* gedreven; de door DAENDELS met groote kosten verſterkte post van *Meester Cornelis* werd ſtormenderhand ingenomen; JANSSENS trok naar het oostelijke gedeelte des eilands terug, en onderging bij *Samarang* eene nederlaag. Den 15den September begon de Gouverneur JANSSENS te onderhandelen over een verdrag, hetwelk te noodzakelijker werd, daar de inlandſche Vorsten, ten hoogſte vergramd over de handelwijze van DAENDELS, zoo wel te *Bantam* als op *Djocjokarta*, zich in de armen der *Engelschen* wierpen en hun tegen de *Nederlanders* behulpzaam waren. Ook de *Madureezen* vielen af. Dit was dan het gevolg der zoo geroemde herſcheppingen (†)! Treurig was de overgave, den 18den September geteekend; er ſchoot aan JANSSENS niets over, dan zich met het geheele eiland en deszelfs onderhoorigheden, alsmede met alle zijne troepen, aan de *Britten* over te geven. *De bijzondere eigendommen zouden gespaard worden;* doch alles, wat eigendom van den Staat was, ging over aan de *Engelsche* Maatſchappij, en ook *Celebes* met de ſtad *Macassar*, het laatſte overſchot der *Nederland-*

(*) De *Recensent* in de *Quarterly Review* is er niet over geſticht, dat men niet *ten minste gedeeltelijk* dezen last uitgevoerd, en de *Hollanders* het eiland heeft doen verlaten, om het aan de *Javanen* over te geven.

(†) V. D. BOSCH, *Ned. Bezittingen*, I. D. bl. 270.

sche magt in *Indië* (*). Dus hadden de *Britten* hun oogmerk, doch eerst na 192 jaren (†) bereikt; de gehate *Nederlanders* waren uit *Java* verdreven (§).

De magazijnen aan de inwoners van Java verpand, door de Britten geroofd.

Het was een onverschoonlijke misslag, dat men, zonder aan de kwade trouw der *Engelschen* aan de *Kaap de Goede Hoop* ten aanzien der Walvischvangst-Maatschappij, te denken, niet bepaaldelijk de ontzettende magazijnen van 's lands voortbrengselen, die voor de gedwongene geldheffingen en verkochte Domeinen en voor het uitgegeven papierengeld door DAENDELS verpand waren, *als bijzonder eigendom* aan hunne roofzieke handen onttrok. De Heer JANSSENS verzuimde dit, of hield het voor onnoodig, en naauwelijks waren de *Engelschen* door de overeenkomst meester des lands, of zij verklaarden alle deze opeengestapelde, kostbare voortbrengselen der Kolonie verbeurd, waarop zeer vele bewoners (thans hunne eigene onderdanen), als onderpand voor geschoten geld, een ontwijfelbaar regt hadden. Dit veroorzaakte op *Batavia* eene onbeschrijfelijke neerslagtigheid, en de schade, door dezen roof veroorzaakt, heeft onder den naam van *Indischen achterstand* nog lang op onze Regéring gedrukt (**).

En in weêrwil van dit alles zegt RAFFLES, de *Brit-*

(*) P. MIJER, *Dissert. Hist. Politica de India Orientali*, p. 121. CRAWFURD, *Indische Archipel*, III. D. Ned. Vert. bl. 536.

(†) Zie I. D. bl. 227-230. 247.

(§) ENGELHARDT (bl. 252-256.) beweert, dat DAENDELS door het slechten der kustbatterijen, en doordien hij niet in het Oosten van *Java* zijne hoofdverdediging vestigde (als hetwelk gedeeltelijk daartoe meer geschikt is), eenigzins schuldig is aan de overgave. Dit is vrij ver gezocht.

(**) Uit mondelinge mededeelingen van den Heer DE VRIESE alhier.

sche Geschiedschrijver van *Java*, nog: „De *Engelschen* „kwamen op *Java* als *vrienden; Holland* had opge„houden eene onafhankelijke Natie te zijn, en voor „het tegenwoordige waren er slechts twee partijen, „de *Engelsche* en de *Fransche*. De zendelingen van „den jongsten *Franschen* Beheerscher (NAPOLEON) „*hadden de gemoederen der meerderheid bedorven*, en „velen aarzelden, welke zijde te kiezen (*)." Is het mogelijk, de verguizing eener schandelijk beroofde bevolking zoo verre te drijven! vooral wanneer men de bovenvermelde berigtschriften van Lord MINTO kent. Misschien kwamen de *Romeinen* ook wel als vrienden te *Karthago*, of LODEWIJK XIV. in 1672 te *Utrecht!*

Er waren echter *twee* Heeren, die RAFFLES van dit algemeene vonnis der bedorvenheid of besluiteloosheid uitsluit: de President van den Hoogen Raad van Justitie, de Heer H. W. MUNTINGHE, en de President der Bank van Schepenen, J. C. CRANSSE; zij worden door hem voordeelig onderscheiden van de overige *Hollandsche* Kolonisten, wier *beginselen* en *gedrag* hij hoogelijk afkeurt. Ook werden zij, en zij alleen, door Lord MINTO als leden van den Regéringsraad over *Java* benoemd (†).

(*) RAFFLES, *History of Java*, V. I. p. IX. (*Sec. Oct. Edit.* Lond. 1830).

(†) RAFFLES, p. IX. Wij zeggen dit geenszins, om eenige blaam op die beide Heeren te werpen; want onder alle de verschillende partijen in *Indië* werd althans de Heer MUNTINGHE, met algemeene stemmen, als een der werkzaamste, kundigste en braafste ambtenaren genoemd. Zij konden denken, dat na den val van *Nederland*, nu er toch aan geene onafhankelijkheid meer te denken viel, de onderwerping aan *Engeland* het mindere kwaad was.

Lord MINTO had zich goed voorzien van burgerlijke ambtenaren, die in geval der overgave terſtond in het Beſtuur konden worden gebruikt. Onder dezen was *Sir* STAMFORD RAFFLES, een man wel bedreven in zaken van beſtuur, en tevens vol werkzaamheid en ijver. De Lord ſtelde hem dus tot Luitenant-Gouverneur des eilands aan, en hij bekwam in last om het beſtuur op een' geheel nieuwen voet te regelen, of, in de uitdrukking der nieuwere Staatshuishoûkunde, hetzelve te *organiséren*.

Sir Stamford Raffles. Groote veranderingen. Aankondiging van het nieuwe ſtelſel door Lord Minto.

Reeds dadelijk den 11den September, nog voor de overgave van *Batavia*, gaf MINTO eene *Proclamatie* uit, aan de bewoners van *Java*, waarin hij vastſtelt, dat, „vermits de Voorzienigheid hun eene *beschermende* en *welwillende* Regéring geſchonken had, 1) „de onderdanen des Konings (van *Engeland*) in *Java* dezelfde voorregten zullen genieten als de geboren *Britsche* onderdanen in *Indië*, volgens de reeds „gemaakte of nog te maken bepalingen. 2) Zij zullen denzelfden vrijen handel met de *Britsche* bezittingen in *Indië* en *Europa* hebben, als de overige „onderdanen van *Groot-Brittannië*. 3) Welopgevoede „*Hollanders* (*Dutch Gentlemen*) zullen tot alle ambten, waartoe vertrouwen vereischt wordt, naar mate van hunne bekwaamheden en hun gedrag, verkiesbaar zijn even zoo wel als *Britsche* onderdanen. „4) Het Monopolie (de alleenhandel) zal door een „weldadiger beginſel van beſtuur worden vervangen. „5) De *Hollandsche* wetten zullen vooreerst in kracht „blijven, met eenige wijzigingen, dat namelijk: *a*) „pijnbank, verminking en andere wreede ſtraffen afgeſchaft zijn, *b*) dat de ſtraffen niet zwaarder mogen zijn, dan die bij de *Britsche* wet vastgeſteld,

„ *c*) geen doodvonnis worde uitgevoerd, zonder ken-
„ nis van den Luitenant-Gouverneur, *d*) die ook het
„ regt van *gratie* en verzachting van ſtraf heeft (ligte
„ ſtraffen uitgezonderd), *e*) *Britsche* inboorlingen zul-
„ len zich aan de uitſpraak van de *Nederlandsche* wetten
„ en regtbanken moeten onderwerpen, *f*) alle *Brit-*
„ *sche* onderdanen moeten zich aan de wetten van Poli-
„ tie, en de bepalingen der Magiſtraten onderwerpen,
„ *g*) de krijgslieden worden alléén door krijgsraden ge-
„ vonnisd, uitgezonderd wanneer dezelve hen naar bur-
„ gerlijke regtbanken verzenden; *h*) den Luitenant-Gou-
„ verneur RAFFLES wordt bij voorraad ook de *wetgeven-*
„ *de magt* in het eiland toevertrouwd, doch hij moet al-
„ le zijne bepalingen den Gouverneur-Generaal in *Ben-*
„ *gale* mededeelen, met zijne redenen daarvoor, en de
„ (misſchien) gemaakte bedenkingen daartegen. Na-
„ derhand zal men middelen beramen, om den Luite-
„ nant-Gouverneur met raad te onderſteunen (*)."

Affchaffing der gedwongen leveringen. Schets van het landelijk ſtelſel in Engelsch Indië.

Thans werd het werk der *afschaffing van den gedwongen' arbeid*, en van eene duurzame opdragt van den grond aan deszelfs bebouwers als *eigenaars*, vastgeſteld. Deze hoogstgewigtige verandering in het geheele ſtelſel van eigendom en Beſtuur vereischt hier eenige uiteenzetting.

In *Indië*, gelijk in het geheele Oosten, zijn de Souvereinen tevens bezitters of eigenaars van den grond, dien zij aan de landbouwers ſlechts als *bruikers* toeſtaan. Dit zelfde beginſel had op *Java* geheerscht, en de *Nederlanders* hadden hetzelve, bij de in bezitneming van dit eiland, eerst in *Jacatra*, naderhand in *Cheribon* en aan de Noordoostkust, behouden,

(*) RAFFLES, V. II. *Appendix*, p. LIV. LV.

zoo dat de Maatschappij, als Opperlandbezitster, aan de inwoners het bouwen van zekere voortbrengselen toestond, doch voor een' bepaalden, zeer geringen prijs. De verdeeling der omslagen en de inzameling dier gedwongene zoogenaamde *contingenten* over de bevolking was onder ons bewind aan eene klasse van personen toevertrouwd geweest, die de *Nederlanders Regenten* noemden, en door welke de *Javanen* weinig met hunne *Europische* gebieders in aanraking kwamen. Het voordeel bestond dus niet in belastingen, die er niet waren, maar in den geheel onevenredigen inkoopsprijs met dien van den uitvoer, waarvan wij vroeger treffende voorbeelden hebben medegedeeld.

De *Engelsch-Oostindische* Maatschappij volgde een geheel ander stelsel. Bij hare verovering van een groot gedeelte des *Mogolschen* Rijks had zij zich door den *Grooten Mogol* tot zijnen *schatmeester* laten aanstellen; in die hoedanigheid gingen de belastingen door hare handen, en zij verrijkte zich ontzettend ten koste van den Vorst en van het diep verdrukte volk. Men kent Lord CLIVE, den held en beul van den *Ganges*, die een vorstelijk inkomen van bloedgeld met zich naar *Engeland* bragt; de hongersnooden van *Bengale* en *Madras*, die, ten behoeve van den *Engelschen* alleenhandel in rijst, Millioenen *Hindoes* den hongerdood deden sterven. Men kent meer andere schreeuwende handelingen der *Britten*, die, aan het licht gebragt, den leden des Parlements de hairen deden te berge rijzen, en hen op middelen bedacht zijn, om zoo veel onheil te weren, en tevens de Maatschappij voor berooving te vrijwaren. Er werd eene *Commissie van oppertoezigt* (*Board of Controul*) benoemd. Lord

CORNWALLIS kwam als Gouverneur-Generaal over, om deze zaak te regelen, en de *Zemindars*, die vroeger bijna de rol der Regenten op *Java* gespeeld hadden, werden eerst na langdurige geschillen, of aan hun of aan de *ryots* of bruikers het bezit toekwam, als *land-eigenaars* erkend. Hierdoor werd het oude Oostersche stelsel, *de Landsheer is tevens landbezitter*, den bodem ingeslagen. Al gaande weg werd het stelsel verbeterd door de verdrukking van den bruiker (*ryot*) door den *Zemindar* te doen ophouden; door aan den eersten eene langdurige pacht te verzekeren, waarvan de prijs (doorgaans de helft der opbrengst, hetgeen in dit vruchtbare klimaat niet te veel is) vast bepaald was; terwijl de pachten niet werden opgezegd, zoo lang de *ryot* behoorlijk aan zijne verpligting voldeed; ook werd alles naauwkeurig naar de meerdere of mindere vruchtbaarheid hooger of lager belast.

Instelling van het gezag der dorpshoofden. Instelling der grondlasten met vrije beschikking over de opbrengsten.

Dit stelsel nu voerden de *Engelschen* bij hunne komst ook op *Java* in, en wel te spoediger, daar de beklagelijke toestand, waarin zij het eiland vonden (een geheel Rijk, *Bantam*, was genoegzaam in eene woestijn verkeerd), niet aan de geweldige maatregelen van DAENDELS, niet aan het stilstaan van allen uitvoer en handel, maar aan het stelsel der oude O. I. Maatschappij werd toegeschreven, 't welk zij dus door een ander wilden vervangen. Zij deden zulks, volgens een' *Nederlandschen* schrijver, die in *Indië* een' belangrijken post heeft bekleed, met voorzigtigheid en bescheidenheid (*). Eene Commissie, onder den Oversten MACKENZIE, onderzocht 's lands oude regten

(*) HOGENDORP, *Coup d'Œil sur l'Ile de Java*, p. 126.

en gewoonten; het gezag der *dorpshoofden*, die zich nog uit de tijden van vóór het *Islamismus* dagteekenden, werd herfteld, om tegen het gezag der Regenten op te wegen, en dit deed de *Javanen* blijkbaar genoegen (*).

Als grondflagen van het *Engelsche* ftelfel nam men dus aan: geheele affchaffing van gedwongene opbrengst tegen lage prijzen, en van alle Heerendienften; vernietiging van het gezag der Regenten; plaatfing van den *Javaan* onder het onmiddellijke toezigt van *Europische* ambtenaars; en invoering eener landrente naar mate de vruchtbaarheid van den grond. De rijst was de grondflag dier opbrengst. De beste velden (*Sawah*) betaalden de helft, de tweede foort twee vijfden, en de derde (of minfte foort der lagere landen) een derde. In de hoogere landen (*Tagal*), waar de rijst minder befproeid kan worden, en dus de oogften fchaarfcher zijn, moest de eerfte foort twee vijfde, de tweede een derde, de derde of minfte een vierde van den oogst als grondbelasting betalen. De belasting op de *Sawah*-landen kon in geld of veldvruchten worden betaald, die op de *Tagal*-landen moest, zoo veel mogelijk, naar den laagften marktprijs in geld opgebragt worden. Die geene rijstlanden bouwden, moesten een hoofdgeld opbrengen. De ommelanden van *Batavia* en de *Preanger Regentschappen* (waar de meeste koffijteelt was) bleven vooreerst van dezen maatregel uitgezonderd. De *Javaansche* Regenten werden nu ambtenaren der Regéring, zoo veel als hoofden der Politie, en behielden hunne uitwendige luister en praal. Een jeugdig Schrijver, maar die in *Indië* thuis behoort, befchouwt deze plotfelijke affchaffing van al-

(*) HOGENDORP, p. 127.

len invloed der Regenten, die de *Javanen onmiddellijk* met de *Europeërs* in aanraking bragt, als onberaden en onvoorzigtig, en als hebbende medegewerkt tot de geringe opbrengst der nieuwe belastingen volgens het nieuwe ſtelſel (*). Voorts werd hetzelve niet op eens, maar trapswijze ingeſteld. Dus werd de eerſte landhuur als ter proeve ſlechts voor een jaar, of uiterlijk drie jaren vergund; eerst in 1814, toen men zich naauwkeuriger met het land had bekend gemaakt, beſloot de Regéring met de landlieden *zelve* te handelen. Te voren, in den eerſten aanſlag, waren namelijk alle bebouwde landen in of bij een dorp der inboorlingen aan het *dorpsopperhoofd* verpacht, hetwelk voor de betaling verantwoordelijk was, en, volgens daartoe verleende Reglementen, de landerijen onder alle gezetene landbouwers moest verdeelen.

Veranderingen in het ſtelſel in 1814. Nadeelen van hetzelve volgens de Hollanders.

Deze dorpsgewijze heffing werd echter in 1814 vervangen door de pacht aan particulieren (*detailed settlement*). De Heer HOGENDORP merkt te regt aan, dat dit een weinig ſpoedig was, daar men in een eiland als *Java* toch zoo ras geene voldoende opneming of kadaster kon hebben gereed gemaakt. Er bleef dus veel gebrekkigs en ongelijkmatigs over. De Generaal VAN DEN BOSCH vergelijkt het oude ſtel-

(*) MIJER, *l. c.* p. 97. 98. Zie ook over dit onderwerp RAFFLES, V. I. p. 170-176. en de *Revenue-instructions*, *Appendix*, I. No. 2. p. CLI-CLXIV. (het geheele Reglement), alsmede hetzelve vertaald bij CRAWFURD, *Indische Archipel*, *Bijvoegselen*, II. D. p. 393-423. Voorts VAN DEN BOSCH, I. D. bl. 127-131. die ook zegt, dat men aan deze inrigting, in het *afgetrokkene beschouwd*, boven de oude de voorkeur niet kan ontzeggen. HOGENDORP, t. a. pl. VAN ALPHEN, *Redevoering over het ontwerp van Geldleening voor de Overzeesche bezittingen*, bl. 87. 88.

fel bij een aanvankelijk klein, naderhand vergroot, en thans wel is waar te ruim, maar toch gemakkelijk ouderwetsch gebouw; het nieuwe met een prachtig *Hôtel* in den nieuwften fmaak, maar van binnen voor de behoefte van het huisgezin, dat daarin wonen moet, ongefchikt, en tevens door de haast bij het opbouwen geenszins hecht. Deze fchrijver beweert, dat flechts onkunde in het karakter der *Javanen*, die alleen werken uit noodzakelijkheid, en geenszins om zich overtolligheden of gemakken des levens en een' onbekrompen' ouderdom te verfchaffen, tot grondflag van dit ftelfel lag; — hetwelk op het denkbeeld rust, eigen aan *Europeërs* — *dat ieder zijne genietigingen tracht uit te breiden.* De *Javaan* leide zich nu ook minder op de kostbare *koloniale* voortbrengfelen, voor de markten van *Europa* gefchikt, dan op den rijstbouw toe, die hem een veilig middel van onderhoud voor zich en de zijnen verfchafte, en daar de meerdere voorraad boven de behoefte op de *Indische* markt niet met klinkende munt, maar met andere goederen werd betaald, zoo was het bare geld onder de *Engelschen*, bij volkomen onbeperkten handel (die zekerlijk nog niet, althans in de eerfte jaren, met het vaste land van *Europa* kon worden gedreven), nog ruim zoo fchaars als onder DAENDELS, zoo dat men genoodzaakt werd weder Domeinen, ja zelfs de woningen der Officieren en foldaten te verkoopen, papieren *Spaansche* matten of piasters en *tinnen* duiten te maken, en eindelijk uit *Europa* eenige Millioenen in klinkende munt naar *Batavia* te zenden, daar de uitgaven de inkomften in *drie* jaren omtrent *tien* Millioenen te boven gingen. Daarenboven werden de ingezetenen misnoegd, wanneer de oogst mislukte, daar zij dan toch hunne zware

grondbelasting moesten betalen, hetwelk bij het oude ſtelſel geenszins het geval was. Dit, en de drukkende lasten zelve, zouden dan ook een algemeen misnoegen hebben veroorzaakt, alleen onderdrukt door den ſchrik voor de *Britsche* wapenen (*).

Aldus ſpreken *Hollandsche* ſchrijvers over dezen maatregel. Doch RAFFLES beweert ſtellig, dat dezelve reeds in 1814 *de vurigste verwachtingen had overtroffen* (†). Er hadden zich, ja, zwarigheden opgedaan, doch geene, die niet uit den weg geruimd konden worden, en werkelijk uit den weg geruimd werden; onvolmaaktheden in het ſtelſel, maar die deszelfs beginſel niet aandeden, zoodat dan ook in 1814 en 1815 het nieuwe ſtelſel in *Bamtam*, *Cheribon*, en de oostelijke ſtreken bij *anderhalve Millioen landbouwers* werd ingevoerd, niet alleen zonder eenigen tegenſtand, maar zelfs tot voldoening aller ſtanden van inboorlingen, en tot blijkbare vermeerdering der inkomſten van den grond. RAFFLES, de ontwerper zoo niet van het ſtelſel zelve, dan toch van deszelfs bijzonderheden, en ſtellig de uitvoerder, roept zijne eigene ondervinding in als getuige van de algemeene tevredenheid en gerustheid, die het overal verſpreidde, en gevoelde nieuwe prikkels tot werkzaamheid, door de overtuiging, dat de Regéring *niet altijd de vijandin van de smalle Gemeente* (*tiang-halit*) was. Ook van andere Reſidenten, zoo als te *Cheribon*, *Tagal*, *Kadoe* en *Pakalongan*, ontving men berigt van toenemenden landbouw en

(*) VAN HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p, 128. 129. VAN DEN BOSCH, I D. bl. 131–136. 273–277.

(†) *It had succeeded beyond the most sanguine expectations.*

welvaart (*). Het is moeijelijk, deze tegenſtrijdige berigten overeen te brengen, waarin aan weerszijden gehechtheid aan ieders ſtelſel ook op de beſchouwing der daadzaken invloed ſchijnt te hebben gehad. Misſchien is de Heer MIJER niet verre van de waarheid af, wanneer hij zegt, dat, behalve de boven gelaakte plotſelinge afſchaffing van het gezag der Regenten, het *vrije stelsel tegen landpacht* eene nuttige zaak was, minder wegens onmiddellijke voordeelen, die het niet opbragt, dan omdat het de *grondslag* was, waarop in het vervolg het heil en de welvaart des volks veilig gebouwd konden worden. De Heer VAN HOGENDORP helt ook tot het ſtelſel zelf over, *als hetwelk overeenkwam met de oude gewoonten van Java, en aan de inwoners reeds eenen hoogeren trap van welvaart en voorspoed had doen kennen*, doch hij haalt treffende bewijzen aan van de overhaasting, de onregelmatigheid en het onderlinge verſchil bij de uitvoering, en daar nu ook de Heer VAN DEN BOSCH het *stelsel zelf bespiegelend* goedkeurt, zoo mag men vrij gerustelijk ſtellen, dat alléén aan de uitvoering de ontevredenheid bij een aantal *Javanen* te wijten was, terwijl anderen volkomen te vreden waren; dat echter de opbrengst niet aan de verwachting voldeed.

Oorlogen der Engelſchen op Java.

Dat echter, gelijk meermalen wordt voorgegeven, de gedurige oorlogen met de *Javanen* onder de *Nederlandsche* Regéring uitſluitend het gevolg der onderdrukking van dezen waren, zouden de *Engelschen* niet kunnen toeſtemmen, zonder zich

(*) RAFFLES, V. I. p. 176-179. MIJER, p. 97. HOGENDORP, p. 129-131.

zelve te veroordeelen. Want gedurende hun vijfjarig bewind werd er met de Vorsten en volken van *Sumatra*, oostelijk *Java* en *Celebes* geſtreden. Volgens den Heer VAN DEN BOSCH ZOU RAFFLES den oorlog tegen den ouden Sultan van *Djocjocarta*, die zich gedurende den krijg bij *Batavia*, of kort naderhand, weder in het bezit van zijn land had geſteld, alléén begonnen zijn om den maatregel der *vaste grondbelasting* ook in de Vorstenlanden te doen ſtand grijpen, ten einde niet vele misnoegde *Javanen* uit de *Europische* distrikten daarheen mogten vlugten. Men zou tot dat einde in 1812 den oorlog hebben begonnen met dien Vorst, op de beſchuldiging, dat hij zich aan het hoofd eener zamenzwering geſteld had, die, tot alle ſtanden uitgebreid, de uitroeijing der *Europeanen* bedoelde. Dit is zeker, dat de oude Sultan, die te voren door de *Nederlandsche* Regéring onder DAENDELS verdreven was, zich weder aan het hoofd der Regéring geſteld, en den eerſten Minister, die zich tegen zijnen wil gekant had, ter dood had laten brengen. Men kon intusſchen aan de *Engelschen* het regt niet ontzeggen, om de eens geregelde orde van Regéring te handhaven; anders zouden zij zich de minachting van het volk berokkend hebben. Hoe het zij: de oude Vorst werd door ſchrandere maatregelen in zijn verſterkt paleis overvallen (*), na een' ſterken

(*) OLIVIER (*Land- en Zeereizen in Nederlandsch Indië*, I. D. bl. 376) houdt de zamenzwering voor waar, die door den ſpoedigen aanmarsch van den *Britschen* Overſten GILLESPIE werd verijdeld. Hij rekent, dat de *Sultan* 100,000 man met 100 ſtukken bij zich had; doch CRAWFURD (III. D. bl. 537.) beweert, dat de *kraton* (het paleis) ſlechts door

tegenſtand gevangen genomen en van alle zijne ſchatten beroofd (hetgeen DAENDELS niet gedaan had), terwijl de *Engelschen* hem noodzaakten, hun de zeer aanzienlijke en vruchtbare landſtreek van *Kadoe* (welke thans eene der 19 Provinciën van *Java* uitmaakt, en waarvan *Magelan* de hoofdſtad is), benevens *Blora*, *Jipang*, *Japan* en *Garobagan* af te ſtaan, die volgens den Generaal VAN DEN BOSCH tot de beste Provinciën van zijn Rijk behoorden. Inderdaad brengt het ſterk bevolkte *Kadoe* alles voort, wat men elders in *Java* verſpreid vindt, vooral rijst, koffij, *sesamus*-olie en tabak; het vee dezer ſtreek is beroemd; zij brengt de beste paarden voort (*).

Op Sumatra, Bali en Celebes.

Maar ook op *Sumatra* werd oorlog gevoerd. De *Sultan* van dat land, MAHMOUD BADR EDDIN, had zich aan de ſnoode misdaad ſchuldig gemaakt, van de *Nederlandsche* bezetting aldaar bij haar vertrek verraderlijk van kant te maken, en volgens zijn eigen zeggen aan den reiziger OLIVIER (toen hij naderhand te *Ternate* in ballingſchap was) zou hij daartoe door eene dubbelzinnige uitdrukking van den *Britschen* Reſident te *Bencoelen* den ſchriftelijken raad bekomen hebben (†). Nogtans weigerde hij de *Engelsche* Regéring te erkennen, zekerlijk om van de verpligtingen

---

8000 man verdedigd werd, en de *Engelschen* ſlechts *duizend* man bedroegen.

(*) HOGENDORP, p. 295. CRAWFURD, t. a. pl. Daarenboven bekwam het *Britsche* Beſtuur hierbij aanzienlijke bosſchen van werkhout, en ſmaldeelde de Vorstendommen nog meer, door een derde gedeelte daarvan ten behoeve van een' broeder des ouden *Sultans*, die de *Europeërs* van den aanvang af begunſtigd had, te doen afſtaan. OLIVIER, bl. 378.

(†) OLIVIER *Reizen*, I. D. bl. 367. 368. (*Noot* 409.).

tot het leveren van het tin uit zijn eiland *Banca* ontslagen te zijn. De *Engelsche* Regéring zond in dit zelfde jaar 1812 een smaldeel tegen hem uit, onttroonde den Vorst, zette zijn' broeder in zijne plaats, en noodzaakte dezen daarvoor tot den afstand van het kostbare *Banca* en het meer zuidelijke, niet verre van *Java* gelegene, eiland *Billiton*. Het voorwendsel, dat de broeder van eenen *Hindoeschen Raja* op *Bali* de *Engelschen* ergens op *Java* beleedigd had, was genoegzaam om dien Vorst te doen aanvallen, en te noodzaken, zich met verlies zijner onafhankelijkheid aan de *Britten* te onderwerpen. Daar ook *Celebes* door de *Hollanders* ontruimd was, konden de *Engelschen* aldaar het aangematigd oppergezag van het Rijk van *Boni* niet dulden. Er moest dus eene botsing tusschen beiden ontstaan. De *Britten* zonden eene aanzienlijke magt naar *Celebes*, en versloegen den *Raja* of *Sultan* van *Boni*, die de vlugt nam naar de binnenlanden, waar hij onbereikbaar was, doch tot op de herstelling van het gezag der *Hollanders* strooptogten in de *Europische* bezittingen deed (*). De *overheersching* en *verdrukking* der inlanders, waarvan de *Engelschen* de onzen zoo ruimschoots beschuldigen, werden dus door hen althans in even zoo ruime mate, of liever, wanneer men den korten tijd van hun bezit in aanmerking neemt, in nog veel ruimere mate gepleegd.

Vergeefsche pogingen der Engelschen op Japan.

Doch, waar het hun ook gelukken mogt, de *Nederlandsche* vlag door de *Engelsche* te verdringen, het gelukte hun niet in *Japan*. Dit Rijk, sedert bijna twee eeuwen, met uitsluiting van alle *Europeanen*, door

(*) CRAWFURD, III. D. bl. 537.

de *Hollanders* bezocht, had reeds in 1805 een bezoek van de *Britten* gehad, waarbij zij onder aangenomene *Hollandsche* vlag eenige *Hollanders*, die argeloos naar hen toe roeiden, gevangen namen, en dreigden, de *Japansche* vaartuigen en *Chineesche* jonken in de baai van *Nagasaki* te zullen in brand ſteken, wanneer men hun geen water en levensvoorraad verſchafte. Het werd bezorgd, doch de fierheid der hooghartige *Japanneezen* was door deze bedreiging ten zwaarſte beleedigd, en zoo het ſchip niet ontſnapt ware, zouden zij hetzelve vernield en alle manſchap omgebragt hebben; het wegzeilen van het ſchip noodzaakte nogtans den Gouverneur van *Nagasaki* en andere perſonen tot zelfmoord, om een' ſchandelijken dood te ontgaan. De verbittering der *Japanneezen* tegen de *Engelschen*, die den handel van *Nederland* geheel belemmerden, zoo dat er van 1808 tot 1813 ſlechts één ſchip uit *Batavia* naar *Japan* kwam, en één genomen werd, was dan ook grenzenloos (*). Nogtans verbeeldde zich RAFFLES, met zijne overdrevene ſtellingen van *Engelands* onbetwistbare meerderheid en het alleen zaligmakende van den onbeperkten handel, dat het niet misſen kon, of de *Engelschen* moesten in *Japan* een gunſtig onthaal vinden. Hij zond dus in 1813 twee ſchepen uit, waarbij zich de Heer WARDENAAR, een gewezen Opperhoofd op *Japan*, thans Raad van *Indië*, benevens den Heer CASSA bevonden, waarvan de laatſte tot Opperhoofd, de eerſte tot Commisſaris in naam der *Britsche* Regéring beſtemd was. Doch ſedert het jaar 1803 bevond zich als Opperhoofd op *Decima* de Heer HENDRIK DOEFF, een man met

(*) H. DOEFF, *Herinneringen uit Japan*, (1833) bl. 161-176.

een *Hollandsch* hart en van onkreukbare ſtandvastigheid, die beſloten had, de vlag voor de *Engelschen* niet te ſtrijken. Hij deed WARDENAAR, zijn' ouden vriend, het gevaar beſeffen, waarin zich de geheele manſchap der beide ſchepen bevond, wanneer hij de *Engelschen* als zoodanig in *Japan* bekend maakte, waarvoor zij nu door de *Hollandsche* vlag gedekt waren (*). Zij traden dus gereedelijk in eene ſchikking, waarbij zij alle de ſedert zoo vele jaren door de *Nederlanders* bij gebrek aan toevoer gemaakte ſchulden betalen, en eene zekere hoeveelheid koper van het Opperhoofd DOEFF naar *Batavia* mede nemen en aldaar voor zijne rekening verkoopen zouden; waartegen deze aan de *Engelschen* ſtilzwijgendheid (ook van eenige *Japansche* tolken, die in 't geheim *moesten* zijn) en eene lading koper beloofde. Tevens zond hij zijnen pakhuismeester, den Heer BLOMHOFF, naar *Batavia*, om een verdrag met RAFFLES te ſluiten, ten einde deze met den Heer DOEFF, als *Hollandsch* Opperhoofd, jaarlijks handel zou drijven onder *Nederlandsche* vlag. Doch den voorſlag des Luitenant-Gouverneurs, om de faktorij van *Decima*, *als onderhoorig aan Java*, volgens het verdrag van overgave diens eilands aan de *Britten* af te ſtaan, verwierp hij geheel en al. Het gedrag van dien waardigen *Hollandschen* ambtenaar was hier te grooter, daar hij alle bevordering en geldelijke voordeelen, die RAFFLES hem ruimſchoots deed aanbieden, van de hand wees.

(*) Men zou denken, dat hunne taal hen moest verraden hebben; doch ſedert den oorlog waren de *Japanneezen* reeds gewoon geworden, jaarlijks gehuurde *Amerikaansche* ſchepen onder onzijdige vlag te *Nagasaki* te zien, waarvan het volk ook *Engelsch* ſprak.

WARDENAAR had zich zekerlijk daarom ſlechts door de *Engelschen* laten gebruiken, omdat hij, na de gebeurtenisſen in *Europa*, aan de herſtelling van zijn vaderland wanhoopte, en nog liever onder de *Britten*, dan onder den *Franschen* Keizer ſtaan wilde. Min verſchoonlijk was in het volgende jaar, nadat te *Batavia* de tijding van *Nederlands* herſtelling reeds was aangekomen, de gewilligheid van den Heer CASSA, denzelfden *Nederlander*, die in 1813 WARDENAAR had verzeld, om het Opperhoofd DOEFF nogmaals tot overgave der faktorij te bewegen. Daar men den Heer BLOMHOFF gevangen gehouden en naar *Europa* gezonden had, doch tevens den val van NAPOLEON en de herleving der *Vereenigde Nederlanden* niet kon verbergen; zoo begrijpt men ligtelijk, dat de man, die als eene rots aan het einde der Aarde had pal geſtaan, toen hij meende geen vaderland meer te hebben, thans vooral niet zwichtte, nu de vijand zelf hem kwam berigten, dat het uit de dooden was opgeſtaan. Zeer natuurlijk deed DOEFF den Heer CASSA opmerken, dat hij, daar *Engeland* dus thans met *Holland* verbonden was, in plaats van overgave *aan* hetzelve, veeleer hulp *uit* dat Rijk zou verwachten. Ook liet hij zich niet, volgens het ſchrijven van RAFFLES, tot ambtgenoot van CASSA aanſtellen, maar behandelde de zaak even als in het jaar te voren. CASSA bekwam eene lading, maar werd als Opperhoofd door het ſchrandere beleid van DOEFF verwijderd en naar *Batavia* terug gezonden. RAFFLES wist zich niet anders te wreken, dan door het eigendom van DOEFF (het gezondene koper) laaghartig te rooven. Doch de gebeurtenisſen in *Europa* vertraagden de verlosſing der *Hollanders* in *Japan*,

die van de geheele wereld waren afgesneden, nog tot in 1817, nadat zij acht jaren van alle gemeenschap met het vaderlandsche bestuur, en van alle juiste berigten omtrent de groote gebeurtenissen in *Europa* waren verstoken geweest, en aan vele noodzakelijkheden, of ten minste gemakken des levens gebrek geleden hadden, waaromtrent men DOEFF's belangrijk verhaal dier soort van ballingschap moet nazien (*). Wenden wij ons thans tot de gevolgen voor *Indië* van die groote veranderingen in het *Europische* Staatsstelsel.

HOOFDSTUK VII.

Van de teruggave der Koloniën aan de Nederlanders tot op het einde der Regëring van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN.

Eindelijk had *Europa* haar lijden uitgeleden. De vernielende overheersching van *Frankrijk* had door overspanning zich zelve vernield, en met de zigtbare hulp der goddelijke Voorzienigheid, die vervroegde koude en hevige watervloeden tot vernietiging der legers van den dwingeland bezigde, en door de schoone vereeniging der volken met hunne Vorsten, was eerst *Rusland*, toen *Pruissen*, en eindelijk geheel *Duitschland* verlost. De *Leipziger* slag, die zegepraal der vrijheid over de dwingelandij, had den weg gebaand voor de *Nederlanders*, om ook op te staan en hunne onafhankelijkheid te herwinnen. De Prins van *Oranje* was uit *Engeland* terug geroepen, en als Sou-

Verlossing van Europa en Nederland van Napoleons juk.

(*) DOEFF, *Herinneringen*, bl. 189-246.

verein Vorst aan het hoofd der zaken gesteld. Reeds toen (in 1814) werden de Koloniën *Suriname*, *Curaçao*, met de daarbij behoorende eilanden *Bonaire* en *Aruba*, voorts *St. Eustathius*, *St. Martin* en *Saba* terug gegeven. Met *Berbice*, *Essequebo* en *Demerary*, alsmede met de *Kaap de Goede Hoop*, had eene andere schikking plaats, die ons van dezelve beroofde.

De prijs der verlossing en van België is Demerary, Berbice en de Kaap de Goede Hoop. Verdrag met Engeland.

Het was er verre van daan, dat de Bondgenooten ons uit onbaatzuchtige vriendschap de hand boden, of zelfs kort daarna het noodlottige geschenk van *België* (die doos van *Pandora*, waarmede zij geen' weg wisten!) opdrongen. Voor de *verlossing* moesten wij 11 Millioenen guldens, aan *Zweden* aangewezen, betalen (hetwelk kort daarna door twee derden zijner schuld aan *Nederlandsche* geldschieters de pen haalde, doch de elf Millioenen behield), en voor het *geschenk* van *België vijftig* Millioenen guldens aan *Rusland*. Doch *Engeland* nam de betaling dezer schuld voor de helft, en van die aan *Zweden* geheel op zich, tegen den afstand der volkplantingen *Berbice*, *Demerary* en *Essequebo*. Daarenboven werd aan *Nederland*, thans grenswachter tegen *Frankrijk*, de taak opgedragen om de vestingen aan de zuidergrens, *Namen*, *Charleroi*, *Bergen*, *Doornik*, *IJperen* enz. te versterken. Dit berekende men op *vier en veertig Millioenen* guldens, waarvan *Engeland* weder de helft droeg, mits tegen afstand der *Kaap de Goede Hoop*. Zoo kostte ons de gedwongene *Belgische* bruid reeds, als beginsel der smarten, vier allerbelangrijkste Koloniën. *Engeland* had zich dezelve uitmuntend gekozen. Reeds vroeger zagen wij het belang der *Kaap-Kolonie* voor *Brittannië*; sedert de uitbreiding van deszelfs gebied

in *Indië*, en de verlevendiging van den handel zoo derwaarts als naar *China*, was dat belang nog toegenomen. Van de vier Kolonien der *Nederlanders* in *Guyana* (*Zuid-Amerika*) was *Suriname* de uitgebreidste en oudste, maar juist daarom ook het meest uitgeput, terwijl vooral *Demerary* een' weligen, vruchtbaren, nog gedeeltelijk maagdelijken grond aan den landbouwer aanbood. *Deze* nu, met hare beide naburige zusters, nam *Engeland*, en liet *Suriname*, welks ten deele uitgemergelde grond minder voordeelen scheen te beloven, aan *Nederland* over. In *Oostindië* zou alles terug gegeven worden, behalve *Cochin* en de bezittingen aan de kust van *Malabaar*, die zekerlijk sedert het bezit van *Indostan* door de *Engelschen* weinig voordeel meer opleverden (*Coromandèl* was reeds in 1784 verloren). Dus behield men in *Indostan* nog slechts eenige faktorijen in *Bengale*, die echter, volgens het verdrag van teruggave, gedagteekend den 13den Augustus 1814, *niet versterkt mogten worden*. Voor *Malabaar* werd het aan tin zoo rijke eiland *Banca*, hetwelk de Sultan van *Palembang* aan *Engeland* had moeten afstaan, een eigendom van *Nederland*. De slavenhandel, die reeds den 15. Junij 1814 door den Souvereinen Vorst verboden was, zou afgeschaft blijven. De bezittingen in *Westindië* zouden binnen de *drie*, en die in *Oostindië* binnen de *zes* maanden terug gegeven worden (*).

Doch deze bepaling kwam niet tot stand, wat de *Oostindische* bezittingen aangaat. Zes maanden na Augus-

(*) G. K. VAN HOGENDORP, *Bijdragen tot de Huishouding van Staat in het Koningrijk der Nederlanden*, III. D. 2. St. bl. 294. 337-342. (het Tractaat zelf).

Vertraging der overgaven door Napoleons terugkomst.

tus 1814 was de veroveraar, die zoo lang *Europa* beroerd had, uit zijne schuilplaats *Elba* ontsnapt, op nieuw door de nooit rustende *Franschen* met open armen ontvangen, en bedreigde de omliggende Staten. De troepen, die reeds gereed lagen om met de lente van 1815 naar de *Indiën* te worden overgescheept, moesten dus ter verdediging in het vaderland blijven. De beslissende overwinning werd wel reeds den 18den Junij te *Waterloo* bevochten, maar eer *Frankrijk* volkomen gebreideld en tot vrede gedwongen was, verliep toch het jaar, en men kon in 1815 niet meer aan eene afzending van troepen naar *Oostindië* denken.

Overgave der Oostindische volkplantingen eerst geweigerd, daarna schoorvoetend geschied.

Deze had dus eerst in 1816 plaats. In *Westindië* verscheen het smaldeel van den Vice-Admiraal VAN BRAAM, den 11den November 1815 uit *Vlissingen* afgezeild, te *Paramaribo* in *Suriname* op den 10den Januarij 1816. Aan boord van het linieschip de *Prins van Oranje* bevonden zich de Gouverneurs van *Curaçao*, *St. Eustathius*, *Saba* en *St. Martin*; aan boord van het fregat *Eurydice* de Gouverneur van *Suriname*. Van daar vertrok den 19den Januarij de Admiraal KIKKERT naar de boven genoemde *Westindische* eilanden; de overgave geschiedde zeer vreedzaam. Ook in *Demerary*, *Essequebo* en *Berbice* behielden de *Nederlanders* eenige betrekkingen door hunne genomen *Hypotheken* voor geschotene gelden op de plantaadjen, waarvan zij volgens het jongste verdrag in 's lands voortbrengselen de renten mogten ontvangen. In het begin van 1816 uitgezeild, bereikte de Expeditie naar *Oostindië Batavia* in Junij. Als Commissarissen-Generaal had de Koning de Heeren ELOUT, VAN DER CAPELLEN en BUYSKES benoemd, waarvan de tweede

tevens met de waardigheid van Gouverneur-Generaal was bekleed. De toeſtand dier gewesten, en de taak der Commisſarisſen-Generaal was zeer ingewikkeld en moeijelijk. De val van het *Nederlandsche* gezag had bij de Vorsten en volken van *Indiën* eensklaps het droombeeld van deszelfs onverwinnelijkheid doen verdwijnen, hetwelk jaren en eeuwen lang hunne gehoorzaamheid had doen voortduren. De *Engelschen* hadden wel met kracht van wapenen gedurende vier jaren *hun* gezag doen gelden, doch dit ſtond nu te eindigen, en waarom zou de inlander (zoo dacht hij) zich niet aan het gebied kunnen onttrekken, hetwelk den *Engelschman* zoo ligt gevallen was, het onderst boven te keeren! Dat de *Brit* daartegen geene zwarigheden in den weg zou leggen, zal hij wel zorg gedragen hebben, den inlander in ſtilte te doen beſeffen. Van dezen kwaden wil der zoogenoemde *Bondgenooten* getuigde onder anderen hunne ſtellige weigering, om bij de komst der *Nederlandsche* bezending, uit *drie* linieſchepen, ééne korvet en ééne brik beſtaande, *Batavia* over te geven. *Sir* STAMFORD RAFFLES, de *Engelsche* landvoogd en gezworen vijand der *Nederlanders*, voerde geene andere reden dier weigering aan, dan dat hij *nog geene bevelen daartoe ontvangen had.* Eindelijk had de overgave plaats, doch RAFFLES was reeds vertrokken.

Toeſtand der O. I. bezittingen bij de teruggave. Kwijtſchelding der achterſtallen.

De toeſtand dier bezittingen was gansch niet zoo gunſtig, als de voorſtanders van het *Engelsche* ſtelſel en vooral RAFFLES, zulks wilden doen voorkomen. De openbare werken en gebouwen waren diep in verval. De bronnen van inkomſten, die men rijkelijk had doen vloeijen, en om zoo te ſpreken uitgeput had, konden de uitgaven naauwelijks dekken. Uitgeſtrekte

landen, met wel twintig of dertig duizend bewoners, waren door de *Britsche* Regéring, die de overgave te gemoet zag, vervreemd, met bijzondere regten van vrijen aanbouw en handel. De posterijen waren ingetrokken. De gedwongen levering van koffij was in de *Preanger Regentschappen* bijna tot de helft gedaald. De meeste openbare gebouwen waren geweldig verwaarloosd. De uitgaven waren beſtreden met tinnen en looden duiten, papieren *Spaansche* matten en dergelijke hulpmiddelen. De alleenhandel was ondermijnd en met den ondergang bedreigd. De houtbosſchen waren deerlijk in verval; elk kapte daaruit, zoo het ſcheen, naar welgevallen. Doch onpartijdige beoordeelaars willen deze rampen niet (wij zouden zeggen, niet *geheel)* aan het *Engelsche* beſtuur toeſchrijven, daar reeds onder DAENDELS de zaden tot dezen noodlottigen toeſtand geſtrooid waren, die de verandering van Beſtuur en grondinrigting niet dadelijk kon verbeteren. De onregelmatige invoering van het landelijk ſtelſel had dezen geheelen tak van inkomſten in verwarring gebragt, en men bragt der Regéring *twee Millioenen guldens* voor den achterſtand ſedert 1815 in rekening, die zij niet kon invorderen, maar moest kwijtſchelden. Immers, het heette, dat de nieuwe landrente ſedert 1814 in werking was, doch nergens kon men de lijsten der perſonen vinden, die reeds betaald hadden, en dan drukten de kwijtbrieven der ontvangers wel de betaalde ſom, maar niet het jaar der betaling uit. Toen bleek het middagklaar, dat de *Engelschen* slechts *bespiegelend* een ſtelſel hadden ontworpen, omtrent welks *in werking brengen* zij het zelve niet eens waren. Nergens waren de bebouwde landen gemeten, of de zorg daarvoor was

aan achtelooze inlandsche Opperhoofden gelaten, en daardoor het werk gebrekkig of zelfs ongetrouw verrigt. Er stonden valsche namen of voor lang overledene personen op de lijst der landbouwers. De inlandsche Regenten hadden zich dus door ongeoorloofde middelen weten te verrijken; iets, dat men zoo hoog als misdaad aan de oude *Nederlandsche* Regéring had toegerekend. Het Bestuur moest elk oogenblik verminderingen toestaan, en nogtans namen de achterstallen van jaar tot jaar toe. De gronden waren niet, zoo als gelast was, naar de klasfen van derzelver waarde en vruchtbaarheid opgenomen.

Bepaling van den aanslag der grondbelasting bij dorpen. Voordeelige gevolgen hiervan.

Doch hierbij kwam nog de onzekerheid van Commisfarisfen Generaal, om de keuze van een stelsel te doen. Zij waren met volkomene volmagt uit het vaderland vertrokken, om naar bevind van zaken te handelen. Doch dáár zoowel als in *Indië* heerschte verschil van gevoelen omtrent de keuze tusschen het oude en nieuwe stelsel. De oude Maatschappij was bij velen in een' slechten naam; het nieuwe stelsel had tot nog toe zeer weinig goede vruchten gedragen; doch men moest daartoe misschien slechts een' langeren tijd wachten, en de uitvoering anders wijzigen.

De Commisfarisfen begrepen, dat naar het algemeene gevoelen in *Europa* en den toestand van zaken in *Indië* de teruggang tot het oude onmogelijk was. Zij lieten dus het nieuwere in stand, maar met belangrijke wijzigingen (*). In plaats van eenen *perso-*

(*) J. VAN DEN BOSCH, *Nederl. Bezittingen*, I. D. bl. 157. 151. VAN ALPHEN, *Redevoering over de Geldleening*, bl. 85. 86. VAN HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 130-132. MIJER, *Dissertat.* p. 121. 122. TEN BRINK, *een woord over het beheer van Indië*, bl. 30-33.

nêlen aanslag, die tot zoo vele onregelmatigheden en klagten had aanleiding gegeven, bepaalde men zich, althans vooreerst, tot eenen aanslag der grondbelasting bij *dorpen*, jaarlijks vóór den oogst op de rijpe granen te doen, en op te maken door den Resident van wege de Regéring, en het dorpsopperhoofd met de oudsten in naam der inwoners. De grondslag is de begrooting des vorigen jaars, maar men let op de bijzondere omstandigheden van ieder dorp en het uitzigt, hetwelk de oogst biedt. Alsdan wordt de aanslag in het volgende jaar opgemaakt, in de *Nederlandsche* en landstaal vastgesteld, en blijft onveranderd, behalve alléén wanneer buitengewone en onverwachte rampen den oogst doen mislukken. Vervolgens moesten de Oudsten der onderscheidene *dessa's* of dorpen dezen aanslag weder onder de landbouwers verdeelen, en met scherpe straffen werden zij gedreigd, die daarbij ter kwader trouw of met verdrukking te werk gingen. Zijn er te veel landen voor het getal der inwoners, zoo geeft het Opperhoofd die uit aan de landlieden der naburige dorpen. Deze dorpshoofden waren voor de opbrengst van den aanslag verantwoordelijk, en moesten bij wanbetaling aan het bestuur kennis geven, waarvoor zij, (alsmede tot loon voor hunne andere werkzaamheden) acht en een half ten honderd bekwamen. De schattingpligtigen konden in geld of in produkten betalen, waarvan de prijs bij elken aanslag jaarlijks bepaald werd. De ondervinding heeft op dezen maatregel haar zegel gezet, want de opbrengst der grondbelasting vermeerderde jaarlijks, zonder den inlander te drukken, die integendeel van jaar tot jaar beter in staat werd, die belasting te voldoen door het vertier der voortbrengselen, welke met den herlevenden handel zeer sterk

gezocht werden. Met aftrek van de percenten, aan de dorpshoofden toegeſtaan, en van alle wanbetaling, bedroegen de vijf onderdeelen der grondbelasting, namelijk op bouwland, huizingen (van zulken, die geene landbouwers waren), tuinen, vijvers en koffijtuinen:

In	1818	*f* 3,590,930.22.
„	1819	4,167,757.82.
„	1820	4,319,880.11.
„	1821	4,744,570.28.
„	1822	5,359,383.15½.
„	1823	5,796,078.16.

Zoodat in zes jaren de jaarlijkſche vermeerdering van inkomſten van deze belasting alléén over de twee en twintig tonnen gouds bedroeg. De kosten der invordering beliepen gemiddeld jaarlijks *f* 600,000, dus (het middelbare jaar ruim *f* 4,660,000 gerekend) dertien ten honderd (*).

In de *Preanger Regentschappen* bleef intusſchen het ſtelſel van gedwongen leveringen in kracht, en drukte ook daar den inlander niet, want onverdachte getuigenisſen bewijzen, dat de inwoners dier Regentſchappen te vreden waren. In deze ſtreken wordt uit de bevolking een zeker aantal van koffijplanters gekozen, vaders van huisgezinnen, die zich door hunne zonen, ſchoonzonen en arbeiders kunnen doen onderſteunen in dezen bouw, welke, volgens uitrekening, niet meer dan zesmaal in het jaar drie dagen tot ſchoonhouding van eenen koffijtuin, tweemaal tien dagen tot den oogst en daarenboven nog dertig dagen in geval van nieuwe aanplantingen vereischt, hetwelk dus den plan-

Het oude ſtelſel blijft in de Preanger Regentſchappen, doch met verzachting.

(*) VAN HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 133-136.

ter nog geen *vijfde* van het jaar zou bezig houden, te minder, daar deze aanplanting flechts om de twee of drie jaren plaats heeft. Er blijft aan zulk een huisgezin dus nog tijds genoeg over, om voor zijne rijstvelden, zijnen moestuin, zijn vee enz. te zorgen. Voor dezen gedwongen' arbeid nu bekwam men behalve de (wel is waar zeer onevenredige) betaling het onfchatbare voordeel, dat de inwoner der *Preanger Regentschappen* niet de helft, twee vijfden of een derde, gelijk in het overige *Java*, maar flechts *een tiende* voor zijnen oogst van rijst betaalt, en daarenboven geene andere regten, die bij wijze van verpachting geheven worden. Eindelijk fchaften de Commisfarisfen-Generaal eene kleine belasting, die er federt de *Engelsche* Regéring onder den naam van *familiegeld* beftond, af (*). Onder die Regéring hadden ook de inwoners hunne koffij naar de beide groote magazijnen van *Karang Sambong* en *Tjikao* moeten vervoeren; doch de Commisfarisfen-Generaal deden in hun land in ieder distrikt nabij de koffijtuinen pakhuizen daarvoor aanleggen (†).

Opftand in Cheribon.

De *Javanen* waren dus over 't algemeen met de verandering van zaken, die hen weder aan de *Hollanders* onderfchikte, en over derzelver maatregelen, niet ontevreden; doch de gevoelens onder de ingezetenen, die, gelijk wij te voren reeds opmerkten, ten nadeele onzer Regéring werkten, begonnen zich thans te ontwikkelen. Op *Java* zelf, en wel in het reeds onder DAENDELS zoo gefchokte *Cheribon*, brak een opftand uit, die, in het begin dreigend, echter fpoedig ge-

(*) Zij bedroeg flechts 24 ftuivers voor ieder huisgezin.
(†) VAN HOGENDORP, p. 276-278.

dempt werd. Men wil, dat de inrigting, waardoor aan de Regenten en dorpshoofden de regeling van den aanſlag percents gewijs werd voldaan (terwijl de *Engelschen* hen op vaste bezoldigingen ſtelden), de oorſprong dier onlusten was. Doch zoo dit het geval is geweest, moet men ongetwijfeld aan ophitſing der *Engelschen* denken, daar de inlanders overal elders op *Java* te vreden waren, en ook naderhand in *Cheribon*, ten tijde des grooten opſtands in de Vorſtenlanden, aan de *Nederlanders* getrouw bleven. De wreedheden, waarmede de *Engelschen* terſtond, uit ſpijt over den zoo ſpoedig gedempten opſtand, de *Nederlanders* beſchuldigden, werden door Kapitein BRANDLIGT, die mede deel in het onderdrukken der muiterij had genomen, tegengeſproken.

Opſtand in de Molukken, vooral op Amboina.

Ook in de *Molukken* hadden de *Engelschen* wel gezorgd, het volk tegen de *Nederlanders* op te ruijen, onder het voorwendſel van de aanſtaande vernieuwing der jaarlijkſche rondreis tot het kappen der nagelboomen. Het ergſte was, dat op *Amboina* en de omliggende eilanden niet alleen de *Mohammedanen*, maar ook de Christenen tegen het pas herſtelde *Nederlandsche* gezag opſtonden, dat hunne ſchoolmeesters zich aan het hoofd der muiters ſtelden, en dat op het eiland *Saparoea*, ten westen van *Amboina*, de Reſident VAN DEN BERG met zijne vrouw, kinderen en omſtreeks honderd *Europische* krijgslieden wreedaardig omgebragt werden. Het was van een dringend belang, dat deze oorlog terſtond in de geboorte geſmoord wierd. Doch de derwaarts gezondene *Nederlandsche* troepen vonden in de wanhoop der ingezetenen en hunne vroeger beſchrevene manier van oorlogen geduchte vijanden te beſtrijden. De opſtand werd eerst

in 1818 in bloed gesmoord, en van weêrszijden hadden daarbij vele wreedheden plaats. Dat de vreesselijke straffen, door de *Nederlanders* geoefend, niet geheel onverdiend waren, blijkt uit de berigten van eenen hedendaagschen reiziger, die vooral niet geneigd is, den inlander te bezwaren, daar hij de *Javanen* hoogelijk prijst, en zelfs de voorspraak is der moordzieke *Alfoureezen*. Het is de Heer OLIVIER, die van de *Amboineezen*, althans van de *Mohammedanen* onder hen, betuigt, „dat zij in vlijt en huisselijke deugden verre „bij den *Javaan* ten achter zijn, en vrij algemeen van „neiging tot verraad en wreedheid beschuldigd worden. „Hunne dapperheid," zegt hij, „is meer dierlijke „woestheid, dan eigenlijke moed. Woedend en on„verzoenlijk in hunne gramschap (volgens een' onzij„digen *Engelschman*), laten zij zich gemakkelijk door „hunne Opperhoofden tot de grofste buitensporighe„den en gruwelijkste misdaden verleiden, en zijn voor„al gevaarlijk, als de *opium* hunne zinnen bedwelmt, „waaraan zij meer dan eenige andere volksstam in *In„dië* zijn overgegeven. Onnadenkend omtrent de ge„volgen eener misdaad, kennen zij ook geen berouw „over dezelve, en zijn gevoelloos omtrent den dood „en de doodstraf (*)." De Heer OLIVIER zag twee voorbedachte moordenaars van hunnen weldoener met eene koelbloedigheid sterven, die alles behalve bewondering, en niets dan afkeer kon wekken. Zij ondergaan dus, eenmaal tot oproer gekomen, den dood even onverschillig, als zij dien met duivelsche woede aandoen. Zij zijn daarenboven, volgens denzelfden Schrijver, listig en valsch, niet minder dan wraakgie-

(*) OLIVIER, *Reizen*, II. D. bl. 66. 67.

rig, en de *Mohammedanen* maken daaromtrent een zeer ongunſtig contrast met de Christelijke *Amboineezen.* Evenwel bleken ook de laatſten, althans op *Amboina* en de omliggende eilanden, niet vrij van den oproergeest te zijn, en menig een moest ſterven, die deze lieden was in handen gevallen, wier geledene verdrukking ten tijde der Maatſchappij hen ligtelijk tot vertwijfeling heeft kunnen brengen. Inderdaad was de armoede zeer groot; want terwijl de Regéring ſlechts vier *Indische* ſtuivers voor een pond kruidnagelen, en voor honderd muskaatnoten acht ſtuivers betaalde, kostte een pond osſenvleesch zestien ſtuivers en alle andere levensmiddelen naar evenredigheid; brood en groenten waren er, volgens een' toenmaligen opmerker, niet bekend (bij de inboorlingen).

De opſtand werd van zoo veel gewigt beſchouwd, dat de Vice-Admiraal BUYSKES, een der Commisſarisſen-Generaal, zich zelf met twee linieſchepen en een fregat derwaarts begaf. Bij *Ternate* voegde hij nog eenige andere vaartuigen bij zijn ſmaldeel, en kwam den 30ſten September met hetzelve voor het oproerige *Amboina.* Hij kondigde zich aan als Commisſaris-Generaal des Konings, zettede alle de overige gezaghebbers af, en nam het eiland onder zijn onmiddellijk beſtuur. Men weet, dat *Amboina* door eene diep inloopende golf in twee ſchiereilanden, *Ley Timor* en *Hitoe*, verdeeld is. Op het laatſte waren de opſtandelingen bijeengetrokken. De Vice-Admiraal beloofde hun veiligheid, wanneer zij de wapenen nederleiden en naar hunne woningen terugkeerden; alléén de moordenaars van *Hollandsche* ambtenaars en Reſidenten waren van deze *Amnestie* uitgeſloten. Elk, die

Komst van den Commisſaris-Generaal Buyskes. Amboina onderwerpt zich.

in het oproer volhardde, zou de geſtrengſte ſtraf ondergaan. De troepen rukten, om deze oproeping kracht bij te zetten, in twee afdeelingen tegen de opſtandelingen voort, die van den zeekant door drie eskaders van kleine vaartuigen werden bedreigd. *Amboina* werd daarop door de opſtandelingen verlaten, waarvan de hoofden de wijk namen, deels naar de naburige eilandjes *Saparoua*, *Haroeko* en *Noussa Laut*, deels naar het verder oostelijk gelegene *Ceram*, waarheen deze eilandjes om zoo te ſpreken eene brug vormen. De meeste inwoners van *Amboina* onderwierpen zich door het uitſteken van het witte vaandel, en keerden te hunnent terug (*).

Oorlog op de omringende eilanden. Hinderlagen der inboorlingen.

Nadat de Vice-Admiraal verſterking bekomen had, beſtookte hij het oproer ook in deze laatſte ſchuilplaatſen. Bij dezen opſtand gebruikten de inwoners dezelfde hinderlagen en krijgslisten, die wij vroeger in de oorlogen der *Javanen* opgemerkt hebben; het ſpannen van lijnen of het ſplijten van bamboesriet, waardoor men van 's vijands nadering verwittigd wordt, en hem onverwacht of uit verborgene plaatſen aanvalt, eene ſoort van vallen of voetangels en klemmen, en wolfskuilen; eindelijk het vergiftigen der ſpijzen, die men in de verlatene dorpen achterlaat. Dit alles baatte echter niets tegen den moed en de krijgstucht der *Hollandsche* troepen, die daarbij, hoogelijk verbitterd over den verraderlijken moord hunner krijgsmakkers, niets dan wraak ademden.

De Majoors MEIJER en KRIEGER (dezelfde, die zich thans met zoo veel roem op *Sumatra's* Westkust te-

---

(*) Zie STUART, *Jaarboeken* 1816, II. D. bl. 304-315. 1817, 380-410.

gen de *Padries* onderfcheidt), werden afgezonden om op *Saparoua* en *Haroeko* bij *Amboina* de rust te herftellen. Op laatstgemeld eiland bevond zich de zoon van een der Opperhoofden (van *Pylorouw*), die dadelijk bij den opftand de zijde der muitelingen gekozen had, terwijl de vader, aan de *Nederlandsche* Regéring gehecht, naar *Amboina* gevlugt was. Verbitterd over deze daad van zijn' zoon, zwoer hij hem den dood, indien hij den jongeling, die aan het hoofd der rebellen ftond, immer in zijne magt zou bekomen. Reeds hadden zich de muitelingen onderworpen: doch alleen het jonge Opperhoofd, van de bedreiging zijns vaders verwittigd, waagde het niet. De Majoor MEIJER was nogtans bij zijnen vader de voorfpraak voor den jongeling, en verwierf deszelfs vergiffenis. De Heer KRIEGER verhaalt als ooggetuige het waarlijk roerende tooneel, dat hierop volgde. De zoon naderde fidderend, wierp zich op den afftand van zes fchreden voor den ouden man op de kniën en fmeekte hem om vergeving; deze liep in de haast naar den jongeling toe, ligtte hem van den grond, floot hem in zijne armen, en de vergeving had onder fnikken en tranen van weêrszijden plaats, waarbij ook de aanfchouwers zich niet van weenen konden onthouden.

Aandoenlijk tooneel tusfchen een Opperhoofd en zijn' zoon.

Minder gelukkig waren andere Opperhoofden, die of den bepaalden tijd der genade hadden laten voorbijgaan, of zich aan moord der *Hollanders* hadden fchuldig gemaakt. Niet minder dan *drieëntwintig* Opperhoofden der opftandelingen, waaronder twee, die zich den Koninklijken of Vorstelijken rang aanmatigden, werden eens gelijktijdig op *Haroeko* ter dood veroordeeld en doorfchoten. Dit vonnis trof ook fchoolmeesters in hunne zwarte ambtskleeding, die zich aan

Geftrenge ftrafoefening over de muitelingen.

moord hunner *Europische* geloofsgenooten (misſchien uit kwalijk begrepene vaderlandsliefde) hadden ſchuldig gemaakt. Op deze wijze moest zich ook *Saparoua* onderwerpen, waarbij een zeer groot aantal dorpen verwoest werd (*). De Vice-Admiraal BUYSKES keerde naar *Batavia*, en van daar naar het vaderland terug, werwaarts ook de Heer ELOUT in 1819 weder keerde.

Zeeroove-rij. Koloniale zeemagt opgerigt.

Het ſcheen intusſchen, als of bij de reeds genoemde oproeren en oorlogen, die zeer kostbare uitrustingen vereischten, en tevens, door de daarmede gepaard gaande vernielingen aan weêrszijde, de inkomſten verminderden, zich ook nog andere zedelijke en natuurlijke rampen moesten voegen om de ontluikende welvaart der *Nederlanders* ten onder te houden. Sedert het verval van het *Nederlandsche* gezag in *Indië* waren vele eilanden van den *Archipel*, nog meer dan vroeger, ſchuilplaatſen voor zeeroovers geworden, die zich zelfs verſtoutten den handel van *Java* te verontrusten niet alleen, maar ook vele vreedzame kustbewoners op te ligten en in ſlavernij weg te voeren. Om dit geweldige kwaad, hetwelk aan den wortel on-

(*) Uit het dagboek van den Heer KRIEGER, mij gunſtig medegedeeld, en waaruit ook eenige uittrekſels te vinden zijn in het *Magazijn*, door mij uitgegeven (IV. D. 2. St. bl. 232-236). De verbazende geſtrengheid (om geen ander woord te bezigen), waarmede de opſtandelingen uit weêrwraak door de onzen behandeld werden, is mij ook bevestigd door den Heer Kapitein BOONDERS, dien ik in 1818, toen hij pas (zoo ik meen als adelborst) uit *Indië* was teruggekomen, geſproken heb. Hij was mede bij de onderneming tegen *Amboina* en *Saparoua* geweest. Zie ook de *Wederlegging* (door den Heer MEYLAN) *der ernstige beschouwing van de mogelijke gevolgen der Handelmaatschappij*, Leeuw. 1825. bl. 9.

zer bezittingen knaagde, geheel uit te roeijen, werden krachtdadige maatregelen vereischt, namelijk het oprigten eener vrij aanzienlijke zeemagt voor de Kolonie, waarvan niets aanwezig was. Doch de gewone schepen waren ter bereiking van het doel (de uitroeijing der zeeroovers) onvoldoende, wegens de ondiepten aan de kusten, die de kleine scheepjes der inlanders, maar ook dezen alléén, konden bevaren. Men moest dus dergelijke vaartuigen hebben; veertig werden er deels gebouwd, deels gekocht, elk met drie stukken en 24 koppen bemand, die het geheele eiland in het rond bewaakten. Daar dit ook elders te werk gesteld werd, zoo kostte deze wapening alleen van 1821 tot 1825 zestien tonnen gouds (*).

Vorming van een leger. Rampspoeden door volkanen, aardbevingen en misgewas.

Ook een leger moest er geschapen worden: want uit *Nederland* kon men daarvan alléén de stammen (*cadres*) medebrengen. Inlanders moesten die aanvullen, even als in de *Engelsche Indiën*, en het heir werd op 13,000 of 14,000 man gebragt, waarvan de helft *Europeërs* (†). Dit alles zou men echter misschien nog hebben kunnen te boven komen, zoo door de boven vermelde zeer aanmerkelijke toeneming van de grondbelasting, als door den meerderen aanbouw en de hoogere prijzen der koffij, wanneer niet ook natuurlijke rampen de Koloniën hadden getroffen. Eene hevige aardbeving in 1816, en daarop in 1820 de uitbarsting van den vuurberg (*Goenong Api*), hadden bijna het eiland *Banda* het onderst boven gekeerd. Op *Java* had een gelijksoortig heilloos natuurverschijnsel plaats, door eene uitbarsting van den berg *Gloengoeng*. Reeds

(*) TEN BRINK, *Over het Beheer van Indië*, bl. 36-38.
(†) *Ald.* bl. 41.

onder de *Engelsche* Regéring had in April 1815 de berg (*Goenong*) *Tamboro* op *Sumbawa* verſchrikkelijke verwoestingen aangerigt; men had den ſchok door alle de *Molukſche* eilanden gevoeld, in eenen omtrek van *duizend* geographiſche mijlen, of *achttienhonderd* uren, en *Java* (200 uren verre) werd met een' aschregen bedekt. Men hoorde daar het geluid zoo ſterk, als of de ramp op de plaats zelve geſchiedde. De zon was geheel verduisterd, de lucht vol gloeijende asch, en men hoorde niet dan felle onderaardſche donderſlagen als allerzwaarſte kanonſchoten. Toen de zon weder te voorſchijn kwam, was zij zonder ſtralen. De asch en puimſteen ſtrekten zich bij het eiland zelf als zandbanken van twee voet dik en ſoms een uur gaans lang uit, door welken zich de ſchepen een' weg moesten banen. Van twee heerlijke landſchappen was niets dan een puinhoop te zien; van de *twaalfduizend* inwoners bleven ſlechts *vijf* in leven. Gelijktijdig braakte een vuurberg op *Bali* asch en lava uit. Vele menſchen ſtierven van honger door de verwoesting, die op het geheele eiland de landerijen getroffen had; anderen aan daardoor veroorzaakte ziekten, daar het water met asch was vermengd (*).

Door ziekten en ſchipbreuken.

Misſchien hadden deze geduchte natuurverſchijnſelen ook eenigen invloed op de ongunſtige ſaizoenen in 1820 en 1821, die eene ongewone ſchaarsheid in rijst en zout veroorzaakten, waarvan de eerſte toch

(*) Zie het uitvoerig en treffend verhaal dezer uitbarſting bij OLIVIER, II. D. bl. 241-264., alsmede korter bij REINWARDT in zijne *Verhandeling over de vuurbergen van den Indischen Archipel*, in mijn *Magazijn*, V. D. 1. St. bl. 81. en over de verdere natuurrampen MEYLAN's *Wederlegging*, bl. 11.

anders een der ſtapelwaren van *Java* was, hetwelk daarmede alle naburige en zelfs meer verwijderde landen voorzag. Thans moesten die onmisbare artikelen met zeer zware kosten uit *Bengale* en *Siam* worden ontboden. De geduchte *cholera*, die nieuwere pest, welke wij in 1831 en 1832 ook in *Europa* hebben leeren kennen, vertoonde zich in 1821 nog ongelijk heviger in *Indië*, en ſleepte ontelbare menſchen in 't graf. Ter zee vergingen vele kostbare ſchepen, met rijke ladingen naar het vaderland beſtemd, zoo als het ſchip *de Arinus Marinus*, de linieſchepen *de Amsterdam* en *de Admiraal Evertsen* (*), met welk laatſte de Commisſaris-Generaal ELOUT terug keerde, alsmede het geweezen Opperhoofd op *Japan*, de Heer DOEFF. Het was in 1819, dat de manſchap van dit ſchip, door een lek midden in zee in het grootſte gevaar gekomen, ter naauwernood door een *Amerikaansch* ſcheepje werd gered, hetwelk aan het eilandje *Diëgo Garcia* water en kokosnoten innam. De Heer DOEFF verloor daarbij zijne geheele verzameling van merkwaardigheden, die hij gedurende negentien jaren op *Japan* had bijeengebragt. Van daar werd de manſchap naar *Mauritius* of *Ile de France*, en vervolgens naar de *Kaap de Goede Hoop* overgebragt. De ſchade, met *de Amsterdam* en *de Admiraal Evertsen* geleden, werd op *f* 579,500 alléén aan ſpecerijen en andere *Indische* voortbrengſelen gerekend. Nog vergingen de *Louise Mathilde* van *Japan*, met bijna *f* 280,000 *Indisch* geld, en de *Mary Ann* naar *Banda*, met voor *f* 143,000 aan waarde. Men berekende het geheele verlies in vijf jaren (1818 tot 1823) aan vergane ſchepen op twaalf tonnen gouds.

(*) MEYLAN, *Wederlegging*, bl. 11. TEN BRINK, bl. 39.

Doch dit was alleen *stoffelijk* nadeel, waaronder geenzins berekend waren de schatten van natuurlijke verzamelingen, die door een zeldzaam ongeluk juist de bezendingen van eenen man troffen, die bestemd was, hier onzen roem in de wetenschappen te handhaven.

Zending van den Hoogleeraar Reinwardt. Verliezen zijner bezendingen door schipbreuken. Voordeelen voor de wetenschap door zijne zending aangebragt en nog aan te brengen.

In vroegere jaren had zekerlijk de *Nederlandsche Oostindische* Maatschappij niet veel voor de wetenschappen gedaan. Terwijl, gedurende de korte *Nederlandsche* Regéring in *Braziliē*, een PISO en MARCGRAFF de natuurlijke Geschiedenis de gewigtigste diensten betoonden, hadden de *Oostindische* bezittingen gedurende de bijna twee eeuwen slechts éénen RUMPHIUS, die de natuurschatten van *Amboina* stelselmatig behandelde, gelijk eenen VALENTIJN, die dezelve meer met het oog van eenen leek in de natuurlijke Geschiedenis, hoewel naauwkeurig, beschouwde. Doch met de Commissarissen-Generaal werd een man naar *Java* gezonden, die zich in het vaderland door zijnen blakenden ijver voor de wetenschappen als Hoogleeraar te *Harderwijk* en op de Doorluchtige Schole te *Amsterdam* onderscheiden had, de Heer REINWARDT. Hij moest de rijke natuur van *Java*, zoo wel in het rijk der delfstoffen als in dat der planten en dieren, aan *Europa* doen kennen, en werd daartoe met genoegzame middelen en magt, om over de ingezetenen bij zijne nasporingen te beschikken, voorzien. Zeven jaren (van 1816 tot 1823) bragt hij zoo op *Java* als op de *Molukken* door, en zijn ijver was ook hier, gelijk in het vaderland, grenzenloos. Hij beklom de moeijelijkste en gevaarlijkste vuurbergen, onderzocht den zonderlingen aard der vulkanen, de melkwitte zwavelmeiren wel eens op 6000 voet hoogte, de opheffing van den grond, die somtijds groote voorgebergten in zee doet

oprijzen en geheele baaijen vult, de werking van dat zelfde onderaardfche vuur in oprijzenden damp, heete bronnen of fchroomelijke uitbarftingen en aardbevingen, de kraters, foms 9000 voet boven de zee, de aard der uitwerpfelen van de vuurbergen, het verfchil derzelve van die in *Europa*, vooral door het vele daaruit ontlaste water (even als in de *Amerikaansche* vulkanen), hetwelk foms geheele rivieren vormt (*). Maar hij befchouwde tevens de welige natuur van *Java;* hoe deze kokende en woelende grond met de fchoonfte oppervlakte getooid is, welke door het zoo aanmerkelijk verfchil in hoogte de treffendfte en aangenaamfte verfcheidenheid aanbiedt. Onuitputtelijk in den lof van dit zoo welig verfierde keerkringsgewest, vermeldde hij dien niet flechts bij zijne terugkomst in zijne intreêredevoering als Hoogleeraar (†), maar ook in eene opzettelijke Verhandeling te *Berlijn*, in eene Vergadering van beroemde Natuuronderzoekers, in de *Hoogduitsche* taal, waartoe zijn vriend, de grooten HUMBOLDT, hem had uitgenoodigd. Maar bij deze opmerkingen werd ook een groot aantal natuurlijke voorwerpen en andere merkwaardigheden dezes eilands gevoegd, die echter, helaas! grootendeels in de beide vroeger genoemde fchepen door de zee werden verzwolgen. Desniettemin kwam er van tijd tot tijd nog genoeg van dezen aard over, om niet alleen het pas opgerigte *Museüm* van Natuurlijke Historie

(*) *Over de vuurbergen van den Indischen Archipel*, in het door mij verzamelde *Magazijn*, V. D. 1. St. bl. 71. *en verv.*

(†) *De Augmentis, quae Historiae Naturali ex Indiae investigatione accesserunt*, *Ann. Acad. Lugd. Batav.*, 1823-1824. Ook afzonderlijk in het *Nederduitsch* vertaald door den Hoogleeraar SIEGENBEEK.

te *Leijden*, hetwelk met de eerften in *Europa* om den prijs dingt, en meer andere verzamelingen van natuurlijke voorwerpen, zoo als de kruidtuinen te *Leijden* en te *Gent*, en *Museums* van andere Hoogefcholen, maar ook de verzamelingen van Oudheden, vooral te *Leijden*, met zeldzame afbeeldingen van *Indische* Goden, aanzienlijk te verrijken. Het groote werk over *Neêrlands Indië*, hetwelk wij nog altijd verwachten, waarvan alle de bouwftoffen voorhanden zijn, maar hetwelk flechts door eenen dubbelden leerftoel te *Leijden* (waarvoor Curatoren der Hoogefchool den beroemden man zoo uitfluitend berekend achtten, dat zij denzelven vier jaren lang (*) voor hem openhielden), en door de bijna onbefcheidene inroeping van 's mans hulp door geleerde Maatfchappijen tot nu toe achterblijft, zal zijne ongemeene verdienften en de rijke vruchten van zijn verblijf aldaar nog meer in het licht ftellen.

Nadeelen der hooge koffij-prijzen en van den vrijen handel. Men begint denzelven eenigzins te beperken.

Ondertusfchen had de aanplanting van koffij, die door de gewildheid van dit voortbrengfel voor *Java* fchijnbaar eene zoo goede rekening gaf, toch ook hare onbetwistbare nadeelen. Het voordeel voor het eiland zelf werd eenigzins daardoor opgewogen, dat de peper- en fuikerteelt aanmerkelijk verminderde, en dat men ook, door het mislukken van den rijstoogst, in dat hoofdartikel afhankelijk werd van den vreemdeling. De geweldig hooge prijzen van de koffij waren een gevolg der mededinging van alle vreemde Natiën; want men had niet alleen het *Engelsche* ftel-

(*) Van 1819 tot 1823. Ondertusfchen werd die leerftoel door de andere Hoogleeraren, en die der Natuurlijke Historie (eene merkwaardige bijzonderheid) door den Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, CLARISSE, waardiglijk vervuld.

ſel in de landrente, maar ook ten aanzien van den vrijen handel aangenomen. Elk kwam daardoor koffij op *Java* halen, en dit deed den prijs klimmen; maar *Nederlanders*, *Engelschen* en *Amerikanen* kwamen die ook in *Nederland* aanbrengen, waardoor (vermits hier de wereldhandel niet meer beſtond) de prijzen zeer aanmerkelijk daalden, en deze daling hand over hand zoo toenam, dat de pakhuizen vol lagen, en men geenen weg wist met de produkten. Deze toeſtand was dus een ſtaat van *overspanning*, en, wat men van zulk een' ſtaat ook zeggen moge, dezelve moet eenmaal ophouden; alsdan ziet men eerst met ſchrik, hoezeer de koorts ons verzwakt heeft. Het algemeene volksgevoelen kan ook de koorts hebben, en thans had het die ten aanzien van den *vrijen handel*, waarvan men zich gouden bergen beloofde (*). Doch toen men zag, dat de *Nederlandsche* handel al meer en meer in onze eigene bezittingen door die van vreemden — vooral *Engelschen*, die de *Javanen* met *hunne* fabrikaten begonnen te kleeden, en dus op de terugvracht ligter verlies konden lijden — en door *Amerikanen*, die goedkooper voeren, verdrongen werd, begon men op middelen tot beſcherming van dien bedreigden handel te denken. In 1816 en 1817 bleven de *Engelsche* bepalingen omtrent een' geheel vrijen handel (die vroeger voor *hen*, bij de vernietiging aller andere *Europische* zeemagt en zeevaart, niet te vreezen was) in volle kracht. In 1818 bepaalden de Commisſarisſen-Generaal de in- en uitgaande regten,

(*) Het was bijna, gelijk in het tijdvak vóór de oprigting der *Nederlandsche Oostindische* Maatſchappij, toen ook de mededinging den handel ſcheen te zullen vernietigen. Zie I. D. bl. 128. 129.

naar gelang der onderfcheidene goederen, op 6, 10 en 12 ten honderd, doch zelfs deze zware regten konden de verderfelijke mededinging niet ftuiten. Des niettemin werden de regten van uitvoer in 1822 nog verminderd; eerst in 1823 werden zij aanmerkelijk verhoogd (*).

Toeftand der geldmiddelen. De Engelfchen voeren hunne katoenen in, ter kleeding der Inlandfche bevolking.

Wat de geldmiddelen betreft: de Commisfarisfen-Generaal waren uitgezonden met eene fom van genoegzaam 1,480,000 guldens *Indisch courant*, zoo aan geld als aan zilver in ftaven, en vrijheid tot het uitgeven van papiergeld, hetwelk men begreep, uit hoofde der fchaarsheid van klinkende munt nog niet te kunnen ontberen. Om nu dat geld eene zekere waarde te geven, moest men een groot gedeelte dier fom in de bank nederleggen, om als onderpand voor het papier te dienen. Eerst bragten de *Amerikanen* nog eenig baar geld voor produkten in, doch dit hield eindelijk op, toen 's lands voortbrengfelen zulk eene ongewone hoogte bereikten, en zulks deed in 1822 de uitvoer van baar geld, die in de drie vorige jaren door den invoer overtroffen was, tot *f* 742,600 daarboven klimmen. Daarbij konden de *Engelschen* de Kolonie nog altijd als aan hun fchatpligtig befchouwen, daar de invoer hunner fabrijkgoederen, die al meer en meer toenam even als in hun eigen *Indië*, de *Nederlandsche* nijverheid voor goed fcheen te zullen verdringen. Een fchrijver, die vele belangrijke daadzaken mededeelt, heeft dezen maatregel van *vrijen handel en openzetting van alle havens voor vreemden* verdedigd, wegens de ongefchiktheid der

(*) VAN ALPHEN, *Redevoering over de wet der Geldleening voor de O. I. Bezittingen*, bl. 99-106.

ladingen, die de herlevende *Nederlandsche* handel naar *Indië* zond, en die niet voor de inlandsche bevolking, maar voor het kleine getal *Europeërs* berekend waren. Dezelve bestonden namelijk in wijn, sterken drak, hammen, kaas en andere levensmiddelen, meubelen en snuisterijen, terwijl men alléén naar *Batavia* en de andere *Javaansche* kustplaatsen, niet — gelijk de vrije handel vergunde — naar *Sumatra*, *Borneo*, *Celebes* of de *Molukken* schepen uitklaarde (dan voor rekening der Regéring), waartegen de *Engelschen*, *Amerikanen* en andere Natiën, niet alleen op de genoemde eilanden eenen voordeeligen handel dreven, maar er ook gebruik maakten van de groote omwenteling in den handel en het fabrijkwezen, waarop de onzen in den beginne niet genoeg schenen te letten (*).

Groote omwenteling in het fabrijkwezen en den handel op Indië.

Voorheen waren de *Indische* kleedingstukken, uit de zeer overvloedige grondstof dier gewesten, het katoen, vervaardigd, in *Europa* bij uitstek gewild, en de *Nederlanders* hielden daarvoor bijkans alleen de zeer kostbare bezittingen op *Coromandèl* aan. Doch sedert de *Engelschen* de kunst uitvonden, om bij het weven van stoffen den handenarbeid door werktuigen te vervangen, en dus onnoemelijk veel meer voort te brengen (welke vermeerderde hoeveelheid den prijs drukte), gelukte het hun, de katoen uit *Indië* naar *Europa* te doen komen, ten hunnent te bewerken, en dan nog voor goedkoopere prijzen in *Indië* te leveren, dan het aldaar bewerkte fabrikaat. *Dáárdoor alléén* bevrijdden zij zich van de jaarlijksche schatting in gereede penningen aan *China*, die de verbazende behoefte aan thee anders noodzakelijk maakte. Zij

(*) MEYLAN, *Wederlegging der Ernstige Beschouwing*, bl. 25.

kleedden daardoor hunne bevolking van meer dan 100 Millioenen zielen, zoo in eigenlijk *Engelsch Indostan* als in de Staten der hun onderworpene Vorsten. Door het vijfjarig bezit van *Java* hadden zij ook hier uitwegen voor den hen belemmerenden overvloed van fabrikaten gevonden. Hunne kielen doorkruisten tevens de Oostelijke Zeeën (die der *Molukken*), leerden er de behoeften kennen, en rigtten dus eenen eigenen handelstak op. De winften waren daarbij hoogst aanzienlijk, en deden aan die onzer *Oostindische* Maatfchappij gedenken (thans op *onzen* onbetwisten grond door vreemden genoten), namelijk van drie en meer kapitalen. Deze voordeelen nu konden zich eerlang tot de *vijftien* Millioenen menfchen uitftrekken, die volgens deskundigen de bevolking van alle onze *Indische* bezittingen met de aan *Nederland* onderworpene Vorsten bedragen. *Engelsche* huizen vestigden zich bij *Batavia* en in de binnenlanden, en ftonden met *Britsche* fabrikeurs in betrekking. Die handel nam hand over hand toe. Men wil, dat met één fchip voor meer dan eene Millioen *Hollandsch* te gelijk werd aangebragt. Zeer ligt konden de *Britten* dus bij zulk eene winst eenig verlies op den prijs der terug gebragte koffij lijden (*). Dit ging echter in den beginne in 't geheim; het duurde lang, eer de *Nederlanders*, gewoon aan de oude handelswegen, door twintigjarige fluiting der zee aan *Indië* ontwend, deze groote, maar weinig uitgebazuinde verandering merkten. Het was echter minder gebrek aan kapitalen, dan — men moet het zeggen — aan werk-

(*) Zie OUWERKERK DE VRIES, *Verhandeling over den Nederlandschen Koophandel*, bl. 135-137.

zaamheid en geest van onderzoek, die het Moederland zoo laat op deze omwenteling deed letten. Het blijkt namelijk, dat in 1823 van de 265,000 uitgevoerde *pikols* koffij uit *Java* niet minder dan 244,149 naar *Nederland* gingen, doch slechts 117,108 onder *Nederlandsche*, 44,204 onder *Engelsche*, en 82,837 onder *Amerikaansche* vlag. Daar dus nog altijd twaalf dertiende gedeelten der opbrengst van *Java* naar de *Nederlanden* gebragt werden, is het niet te verwonderen, dat de markt aldaar overvoerd geraakte (*).

Een oorlog, heviger en in den beginne ongelukkiger, dan er nog in langen tijd in *Indië* gevoerd was, bragt nu de *koloniale* geldmiddelen in nieuwe verlegenheid. Het was die met den Sultan van *Palembang* op *Sumatra*. Dit belangrijke eiland, over welks westkust wij vroeger reeds de twisten met de *Engelschen* hebben gezien, was thans weder in een' zonderlingen toestand tusschen de beide mededingers als 't ware ingeklemd. Alleen het noordelijke gedeelte bleef onafhankelijk. Aan de oostzijde hadden de *Nederlanders* het eiland *Banca* (in plaats van *Cochin*) en hunne oude regten op *Palembang* (den alleenhandel in peper), aan de westzijde *Padang* en oude regten op de meer binnenlandsche Rijken *Menong-Kaboe* en *Indrapoera*. De *Engelschen* daarentegen bezaten

Raffles op Sumatra.

(*) MEYLAN, *Wederlegging* enz., bl. 48. Zie ook OUWERKERK DE VRIES, bl. 139-144. Hij merkt met reden aan (daar hij den bovenstaanden schrijver, bij volle erkentenis van deszelfs waarde, op sommige punten weêrlegt), dat het *Indische* Bestuur *dadelijk* het *Nederlandsche* van dezen voordeeligen handelstak der *Engelschen* had moeten onderrigten. Doch intusschen stonden deszelfs *Geädministreerden* op *Java* door de hooge koffijmarkt er bijzonder wel bij. *Collisie* van pligten!

nog het fort *Marlborough* bij *Bencoelen*, op *Sumatra's* zuidoostkust, een vruchtbaar maar zeer ongezond oord. De gewezene Luitenant-Gouverneur op *Java*, RAFFLES, tot Gouverneur van *Bencoelen* benoemd, trad dadelijk, met de hem eigene werkzaamheid en haat tegen de *Hollanders*, in onderhandelingen met de inlandſche Vorsten. Hij zelf drong met zijne moedige gade, de deelgenoote zijner gevoelens en van zijnen krachtigen geest, in weêrwil der grootſte moeijelijkheden, over gebergten en door moerasſen naar de binnenlanden (*), en ſloot een verdrag met den Koning van *Menang-Kaboe*, en met een nog weinig bekenden menſchenſtam, de *Passoumahs*, die zeer talrijk was, en uit verbazend groote menſchen beſtond. De geweldige haat tegen de *Hollanders*, welken de *Padries*, die mede in *Sumatra's* binnenlanden wonen, eenige jaren later aan den dag leiden, is mogelijk aan dit bezoek van RAFFLES toe te ſchrijven. Ook aan de geheime handelingen der *Britten* met den Sultan van *Palembang* zal hij wel niet vreemd zijn gebleven.

Deze Sultan was dezelfde, die in 1811 de *Hollan-*

(*) Het was op deze reis, dat een natuuronderzoeker in het gevolg van RAFFLES tusſchen de ſtruiken die reusachtige bloem vond, die hij naar den Landvoogd *Rafflesia* noemde. Zij is drie voet in de breedte en dus negen voet in den omtrek, heeft geenen ſteel in de aarde, maar groeit als eene *parasite* plant op anderen; ook heeft zij geene groene bladeren, maar gelijkt daaromtrent naar de paddeſtoelen. Eene andere dergelijke, maar veel kleinere bloem heeft de Heer HORSFIELD op *Java*, en eene derde Dr. BLUME op een klein eiland bij *Java* gevonden; de laatſte heeft zijne ontdekking naar den onſterfelijken *Leijdschen* natuuronderzoeker *Brugmansia* genoemd. Zie *Revue Britannique*, een der jongſte Nommers.

ders op eene zoo onwaardige wijze uit zijn Rijk verwijderd, en daarover door de *Engelschen*, onder den Overften GILLISPIE, geftraft was. Zijn broeder NAJM EDDIN was toen op den troon gezet, en had, voor deze weldaad, aan de *Engelschen* de eilanden *Banca* en *Billiton* afgeftaan. Doch daarentegen werd de nieuwe Sultan plegtig voor zich en zijne kleinkinderen, *van geslacht tot geslacht tot aan het einde der eeuwen, voor vrij en onafhankelijk verklaard.* Des niettemin liet de *Engelsche* Refident op *Banca*, ROBISON, zich door den afgezetten Sultan, die naar de binnenlanden gevlugt was, omkoopen voor de fom van 400,000 piasters (eene Millioen *Hollandsch*) om hem op den troon te herftellen, en zijnen broeder zonder eenige reden, zelfs zonder eenig voorwendfel, af te zetten. De Sultan beloofde, 15,000 *pikols* peper tegen drie piasters het *pikol* aan de *Engelschen*, die vijanden van het monopolie en de monopolifėrende *Hollanders*, te leveren, en het oude *Nederlandsche* fort *of* zelf weder op te bouwen, *of* tot de herbouwing 20,000 piasters te betalen; voorts de opium *alléén* van de vrienden des onbeperkten handels te nemen. Hij bevestigde den afftand van *Banca* en *Billiton*, en verbond zich tot medewerking om eene gemeenfchap te openen tusfchen *Palembang* en *Bencoelen* of de *Lampongs*. De ongelukkige, misleide NAJM EDDIN werd daarop door ieder verlaten. Nogtans fchaamde zich de *Engelsche* Regéring van *Java*, zoo veel fnoodheid te bekrachtigen; de jongere broeder werd in het gezag herfteld, en de oudere bekwam een paleis en verfcheidene voorregten; hij mogt zich in de woonplaats van zijn' broeder met eenig bezit van land, en een vastgefteld onderhoud blijven onthouden; hij be-

Veranderlijke en gewelddadige ftaatkunde der Engelfchen op Palembang. De twee regérende broeders aldaar.

kwam ook zijne als gijzelaars weggevoerde zonen terug. *Alle geschillen tusschen de beide broeders moesten door den Britschen Resident worden beslist. De Sultan mogt geene vestingwerken zonder deszelfs goedvinden aanleggen.*

Verkeerde handelwijze der Nederlanders ten opzigte van den ouderen en jongeren Sultan.

Dit was de *vrijheid en onafhankelijkheid tot aan het einde der eeuwen*, die de Sultan van *Palembang* voor den afstand van *Banca* en *Billiton* had gekocht! De *Britten* hadden zich tweemaal eene magt te *Palembang* aangematigd, die hun over eene onafhankelijke Mogendheid geenszins toekwam; konden zij het der *Nederlandsche* Regéring wijten, dat deze na hare herstelling eveneens handelde, nadat in December 1816 de *Engelsche* krijgspost door de *Nederlandsche* troepen te *Palembang* was afgelost? Wij willen echter daarom het gedrag onzer landgenooten omtrent den jongeren, geheel onschadelijken broeder niet goedkeuren; te minder, dewijl men daardoor een' onschuldigen strafte, en integendeel den moedwilligen, koelbloedigen moordenaar der *Nederlandsche* bezetting in 1811 bevoordeelde. Toen namelijk een twist tusschen de beide broeders ontstond, over het aantal der matrozen en de rijst, die de Sultan aan zijnen broeder moest leveren, en de Sultan de uitspraak der *Nederlandsche* Regéring niet achtte; toen er van de *Engelschen* gedurig klagten kwamen, dat de *Palembangers* onophoudelijk hun grondgebied door menschenroof schonden, en zulks in de aan *Nederland* toebehoorende *Lampongs* insgelijks het geval was, toen begreep de *Nederlandsche* Regéring, dat hare tusschenkomst werd vereischt. De komst van den Heer MUNTINGHE, Raad van *Indië* (waar hij in Junij 1818 aankwam), van wege de Regéring met uitgestrekte volmagt afgevaardigd,

gaf aanleiding tot het leeuwenverdrag van Junij 1818, waarbij de Regéring zich op eene allezins laakbare wijze van het regt des ſterkſten bediende, en waarvoor zij naderhand zwaar heeft geboet. De Sultan moest alle gebied over de boven- en binnenlandſche gewesten des Rijks aan de *Nederlandsche* Regéring afſtaan; en het overige werd tusſchen de beide broeders, eenigzins met gelijke regten, verdeeld, waarvan MOHAMMED BADR EDDIN de *oude* en NAJM EDDIN de *jongere Sultan* genoemd werd. De gewesten, aan de *Nederlandsche* Regéring afgeſtaan, bevatteden met oogmerk juist die ſtreken, die aan *Bencoelen* grensden, ten einde zoo veel te beter het oog op den ſlavenhandel en den menſchenroof te kunnen houden.

De Engelſchen bemoeijen zich met die geſchillen.

Eenige dagen later zond RAFFLES, Gouverneur van *Bencoelen* (op de rivieren, welke deze gemeenſchap gemakkelijk maken), een Gezantſchap naar *Palembang*, om den verongelijkten jongen *Sultan* tegen de *Nederlanders* op te zetten. Dit gezantſchap was *gewapend*, onder Kapitein SALMOND en Luit. HUSLAIN. RAFFLES was den vredelievenden SIDDONS, die juist over den menſchenroof uit *Palembang* geklaagd had, te *Bencoelen* opgevolgd; thans *protesteerde* hij tegen de handelwijze der *Nederlanders* op *Palembang*, en eischte, dat de ſtad dadelijk ontruimd wierd, vermits *Groot-Brittannië* den *Sultan*, tegen den afſtand van *Banca*, in 1812 *de onafhankelijkheid had gewaarborgd*. Even als of de *Britten* die onafhankelijkheid hadden geëerbiedigd! De jonge Sultan, zwak van karakter, liet zich door deze valſche vrienden verleiden, en ſloot den 4den Julij een verdrag met RAFFLES, waarbij hij aannam, met *Britsche* hulp alle andere *Euro-*

peërs uit zijne Staten te ſluiten. Deze overeenkomst werd voor den Heer MUNTINGHE geheim gehouden, doch intusſchen de *Engelsche* vlag op de ſterkte te *Palembang*, waar hij woonde, opgehijscht. Thans nam ook MUNTINGHE dreigende maatregelen; de *Engelschen* onder SALMOND werden door de *Nederlanders* genoodzaakt, zich uit *Palembang* te verwijderen, en kort daarop de jonge Sultan, wegens dit heulen met vreemden ten nadeele der *Nederlanders*, geheel afgezet, naar *Batavia* en van daar naar *Tjanjoor* in *Java's* binnenlanden, 't welk eene zeer heilzame lucht geniet, gezonden. Zijn huichelachtige en inderdaad veel gevaarlijker broeder werd nu uitſluitend Sultan, en bekrachtigde den afſtand der bovenlanden aan de *Nederlanders*. De Commisſaris MUNTINGHE begaf zich zelf met troepen naar het binnenſte des Rijks; de *Engelschen* trokken naar hunne grenzen terug, en verbonden zich, dezelve niet te overſchrijden.

De oudere Sultan beoorlogt de Nederlanders.

Maar de *Nederlandsche* beſtuurder had een adder in zijnen boezem gekoesterd, den vriend verkleind, dus tot vijand gemaakt en in ballingſchap weggezonden, en den vijand tot eigene ſchade vergroot. BADR EDDIN, thans in het volle bezit der magt, had daarbij zijne groote ſchatten behouden, en daardoor gelegenheid, zijne heillooze plans tot rijpheid te brengen. Het bloed der vermoorde *Nederlanders* kleefde nog aan zijne handen, en *zulk* een beleediger vergeeft ook den edelmoedigſten beleedigden nooit! Daarenboven zijn de *Palembangers* in 't algemeen een twistziek, zedeloos, hardvochtig en trouweloos volk; en het Despotismus, vooral het Despotismus van BADR EDDIN, met wreedheid gepaard, had hen nog dieper doen

zinken (*). Aan den anderen kant zijn zij niet ontbloot van ſchranderheid en vernuft, vooral in de werktuigkunde en in het maken van wapenen. De Sultan had zich daarvan bediend om buskruid, geſchut en gewéren, zoowel als ſabels en dolken, te doen vervaardigen (de *Engelschen* zullen hem daarvan ook wel in 't geheim voorzien hebben). In Junij 1819 brak het verraad los. Hij deed uit zijn verſterkt paleis eenen aanval op het *Nederlandsche* fort, hetwelk ſlechts 500 man bezetting telde, waaronder nog verſcheidene zieken. Nogtans werden de aanvallers met groot verlies terug geſlagen. De beide korvetten *Eendragt* en *Ajax*, onder den Kapitein-Luitenant TAKO BAKKER en den eerſten Luitenant VAN GINKEL, begonnen het paleis te beſchieten; doch de kogels ſtuitten af op de dikke muren; de korvetten waren zeer ſchaars van krijgsbehoeften voorzien, en de verſterkte faktorij kon op den duur aan geenen lang vooruit berekenden, en misſchien door *Europischen* raad beſtuurden aanval eener ontzettende overmagt het hoofd bieden. De kleine ſchaar verliet dus de vijandelijke ſtad, trok naar het eiland *Banca* terug, en de Heer MUNTINGHE ging zelf naar *Batavia* om hulp te verzoeken. Den 22ſten Augustus 1819 begaf zich de Schout bij Nacht WOLTERBEEK met een aantal oorlogs- en transportſchepen naar *Banca*, alwaar de korvetten zich bij hem voegden. Het fregat *Wilhelmina* ſtond onder den Kolonel DIBBETZ, die zijn' zoon mede aan boord had, even als de Schout bij Nacht STAVORINUS.

Palembang ligt aan de rivier *Moesie* of *Soensang*,

(*) OLIVIER (*Reizen* II. D. bl. 361-373.) hangt een zeer zwart tafereel van dit volk op.

Mislukte togt naar Palembang.

omtrent 15 *Duitsche* mijlen of 26 uren van haren uitloop in zee. Beneden de ſtad ligt een klein eiland, *Gombora*, bij den mond der zijrivier *Peladjoe*. Dit eiland, genoegzaam een bolwerk van *Palembang*, was door den ſnooden, maar bekwamen ouden Sultan, benevens den tegenoverliggenden oever van de *Peladjoe*, kunstmatig door welvoorziene batterijen verſterkt; de eenige doortogt naar de vesting was met ingeheid paalwerk geſtopt, en men had vlotten met brandſtoffen tegen de *Nederlandsche* vloot in gereedheid. Met al de bekwaamheid der *Palembangers* en de werkzaamheid des Sultans was hier toch gewis eene andere, meer bekwame hand bezig geweest. Hierbij kwam, dat het lage water en de zandbanken aan den mond des ſtrooms het ſmaldeel tot den 22ſten October ophielden, en dus de Sultan volkomen tijd had, om alle zijne middelen van verdediging te voltooijen. Ook mislukte de aanval, hoewel met heldenmoed begonnen; men kon het vaste paalwerk niet vernielen, noch tegen den ſtroom opwerken. De *Wilhelmina* leed vooral veel. De regentijd, in deze ſtreek zoo ongezond, viel in: hij dreigde met nog grootere verliezen, en dus zond de Schout bij Nacht de landtroepen naar *Java* terug, terwijl hij met de oorlogſchepen den mond der rivier bleef blokkéren (*).

Gevolgen daarvan.

Deze nederlaag had van zeer groote gevolgen kunnen zijn. Het pas weder ontluikende gezag der *Nederlanders* was daardoor geſchokt, en ſcheen geen wortel te kunnen ſchieten, zoo lang die teleurſtelling niet ten volle gewroken was. De inlanders leerden

---

(*) *Minerva*, 1822 Maart, ſ. 395–413. (BRUINING) *Heldhaftige Verdediging van Palembang*, bl. 22–108.

hierdoor de *Hollanders* gering achten; de *Engelschen*, die openlijk betuigden, dat zij den dwingeland te *Palembang* een' gelukkigen uitslag zijner worsteling toewenschten, verblijdden zich reeds in den geheelen val der *Nederlandsche* magt, althans op *Sumatra*. Reeds vóór deze mislukking had RAFFLES, zwellend van spijt over onze heerschappij op *Palembang*, de ontruiming van het aan *Nederland* toebehoorende *Padang* op *Sumatra's* Westkust geweigerd; wat zou hij thans niet doen! Eene tweede onderneming op *Palembang moest* dus gewaagd worden, wat zeg ik! gewaagd worden! zij moest *gelukken*, of *Neêrlands* aanzien in *Oostindië* stond veeg. Het geheele jaar 1820 werd derhalve in toebereidselen doorgebragt, ten einde eene magt bijeen te brengen, die, naar alle menschelijke berekeningen, genoegzaam zou wezen om den geweldenaar ontzag in te boezemen, en *Neêrlands* gezag op *Sumatra* te herstellen. Dat deze toebereidselen de koloniale kas geweldig moesten verminderen, is wel niet te verwonderen (*).

Maar ook de Sultan besefte gereedelijk, dat het hier *bestaan* of *niet bestaan* zijner heerschappij gold, en dus maakte hij zich tot een' wanhopigen tegenstand gereed. Hij trachtte dezen oorlog tot eenen *volksoorlog* te maken, en zijne anders diep verachte onderdanen wilde hij nu wel tot eene verdediging van *haardsteden* en *altaren* oproepen. Zendelingen moesten hen door het geheele Rijk daartoe vermanen, en de thans genadige Meester onderhield zich met zijne

De Sultan windt zijne onderdanen tot den oorlog op.

(*) MEYLAN, *Wederlegging van de ernstige gevolgen der Handelmaatschappij*, bl. 9–11. De mond- en oorlogsbehoeften, bedroegen het dubbeld van hetgeen er gebruikt is.

Rijksgrooten over de *noodzakelijkheid* des oorlogs, dien hij voor zich niet wenschte, maar dien hij *voor de eer van zijn huis en de instandhouding der Godsdienst* moest voeren; gaarne wenschte hij nogtans het gevoelen zijner Staatsraden te hooren. Deze, die zeer goed wisten, waartoe de Vorst overhelde, ſpraken van niets dan van volharding, van onderſteuning des Gebieders ten koste van hun goed en bloed. „Over alle perſonen en middelen mogt hij beſchikken." En inderdaad, de Sultan hield hen bij 't woord, en ſpaarde het volk niet. Alle *Chineezen* en *Arabieren*, zelfs in de hoofdplaats, werden geprest, om nieuwe werken ter verdediging op te rigten. Daarop benoemde BADR EDDIN zijnen zoon tot Opperveldheer, en andere Grooten tot bevelhebbers der batterijen. Alle ſtrijdbare manſchappen werden daarbij geplaatst; de zieken of zwakken moesten in het bevestigde paleis (de *Kraton*) de wacht houden (*).

Schikkingen te Batavia omtrent Palembang.

Te *Batavia* hield men zich intusſchen bezig met ſchikkingen omtrent het Rijk van *Palembang*, van welks verovering men zich reeds bij voorraad verzekerd hield. Men had nu tijd gehad, om den groven misſlag in te zien, dat men den vreedzamen broeder verwijderd, den oorlogzuchtigen in 't bezit had geſteld. Het was wel wat laat, maar men wilde daarop toch nu terug komen. Doch om zich zelv' niet geheel in 't ongelijk te ſtellen, zou de opdragt des Rijks niet aan NAJM EDDIN, maar aan deszelfs oudſten zoon geſchieden. Den 28ſten April 1821 werd plegtig aan den genoemden Vorst vergiffenis en de titel van *Soesoehoenang* geſchonken; hij beloofde nog-

(*) OLIVIER, II. D. bl. 383-316.

tans, zich aan de eenzaamheid over te geven; zijn zoon zou ten troon worden verheven, en de inkomsten van den grond, gelijk de *Hollandsche* Regéring die der in- en uitgaande regten en pachten, genieten; eerstgemelde mogten echter door den Vorst niet willekeurig, maar moesten in overeenstemming met de *Nederlandsche* Regéring worden opgelegd, ten einde de ingezetenen tegen alle verdrukking te waarborgen, en hun *vrije markten* te verzekeren; ook het regt moest in overeenstemming met den *Nederlandschen* Resident worden bediend; de menschenroof en slavenhandel werden voor goed afgeschaft. Dit was het verdrag, waarbij de Souvereiniteit over *Palembang* eigenlijk met de daad aan *Nederland* overging, en hetwelk nu moest worden ten uitvoer gebragt.

De cholera te Batavia. Tweede togt naar Palembang in 1821.

Op het oogenblik, dat de zeer sterke *expeditie* ter herwinning van *Palembang* stond uit te zeilen (Mei 1821), brak de *cholera* te *Batavia* en op *Weltevreden* met zoo veel woede uit, dat de menschlievende Gouverneur-Generaal een oogenblik in beraad stond om den togt te staken, en slechts door het besef der onvermijdelijke noodzakelijkheid, om *Nederlands* wankelend gezag in *Indië* te handhaven, werd teruggehouden, te meer, daar de besmetting de schepelingen toch ook in de legerplaats van *Weltevreden* niet zou hebben gespaard, en misschien integendeel de zeelucht voor de vlotelingen heilzaam was. Den 18den Mei kwamen het fregat *van der Werf* en het oorlogschip *Nassau* aan den mond van de rivier *Soensang*; maar het duurde tot den 20sten Junij, eer alle de zeer verschillende vaartuigen den stroom opgewerkt waren en de werken des vijands bereikt hadden. De voorhoede bestond uit twaalf kleine vaartuigen, elk met

een' achttienponder; daarop volgden de brik *Elisabeth Jacoba* met den aanſtaanden regerenden Vorst van *Palembang*, het linieſchip *Nassau*, het fregat *Dageraad*, de korvetten *Ajax* en *Zwaluwe*, de brik *Emma*, de ſchooner *Calypso*, en eindelijk de transportſchepen, gedekt door de korvetten *Venus* en *Zeepaard* en de brik *Sirene*. De Opperbevelhebber over dezen togt was de Generaal-Majoor DE KOCK, een man, op wiens bekwaamheid en moed het vaderland ook in het Oosten roem mag dragen, en die de dagen der SPEELMANS en VAN GOENSEN herinnert. Over het linieſchip voerden de Heer VERVEER en Jonkheer LEWE VAN ADUARD bevel; de laatſte had alle de ſcheepsmanſchap onder zich, en aan zijn boord was de Opperbevelhebber; de landtroepen ſtonden onder de Overſten LA FONTAINE en BISCHOFF. Men vond de bevestiging des eilands *Gombora* en van den omtrek nog omtrent zoo als in 1819; doch de vijand was aan het verſterken der batterijen bezig. Maar men had zekere werktuigen, *kiezentrekkers* genaamd, medegebragt, om het ingeheide paalwerk uit den grond te trekken. Terwijl men hiermede bezig was, werden ook de branders door vijftien gewapende ſloepen met entertuig van genoemde ſchepen verwijderd, waarbij een aantal jonge Officieren zich onderſcheidde. De algemeene aanval, die den 20ſten Junij, nadat reeds ſints het aanbreken van den dag door den vijand geſchoten was, van de *Nederlandsche* zijde begon, kostte zeer veel bloed. In den loop van den dag waren op het fregat *Dageraad* reeds 60 dooden en gekwetſten, en de hette was aan boord ondragelijk; de reeds gelande troepen moesten terug; eene kanonneerboot, door het paalwerk gedrongen, viel den vijand in han-

den; eene andere werd in den grond geboord. Des avonds had de Sultan alle zijne posten nog in bezit.

Verovering van Palembang.

Beter gelukte een vernieuwde aanval op den 23sten Junij. De Overste BISCHOFF veroverde reeds vóór zeven uren het sterke *Gombora*, tastte daarop met den Majoor DE LEEUW de verschansingen aan de zijrivier *Peladjoe* van achter aan, en veroverde drie batterijen; de schepen *Venus* en *Ajax* bragten 's vijands waterbatterijen tot zwijgen; deszelfs branders waren ook nu nutteloos. Hierop werd het paalwerk vernield; de schepen zeilden tot de hoofdstad op, en eischten van den Sultan de overgave. Deze, ziende dat alles verloren was, wilde nog zijn verblijf op *Palembang* bedingen, doch men had hiervan de noodlottige proef genomen; men deed hem weten, dat hij zich naar *Batavia* moest begeven, en hij onderwierp zich. Op het fregat *Dageraad* werd hij naar de hoofdplaats van *Neêrlands Indië* gevoerd, en zijn neef in het gebied over *Palembang* bevestigd. De blijdschap te *Batavia* en in *Nederland* was over dezen afloop van eenen dreigenden oorlog, die voor *Neêrlands Indië* noodlottig had kunnen worden, zeer groot, en het ontbrak niet aan verzen en lofliederen (*).

De Britten bezetten Sincapoer.

Terwijl hier de *Nederlanders* hun geschonden gezag handhaafden, en hetzelve ook op de meer oostelijke eilanden, vooral *Borneo*, krachtdadig zochten te bevestigen en uit te breiden (gelijk wij straks zullen zien), gevoelde de *Britsche* handelsnijd zich daardoor geweldig getroffen. Reeds zeide men, dat de *Hollanders* den *Britten* de twee handelswegen naar den

(*) Ambtsberigt van den Generaal DE KOCK aan den Gouverneur-Generaal V. D. CAPELLEN. (BRUINING) *Palembang bevredigd*, bl. 111-177.

oostelijken *Archipel*, door de ſtraat van *Sunda*, en nu ook door die van *Malacca*, zochten af te ſnijden. De laatſte was voor de *Engelschen* van het hoogſte belang, wegens de thans zeer levendige, en voor *Engeland* door *activen* handel voordeelige betrekkingen met *China*, terwijl de weg uit *Bengale* of *Indostan* noodzakelijk door die ſtraat geleidde. Het was uit dien hoofde, dat de nooit rustende RAFFLES het gewigtige eiland *Sincapoer*, een der zeer talrijke eilanden, die bij de zuidpunt van het *Maleitsche* ſchiereiland liggen, in bezit nam. Dit *Sincapoer* was in overoude tijden de hoofdzetel der *Maleitsche* Natie geweest; RAFFLES kocht hetzelve van de kleine naburige volken (den Sultan van *Linga*), en daar het dadelijk tot eene vrije haven verklaard, en allen, die zich aldaar nederzetten wilden, van belastingen vrijgeſteld werden, zoo ſtroomden dadelijk duizende vreemde kooplieden derwaarts, tot groote ſchade der ſtad *Malacca*, die in vorigen tijd op eene andere wijze (onder de heerſchappij der *Portugeezen*) *Sincapoer* had verdrongen. Reeds had *Malacca* veel geleden door de aanwinst der *Britten* (in 1791) van *Poulo Pinang*, door hen *Prins van Wales-eiland* genoemd, aan de noorder-, gelijk nu door *Sincapoer* aan de zuider-invaart van de *Straat van Malacca*. Ook op de Westkust van *Sumatra* had RAFFLES van den Koning van *Atsjien* verſcheidene havens weten te bekomen. De *Nederlanders* waren over deze onderkruiping ten hunnen nadeele niet weinig gebelgd, en dezelve gaf tot ernſtige onderhandelingen in *Europa* aanleiding (*).

(*) VENTURINI, *Chronik des 19 Jahrhunderts*, 1819, ſ. 522. 766.

De Verovering van Palembang. VI. D. bl. 566.

Teruggave van Padang. De Padries. Oorlog met dezelve. Onzijdigheid der Engelschen.

Ondertusschen was ook *Padang* eindelijk aan de *Nederlanders* ingeruimd. Dit plaatsje is, volgens een' getuige, den Overften NAHUYS, *wel het onaanzienlijkste en ongeregeldste, door Europeanen bewoond, dat hij immer in Indië bezocht had;* er ftaan geene drie goede huizen. Nogtans ligt dit niet aan de natuur; want er loopt eene zeer fraaije rivier uit de binnenlanden naar de plaats, die zich daar in zee werpt; het ftrand is gezond en zeer aangenaam, en flechts de werkzaamheid van een goed beftuur fchijnt vereischt te worden, om deze lang verwaarloosde bezitting weder in bloei te brengen. Reeds in 1761 nestelden zich de *Engelschen*, gelijk wij vroeger gezien hebben, aan die kust, en wisten er de *Nederlanders* te verdringen (*). *Ayer-Bangies*, eene ftreek, rijk in goud, peper, kamfer en casfia, was dus een twistappel met de *Engelschen*, welke beweerden, door de vrijwillige verlating der *Hollanders* daarop regt te hebben, terwijl dezen zeiden, dat dit verlaten niets gemeens had met het verdrag, dat zij met het inlandfche Opperhoofd hadden gefloten. Nogtans bleven de *Engelschen* in het bezit. Het *Nederlandsche* grondgebied, hetwelk zich omtrent van de linie tot twee Gr. Z. B. uitftrekte, was in drie hoofdafdeelingen, de zuidelijke of het Rijk *Indrapoera*, de middelfte met *Padang*, en de noordelijke met *Tikoe* verdeeld; doch bevatte niet meer dan bijna 150,000 zielen, die niet eens allen onder het onmiddellijk beftuur der *Nederlandsche* Regéring ftonden. De *Maleijers*, oorfpronkelijk bewoners van dit oord, werden door de

(*) Zie III. D. 1. St. bl. 168.

Padries overheerd, eene ſoort van geſtrenge opvolgers der *Mohammedaansche* wet, die zich ſedert twintig jaren in deze ſtreken van *Sumatra* hadden opgehouden, en een godsdienſtig genootſchap van onthouding en naauwgezette betrachting des *Korans* vormden. Daar zij zich door eene witte kleeding (als zuiveren) van de overige menigte onderſcheidden, bekwamen zij ook den naam van *Orang-Puties* of *witte menschen*. Zij werden, gelijk alle vernieuwers in de Godsdienst, zeer verſchillend beoordeeld. RAFFLES en andere vrienden van al wat inlandsch was, hielden hen voor wezenlijke *Hervormers* van eene diep vervallene Godsdienst en zeden; anderen, gelijk de *Engelsche* Reſident op *Natal*, PRINCE, die dertig jaren aldaar had doorgebragt, achtte hen ſnoode huichelaars, die onder ſchijn van godsdienst niets zochten, dan de inlanders van hunne bezittingen, hunne vrouwen, ja, bij tegenſtand, zelfs van hun leven te berooven. De Overſte NAHUYS helt over tot het eerſte gevoelen (*). Hoe het zij, de Hervormers, die misſchien de rol der *Almoraviden* en *Almohaden* in de elfde en twaalfde Eeuw in *Afrika* ſpelen (†), en zich, gelijk Godsdienst en Staatkunde bij de *Muzelmannen* zeer naauw verwant zijn, tevens door regtzinnigheid, naauwgezette beoefening der wet, en haat tegen de *Ongeloovigen* onderſcheiden wilden, maakten zich meester van het *Maleitsche* Koningrijk *Menang-Kaboe*, en begonnen daar hunne hervorming. De *Maleijers*,

(*) Zie NAHUYS, *Brieven over Bencoelen*, *Padang*, *het Rijk van Menang-Kabou*, enz. bl. 38–51. 53. 187–190.

(†) CARDONNE, *Hist. d'Afrique et d'Espagne sous les Arabes*, T. II. p. 228. *et suiv.*

die liever met *Ongeloovigen* dan met *Ketters*, en dat wel met zulke onverbiddelijk geſtrenge Ketters, wilden te doen hebben, riepen de *Nederlanders* van de 1821.
kust te hulp. Dezen, die hier een middel zagen om hunne magt uit te breiden, verſchenen dadelijk, en nu begon een hevige oorlog met de Hervormers, die twee jaren duurde. Het jaar 1822 was getuige van zware gevechten, waarvan de uitſlag doorgaans niet ten nadeele der *Nederlanders* was. Hunne kleine magt verloor wel in het gevecht bij *Soeroasso*, door het verraad van een' inlander, een' zesponder en een' houwitſer; maar bij *Goerong* daarentegen in de binnenlanden, niet verre van de hoofdſtad van *Menang-Kaboe*, behaalden zij, na hardnekkige, vierdaagſche gevechten, eene volkomene overwinning op de *Padries*, die hen in het bezit ſtelde van bijna geheel *Tana-Datan*, een derde des Rijks met 31 distrikten. Daartoe had de verdienſtelijke Luitenant-Kolonel RAAFF niet alleen zijne veldſtukken, maar ook hauwitſers over den zeer hoogen berg *Ambadjang* doen voeren, dien men drie uren noodig heeft te beklimmen, waar ſomtijds bloote voetgangers bezwijken, en welken de Heer NAHUYS *den moeijelijksten bergweg noemt, immer door hem ontmoet;* ook hadden vele bekwame bevelhebbers die taak voor ondoenlijk verklaard. Het tooneel, wanneer men dezen berg beklommen heeft, moet tot de bekoorlijkſte van *Indië* behooren; althans de Overſte NAHUYS zegt, dat dezelve, in vruchtbaarheid en ſchilderachtige gezigten niet voor de uitgezochtſte plaatſen van *Java* (een in dat opzigt zoo beroemd eiland!) behoeft te wijken. Doch in 1823 waren de *Nederlanders* minder gelukkig. Reeds den 2den Januarij werd de kleine bezet-

ting bij *Soeroasso* door een duizendtal *Padries* overvallen en uiteen gedreven, waarbij vijf *Europeërs* en drie inlanders het leven verloren. Een togt in April door den dapperen Luitenant-Kolonel RAAFF en zijnen Adjudant-Luitenant VAN GEEN ondernomen tegen den zoogenoemden *Mara-Palm*, eene hooge ſtelling, had een' ongunſtigen uitſlag. Het ſchijnt, dat de *Nederlanders* hunnen vijand te gering achtten, en hem dus, in plaats van hem bij nacht te overrompelen, in het volle daglicht wilden beſtrijden. Men had drie dagen noodig, om het geſchut naar de hoogte te ſlepen; hierdoor werd de vijand in de gelegenheid geſteld, om het oogmerk van den Luitenant-Kolonel te ontdekken en te verijdelen; hetgeen te ligter geſchieden kon, daar de grond het gebruik van het geſchut ondoenlijk, en dus dit laatſte nutteloos maakte. Nu waren de *Padries*, vooral die van het distrikt *Lintau*, op hunne hoede, en hadden zulke goede maatregelen van verdediging genomen, dat de *Nederlanders*, zelfs met verlies van drie ſtukken geſchut, afdeinzen moesten. Over 't geheel kostten deze oorlogen den *Nederlanderen* zeer veel manſchap. Eéne Compagnie, den 12den December 1821 ontſcheept en 150 man ſterk, waar in twee jaren nog 106 man bij kwamen, verloor in dien tijd niet minder dan 110 man; van de vier Officieren waren er twee geſneuveld en twee gekwetst. Deze oorlog werd namelijk met de verbittering van eenen Godsdienstoorlog van de zijde der *Padries* gevoerd; even als de ſoldaten van CROMWELL werden zij door onthouding van alle overtolligheden, zelfs van (gemaakte) behoeften der inlanders, zoo als betel, tabak, *opium*, ſpel en hanengevechten (de tooneelvermaken der *Sumatranen*), en van alle uitwendige

verſierſelen, door zich in ligchaamskrachten te oefenen, en door vijfmaal daags te bidden, tot eene hooge mate van geestdrift opgewonden. Velen kunnen deze proef van onthouding niet doorſtaan, doch hiermede verliest zulk een vijand juist zijne minst voor de moeijelijkheden des oorlogs geſchikte ſoldaten, en houdt niet over dan krachtige mannen. Voegt men hierbij de minder buigzame, veel meer vrijheidlievende geaardheid der *Sumatranen* boven die der *Javanen*, waarvan de Heer NAHUYS vele ſtalen bijbrengt (*), dan laat zich hun tegenſtand des te gereeder begrijpen, wanneer eenmaal het groote roerſel van de Godsdienst daarbij komt. Daardoor ontvingen dan ook deze oorlogen een bijzonder wreedaardig karakter. De *Europische* ſoldaten, verbitterd door hinderlagen, door niets afdoende gevechten, die echter op den duur zeer veel volk kosten, door wreedheden misſchien van de dweepers, die, zich als Gods gunſtelingen beſchouwende, geene *Ongelooyigen* ſparen, worden op hunne beurt wrevelig en ſomtijds onmenſchelijk. Dezelfde Overſte, die als ooggetuige en deelgenoot des oorlogs hier onze hoofdbron is, verhaalt, dat bij de overrompeling van een vijandelijk dorp (*dessa*) jong en oud, weerbaar en onweerbaar, door de woede der ſoldaten niet wordt geſpaard; het gelukte den Officieren maar zeer zelden, deze woede te betoomen, hetgeen te moeijelijker is, daar de *Maleijers*, bondgenooten der *Nederlandsche* krijgslieden, hun daartoe het voorbeeld geven (*). Offchoon de

(*) Het onderſcheid, zegt hij, is grooter dan van den vrijen *Noord-Amerikaan* en den *Rus*.

(†) NAHUYS, *Brieven*, bl. 134-141. 146-158. 161-164. 198-217.

Engelschen van *Bencoelen* even zeer als de *Nederlanders* met de dweepzieke veroveraars in oorlog waren, zoo vermogt toch de afkeer tegen *Holland* op RAFFLES zoo veel, dat hij aan de Hooge Regéring van *Bengale*, onder den fchijn van gematigdheid, deed voorftellen, „dat de *Engelschen* zich op *Sumatra* met het hunne zouden te vrede ftellen, „geene verdere veroveringen najagen, en zich dus ook „niet bekommeren over andere inlanders" (met welke men echter verdragen van onderlinge befcherming gefloten had), „die door de *Padries* mogten worden „aangevallen. Wanneer dus de *Nederlanders* de hulp „der *Britten* inriepen, behoorde zulks *beleefdelijk te* „*worden afgeslagen, als zijnde strijdig met de onzij-* „*digheid* (*)."

Gedeelte-lijke vrede met de Padries. Gevechten met de overigen. De Overfte Nahuys.

De Overfte NAHUYS, door RAFFLES van deze befluiten der *Engelsche* Regéring verwittigd zijnde, raadde den Luitenant Kolonel RAAFF, om fpoedig vrede met de *Padries* te fluiten. (Men kon toch wel nagaan, dat deze *onzijdigheid* der *Britten* nog al *eenzijdig* voor *Neêrlands* vijand zou wezen.) De eerfte openingen gefchiedden door de *Padries* van *Bontjol* en *Allahon-Panjang*, de magtigfte van *Sumatra*, dezelfde, die de *Nederlanders* bij den *Mara-Palm* hadden terug gedreven, en die verzochten, dat de gewezene Refident VAN DEN BERG zich bij hen naar *Massang* zou begeven, om over den vrede te handelen. Schoon vol achterdocht op alle andere *Nederlandsche* ambtenaren, waren zij nogtans zoo overtuigd van de braafheid en goede trouw, zoowel als van den moed des Heeren VAN DEN BERG, die in den vorigen veld-

(*) NAHUYS, bl. 195. 196.

togt tegen hen gediend had — een roem, dien hij zelfs bij de inlanders onder *Engelsch* gezag mogt genieten — dat zij bepaaldelijk met *hem* alléén handelen wilden. Met volmagt van den Heer RAAFF voorzien, ſloot daarop VAN DEN BERG den vrede, op voorwaarde, dat elk zou blijven bezitten, hetgeen hij op dat oogenblik inhad, dat de *Nederlandsche* veldſtukken zouden worden terug gegeven, en dat de *Padries* hunne andere bondgenooten van *Kappo Lintau* en *Anam-Kittos* mede tot vrede zouden aanſporen. Doch het Opperhoofd der laatstgemelde *Padries* leidde de *Nederlanders* eenige weken lang om den tuin, weshalve de Reſident RAAFF (*) beſloot, hun eenen tijd te bepalen, na welken de vijandelijkheden weder zouden beginnen. Inmiddels vatteden de *Nederlanders*, 140 man ſterk, op zekeren heuvel, *Gogiet-Sigandon*, post, ten einde den inlander ontzag in te boezemen. Dit deed een algemeen geſchreeuw van de naburige vesting der inlanders opgaan: „God alléén is God, „en MOHAMMED zijn Profeet! Wat waagt gij het, on„beſnedene *Hollandsche* hond, ons te kwellen en te „verontrusten! Wij doen u immers geen leed!" De bloedvlag werd uitgeſtoken, en ſtak zonderling af bij de geheel in 't wit gekleede *Padries*, die zich nu van alle kanten verzamelden. Tegen hen ſtond bij de *Nederlanders* onder andere *Maleijers* een geheel in het rood gekleed zoogenaamd *voorvechter*; hij wees den *Hollanderen* den weg, en ging onverſchrokken tot onder het bereik der *Padries* vooruit, die op de nade-

(*) De burgerlijke beſtuurder (Reſident) en zijne medehelpers voerden ook ſomtijds met Kolonelsrang krijgsbenden aan, blijkens het voorbeeld van den Asſiſtent-Reſident VAN DEN BERG en den Reſident RAAFF.

ring der *Europeërs* eenen reeds bezetten heuvel verlieten. Vier *Padries* naderden toen, en gaven door teekenen hun verlangen te kennen, om met eenen der *Nederlanders*, die zich tot hen vervoegen wilde, in onderhandeling te komen. Het antwoord was, dat zij maar zelve naderen moesten, doch hun achterdocht was te groot. Toen besloot de Kolonel NAHUYS, die zelf deze gebeurtenissen beschreven heeft, tot den vijand af te dalen, die eigenlijk nog geene daad van geweld had gepleegd. Vergeefs trachtten de Majoors LEMLY en LE BRON DE VEXELA, benevens den Adjudant VAN GEEN, den Overste terug te houden, door de herinnering aan eenen Kapitein GAUFFINET, die ook in dezen oorlog het slagtoffer van zijn vertrouwen geworden was (*); hij meende, ongewapend zijnde, niets te vreezen te hebben. Onbekommerd wierp hij dus de wapenen weg, en trad naar den vijand toe, die hem de hand drukte, en een minzaam gesprek begon, hetwelk de overgave van de plaats, waar de *Padries* zich ophielden, het versterkte *Pandesikè*, ten gevolge had. De inwoners draalden, wel is waar, nog met de overgave; reeds wilden de *Nederlandsche* Officieren, daar de nacht viel, het volk met hauwitsers daartoe noodzaken; doch de zachtere

(*) Kapitein GAUFFINET was echter niet zoo zeer door de trouweloosheid, als door de overdrevene vrees der inlanders gevallen. Hij had een' overwonnen *Padrie* tot gids door een dorp, en ging achteraan, zekerlijk tot meerdere veiligheid. Hij waarschuwde dezen man op een' eenigzins barschen toon, dat hij wat sneller moest gaan. Deze wordt beangst, neemt de vlugt, doch werpt, in de benaauwdheid voor vervolging, zijne werpspies achteruit, die den Kapitein doodelijk trof, zoodat hij aan de wond overleed.

raad van den Heer NAHUYS vond ingang, om den morgen af te wachten, en had den glorierijken uitslag, van menschenbloed te sparen. In het holle des nachts leiden de *Padries* hunne wapenen neder, en beloofden den volgenden morgen ook het verschanste dorp te zullen ontruimen, waartegen de *Nederlanders* verzekerden, personen, eigendommen en Godsdienst te zullen eerbiedigen. De overgave zoowel als de voorwaarden werden getrouwelijk nagekomen, en met genoegen merkten de *Nederlanders* daarbij op, dat de uitgestrooide geruchten wegens het verraderlijke karakter huns vijands zoo niet verdicht, althans zeer overdreven waren. Ook vroeger hadden zij zulks ondervonden, bij gelegenheid dat in eenige dorpen, die tot de *Padries* waren overgegaan, de *Maleijers* de onzen van hunne verandering waarschuwden, en tijd gaven zich te verwijderen. Zelfs te *Pandesiké* was dit, nog niet lang geleden, gebeurd. Daar het dorp *Kotta-Lawé* zich niet wilde overgeven, werd het door de *Nederlanders* in brand geschoten. De Kolonel NAHUYS en de Majoor LE BRON DE VEXELA (de laatste eerst onlangs uit *Europa* gekomen, en niettegenstaande zijne afmatting door zware koortsen, alléén aan zijnen moed gehoor gevende) waren te ver vooruit gedrongen, en met de hunnen bijna afgesneden, hetgeen, wanneer de vijand zijn vuur tot hunne nadering bespaard had, ongetwijfeld het geval zou geweest zijn. Thans werden zij nog gered, doch de Heer LE BRON had genoegzaam zijne bewustheid verloren, en verviel in eene zware ziekte, van welke hij echter gelukkig herstelde, om naderhand zijn vaderland nog van dienst te zijn.

Bij de inneming van *Kotta-Lawé* werd een *Padrie* gevangen genomen, dien onze verbitterde krijgslieden

Jammertooneel door menschelijkheid verzacht, Vrede.

op het wreedaardigst pijnigden, en dood gemarteld zouden hebben, zonder de nog even tijdige tusschenkomst van den Overste NAHUYS. Het is een bedroevend schouwspel, in onze dagen de daden der DEMMERS en VLAMINGS (*) door de *Nederlandsche* krijgslieden te zien vernieuwen! Doch dit waren *nu* slechts gemeenen, de Opperhoofden waren menschelijker. De krijgslieden beriepen zich op het vergeldingsregt, zeggende, dat de *Padries* even onmenschelijk met de onzen te werk gingen. Doch de edele Overste bragt hen onder het oog, dat zij *Europeërs*, dat zij beschaafde menschen, dat zij Christenen waren. Dit alles baatte eerst niets; slechts op eenigen der gemengde schaar, waarbij gelukkig geene of weinige *Nederlanders* waren, maakte het indruk. Slechts één voegde zich aan de zijde des Kolonels, en deze eene was — een *Franschman* (†)! De Overste NAHUYS deed den reeds deerlijk mishandelden man verzorgen en genezen; en hoe groot was zijne vreugde, toen een der trouwste *Nederlandsche* bondgenooten onder de *Maleijers* in hem zijnen broeder herkende! Want in dezen ongelukkigen Godsdienstoorlog tusschen *bekeerden* en *onbekeerden* stond somtijds de broeder tegen den broeder, de zoon tegen den vader in slagorde. Kort daarna onderwierp zich een van de voornaamste Opperhoofden der *Padries*, en stelde de Regéring in handen der wettige oude Bestuurders. Bijna gelijktijdig overleed de brave Overste RAAFF, die tot dezen vre-

(*) Zie II. D. bl. 8–13. 17–21. 23–38.

(†) Zijne taal teekent den *Franschen* krijgsman (dit regt moet men hem laten wedervaren) na de overwinning. *Oui! le Colonel a raison; il faut faire la guerre en brave, et non pas en barbare.*

de zoo veel had bijgebragt, in den ouderdom van negen en twintig jaren. De vrucht van dezen oorlog was de onderwerping van *Menang-Kaboe* aan de *Nederlandsche* Regéring, hebbende zich Vorst en ingezetenen ter befcherming tegen de *Padries* in hare handen gefteld. Dit Rijk was echter thans op verre na zoo uitgeftrekt niet als in vroegere dagen (*). Dus bekwamen wij het bijna uitfluitend gezag over een der grootfte en rijkfte eilanden der wereld, veel grooter en althans zoo vruchtbaar als *Java*, en alwaar de veel flechter bewoonde en bebouwde grond flechts op volkplanters uit *Europa* fchijnt te wachten.

De Chineezen op Borneo.

Omtrent denzelfden tijd werden onze bezittingen op *Borneo* uitgebreid. Te meermalen hebben wij van dit groote en hoogstbelangrijke eiland gewaagd. De *Chineezen* op dat eiland, die een groot gedeelte der bevolking uitmaken, kwamen er voor bijna eene Eeuw, en vestigden zich vooral te *Sambas* op de Westkust, met het bepaalde oogmerk om goud te graven, 't welk hier zeer overvloedig is. Eerst deden zij dit flechts als huurlingen der Vorsten des eilands, doch toen hun getal door geftadigen toevoer uit hun overbevolkt vaderland aanwies, naar mate de voordeelen grooter werden, vormden zij allengs Maatfchappijen, die de zeer rijke goudmijnen geheel in hunne handen deden overgaan, behoudens eene zeer geringe fchatting aan de inlandfche Vorsten, waarvan zij zich bij fommigen geheel ontfloegen. (Het goud was hier zoo overvloedig, dat het niet *gewogen*, maar *ge-*

(*) NAHUYS. bl. 53. 141. 191–222. Deze fchrijver, laatst Refident aan de inlandfche Hoven op *Java*, is de fchoonbroeder van wijlen den Raadpenfionaris SCHIMMELPENNINCK, den laatften *Nederlandschen* Beftuurder der Republiek.

meten werd, en er op eenen tijd wel 25,000 mijnwerkers waren.) Deze Maatschappijen speelden in het klein dezelfde rol, als de *Europische Oostindische* in het groot. Zij oefenden regt over leven en dood hunner onderdanen, schreven belastingen uit, gaven landerijen in pacht, en beoorloogden zelfs elkander, gelijk de *Engelschen*, *Franschen* en *Nederlanders*. Er waren zelfs vijf *geheime* Genootschappen, een van welken zijne takken ook in *China* ten nadeele van het aldaar regérende stamhuis verspreiden moest. De leden drinken bij de inwijding hun eigen bloed, en wenschen, „dat *hun* bloed aldus door de honden mag „worden gedronken, indien zij hun leven niet veil „hebben in de gehoorzaamheid aan het Opperhoofd „en getrouwheid aan hunne broeders." Aan deze gelofte zijn zij letterlijk getrouw, en dus even gevaarlijke dweepers, als weleer de *Assassynen* in het Oosten en de *Jezuïten* in *Europa* (*).

Nieuwe betrekkingen van het Nederlandsche bewind tot dat eiland. Deszelfs treurige toestand. Botsing tusschen de Nederlanders en Chineezen.

Dat zulk een indringend volk de oorspronkelijke inwoners tot overlast moest verstrekken, en hun bezorgdheid veroorzaken, ligt in den aard der zake. Bij de overeenkomst tusschen de inlandsche Vorsten en het *Nederlandsche* Bestuur, in 1779 gesloten (†), was tegen het bovenmatig aanvoeren van *Chineezen* gewaakt, maar deze bepalingen werden veronachtzaamd, misschien wel uit vrees. Want de *Chineezen* waren reeds zoo talrijk en zoo magtig, dat het *Engelsche* Bestuur, gedurende de *Fransche* heerschappij over ons vaderland te *Pontianak* gevestigd, hen niet kon be-

(*) *Nederl. Hermes*, No. 12. Nov. 1828, bl. 33-38. Een opstel van eenen blijkbaar der zaken kundigen schrijver, die zelf lang op *Borneo* geweest is; ik meen den Heer TOBIAS.

(†) Zie III. D. 1. St. bl. 214. 215.

beteugelen. Zoodra was dus niet de *Nederlandsche* Regéring weder op *Java* gevestigd, of zij ontving aanzoeken van de Vorsten van *Borneo*, om de oude betrekkingen weder aan te knoopen, en het Bestuur door ambtenaren weder op te vatten, zekerlijk, om langs dien weg van de drukkende heerschappij der *Chineezen* te worden verlost. Doch *Borneo* was, als voorwerp van handel, wegens de mededinging der *Chineezen* en *Engelschen* (die er alléén *opium* en lijnwaden aanbragten), reeds lang niet meer voordeelig, in den zin als bij het oude Bestuur dit voordeel slechts op *alleenhandel* rustte. Ook de staat der bevolking was treurig. Door de *Chineezen*, die *Joden* van het Oosten, in alle hunne bedrijven voorgekomen of belemmerd, door hunne Vorsten, wier behoeften gedurig klommen, uitgemergeld, was hun toestand die der armoede in een van de rijkste landen der wereld. De eerste pogingen der *Nederlanders*, om hun gezag en tevens orde en welvaart op het eiland te herstellen, vielen ongelukkig uit. De eerste togt, in 1818 gedaan, stond onder eenen op den duur ziekelijken Commissaris, die op *Pontianak* bleef, terwijl zijne ondergeschikte bevelhebbers te *Sambas* en *Mompawa* elkander met *legers* van acht of tien man het bezit, of liever het bestuur van het plaatsje *Montrado* betwistten. Een tweede Commissaris stelde, door de verwijdering der schuldige ambtenaren, orde op dezen ergerlijken staat van zaken, die slechts de *Chineezen* nog meer in hunne aanmatigingen kon stijven, doch zijn verblijf was te kort, om behoorlijk nut te doen, hoewel hij eenige geldelijke schikkingen met de *Chineezen* maakte, waarbij zij hoofdgeld beloofden te zullen voldoen. Een derde, in 1819 gezondene

Commisſaris regelde voornamelijk ſlechts de troonsopvolging te *Pontianak* tusſchen twee mededingers. Doch, ſchoon hij 100 man troepen had medegebragt, kon hij den euvelmoed der *Chineezen* niet temmen, die eenen *Hollandschen* ambtenaar doodden, een' anderen kwetſten, en dreigden, de geheele vestiging te zullen afloopen, om dat de *Hollanders* eenen tot de Genootſchappen behoorenden *Chinees* in hechtenis hadden genomen. Reeds was de Commisſaris vertrokken en zijn opvolger nog niet aangekomen, toen *Pontianak* werd aangevallen, waar zich, behalve de burgerlijke ambtenaren, ſlechts 70 man, meestal *Amboineezen*, bevonden, die ſlechts eenigen ſteun vonden in de burgerlijke ambtenaren, welke mede ſtreden. Het vijandelijk leger was daarentegen 800 of 1000 man ſterk. Dan de onzen toonden hier eene dapperheid, die ſlechts een meer nabij gelegen ſchouwtooneel had behoefd, om met de ſchoonſte onzer oorlogsfeiten te worden gelijk geſteld. Onder den Kapitein ZIMMERMAN en den Reſident HARTMAN verdreven die dapperen eene meer dan tiendubbelde overmagt, zoodat zij, met niet minder dan 80 dooden, het ſlagveld moest ruimen. De onzen hadden ſlechts *drie* gekwetſten verloren. Door den Sultan van *Pontianak* werden zij niet bijgeſtaan, dan toen de vijand reeds op de vlugt was gedreven. De oorlog op *Palembang*, en de ongelukkige afloop der onderneming van 1819, belette de Regéring, den euvelmoed der *Chineezen* te ſtraffen, voor dat, door de inneming van bovengenoemde hoofdſtad, gebleken was, dat *Nederland* nog zijn gezag in *Indië* handhaven kon. Toen beſloot men tot meer krachtige maatregelen, om ook van deze kostbare, te lang verwaarloosde bezitting partij te trekken.

De Commisſaris Tobias op Borneo. De Kolonel de Stuers. 2 Novemb. 1821.

In het laatst van 1821 vertrok de Heer J. H. TOBIAS, als vierde Commisſaris ſedert de herneming van het *Nederlandsche* gezag, naar het eiland. Na vier maanden lang het land te hebben doorgereisd, ten einde zijne reeds uit boeken en ongedrukte beſcheiden verkregene kennis door eigen aanſchouwing nog te vermeerderen, wist hij genoeg, om *Borneo* als eene parel aan de kroon van *Nederland* in *Indië* te beſchouwen. Hij keerde naar *Java* terug, alwaar de Regéring overtuigd werd van de noodzakelijkheid der onderwerping of eener krachtige tuchtiging der *Chineezen*, zonder welke het *Nederlandsche* gezag altijd op een' onzekeren voet zou blijven. Men gaf hem dus 300 gewapende manſchappen mede, doch ſlechts voor het geval van den uiterſten nood. Dezelve ſtonden onder den Luitenant-Kolonel DE STUERS, wien de Heer TOBIAS (of althans de opſteller van het boven aangehaalde verſlag, een man van beproefde kunde) wegens *moed*, *bedaardheid*, *geschiktheid om met de inlanders om te gaan*, *en zucht tot minzaam en gemeenschappelijk overleg met den Commissaris* hoogelijk prijst, terwijl hij ook den gelukkigen uitſlag der onderneming grootendeels aan zijn beleid toeſchrijft.

In Julij 1822 landde deze magt op *Pontianak*, toen de *Chineezen* van *Mandor* zich onderwierpen. Een vredelievend man van dat oord, die de aanvallende houding zijner Natie en hunne oorlogszucht hoogelijk afgekeurd en daarom zelfs *Mandor* verlaten had, was nu, op verzoek dier zelfde menſchen, aan het hoofd der bezending. Doch de eiſchen der beleedigde *Nederlandsche* Regéring waren geſtreng, en ſtonden bijna met eene weigering gelijk. Dus vertrok het Gezantſchap; de *Nederlanders*, door 400 inlanders (doch

meest nuttelooze volgers) verzeld, ſcheepten zich in en landden te *Panaramon* op *Chineesch* grondgebied; trokken van daar voort naar *Mompawa*, en vonden niet alleen nergens tegenſtand, maar zelfs een nieuw Gezantſchap der *Chineezen* van *Mandor*, met verzoek om niet met de geheele krijgsmagt naar hun land te trekken, hetwelk hongersnood ten gevolge zou hebben. De Heeren TOBIAS en DE STUERS trokken dus met 200 man derwaarts, en ontvingen de volledige onderwerping der *Chineesche* Opperhoofden, die hen, zeer verheugd over de kwijtſchelding van het voorledene, naar *Pontianak* volgden, om door en van wege de *Nederlandsche* Regéring te worden aangeſteld. Daarop werd de helft der aangekomene krijgsmagt naar *Java* terug gezonden.

De onlusten vernieuwd.

Doch intusſchen waren er in *Sambas* droevige tooneelen gebeurd. Gedurende eene kortſtondige afwezigheid van den Commisſaris naar *Java*, had de Reſident zich laten overhalen, om in een onderling geſchil der *Chineezen* van *Sambas* over mijngronden (daar ſommigen reeds uitgeput waren) deel te nemen, en de zwakſte partij te onderſteunen. Dit veroorzaakte eene nederlaag, waarbij de bevelhebber der troepen ſneuvelde, terwijl de *Chineezen* niet begrepen, waarom zij door de onzen werden aangevallen. De Commisſaris trachtte bij zijne terugkomst dit wel bij te leggen, en ook onderwierpen zich de *Chineezen* in ſchijn. Doch de onverhoedſche aanval had kwaad bloed gezet; de ſterkſte partij bemagtigde na zijn vertrek allen grond, en weigerde nu, zich aan de *Nederlanders* te onderwerpen. De vredelievenden onder het volk vermogten niets meer. Toen rukte de Kolonel DE STUERS met 100 *Europeërs* en 100 *Amboineezen*

naar de binnenlanden van *Sambas* op, en deed in eene ſchermutſeling den vijand het vruchtbare gebied van *Lara* ontruimen. De *Chineezen* wilden echter nu den Sultan onttroonen en de *Nederlanders* uit *Sambas* verdrijven, maar na een verlies van ruim 40 dooden moesten zij van *Lara* aftrekken. Daar zij intusſchen alles tot een' wanhopigen tegenſtand in gereedheid bragten, en de manſchap te zwak was om hen tot in het binnenſte van hun land te beſtoken, begaf zich de Commisſaris ijlings naar *Batavia*, en ſtelde der Regéring in perſoon de noodzakelijkheid eener verſterking voor. Dit werd ingewilligd; en de naar *Borneo* overgeſcheepte *Europeërs* bedwongen den opſtand van *Moncado* in korten tijd zonder bloedvergieten. De *Chineezen* moesten de hoofden des opſtands ter ballingſchap naar *Batavia* overleveren, werden van de voordeelige pachten ontzet, en verloren het regt van aanſtelling hunner eigene Opperhoofden. Hiermede was de rust voor anderhalf jaar herſteld. Maar in het laatst van 1824 barstte een nieuwe opſtand uit, ſchijnbaar wegens het beletten van ſmokkelhandel in *opium* en het afwijzen van een aantal landverhuizers uit *China*, doch inderdaad uit gebrek aan goudmijnen, die door de *Chineezen* uitgeput waren, zoo dat zij nu noch arbeid, noch middelen van beſtaan hadden, en in woelingen hun heil zochten. De *Chineezen* van *Mandor* ſtonden op en beſtormden tweemaal het fort te *Mompawa*, doch werden tweemaal, en de tweede reis met verlies van wapenen en eene ijzeren ketting van 246 voet, waarmede zij de rivier van *Mompawa* hadden willen ſluiten, afgeſlagen. Een derde aanval zou door gebrek aan oorlogsbehoeften bij de onzen noodlottig hebben kunnen worden; maar aan

gekomene verfterking van *Java* en *Macassar* deed het beleg opbreken, en herftelde weder fchijnbaar de rust. Na het vertrek der gewapende magt weigerden de *Chineezen* de gehoorzaamheid, waartoe men hun, door den uitgebroken' grooten oorlog op *Java*, niet dwingen kon. Het is niet te ontkennen, dat zich hier een blijvende afkeer van onze Regéring gevestigd heeft, die elke gelegenheid befpiedt, om het juk af te werpen. Deze trek is vreemd bij de anders zoo gedweëe *Chineesche* Natie, en laat eenige duisterheid over nopens de oorzaken, die misfchien enkel door betere plaatfelijke kennis kunnen opgelost worden (*).

Verbeteringen door den Commisfaris Tobias bewerkt en bedoeld.

Befchouwen wij thans de werkzaamheden van den Heer TOBIAS ter verbetering, eensdeels van de inkomften der *Nederlandsche* Regéring, anderdeels van de inwoners van *Borneo* zelve. Hij vond, na het land grondig te hebben leeren kennen, de Westkust zeer gefchikt voor de rijstteelt, en gansch niet onbekwaam voor den bouw van koffij, peper en katoen, de bosfchen vol van uitftekende boomen voor den fcheepsbouw, zoo als ijzerhout enz., de ftranden wel voorzien van kostbare en bij de *Chineezen* uitftekend gewilde zee- en ftrandvoortbrengfelen, zoo als *tripang*, vogelnestjes, ja, zelfs paarlen. Hij befpeurde, dat de groote rivieren zelfs voor zware vaartuigen tot diep in het land bevaarbaar waren. Hij ontdekte, dat het drukkende *Despotismus*, waaronder de inlanders, vooral de bijna verdierlijkte *Dayaks*, gekromd waren, hunne ontwikkeling, en dus ook het zoeken en aankweeken der tallooze voortbrengfelen van het eiland

(*) *Nederl. Hermes*, 1828 Nov. (No. 10.) bl. 55-84.

in den weg ſtond; en hij vleide zich met het ſchoone, met het verhevene denkbeeld, dit diep verwaarloosde menſchenras te beſchaven, de kiem der Godheid, de rede, in zijne borst op te wekken, en daardoor de kern eener aan de Regéring verkleefde bevolking te vormen, die een tegenwigt kon opleveren tegen de baatzuchtige *Chineezen* en de laaghartige *Maleijers*. Met deze laatſten, die op de kust veelal het gebied in handen hebben, moest men onderhandelen, en het gelukte hem, zonder bloedſtorting (hoewel niet zonder bedreigingen van de zijde der inlanders) de belangrijkſte inwilligingen van die ſtrandvorsten te bekomen, zoo als erkentenis van het oppergezag der *Nederlandsche* Regéring, invloed op de troonsopvolging, afſtand der pachten en tollen aan de *Nederlandsche* ambtenaren, opzigt van dezelfde Magt over de *Chineezen* en alle vreemdelingen in 't algemeen en het beſtuur des regts; eindelijk, in *Sambas*, *Mompawa* en *Landok*, het onmiddellijk beſtuur over vele *Dayaksche* huisgezinnen, en genoegzamen grond en werkvolk voor het oprigten van *Nederlandsche* faktorijen. Eindelijk vertrok de Heer TOBIAS naar *Banjermassing*, en liet de Heeren HARTMAN en GRONOVIUS op de Westkust achter, die de groote, uit de binnenlanden komende rivier *Kaponas* of *Lawa* nog twaalf dagreizen verder dan de ſchooner *Lucifer* (die tot *Sintary* toe, veertig uren verre, gekomen was) opvoeren, en dus tot voorbij het middelpunt des eilands. Ook hier ſloten zij overeenkomſten met de Vorsten des eilands, van gelijken aard als de bovengenoemde (*).

(*) G. K. VAN HOGENDORP, *Bijdragen tot de Huishouding van Staat*, X. D. bl. 72–80.

Het Rijk van Banjermasſing. Schikkingen van den Commisſaris Tobias aldaar.

Ook tot de Oostkust van *Borneo* ſtrekte zich thans de invloed der *Nederlanderen* uit. Wij hebben vroeger gezien, hoe het Rijk *Banjermassing*, welks oppervlakte vroeger die van *Java* evenaarde, naderhand in verval geraakte, en zich, tegen afſtand van grondgebied en van vele Souvereiniteits-regten, van *Nederlands* beſcherming verzekerde, en ook, hoe naderhand dit verdrag gewijzigd, en de bewuste landen aan den Sultan werden terug gegeven (*). DAENDELS had eindelijk het geheele kantoor, dat geene winst meer gaf, opgebroken. De Koning ſmeekte de *Engelschen* in zijnen benarden toeſtand om hulp, en de *Engelschman* HARE zocht geheel *Banjermassing* tot eene winstgevende Kolonie *voor zich* te maken, daarin door RAFFLES geſtijfd. Toen de *Nederlanders* in 1816 terug keerden, kwam ook *Banjermassing*, met hetwelk zij nu meer gemeenſchap konden houden, dan gedurende den *Engelschen* oorlog, weder bij hen in aanmerking. Het land was deerlijk tot armoede vervallen, die zich zelfs tot de leden van het vorſtelijke gezin uitſtrekte, terwijl de Vorst als *Despoot*, en zelfs als tiran, met de grootſte wreedheid regeerde; de hieruit ontſtane gisting bragt op vele plaatſen wanorde voort. De *Hollandsche* Regéring deed nu hare oude regten gelden op dit door de natuur zoo begunſtigde land. In 1817 werden de oude contracten vernieuwd. Maar in den beginne werd dit door de aan regéringloosheid gewende inlanders zeer kwalijk opgenomen. Onder de vroegere Commisſarisſen werden tweemaal onze vaartuigen en eens eene ſterkte, die eene kleine bezetting had, afgeloo-

(*) Zie III. D. 1. St. bl. 329-331, 378.

pen, en eenige *Hollanders*, ook elders vermoord. Eerst de komst van den Heer TOBIAS, nadat de zaken op de Westkust gefchikt waren, veranderde de omftandigheden ten goede. Hij was zoo gelukkig, of liever zoo verftandig, van, zonder geweld, alleen door overreding te flagen. Hij overtuigde den Vorst, dat zijn belang met dat der *Nederlandsche* Regéring ten naauwfte zamenhing, maar dat tevens dat zijner onderdanen grootelijks daarbij in aanmerking kwam; dat alles, wat hun het beftaan verligten kon, ook op hem zelv' gunftig moest werken door de meerdere opbrengst der belastingen, wanneer dezelve geregeld zoowel als verminderd werden. Hij fchafte ook den maatregel van *talian*, of verbod, op doodftraf, der onderlinge gemeenfchap, benevens de wreede verminking der ledematen af; de belastingen werden gematigd, en, met toeftemming der Vorsten, de koepokïnënting ingevoerd; en fchoon de afftand van grondgebied aan de *Nederlandsche* Regéring volgens het verdrag van 1787 vernieuwd en zelfs nog vermeerderd werd (het waren thans zoowel ftrand- als uitgebreide binnenlandfche gewesten; die benevens het zuidoostelijke fchiereiland van *Borneo*, *Tana Laut*, te zamen drie vierden des Rijks, afgeftaan werden (*)), zoo fchrijft men nogtans van onze zijde van zulk eene tevredenheid des Sultans, dat hij door een plegtig Gezantfchap naar *Batavia* van zijnen kant over die fchikkingen zijne dankbaarheid betuigde. Voor peper en koffij werd een *landelijk* be-

(*) De nieuw afgeftane Provinciën werden echter voor gemeene rekening beftuurd, ook de inkomften gedeeld. De leden van den regterlijken *Landraad* werden voor de helft door den Sultan, en voor de wederhelft door onze Regéring benoemd; de Refident was echter Voorzitter.

lastingsſtelſel van twee vijfden der inkomſten in de gemeenſchappelijk beſtuurde landen ingevoerd, de andere voortbrengſelen bij den *uitvoer* aan zekere regten onderworpen, maar de binnenlandſche handel geheel vrijgeſteld. In ſommige gewesten werd voor de rijst een tiende, elders een hoofdgeld uitgeſchreven. Het goud- en diamantgraven, te voren een uitſluitend voorregt van het vorſtelijk geſlacht, werd thans, gelijk in *Brazilië*, door de Regéring aan ieder vergund. (Er waren ſlechts honderd *Chineezen.*) De Rijksbeſtuurder of Grootvizier van den Vorst moest ook den eed aan de *Hollandsche* Regéring afleggen. Door deze en dergelijke inrigtingen hoopte men deze *Nederlandsche* bezitting voor den lande voordeelig te maken, en inderdaad vermeerderden de inkomſten reeds in het volgende jaar, doch bereikten nog de uitgaven niet, iets, waartoe echter alle hoop was. Het verſchil was nog *f* 80,000; doch men getroostte zich dezen last in hoop op toekomſtige voordeelen.

De Commisſaris TOBIAS hoopte ook dergelijke voordeelige verbindtenisſen met de omliggende, en van *Banjermassing* afgeſcheurde gewesten *Baran*, *Coetie Paser*, *Pagaton* en *Cotta Ringin* aan te knoopen, doch werd door den naderenden *Mousson* uit het Westen, die hem de terugkomst naar *Java* ondoenlijk gemaakt zou hebben, verhinderd. Hij keerde dus terug, en zijne verrigtingen werden door de Regéring ten volle goedgekeurd (*).

Terwijl dus het het Beſtuur der *Nederlanders* in den *Archipel* der *Sunda's*-eilanden uitgebreid werd,

---

(*) *Hermes*, 1828 December (No. 13) bl. 28-38. G. K. VAN HOGENDORP, *Bijdragen*, X. D. bl. 80-86.

nam een verdrag met *Engeland* de ſtruikelblokken weg, die, door de mededinging der beide volken, den vrede tusſchen dezelve bedreigden. De bezittingen der *Nederlanders* op het *Hindostansche* ſchiereiland en in *Bengale* waren door de voorwaarde, dat zij nimmer mogten gewapend worden, en doordien zij geheel tusſchen *Britsche* bezittingen waren ingeſloten, van zoo geringe waarde, dat een afſtand derzelve bij ruiling niet anders dan voordeelig kon zijn. Niet geheel zóó weerloos was *Malacca*, de hoofdſtad van het *Maleitsche* ſchiereiland, waar echter ook de handel zeer vervallen was door de nabijheid van *Sincapoer* aan den eenen, en *Poulo Pinang* aan den anderen kant (*). Deze nabuurſchap gaf tot gedurige botſingen over het regtsgebied aanleiding. Dit zelfde was het geval op *Sumatra*, tusſchen *Padang*, *Palembang* en het *Engelsche Bencoelen*. Reeds had men, volgens het beginſel, *dat ieder Rijk zijne bezittingen zoo na mogelijk bij elkander moet houden*, in 1814 *Cochin* en de verdere bezittingen in *Malabaar* aan *Engeland* tegen *Banca* aan *Nederland* afgeſtaan. Op dezelfde wijze werd nu ook bij de onderhandelingen

Verdrag met Engeland in 1824. Ruilingen.

(*) Hoe hoogstbelangrijk *Sincapoer*, als door een' tooverſlag, terſtond na zijne oprigting was, blijkt uit een berigt van het *Nederlandsche* Zendelinggenootſchap, 1829 No. 12 bl. 258., ook aangehaald in HOGENDORP's *Bijdragen*, X. D. bl. 50. Toen de *Engelschen* in Februarij 1819 dit eiland in bezit namen, waren er ſlechts 200, daarna (toen het voor eene vrije haven verklaard was) in drie maanden 3000, en in April 1820 meer dan 10,000 inwoners, meestal *Chineezen*. In de twee maanden liepen er reeds 175, meestal inlandſche, ſchepen binnen. Men heeft er eene kerk en eene ſchool opgerigt, en er hebben zich Zendelingen gevestigd.

voort gewerkt, die, in 1820 begonnen, eerst door allerlei tusſchen beiden gekomen omſtandigheden in 1824 tot ſtand kwamen. Nog meer: de ſtraat van *Malacca* werd geheel aan *Engeland*, die van *Sunda* aan *Nederland* afgeſtaan, en daar dus de twee hoofdwegen naar den *Indischen Archipel*, elk aan eene der twee mededingende Natiën om zoo te ſpreken in eigendom toebehoorden, werd daardoor eene vruchtbare bron van twisten geſtopt. Voorts werd de onderhandeling, door de daartoe benoemde Afgevaardigden, den Gezant in *Engeland*, FAGEL, en den Minister der Koloniën, FALCK, van de *Nederlandsche*, en den Minister CANNING en den Preſident der Commisſie voor de *Indische* zaken, WILLIAM WIJNNS, van de *Engelsche* zijde, met de meeste rekkelijkheid en minzaamheid van weërszijden gevoerd, en leidde dan ook in Maart 1824 tot eenen gunſtigen uitſlag. De geest van dezelve was, gelijk men van een' onderhandelaar als CANNING verwachten kon, *vrije handel*, met uitſluiting van drukkende bepalingen, en verzachting, zoo veel mogelijk, van het *monopolie*, waar men het niet geheel kon afſchaffen. De beide partijen beloofden, elkanders onderdanen, in de *Indische* bezittingen, toe te laten op den voet der meest begunſtigde Natie; *de wederzijdsche onderdanen zouden in elkanders havens geene regten betalen, meer dan het dubbelde van die, welke op de eigene Natie drukten.* In geval deze laatſten geene regten betaalden, zouden de leden der andere Natie niet meer dan zes ten honderd moeten opbrengen. Men zou van weërszijde geene verdragen meer met *Oostersche* Vorsten mogen ſluiten, die den handel der andere partij hetzij regtſtreeks,

hetzij door hooge regten uitfloten; zelfs zouden alle zoodanige, thans aanwezige, verdragen moeten vervallen. (Het woord *Oostersche Zeeën* in het derde, en *Oostersche Archipel* in het vierde Artikel gebezigd, gaf ftof tot nadenken, of daarbij ook wel de havens van *Hindostan* en *Ceylon* door *Engeland* bedoeld waren, zonder hetwelk *Groot-Brittannië* alléén de voordeelen dier bepalingen trekken zou.) Deze vrijheid zou door de ambtenaars en oorlogsvaartuigen der andere partij niet belemmerd, maar integendeel geëerbiedigd moeten worden. Beide Natiën zouden gelijkelijk de zeerooverij tegen gaan. De ambtenaren der beide Natiën zouden niet op eigen gezag (gelijk RAFFLES gedaan had) nieuwe kantoren mogen oprigten, maar daartoe last of goedkeuring uit *Europa* verwachten. De *Moluksche* eilanden waren van de bovengemelde bepalingen wegens den vrijen handel uitgefloten, doch *Nederland* mogt ook aan geene *Europische* Mogendheid buiten *Groot-Brittannië* den handel naar die gewesten vergunnen. De *Nederlandsche* bezittingen op het vaste land van *Indië*, met name *Malacca*, werden, tegen fort *Marlborough* (*Bencoelen*) en alle *Britsche* bezittingen op *Sumatra* aan *Engeland* afgeftaan, hetwelk van alle zijne aanfpraken op *Billiton*, gelijk *Nederland* op *Sincapoer*, afftand deed, en beloofde, geene kantoren meer in de eilandsgroep ten zuiden van ftraat *Sincapoer* (*Rhiouw* enz.) te zullen aanleggen. Op den 1ften Maart 1825 zouden alle deze bezittingen van wederzijde moeten zijn overgegeven. De ingezetenen der afgeftane landen zouden zes jaren tijd hebben, om over hun eigendom te befchikken, en zich elders heen te begeven. Geen der

afgeſtane landen zou immer aan eenige andere Mogendheid worden overgedragen, dan aan de andere contracterende partij. De *Nederlanden* moesten voor de oude aanſpraken der *Engelschen* wegens hetgeen hun nog op *Java* toekwam 100,000 P. St. (twaalf tonnen gouds) betalen. Van de geroofde goederen der particulieren op *Java* werd even zoo min gerept als bij den vrede van 1814 van de in 1799 geroofde vloot.

Blijdſchap daarover in Nederland.

Deze overeenkomst, in de Staten-Generaal bekend gemaakt, werd er onder gejuich aangenomen (het moest aan hunne goedkeuring worden onderworpen wegens den afſtand van grondgebied, hetwelk niet dan met bewilliging der Staten-Generaal kon geſchieden). De meeste afdeelingen maakten volſtrekt geene aanmerkingen, en de wet werd met algemeene ſtemmen aangenomen. Het verdrag toch voldeed aan den geest des tijds, *vrijheid van handel*, waarvan naauwelijks de *Moluksche* eilanden werden uitgezonderd. Maar *Engeland* had zijne goede redenen, om dit te bedingen. Bij de ontzettende uitbreiding van het fabrijkwezen ten gevolge der *machinerie*, behoefde *Engeland*, gelijk wij boven zagen, noodzakelijk vele oorden, waar het die goederen afzetten kon, en reeds beſtond daartoe het ſchoone vertier op *Java*, 't welk *Brittannië* niet gaarne aan de ſterk mededingende *Gentsche* fabrijken zag verloren gaan. Tot dat einde was het geheele verdrag ingerigt, en toch werd dat doel niet bereikt (*).

(*) Zie HOGENDORP, *Bijdragen*, X. D. bl. 305-315. (het verdrag zelve en aanmerkingen daarover) bl. 15-17. *Nota der wederzijdsche Gevolmagtigden*, bl. 15-28. *Verdere stukken daarover*, bl. 28-35.

Beperking van den vreemden handel op de O. I. koloniën door verbodswetten.

Reeds bij het Reglement op het beleid der *Aziatische* bezittingen en handel, in 1816 vastgesteld, was bepaald, dat de vaart en handel op alle *Oostindische* bezittingen, zoo vrij zou zijn als onder het *Engelsche* bestuur, tot nadere beschikking door Commissarissen-Generaal, die daarbij in het oog moesten houden, dat de *Nederlandsche* schepen en goederen minder aan in- en uitgaande regten zouden moeten betalen, dan de uitheemsche, doch dat zoowel vreemde als *Nederlandsche* schepen, uit *Oostindiën* in het Moederland binnenvallende, van alle inkomende regten vrij zouden zijn. De invoer door eigene schepen werd toen op zes, die door vreemde schepen uit *Nederlandsche* havens op negen, en van vreemde uit vreemde havens op twaalf ten honderd gesteld. Doch toen men in 1823 merkte, dat de verbazende invoer van *Engelsche* fabrikaten de koffijmarkt van *Nederland* geheel dreigde te bederven, werden de inkomende regten tot op 15 ten honderd voor *Nederlandsche*, en op 24 voor vreemde schepen verhoogd (*). Eindelijk werd die belasting tot op 25 en sommigen zelfs tot op 35 ten honderd verhoogd. De vreemde schepen, uit de O. I. Koloniën in de *Europische* havens binnenvallende, werden aan inkomende regten onderworpen. Doch deze ondersteuning, aan de eigene nijverheid boven de vreemde verleend (de *Engelschen* mogt men niet hooger dan het *dubbeld* der eigene waren belasten) was niet genoegzaam om de zaak in evenwigt te brengen. Een krachtige hefboom (zoo

(*) OUWERKERK DE VRIES, *Verhand.*, bl. 129. 132. VAN ALPHEN, *Redev.* bl. 100. HOGENDORP, X. D. bl. 48.

dacht men) moest, gelijk ten tijde der vaderen, den vervallen' handel om hoog doen rijzen. Het was eene Maatſchappij, maar niet meer uitſluitend.

De Nederſche Handelmaatſchappij.

Den 29 Maart nam de Koning, te *Amsterdam* zijnde, het beſluit, om, vermits niet alle takken van den grooten handel ſedert 's Vorsten komst tot den troon de gewenschte uitbreiding hadden verkregen, en vooral de *Oostindische* handel niet aan de verwachting voldaan had, terwijl echter een uitſluitend verbodſtelſel niet met 's Konings oogmerken overeenkwam, eene vereeniging van toereikend vermogen in eene Maatſchappij van handel en vrachtvaart te vestigen, die echter nimmer uitſluitend kon worden, geen landbezit verkrijgen, en aan geene bemoeijing noch inzage van Staatswege onderworpen was. Twaalf Millioenen zouden het oorſpronkelijke kapitaal uitmaken, waarvan de Koning de renten voor vier en een half ten honderd waarborgde. De Koning zou voorts de Maatſchappij bijzonder onderſteunen, inzonderheid door de vrachtvaart voor de Regéring aan haar over te laten. Naauwelijks was dit beſluit bekend, of er toonde zich een verſchijnſel, hetwelk de nog verbazende ruimte van kapitaal in de *Nederlanden* aan de eene, en de zucht naar het nieuwe en vreemde, vooral in geldbelegging, aan de andere zijde deed zien. Binnen weinige uren waren niet *twaalf* Millioenen, niet het dubbelde (waarvoor de acte van oprigting de gelegenheid overliet), maar *vier en zeventig* Millioenen ingeſchreven, zoowel uit het Zuiden, als (voornamelijk) uit het Noorden, en in 't bijzonder uit *Amsterdam*. Sommigen hadden misſchien aan een fonds van onderſteuning des kwijnenden handels, niet aan een

door mededinging alles verpletterend handelhuis gedacht. Hoe het zij: de Koning, getroffen over de zoo rijkelijke deelneming en de blijken van goedkeuring der Natie, daardoor gegeven, verminderde deze infchrijving flechts op de helft, en ftelde dus het kapitaal, waarmede de nieuwe Maatfchappij hare ondernemingen begon, op *zeven en dertig* Millioenen, ruim *zes maal* zoo veel, als waarmede de oude *Oostindische* Maatfchappij was begonnen. De Vorst zelf nam daarin deel voor vier Millioenen. Mannen van kunde en ondervinding merkten aan, dat zulk eene hoofdfom door haar gewigt den handel van particulieren naar *Oostindië* (waar *Java* het middelpunt harer werkzaamheden zou wezen) geheel moest doen zwichten. Ook was reeds dadelijk *Amsterdam*, hetwelk toch voor verre het grootfte gedeelte der ingefchrevene fommen had deel genomen, ontevreden, dat de hoofdzetel der Maatfchappij niet in haar midden, maar, onder het oog en den fpoedig blijkbaren invloed der Regéring, in den *Haag* werd gevestigd, en de koelheid dier magtige koopftad omtrent de Maatfchappij verlamde misfchien hare werkzaamheid voor eenige jaren. Spoedig werkte zij nogtans op *Indië*, waar zij eene faktorij te *Batavia* oprigtte, maar die eerst in onzen tijd vruchten begint te dragen. De laagte der koffijprijzen werkte vroeger ook tot hare fchade. Weldra kwam zij geheel onder het beftuur der Regéring, die op de verkiezing der beftuurderen den merkbaarften invloed oefende (*).

Eene andere zaak maakte omtrent dezen tijd veel

(*) HOGENDORP, X. D. bl. 98-109.

Zaak van den Heer de Wilde op Soekaboemi. Verkoop van dat landgoed.

gerucht, en verwekte den braven Gouverneur-Generaal vele vijanden. Het was de vernietiging van in de *Preanger Regentschappen*, alsmede in de Vorstenlanden gedane inkoopen van land door particulieren. Moeijelijk valt het ons, op zulk een' afstand de zaak te beoordeelen; wij zullen de beide partijen met elkander vergelijken, en daaruit een zoo veel mogelijk onzijdig verslag op maken (*). De Luitenant-Gouverneur RAFFLES had den 25sten Januarij 1813, nog onder het beheer van de gedwongen levering, aanzienlijke landerijen in de *Preanger*

(*) *Tegen* de maatregelen van den Gouverneur-Generaal zijn P. DE HAAN in zijne *Voorrede* vóór de vertaling van het tweede Deel van CRAWFURD's *Indischen Archipel*, bl. XXXV–XXXXV. (over de zaak van DE WILDE) en in zijne *Schetsen aangaande de landelijke Administratie van Java*, bl. 189–215. (meestal over de onteigening der koopers van gronden in de Vorstenlanden), en (hoewel slechts zijdelings) DE WILDE zelf in zijn werk *over de Preanger Regentschappen*, vroeger in den *Hermes* geplaatst, door de vermelding zijner verbeteringen, welke meer of min een verwijt tegen de Regéring zijn, die hem daarvan ontzet had: DOORNIK, *in zijne vrijmoedige gedachten over Neêrlands Indië*, die echter beneden alle kritiek, en slechts een schotschrift op den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN zijn, en de *Staat van Neêrlands Indië in* 1828 *en* 1829, door een' ongenoemden. *Voor* de maatregelen zijn: de Heer VAN ALPHEN, in zijne bovenaangehaalde *Redevoering over het ontwerp van wet der geldleening*, bl. 162. *en verv.* De Graaf C. W. VAN HOGENDORP, in zijn *Coup d'Œil sur l'Ile de Java*, (Brux. 1830) p. 280–287. 296–300. *Wederlegging der Ernstige beschouwing van de gevolgen der Handelmaatschappij*, en TEN BRINK, *een woord over het beheer van Indië*. MIJER, *Dissert. de Possess. Batav. in India Orientali*, p. 102–109. gaat, zoo als meermalen, tusschen beide door; maar schijnt tot de zijde van den Heer DE WILDE over te hellen.

Regentschappen bij openbare veiling verkocht, onder anderen die van *Soukaboemie*, of, zoo als het destijds genoemd werd, *Gounong Parang*, met 16,403 inwoners. De verkoop-acte was in twijfelachtige bewoordingen gesteld, die men dus kon opvatten, dat de heerendiensten in genoemde landen moesten ophouden, of ook dat zij konden voortduren. De *Engelsche* Regéring op *Batavia*, met name de Majoor-Generaal GILLESPIE, keurde dezen verkoop af; doch de prijs der voortbrengselen werd eenigzins hooger gesteld, dan voor de inlandsche planters der Regentschappen, hetwelk den kooperen een zeer groot voordeel verschafte, op zes rijksdaalders de 140 pond koffij. Bij de terugkomst der *Nederlandsche* Regéring in 1816 kon zij (dus beweert men van de zijde der koopers) den koop te niet gedaan hebben; men heeft dit verzuimd, en dien dus stilzwijgend bekrachtigd. Toen intusschen de koffij tot 20, 30, ja tot 40 rijksdaalders de *pikol* rees, was de prijs zoo onevenredig, dat DE WILDE, die thans, na den verkoop van hun aandeel door de Heeren RAFFLES en MACQUARD, met den Heer ENGELHARDT alleen eigenaar van *Soukaboemie* werd, de aflevering voor dien prijs weigerde, en zich op het gemaakte koopverdrag beriep, dat hem van gedwongene levering vrijstelde. Ondertusschen was zijn landgoed door de onvermoeide poging des eigenaars tot eenen hoogen trap van bebouwing en welvaart geklommen. De bevolking rees, door de bescherming welke de eigenaar aan ieder verleende, van 16,000 tot meer dan 20,000 zielen; zelfs distriktshoofden met hunne onderhoorigen kwamen (volgens den Heer DE WILDE) de knevelarij der amb-

tenaren ontvlugten, en de genegenheid der onderhoorigen van *Soukaboemie*, aan den Heer DE WILDE betoond, die hun eene *Moskée* deed bouwen, hunne ſcholen verbeterde, en vele nuttige werken aanleide, deed ſpijt en afgunst bij inlanders en *Europeanen* ontſtaan, te meer uit hoofde van den zigtbaren vooruitgang des landgoeds. In 1814 bragt het 2254 *tjains* (elk van 1250 pond) en in 1822 4119 *tjains* rijst op. Van 1815 tot 1818 vermeerderde de koffijteelt van 465,713 tot 1,409,075 pond. Men had proeven genomen met indigo en tabak (waarvan men uit *Amerika* zaden had laten komen, welke de ſoort zeer verbeterden). Men kweekte in de hoogere ſtreken ook tarwe, zelfs rogge en hennip (*). Alle de ledige gronden waren, op de tijding, dat zij aan hunne landeigenaren niet meer dan een vijfde van hunne veldvruchten hadden op te brengen, dadelijk bebouwd geworden.

Om nu deze onderneming verder tot volkomenheid te brengen, en ook eenig voordeel te trekken van de rijzing der koffijprijzen op *Java*, waarop hij meende, dat de letter van zijn contract hem regt gaf, reisde de Heer DE WILDE zelf naar *Europa*, en leide den Koning zijne regten en aanſpraken voor. De Vorst werd overtuigd, en ſtond hem den prijs van tien *Spaansche* matten voor elk *pikol* koffij van 140 pond toe (11 Julij 1821). Dit zou bij *voorraad* gelden; doch de Gouverneur en Raden op *Java* zouden in de *vaste* prijsbepaling naar billijkheid voorzien. Dan de Gouverneur-Generaal en de Raad van *Indië*, mee-

(*) DE WILDE, bl. 145. 199–213. HOGENDORP, p. 284.

nende, dat de Koning kwalijk ingelicht was, en zulk eene prijsverhooging (die men noodzakelijk ook tot de overige landbezitters in de Regentſchappen zou moeten uitſtrekken, om niet partijdig te zijn) met de belangen der koloniale kas volkomen in tweeſtrijd bevindende, ſchorsten de invoering daarvan. DE WILDE bleef dus van de uitwerking der koninklijke gunst verſtoken. De eigenaars, die zich nu over allerlei knevelarijen en verongelijkingen, welke men hun — naar hun zeggen — aandeed, beklaagden, vonden het raadzaam, aan de aanzoeken tot verkoop, die hun gedaan werden, gehoor te geven. De koop werd voor *f* 800,000 geſloten, en het landgoed, hetwelk, volgens de uitrekening van HOGENDORP (het ½ ten honderd, hetwelk de eigenaars, als grondbelasting voor de kooprijs opbrengen moesten, en 't welk 290 *Spaansche* matten bedroeg, tot grondſlag gelegd zijnde), hun niet meer dan 50,000 piasters of minder dan *f* 150,000 gekost had, gaf hun dus eene winst van ruim vijf kapitalen (*). Zoo ten minſte regtvaardigen zich de voorſtanders der Regéring omtrent eenen maatregel, waarbij hun inbreuk op het eigendomsregt en ongehoorzaamheid aan den Koning te last wordt gelegd.

In het laatst van 1821 werden, twee andere landgoederen in de *Preanger Regentschappen*, *Tjimai* of *Tji-poetrie* en *Oedjongbrom*, het eerſte met 1721,

(*) HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 283-286. DE HAAN, *Voorrede* voor CRAWFURD, bl. XXXXI-XXXXIX. Voor de gewezen eigenaars ſchijnt te pleiten, dat zij in 1823, bij nadeelige omſtandigheden op *Java* door uitgebroken' oorlog en verminderde koffijprijzen, aangeboden en zelfs verzocht hebben, hun landgoed voor den verkoopprijs weder over te nemen. DE HAAN, *Schetsen*, bl. 191.

het tweede met 4260 inwoners, op eene nog minder vrijwillige wijze dan *Soukaboemie*, met het onmiddellijke landsgebied hereenigd (*).

Aankoop van landerijen in de Vorstenlanden.

Eerst in 1816, na de herneming van het gezag door de *Nederlandsche* Regéring, deden eenige *Nederlandsche* ambtenaars te *Sourakarta* en *Djocjokarta*, de hoofdsteden des Keizers en Sultans van *Java*, waaronder zelfs de Resident op beide die plaatsen, zich van de Vorsten niet onaanzienlijke gronden in koop afstaan, om daarop koffij, peper en andere koloniale goederen te bouwen. Reeds vroeger hebben wij gezien, dat men hier te lande bedacht was, om op *Java koloniën* voor *Europische* landbouwers aan te leggen. Dit was vooral in de *Bataviasche Ommelanden* in zwang, en liepen daar op zware verdrukking van den inlander uit, die elders slechts tot gedwongene leveringen, hier ook tot heerendiensten gedwongen werd (†). Het is waar: oorspronkelijk werd de goede bedoeling der Regéring, om woestijnen in vruchtbare plekken te herscheppen, vervuld, en *Buitenzorg* was een weldadige aanleg van deze soort, maar er was geen wetboek, hetwelk de betrekkingen tusschen de Heeren en hunne onderhoorigen regelde. Met eenige uitzonderingen waren die Heeren, volgens de verzekering van eenen hedendaagschen reiziger, *kleine dwingelanden*, die de *Javanen* aan lastdieren gelijk stelden, en, met ongeoorloofde kunstgrepen, den armen inlander buitensporige opbrengsten afpersten, ja somtijds, wanneer hun belang dit eischte, den bergbewoner naar de ongezonde

(*) DE HAAN, *Schetsen*, bl. 192. DE WILDE, bl. 37.

(†) OLIVIER, *Reizen*, I. D. bl. 175. Zie de geheele plaats, bl. 175-187.

ſtrandplaatſen wegzonden, waar hij wel ſpoedig bezweek voor het ongewone klimaat. Het woord: *de Heer is op zijn landgoed gekomen*, vervulde terſtond alle de inlanders van zijn gebied met angst en ſchrik, want nu moesten zij, genoegzaam om niet, zijne tafel van alles voorzien. Alles, wat tot vermeerdering van zijn gemak en vermaak (of dat zijner bijzit) en tot vermeerdering van zijnen rijkdom kon dienen, werd den *Javaan* afgeperst of opgelegd. Hij verhuurde hem de tot den landbouw onontbeerlijke buffels voor eenen ongehoorden prijs, hief willekeurige belastingen; onder anderen onthield hij den arbeider zijn zuurverworven loon, of noodzaakte hem dit af te geven; dwong hem, om verſcheidene voortbrengſelen tegen een' ſpotprijs te leveren (zoo als aardappelen), en dreef hem daardoor tot de anders in het Oosten zoo zeldzame landverhuizing. Onder anderen hadden nog in 1824 zulke verdrukkingen door twee *Engelschen* plaats, die in de omſtreken van *Buitenzorg* goederen hadden. De inboorlingen beklaagden zich bij den Reſident, Grave VAN HOGENDORP, over deze ſchandelijke handelwijze; deze onderzocht de zaak, en ſtelde haar, na de klagten gegrond te hebben bevonden, in handen van den Fiscaal van het *Bataviasche* Geregtshof. Doch nu waren niet de ſchuldigen, maar de brave HOGENDORP het ſlagtoffer van hetgeen men zoo verkeerdelijk *bediening des Regts* noemt. Alle de kleine tirannen vereenigden zich, om de misbruiken van hun gezag te vereeuwigen. VAN HOGENDORP werd door die regtsverdraaijers in 't ongelijk geſteld, door de ſnoode planters beleedigd, doch door den edelen VAN DER CAPELLEN van *Buitenzorg* verplaatst, en

met den veel belangrijker Refidentspost van *Batavia* begiftigd.

Snoodheden der Europifche landbezitters op Java.

Zulke fchreeuwende misbruiken der *Colonisatie* zag ook de Heer VAN ALPHEN, en hij pleitte voor de regten der inlanders, welke men door heillooze middelen, 't welk de valfchelijk zoogenaamde *Liberalen* bijzonder voorftonden, van alle landbezit berooven wilde (*). Nu werd door het ingeflopene gebruik, om land in het gebied der Vorsten te koopen, waartoe men niet alleen *Nederlanders*, maar ook vreemdelingen, *Engelschen*, *Franschen* en *Chineezen* toeliet, de mogelijkheid geboren, dat deze vreemdelingen, vooral de *Chineezen*, de *Javanen* ook dáár op dezelfde wijze zouden behandelen. Het voorbeeld van brave en weldadige landeigenaars, die de vaders hunner onderhoorigen waren, gelijk de Heer DE WILDE, kon hier niets afdoen, daar deze blijkbaar de minderheid uitmaakten. Kon niet een opftand der tot wanhoop gebragte inlanders tegen hunne eigene Regenten, en diensvolgens tegen de *Nederlandsche* Regéring, welke gehouden was dezen te befchermen, hiervan het gevolg zijn? Men wilde den *Javaan*, als regt van den mensch, de landrente in plaats van de gedwongene levering doen genieten, en men beveiligde hem niet voor tienmaal erger flavernij.

Vernietiging der gedane koopen.

Op verfchillende reizen van den Gouverneur-Generaal door de Provinciën zag hij dit misbruik telkens toenemen. Er werd een nieuwe Refident te *Sourakarta* benoemd, welke met dien van *Djocjokarta* omtrent de nuttigheid en het geoorloofde van deze land-

(*) *Redevoering*, bl. 163–166.

bezittingen verfchilde, en de Regéring, die reeds het fluiten van *nieuwe* erfpacht (want dit was het eigenlijk meer dan aankoop) verboden had, de geheele vernietiging dezer contracten aanraadde. Op zijne derde reis door de binnenlanden werd de Gouverneur-Generaal van de noodzakelijkheid van dien maatregel overtuigd, welken hij, na overleg met den Raad, en de *eenparige* toeftemming van dezen, den 6den Mei 1823 te werk ftelde. Door dit befluit werden alle contracten, door anderen dan *Javanen* met *Javaansche* Vorsten wegens huur of erfpacht van landerijen of dorpen aangegaan, vernietigd, met uitzondering der zulken, die niet langer dan drie jaren duurden, mits zij vóór den 15den November 1821 hadden beftaan. De pachters behielden hun regt op de verkoopers of verhuurders, tot teruggave van huurpenningen, en des noods tot fchâvergoeding. Ook het verblijf dier pachters in de Vorstenlanden moest na den 31ften Januarij 1824 ophouden. In enkelde gevallen zou de Regéring aan verzoeken tot toelating in die landen gehoor kunnen geven.

Zekerlijk was deze maatregel, indien al noodzakelijk, in de uitvoering hard, zoowel doordien hij eene terugwerkende kracht oefende, als omdat hij aan de ontzette landpachters het verblijf zelfs in de Vorftenlanden ontzeide. Men zocht dit laatfte te regtvaardigen, met aan te voeren, dat de meesten dier lieden vreemdelingen waren, die ligtelijk, in geval van oorlog met de inlandfche Vorsten of eenige *Europische* Mogendheid, gevaarlijk konden worden. Het is nogtans de vraag, of men die goede bedoelingen niet had kunnen bereiken, met de

vormen van het regt minder geweld aan te doen (*).

Weldadige inrigtingen op Java.

De Gouverneur-Generaal hield intusschen niet op, in *Java* weldadige inrigtingen tot stand te brengen. Er werden hospitalen en barakken voor de soldaten gemaakt; de werven (op *Onrust*) hersteld; zeehoofden aangelegd; de rivier voor *Batavia*, die bijna verzand was, weder voor den handel geopend; de bruggen en groote wegen in *Java*, die dreigden te vervallen, met groote kosten in goeden staat hersteld; doorgravingen en waterleidingen tot stand gebragt; de *tolpoorten* afgeschaft, die in de Vorstenlanden aan de regéring waren afgestaan, en acht tonnen gouds opleverden, doch den handel ongemeen belemmerden (†); schoolinrigtingen, onder anderen voor krijgslieden te *Samarang*, en voor jonge Juffrouwen te *Batavia* daargesteld; den natuuronderzoekers REINWARDT, KUHL, VAN HASSELT en BLUME tot hunne belangrijke nasporingen alle mogelijke hulp verschaft; de koepokinënting beschermd, en stoeterijen aangelegd (§). Doch de Gouverneur-Generaal wilde nog meer doen. Hij wilde

---

(*) Zie de uitvoerige klagten van DE HAAN, *Schetsen*, bl. 192–223. Daarin is ook hoofdzakelijk de *Memorie* van den Kolonel NAHUYS, Resident te *Djocjokarta*, een ijverig voorstander der pachten in de Vorstenlanden, opgenomen. Voortreffelijk zijn de onpartijdige bedenkingen van MIJER *Dissertat*. p. 104. 105.

(†) Men kan zich van deze tolpoorten (een gevolg van de zonderlinge grensinrigting der Keizers- en Sultanslanden) een denkbeeld maken, wanneer men zich de *barrières* in de landen der *Duitsche* Vorsten en Vorstjes voor den geest brengt, die eindelijk toch ook zullen afgeschaft worden.

(§) MEYLAN, *Wederlegging*, bl. 63–65. TEN BRINK, bl. 43. 44.

ook de oostelijke gedeelten zijner uitgeſtrekte landvoogdij, de wieg der *Nederlandsche* magt en grootheid in *Indië* — de *Molukken* — bezoeken.

Sedert den Gouverneur-Generaal VAN DIEMEN, 186 jaren geleden, had geen vertegenwoordiger der oppermagt van *Nederland* die belangrijke gewesten bezocht. De Gouverneurs van *Amboina* of *Banda* waren niet als vaders of herders der volken verſchenen, maar gewapend met de bijl, die onverbiddelijk de kostbare ſpecerijboomen, welke het *Monopolie* in den weg ſtonden, afkapte, en daardoor de ingezetenen verarmde. Sedert dat de vrije handel op *Java* was ingevoerd, moest ook (en dit was aan *Engeland* beloofd) de alleenhandel in de *Molukken* verzacht worden. Trouwens dit was in het welbegrepen belang der *Nederlanderen* zelve; want volgens den Graaf VAN HOGENDORP ging de aftrek van muskaatnoten, foelie en kruidnagelen nimmer de ſom van twee Millioenen te boven, terwijl nogtans de kosten aan bezettingen, zoo op de eilanden zelve als op *Macassar*, de jaargelden aan de inlandſche Vorsten en de rondreis tot afkapping der boomen, wel *drie* Millioenen beliepen! Dus had men zich, ten koste eener Millioen, hatelijk gemaakt in *Indiën* en *Europa*, en het door VLAMING en anderen ter handhaving van dien onregtvaardigen alleenhandel vergotene bloed, en de ongelukkige toeſtand dier landen zelve, hadden toch niet kunnen beletten, dat ſedert 1781 de kostbare ſpecerijen van tijd tot tijd ook naar elders werden verplant. Nogtans zou eene plotſelijke afſchaffing van den alleenhandel zekerlijk de verderfelijkſte gevolgen gehad hebben, even als die der, insgelijks algemeen voor onregtvaardig erkende, ſlavernij op *St. Domin-*

go in 1791, die in elf jaren misschien meer jammers over dit eiland bragt, dan de slavernij zelve gedurende alle de vorige Eeuwen na de bezitneming door de *Franschen.* Het was dus noodzakelijk, op de plaats zelve den toestand dier eilanden op te nemen en de middelen te beramen, om dezelve allengs, door verzachting van het stelsel, tot de volkomene vrijheid voortebereiden (*).

Reis van den Gouverneur-Generaal naar de Molukken.

De Gouverneur Generaal ondernam deze reis den 18den Februarij 1824. Het is ons mogen gebeuren, het dagverhaal derzelve, door den Heer C. VAN ANGELBEEK in het gevolg van den Gouverneur-Generaal opgemaakt, en door denzelven goedgekeurd, in te zien, en hoezeer het wegens zijne uitvoerigheid ons bestek verre te buiten gaat, en wij slechts enkelde punten daaruit kunnen aanstippen, zoo is dit eene reden te meer, die ons doet verlangen, dat, terwijl men dagelijks zoo vele nietsbeduidende reisbeschrijvingen ziet verschijnen, dit belangrijke Dagverhaal, ten minste wat de hoofdzaken aangaat, ons Publiek niet langer onthouden worde. De Gouverneur-Generaal was van zijne Echtgenoote verzeld, en beklom, benevens zijn *Aide de Camp*, Lt. Kolonel DE STUERS, den Raad van *Indië* VAN DER GRAAFF, den Secretaris SCHNEITHER, den Chirurgijn-Majoor HAYL, de schilders en teekenaars PAYEN en BIK, en den Heer ANGELBEEK, 's lands fregat *Eurydice*, gevolgd door de korvet *de Zwaluw*, de brikken *Sirene* en *Dourga.* Men volgde de *Javasche* kust in hare geheele lengte, van *Batavia* af tot aan *Madura*, zeilde dat eiland om, zag het eiland *Tanakoke* aan het zuidereinde van

(*) HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 315-317.

Celebes, en daarop het naburige *Salayer*, flechts dertien uren lang en nog geene drie breed, en toch (althans in 1775) door 60,000 zielen bevolkt; zoo dat het daaromtrent gunstig bij vele andere eilanden affteekt. Daarop kwam men aan het eiland *Boeton*, hetwelk zeer bergachtig is en aan de Z. W. punt een uitgebrande krater fchijnt; de kust vertoont zich ongemeen fchilderachtig, en heeft bosch en bouwland. De inwoners zijn *Mohammedanen*. Voorheen was hier eene *Hollandsche* vestiging. Van daar zette men koers naar *Boeroe*, alwaar de *Hollanders* weleer een fort hadden, *Cajelli* genaamd. Nadat hetzelve in 1689 in de lucht fprong, was hier flechts een blokhuis met paalwerk. Het eiland is, zonder fpecerijen voort te brengen, zeer vruchtbaar en rijk in vee. In de binnenlanden vindt men de *Harafoeras* of oorfpronkelijke (heidenfche) inwoners, die van *sago* en vruchten leven, gelijk op de kusten *Mohammedanen* van den grooten *Maleitschen* volksftam; het zuidelijk gedeelte wordt door invallen der kleine Negers of *Papoes* van *Nieuw-Guinea*, een flecht en roofziek volk, geteisterd. In het midden des eilands ligt een groot meir. Nabij den zuidoosthoek van *Boeroe* ligt het eilandje *Amblauw*, hetwelk mede van die zelfde Wilden veel te lijden heeft. Vroeger was hier een kleine *Nederlandsche* post, welligt om de inlanders daartegen te beveiligen, die dus aan de verzwakking onzer magt in deze wateren wezenlijk verloren hebben. Spoedig kwam nu de Gouverneur-Generaal op *Amboina*, het vermaardfte eiland der *Nederlanders* in de zoogenaamde *Groote Oost*. Den 5den Maart landde hij in de hoofdplaats, die bij het fort *Victoria* gebouwd is, doch volgens den Heer VAN ANGELBEEK geene bijzonder

gunſtige vertooning maakt, daar men van de heerlijke ligging weinig partij getrokken, en die als 't ware *gemaskerd* heeft. Het fort *Victoria* ſteekt in zee uit, en is volgens den reiziger OLIVIER (die mede in het gevolg van den Gouverneur-Generaal de reis deed), eene der ſchoonſte ſterkten in *Indië*, doch, door bergen beſtreken wordende, niet gelukkig gekozen, hetwelk eene halve mijl verder veel meer het geval zou geweest zijn.

Verdrukking der inboorlingen op Amboina door de Nederlanders.

Het was hier, dat VAN DER CAPELLEN gedurende zijn verblijf van anderhalve maand die geheele verandering van ſtelſel omtrent den inlander tot ſtand bragt, welke als een gedenkſtuk van *Nederlandsche* menſchelijkheid en beſchaving in de negentiende Eeuw met den hoogſten lof verdient te worden vermeld. Inderdaad had de knevelarij en mishandeling der inlanders, gedurende de zeventiende Eeuw (waarvan wij ter zijner plaatſe de treurige bewijzen hebben geleverd), bij nader onderzoek eene ſchrikbarende hoogte bereikt. De Heer VAN ANGELBEEK verhaalt daarvan het volgende. Het land van *Amboina* oudtijds onder de inboorlingen in verſcheidene huisgezinnen (*datis*) verdeeld, en de bevolking was bij de bezitneming door de *Hollanders*, in weêrwil van alle de ſnoodheden der *Portugeezen*, veel grooter dan tegenwoordig. Het volk werd toen door heerendienſten gekweld, door het *monopolie* van eene hoofdbron zijns beſtaans beroofd, tot opſtand (gelijk wij zagen) gedreven, en daarvoor op het wreedaardigst door mannen als DEMMER en VLAMING geſtraft. De vermindering van bevolking, hieruit ontſtaan, was der Maatſchappij geenszins onverwacht of onwelkom. Naar die zelfde mate verminderde ook de aankweeking

der nagelen, en werd dus dit voortbrengſel eensdeels duurder, en was ten anderen de ſluikhandel in hetzelve beter te beletten. Geheele landerijen verloren hunne eigenaars. Het erfdeel dier uitgeſtorvenen werd alsdan ten voordeele der overgeblevenen verkocht, die de verkooppenningen onderling deelden, doch wanneer in de *Negory* of het distrikt *niemand* meer aanwezig was (dit ſchijnt, helaas! dikwerf het geval te zijn geweest), zoo verviel het land aan de Maatſchappij. In dezen drukkenden toeſtand, die, zoo het ſchijnt, de geheele achttiende Eeuw voortduurde, verſcheen in 1809 eene oproeping van den Gouverneur-Generaal DAENDELS, die aan de inwoners des eilands verlof gaf tot de krijgsdienst, hetwelk te voren ſlechts die van de ſtad hadden genoten, dewijl men aan de zoogenoemde *Negory*-volken of landlieden, die tot den nageloogst gebezigd en niet veel beter dan ſlaven behandeld werden, deze zonderlinge *gunst*, van ſoldaat te worden, niet wilde verleenen. Thans ontging de ongelukkige *Amboinees* door de ſlavernij der krijgsdienst de hardere van den toenmaligen Gouverneur CRANSSEN, die hem niet alleen tot verpligte leveringen, maar ook tot andere gedwongene werkzaamheden noodzaakte. Wel twee- of driedrie duizend menſchen vertrokken te gelijk uit *Amboina*, en werden naderhand door nog anderen gevolgd. Daardoor werd het eiland zoo ontvolkt, dat op ſommige *Negoryen* weinig meer dan vijftien tot werken bekwame mannen gevonden werden. — Op het gezag van den Raadsheer van *Indië* VAN DER GRAAFF verhaalt de Heer VAN ANGELBEEK nog de volgende ſtaaltjes van willekeur onzer landgenooten in *Indië*. Toen in vroegeren tijd de bokkenharen paruiken in *Europa*

nog gedragen werden, had een Refident op het eiland *Saparoea* daarop eene *speculatie* gevestigd. Door zijnen *Europischen* bediende, eenen kapper van beroep, deed hij een aantal dier hoofdontfierfels vervaardigen, en dezelve aan de inlandfche Regenten als een uitftekend eerbewijs der *Hollandsche* Regéring toezenden, die zij, na het affnijden van hun eigen hair, moesten dragen, doch tegen honderd ducatons (*f* 315) het ftuk. Men kan zich verbeelden, welk eene figuur de geelbruine *Indiaansche* gezigten in deze witgepoederde paruiken zullen hebben gemaakt! De hoofdbeftuurder op *Amboina* bezigde de inwoners (die althans den *naam* van flaven niet droegen, en waarvan ook fommigen Christenen waren) voor *zich zelv'* tot flavenwerk, zoo als houthakken, kalkbranden enz. Men kon zich tegen drie of vier ducatons vrij koopen van dezen *buitengewonen* gedwongen' arbeid. Doch wanneer iemand dit geld met veel moeite en nood zamengebragt had, werd het aangenomen, maar, in plaats van den dus vrijgekochten, terftond een ander geprest. Sommige ambtenaren ontzagen zich niet, groote fteenen uit de nog bewoonde huizen, zelfs grafzerken van voorname inlandfche Christenen uit de kerk, te rukken, en daarvan voor zich zelve gebruik te maken. Is het te verwonderen, dat na eene dergelijke verdrukking de inlanders, zelfs de Christenen, bij de herneming van ons gezag in 1816, de vernieuwing van zulke tooneelen duchtend, tot opftand vervielen (de wijze *waarop* kwam met den valfchen en verraderlijken aard, die aan velen dier menfchen maar al te zeer eigen is, overeen). Maar zij kenden de bedoelingen der vernieuwde *Nederlandsche* Regéring met de overzeefche, vooral met de *Oostindische* Ko-

loniën, niet. Een schitterend bewijs hiervan gaf de volgende bekendmaking van den Gouverneur-Generaal, die wij, om het gewigt der zaak, en ter wegneming van het onaangename gevoel, hetwelk na de lezing van het bovenstaande de borst van elken regtgeaarden *Nederlander* doordringen moet, hier in haar geheel laten volgen.

„Volkeren van *Amboina*, van *Ley-Timor*, van *Hitoe*, van *Oma*, van *Honimoa*, van *Noessa Laut*, van *Ceram*, van *Boero*, van *Amblauw*, *Manipa*, *Kelang*, *Bonoa* en *Goram*, en van de verdere eilanden hierom gelegen!"

Afschaffing van het Hongie of vernielingsregt der specerijen. Publicatie.

„Toen wij voor acht jaren ons vaderland en onzen Koning verlieten, om in zijnen naam de uitgestrekte landen, in deze zeeën gelegen, te regeren, ontvingen wij reeds van hem den last, om bijzonder ook uwen toestand te onderzoeken."

„Hij wilde, dat wij ook u deelachtig zouden doen worden de zegeningen, die alle volkeren onder zijne heerschappij genieten. Hij wilde ook voor u een weldoend vader worden, zoo als hij voor alle zijne onderdanen is, onder welke gij het geluk hebt te behooren."

„Veel was er voor ons te doen, om aan onze bestemming te beantwoorden. Wij hebben daarom uwe belangen niet uit het oog verloren, maar door anderen doen onderzoeken wat voor uw geluk, voor uwe rust, voor uwen voorspoed gedaan kan worden."

„Thans zijn wij zelf in uw midden gekomen, en deze komst moet u allen reeds een waarborg zijn geweest voor de belangstelling, welke wij voor uwe welvaart en de welvaart uwer kinderen gevoelen."

„Wij hebben ons door eigen oogen willen overtui-

gen, of de berigten, die ons op onzen last door anderen gegeven zijn, en of de meening, die wij zelf ons van uwen toeftand gevormd hadden, met de waarheid overeenftemden."

„Wij hadden gewenscht, dat dit anders ware geweest, maar wij hebben tot ons diep leedwezen uw lot beklagenswaardiger gevonden, dan wij ons hadden kunnen voorftellen."

„Gij zijt arm, terwijl de Voorzienigheid de rijkfte voortbrengfelen aan uwen grond gefchonken heeft; gij zijt afhankelijk van alle andere volkeren, terwijl gij de vruchten van eigen vlijt en nijverheid niet hebt leeren kennen; gij flijt uwe dagen in onrust, en gedurige twisten en oneenigheden onder u zelven en met uwe naburen, omdat gij de weldaden van rust, regt en regtvaardigheid niet kunt waarderen; gij haat en miskent het wettig gezag der Hoofden, uit uwe oude geflachten gefproten, omdat hunne belangen niet de uwen zijn; gij onttrekt u aan de regering der wetten, omdat gij derzelver befchermend vermogen niet weet op prijs te ftellen."

„Gij drijft eenen gevaarlijken en fchadelijken fluikhandel, omdat gij de veiligheid en voordeelen van eenen vrijen handel niet hebt ondervonden; gij hebt eenen afkeer van allen arbeid, omdat gij het denkbeeld van dwang en verpligting daarvan niet kunt affcheiden; gij zijt ten prooi aan de roofzucht der lafhartigfte volkeren, die uwen moed en uwe krachten zouden vreezen, zoo gij eensgezind uw have en goed, uwe vrouwen en kinderen wist te verdedigen."

„Menigvuldig en groot zijn deze rampen! vele oorzaken hebben daartoe bijgedragen, waaraan echter gij zelven grootendeels onfchuldig zijt. Wij weten dat,

en zullen die den Koning, uwen en onzen Heer, doen vernemen. Wij zijn dan ook niet tot u gekomen om u te bestraffen, maar om u op te beuren en te redden."

„De middelen die daartoe noodig zullen zijn, vorderen eene langere overweging, dan wij in dit oogenblik, gedurende ons kortstondig verblijf in uw midden, daaraan kunnen besteden. Hetgeen echter onze hand nu reeds dadelijk te doen vindt, is reeds voor u door ons gedaan, of zal terstond geschieden, opdat gij onverwijld de vruchten daarvan moogt inoogsten."

„Uwe nagelboomen, die gij thans uwe zorg niet waardig acht, omdat zij uwe moeite en arbeid, daaraan besteed, niet beloonden, zullen reeds dit jaar dierbaar voor u worden, door de meer zekere en grootere voordeelen, die gij en uwe Hoofden daarvan zult hebben."

„Zonder arbeid kunnen menschen noch maatschappijen bestaan. De arbeid, die nuttig is, moet echter doel en belooning hebben. Wij zullen geenen nutteloozen arbeid van u vorderen, en geen arbeid onbeloond laten."

„De Negorij-diensten, die gij verrigten moet, zijn in het belang van u zelven en van uwe vrouwen en kinderen. De arbeid, die het Gouvernement van u zal vorderen, zal u reeds nu een dubbeld loon opleveren van hetgeen gij thans geniet, op dat dit u tot vrijwilligen arbeid aanmoedige. Waar eenmaal vrijwillige arbeid gevonden kan worden, zal geen gedwongen arbeid meer bestaan."

„De leveranciën, die het Gouvernement vooreerst nog van u zal vergen, zullen reeds, van dit oogenblik aan, voor u gemakkelijk en voordeeliger gemaakt

worden. Men zal niets om niet van u verlangen; alles zal aan u tegen billijke en redelijke prijzen betaald worden, opdat gij uw eigen voordeel daarin leert kennen, en ook daardoor de lust tot arbeid in u opgewekt worde."

„De *Hongie* (uitroeijing der fpecerijboomen), die zoo lang en zoo zwaar op u gedrukt heeft, zal flechts de herinnering van geledene rampen bij u overlaten; zij zal van dit oogenblik af aan niet meer beftaan en voor altijd vernietigd zijn. Gij zult voortaan uwe woningen, uwe vrouwen en kinderen, niet meer behoeven te verlaten, dan om dezelve en uwe naburen tegen uwe en hunne vijanden te befchermen. Het Gouvernement zal u daartoe zijne befcherming verleenen en de middelen tot zelfverdediging aan u gemakkelijk maken."

„Ook in de nieuwe wetten en voorfchriften, die wij u geven zullen, zult gij die blijken onzer bezorgdheid voor uwe welvaart ontdekken. Gij zult daarin uwe aloude inftellingen weder vinden. Gij zult daarin uwe regten en verpligtingen, en de regten en verpligtingen uwer Hoofden, naauwkeurig leeren kennen. Deze uwe wettig gekozen Hoofden zullen uwe achting en uwe liefde verdienen, door uwe billijke belangen voor te ftaan. Gij zelf zult overal goed en gemakkelijk regt vinden, en niemand u ongeftraft in uwe regten kunnen krenken."

„Ziet daar dan, volkeren van *Ambon* en van alle omliggende eilanden! hetgeen wij reeds tot uw welzijn gedaan hebben, en vertrouwt op hetgeen wij verder trachten zullen, voor uwe welvaart meer te bewerkftelligen. Aan onze goede bedoelingen kunt gij

niet twijfelen, daar hetgeen gij weldra zult ondervinden, u ten waarborg moet verſtrekken. Dan wederkeerig vestigen wij ook onze verwachting op uwe medewerking tot het goede, hetwelk wij zoo hartelijk gaarne wenſchen daar te ſtellen. Hetgeen wij van u verlangen, is rustige onderwerping aan de wettig over u geſtelde Hoofden, en gehoorzaamheid en eerbied voor hem, dien wij, onzentwege, over u geſteld hebben, zoowel als voor diegenen, die in onzen en in zijnen naam tot u zullen ſpreken en over u zullen regeren; uw eigen belang, uwe eigene rust en welvaart, en het geluk van uwe vrouwen en kinderen is daarmede op het naauwst verbonden; voor billijke en beſcheidene klagten over werkelijk en zelfs over vermeend onregt, zal ſteeds de weg voor u allen open ſtaan; opzettelijk valſche aanklagten zijn echter een gruwel en kunnen niet ongeſtraft blijven."

„Wij hebben in den genen, dien wij het opperbeſtuur over u hebben toebetrouwd en die met onzen wil en onze bedoelingen bekend is, eenen waarborg voor de zachtheid en langmoedigheid, met welke verongelijkten zullen worden aangehoord, en voor de regtvaardigheid, met welke ieder, die tot hem komt, zal worden behandeld; maar wij vertrouwen ook, dat in hem de man zal worden gevonden, die ongehoorzame, wederſpannige of lasterlijke ingezetenen met klem zal weten te bedwingen en te ſtraffen; wij willen, dat hij een medelijdend en zorgvuldig vader voor alle goeden en vooral voor lijdenden en onderdrukten, maar ook een ſtreng en onverbiddelijk gebieder voor alle kwaadwilligen zij."

„Beſchouwt dan de ambtenaren, die over u geſteld

zijn, als uwe befchermers en weldoeners; ontvangt de ambtenaren, die wij nader tot u zenden zullen, als vredeboden, die in onzen naam u toekomftige welvaart komen verkondigen. Zij zullen uwe fpecerijboomen niet omkappen, maar u leeren, hoe gij dezelve, voor uw eigen gemak en voordeel, moet planten en onderhouden; zij zullen uwe akkers en tuinen niet verwoesten, maar u onderwijzen om dezelve beter en winstgevender aan te leggen en te bebouwen; zij zullen uwe praauwen niet vernielen, maar u de wegen en havens aanwijzen om daarop met voordeel voor u zelven te varen en handel te drijven; zij zullen uwe woningen niet verbranden, omdat gij roovers gehuisvest hebt; zij zullen weten, dat vrees en noodzakelijkheid u daartoe dwongen, u de middelen aantoonen en in handen ftellen om uw have en goed, uwe vrouwen en kinderen, tegen dat gefpuis te verdedigen; zij zullen tusfchen ftrand- en bergvolkeren geen onderfcheid maken, maar allen gelijkelijk befchermen; zij zullen niemand in de uitoefening van zijne Godsdienst ftoren, maar u leeren deugdzame menfchen en goede onderdanen te zijn."

„Hoort gij dan allen, volkeren van *Ambon* en omliggende eilanden! de ftem des Konings, die door ons thans tot u fpreekt; verblijdt u zijne onderdanen te zijn, en maakt u waardig het geluk, hetwelk hij over u verfpreiden wil."

„Dan zal het u allen en uwe kinderen welgaan, en gij allen zult eenmaal, naast God, den Koning zegenen, die het eerst is bedacht geweest, om uwe rampen in blijdfchap te doen verkeeren."

„Wij gelasten, dat deze Publicatie in de *Nederduit-*

sche en *Maleitsche* talen zal worden afgekondigd en aangeplakt, alom waar zulks te geschieden gebruikelijk is (*)."

(*) Tot opheldering van dit gewigtige besluit dient, dat de bevolking in *Amboina*, niet alleen in betrekking tot de Godsdienst, als *Christenen* (van de Hervormde belijdenis) en *Mohammedanen*, maar ook ten aanzien hunner burgerlijke betrekking, als *stedelingen* of *burgers* en *Negory-volken*, verschillen. De eersten, afstammelingen der *Portugeezen*, oude bezitters des eilands, of van *Hollanders*, zijn volmaakt burgerlijk vrij. De *Negory*-volken of landlieden daarentegen, deels oorspronkelijk van de *Alfoereezen* of *Harafoeras*, die te voren het midden des eilands bewoonden, doch onder de *Nederlanders* van hunne bergen zijn afgedaald, zijn niet alleen tot de aankweeking der kruidnagelen verpligt, maar ook om zich maandelijks bij afwisseling naar de hoofdplaats te begeven, en aldaar voor de Regéring te arbeiden, tegen *drie* guldens of dertig pond rijst in de maand, na welken tijd zij door anderen worden vervangen. Zij dragen den naam van *kwart-volken*. Zij zijn meestal Christenen, en hun hoogste wensch is de verkrijging van het burgerregt in de Hoofdplaats, hetwelk hen van de diensten ontslaat, waardoor zij in zekere mate in het lot der voormalige bewoners van *Spaansch-Amerika* deelden. Elke *Negory* of Gemeente heeft haren *Raja*; doch wanneer zij klein is, voert deze slechts den titel van *Pathi* of *Orang Kaya*; voorts heeft zij haren leeraar of schoolmeester en eene kleine kerk. Er zijn slechts twee of drie *Mohammedaansche* Negorijen, zekerlijk van *Maleitsche* afkomst. De Heer VAN ANGELBEEK, uit wiens Dagboek wij deze berigten ontleenen, schrijft aan de Christenen minder goede hoedanigheden toe dan aan de *Mohammedanen*, waaromtrent nogtans de Heer OLIVIER juist het tegenovergestelde berigt. *Reizen*, II. D. bl. 61. „Het „is" volgens hem, „eene onwedersprekelijke waarheid, „dat de inwoners van de Christen-distrikten veel beschaaf„der, gehoorzamer en meer onderworpen zijn aan de wet„ten, dan de *Mohammedaansche* inboorlingen, die eenen on„uitroeibaren religiehaat tegen de Christenen koesteren, wel-

Andere verbeteringen op Amboina.

Ook andere weldaden bewees de Gouverneur-Generaal van *Amboina*. De beide schiereilanden van hetzelve, *Hitoe* en *Ley-Timor*, worden door eene smalle landengte van slechts tien minuten gaans vereenigd, wier doorgraving voor den handel met *Ceram* en andere bijgelegene eilanden hoogst wenschelijk was, doch tot daartoe voor den alleenhandel der *Nederlanders* niet alleen nutteloos, maar zelfs gevaarlijk geacht werd. Dit werk, 't welk de Gouverneur PADBRUGGE, die van 1783 tot 1787 regeerde, reeds had doen ondernemen doch dat sedert gestaakt was, als nu met kracht te hervatten werd door den Gouverneur-Generaal bij het veranderde stelsel raadzaam geoordeeld. Dagelijks zouden er 200 man aan arbeiden, waartoe gedeeltelijk de *Javaansche* soldaten zouden gebruikt worden. Voor den beroemden natuurkundige RUMPHIUS op *Amboina*, wiens graf langen tijd vergeten was, werd, na deszelfs wederontdekking, een gedenkstuk opgerigt. Ook het aanleggen van eene waterplaats bij de stad *Amboina* werd door den Gouverneur-Generaal vastgesteld; men moest te voren steeds water van de overkant der baai halen. Omtrent den toestand der Godsdienst deed de Heer VAN DER CAPELLEN ook onderzoek. Er waren bij de Hervorm-

„ken zij slechts zoo lang verborgen houden, als onze over„magt hen daartoe dwingt." Ook de Heer VAN ANGELBEEK zegt ergens, „dat de *Negory-volken*," die volgens hem meest alle Christenen zijn, „niet stelen, en dat men hun gerustelijk „alles kan toevertrouwen." Het beloofde in de Proclamatie van den Gouverneur-Generaal kwam, volgens dienzelfden schrijver, indedaad in werking; de gedwongen dienst te *Amboina* bleef wel in stand, maar de menschen werden zeer goed betaald en gevoed, zelfs beter dan onder het *Britsche* bestuur.

de Gemeente in de ſtad *Amboina* of *Ambon* twee leeraars, ROORDA VAN EYSINGA en KAM. Eerstgemelde is door zijne reizen ook in *Nederland* bekend, laatstgenoemde was een ijverig uitbreider van het Christendom, en had zelfs eene drukkerij met twee perſen opgerigt, waarop hij onderwijsboekjes in de landtaal, door hem zelv' opgeſteld, met *Hollandsche* letters drukte, om die onder de inboorlingen te verſpreiden. Het ſchijnt echter, dat hij wat te veel ijverde voor de vermeerdering van het getal der belijders, zonder genoegzaam derzelver inwendig gehalte te wegen. Dit althans zou men opmaken uit een antwoord, hetwelk de Gouverneur-Generaal hem zou gegeven hebben, toen hij de vermeerdering der uitwendige kerk van *Amboina* vermeldde, „of het namelijk niet goed „zou wezen, van die belijders eerst *menschen* te ma„ken?" Dit gezegde, wordt daarbij gevoegd, zou op het geheele onderwijs van den braven en waarlijk verdienſtelijken KAM eene weldadige uitwerking hebben gehad. Er was op het eiland eene groote behoefte aan bijbels, naar welke de aanzienlijke inlanders eene ongemeene begeerte deden blijken, zonder het goddelijke boek in zijn geheel te kunnen bezitten. De Heer KAM, die ook buiten het eiland, te *Monado* op *Celebes*, de gemeenten bezocht en vermeerderde, kon aldaar aan allen, die het begeerden, ſlechts een gedeelte, b. v. een Evangelie of eenen Zendbrief ter hand ſtellen, en ontving voor die weinige bladzijden ſomtijds bamboezen met ſtofgoud vervuld, gouden knoopen enz., die hij tot verbetering van het kerkgebouw en onderſteuning der armen beſteedde (*). De Gouverneur-Gene-

(*) OLIVIER, II. D. bl 37–39. Er zijn te *Amboina* twee kerken, eene *Hollandsche* en eene *Maleitsche*.

raal rigtte dus even voor zijn vertrek een Bijbelgenootſchap op, ten einde deze ſchaarsheid te doen ophouden, en niemand zal ontkennen, dat dit *hier* althans eene hoogstweldadige inrigting was. Niet alleen *Hitoe*, waar zich de hoofdſtad van *Amboina* bevindt, maar ook *Ley-Timor* en het naburige eiland *Haroeka* werden door den Gouverneur-Generaal bezocht, die overal nuttige plaatſelijke inrigtingen maakte, en van het kruidnageleiland naar dat der muskaatnoten, *Banda*, overſtak.

Aankomst te Banda.

Den 22ſten April verſcheen de Opperlandvoogd op de hoogte van de *Banda*-eilanden, en op het oogenblik zijner aankomst barstte de geweldige vuurberg (*Goenong-Api*), die anders ſlechts eenigen rook van zich geeft, in vlammen uit; eerst zag men uit zijnen *krater* den rook als kromme vederen uitgaan, die ſpoedig door onderaardſchen donder, dikke rookwolken, vuurvlammen en eenen aschregen gevolgd werd (*). De Ouden zouden dit verſchijnſel zekerlijk als een merkwaardig gunſtig of ongunſtig voorteeken hebben beſchouwd. Voor de arme inwoners dezer gewesten althans was het ditmaal niet dan heilſpellend. Reeds ſedert lang door den lagen prijs hunner noten en foelie, geheel onevenredig met hunne behoeften, in den diepſten nood verkeerende, daar alle hunne levensmiddelen, gelijk wij reeds vroeger zagen, uit *Java* of elders moesten aangebragt worden, hadden zij zich in ſchulden geſtoken, die hun de vorige Gouverneur BOEKHOLTZ had kwijtgeſcholden; doch hiermede was de grond van het kwaad niet weggenomen. Weldadige

(*) OLIVIER, II. D. bl. 86. 87. Ook de Heer VAN ANGELBEEK vermeldt, als ooggetuige, dit verhevene ſchouwſpel.

verordeningen van den Gouverneur-Generaal bij deszelfs verblijf op *Banda* zorgden voor eene betere betaling dezer ongelukkigen, en maakten hem bij dezelve zoo bemind, dat zij reeds aan hunne zuigelingen zijnen naam, als dien van hunnen beſchermengel, leerden uitſpreken (*). Het huis van den Reſident op het hoofdeiland *Banda Neira* was door de zware aardbeving van 1816 bijna geheel ingeſtort; er werd thans een nieuw gebouwd, doch de Reſident vertoefde nooit des nachts op dit zeer ongezonde eiland, maar begaf zich altijd des avonds naar het tegenoverliggende *Lontor*. De ongezondheid wordt eensdeels aan de dampen van den naburigen *Goenong-Api*, anderdeels aan de hoogstongerijmde gewoonte, om de lijken in de huizen te begraven, toegeſchreven. Over 't algemeen was het met deze eilanden treurig geſteld. De Perkeniers, afſtammelingen van *Europeanen*, bewerken de 500,000 notenboomen des eilands, die in goede jaren wel 400,000 pond noten en 100,000 pond foelie geven, niet zelve, maar laten zulks door ſlaven verrigten, wier aantal destijds niet meer dan 1670 bedroeg, daar de ſlavenhandel (hier werden die ongelukkigen meestal uit *Celebes* en de omliggende eilanden gehaald) verboden was. Men trachtte dit voor de teelt der muskaatnoten onttoereikende getal door veroordeelde bannelingen uit *Java* te vergoeden, doch dezen waren meestal ongehuwd, en het getal der vrouwen is op *Banda* niet overvloedig; zoodat,

(*) OLIVIER, t. a. pl., bl. 95. Het is dezelfde BOECKHOLTZ, wien D. VAN HOGENDORP ZOO zwaar beſchuldigt (zie III. D. 1. St. bl. 370.), die hier door OLIVIER als de vader zijner onderhoorigen wordt voorgeſteld. Maar omtrent alle oordeelvellingen der *Ultra-Liberalen* zij men behoedzaam!

daar bij de ongezondheid der eilanden de ſterfte de geboorte overtreft, er eerlang waarſchijnlijk handen voor de aankweeking dier kostbare ſpecerijen zullen te kort ſchieten. Reeds nu ſchatte de Heer VAN ANGELBEEK de bevolking, behalve de krijgslieden, ſlechts op 3000 of 4000 zielen.

De Gouverneur-Generaal op Honimoa en Ternate.

De Gouverneur-Generaal keerde nu naar *Honimoa* terug. Hier, gelijk op *Banda*, ſprak hij verſcheidene Regenten, zoo van die eilanden zelve, als van het tegenoverliggende groote eiland *Ceram* (alwaar de *Nederlanders* nog ruim 12,000 onderdanen hebben), die hem hunne hulde kwamen betoonen en uit zijnen mond de welwillende oogmerken der *Nederlandsche* Regéring vernamen, terwijl men hen, op hun verzoek om vermeerdering van den prijs der nagelen, naar de verordeningen verwees, die eerstdaags op dit punt ſtonden uit te komen. Aan de Christen- zoowel als *Mohammedaansche* Regenten werden kleedingsſtoffen, en aan de eerſten ook een Bijbel ten geſchenke gegeven. Van *Honimoa* werd koers gezet naar *Ternate*, alwaar de Sultan in volle ſtaatſie en met een groot gevolg den Gouverneur-Generaal verwelkomde.

De Sultan van *Tidor*, die mede verſcheen, was niet, gelijk die van *Ternate*, in de montéring van Overſte gekleed, maar beſpottelijk uitgedoscht in de ſtijve hofkleeding van voor eene halve Eeuw; beide droegen nogtans tulbanden, het kenſchetſende hoofddekſel der *Mohammedanen*. Sedert 1817 was men op deze eilanden, die de ware *Molukken* en het eigenlijke vaderland der ſpecerijen zijn, opgehouden den groei te beletten, dien de milde Natuur hun zoo rijkelijk had geſchonken, en die telkens geweldadige uitroeijing eischte. Men ſtelde den Sultan van *Ternate*

voor, om weder eene *Nederlandsche* post op de Oostkust van het groote eiland *Dsjilolo* te vestigen, ten einde dat eiland tegen de zeer verwoestende invallen der *Nieuw-Guineërs* te beveiligen, en deszelfs bewoners, bij welke de kruidnagelen en muskaatnoten eigenlijk te huis behoorden, in de gelegenheid te ſtellen, die aan te kweeken en te verkoopen. Hierop werd echter geen beſlisſend antwoord gegeven.

Sultan Badr Eddin van Palembang verzoekt om genade.

Alle de naar *Amboina*, *Banda* en *Ternate* gebannen Vorsten, zoowel van *Solo* of *Soerakarta* als van *Bantam* en *Palembang*, beijverden zich, den Gouverneur-Generaal hunne opwachting te maken, en om terugkeering in hun vaderland, of althans verzachting van ballingſchap te verzoeken. Aan de meesten hunner werd zulks toegeſtaan; aan anderen niet. De afgezette Sultan van *Palembang* had gehoor bij den Gouverneur-Generaal, en ſtelde hem zijne zes jonge en zes reeds volwasſene zonen, waarvan deoudſte zijn Mederegent was geweest, voor. Alle deze Prinſen waren, volgens een' ooggetuige, uitnemend ſchoon. Zijne bede, om zijne dagen te *Batavia* te mogen doorbrengen, werd hem geweigerd, ſchoon hij — de weleer zoo magtige, zoo trotſche BADR EDDIN (*) — den Gouverneur-Generaal te voet viel. Het zal dezen menschlievenden Landvoogd zwaar gevallen zijn, zulk een verzoek te weigeren; maar men mogt de veiligheid der *Nederlandsche* bezittingen niet aan eene opwelling van goedhartigheid wagen. Nogtans werd hem dadelijk meer vrijheid gegeven, en de Gouverneur-

(*) De naam BADR-EDDIN of BEDR-EDDIN beteekent: *de volle Maan* (*de schoonheid*) *der Godsdienst.*

Generaal beloofde, bij zijn vertrek naar *Europa* den gewezen' Sultan de verzochte verplaatsing te zullen vergunnen.

Komst te Tidor. Verdrag met dien Sultan en dien van Ternate.

Van *Ternate* vertrok de Gouverneur-Generaal, na een uitstapje op *Dsjilolo*, naar *Tidor*. Hier ontving hij de hulde van drie Vorsten der *Papoes*-eilanden, *Masaul*, *Waygeeuw* en *Waygamma*, welke met hunne huisgezinnen de eenige *Mohammedanen* zijn in deze drie eilanden, die anders op de kusten door *Papoes* en binnenslands door *Harafoeras* of *Alfoereezen* bewoond zijn. Doch die Vorsten verklaarden zich met zekeren afkeer tegen het denkbeeld, als of zij van deze Barbaren afstamden, hoewel zij, naar de gissing van den Heer VAN ANGELBEEK, van vaderszijde van uit *Hindostan* gevlugte *Mohammedanen*, van moeders kant van *Alfoereezen* afkomstig zijn. Hoezeer *Mohammedanen*, toonen de belagchelijke sprookjes nopens hunnen oorsprong, dat zij die wet en de daarin voorkomende schepping van den mensch door den eenigen God niet moeten begrijpen (*). *Ternate* en *Tidor* waren oorspronkelijk, volgens de overlevering der tegenwoordige bewoners, door de *Alfoereezen* bewoond, maar deze door den *Maleitschen* volksstam verdrongen, die daarop, zich in *Ternate* en *Tidor* hebbende nedergezet, ook *Dsjilolo* veroverde (†).

Den 21sten Mei werd de verpligting voor de beide Sultans, om de muskaatnoten en kruidnagelen op

(*) Zij beweren namelijk, volgens den Heer VAN ANGELBEEK, dat een *hoogere geest* een ei gelegd heeft, waaruit hun stamvader ontsproten zou zijn, die zich zelv' eene gezellin had verwekt, en de *Papoes* ten onder bragt. Dit is blijkbaar een *Heidensch* overblijfsel, op het *Islamismus* overgeplant.

(†) Uit het dagboek van VAN ANGELBEEK.

hun grondgebied uit te roeijen, *opgeheven*, en den 27sten Mei plegtig een verdrag met hen gesloten, waarbij zij, de oppermagt der *Nederlandsche* Regéring erkennende, de vrije beschikking over hunne troonen behielden, doch beloofden, de *Nederlanders* altijd in oorlog ter zee en te land met volk en vaartuigen ter dienst te staan, *geene gemeenschap met vreemde volken te houden, noch verbindtenissen met dezelve aan te gaan*, buiten toestemming der *Nederlandsche* Regéring; de twisten onderling of met hunne naburen door deze te laten beslechten, en geene wetten te geven, die den binnenlandschen handel konden benadeelen; zij erkenden het regt der Regéring, om in hun land ambtenaren (ook inlandsche) aan te stellen, sterkten te bouwen, en uitsluitend gezag over alle vreemdelingen te voeren. Zij mogten geene willekeurige straffen opleggen, maar moesten de schuldigen aan den bevoegden regter overgeven om naar den *Koran* of andere wetten des *Islams* te worden gevonnisd, echter zonder verbeurdverklaring of verminkende straffen. De nu vrijelijk aan te kweeken specerijen moesten uitsluitend aan de *Nederlandsche* Regéring worden geleverd (welke daartoe op *Ternate* eenen ambtenaar zou aanstellen), de nagelen tegen tien, de foelie tegen twaalf, en de noten tegen acht stuivers het pond, ten behoeve der eigenaars; doch de Sultans zouden als premie van aanmoediging 10 ten honderd bekomen. Ook zouden zij werklieden en bouwstoffen, tegen behoorlijke betaling, aan de Regéring leveren. De rijksfieraden zouden als waarborg, dat dezelve nimmer vervreemd zouden worden, aan den Resident worden ter hand gesteld. Voor dit alles zouden de

jaarlijksche onderstandgelden, door de Regéring vroeger aan de Sultans, als vergoeding voor de uitroeijing der specerijen toegekend, blijven bestaan. Blijkbaar behielden zij beiden nog slechts eene schaduw van gezag met een' ijdelen titel, en stonden niet verre boven de Regenten op *Java* (*). Nogtans moet men tevens erkennen, dat van sommige punten van dit verdrag niet enkel *Nederland*, maar ook de menschheid voordeel trok. En in welke bepalingen denkt men, dat de Sultan van *Ternate* zwarigheid maakte? in zijne vernedering tot nietsbeduidend werktuig der *Hollanders?* in de bewaring zelfs zijner rijkssieraden door dezen? o neen! slechts in die artikelen, welke door de vrijstelling van den landbouw de welvaart zijner onderdanen konden bevorderen, *die alsdan te weelderig worden en zich ligt tegen den Sultan en zelfs tegen de Regéring zouden verzetten.* Is het niet pligt der menschelijkheid, aan zulke wezens de vrije beschikking over hunne onderdanen, wier welzijn zij als strijdig met het hunne beschouwen, te ontnemen?

Komst te Kema en Menado op Celebes.

Voor het vertrek van den Heer VAN DER CAPELLEN rigtte hij op *Ternate* eenen Hoogen Raad van Justitie op. Het vertrek naar *Celebes* had plaats op

(*) Ook werd het verdrag wel door de *Sultans* op den *Koran*, doch geenzins van de *Nederlandsche* zijde bezworen, en was dus slechts eene vernieuwing der verpligting van eenen Vasal. Omtrent gelijktijdig werd ook een nieuwe Sultan op *Batjan*, die echter enkel den titel van *Panghoeloe* of *Opperhoofd* wilde aannemen, door den Resident NEYS in het fort *Barneveldt* aangesteld en beëedigd. De kroon was van bordpapier! Zie OLIVIER's *Reizen*, II. D. bl. 167-174.

den 7den Junij. Eerst kwam men aan het *Etablissement Kema* of *Kemma* op de uiterfte Noordoostpunt des eilands, onder den hoogen berg *Klabat*, alwaar het touwwerk van boomfchors, *ganwata* genaamd, wordt vervaardigd (*), en door de *Alfoereezen*, bewoners dezer oorden, geleverd; de betaling gefchiedt in lijnwaten. De afftand tusfchen *Kema* en *Menado*, waarheen zich de Gouverneur-Generaal ook begaf, is zeven uren. Dit land is zeer vruchtbaar en ongemeen goed bebouwd. Het brengt niet alleen genoegzaam bergrijst voort, maar de koffijteelt is er in 1822 opzettelijk van Regéringswege door de *Javanen* overgebragt, en fchijnt wel te gelukken; er waren toen reeds 5000 of 6000 boomen. Op *Menado* beftaat federt 1703 het *Nederlandsche* fort *Amsterdam*. Nog werd het naburige *Lotor* bezocht, waarop de reis over zee naar *Macassar* ging. De toeftand van *Celebes* vereischte bijzondere opmerkzaamheid; wij zullen denzelven van wat hooger moeten ophalen.

De Koningen van Boni op Celebes.

Reeds vroeger (†) hebben wij gezien, dat de vernedering van *Macassar* door de *Nederlandsche* O. I. Maatfchappij ten gevolge had, dat onze toenmalige Bondgenoot, de *Raja* van *Boni*, door SPEELMAN zoo begunftigd werd, dat hij naderhand dezelfde rol, als het nu vernederde *Macassar*, begon te fpelen. In den oorlog van 1778, waarin de *Nederlanders Macassar* met ftorm innamen (§), geraakten de rijksfieraden, zonder welke, naar de vooroordeelen dier volken, nie-

(*) Het is van den *Areeng-* of *Sagoweerboom*.
(†) II. D. bl. 192. 193. 312. III. D. 1. St. bl. 242.
(§) *Ald.* bl. 218.

mand Koning zijn kan, in handen van eenen Prins van *Macassar*, die dezelve den Gouverneur RIJKE aanbood. Maar deze weigerde die, het is onbekend waarom, waarop zij in handen kwamen van den voorlaatsten Koning van *Boni*. Dit gaf hem eenige aanspraak op dien troon, en hoop op de verwezenlijking van het reeds voor lang gekoesterde plan des *Raja's* van *Boni*, om tevens Heer van *Macassar* te worden, en dus het zuiden van *Celebes* onder ééne heerschappij te vereenigen.

Betrekkingen tot Boni gedurende deze Eeuw.

Hoezeer dit ontwerp niet gelukte, rees echter het gezag van *Boni*, door overgroote inschikkelijkheid der Maatschappij, die reeds de zwakheid des ouderdoms toonde, al meer en meer, en werd eindelijk dreigend voor haar gezag en voor de onafhankelijkheid der andere Vorsten. Het gezag der *Nederlanders* werd zoodanig miskend, dat in de straten zelve van *Macassar* door den Gouverneur BETH tegen de inlanders moest worden gestreden, en dat *Nederlandsche* krijgslieden *buiten* de stad genoegzaam ongestraft in 1805 vermoord werden. De post van *Macassar* vereischte spoedig eene ton gouds jaarlijks toelage, en men had de *Boniërs* door ruime geschenken verwend, zoodat zij, thans de magtigsten geworden, die als *hulde* verwachtten. De wettige inkomsten van vertiening en verpachting, die de *Nederlandsche* Regéring op *Celebes* genoot, en die haar in het zoo bezwarende onderhoud van dit eiland eenigzins te gemoet kwamen, liepen bijna te niet. Dus was het *Europische* gezag op *Celebes* reeds meer of min veracht, toen de *Britten* in 1811 dat eiland bemagtigden. Hunne meerdere magt duldde minder inschikkelijkheid, en dus werd onder anderen

de ſlavenhandel, die er bij den heerſchenden menſchenroof aan velen een beſtaan gaf, verboden. Doch de Koning van *Boni*, prat op zijn verkregen aanzien, durfde zelfs de *Engelschen* trotſéren; de Generaal-Majoor NIGHTINGALE verdreef hem daarop niet alleen uit zijne hoofdſtad naar het gebergte, maar bemagtigde ook de rijksſieraden van *Macassar*, die aan *Boni* nog altijd aanſpraak gaven op dat Rijk. Dan ook de zoo magtige Heeren van *Indostan* ondervonden, dat zij niet altijd beſtand waren tegen den hardnekkigen tegenweer der *Boeginezen*. Driemaal werden zij op *Soepa*, een afzonderlijk Rijkje aan de Westkust des eilands, geſlagen; de dood van den bevelhebber PHILIPS bemoedigde de misnoegden; zij maakten zelfs met oude vijanden van *Boni* een groot verbond tegen de *Britsche* Regéring, die hare werkzaamheden daarom ſtaakte, dewijl zij wist, dat *Celebes* moest worden teruggegeven, en dus daaromtrent geene noodelooze kosten doen wilde. Bij de teruggave in December 1816, aan den Commisſaris en Raad van *Indië* CHASSÉ, was de *toon* van den *Raja* van *Boni* onderworpen en vredelievend, doch hij kwam niet, volgens de beſtendige gewoonte, naar *Macassar* op, en weigerde de teruggave van het door hem veroverde, hetwelk een groot gedeelte onzer erkende bezittingen uitmaakte. Nog altijd zocht echter de Regering met zachtheid te winnen, hetgeen zoo moeijelijk door geweld te verkrijgen was. Inmiddels was de Koning van *Boni* geſtorven, en (tegen de gewoonte van andere Oosterlingen, doch volgens een beſtendig gebruik op *Celebes*) door zijne naaste vrouwelijke bloedverwante, zijne zuster, opgevolgd. De onderhandelingen beloofden den besten uitſlag; eene

menigte inlandſche Vorſten van *Celebes* lieten zich op *Macassar* vinden, om de zoo bij uitſtek zeldzame gebeurtenis, de komst van eenen Gouverneur-Generaal van *Neêrlands Indië* aldaar, door hunne hulde te vieren (*).

Komst van den Gouverneur-Generaal te Macasſar. Onderhandelingen.

Deze vertrok op den 16den Junij van *Menado* naar het zuidwesten van *Celebes*. De Gouverneur der *Molukken*, MARKUS, verliet hem aldaar met de ſchooners *Daphné* en *Pollux*, om zich naar een ander goudrijk distrikt (*Gorontalo* of *Goenong Tello*) der Zuidkust van het noordelijkſte ſchiereiland van *Celebes* te begeven, alwaar zich eene kleine *Nederlandsche* vestiging onder eenen Asſiſtent-Reſident bevindt. De Reſident NEYS vertrok met de korvet *de Zwaluw* weder naar *Ternate*. De reis van den Gouverneur-Generaal werd zeer belemmerd door tegenwind (de zuidoost-*mousson*), en ging oostwaarts langs *Ternate*, *Tidor* en *Dsjilolo* tot *Boero*, en van daar Z. W. en Westwaarts naar *Macassar*. Deze togt, gedeeltelijk vlak in den wind, werd nogtans in zeventien dagen, en dus met veel ſpoed, volbragt. Den 4den Julij was de Gouverneur-Generaal te *Macassar*. Hier werd hij niet ſlechts door de *Nederlandsche* gezagvoerders (den Gouverneur VAN SCHELLE, den Commisſaris TOBIAS, die van *Borneo* herwaarts verplaatst was, den Heer VAN TEUTEM, Voorzitter der Regtbank, en den Secretaris MAIJOR), maar ook door de meeste inlandſche Grooten en Vorſten ontvangen. Eerst geſchiedde de hulde bij vertegenwoordigers; doch de Koning van *Macassar* (*Goa*) en die van *Sidenring*, een man

(*) *Nederl. Hermes*, Oct. 1827, bl. 18-27. Junij 1828, bl. 8-10. 15. 16.

van 80 jaren, verſchenen benevens verſcheidene andere in perſoon; niet echter de Koningin van *Boni*, maar haar broeder, die haar vertegenwoordigde, met een' grooten ſtoet van Edelen en de zeven *kiesheeren* des Rijks (*). Thans kwam in deze Vergadering, de aanzienlijkſte in *Celebes* ſedert Eeuwen, de vernieuwing van het oude, door SPEELMAN in 1669 geſlotene zoogenaamde *Bongay's Contract* ter bane. Even als in de *Molukken* wilde men het drukkende van den alleenhandel zoo veel mogelijk wegnemen, en de beginſelen der Eeuw op deze volken toepasſen. Ook werd de afkoop van manſlag voor geld of geldswaarde, die op *Celebes* nog altijd, evenzeer als in onze vroegere Middeleeuwen, plaats had, voor goed afgeſchaft; iets, hetwelk minder tegenſtand vond, dan men zou verwacht hebben. Hierin ſtemde *Boni* ook, doch wilde zich de Oppermagt of het Opperleengezag over de andere Staten aanmatigen, zoodat geen der Vorſten anders, dan met een' Rijksgroote van *Boni* verzeld, met de *Nederlandsche* Regéring zou hebben mogen handelen, hetwelk dezen niet dulden konden, maar hunne gelijkheid met *Boni* voor den Gouverneur-Generaal beweerden. Deze verklaarde dus in perſoon, dat men *Boni* wel voor den eerſten in rang der Bondgenooten (†), doch niet als het Hoofd derzelve kon erkennen. De Prins en zijne Grooten verzochten vijftien dagen uitſtel, om met de Koningin daarover te raadplegen; de Gouverneur-Gene-

(*) Uit het dagverhaal van den Heer VAN ANGELBEEK.

(†) Den *primus inter pares*, gelijk de *Romeinen* zich uitdrukten.

raal ſtemde dit toe, doch de beloofde terugkomst had geene plaats; men drong integendeel ſchriftelijk op de erkentenis der oppermagt van *Boni* aan. Hierin nu kon de *Nederlandsche* Landvoogd niet treden; hij bekrachtigde dus het met de andere Vorſten geſlotene verdrag.

Verdrag met de Vorſten van Celebes. Verbeteringen in wetgeving, landbouw en handelsſtelſel.

De voornaamſte punten waren: de wijziging van het contract van *Bongay*, eene overeenkomst tot alleenhandel der *Nederlanders*, en derzelver beſcherming tot inſtandhouding van het Bondgenootſchap der *Celebische* Vorſten, de volſtrekt noodige verbeteringen in de barbaarſche wetgeving en regtspleging en daaruit voortvloeijende regéringloosheid des lands; de verbetering in het heffen der landelijke inkomſten en de aanmoediging van den handel. Bij het nieuwe verdrag werd de handel geheel vrijgeſteld, de landbouw door gunſtige bepalingen en vaste grensſcheiding opgebeurd, en de regtsoefening naar 's lands eigene wetten geregeld, alléén met uitzondering der afſchaffing van het bloedgeld en de wreede ſtrafoefeningen door verminking der leden. *Boni* en *Macassar* werden daarbij als *oudste bondgenooten* erkend.

Behalve deze met de eischen van *Boni* ſtrijdige bepaling waren er andere belangrijke punten van verſchil met dat Rijk. Volgens de wetten van *Celebes*, die zulk eene treffende overeenkomst hebben met die van *Europa* in de vroegere Middeleeuwen, hechtte de wet zich niet zoo zeer aan het *land der inwoning* als *aan de geboorte*, zoodat, gelijk een oude *Fries* en *Longobard* in *Frankrijk*, gelijk een *Frank* in *Friesland*, volgens de regten van zijnen ſtam moest gevonnisd worden, ook b. v. de vele *Boniërs* of *Boe-*

gineezen, in de *Nederlandsche* Provinciën wonende, beweerden, slechts voor de regtbank van *Boni*, niet voor die der *Hollanders*, te behooren. Hetgeen van de regtspleging gold, werd eerlang ook op de belastingen en opbrengsten toegepast. De Regéring trok weinige voordeelen van deze distrikten, om dat allen beweerden, uit hoofde der afstamming aan *Boni* onderworpen te zijn. Daar nu hier het vroeger vermelde misbruik bijkwam der vele giften van land aan *Boni*, om hetzelve te vriend te houden, besloot men dit alles door ééne bepaling te vereffenen, dat namelijk *Boni* een groot gedeelte der bij wege van *leen* gegevene landen nu als *geschenk*, zonder eenige verpligting, zou bezitten, doch daarentegen ieder ingezeten van eenig grondgebied ook alléén aan den Heer van hetzelve zou onderworpen en van denzelven afhankelijk zijn. In deze, dus *geheel* aan het *Nederlandsche* Bestuur onderworpene landen, werden in de wetgeving groote verbeteringen ingevoerd en landraden aangesteld, iets, waardoor ook de willekeur onzer eigene ambtenaren, die somtijds niet minder zwaar drukte dan die der inlanders, werd belet. Omtrent de geldmiddelen gaf men aan het geregelde stelsel van verpachtingen, niet meer in naam, zoo als tot hiertoe, maar inderdaad, de voorkeur. Voorts werden de schreeuwende misbruiken in het heffen der tienden verholpen, door te dien aanzien de bepalingen der belasting op *Java* in werking te brengen. De uitroeijing der specerijboomen werd ook hier voor altijd afgeschaft. De vrijstelling van den handel, althans der kustvaart van *Celebes* en de omliggende eilanden, waartoe *geene* in- en uitgaande regten werden vereischt, moest dienen, om den zeer kwijnenden handel

tusſchen *Celebes* en *Java* te herſtellen, en zelfs merkelijk te verlevendigen (*). Tot dit einde trachtte men betrekkingen met de ondernemende handelaren van *Wadjo* te openen, die te voren met *Nederland* in geene betrekking ſtonden. Men poogde, door voordeelen aan de *Chinezen* te verzekeren, hen van de markt van *Sincapoer* af, en naar *Macassar* te lokken. Door dit ſtelſel van vrije vaart aan te nemen, deed men eigenlijk niets meer dan de kluisters te verbreken, die indedaad reeds voorlang niet meer baatten, daar men de ſtoute *Boegineezen*, de bevaarders van den ganſchen Oostelijken *Archipel*, toch niet meer ten behoeve van den alleenhandel aan banden kon leggen, of van het ſluiken, zelfs in ſpecerijen, terughouden. Voor alle deze voordeelen moest de inlander matige regten en een' jaarlijkſchen vrijpas betalen. Op ſommige punten des eilands

---

(*) Dat juist de invoer van nieuwere *Europische* ſtoffen en kleederdragt op *Java* voor den handel van *Celebes* nadeelig moest werken, blijkt uit het volgende merkwaardige, geheel door ons overgenomen artikel uit den *Hermes* van 1828 Junij, bl. 33. *Noot.*

„Het is nog niet lang, *sints bijna alle fatsoenlijke vrouwen op Java de Europische kleederdragt hebben aangenomen.* Vóór dien tijd waren de *Macassaarsche* kleedjes en zoogenaamde *patjères* (japon en rok uit éene ſtof) zeer gezocht en duur; de laatſten bragten ſoms *f* 3000 op; de *Macassaarsche* kouſen waren te voren, toen het dragen van lange broeken nog eene doodzonde was, mede zeer getrokken; zij zijn onbetwistbaar zeer deugdzaam; de gemiddelde prijs was acht guldens het paar. *Patjères* en kouſen werden bij uitſluiting geſabriceerd door de ſlavinnen van de *Macassaarsche* dames; het lot dezer ſlavinnen was zekerlijk niet allergunſtigst; ſlaan, ja zelfs *pijnigen* was ſomtijds de *noodzakelijke* pligt der zachtaardige meesteresſen!"

werden posten aangelegd, om den geregelden handel te beschermen, den ongeregelden te beletten (*).

De opstand op Tanette onderdrukt.

. Alle deze bepalingen in werking gebragt zijnde, zouden hoogstwaarschijnlijk de rust en welvaart van *Celebes* voor langen tijd hebben gevestigd. Doch de heerschzucht van *Boni* en de hebzucht van den kleinen Vorst van *Tanette*, die de van *Nederland* ingenomene streken niet ruimen wilde, en blijkbaar door *Boni* ondersteund werd, deden eenen nieuwen oorlog ontstaan. Den 14den Julij vertrokken de vaartuigen *Sirene*, *Nautilus*, *Jacoba Elisabeth*, *Dourgà*, alle brikken, de korvet *Courier*, en eenige booten en inlandsche vaartuigen, onder den Lt. Kolonel DE STUERS, derwaarts, en na eene korte schermutseling werd de *Raja* op de vlugt gedreven, waarop zijne zuster tot Koningin aangesteld, dadelijk door de onzen erkend, en *Tanette* verlaten werd (†). Doch de *Raja* was in de binnenlanden, waar hij het vuur tegen de *Nederlanders* aanstookte. Bij de terugkomst werden de opgestane plaatsen langs de kust tot onderwerping gebragt of gestraft. In tien dagen was de onderneming gelukkig ten einde gebragt.

Rampspoedig, bij herhaling mislukte togten naar Soepa. Aug. 1824.

Daarop beraamde men eenen togt tegen den opgestanen *Raja* van *Soepa*, wien insgelijks hoogstwaarschijnlijk aansporingen uit *Boni* tot dien stap hadden bewogen. *Soepa* ligt op de Westzijde des eilands (§). Men telde dezen vijand veel te ligt, en

(*) Zie de geheele bekendmaking des Gouverneur-Generaals in het *Staatsblad van Neêrlandsch Indië.*

(†) *Hermes*, 1827 Oct. bl. 28. Junij 1828; bl. 21–45. HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 346–350.

(§) Het is zonderling, dat *Soepa*, hetwelk door de gebeurtenissen van 1824 eene zoo ongelukkige vermaardheid

had tot den aanval ſlechts 200 man, onder den Overſte Luitenant REDER, en dezelfde vaartuigen als bij den togt naar *Tanette*, beſtemd. Eene eerſte poging mislukte; de zeer talrijke vijanden dreven de *Hollanders* van de verſterkte hoofdplaats *Soepa* terug. Daarop werd het zware geſchut en de bomketels ontſcheept, doch met even weinig vrucht gebruikt, daar de *Boegineezen* met wanhopige dapperheid ſtreden, terwijl de inlandſche hulptroepen der *Nederlanders* onder den *Raja* van *Sidenreeng* zich ſchuil hielden. Twee posten, elk met 60 man bezet, werden door den vijand overrompeld en alle manſchappen zonder verſchooning afgemaakt. Dit verſpreidde moedeloosheid onder de troepen. De bevelhebber wist de krijgstucht niet te handhaven. Men wilde echter de zaak nog niet opgeven, maar beſloot tot eenen algemeenen aanval te land, die den 14den Augustus, met alles wat de wapenen op de vaartuigen kon voeren, te zamen nog geen 300 man, werd ondernomen. Regts voerde de Kapitein Luitenant BUYS, links de Luitenant KOLFF bevel, en het opperbevel voerde de Luitenant-Kolonel REDER. De vijand hield zich ſtil, en liet de troepen tot onder de borstwering naderen; toen werd het geſchut losgebrand, en de *ruiterij der Celebers* (een vreemd verſchijnſel) viel den *Nederlanderen* in de flank, en bragt hen in wanorde. Weldra werd de vlugt algemeen, en het verlies was groot. Men herſtelde zich dadelijk, en dreef de *Boegineezen* terug naar hunne batterijen, doch dit was ook

---

bekomen heeft, noch op de jongſte kaart van STIELER van den *Oosterschen Archipel*, noch in den *Atlas* van den Heer VAN DEN BOSCH, noch in BRUININGS, noch zelfs in VAN WIJK's uitmuntend *Aardrijksk. Woordenboek* gevonden wordt.

het eenige voordeel, dat men behaalde. Bijkans een *derde* der manſchap was met twee Officieren, VAN PALT en BANHOFF, geſneuveld. De hulptroepen hadden ook nu weder geen ſchot gedaan.

Dan de diep gevallene moed der troepen werd zeer verlevendigd door de komst van den braven Overſte DE STUERS, wiens dapperheid en krijgsbeleid de ſoldaten een' beteren uitſlag deed hopen, en die ook eenen *Raja* met eene aanzienlijke inlandſche krijgsmagt medebragt. Doch ook deze vermogt den vijand, door zijnen voorſpoed tot de hoogſte dweeperij opgewonden, nu niet meer te overweldigen. Met vrouwen en kinderen in hunne *benting* (vesting van paalwerk) ingeſloten zijnde, die door verhakkingen zeer verſterkt was, hadden zij beſloten, liever te ſterven dan te zwichten. De *Boeginees* vertoonde zich in al zijne kracht, waarin hij alle andere *Maleitsche* eilandbewoners ver overtreft. Tot meerdere bevesting had hij diepe kuilen in den grond gegraven, en was in die ſoort van loopgraven beveiligd voor het geſchut. Men vocht met bajonetten, ſabels en *Indische* dolken. Toen de onzen eindelijk den aftogt moesten blazen, was weder een derde der manſchap geſneuveld, gekwetst of gevangen. Ten vierden male moest men terug; men hoopte den vijand door inſluiting te dwingen, doch ook dit bleek vruchteloos te zijn; en den 6den October verliet het ſmaldeel de baai, waarin alleen de Luitenant KOLFF nog overbleef met eene brik, eene kanonneerboot, en naderhand de korvet *Courier*. De dappere KOLFF belette in het wegzeilen naar *Macassar* een groot aantal vijandelijke praauwen en eene aanzienlijke landmagt, zich van de bezetting van *Ta-*

nette door een' algemeenen aanval te ontflaan, waarbij zij waarfchijnlijk geheel zou bezweken zijn. Met zijne vaartuigen deed hij dien aanval ten minfte uitftellen. Een derzelven zond hij om bijftand naar *Macassar*; daags daaraan kwam de *Nautilus*, en nu was de bezetting buiten gevaar. Zij werd door het ontruimen van *Tanette* fpoedig geheel uit dezen benarden toeftand verlost, en weldra werden ook de *Nederlanders*, die nog te *Soepa* lagen, terug ontboden.

Opftand van Boni. Nederlaag der Hollanders.

Deze noodlottige gebeurtenisfen waren het fein tot den opftand in geheel zuidelijk *Celebes*. Nu wierpen ook de *Boniërs*, de bewerkers van alle deze onlusten, het masker af, vooral toen de Gouverneur-Generaal den 14den September van *Macassar* naar *Java* vertrok. Reeds den 19den daaraan volgende begonnen zij de vijandelijkheden; den 19den October deden zij op de onzen een' aanval, en werden eerst met groot verlies terug gedreven; toen echter de Kapitein LE CLERCQ fneuvelde, twee voorname *Macassaarsche* Prinfen gekwetst werden, en twee Regenten van *Nederlandsch Celebes* afvielen en den onzen in den rug kwamen, toen deze 32 *Europeanen*, 20 inlandfche foldaten en 80 van hunne bondgenooten hadden verloren, moesten zij aftrekken. Het verlies der *Boniërs* werd echter op 800 man, waaronder zeven Prinfen, begroot (*).

Wanneer zulk een opftand ongeftraft gebleven was, wanneer men hem zelfs tijd vergund had zich te beves-

(*) De aanleiding tot, en eerfte gebeurtenisfen van den *Bonischen* krijg, vindt men in de *Bataviasche* Courant van den 5den Januarij 1825.

Noodzakelijkheid van de fmoring des opftands. Togt van den Generaal van Geen tegen Boni.

tigen, zoo ware het evenzeer met *Nederlands* gezag in *Indië* gedaan geweest, als in 1819 tijdens den opftand van *Palembang*. Wanneer men verdrukt had, was toegevendheid en herftelling nuttig en noodig geweest; maar nu men niets dan weldaden, bepaaldelijk voor de opftandelingen zelve, tot ftand had gebragt, was het flechts de gehechtheid aan onregtvaardige heerfchappij of ontmenschte en moorddadige wetten (want de affchaffing der flavernij en van het bloedgeld had velen der Vorstjes zeer geërgerd), die zulk eenen tegenftand veroorzaakte, en wee ons gezag bij den inlander, wanneer het ons lustte, hem op de *Hollandsche lafheid* onbeteugeld te laten zondigen! In weêrwil dus der geweldige kosten, die zulks al weder zou moeten veroorzaken, was eene uitrusting van belang een dringend vereischte; immers men had op *Soepa* gezien, hoeveel nadeel eene onevenredige magt had veroorzaakt, en hoezeer zij *Hollands* aanzien had in de waagfchaal gefteld. De Generaal-Majoor VAN GEEN werd dus met eene aanzienlijke krijgsmagt, reeds in het laatst van 1824, door den teruggekeerden Gouverneur-Generaal beftemd, om *Boni* ten onder te brengen. Hij vertrok in het begin van 1825 aan boord van het fregat *Javaan*, en door eene kleine vloot van grootere en kleinere oorlogs- en transportfchepen, barkasfen, praauwen en kanonneerbooten verzeld, waarin zich ook de hulptroepen van den *Raja* van *Sumanap* op *Madura* bevonden. De Koning van *Goa-Macassar* leverde insgelijks hulpbenden tegen zijnen ouden erfvijand, die echter door de Regéring moesten gewapend worden. Het mangelde niet aan vernielingswerktuigen, zelfs waren er *Congrevische*

vuurpijlen, en er was ook ruiterij bij dit leger. Een droevig ongeluk trof de vloot (*) bij het uitzeilen van de bogt van *Bonthain* in het zuiden van *Celebes*. Op het (ware of gewaande) gezigt van zeeroovers wilde al de manſchap van eene overbeladene praauw naar boven komen, waardoor het vaartuig omſloeg en 60 man verdronken. Voorts was de veldtogt zeer gelukkig. Nergens bijna hield de vijand ſtand, verſcheidene *bentings* of paalwerken bij *Boelecomba* werden ingenomen; overal reddeden zich de *Boegineezen* met de vlugt, en ſommigen onderwierpen zich, gelijk de *Kraing* of het Vorstje van *Kadjang*, en vijf anderen. *Panassa*, bij de rivier *Singay*, en *Badjoa*, te midden van een diep moeras, werden ſtormenderhand ingenomen, de *Raja* zelf zwaar gewond, en 30 ſtukken geſchut buit gemaakt, 30 anderen werden vernield; daarop ging men los op de hoofdſtad *Boni*, welke

(*) Het waren één fregat, *Javaan*, twee korvetten, *Komeet* en *Courier*, vier brikken, *Orestes*, *Nautilus*, *Dourga* en *Siewa*, een ſchooner, *Daphné*, drie kanonneerbooten, zes barkasſen, behalve de inlandſche vaartuigen en transportſchepen. De afreis van *Macassar* had plaats op den 28ſten Februarij. Zie een zeer naauwkeurig verſlag van dezen veldtogt, uit echte bronnen geput, in het *leven van* VAN SPEYK, door den voor de letteren te vroeg overledenen J. KONING, mijnen vriend, wien ik vele aanwijzingen nopens dezen veldtogt te danken heb. Hij heeft de goedheid gehad, den lezer omtrent dezen oorlog reeds in de toekomst naar dit mijn werk te verwijzen (bl. 24.); doch de veldtogt is door hem zelv' (buiten de krijgskundige bijzonderheden, die voor het groote Publiek onbelangrijk zijn) zoo voortreffelijk geſchetst, dat ik den lezer op mijne beurt naar dat werk heen wijze (bl. 28-37.), hetwelk ik moest doen, zoo ik hem niet uitſchrijven wilde.

de vijand ontruimde, en die dus zonder geweld werd in bezit genomen. Maar de geheele ſtad was ledig — ledig als ware zij uitgeſtorven. Sommigen dachten, dat de Koningin met hare onderdanen en rijksſieraden (het zinnebeeld der magt) naar *Soepa*, anderen dat zij naar *Manipa* in 't gebergte gevlugt was, een' ſteilen bergpas, voor ſlechts een perſoon te gelijk toegankelijk (*). In de ſtad en op de wallen langs het ſtrand vond men wel 200 ſtukken geſchut. Voorts had de roem der *Nederlandsche* wapenen hierdoor veel gewonnen, en durfden de inlanders de onzen niet meer ſtraffeloos honen.

Thans vertrokken ook 1100 man voetvolk met geſchut en 3000 man hulptroepen van *Sumanap* en *Macassar*, op vier transportſchepen, met het fregat *de Javaan*, de korvetten *Komeet* en *Courier*, de brikken *Orestes* en *Siewa*, onder de onmiddellijke bevelen des Generaals VAN GEEN, ter inneming van *Soepa*. Tegen zulk eene magt was die des vijands niet opgewasſen. Het beleid was zoo treffelijk, dat er van de *Nederlandsche* zijde geen enkel man ſneuvelde of gevangen werd. De Generaal werd daarbij uitmuntend onderſteund door de Majoors DE BAST, LEBRON DE VEXELA, VAN COEHOORN (een afſtammeling des grooten Krijgsbouwmeesters) en SOLLEWIJN. Hier werd het beleg niet door de vlugt, maar Inneming van Soepa.

(*) *Boni* is wel de eigenlijke hoofdſtad en de zetel der Regéring, maar de welvarendſte koopſtad des Rijks was *Batjoa*, weshalve het te begrijpen is, dat men na haar verlies den rijkszetel niet meer voor hoûbaar hield. KOLFF's *Reizen*, bl. 29. Men maakte te *Boni* nog de vlag met den naam van God (*Allah*) het *Palladium* der inlanders, en zeer veel krijgsbehoeften buit.

door onderwerping gevolgd, en de Koning gaf in plaats zijns gevlugten broeders zijn' zoon als gijzelaar. VAN GEEN, binnen de ſtad gekomen, bewonderde de middelen ter verdediging, die de plaats nog bezat, en vleide zich, dat de Koning een getrouw bondgenoot van den Staat zou worden (*).

Daden van van Speyk in Indië.

Het zou onverſchoonlijk zijn, wanneer wij, bij het vermelden dezer *expeditie*, van eenen jongeling zwegen, die daarbij wel eene ondergeſchikte rol ſpeelde, maar zich echter toen reeds in *Indië* tot den held vormde, dien het dankbare vaderland naderhand wegens zijne zelfopoffering bewonderd en der hoogſte eere waardig gekeurd heeft. De lezer gevoelt, dat wij den *Amsterdamschen* wees, dat wij VAN SPEYK bedoelen. Zijn kundige en naauwkeurige levensbeſchrijver zal daarbij onze gids zijn (†).

In het jaar 1823, 21 jaren oud, werd VAN SPEYK tot *Adelborst der tweede*, en een jaar later *der eerste* klasſe bevorderd, in welke hoedanigheid hij met het fregat *Dageraad* naar de *Indiën* vertrok, en, nadat dit vaartuig was afgekeurd, aan boord van de brik *Orestes*, onder den Kapt. Luitenant HEYE, tot den togt naar *Celebes* afzeilde. Reeds vóór denzelven nogtans werd de genoemde brik afgezonden, om in de baai van *Boni*

(*) Zie de uitvoerige berigten wegens deze krijgsverrigting in de *Bataviasche Couranten* van den 13. en 25. Mei, en den 6. en 26. Julij 1825, en korter (met de vroegere mislukte togten) in de *Reize door den Zuidelijken Molukschen Archipel van den Luit.* D. H. KOLFF, Amſt. 1828, bl. 15–32. De Heer KOLFF was, gelijk zoo vele onzer vroegere reizigers, WOUTER SCHOUTEN, BALDEUS, NIEUHOF enz., zelf aanſchouwer en deelgenoot der gebeurtenisſen.

(†) J. KONING, *Leven van* VAN SPEYK, bl. 37–49.

te kruifen. Er lagen eenige praauwen in deze baai, van welke zich de Luitenant HEYE meester wenschte te maken, die daartoe VAN SPEYK met vier vaartuigen afzond; doch daar de vijandelijke vaartuigen door eene batterij aan land gedekt werden, zoo gelukte de eerfte aanval niet, zoodat de *Orestes* nog twee andere fchepen, de brik *Siewa* en den fchooner *Daphné*, tot hulp moest nemen om die batterij tot zwijgen te brengen. Daarop werden de gemelde vaartuigen weder uitgezonden, en het gelukte hun, ten koste van het leven des braven Luitenants ALEWIJN en door VAN SPEYK's heldenmoed, die hier, hoewel flechts Adelborst, als Luitenant bevel voerde, door de verbranding der vijandelijke bodems het doel te bereiken. VAN SPEYK was bij voortduring zeer werkzaam in de reeds genoemde blokkade, en nam vele praauwen der inlanders. Bij den krijgstogt onder VAN GEEN zelv', onderfcheidde hij zich door beleid en heldenmoed, zoo in het veroveren van *Senjey* of *Singay* (*), als bij het opnemen en bemagtigen van *Badjoa*, en het vervolgen (te water) der van daar gevlugte *Boegineezen* tot diep landwaarts in. Ook de verovering van *Soepa* woonde hij bij, even als den togt tegen *Boni* onder bevel van den dapperen Luitenant ZOUTMAN, kleinzoon van den held van *Doggersbank*, en ontving grooten lof van zijne meerderen wegens zijn betoonde moed en beleid, die ook nog bij andere gelegenheden in *Indië* bleken, waaromtrent wij den lezer tot het werk van den Heer KONING verwijzen (†).

(*) Eigenlijk eene rivier, doch het omliggende land wordt ook wel eens zoo genoemd.

(†) *Leven van* VAN SPEYK, bl. 37–62.

Gevolgen van den togt van van Geen.

De togt van den Generaal VAN GEEN leverde geenzins zulke allesafdoende gunſtige *resultaten* op, als men er van had mogen verwachten. De reden daarvan lag noch in den moed of de krijgstucht der troepen, noch in het beleid des bevelhebbers, maar eensdeels in den aard van het land, die belette, de gevlugte vijanden tot in het gebergte te vervolgen, iets, waardoor zij altijd gevaarlijk bleven, evenzeer als tegenwoordig de *Arabieren*, die de *Fransche* bezittingen in het Rijk van *Algiers* gedurig kunnen verontrusten en onveilig maken; andersdeels in de uitgebrokene ziekten onder troepen, aan dit klimaat nog minder gewoon, waarover zich onder anderen ook VAN SPEYK in zijne brieven beklaagt, hoewel hij zelf geſpaard bleef (*). Op al de ſchepen was het aantal zieken zeer groot, en onder anderen op de *Dourga*, Kapitein KOLFF, niet meer dan een vijfde gedeelte van het ſcheepsvolk bekwaam tot de dienst; zelfs toen zij zich naar het gezonde *Amboina* begeven hadden, was al het ſcheepsvolk ziek (†). Hierdoor werden natuurlijk de krijgs-

(*) Zie den brief aan DE DIEU bij KONING, bl. 47. *Noot.* „De oorlogen zijn waarlijk niets, maar de verandering van klimaat, de moerasſen en regens, daar moeten wij dan in marchéren, de bergen over; die door Gods goedheid niet zijn geſneuveld, worden, nu wij een weinig tot rust komen, de een voor den ander begraven, enz."

(†) *Reize van Luitenant* D. H. KOLFF, bl. 31. Omtrent de namen *Siewa* en *Dourga* voor twee oorlogsvaartuigen, merken wij aan, dat zij die van eene vrouwelijke en eene mannelijke *Indische* Godheid zijn, welke voor zeer verwoestend en onheilſtichtend gehouden worden, en door die hoogstloffelijke eigenſchappen dan ook de waardige patronen van oorlogsvaartuigen zijn, even als de *Mars*, de *Bellona*, enz.

verrigtingen verlamd. Maar de derde oorzaak was nog noodlottiger. Het was een uitgebarsten oorlog op *Java*, die tot de terugroeping der troepen noodzaakte, eer een duurzame en eerlijke vrede de vruchten der overwinning verzekerd had (*). Hoewel dus de zege niet voltooid werd, zouden wij niet gaarne met den kundigen schrijver van het *Artikel Macassar* in den *Nederlandschen Hermes*, wien wij voor 't overige zoo vele belangrijke berigten verschuldigd zijn, den krijgstogt van 1825 *mislukt* noemen (†). Hij zelf geeft ons, door zijne onmiddellijk daarop volgende opgaven (§), de beste wederlegging dier stelling in handen. Wij waren weder in het bezit van het onze; aan eenen overal vlugtenden vijand was onnoemelijke schade veroorzaakt; men had honderden zijner dorpen en zijne hoofdplaats vernield, zonder dat het ons bijna één' man in den strijd had gekost. De getrouw geblevene Regenten waren in hun gebied hersteld, de wankelende bondgenooten in hunne trouw versterkt, vele afgevallenen teruggebragt, en voor den handel zoowel nieuwe en belangrijke betrekkingen aangeknoopt, als langs de stranden eene zeer voordeelige veiligheid ontstaan. Het is waar, dat de Vorst van *Tanette* het nog eenmaal waagde, in 1826 het hoofd op te steken, doch een togt van slechts 200 man, onder den dapperen Majoor VAN COEHOORN *van Hauwerda*, herstelde de rust in zeer korten tijd; de *Nederlandsche* bondgenooten op *Celebes* werkten daartoe getrouwelijk me-

(*) HOGENDORP, *Coup d'Œil sur Java*, p. 349.
(†) *Nederl. Hermes*, October 1827, bl 32.
(§) *Ald.* bl. 33-35.

de, en de rustverstoorder verloor al zijn geschut en oorlogsbehoeften. Kort na zijne terugkomst op *Macassar* overleed nogtans de wakkere COEHOORN, waarschijnlijk ten gevolge der vermoeijenissen of van het ongewone klimaat, en de bevelhebbers der zee- en landmagt vereenigden zich, om dezen verdienstelijken krijgsman een gedenkteeken te stichten (*). Met reden mogt dan wel de Gouverneur-Generaal, die in October 1824 weder op *Java* was teruggekomen, in eene aanspraak, op den 1sten Januarij 1826 gehouden, het volgende zeggen: „Zee- en Landmagt, „aan mijn opperbevel onderworpen, heb ik, onder„steund door de getrouwe en ijverige medewerking „van kundige bevelhebbers, mij door den Koning „toegevoegd, getracht in eenen goeden staat te hou„den. Hoe zoude ik niet voor die dapperen de meest „mogelijke zorge hebben gedragen? Nimmer zijn zij „te kort gekomen in de goede verwachting, van hen „gekoesterd. Hoe vele blijken hebben zij van hun„nen moed, beleid en trouw, in dezen Archipel, „gedurende mijn Bestuur, niet gegeven! Dagelijks „komen mij nieuwe blijken daarvan onder de oogen. „Veel is van hen gevorderd, maar nog meer hebben „zij gedaan. Indien hunne daden niet reeds voor hen „pleitten, zouden zij eenen ijverigen voorstander in „mij bij onzen Koning vinden. Gelukkig de tijd, „wanneer zij eenmaal geheel op hunne verworven „lauweren zullen mogen rusten (†)!"

Maar deze tijden braken nog zoo spoedig niet aan. Een verwoestende oorlog, op *Java* uitgebroken,

(*) *Bataviasche Courant*, bl. 23., Aug. 1826.
(†) *Bataviasche Courant*, 3 Januarij 1826.

moest de *Nederlandsche* krijgslieden nog vijf jaren lang tot een oefenschool verstrekken, om eenen vijand in het vaderland zelf te leeren bestrijden, die, toen nog medeonderdaan, een verraderlijk plan uitbroeide, hetwelk, zonder de in *Indië* geharde en geoefende soldaten en zeelieden, die ter goeder ure terugkwamen, al ligt de schande en het verderf des vaderlands zou hebben na zich gesleept, eer de brave schutterijen en vrijwilligers ter hulpe toegesneld en genoegzaam onderwezen waren in het wapenbedrijf. Thans was de in *Indië* gebezigde krijgsmagt onder den Generaal VAN GEEN, iets later ook onder den Generaal DE KOCK, de Heeren DE STUERS, LEDEL, CLEERENS, LEBRON DE VEXELA en anderen, en zeelieden als LEWE VAN ADUARD, ZOUTMAN, ZWAANSHALS en VAN SPEYK, de kern dier dappere *Hollandsche* land- en zeemagt, die als 't ware eenen dam aan den stroom der *Belgische* omwenteling tegenstelde, en welke het gelukken mogt, dien stroom, terwijl de welvaart van het naburige land er in verging, van het vaderland af te keeren. Nut der oefening in den oorlog op Celebes voor het vaderland.

De aanspraak van den Gouverneur-Generaal, waaruit wij het bovenstaande hebben overgenomen, werd door hem uitgesproken bij gelegenheid, dat hij zijne hooge waardigheid nederleide, en dezelve overdroeg aan den Luitenant-Gouverneur-Generaal DE KOCK. Tegen het Bestuur van den Gouverneur-Generaal waren namelijk, vooral in *Europa*, zware klagten opgegaan uit hoofde eener geldleening van belang, die de *Nederlandsche* Regéring, ten behoeve der *Oostindische* bezittingen, verpligt was te waarborgen, en welke de vijanden des Heeren VAN DER CAPELLEN aan zijne verspillingen toeschreven. Het is ons, op zulk eenen afstand, en bij zulke geringe kundigheden in het Fi- Overgang tot de beschouwing van het Indische Finantiewezen.

nantiewezen, en wel in het ſteeds zoo ingewikkelde *Indische* Finantiewezen, als wij bezitten, niet mogelijk, beſlisſend over dit punt te ſpreken; hetwelk trouwens, dewijl de meeste daarin betrokkene perſonen nog leven, te moeijelijker wordt. Wij moeten het echter aanſtippen, en zullen daarbij de meest mogelijke beſcheidenheid en onzijdigheid zoeken in acht te nemen.

Te kort in de Indiſche geldmiddelen.

Wij moeten beginnen met het vermelden der daadzaak, die op de volgende wijze door den Koning zelv' bij de opening der Staten Generaal op den 17den October 1825 werd medegedeeld. „In ſommige onzer buitenbezittingen zijn de uitgaven, ten „gevolge van oorlogen en kostbare uitgaven van „het Beſtuur, te hoog gedreven, en hebben op den „geldelijken toeſtand eenen ongunſtigen invloed gehad. Ik heb aanſtonds middelen daargeſteld om dien „te matigen, en wijders nuttig geoordeeld, eenen „bijzonderen Commisſaris derwaarts te zenden, ten „einde de vasthouding aan de gegevene bevelen tot „ſpaarzaamheid en orde in de bijzonderheden te „verzekeren. Hoezeer er dus hoop beſtaat, dat die „invloed weldra geheel zal kunnen wijken, zal het „evenwel noodig zijn, dat het Moederland door zijn „krediet tot opbeuring te hulp kome, en ik meen „daartoe op de medewerking van Uwe Edelmogenden te mogen rekenen." Inderdaad werd er van de Staten Generaal eene leening van 20 Millioenen voor de O. I. bezittingen gevraagd.

Beſchuldigingen daaruit tegen den Gouverneur-Generaal van der Capellen ontleend.

Deze omſtandigheid moest noodzakelijk de algemeene bevreemding tot zich trekken, te meer, daar de hooge koffijprijzen in *Java* en de ſterke bloei des *Indischen* handels eene geheel andere uitkomst de-

den verwachten. Men beschuldigde al dadelijk den Gouverneur-Generaal, als bewerker van dezen ongelukkigen toestand van bezittingen, die voorheen eene zoo rijke bron van welvaart voor den Staat waren geweest, en die thans zóó zeer tot last zouden vallen, dat jaarlijks — dooreen gerekend — twee Millioenen daaraan zouden worden te koste gelegd. Verachtelijke menschen, als een Doctor DOORNIK (*), ontzagen zich dan ook niet (waarschijnlijk daartoe door personen van meer invloed aangezet), in de smadelijkste taal van eenen man als VAN DER CAPELLEN te spreken, die, zoo veel mogelijk allen zocht wel te doen en te vrede te stellen, en wiens grootste misslag waarschijnlijk daarin bestond, dat hij de scheepsladingen ambtenaren, die men hem toezond, allen zocht te plaatsen, tot hij ten laatste een' *Groninger* landman (†), die zijne bedorvene zaken in 't vaderland door onderwijs in den rijstbouw, waarvan hij volstrekt geene kennis had, en waarin hij toch een ambt begeerde, zocht te verbeteren, moest terug zenden, en daarvoor door dezen als een willekeurig gebieder aan de kaak werd gesteld. Maar dit was niet eens noodig, om de gevolgtrekking vrij algemeen te doen opmaken: „De Gouverneur-Generaal heeft een te kort „van 20 Millioenen gemaakt; derhalve is zijn Bestuur „niet in orde geweest (§)."

(*) Hij was, om slechts eene zijner vele ongunstige zijden aan te stippen, bankeroetier. Zie *Nederl. Hermes*, 1827 Sept., bl. 25.

Quis tulerit Gracchos, de seditione querentes!

(†) De landman TEENSTRA, die zijne lotgevallen en reizen naar de *Kaap* en *Indië* in drie deelen beschreven heeft.

(§) Het zal wel niemand invallen, den tegenwoordigen

Andere ſtemmen verheffen zich tegen die beſchuldigingen.

Men rekende echter niet, dat men, gelijk wij reeds hebben aangetoond, geweldige ſommen tot de oorlogen in de *Molukken*, op *Cheribon*, *Palembang* en *Banca* (waar men jagt maakte op de talrijke zeeroovers, die zich daar en op *Billiton* nestelden), de Westkust van *Sumatra*, *Borneo*, en vooral op *Celebes*, had moeten beſteden; dat, gelijk wij mede reeds gezien hebben, bij die verſlindende rampen ook natuurverwoestingen, ſchaarschte en de *Cholera morbus* zich voegden; dat er vele groote en gewigtige verbeteringen, vooral in de zeemagt, werden tot ſtand gebragt; en dat eindelijk de uitbarſting van een' grooten oorlog op *Java*, zonder welken men de zaken tot op betere tijden nog zou dragende gehouden hebben, de toevlugtneming tot het Moederland, en het verzoeken om ruimen onderſtand uit hetzelve, voor het eerst noodzakelijk maakten. Eene balans, in zeker door ons meermalen aangehaald werkje (*) te vinden, waarvan de kundige ſchrijvers van den *Nederlandschen Hermes* zeggen, *dat het daadzaken bevat*, *die niemand zal wagen te loochenen*, terwijl de Graaf VAN HOGENDORP in zijnen *blik op Java* hetzelve meermalen prijst en aanhaalt (†), doet niet te min zien, dat op den 1ſten Januarij 1823 de baten (*f* 16,537,100) de lasten (*f* 13,209,600)

deerlijk verachterden ſtaat der *Nederlandsche* geldmiddelen, ten gevolge van den *Belgischen* opſtand, aan Z. M. den Koning toe te ſchrijven. En toch waren ook in *Indië* de oorlogen niet aanvallend.

(*) *Wederlegging van de Ernstige gevolgen der Handelmaatschappij*, bl. 58–62.

(†) Onder anderen *Coup d'Œil sur Java*, p. 414–416. Dit werk is thans ook door den reiziger OLIVIER in het *Nederduitsch* vertaald, en met belangrijke aanteekeningen des Schrijvers voorzien.

f 2,227,000 te boven gingen, waarbij nog aangeschafte en voorhandene goederen, eigendommen, krijgsbehoeften en aflosfingen, ter waarde van ruim vier Millioenen, kwamen. Het is echter niet te ontkennen, dat federt dien tijd deze voordeelige toeftand veranderde, alzoo men in 1823 anderhalve, en in 1824 twee Millioenen guldens te kort kwam. Het is natuurlijk, dat het jaar 1825, 't welk den kostbaren oorlog van *Celebes* en den eerften meest verwoestenden ftoot van den oorlog op *Java* had door te ftaan, gansch niet voordeelig kon geweest zijn, en deels door wezenlijk reeds beftaand, deels door vooruitgezien geldgebrek de toevlugt tot het Moederland, waarvan wij gefproken hebben, noodzakelijk maakte (*).

Befchouwing der ten laste des Gouverneur-Generaals aangevoerde daadzaken.

Doch het is billijk, dat wij ook de andere partij hooren. In een boekje, in 1829 te *Batavia* uitgekomen, even als het vroeger aangehaalde zonder naam des fchrijvers, en genaamd: *Staat van Neêrlandsch Indië bij het einde van het jaar* 1828 *en het begin van* 1829, wordt het bewind van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN in een hoogst ongunftig daglicht geplaatst en gezegd, *dat zelfs de verdedigers van hetzelve de overtuiging niet gehad hebben der waarheid, die zij wilden opdringen.* Men berispt daarin de omflagtigheid in alle takken van Beftuur; de fpilzucht, vooral in de burgerlijke gebouwen en werken; den waterftaat, die tot acht of negen tonnen fchats jaarlijks was opgevoerd; het overmatig ingevoerde papieren geld, hetwelk voor den wisfelkoers allerongunftigst was; de *promesses*, mede een papier tegen negen ten honderd, en ten bedrage van vijf Millioenen

(*) HOGENDORP, *Coup d'Œil*, p. 416.

uitgegeven; te dure geldleeningen, onder andere te *Calcutta* in *Bengale* met *Engelsche* huizen gesloten, terwijl er overvloed van geld in 't vaderland was; de bevoorregting zelfs, in zekere mate, van vreemden, vooral *Engelschen* en *Amerikanen*, boven *Nederlanders*, en de verwaarloozing van den landbouw (behalve de koffijteelt), bovenal van suiker, indigo, katoen en peper; de veranderlijkheid in het stelsel van landbezit en landverhuizing, en wat des meer zij; vooral de pracht en praal, die in alles, vooral in de reis des Gouverneur-Generaals naar de *Groote Oost*, zich vertoonde. Dit alles waren beschuldigingen, die echter gedeeltelijk reeds boven als onhoubaar zijn voorgesteld, gedeeltelijk blijkbare onwaarheden behelsden. Immers, de zware regten, sedert 1823 en 1824 op alle andere dan *Nederlandsche* fabrikaten gelegd, en die eerlang de *Gentsche* fabrijken tot zulk eenen ongehoorden bloei deden klimmen, getuigen toch wel niet voor eenzijdigheid ten behoeve van vreemden; en voor de veranderingen in het stelsel van landbezit waren ook wel redenen, die wij boven reeds aangevoerd hebben.

Dubus de Ghisignies, een Belg, wordt Commissaris-Generaal over Neêrlands Indië.

Men moet echter bekennen, dat de bestaande Regéring den schijn en (een' tijd lang althans) het algemeene gevoelen tegen zich had, weshalve een Monarch, die steeds het beste zijner onderdanen in de vier werelddeelen bedoelde, natuurlijk op het denkbeeld moest komen, om eenen Commissaris-Generaal, met algemeenen last tot het invoeren van gestrenge bezuinigingen, naar *Indië* te zenden. Doch het was een vernederend denkbeeld, dat daartoe juist een *Belg* moest worden gekozen, even als of in de oude *Vereenigde Nederlanden* geene eerlijkheid en onpartijdigheid, vereenigd met kunde in zaken van bestuur en handel,

gevonden werd, en men dit alles in het vaderland der erbarmelijke, hoezeer ſnoevende onbekwaamheid, in *België*, hetwelk volſtrekt geen denkbeeld had van onze *Indische* huishouding, zoeken moest. Wat zouden onze vaderen wel gezegd hebben, toen zij zich met zoo veel volharding tegen den handel der *Belgen* naar *Indië* uit *Oostende* verzetteden, dat eenmaal een *Belg* te *Batavia* onbepaald de wet zou voorſchrijven? Maar het gelukte aan de *Belgische* hovelingen, die de kunst van vleijen oneindig beter dan de *Hollanders* verſtonden, den Koning te belezen, en de Heer DUBUS DE GHISIGNIES werd naar *Indië* gezonden als *Commissaris-Generaal* (*); terwijl de hoogstverdienſtelijke Luitenant-Generaal DE KOCK, de overwinnaar van *Palembang*, het Beſtuur bij voorraad, onder den titel van *Luitenant-Gouverneur-Generaal*, op den 1ſten Januarij 1826 uit handen van den waardigen VAN DER CAPELLEN ontving, die nog tot Februarij in *Indië* bleef, en met een *Engelsch* ſchip naar het vaderland terugkeerde, alwaar hij, in den ſchoot der natuur, der wetenſchappen en der vriendſchap, de hem toekomende achting aller weldenkenden geniet, en, ten minſte wat zijne *bedoelingen* en zijne

(*) Wij zijn der waarheid de bekentenis verſchuldigd, dat al het bovenſtaande door ons ſlechts uit een gevoel van vaderlandsliefde is terneêr geſchreven, en dat wij op het perſoonlijk karakter van den Heer DUBUS nimmer eenige ongunſtige aanmerking hebben hooren maken, gelijk hij dan ook met loffelijke ſtandvastigheid in den grooten opſtand aan den Koning en de wettige Regéring is getrouw gebleven, zich van *alle* deelneming aan de achtereenvolgende Beſturen na Augustus 1830 heeft onttrokken, en, hetzij op *Pruissisch* grondgebied, hetzij in zijn vaderland, leeft als vergeten burger en *eerlijk man* (in *België* een titel van bijzonderen lof!).

onvermoeide werkzaamheden ten behoeve der volkplantingen aangaat, de vooroordeelen heeft zien verdwijnen. Moge hij, door het Bestuur op een' wat al te grooten voet te hebben ingerigt, aan den eenen kant te ver gegaan zijn, de algemeene klagt heeft weldra bewezen, dat de uitersten ook aan de andere zijde althans niet minder verwoestend zijn!

HOOFDSTUK VIII.

Oorlog op Java. *Bestuur van den Commissaris-Generaal* DUBUS DE GHISIGNIES. *Bevrediging des eilands door den Luitenant-Gouverneur-Generaal* DE KOCK.

Opstand van Dipo Negoro. Zijn karakter en dat van zijn' medehelper.

Nog eer de Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN zijnen post aan zijnen opvolger DE KOCK had overgedragen, en nog vóór de aankomst van den Commissaris-Generaal, was er een oorlog op *Java* uitgebroken, die de herstelling der *Indische* geldmiddelen door eigene krachten (waartoe anders, volgens de achtingswaardigste getuigenissen, niet alleen mogelijkheid, maar zelfs waarschijnlijkheid was) ondoenlijk maakte. De bewerker daarvan was een Prins uit het regerende huis des Sultans van *Djocjokarta*, wel van onwettige geboorte, maar juist daardoor, gelijk zoo dikwerf in de geschiedenis het geval is geweest, niet alleen met des te meer heerschzucht bezield, maar ook geprikkeld, om door moed en bekwaamheid het gemis eener echte geboorte te vergoeden. Het was DIPO of DIEPO NEGORO, een man in de kracht van zijn leven (tusschen de 40 en 50 jaren), van mid-

delbare grootte, en die treffende blijken van eene vaste en onbezwekene geaardheid aan den dag heeft gelegd. Hij was de zoon van Sultan RODJO, en broeder van deszelfs opvolger HAMANG KOU BOUANA IV., die in 1822 zeer onverwacht overleed (niet zonder dat daaromtrent eenige verdenking rust op DIPO NEGORO). Hoe het zij, hij bleef daardoor medevoogd van den eerst vierjarigen zoon des overledenen, die denzelfden naam voerde als deze. De *Nederlandsche* Regéring wantrouwde hem in geenen deele, en daardoor gelukte het hem, de ontwerpen, die hij tegen haar koesterde (hij had een' gezworen haat tegen de *Hollanders*) tot rijpheid te brengen. Men moet echter tevens erkennen, dat hij zich eensdeels een' goeden medehelper wist te verschaffen om op de godsdienstige vooroordeelen der *Javanen* te werken, anderdeels dat de achteloosheid en ongebondenheid der *Nederlandsche* ambtenaren te *Djocjokarta* hem tergde. Die medehelper was een *Muzelmansch* priester, met name KIAY-MODJO, geboortig uit het Rijk van *Sourakarta* (*), een man, zeer bedreven in de kennis des *Korans* en in de geschiedenis van zijn land, die eene vrij groote *Arabische* boekerij bezat, daarbij wegens zijne gewaande heiligheid grooten invloed oefende, en een' dweepzieken haat tegen de Christenen voedde, die zoo wel overeen kwam met DIPO NEGORO's haat tegen de *Hollanders*, dat beiden weldra hunne ontwerpen vereenigden. De Geestelijke bevestigde weldra door zijne wreedheden het oude gezegde, dat godgeleerde haat de felste van allen is; niet alleen dat hij die zelf bedreef, maar hij

(*) Uit het dorp *Modjo*, van waar hij den bijnaam had.

wist ook DIPO NEGORO met bloedgierigheid te vervullen.

Aanleidingen tot den opstand.

De eerzucht van dezen en de dweeperij van den priester vonden voedsel in den spijt der Grooten van *Djocjokarta*, die hun gezag gedurig zagen verminderen. Reeds in 1809 had *Djocjokarta* door DAENDELS eene gevoelige vernedering ondergaan; in 1812 had zoowel dit Rijk als *Sourakarta* zeer belangrijke landen aan de *Engelschen* moeten afstaan, die de *Nederlanders* van hen hadden overgenomen, en daarbij in 1823 den Sultan nog hadden genoodzaakt, de Provincie *Djabaranca* in pacht te geven (*). Dus verlangde eene partij aan het Hof niet onnatuurlijk minderen invloed van vreemdelingen, van *Ongelooyigen*, en voegde zich alzoo in de ontwerpen der beide ruststoorders. Het gemeene volk vloog van de wenken zijner Grooten en Priesters, en blinde gehoorzaamheid bewerkte bij hen dezelfde wonderen van zelfopoffering en heldenmoed, als vurige vrijheids- en vaderlandsliefde bij de beroemdste volken van oudere en latere dagen. De verandering van betrekkingen, door het vijfjarige landbezit der *Europeërs* in de Vorstenlanden veroorzaakt, had nadeelig op de zedelijkheid der *Javanen* gewerkt; daar zij even zoo weinig van sparen als van zorg voor de toekomst weten, waren die koop- of pachtpenningen spoedig aan blinkende beuzelingen verkwist, en zij zagen met leedwezen het land in handen van vreemdelingen, die daarvan wel, volgens het besluit van den 6den

(*) In *pacht*, even zoo vrijwillig en even zoo afhankelijk, als IBRAHIM PACHA thans het distrikt van *Adana* van de Hooge *Ottomanische* Porte heeft.

Mei 1823, ontzet werden, doch niet zonder schâvergoeding, die bij de twee Millioenen guldens (*) beliep. Deze teruggave van reeds verspilde gelden moest den Vorsten zeer zwaar en onaangenaam vallen, schoon zij daarvoor de waarde in land, hetwelk den *Javanen* volgens hunne eigene bekentenis veel nuttiger en ook aangenamer is, terug bekwamen. DIPO NEGORO moest, tot vergoeding voor eenige thans uit hunne landen ontzette pachters, gelden aanspreken, die den jongen Sultan, zijnen pupil, toebehoorden.

Onachtzaam en hoogst berispelijk gedrag der Nederlandsche ambtenaren te Djocjokarta.

En nog zou misschien het onweêr, bij een voorzigtig gedrag der *Nederlandsche* gezaghebbers in de landen der Vorsten, hebben kunnen afgeweerd worden; doch voorzigtigheid en gematigdheid ontbraken hier ten eenen male. Het sluwe en tevens krachtige karakter van DIPO NEGORO, die zich schijnbaar geheel aan godsdienstige afzondering overgaf, geheel miskennende, beschouwden zij hem als een dagelijksch, dat is, onbeduidend *Indisch* Vorst, hoewel juist die afzondering en verwijdering van het hof in grotten of andere gewijde plaatsen (iets, dat met de tegenwoordige verslapte *Javasche* hofzeden zoo geheel strijdig is) argwaan had moeten verwekken. Het was daar voornamelijk, dat hij zijne verbindtenissen met KIAY-MODJO aanknoopte.

Doch niet alléén door onachtzaamheid, maar ook door wezenlijke inbreuken en gewelddadigheden maakten zich de vertegenwoordigers van het *Nederlandsche* Bestuur te *Djocjokarta* aan pligtverzuim schuldig. De Resident aldaar, de Heer SMISSAERT, een zwak man, schijnt de zaken zorgeloos aan zijnen Secretaris CHE-

(*) Eigenlijk, *f* 1,902.254.

VALLIER te bebben overgelaten, die, in overeenſtemming met den zoogenaamden *Rijksbestuurder* of Grootvizier, meer gezag te *Djocjokarta* bezat, dan DIPO NEGORO zelf. Deze werd buitendien herhaalde malen perſoneel door den Secretaris beleedigd. Omtrent den aard dier beleediging zeggen de echte bronnen, waaruit het ons vergund is te putten, wel niets; doch het algemeene gerucht beſchuldigt CHEVALLIER van een misdrijf, waardoor menig Vorst en zelfs menig Rijk is gevallen, de onteering eener vrouw van den Rijksvoogd. Dit was genoeg, om dezen tot het beſluit over te halen, zijne wraak- en heerschzucht, wat het dan ook kosten mogt, bot te vieren. De toeſtemming van zijnen medevoogd verkreeg hij zonder moeite. Deze was een zeer vredelievend, maar bij uitſtek zwak mensch; hij liet zich door den bekwamen DIPO NEGORO wegſlepen, en de handelwijze van den albeſchikkenden en zich alles aanmatigenden Secretaris van den Reſident was niet geſchikt, om hem daarvan terug te houden.

De jeugdige held Sentot.

Onder de krijgslieden, die met hart en ziel de zaak des opſtands omhelsden, was ook een zeventienjarig jongeling, genaamd BASSA PRAWIRO DIRDJO, doch gemeenlijk SENTOT geheeten. Hij was de zoon van eenen *Radien* RENGO, die zich reeds onder den Maarſchalk DAENDELS had bekend gemaakt. De heldendaden van dezen jongeling zijn inderdaad bijkans ongeloofelijk, en, aan het hoofd eener uitgelezene en aan krijgstucht gewende ſchaar, was hij een onzer gevaarlijkſte vijanden, gelijk hij, na zijne onderwerping in 1829, als bevelhebber van een legioen van 600 *Javanen* in onze dienst, door de *Hollandsche* Officieren hooggeacht en bemind wordt.

Aldus verzekerd van zijnen Mederegent, door KIAY MODJO de Godsdiensthaat der *Javanen* doende ontvlammen, en in SENTOT eenen jeugdigen held tot voorbeeld en aanmoediging zijner troepen bezittende, begon DIPO NEGORO den oorlog.

Uitbarsting van den oorlog.

Het was in Julij 1825, toen de brave VAN DER CAPELLEN weldra de vruchten van zijne onvermoeide pogingen hoopte in te oogsten, dat hij de onverwachte tijding bekwam, dat er te *Djocjokarta* een opstand was uitgebroken; dat DIPO NEGORO zijn paleis of *dalem* verlaten, en zich met een aantal *Javaansche* Grooten en hunne volgelingen, alsmede met de geheele bevolking der genoemde stad, had vereenigd, die hare brooze woningen had in brand gestoken, en dat hij nu het fort belegerde, 't welk naauwelijks 200 man *Europische* bezetting telde, en waarin zich de jonge Sultan onder bewaking der *Nederlanders* bevond. Alle pogingen, om zich van DIPO NEGORO meester te maken, waren mislukt; de huzarenluitenant THIERRY had zich, na eene dier kwalijk geslaagde ondernemingen, het leven benomen, en men vreesde, dat de opstand ook tot *Sourakarta* zou overslaan.

Maatregelen der Nederlandsche Regéring. De Heer de Kock Oppervelhebber.

Op deze tijdingen vergaderde de Gouverneur-Generaal den Raad, waarin besloten werd, den tot Luitenant-Gouverneur-Generaal aangestelden Heer DE KOCK met onbepaalde volmagt naar de Vorstenlanden te zenden, terwijl de Heer VAN DER CAPELLEN voor de veiligheid van *Batavia* en westelijk *Java* zou zorgen.

Aanvankelijke nadeelen. Uitbreiding van den opstand.

De Generaal DE KOCK bevond zich in een' zeer moeijelijken toestand. Bijna de geheele beschikbare krijgsmagt was nog onder den Generaal VAN GEEN op *Celebes*, dus op 300 uren afstands van *Java*, waar niet meer dan eenige honderd man voetvolk en

zeer weinig ruiterij over waren. De Luitenant-Gouverneur-Generaal was dus genoegzaam alleen te *Sourakarta;* men deed in de meestmogelijke haast de troepen uit *Batavia* naar *Samarang* trekken, alwaar echter de ruiterij eerst na een' togt van *dertig* dagen aankwam. Bij *Magalang*, de hoofdstad der in 1812 door den Sultan afgestane Provincie *Kadoe*, werd een kleine troep *Europeanen*, naar *Djocjokarta* bestemd, overvallen, geslagen, en met verlies van veertig man *Europische* troepen en *f* 30,000, die in de handen der opstandelingen vielen, op de vlugt gedreven. Dit voordeel der muitelingen had den opstand van het geheele grondgebied van *Djocjokarta* en den moord aller *Europeanen* en *Chineezen*, die men magtig kon worden, ten gevolge. Een andere troep inboorlingen, onder een' inlandschen Prins (*Radien* MAS SOWONGSO) werd geheel verdelgd, met uitzondering van het Opperhoofd, wien DIPO NEGORO, nadat hij voor hem gebragt was, de vrijheid beloofde, indien hij zijne partij wilde trekken. De edele jongeling weigerde zulks, uit trouw voor de *Nederlandsche* Regéring, waarop hij nogtans in vrijheid gesteld en onder bedekking aan zijn' vader terug werd gezonden. De Regéring erkende zulks door een' gouden eerepenning.

Weldra nogtans waren er 1800 man bijeen, namelijk 800 *Europeanen* en 1000 inboorlingen uit *Sourakarta*. Door hunnen moed en de pogingen der *Nederlandsche* ambtenaren bleef de Provincie *Kadoe* behouden. De groote weg tusschen *Samarang* en *Pekalongang*, die reeds dadelijk bedreigd werd, bleef beveiligd door de verstandige maatregelen van den Overste Luitenant CLEERENS, en den Onderresident

HOLMBERG DE BECKFELDT, terwijl de Luitenant der Genie, COCHIUS, het hoogstbelangrijke punt der ſterkte van *Djocjokarta* van levensmiddelen voorzag. Dan eene onvoorziene ramp dreigde aan de zaken eenen veel nadeeliger keer te zullen geven. De *Pangerang* (of Vorst) SERANG, ten Oosten van *Samarang*, omhelsde de partij der opſtandelingen, en rukte met 10,000 of 12,000 man tegen de tweede ſtad des eilands op, naar *Damak*, waar hem eene geringe magt (ſlechts 218 man) uit *Samarang* te gemoet kwam, waartoe men alles, zelfs matrozen, gebezigd had, en waarbij zich onder anderen achttien vrijwilligers, deels uit deftige *Nederlandsche* geſlachten, deels *Engelschen*, te *Samarang* woonachtig, bevonden, van welken er twaalf tegen de geweldige overmagt den heldendood ſtierven. De geheele kleine ſchaar, die uitgeput van vermoeidheid ter beſtemde plaatſe kwam, werd afgemaakt of uiteen gedreven. De eigene bezittingen der *Nederlanders* op *Java's* Noordkust ſtonden veeg, en de opſtandelingen naderden met den dolk en de toorts in de hand. Zonder de onbegrijpelijke werkeloosheid der aanvoerders zou *Samarang* zelf, waarvan zij nog ſlechts vijf uren verwijderd waren, in hunne handen moeten gevallen zijn, wanneer niet de brave ſchutterij dier ſtad, welke zich dadelijk na het uitbreken van den opſtand gevormd had, zoowel den vijand afgeweerd als de inlandſche bevolking, wier kwaadwilligheid kort daarna bleek, had tegen gehouden (*).

(*) Deze inrigting werd ſedert in alle *Residenties* of hoofdplaatſen der diſtrikten nagevolgd; niet alleen *Europeërs*, maar ook inlandſche Christenen namen er deel aan.

Geruchten wegens deze gebeurtenisfen in Europa.

Het gerucht van dezen opſtand en deszelfs nadering tot *Samarang* verſpreidde zich als een loopend vuur tot *Europa*, en deed *Hollands* benijders en vijanden juichen, vooral in *Engeland*. Men voorzag reeds den val van *Samarang*, de opſtandelingen voor *Batavia*, het overgaan dier hoofdplaats, het verlies van *Java*, en — door een natuurlijk gevolg — den alleenhandel der *Britten* op dit eiland. Gedienſtige tolken deden het gerucht tot in *Duitschland* weêrgalmen, en het verſchilde niet veel, of bloeddorſtige, diep bijgeloovige en ſlaafſche *Javanen* waren tot Apostelen der vrijheid en van het *Liberalismus* verheven. Trouwens men heeft na een vijſtal jaren eene dergelijke hulde nog naderbij aan even diep gezonkene wezens betoond!

De Generaal van Geen landt op Java.

Zekerlijk waren intusſchen de gevolgen onberekenbaar geweest, wanneer niet de Generaal VAN GEEN met de krijgsmagt uit *Celebes*, en die op *Borneo* tegen de *Chineezen* gediend had, juist op het tijdſtip van het grootſte gevaar was geland. Er waren dus 5700 man te *Samarang* bijeen, namelijk 3300 van het Rijk van *Madura*, 1600 van dat van *Sumanap* (op hetzelfde eiland) en 800 geregelde *Europische* troepen. De Generaal VAN GEEN zond 350 man naar *Damak*, om dezen post te bezetten, doch dezen, door eene veertigmaal ſterkere magt aangevallen, moesten weder wijken, tot VAN GEEN met de hoofdmagt kwam toeſchieten, en den vijand op den 15den September bij dat zelfde *Damak* geheel op de vlugt dreef, terwijl de hoofdplaats van den opſtandeling SERANG door de getrouwe *Javanen* in brand werd geſtoken. Met alle de troepen den vijand te vervolgen was ondoenlijk, uit hoofde eener ontdekte zamenzwering te *Sama-*

rang van eenen Oud-Regent, die gevat en met zijn' zoon in ballingschap naar de *Molukken* gezonden werd.

De Opperveldheer was intusschen te *Solo* of *Sourakarta* gebleven, en daar alléén door zijne geestkracht (bij gebrek aller stoffelijke middelen) geslaagd, om den *Soesoehoenang* van deelneming in den opstand, waartoe deze, volgens zijne latere bekentenis, anders zekerlijk zou zijn overgegaan, terug te houden. Terwijl hij door zijne tegenwoordigheid dus de kwaadwilligen beteugelde, bemoedigde en wakkerde hij, zelfs in zijne afwezigheid, de welwillenden tot ruimen bijstand aan; immers aan hem waren de vrij talrijke hulpbenden te danken, die men van het eiland *Madura* ontving.

De Luitenant-Gouverneur-Generaal trekt naar Djocjokarta.

Toen nu de tijd gekomen was, om aanvallend te werk te gaan, bragt de Luitenant-Gouverneur-Generaal de allezins geduchte magt van twee duizend vijfhonderd man geregeld voetvolk en ruiterij, en meer dan vijfduizend man hulptroepen te *Klattan* bijeen, die den 25sten September in drie kolommen onder den Generaal VAN GEEN optrokken naar *Djocjokarta*. Hier was de toestand der bezetting zeer bezwaarlijk en hagchelijk. Deze stad toch telde met haren onmiddelijken omtrek even vóór de omwenteling niet veel minder dan honderdduizend inwoners; de poging om haar te *bevrijden* had een gedeelte der stad in brand doen steken, en vele inwoners tot de vlugt genoodzaakt, waarvan wel niet weinigen zich in de vesting zullen geborgen hebben, die eene bezetting had van 450 *Europeanen*, welke tevens het uitgestrekte paleis van den jongen *Sultan* (waaruit men echter dezen voorzigtigheidshalve naar de vesting had overgebragt) en nog het groote woongebouw van een' ande-

ren Prins had te beschermen, die echter, buiten het fort gelegen zijnde, slechts door herhaalde uitvallen konden worden beveiligd. Met vlugtelingen en gijzelaars opgepropt, verkeerde *Djocjocarta* in meer dan één gevaar, van gebrek, bederf der lucht en misschien geheime aanslagen van binnen, aan al hetwelk de komst des Heeren DE KOCK een einde maakte.

Zijne werkzaamheden aldaar.

Verzeld door een aantal Grooten van *Sourakarta*, kwam de Luitenant-Gouverneur-Generaal aan de benaauwde veste; alwaar hij dadelijk den Resident SMISSAERT naar verdienste van zijn post ontzette. (Het is ons niet gebleken, wat van CHEVALLIER geworden is.) Daarentegen werd den braven plaatselijken bevelhebber, Kapitein BOUWENS, de volkomene goedkeuring van den Opperveldheer te kennen gegeven. Hij deed nog eene poging, om DIPO NEGORO en zijnen zwakken medevoogd tot betere en meer vredelievende gezindheden aan te sporen, doch ontving slechts een ontwijkend antwoord. Voorts werden de grenzen van *Djocjokarta's* gebied, namelijk de Provinciën *Kadoe* en *Madion*, gezuiverd en beveiligd, en gedroegen zich de Majoor ELOUT en de Resident VAN LAWICK VAN PABST, aan het hoofd der inlandsche troepen, als mannen van eer. In het zuiden, te *Padjitan*, hadden ook woelingen plaats, maar die spoedig gedempt werden. De Regéringsbeambte WORMER nam het gewaad van een' *Mohammedaanschen* priester aan, en wist zijn gelaat de donkere tint der inboorlingen te geven, zoodat hij, met zijne kennis aan *Javaansche* taal en zeden, gelukkig naar *Djocjokarta* ontsnapte. De Majoor PERIE bevrijdde het dorp *Jono*, waar een achthonderdtal *Chineezen* in een' versterkten post drie maanden lang de herhaal-

de aanvallen der opſtandelingen hadden weerſtand geboden.

Nieuwe titels van Dipo Negoro. Zijne wreedheid.

Ondertusſchen had DIPO NEGORO, wiens eerzucht op verre na niet met den naam van Rijksvoogd voldaan was, een' veel weidſcheren titel aangenomen, waarin de geestelijke met de tijdelijke magt was vereenigd. Hij liet zich noemen: *Magtig Sultan*, *getrouw dienaar Gods*, *bestemd tot hoofd eener omwenteling en opperbestuurder des legers*, *die aan de spits moet staan der ingewijden in de geheimen der Godsdienst*, *Oppervorst*, *geroepen om den Staat te regelen*, *Gezant van God en den Profeet*, *opvolger van een goddelijk wezen*, *hetwelk de legers bestuurt*, *en die zich zelf opoffert voor den roem des Allerhoogsten.* Deze *godsdienstige* man deed intusſchen de Opperhoofden der dorpen, die eenen weg herſteld hadden, langs welken ons leger moest trekken, onthoofden, en de hoofden op bamboesſtokken langs den weg planten, dien ons leger voorbij moest.

De Luitenant-Gouverneur-Generaal te Batavia.

Met het einde des jaars 1825 moest de Generaal DE KOCK het leger verlaten, om te *Batavia* den reeds genoemden post van Luitenant Gouverneur-Generaal werkelijk (1 Januarij 1826) uit handen van den aftredenden Opperlandvoogd VAN DER CAPELLEN te ontvangen, gelijk wij boven gezien hebben. Daar ook de regentijd van zelf alle aanvallende werkzaamheden verbood, daar er door de vermoeijenisſen en het ongewone klimaat onder vele der *Nederlandsche* troepen ziekten uitbarstten, en de zamentrekking derzelve daardoor noodzakelijk werd, deed dit alles eene ſoort van wapenſtilſtand gedurende eenige maanden ontſtaan, die echter geenszins kleine ſchermutſelingen op enkelde voorposten en afzigtige wreedheden tegen af-

zonderlijk gevangene of afgefnedene *Nederlanders* belette. Doch deze tijd werd niet ledig doorgebragt. Hij diende, om, terwijl er nog volftrekt geen genoegzaam aantal *Europische* troepen voorhanden was naar mate van den dringenden nood, daarin door een plan van veldtogt te voorzien, waarin de *inlandsche troepen* eene groote rol zouden kunnen vervullen. Om hen daartoe aan te moedigen, werd aan *Nederlands* dapperften bondgenoot in die gewesten, den *Javaanschen* Prins MANGKOU-NEGORO, te *Sourakarta* plegtig op den 3den April het eereteeken der *militaire Willems-orde* ter hand gefteld; een nieuwe prikkel voor dezen grijzen krijgsman en zijne talrijke zonen en kleinzonen om ons getrouw te blijven.

Kleine moorddadige gevechten. 1826.

Terwijl de Heer DE KOCK naar het hoofdkwartier *Djocjokarta* terug gekeerd was, had DIPO NEGORO het zijne te *Dixo* aan de rivier *Progo* genomen, niet zonder een' bijgeloovigen grond, want de naam *Dixo* beteekent, „eene plaats, die de ontworpene onder„nemingen wel doet gelukken." Het zou den lezer flechts verveling zonder nut baren, indien wij alle de gevechten wilden vermelden, waarin de *Nederlandsche* troepen den vijand terug dreven, zonder hem eigenlijk gevoelige flagen bij te brengen, daar het hier een volkomene *Guerilla*-oorlog was. Men vlugtte flechts om zich te herzamelen, gelijk brekende golven, die ftraks weder dreigend omhoog rijzen. Één gevecht nogtans was van meer aanbelang, namelijk bij het oude kasteel of de *kraton* van *Pleret*, drie kleine uren ten zuiden van *Djocjokarta*, hetwelk een uur in den omtrek en muren van 20 voet hoog heeft. Tweemaal werd de vijand daaruit verdreven, de eerftemaal met verlies van 30 dooden en gekwetften der onzen; de tweede

keer, nadat hij het kasteel met eene aanzienlijke magt had bezet. Men moest dus ook grootere ſtrijdkrachten bezigen om het te hernemen. Den 9den Junij werd de *kraton* gelijktijdig door drie kolommen onder den Overſte COCHIUS, te zamen ruim 4000 man, aangevallen, doch waarvan de 3000 *Javaneezen* vooreerst ſlechts als ſpaarbenden dienden. Onder de 1050 *Nederlanders*, die twaalf ſtukken geſchut bij zich hadden, waren 150 ruiters. De aanval geſchiedde onder bevel der Majoors LE BRON, ELOUT en den Kapitein KOELMAN. De opſtandelingen verloren bij de beſtorming van deze ſterkte 400 man, de onzen acht dooden en zesenveertig gekwetſten; onder de laatſten waren verſcheidene Officieren, onder anderen had de Majoor DE STUERS vier wonden ontvangen. De vijand trok toen naar den regter oever van den *Progo* terug, en *Dixo* werd bezet (doch de geheele bevolking nam de vlugt, en ontkwam dus de *Hollanders*). DIPO NEGORO vlood van dorp tot dorp, de inwoners onderwierpen zich meer en meer aan de gelijktijdig oprukkende *Nederlandsche* kolommen. Alles ſcheen een' gunſtigen uitſlag te voorſpellen, toen een dier onverwachte gevallen, in oorlogen van dezen aard zoo gewoon, weder een anderen keer aan de zaak gaf.

De twee nieuwe voogden des jongen Sultans met hun gevolg omgebragt.

In plaats der beide oproerige voogden des jongen Sultans had de *Nederlandsche* Regéring twee anderen benoemd, die, met den *Rijksbestuurder* vereenigd, den invloed der Rebellen moesten tegenwerken. Zij hadden dus ook de *Nederlandsche* troepen naar *Dixo* verzeld, ten einde ook daar het oude Beſtuur te herſtellen. Na eenig verblijf keerden zij den 31ſten Julij 1826, onder bedekking van zestig man voetvolk en acht huzaren, naar *Djocjokarta* terug. Doch de

vijand was van die reis onderrigt, zoodat zij door eene geweldige overmagt bij *Linkan*, aan den voet van het gebergte *Grogol*, aangevallen, en met hun gevolg en den gewapenden troep, die hen verzelde, omgebragt werden. Slechts een voornaam *Javaan* had zijn behoud aan de edelmoedigheid van SENTOT te danken. Twee of drie anderen ontſnapten naar *Djocjokarta*.

Gevaar van den Generaal van Geen. Drie dagen te voren zou de Generaal VAN GEEN bijna het ſlagtoffer van zijn' moed zijn geworden. Hij was met eenen troep voetvolk, die men even als dragonders tevens te paard gebruikte, alsmede met eenige ruiters, over de rivier *Progo* getrokken, en, bij het hooren van eenige kanonſchoten, in vollen ren naar de plaats gereden, van waar het geluid kwam, toen hij den vijand ontdekte, die door de onzen teruggedrongen was; doch dezen hadden de vervolging geſtaakt en waren teruggekeerd; de ontelbare ſcharen des vijands (want zijne troepen waren door de dorpsbewoners verſterkt) omſingelden weldra de handvol volks van den Generaal, die zich ſlechts als door een wonder kon redden. Hij verloor zeventien jagers en eenige huzaren.

Nadeelige wending der krijgskans. Deze noodlottige gebeurtenisſen vermeerderden het aantal en den moed der opſtandelingen buitengemeen. De krijgskans wendde zich overal op hunne zijde. Meer dan 300 man der *Javaansche* bondgenooten van MANGKOU-NEGORO werden in kleine gevechten om hals gebragt, terwijl zij vol vertrouwen te midden eener, zoo zij waanden, bevredigde bevolking daarheen trokken. Overal werd de gemeenſchap afgeſneden, zoodat de bevelhebbers van elkander en van den ſtand van zaken niets wisten. De regter oever van

den *Progo* werd weder ontruimd, en de inwoners, die de *Nederlanders* begunstigden, aan de barbaarsche woede van DIPO NEGORO ter prooi gelaten. Hierbij bleef het niet. De brave Majoor SOLLEWIJN bekwam te *Ketjiwan* de nederlaag met verlies van 200 man (zoo *Europeërs* als inboorlingen), twee Officieren, waarvan een zich het leven benam, liever dan een' wreeden vijand in handen te vallen, en drie stukken geschut. De Majoor, op nieuw vooruitgetrokken zijnde, werd andermaal aangevallen, zijne inlandsche bondgenooten op de *Nederlandsche* troepen geworpen, twee bevelhebbers, de Majoor SOLLEWIJN zelf en zijn opvolger, Kapitein VAN GEEN, gevaarlijk gekwetst, en de terugtogt zou zeer moeijelijk geweest zijn, zonder eene tijdige hulp van den Luitenant DE LETRE met een troep huzaren. Door dit alles geraakte zelfs de stad *Sourakarta* in gevaar, alwaar algemeene moedeloosheid heerschte, zoodat de Opperveldheer en de Generaal VAN GEEN raadzaam oordeelden, hun hoofdkwartier daar te vestigen.

Herstelling des ouden Sultans van Djocjokarta.

In dezen bijna wanhopigen toestand was men om een redmiddel verlegen, ten einde het vuur des opstands te beletten, zich over geheel *Java* te verspreiden. Het kwam er vooral op aan, een tegenwigt tegen den invloed van DIPO NEGORO te vinden. Er bestond nog een Oud-Sultan van *Djocjokarta*, bekend onder den naam van SEPOE, die, in 1812 door de *Engelschen* afgezet en naar *Batavia* verplaatst, in 1816 door onze Regéring naar *Amboina* verbannen was, doch door den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN in 1824 vergunning bekomen had, naar *Sourabaya* terug te keeren. In het begin der onlusten had men, uit vrees voor verstandhouding met de Re-

bellen, den reeds zeventigjarigen Vorst naar *Batavia* overgebragt. In 1825 reeds meende de Raad van *Indië*, MUNTINGHE, dat het ligt ſtaatkundig zou zijn, eenen Vorst, die zekerlijk nog eenen aanhang had, tegen de partij van DIPO NEGORO over te ſtellen. Dan zoo min de (toen nog tegenwoordige) Gouverneur-Generaal, als de Heer DE KOCK, hielden zulks voor raadzaam, tot de laatſte thans, nu de zaken tot zulk een uiterſte waren gekomen, dat men bijna geene redding zag (daar men geene voogden meer voor den jongen Sultan kon vinden), *zelf* de aanſtelling des ouden Sultans voorſtelde als een gezag, hetwelk dat van DIPO NEGORO kon opwegen. Hij werd dus met de gewone plegtigheden te *Djocjokarta* aangeſteld; maar het bleek weldra, dat zijn hooge ouderdom, en ook zekerlijk het beſef van alle een weinig nadenkende *Javanen*, dat hij toch ſlechts een werktuig in de hand der *Hollanders* was, de vruchten, die men van dezen maatregel verwacht had, verijdelden. Doch de minzame handelwijze van den Luitenant-Gouverneur Generaal ten aanzien der inlandſche Vorſten miste haar doel niet. Velen kwamen van tijd tot tijd hunne onderwerping betuigen, onder anderen de *Pangeran* MANGKOU DI NIGRAT in *Kadoe*, die zich met zijne talrijke aanhangers onderwierp, onder voorwaarde, dat het ſtoffelijk overſchot van zijn' vader, die als lotgenoot van den ouden Sultan op *Amboina* geſtorven was, van daar opgegraven en naar *Java* zou worden overgebragt, om in het voorouderlijke graf te rusten. Dit werd zonder bedenking toegeſtaan, en in zoo verre mag men misſchien denken, dat de herſtelling des ouden *Sultan* op *dezen Javaanschen* Groote gunſtig gewerkt heeft. De regentijd ſtelde voor

het overige, na een gevecht bij *Gorrok* ten zuiden van *Sourakarta*, waarin de Generaal VAN GEEN, door den Keizer van *Sourakarta* in perfoon vergezeld, DIPO NEGORO op de vlugt dreef en kwetfte, voor eene poos aan de vijandelijkheden een einde.

De oorlog op *Java* had nu reeds anderhalf jaren geduurd. In het Moederland begon men voor het verlies dier kostbare Kolonie te vreezen. Om dit te voorkomen, was ten minfte het zenden der fpoedigst mogelijke verfterkingen noodzakelijk. Inderdaad had de Regéring de twee fchepen *Wassenaar* en *Waterloo* met troepen derwaarts bemand, en van alles voorzien, uitgezonden in het laatst van 1826. Doch terwijl men op een' ftijven oostenwind hoopte, keerde dezelve, na het uitloopen der beide fchepen, plotfeling, en wel naar het noordwesten, waardoor de *Wassenaar* op de *Noord-Hollandsche* kust ftrandde (de manfchap werd nogtans gered), en de *Waterloo* eenen allerhevigften ftorm te verduren had, doch door de bekwaamheid van den commandérenden Officier VAN DALE, na geweldig door de golven gefllingerd te zijn, in *Engeland* binnenviel, en aldaar herfteld moest worden. Dit alles vertraagde natuurlijk de hulpe, die men naar *Indië* zond; maar intusfchen had men daar rijpelijk over een ftelfel nagedacht, hetwelk men voortaan te volgen had. Men kwam dus in 1827 overeen, om door *bentings* of kleine houten vestingen het veroverde grondgebied, hetwelk anders door herhaalde opftanden of terugkomst der muitelingen weder verloren ging, te bewaren, en tevens door onderhandelingen de talrijke aanhangers van DIPO NEGORO van hem af te trekken, door hun niet alleen ftraffeloosheid, maar zelfs volkomene vergetelheid van al-

Nieuw oorlogsplan. 1827.

les, en het behoud hunner rangen en voordeelen, zoo als zij die thans bezaten, te beloven. Het zelfde had reeds, anders gewijzigd, in den oorlog van 1743 tot 1755 plaats gehad.

De beweegbare kolonnen. Stelsel van Dipo Negoro.

Dit stelsel vereischte nogtans onvermoeid geduld, en deed nog geen spoedig einde van den oorlog vooruit zien. Men voegde bij dit zoogenaamde *benting*-stelsel dat der *beweegbare kolonnen*, die het land tusschen de *bentings* van den vijand moesten zuiveren, dezen wel niet verre vervolgen, maar meer en meer van alle kanten naar een middelpunt terug dringen, waar hij, verstoken of schaars voorzien van hulpmiddelen, eindelijk tot overgave moest komen. Er waren vooreerst (eer men de versterkingen bekomen had) acht dier *mobile* kolonnen, namelijk elke van 550 of 400 strijders, waaronder op zijn hoogst 100 of 120 *Europeanen*, met 30 of 40 ruiters, twee kleine veldstukjes, schansgravers, en de noodige bagaadje, transport- en geneesmiddelen; voor de laatste werd vooral thans betere zorg gedragen dan in den beginne (*). Men trachtte den vijand zoo doende naar de rivieren *Progo* en *Bogowonto* terug te dringen, en hem door een langdurig werkeloos verblijf aldaar zijnen invloed en hulpmiddelen te ontnemen. Dit land toch, waar de zee (ten Zuiden), het gebergte, en de twee rivieren eene natuurlijke grensscheiding vormen, is rotsachtig en onvruchtbaar, en bood dus den vijand slechts karig onderhoud en geen middel aan, om

(*) De kolonnen, dus grootendeels uit inlanders bestaande, hadden op de Oostersche wijze een' grooten nasleep van vrouwen bij zich, waardoor het getal zielen, tot elke derzelve behoorende, wel tot 1000 opklom.

door gemakkelijke invallen in de naburige landen zich daarvan te voorzien.

De acht kolonnen ſtonden onder de Overſten DE LA TOUR en CLEERENS, den Overſte-Luitenant DIELL, de Majoors DE LEEUW, LE BRON DE VEXELA en VAN DER WIJK, en de Kapiteins TEN HOVE en MICHIELS. Elk dier Officieren was verantwoordelijk voor alle bijzonderheden der dienst. Het plan van krijgsverrigtingen hield in, dat eerst drie, daarna nog twee, en dan eerst de drie laatſten der kolonnen zich in beweging zouden ſtellen. Men moest vooral het landvolk met zachtheid behandelen, geene plundering toelaten, alles, wat zou kunnen verbitteren, mijden, en de welwillende bedoelingen der Regéring op allerlei wijze in het licht ſtellen, ten einde de opgeſtane hoofden te eerder met vertrouwen te bezielen, en tot onderwerping te bewegen. Inderdaad begon het nieuwe ſtelſel, waarbij de ingezetenen, die vrede en voortzetting hunner gewone werkzaamheden begeerden, nu van beſcherming verzekerd waren, reeds vruchten te dragen. Te voren had DIPO NEGORO ſomtijds 15,000 of 20,000 man inlanders op één punt kunnen verzamelen, ſchoon zijn leger niet meer dan eenige honderden bedroeg. Hij had thans tusſchen de 4000 en 5000 uitgelezene manſchappen bij zich, verdeeld in veertien regimenten, met zeer verſchillende vaandels en ſtandaarden. Aan elk der Opperhoofden van dezelve was eene zekere hoeveelheid land met deszelfs bevolking toegewezen, waarvan de inkomſten tot bezoldiging der troepen en tot het aanſchaffen van krijgsvoorraad dienden, terwijl de mannen *of* zelven in de legers dienen, *of* zich vrij koopen moesten. Daar DIPO NEGORO het plan der *Nederlanders* begon

te doorzien, deed hij al het mogelijke, om hun het aanleggen van *bentings* te beletten, en beproefde dus geweldige aanvallen op deze posten. Derzelver mislukking had dikwerf ten gevolge, dat zich Opperhoofden kwamen onderwerpen, doch ook somtijds werd de aanval met moed hervat. DIPO NEGORO nam daarbij den verstandigen maatregel, van in de uitdeeling der bevelhebbersposten minder op den rang, dan op den moed en het beleid te zien, en dus bekwam SENTOT, wiens dapperheid bij de *Javanen* geene weêrgade kende, reeds terstond het gebied over een regiment van 250 man.

Het stelsel der kolonnen draagt niet geheel de gewenschte vruchten. Mislukte vredesonderhandelingen.

Met het einde van Mei 1827 kwamen eindelijk de tot versterking dienende troepen uit *Nederland* aan (omtrent 3000 man), maar de geweldige sterfte, die onder de overige manschappen heerschte, deed voor het ergste vreezen, wanneer men troepen, nog aan de vermoeijenissen dezes lands ongewoon, dadelijk tot sterke togten aanzette of met de zieken in aanraking bragt. Men liet de nieuw aangekomenen dus vooreerst in de schoone streek van *Salatiga* en *Boyolali*. Hierdoor en door andere oorzaken werden de kolonnen weêrhouden in dien voortgang, waardoor zij de bovengenoemde insluiting des vijands, tusschen de *Progo*, *Bogowonto* en het gebergte, zouden hebben kunnen tot stand brengen. Daarenboven maakte de vijand eene afwending naar den kant van *Madion*, waardoor de drie eerste kolonnen (onder den Majoor DE LEEUW, den Overste DE LA TOUR, en den Majoor LE BRON) genoodzaakt werden, eene rugwaartsche beweging te doen, ten einde de vijand niet tot op den grooten weg naar *Samarang* mogt doordringen. Om tijd te winnen, sloeg KIAY-MODJO in naam van

DIPO NEGORO eene vredehandeling voor, doch de eischen waren van zijnen kant onmatig; onder anderen wilde hij zich eenen titel aanmatigen, die hem eene onbepaalde magt over het burgerlijke en godsdienſtige in de Vorſtenlanden zou hebben opgedragen. De onderhandelingen werden dus afgebroken, en reeds naderde de regentijd, toen een nieuw ongeval in het land van *Madion* bij *Plountouran* plaats had, alwaar de Reſident van *Sourakarta* door het Opperhoofd SOSRO DI LOGO, die uit het ſlot van Sultan SEPOE ontſnapt was, geſlagen werd. Dit had de gewone uitwerkſelen. Bijna het geheele land van *Rembang* was in oproer, *Bentjar* aan de Noordkust werd aan kolen gelegd, en de ſchrik verſpreidde zich tot in het belangrijke *Sourabaya*. Er werd met alle ſpoed eene negende kolonne opgerigt, doch deze zou ook zijn bezweken, zonder den moed van haren bevelhebber, Kapitein VAN GREISHEIM. Dus was nu ten derdenmale de ſchier bedwongene of toch geſnuikte vijand in zijn oogmerk geſlaagd, om, op één punt, onze voor de zwakke magt al te uitgebreide linie van aanval door te dringen, dezelve te breken, ſchrik en verwarring onder onze bondgenooten en onderdanen, en honderdvoudig verhoogden moed bij zijne eigene aanhangers op te wekken. Nogtans werd *Rembang* even ſpoedig heroverd als verloren.

Hoewel de dood van Sultan SEPOE, die in dit jaar voorviel, der Regéring zoo min voor- als nadeelig was, daar zijne aanſtelling geene vruchten, zoo min ten goede als ten kwade, gedragen had, zoo hadden zich nogtans in 1827 verſcheidene Opperhoofden van aanzien en invloed aan het Beſtuur onderworpen, Onderwerping van verſcheidene Opperhoofden. Geweldige ſterkte in ons leger.

waaronder de in het eerst zoo geduchte SERANG, de overwinnaar bij *Damak*, met meer dan 200 zijner onderhoorigen, een zoon van DIPO NEGORO en twee broeders van MANGKOU DI NIGRAT. Doch deze voordeelen waren zeer duur betaald. Het leger had wel 3000 man *Europische* troepen verloren, meestal door vermoeidheid en ziekten; duizend anderen lagen nog in de hospitalen.

Het benting-ftelfel verder doorgezet.

Gedurende het jaar 1828 werd het in 1827 ontworpen plan doorgezet, om namelijk des vijands grondgebied door vestingwerken al meer en meer te vernaauwen, en de ondergefchikte Hoofden door goedheid te winnen. Zoo werden aan de *Zwarte paal* of *Komolokko*, waar de vijand doorgaans van de rivier *Progo* naar *Padjong* was doorgedrongen, en te *Bligo* en *Mangir* aan den *Progo*, vestingwerken aangelegd; te *Bligo* deed de Overfte-Luitenant LEDEL van de vijfde kolonne, door eene wakkere verdediging, belangrijke dienften; hier werd eene hangende brug van *bamboes* over de genoemde rivier geflagen. Vergeefs waren de woedende en herhaalde aanvallen des vijands op deze en andere forten; hij werd telkens met een zeer zwaar verlies teruggedreven. Anders deed hij gedurende de eerfte maanden van dit jaar zeer weinig. DIPO NEGORO had zijne troepen meest te *Sambriotto* vereenigd, om bij gelegenheid van het *Ramazam*-feest of de *Mohammedaansche* vasten, zich tot *Sultan van Java* te doen uitroepen. Hij werd daarin echter door een bezoek onzer troepen geftoord, die de groote menigte, daartoe reeds vergaderd, uiteen dreven. Het gelukte eerst eenige maanden daarna, bij welke gelegenheid de nieuwe Sultan ook eenen nieuwen Opperpriester verkoos in plaats van KIAY-MODJO. De

reden dezer, zoo 't ſchijnt hoogst onſtaatkundige, verandering is niet bekend. In het gebergte werd door twee dweepzieke priesters, *Iman* MOURKA en MAS-LOURAK, een brandpunt van opſtand levendig gehouden, hetwelk zelfs tot de grenzen der Provincie *Samarang* onrust verſpreidde, doch door den werkzamen Reſident aldaar, BESIER, gefnuikt werd, die overal nieuwe ſterkten opritte, en daartoe de zevende kolonne met *Jayaansche* hulptroepen bezigde. Meer vreedzaam was de taak van den Majoor BUSCHKENS aan het hoofd der achtſte kolonne, door den goeden geest, althans de rust, der ingezetenen, waartoe de Regent van *Tagal* veel bijdroeg. De zesde kolonne onder den Overſte CLEERENS daarentegen had met een' hoogst ongunſtigen en door moerasſen bedekten bodem, die den vijand dekte, te worſtelen, en het oprigten van verſchanſingen ging hier dus niet dan hoogst moeijelijk. In het gebergte ten zuiden van *Djocjokarta* had de Overſte COCHIUS zeer veel werk met de beteugeling van een onvermoeid vijandelijk Opperhoofd, met name DJOJO MANGOLO. Men vorderde nogtans ook hier, door het opwerpen van *bentings*; met dat alles was de vermetelheid der opſtandelingen zoo groot, dat zij dikwerf tot midden in de ſtad *Djocjokarta* de ſchildwachten bij het paleis van den *Rijksbestuurder* ter dood bragten.

Aangekomene verſterkingen van inlanders uit de Molukken. De hulp uit Bali mislukt.

De gedurige verliezen der *Nederlandsche* troepen, vooral door ziekten, die niet zoo ſchielijk uit het vaderland te herſtellen waren, werden ten deele geboet door inlandſche legerbenden uit *Celebes*, *Ternate*, *Tidor* en *Bouton*. Het waren meest *Alfoureezen*, op welke men in dit geval, daar zij onbeſchaafde

Heidenen waren, meer meende te kunnen rekenen, dan op de *Mohammedanen* (*Bougineezen* of *Macassaren*), en welker karakter daarom dan ook door alle onze reizigers, in weêrwil van hunnen onmenſchelijken bruidſchat van menſchenhoofden, in een gunſtig licht voorgeſteld wordt. Zij waren ſchoone en ſterke manſchappen, ſlechts met een groven lap van uit boomſchors gewevene ſtof om de lendenen bekleed, en met werpſpies, bijl en ſchild gewapend, ſomtijds ook met boog en pijlen, waarmede zij uitſtekend weten te treffen. Hunne komst op *Java* (waar zij nog nimmer geweest waren) wekte een' grooten ſchrik bij de *Mohammedaansche* bevolking, die hen als *menscheneters* met ijzing aanſtaarde. Deze naam komt hun nogtans niet toe, hoewel de bovengenoemde ſchrikkelijke gewoonte, en die van paarden en honden te eten, daartoe misſchien eenige aanleiding gaf. Hoe het zij: zij waren uitmuntende ſoldaten, waarvan er één ſomtijds met zijnen ſtrijdbijl vijf of zes *Javanen* velde of op de vlugt dreef, en die zich ook uitſtekend naar de krijgstucht wisten te voegen. Ook behandelden zij de vele *Javaansche* kinderen, die hun in handen vielen, en die zij naderhand met zich naar huis namen, met waarlijk aandoenlijke teederheid. De *Mohammedanen* van *Tidor* en *Dsjilolo*, die niet de dweepzucht der *Javaansche Muzelmannen* bezaten, waren ook getrouw, en nog vlugger, maar minder ſterk dan de *Alfoureezen*. Zij waren zeer geſchikt voor de dienst bij het ligte voetvolk, en werden bij de kolonne van den Overſte-Luitenant LEDEL gebezigd. In dezelfde dienst onderſcheidden zich de inwoners van *Bouton*, mannen eigenlijk voor de zeedienst geboren. Zij wa-

ren met pieken, boog en pijlen, maar ook wel met geweren gewapend, en ftonden onder den Overfte CLEERENS. Men trachtte ook troepen van het eiland *Bali*, ten oosten van *Java*, te erlangen, die, zich meermalen, inzonderheid bij den opftand der *Chineezen* in 1740, zeer gunftig onderfcheiden hadden. Doch de binnenlandfche verdeeldheden der *Balische* Vorften deden de reeds geflotene overeenkomst, om duizend man van dit eiland in dienst te nemen, verbreken. De opvolger des Sultans van *Bali-Badong* werd door zijnen Rijksbeftuurder of Grootvizier en eenen anderen Prins, die naar het Rijk dong, vergiftigd. Kort daarna ftierf de oude Vorst; de nieuwe, die thans den troon beklom, had geheel andere inzigten, en was den *Nederlanderen* niet genegen. Dus werd het verdrag niet ten uitvoer gebragt; zelfs hinderde daaraan de komst van den Asfiftent-Refident DU BOIS met een *Nederlandsch* oorlogsvaartuig, die den geheimen flavenhandel met *Afrikaansche* Negers moest beletten, welke men uit de eilanden van *Afrika's* Oostkust invoerde. Dit zette kwaad bloed, en gelijk de *Nederlanders* niet dulden wilden, dat de *Baliers* flaven invoerden, zoo weigerden zij van hunne zijde hulp van foldaten.

Terugroeping van den Generaal van Geen.

Ondertusfchen werd de Generaal-Majoor VAN GEEN, die in dezen en in den *Celebischen* oorlog zulke groote dienften betoond had, tot Luitenant-Generaal bevorderd en naar *Europa* terug ontboden. Hij liet op *Java* zeer eervolle herinneringen achter. Het hoofdkwartier van den Generaal DE KOCK werd daarop van *Sourakarta* (waar men om dezen tijd eene gevaarlijke zamenzwering ontdekt, en door de ge-

vangenneming der schuldigen verijdeld had (*)) naar *Magalong* overgebragt.

Rembang en Madion verder bevredigd.

De Overste-Luitenant ROEST, het hoofd van den staf des Opperbevelhebbers, had ondertusschen SOSRO DI LONGO in *Rembang* en *Madion* bedwongen, alwaar de rust volkomen weder hersteld was, zoodat men zelfs twee rondtrekkende kolonnen van daar verwijderd had; toen eensklaps het gerucht, dat DIPO NEGORO zelf zich derwaarts begeven zou, om die landstreken in oproer te brengen, algemeene ontsteltenis wekte. Doch de genomene maatregelen van den verstandigen Resident VAN NES, die de kunst verstond, om op de gemoederen der inboorlingen te werken, wist deze weldra weder tot rust te brengen, de eendragt onder hen te herstellen, en hen geheel van nieuwigheden afkeerig te maken.

Verschil tusschen den Commissaris-Generaal en den Lt. Gouverneur-Generaal over het oorlogsplan.

Het was omtrent dezen tijd, dat de Commissaris-Generaal DUBUS DE GHISIGNIES, wien de Luitenant-Gouverneur-Generaal in zijne besnoeijingen en bekrimpingen volkomene ruimte liet, zich eigenmagtig met diens bijzondere taak, het voeren van den oorlog, begon te bemoeijen. Met *Brabandsch* ongeduld zag hij den langzamen, maar zekeren voortgang der *Nederlandsche* wapenen aan. Hij riep den Luitenant-Gouverneur-Generaal op, om den vijand in het gebergte aan te vallen, hem van daar te verdrijven, en eindelijk tusschen den *Progo* en *Bogowonto* door eene krachtige poging geheel te verpletteren. De Heer DE KOCK hield hem de *ondervinding* der vorige jaren (1825 en 1826) voor, bleef met mannelijke stand-

(*) Zulks geschiedde door de zorg van den Overste NAHUYS, Kapitein STAVERS en den Resident DEDEL.

vastigheid bij zijn eens met rijp beraad genomen ontwerp, en zette het, tot geluk der Kolonie, door, terwijl hij daarvan alle de verantwoordelijkheid op zich nam. Dit leidt ons van zelf tot de beschouwing des Bestuurs van den Commissaris-Generaal.

Bezuinigingen van den Commissaris-Generaal. Derzelver gunstige en ongunstige zijde.

De Commissaris-Generaal had tot voornaamsten last bekomen, *bezuinigingen in het Bestuur in te voeren.* Men kan hem dus niet ten kwade duiden, dat hij, hieraan voldoende, de overige, vooral de bijzondere belangen, geheel achter stelde. De scharen ambtenaren, naar *Java* gezonden, werden afgedankt of op wachtgeld gesteld. De weduwenpensioenen werden twintig ten honderd verminderd. Het kopergeld (de duiten), vroeger reeds zeer talrijk, werd in 1826 op eene schroomelijke wijze vermenigvuldigd, en daalde zoo zeer in waarde, dat het daaruit voor de Kolonie ontstane kwaad reeds dadelijk groot, en in de toekomst nog meer te duchten was. Er werd besloten, dat alle ambtenaren, zoo hoogere als lagere, hunne bezoldiging voor drie vierden in koper zouden ontvangen. Dit zelfde had in den handel plaats. Die b. v. voor 22 guldens koffij verkocht, ontving slechts voor zeven *Nederlandsche* ponden kopergeld, die niet meer dan *f* 15 innerlijke waarde bezaten. Voorheen had de *Nederlandsche* gulden in *Indië* slechts *honderdtwintig* duiten gedaan, zoodat de O. I. Maatschappij en naderhand de Regéring 40 ten honderd winst daarop had; de *Jayanen* hadden toen dat koper tot huisraad en ander gebruik versmolten (*). Thans bekwamen

(*) OUWERKERK DE VRIES, bl. 133. *Noot.* Hier vergist zich echter de kundige schrijver, met bij het woord *huisraad* ook dat

de *Javanen*, volgens het nieuwe, in 1826 ingevoerde muntſtelſel, niet meer dan *honderd* duiten voor de gulden. De landrente daarentegen moest voor *twee derden* in goud of zilver worden betaald, hetwelk er bijna niet was (*)! De werkzaamheden der mannen, die in *Indië* voor de wetenſchap nuttig waren, een BOIE en MACKLOT, waren met VAN DER CAPELLEN'S vertrek als 't ware verlamd, en BOIE moest zeven maanden werkeloos op *Buitenzorg* doorbrengen. Maar aan den anderen kant is het niet te ontkennen, dat het *besparingsstelsel* voor *Java* vele heilzame vruchten gedragen heeft. De *Indische* boeken, die eerst tot 1822 volkomen opgemaakt waren, werden nu geſloten. Reeds over 1826 werd er voor bijna twee Millioenen beſpaard, dit klom in 1827 tot ruim, en in 1828 tot bijna vijfdehalf Millioenen op. Een ſchrijver, die het Beſtuur van VAN DER CAPELLEN zeer bitter beoordeelt, en daarentegen dat van DUBUS (onder wien hij de *Javasche Courant* ſchreef) ten hemel verheft, beweert, dat deze laatſte niet minder dan 19 Millioenen 471,696 guldens in drie jaren heeft overgewonnen. Wij zullen de naauwkeurigheid dier berekening daarlaten, maar alleen zeggen, dat na de eerstgezondene 20 Millioenen, tot demping van het te kort in 1825, nog 3, en naderhand nog 15 Millioenen guldens door de Staten Generaal werden bewilligd, te zamen 38 Millioenen, die noodzakelijk zeer grooten invloed op die overwinst der geldmiddelen

---

van *afgodjes* te voegen. Is dit geſchied, zoo was het zekerlijk door de *Chineezen*, niet door de *Javanen*, daar de *Mohammedaansche* Godsdienst den meesten haat tegen Afgoderij koestert.

(*) *Nederl. Hermes*, Nov. 1827, bl. 51.

moesten hebben Er werd door den Commisfaris-Generaal eene *Javasche bank* opgerigt (1 Jan. 1828 voor tien jaren), die voor den handel en het muntwezen groote voordeelen en gemakken aanbragt. Ook rigtte hij eene *Hoofdcommissie van landbouw* op.

Bevordering van den landbouw. De rijst-, koffij- en fuikerteelt begunftigd.

De landbouw ging, ten fpijt des oorlogs, vooruit. De rijst, het hoofdvoortbrengfel van *Java*, voorzag in 1828 ruim in de behoefte niet alleen van *Java*, maar van den geheelen *Archipel;* er werden vele nieuwe rijstvelden aangelegd, en daartoe vele waterleidingen gegraven. De koffijteelt ging mede zeer voorfpoedig; *Java* bragt in 1827 399,500 en in 1828 niet minder dan 416,000 *pikols* voort, en nimmer was de uitvoer zoo groot als in dat jaar. In 1828 waren er 49,802,051 koffijboomen, ruim 4,300,000 meer dan in 1827. Hiertoe droeg bij, dat in 1827 door den Commisfaris-Generaal het verbod van aanplantingen in de Vorftenlanden weder werd opgeheven, zoodat onder anderen de Heeren VAN VLISSINGEN en KUHLO het fchoone landfchap *Trengalek* in de Vorftenlanden in pacht namen en koffijtuinen aanleiden van 400,000 boomen. Er werden *f* 150,000 aan de *Chineezen* ter hand gefteld, om de vervallen fuikerteelt en fuikerfabrieken weder aan den gang te brengen, waardoor in *Cheribon*, *Japara*, *Joana* en in *Java's* Oosthoek dit kostbare voortbrengfel, 't welk in 1827 niet meer dan 34,300 *pikols* opleverde, in 1828 71,900 *pikols* gaf, die men in het volgende jaar nog dacht verdubbeld te zien. Men hoopte aan dezen tak van fabrikaadje, thans alleen door *Chineesche* molens bewerkt, door het invoeren van ftoomwerktuigen nog meer kracht bij te zetten.

Een ander hoogst belangrijk artikel van uitvoer was

De indigo-teelt op nieuw ingevoerd.

de *indigo*. In vroegeren tijd, ſedert 1604, had *Nederland Europa* daarmede genoegzaam uitſluitend voorzien. In 1633 werd door de *Nederlanders* ter waarde van vijf Millioenen guldens daarvan uit *Oostindië* naar *Europa* gevoerd. De *weede* of *pastel* was toen de algemeene blaauwe verfſtof in ons werelddeel, doch met een pond indigo kon men meer verwen, dan met 300 pond weede, en een ſtuk laken met indigo te verwen kostte ſlechts vijf, met weede dertig guldens, terwijl de kleur van den eerſten veel duurzamer was. Geen wonder dus, dat de weedefabrijken vervielen, en de indigo algemeen werd, tot groote ſchade van *Frankrijk* en *Duitschland*, alwaar de eerstgenoemde verfſtof zeer algemeen werd bereid. HENDRIK IV. van *Frankrijk* verbood dus de indigo *op doodstraf*, en Hertog ERNST *de Vrome* van *Saksen-Gotha* riep in 1652 een algemeen verbod in *Duitschland* bij de Rijksvergadering daartegen in. Doch in weerwil hiervan zegepraalde de algemeene loop van zaken. Die verfſtof was hoogstbelangrijk voor onze eigene lakenfabrijken; men telde te *Leijden* 350 lakenweefgetouwen, waarop wekelijks drie ſtuks laken van 80 ellen geweven werden, zoodat alleen die ſtad jaarlijks 54,000 tot 55,000 ſtuks, met indigo geverwd, opleverde. Doch eerlang hielden de verbazende voordeelen op, door den uitſluitenden invoer der *Nederlanders* ontſtaan. Door de *Spanjaarden*, vooral in *Guatimala*, (waar zij allerbest tierde) en door de *Engelschen* in *Bengale* om ſtrijd aangekweekt zijnde, verviel de teelt op *Java*, en ging genoegzaam te niet, zoodat in 1825 aldaar ſlechts drie indigotrafijken waren (*).

(*) Uit het *Algemeen Handelsblad*.

In 1808, onder DAENDELS, had wel zekere PETEL weder eene indigofabrijk op *Java* opgerigt, en in 1812 droeg de *Javaansche* indigo reeds weder, zelfs op de *Londensche* markt, den prijs boven de *Bengaalsche* weg; nogtans bleef deze tak van landbouw aan 't kwijnen, tot dat de Heer DUBUS in 1827 en 1828 daaraan weder eene levendigheid fchonk, die het aantal der indigotrafijken zevenvoudig, dat is, tot 21 vermeerderde. Zelfs inlanders, onder anderen de Regent van *Japara*, leiden die aan, en dus werd de indigoteelt en bereiding op de *Europische* wijze bewerkftelligd. Ook in de *Preanger Regentschappen* werden proeven genomen, die den gunftigften uitflag beloofden. Op *Java* waren vier foorten van den indigo-heester (*), doch hierbij bepaalde zich de indigo in de *Nederlandsche Oostindische* bezittingen niet. Hij groeit ook op *Amboina*, en op *Sumatra;* op dit laatfte eiland zelfs drie foorten (waarvan er eene door MARSDEN is overgebragt, en naar hem *Marsdonia tinctoria* genoemd), alsmede op *Celebes* en meer andere eilanden in het wild (†).

Doch niet alleen eene blaauwe, maar ook eene roode verfftof werd (en deze voor het eerst) omtrent dezen tijd aan *Java* gefchonken. Het was de bekende *cochenille*, een infekt, hetwelk zich van de *Cactus opuntia* (*Nopal*) voedt (§), en dat, op 's Konings bijzon- **De cochenille-teelt ingevoerd.**

(*) *Indigo fera arborea*, – *fera purpurea*, – *fera argentea*, *Indigo fera anil.* (†) Uit het *Handelsblad.*

(§) Zie over deze beroemde plant en infekt: *Traité de la Culture du Nopal, et de l'éducation de la Cochenille dans les Colonies Françaises de l'Amérique, par M.* THIERRY DE MENONVILLE, *Cap-Français*, 1787. (Hij heeft de *cochenille* uit *Mexico* naar *St. Domingo*, thans *Haiti*, overgebragt.)

deren last, door de zorg van den Commisſaris-Generaal naar *Java* werd overgebragt. Het was de Heer VAN LUTZEMBURG, die uit *Amerika* op het fregat *de Leye* zes en twintig *Nopal*-planten met de daartoe behoorende inſekten aan wal zette, welke vervolgens de natuuronderzoeker DIARD naar *Buitenzorg* deed komen, alwaar zij, hoewel met ongemeene zorgvuldigheid aangekweekt, allen op één na ſtierven, aan welk laatſte men nogtans niet wanhoopte, en ook eindelijk zijn geduld met een vijftigtal, rijk met inſekten bevolkte *Nopal*-planten beloond zag. Weldra werden er 800 afzetſels te *Buitenzorg* van die planten overgewonnen, behalve degenen, die te *Batavia*, *Samarang*, *Passaroeang* en elders werden vermenigvuldigd. Zelfs had men hoop, de echte *Nopal* op *Java* in 't wild te vinden en te kunnen aankweeken. Ook de moerbeziëboom werd tot kweeking van den zijdeworm op *Java* in het groot aangehouden, en deze zoo hoogst gewigtige tak van nijverheid begon reeds de ſchoonſte vruchten te beloven; de vruchtbaarheid en geringe ſterfte van het inſekt lieten weinig te wenſchen over.

De katoen-, vlas-, peper- en tabaksteelt, de theebouw enz.

De katoen, waarin bijna alle de inwoners hier gekleed gaan, zou een der belangrijkſte artikelen van uitvoer geweest zijn, vooral wanneer men er in geſlaagd was, om al het voortgebragte in 't Moederland te laten bewerken, en alsdan gereed naar *Nederlandsch-Indië* terug te zenden. Niet alleen beſtaat de katoen op *Java*, maar men had ook, door de Regéring, zaden van *Braziliſche* (*Fernambuc*) en *Georgia*-katoen ontvangen, doch dezelve waren te oud, en mislukten dus ſchier overal. Ook werd op *Java* de katoendop door zeker invretend inſekt beſchadigd, hetwelk de hoop op eenen goeden oogst van dit in *Indië* onmisbare voortbrengſel

zeer verminderde. Eene vlasſoort werd aangekweekt, geſchikt voor de zakken ter verzending, iets, waarbij men jaarlijks twee of drie tonnen gouds uithaalde, die men te voren aan *Bengale* moest geven, en waaromtrent de Heer DOMIS van *Passaroeang* zeer geprezen wordt. De peperplant werd mede in 1828 ſterk aangebouwd, vooral in *Pekalongan* en *Passaroeang*, zoo dat het getal der peperranken van 111,200 tot 476,380 opklom, die echter eerst later vrucht konden geven. Men trachtte ook vooral in *Cheribon* de *Ceylonsche* kaneel te planten, en den bouw der *cacao*, die (vooral in den Oosthoek) hier zoo wel voorkomt, aan te moedigen. De Koning had zaden der edelſte tabaksſoorten gezonden, die wel beloofden voort te komen, gelijk de gemeene of zoogenaamde *Chineesche* tabak reeds voor lang zeer ſterk op *Java* geteeld werd. Men beproefde, uit *Japansch* zaad thee voort te brengen, doch uit de dubbelzinnige uitdrukkingen eener mededeeling van ambtswege was het niet moeijelijk, de waarheid op te delven, dat deze pogingen mislukt waren. Beter ſlaagde het bekende voedzame geneesmiddel *Arrow-root*, uit de *Westindiën* overgebragt; het groeide ſedert 1828 op *Java* even als eene inlandſche plant, en was in de warme landen zeer heilzaam voor lijders aan doorloop en andere buikziekten. De veeteelt werd aangemoedigd door het houden van geregelde jaarmarkten en het uitloven van prijzen voor de ſchoonſte buffels, runderen en paarden, welke op die markten zouden verkocht worden (*).

(*) Zie het *Algemeen verslag wegens den Staat van Landbouw over* 1828, ingeleverd aan den Commisſaris - Generaal *door de Hoofdcommissie van landbouw te Batavia*, in het Bij-

Begunstiging der Belgische fabrieken.

Het is dus niet te loochenen, dat de landbouw onder den Commissaris-Generaal DUBUS zeer aanzienlijke vorderingen maakte, en dat men zich vroeger te uitsluitend en eenzijdig op de koffijteelt toegelegd had. Wat den *activen Nederlandschen* handel betreft, ook deze werd door den Commissaris-Generaal bevorderd; doch zekerlijk ten gevolge der beschermende wetten, reeds in 1824 en 1825 gegeven, en die de mededinging der vreemden, vooral der *Engelschen*, tegenwerkten. Niemand voer beter daarbij, dan de fabrikeurs der Zuidelijke Gewesten van het toenmalige Koningrijk der *Nederlanden*, en de *Gentenaars* en *Antwerpenaars* hadden aan hunnen landgenoot de grootste verpligting, die aan de voortbrengsen hunner nijverheid een te voren ongekend veld opende, daar *Gent* in het kleeden der *Javanen* de vroegere taak van *Engeland* op zich nam, en hare fabrikaten in zulk eene menigte derwaarts zond, dat de opstandelingen naderhand dit vertier op de *helft* der uitvoer van fabriekwaren uit *België* stelden (*).

---

voegsel van No. 4. des vijfden Jaargangs van den *Nederlandschen Hermes*.

(*) Behalve het bovenaangehaalde hoogst belangrijke verslag der *Hoofdcommissie van Landbouw*, hetwelk voor den Commissaris Generaal vereerende daadzaken meldt, zonder op de vorige Regéring te schimpen, ken ik slechts weinig bronnen voor de geschiedenis van het bestuur des Heeren DUBUS. Ik moest die opdelven uit enkelde plaatsen van HOGENDORP's *Coup d'Œil* (die DUBUS niet gunstig is), zoo als p. 13. 14. 420. 421. uit eene *Noot* van OUWERKERK DE VRIES (*Verhand.* bl. 135.), eene enkele (reeds aangehaalde) plaats in den *Nederlandschen Hermes* over November 1825, de *Dissertatio* van den Heer P. MIJER (kort, maar zakelijk, op bl. 123. 124. 129-131); en eindelijk uit een bij uitstek partijdig, en door

Het is dus evenmin te ontkennen, dat landbouw en handel, en in het algemeen het Bestuur, bij vele misslagen en hardheden, toch veel aan den Commissaris-Generaal DUBUS te danken hebben. Maar wanneer deze man uit zijn vak, het staatshuishoudkundige, tot het krijgskundige wilde overgaan, en eenen in dat vak doorkneeden DE KOCK lessen geven, zoo liep hij groot gevaar van zich belagchelijk te maken.

Vijandelijkheden van den Sultan van Matam. Uitrusting tegen hem.

Te midden van het op *Java* woedende oorlogsvuur was intusschen ook op *Borneo* een nieuwe krijg uitgebroken. De Sultan van *Matam*, op de Westkust van *Borneo*, tastte in December 1827 de *Karimattas*-eilanden aan, alwaar een *Nederlandsch* schip gestrand, en, nadat het door het volk verlaten was, door het hoofd dier eilanden een gedeelte der lading en wapening gered was geworden. Met 22 praauwen werd het eiland *Karimatta*, onder *Nederlandsch* oppergezag staande, en welks opperhoofd den *Sultan* op zijnen eisch de lading niet had willen overgeven, door hem overvallen, het gezegde opperhoofd BATINGELANG en zijn broeder, die beide de *Nederlandsche* vlag ver-

---

gedurige hatelijke uitvallen en aantijgingen tegen den edelen VAN DER CAPELLEN en zijn Bestuur walgelijk boekje, dat bijna tot het peil van DOORNIK afdaalt, en den naam voert van *Staat van Nederlandsch Indië bij het einde van* 1828 *en het begin van* 1829. Nog een ander, voor den Commissaris-Generaal zeer vleijend, opstel vindt men in de *Minerva* van BRAN, (Dec. 1828 335-379.), van zekeren KNÖRLE, eenen te *Batavia* gevestigden *Duitscher*. Het is wel zonder hatelijkheden, maar als men toch hoort, hoe die koopman (of misschien klerk op een kantoor) zich verstout eenen man als DE KOCK lessen te geven, zoo kan men zich van geen' meêwarigen glimlach onthouden, en denkt onwillekeurig aan HANNIBAL en PHORMIO.

dedigden, om 't leven gebragt, hunne hoofden op pieken geſtoken, de vlag verſcheurd, en met de geroofde goederen en wapenen te *Matam* binnen gebragt. Dit was niet de eerſte maal, dat deze Vorst, die reeds lang de zeerooverijen onderſteunde, zelf een' zoodanigen roof pleegde, hoewel hij zich in 1823 door een verbond met onze Regéring tot het tegendeel verpligt, en de *Karimattas*-eilanden afgeſtaan had. Dus had hij nu ook het *Nederlandsche* grondgebied geſchonden, en er werd beſloten tot zijne tuchtiging en afzetting; men zou hem door eenen inlander in *Nederlandsche* dienst, den Majoor RADJA AKIL, die zich op dat oogenblik te *Batavia* bevond, vervangen, en dus *Matam* tot een afhankelijk leen van *Nederland* maken. Den Kolonel en Kapitein ter zee DIBBETZ, die reeds verſcheidene reizen in *Indië* gedaan en zich telkens roemrijk onderſcheiden had, werd met het fregat *Bellona*, voerende 250 man, waaronder 120 *Europeërs* uit *Batavia*, deze moeijelijke taak opgedragen. Immers, *Matam* was den *Europeanen* bijkans nog onbekend, en de aanval op de rivier aldus zeer gevaarlijk, te meer, daar men op dit oogenblik geene verſpieders uit die plaats had. Men kwam te *Pontianak*, mede op *Borneo's* Westkust, bijeen. De ſchooner *Zeemeeuw* en drie kanonneerbooten werden bij het fregat gevoegd. RADJA AKIL, wien men den troon had toegedacht, moest zich dien door het inlichten en bijſtaan der troepen in alles, wat hun zou kunnen dienſtig zijn, waardig maken. Zijn ſmaldeel van inlandſche vaartuigen beſtond uit negen gewapende praauwen. Men zou echter alle deze bepalingen zeer geheim houden voor den Sultan, en denzelven, niet voor dat men volkomen gereed was, op 't lijf vallen.

De Kolonel DIBBETZ, van *Batavia* te *Pontianak* gekomen, raadpleegde met den *Nederlandschen* Resident aldaar over de op handen zijnde onderneming. Men vernam, dat de terugkomst van AKIL van *Batavia* algemeene bezorgdheid en toerustingen op *Matam* had veroorzaakt, en dat de verovering dier plaats minder gemakkelijk gaan zou, dan men zich voorgesteld had. *Matam* ligt eenigzins landwaarts in, aan de scheiding der rivieren *Katapan* en *Karbouw*, die beide door paalwerk, *bentings* of inlandsche vestingwerken en gewapende praauwen versterkt waren, terwijl men ook alle bakens had weggenomen, waardoor men het diepe vaarwater kon ontdekken. (Deze beide rivieren, waarvan de eerste ten zuiden, de tweede ten noorden in zee valt, omsluiten een eiland, hetwelk den naam van *Kadang-Karbouw* voert. De noord- of zuidkust van hetzelve moet men langs, om te *Matam* te komen.) Moeijelijkheden dezer onderneming.

De Kolonel DIBBETZ vertrok den 16den Julij van *Pontianak*, en kwam den 22sten voor den mond der rivier *Katapan*. Er hadden nu eenige onderhandelingen met den Sultan plaats, waarin de bevelhebber denzelven bij zich aan boord noodigde, en de Prinsen of *Pangerangs* benevens de mindere hoofden volkomene bescherming toezeide, indien zij zich bij de *Nederlanders* voegden. (Men wist, dat er geheime verdeeldheid op *Matam* was, en dat de brieven aan den Sultan altijd openlijk moesten worden voorgelezen, weshalve men zich op deze wijze als 't ware tot het volk wendde.) De Sultan gaf daarop in zijnen stijl te kennen, dat hij uit vrees en wantrouwen niet aan boord wilde komen (*). Hij of zijne Toebereidselen.

(*) Zie hier een' dezer brieven volgens de *officiële* ver-

plaatsbekleeders verlangden, dat men hem zijne verschillen met RADJA AKIL alléén zou laten beslechten. Dit wantrouwen belette hem ook, om aan den eisch des Kolonels tot opening der rivier te voldoen.

Ondertusschen kwam de *flottille* der ligte vaartuigen niet opdagen, zonder welke het smaldeel zich niet in het ondiepe vaarwater durfde begeven. Daar water en levensmiddelen in deze werkeloosheid verminderden, besloot de Kolonel naar *Pontianak* terug te keeren, doch trof onderweg de flottille aan. Toen zeilde men gezamenlijk tegen *Matam* op. Nog eene poging tot onderhandeling werd gedaan; zij mislukte, en men

---

taling uit het *Maleitsch*. „Den brief, welke door onzen „vriend is gezonden, hebben wij ontvangen, en bedanken zeer voor den inhoud daarvan. Zijn de voornemens „van onzen vriend vredelievend; tiendubbeld wenschen wij „zulks. Wij hebben *bentings* gemaakt, omdat wij gehoord „hebben, dat RADJA AKIL ons wil kloppen, en onzen kop „wil afhakken. Wat aangaat het verzoek van den Kommandant, de *Sultan* is in de bovenlanden afgeleefd, en heeft de „Regéring aan de Rijksgrooten en ons overgegeven. Wij „gevoelen hoegenaamd geene genegenheid, ons tegen het „Gouvernement te verzetten, of met den Grooten Heer „van *Batavia* in onmin te geraken, want wij hebben een „Contract in 18 Artikelen in handen, waar wij ons aan houden, en wij arme menschen zullen deze verdichtselen niet „uitvinden."

„Ons verzoek is dus aan Mijn Heer den Kolonel, indien „zijn WelEdel Gestr. voornemens waarlijk goed zijn, van „U onpartijdig te houden, want *Pontianak* of *Matam* is hetzelfde, en RADJA AKIL alleen te laten agéren; klopt hij ons, „wel nu! dan zullen wij gehoorzamen, en schiet hij er het „leven bij in', dan kunnen *wij* zijne waardigheid van Majoor „vervangen."

„Geschreven te *Passeer Pangary* den 15den van de „maand 1243 (1828)."

zond den brief ongeopend terug. Een ſterke wind noodzaakte de kleine vaartuigen, in de haven van *Succadana* eene ſchuilplaats te zoeken waar zich vervolgens ook de grootere ſchepen bij hen voegden. Hier kwam men nu tot het beſluit, om zich uit hoofde der aanhoudende Z. O. en Z. winden eerst op het eiland *Panumbangang* van water en vervolgens te *Pontianak* van levensmiddelen te voorzien, en aldaar ook nog zestig ſoldaten uit *Amboina*, die men wachtende was, in te nemen. Vervolgens zouden RADJA AKIL en de Luitenant WESTPHAL, zoo naauwkeurig en geheim mogelijk, de hun nog geheel onbekende *Karbouw*- en *Katapan*-rivieren opnemen.

Aan dezen last voldeed het inlandſche Opperhoofd, door middel van kleine booten (*sampangs*) in den nacht, met de meest mogelijke naauwkeurigheid. Toen derhalve Kolonel DIBBETZ, voor twee maanden van levensmiddelen voorzien, weder met de geheele magt voor *Matam* verſcheen, vernam hij, dat, volgens de gedane peiling, alle de kleinere vaartuigen de *Karbouw*-rivier bij ſpringtij en hoog water zouden kunnen opzeilen. De ſchrandere bevelhebber vestigde dus door alle middelen de aandacht des vijands op de meer zuidelijke *Katapan*-rivier (waarop ook vroeger de vloot het oog had gehad), ten einde hij in dat vaarwater alle zijne verdedigingsmiddelen bijeen brengen, en de *Karbouw*-rivier mogt verwaarloozen. De uitſlag beantwoordde aan de verwachting, gelijk men uit drie vijandelijke overloopers vernam. Eerst was het plan des *Nederlandschen* bevelhebbers geweest, om aan de beide monden der rivieren te landen, en zoo doende de vijanden tusſchen twee vuren te bren-

gen, doch wegens de geringe magt der *Nederlanders* moest men hiervan afzien. Terwijl dus het fregat en de fchooner, met de gewapende barkas en de floepen, den mond der *Katapan*-rivier bezetteden, zou de overige magt op de kleine, min diepgaande vaartuigen noordwaarts de *Karbouw*-rivier opzeilen. De Luitenant WESTPHAL bekwam het algemeene bevel over die vaartuigen, de Kapitein GENNET over de landingstroepen, en de in het land bekende Refident GRONOVIUS zou, bij dit hoofdgedeelte der onderneming, de eendragt tusfchen de inlanders en de onzen bevorderen.

De toegang tot de vesting bemagtigd.

Doch ftroomingen en andere tegenfpoed beletteden de landing op het bedoelde punt vóór den 2den September. Dit gaf die van *Matam* gelegenheid, om iets van het voornemen der onzen te befpeuren, en zich dus op het bedreigde punt te verfterken. Men fchoot het meest op de praauwen van RADJA AKIL, die daardoor veel te lijden had; het geheele verlies beftond nogtans flechts in twee dooden en zes gekwetften.

Terwijl echter een gedeelte der *Nederlandsche* troepen, onder de Luitenants ter zee LEHMAN DE LEHNSFELDT, DE HAAN en MULDER, reeds geland was, in het digte bosch aan den oever doordrong, en op dezen moerasfigen grond eene van des vijands verfchansfingen wegnam, verklaarde de Luitenant WESTPHAL, dat de onderneming hem ondoenlijk voorkwam, en trok met de geheele magt terug; hij betuigde tevens de onmogelijkheid, om de booten van RADJA AKIL in linie te fcharen, en verzocht (in dit oogenblik) in zijn bevel vervangen te worden. Met reden wekte dit het misnoegen van den moedigen DIBBETZ, hetwelk daarenboven door een berigt van den Refident,

dat WESTPHAL's aarzeling waarſchijnlijk de ſtoutheid des vijands nog meer had opgewekt, niet weinig vermeerderd werd. Deszelfs post werd nu aan den Luitenant ZWAANSHALS opgedragen, die zich van het opgedragene bevel op de voorbeeldigſte wijze kweet. Hij begon den aanval reeds den volgenden dag. De *Amboineezen* dienden voor ſcherpſchutters, en verſpreidden zich dus hier en ginds in de bosſchen, terwijl de andere troepen bijeen bleven, en door een wel onderhouden vuur en onder den ſtormmarsch de vijanden uit hunne verſchanſingen dreven. Zoo doende kwam men, terwijl de kleine vaartuigen nu ook opzeilden, en twee vijandelijke praauwen buiten gevecht ſtelden, tot aan de hoofdvesting of *benting* der vijanden. Het was één uur, dus op het heetst van den dag in een vlak onder den Evenaar gelegen land, en men beſloot derhalve, de vermoeide troepen thans niet aan een' nieuwen ſtorm te wagen, maar dezen tot 's anderen daags uit te ſtellen. Men bezigde dien tusſchentijd, om des nachts de *benting* om te trekken.

Ontruiming der vesting door den vijand. Groote buit.

De nacht werd onder luid geroep der Barbaren, onder diepe ſtilte der *Europeanen* en hunner bondgenooten, doorgebragt. Naauwelijks was de dag aangebroken, of de aanval op de laatſte verſchanſing zou beginnen, doch men vond dezelve ontruimd, en oogenblikkelijk werd de *Nederlandsche* vlag daarop geheſchen. De kreeten der vijanden hadden dus ſlechts hunne vlugt moeten vermommen. Men werd daardoor tevens meester van drie vaartuigen en vier ſtukken geſchut. De *bentings* en woningen werden verbrand, en men voer de rivier verder op. Het verlies der *Nederlanders* beſtond ſlechts in drie dooden

en twaalf gekwetſten; dat des vijands moet aanmerkelijk geweest zijn, hoewel de inlanders, volgens hunne gewoonte, de lijken en gekwetſten medegevoerd hadden.

Ter zelfder tijd werd, na groote drukte in den nacht, de mond van den *Katapan* door de inlanders ontruimd. Het vuur der *Bellona* en dat der verdere groote vaartuigen en eene volbragte landing beletteden hen, het geſchut, de vaartuigen en goederen mede te voeren, die nu alle in handen der *Nederlanders* vielen, en onder het geroep: *leve de Koning!* in bezit genomen werden. Ook hier werden alle de ſterkten en woningen verbrand. De rivier werd nu opgevaren, en de Luitenant SCHUIT gaf berigt, dat hij een groot dorp op het eiland *Karbouw* verlaten had gezien, en verſcheidene koopvaartuigen der inlanders van andere gedeelten des eilands ontmoet, die hij vrij had laten vertrekken. Des avonds ten tien uren vereenigde zich Kapitein SPELEVELD, nu de Oostkust des riviereilands omgevaren zijnde, met de kleine vaartuigen in de *Karbouw*-rivier. De Reſident GRONOVIUS, die zoo veel tot den goeden uitſlag had bijgedragen, ontving de betuiging der hoogſte tevredenheid van den bevelhebber. Buitendien hadden zich de Kapitein GENNET, de Luitenant ZWAANSHALS (aanvoerder van den hoofdaanval met de kleine vaartuigen), en onder hen de Luitenants, zoo bij de land- als zeetroepen en bij het geſchut, HUGENHOLTZ, BAUSEN, DIBBETZ, BEEK, DE ROOCK, VAN BRUGGEN en ENGELEN, behalve de drie reeds genoemden, die het eerst eene vijandelijke verſchanſing hadden overweldigd, voorts de Kadet DE BUCK, de Adelborſten DIBBETZ, MACHIELSEN en VAN DER LOEF onderſchei-

den. De Opperſtuurman CORNIELJE en de Adelborst VAN ES hadden met de grootſte koelbloedigheid de vereischte peilingen gedaan. — Onder de inlanders hadden zich de *Radja's* TJILLA en MANZOR door moed doen opmerken.

Men was thans van de ſterkten, het geſchut (veertig ſtukken) en de meeste praauwen des vijands meester, doch wilde hem den tijd niet laten om adem te ſcheppen. De geheele vloot vereenigde zich dus om verder op te zeilen, daar men vernam, dat de Sultan met de meeste inwoners zijne hoofdplaats verlaten en hooger op eene ſchuilplaats gezocht had. Het was echter hoogst moeijelijk, de rivier, die door veelvuldige regens zeer gezwollen was, verder op te werken; men wilde dus het werk der *krijgslieden* hier laten berusten, en trachten, het overige door *onderhandelingen* te bewerkſtelligen. Tot dat einde werd eene afkondiging aan de bewoners uitgevaardigd, met belofte van volkomene vergiffenis voor het gebeurde, mits elk uit zijnen ſchuilhoek huiswaarts keerde, tewijl de Majoor RADJA AKIL aan het hoofd des Beſtuurs werd geplaatst. Men kon den tegenwoordigan Sultan van *Matam* niet langer in het bewind laten, omdat hij een geſloten verdrag geſchonden, en de *Nederlandsche* vlag had verſcheurd. Elk, wie dus voortaan gerust in *Matam* begeerde te leven, moest zich bij den nieuwen Vorst RADJA AKIL vervoegen, die de beloofde vergiffenis zou ſchenken. — Deze afkondiging deed eene uitnemende werking. De Sultan zelf keerde naar *Matam* terug, onderwierp zich aan de *Nederlandsche* Regéring en aan alle ſchikkingen, die deze zou willen maken, verzoekende ſlechts ééne maand uitſtel, om

De Sultan onderwerpt zich.

dan den Resident ter verdere regeling van zaken van *Pontianak* af te halen (*).

Het Rijk van Matam vervalt onder Nederlandsche heerschappij.

Als een blijk der volstrekte afhankelijkheid van onze Regéring bekwam de nieuwe Sultan RADJA AKIL de *vergunning*, om zich vooreerst te *Succadana* (onder *Nederlandsch* toezigt) te mogen onthouden. Het

---

(*) Zie hier den brief des *Sultans*, uit het *Maleitsch* vertaald.

„Deze brief wordt met een zuiver hart geschreven door „den Sultan MOHAMMED JAMALOËDDIN, zoon van Sultan ACH„MET KAMELOËDDIN, regerend Vorst van *Matam* en afgezon„den aan mijnen vriend, H. M. DIBBETZ, Kolonel ter zee, en „den Resident GRONOVIUS."

„Ik zend vervolgens dezen brief, om op een' zeer ver„ren afstand mijne gevoelens aan mijne vrienden mede te „deelen. Uw brief is mij geworden, en ik kan niet uit„drukken het genoegen, hetwelk mij zulks gedaan heeft, „alsmede te vernemen, dat UE. mij vergiffenis schenkt, als „ook aan mijne kinderen, voor hetgeen wij tegen het Gou„vernement gedaan hebben. Tienvoudig wordt door mij voor „elke vergeving bedankt. Ik beken thans, een onderdaan van „het Gouvernement te zijn, doch in deze oogenblikken ben „ik nog te zeer bevreesd. Nadat gij weder naar *Pontianak* „zult zijn vertrokken, zal ik eene bezending naar *Pontianak* „doen, om mijnen vriend den Resident af te halen, ten ein„de naar *Matam* te komen, om den Regéringsvorm te rege„len en het land op te nemen. Indien er iets mogt te vree„zen zijn, staan wij voor de gevolgen in."

„Wij doen onzen vriend verder weten, dat wij reeds oud „en afgeleefd zijn, waarom wij dan de Regéring en het be„stuur van *Matam* den Resident overgeven, onder deze „kennisgeving echter, dat wij nog een' zoon, een' schoon„zoon en kleinzoon hebben, onverschillig hoedanig mijn vriend „de regeling maakt."

„P. S. Dezen dag vragen wij nogmaals vergiffenis, want „wij zijn zeer bevreesd. Als deze maand om is, zullen wij „naar *Pontianak* zenden, om mijnen vriend af te halen."

Rijk van *Matam* bekwam den zonderlingen naam van het Rijk *Brussel*, zekerlijk uit hoofde der afkomst van den Commisfaris-Generaal. Thans zal die naam, door het onwaardigfte en ondankbaarfte gemeen voor eeuwig gefchandvlekt, wel aan een onderhoorig gebied van den Staat der *Vereenigde Nederlanden*, die met *Braband* noch *Brabandsche* ambtenaren iets meer te maken heeft, ontnomen zijn.

De verovering van het Rijk *Matam* is niet alleen door de aanwinst van grondgebied, maar vooral ook daarom van zoo veel belang, omdat *Matam*, met het daarbij behoorende *Kadawangi* en het naburige *Rendezvous-eiland* (de naam wijst reeds de beftemming aan), een nest der talrijke zeeroovers was, die de vaart tusfchen *Java*, *Sumatra*, het *Maleische* fchiereiland en *Borneo* zeer onveilig maakten; nog in het voorjaar van 1828 waren van daar 22 roofschepen uitgevaren, en geen enkel zonder buit terug gekomen. Ook het dorp aan de *Katapan*-rivier was eene fchuilplaats voor de roovers uit het eiland *Billiton* bij *Banca*, die hier de ongelukkige gevangenen tot flaven verkochten. Het gefpuis is, dadelijk op de eerfte komst der *Hollanders*, met vrouwen en kinderen van *Matam* naar *Billiton* en elders vertrokken. De aanhoudende oorlog op *Java* had hunne magt en ftoutheid op de Westkust van *Borneo* doen toenemen, alwaar, volgens de meening van den Kolonel DIBBETZ, de rust nu voor lang is verzekerd. **Belangrijkheid dezer verovering tot beteugeling der zeeroovers.**

In dezen togt onderfcheidden zich in 't algemeen, behalve de reeds gemelde dappere Officieren, onder welke de bevelhebbers der ligte vaartuigen ZWAANSHALS en GENNET door den Overfte met bijzondere goedkeuring werden vermeld, ook de Refident **Verdienften van den Heer Grovius. Tevredenheid der Hooge Regéring.**

GRONOVIUS, wiens goede verſtandhouding met den inlandſchen Vorst van *Pontianak* zeer veel bijdroeg tot het welſlagen der onderneming, terwijl hij tevens niet ſchroomde, midden onder het hevigſte vuur der vijanden heen en weder te varen, om bevelen over te brengen, en, in plaats van een' ſchroomvalligen, een' moedigen bevelhebber over de praauwenvloot te doen aanſtellen. Aan den braven bevelhebber, zijne Officieren en troepen (met ſlechts ééne uitzondering, die na het boven verhaalde wel geene aanwijzing behoeft), werd op voordragt van de *Indische* Regéring door den Commisſaris-Generaal de volkomenſte tevredenheid met het verrigte en de genomene maatregelen betuigd (*). De opgave der buitengemeene kosten, hem gevraagd, weigerde de bevelhebber, daar ſlechts *de eer op den voorgrond gestaan had.*

De perſonen door den Overſte, zoowel als door het *Indische* Beſtuur, aan de *Nederlandsche* Regéring aanbevolen, zouden, naar ſommigen denken, de onderſcheiding door eene ridderorde zoo veel te waardiger zijn, daar behalve den moed en de zelfopoffering, noodzakelijk aan den oorlog verknocht, ook het klimaat een bijkomende vijand is, tegen welken de ſtrijd, hoezeer minder roemrijk, gewis niet minder gevaarlijk is dan tegen kruid en lood. Brave ſtrijders op een oorlogstooneel, hetwelk mannen als DE KOCK, VAN GEEN, DIBBETZ, LEDEL en VAN SPEYK gevormd of hunne talenten ontwikkeld heeft, behoor-

(*) Wij zijn door de vriendelijke mededeeling van den Heere Kolonel DIBBETZ in de gelegenheid geſteld, van deszelfs *officieële Rapporten* en daarbij behoorende ſtukken en bijlagen betrekkelijk dezen togt gebruik te maken, waarvoor wij Z. E. onzen hartelijken dank betuigen.

den dus niet op den achtergrond te worden geplaatst.

Redenen van den Generaal de Kock, om langzaam en met voorzigtigheid te handelen.

Keeren wij thans terug tot het oorlogstooneel op *Java*, alwaar de Generaal DE KOCK zijn plan van langzamen en voorzigtigen vooruitgang tegen de *Belgische* leer van ſnelle beweging des Gouverneur-Generaals had te verdedigen. Hij beſloot die verdediging met de volgende merkwaardige gezegden: „Het „is niet, dat een al te groot vertrouwen in mij zel„ven mij doet volharden in de tot hiertoe aangeno„mene denkbeelden omtrent het beleid der werk„zaamheden: maar het is eene lange perſoonlijke on„dervinding; het is de ondervinding der Officieren, „die met mij dienen, en onder welken er velen in de „*Europische* oorlogen hunne eerſte wapenfeiten met „alle eere hebben volbragt; het zijn de talrijke ge„ſprekken over dit onderwerp met uitſtekende en „kundige *Indianen* gehouden; het zijn eindelijk de „blijkbare overeenkomſten tusſchen deze oorlogen „en die, welken in den jongſten tijd in *Egypte*, de „*Vendée* en *Calabrië* hebben plaats gehad, welke mij „bepalen, om van het aangenomen ontwerp niet af „te gaan. Ik heb het ſteeds gezegd, en herhaal het „nog in dit oogenblik: om eenen oorlog tegen op„ſtandelingen, vooral *Mohammedaansche*, ten einde „te brengen, is het onmisbaar noodzakelijk, groote „voorzigtigheid met onuitputtelijk geduld en volhar„ding te paren."

Stoute onderneming van Sentot. Zijne overwinning.

Het was gedurende het najaar van 1828, dat het reeds bovengenoemde inlandſche Opperhoofd SENTOT, ziende, dat de *Nederlanders* al telkens meer vooruitdrongen en den kring vernaauwden, dien de opſtandelingen bezet hielden, eene ſtoute onderneming waagde, om dien noodlottigen kring door te

breken. Door den nacht en ſtormig weder begunſtigd, trok het jonge Opperhoofd de rivier *Bogowonto* naar het landſchap *Bagaleen* over, onbemerkt door onze troepen onder den Overſte CLEERENS, en toen deze hem door de ruiterij deed vervolgen, was hij reeds buiten zijn bereik. Hij wekte de dorpelingen, die DIPO NEGORO als voorvechter van het *Muzelmansche* geloof ten hoogſte vereerden, tot opſtand, en wist, door hun toedoen en door de vermoeijende marſchen ter beveiliging, den bevelhebber der achtſte kolonne, den Majoor BUSCHKENS, zoo af te matten, dat deze den aanval niet kon weêrſtaan, dien SENTOT hem toedacht. BUSCHKENS zag ſlechts een' geringen troep vóór zich; maar eensklaps komt een welgekleed en welgewapend corps uit een naburig dorp te voorſchijn, en valt de inlandſche ſpaarbenden aan, zonder geſchut en klein geweer te ontzien. Vergeefs dringt de Majoor, aan het hoofd des voetvolks, met gevelde bajonet daarop in; met de lans vooruit en met onbeſchrijfelijke woede ſtort zich de *Javaan* op onze troepen, die bij den eerſten ſchok wel ter helfte neêrgeveld werden. Nu plaatst zich BUSCHKENS bij de ruiterij, die ook reeds geſlagen was, maar waarvan het hem gelukte, nog een gedeelte te redden; wat van het voetvolk nog door de vlugt hoopte te ontkomen, werd door de dorpelingen uit den omtrek gedood. Het verlies der *Nederlanders* en hunne bondgenooten bedroeg hier twee *Europische* Officieren en tien gemeenen, benevens 170 inlanders en twee ſtukken geſchut. Deze nederlaag had zeer noodlottig kunnen worden, zonder den ongemeenen ſpoed, waarmede de Overſte CLEERENS door twee kolonnen het opgeſtane land in bedwang hield, de ſpoedige verſterking, uit *Bata-*

via gezonden, en de afwending, met welke de andere kolonnen den vijand in zijn hoofdgewest tusſchen de *Progo* en *Bogowonto* bleven beſtoken, en waardoor zij de onheilen van 1826 voorkwamen.

Zijne nederlaag.

SENTOT, die den 1ſten October zulk eene overwinning behaald had, wilde zijnen voorſpoed zeven dagen later vervolgen, en had daartoe reeds 3000 man bijeen. Doch de Majoor BUSCHKENS had zich nu met Kapitein NAUTA vereenigd, en laatstgemelde deed met zijne ruiterij een' zoo krachtigen aanval op SENTOT, dat deze in allerijl de vlugt moest nemen. Dit verijdelde ook deszelfs pogingen, en herſtelde de vervallene zaken. Hierbij kwam nog een gelukkig voorval.

Gevangeneming van Kiaya-Modjo den Opperpriester.

De Opperpriester KIAYA-MODJO, een der hoofden, en door zijn' geestelijken invloed een der gevaarlijkſte leiders van den opſtand, was in zijne waardigheid door een ander vervangen, en daardoor op DIPO NEGORO zoo verbitterd geworden, dat hij door middel van een inlandsch Opperhoofd van *Djocjokarta*, WIRO NEGORO, de verzoening met onze Regéring verlangde. Men ging daarbij met groote voorzigtigheid te werk, en 6000 man (van weêrszijde) ſtonden in orde geſchaard, terwijl de beide onderhandelaars, in de tusſchenruimte gezeten kruiſeling met de beenen onder het lijf, een mondgeſprek hielden. De Opperpriester ſprak met WIRO NEGORO echter ſlechts over godsdienſtige onderwerpen; deze deed hem de onvoegzaamheid daarvan in *dit* oogenblik opmerken; doch te vergeefs. Alzoo was de eerſte bijeenkomst vruchteloos; de tweede, die den 5den November plaats had, was veel plegtiger en talrijker. De Commisſaris NAHUYS, de Reſident VAN NES, de twee Rijksbeſtuur-

ders (Grootviziers) en Opperpriesters der beide Vorstenhoven verzelden thans WIRO NEGORO, en er was in de haast een luchtig gebouw ter onderhandeling opgeslagen. KIAYA-MODJO bragt thans geene troepen, maar slechts dertig Priesters mede. De onderhandeling had meest tusschen de wederzijdsche priesters plaats, en liep weder over godsdienstige of althans met de Godsdienst in verband staande onderwerpen; en men kwam eindelijk overeen, dat KIAYA-MODJO zich, *behoudens de goedkeuring van zijn' Meester*, zou onderwerpen, wanneer de *Mohammedaansche* Godsdienst beschermd wierd. Hij vroeg daarop eenen vijfdaagschen wapenstilstand. Ondertusschen deed hij eenige dagen daarna blijken, dat zijn Meester den vrede geenszins wilde sluiten, maar dat hij dien daarom niet minder ernstig begeerde, altijd onder beding van ontzag en bescherming voor zijn geloof. De *Nederlandsche* gezagvoerders vonden natuurlijk geene zwarigheid, zulks in den ruimsten zin te beloven, en tevens te verzekeren, dat men ook met DIPO NEGORO wel wilde sluiten. Nu wilde KIAYA zich, onder schoone beloften, weder naar MODJO, in de bevredigde Provincie *Padjang*, begeven; daar men echter zijne trouweloosheid kende, werd dit geweigerd, en de onderhandeling afgebroken. KIAYA-MODJO vertrok toen in allen spoed aan het hoofd van 500 man naar den kant van *Padjang*. Daar thans de wapenstilstand ten einde was, vervolgde hem de Overste Luitenant LEBRON DE VEXELA, aan het hoofd der derde kolonne, zonder geschut of bagaadje (met levensmiddelen slechts voor één' dag voorzien), en dus ook met zulk eenen spoed, dat KIAYA zich bij *Banjar* met zijne troepen moest overgeven. Deze laat-

ften werden ontflagen, maar KIAYA-MODJO met zijne Officieren en eenige priesters gevankelijk naar *Batavia*, en hij zelf daarop naar *Menado* op *Celebes* in ballingfchap gezonden.

Nieuwe onderneming van Sentot.

Dit geluk kwam niet alléén. Een andere *Iman* of Geestelijke van invloed en eene rustelooze geaardheid, MAS LOURAH, onderwierp zich bij de bedreiging, dat men anders de graven zijner vaderen zou vernielen. Maar de onvermoeide SENTOT behaalde weder een voordeel, door de vierde kolonne bij eene geveinsde vlugt tot eene vervolging te lokken, waarbij zij zich verfpreidde. De inlandfche partijganger viel toen met alle kracht op een gedeelte dezer kolonne, waarbij zich de beste troepen bevonden. Kapitein VAN INGEN fneuvelde dadelijk, en de krijgslieden geraakten in verwarring; nogtans fchaarde de brave Majoor BAUER hen fpoedig genoeg weder in orde, om den vijand in verwarring op de vlugt te drijven, en twee kanonnen te hernemen.

Het jaar 1828 eindigde voor den dapperen Opperveldheer zeer treurig, door den dood zijner algemeen hooggeachte echtgenoote, die hem, na eene fcheiding van verfcheidene jaren, te midden van het leger was komen bezoeken. Dit laatfte droeg daarover zes weken lang vrijwillig den rouw.

Wapenftilftand. Onderhandelingen met de opftandelingen. Hervatting der vijandelijkheden. Zware verliezen van Dipo Negoro.

De gevangenneming van KIAYA-MODJO had in het begin van 1829 eenen wapenftilftand ten gevolge, die door de *Jayanen* zeer ftiptelijk gehouden werd. De Kapitein ROEPS, zeer bedreven in de *Javaansche* taal, had denzelven gefloten, en ondertusfchen hadden er eenige onderhandelingen met SENTOT, den hoofdfteun der Rebellen, plaats, die een mondgefprek met den Overfte NAHUYS verzocht had, hetwelk echter nog

tot geenen gunstigen uitslag geleidde, daar men over de plaats van hetzelve niet kon overeenkomen. Doch de Opperveldheer, verre boven die trotschheid of valsche schaamte verheven, welke den eersten stap ter bevrediging vernederend keurt, schreef aan SENTOT, met verzoek om eene bijeenkomst, bij gelegenheid dat de Generaal te *Nangelang* de troepen zou monsteren. Hij gaf den Prins daarin den naam van *kleinzoon* (ook de *Indianen* van *Noord-Amerika* noemen den President der Vereenigde Staten *Grootvader*). Misschien zou deze ronde en openhartige handelwijze het vertrouwen hersteld en den vrede toen reeds aangebragt hebben; maar de *Belgische* geest, die destijds te *Batavia* voorzat, en die in sommige opzigten met den ouden geest van DAENDELS overeenkwam, deed een besluit nemen, om ook door het *zuiden* van *Java* eenen voor de *Europeërs* nuttigen, maar voor de *Javanen* vernielenden weg aan te leggen, gelijk die in 't noorden; en men sprak ook reeds van verdeeling der Vorstenlanden. Dit kon niet tot vrede geleiden. Dus werden de vijandelijkheden den 9den April hervat. Reeds stonden verscheidene troepen op den regter of westeroever van den *Progo*, en bestookten dus den vijand op zijn eigen grondgebied. Daarentegen stelde zich nu de oudste zoon van DIPO NEGORO aan het hoofd der troepen, die in het landschap *Bagaleen*, ten oosten van den *Progo*, waren doorgedrongen. Er hadden weder verscheidene onbeslisende schermutselingen plaats, in eene van welke het hoofd des opstands op het punt was, gedood of gevangen te worden. Daar zijn grondgebied zeer vernaauwd werd, moest hij reeds van berg tot berg zwerven; zijn oudste zoon en nog een *Javaansche*

Prins (SOUKER, zoon van een' Oud-Regent van *Samarang*) vielen den Overste Luitenant SOLLEWIJN in handen. De laatstgenoemde *Javaan* was onder de *Engelsche* Regéring te *Calcutta* geweest, en had aldaar de kennis der *Engelsche* taal en verscheidene andere kundigheden opgedaan; ook sprak hij een weinig *Hollandsch*. Hij was benevens zijn broeder, en misschien nog een ander, de eenige *Javaansche* Groote, die de *Europische* talen sprak. Hij werd uit *Java* verbannen, doch DIPO-NEGORO's zoon, wien het volk bij zijne overbrenging naar *Samarang* alom de grootste eere bewees, werd aldaar gelaten en zeer goed behandeld.

Ondertusschen was de Opperveldheer reeds in 1827 door den Koning terug geroepen, en het bevel over 't leger aan den Generaal-Majoor BISCHOFF opgedragen, toen deze overleed, en den Generaal DE KOCK noodzaakte, zijn verblijf te verlengen. Destijds was de toestand der wederzijdsche legers als volgt. Eene afdeeling der opgestane *Javanen* onder zekeren INGEBEY was in de Provincie *Djocjokarta* en in het zuidergebergte; tegen hem voerde de Overste COCHIUS, en onder dezen de Overste Luitenants SOLLEWIJN en LEBRON DE VEXELA en de Majoor SPENGLER bevel; eene andere in *Mataram* tusschen den *Progo* en *Bogowonto* werd bestreden door den Overste Luitenant LEDEL, de Majoors TEN HAVE en BAUER; en de derde in *Bagaleen*, onder DIPO NEGORO zelven, verzeld van SENTOT, had den Overste CLEERENS en onder dezen den Majoor MICHIELS tegen zich over. De regentijd belemmerde nog de werkzaamheden der onzen, terwijl de opstandelingen echter in hunne overstroomde landen door een vlootje gewapende vaartuigen

Staat des legers in het begin van 1829. De dood van den Generaal-Majoor Bischoff doet den Heer de Kock aan het hoofd blijven.

beſtookt werden, hetwelk de Kapitein Luitenant VAN BLOMMESTEYN op verzoek van den Overſte CLEERENS had doen bouwen, en hetwelk vrij wat uitwerking deed. Reeds ſedert 1825 woonden twee zonen van den Sultan van *Madura* en drie van dien van *Sumanap* de veldtogten in het *Nederlandsche* leger bij; zij waren met den besten geest bezield, en kweten zich voorbeeldig.

Overtogt van Dipo Negoro over den Progo. Zijne zwervende levenswijze en doorgeſtane gevaren. Onderwerping van Sentot.

De vijand poogde gedurig over den *Progo* te gaan, ten einde de *Nederlanders* elders bezig te houden, en de dagelijks meer knellende verlegenheid van DIPO NEGORO door eene afleiding te verligten. De moedige SENTOT zou bijna de *Nederlanders* bij het uittrekken uit een' bergpas overrompeld hebben, doch werd door de Majoors BAUER en TEN HAVE, en den bevelhebber der voorhoede RIETVELD, dapper terug gewezen. Ondertusſchen was DIPO NEGORO zelf, in weêrwil der waakzaamheid van den Overſte LEDEL, langs een ander ontoegankelijk pad, door de inwoners met fakkels van bamboes voorgelicht, den *Progo* eenige uren na den Generaal DE KOCK overgetrokken, die zich naar *Sentolo* begaf. Beiden vernamen eerst later, dat zij zoo digt bijeen geweest waren. Thans zwierf NEGORO in het gebergte en de bosſchen der omſtreken van *Djocjokarta* rond, waar hij als een wild dier door de onzen, ſomtijds door vier kolonnen te gelijk, nagezet werd, maar zich, door de kloekmoedigheid en trouw der zijnen, aan zijne vervolgers onttrok, die intusſchen met eene mate van geduld en ſtandvastigheid, waarvoor geen lof groot genoeg is, de ongehoordſte moeijelijkheden gewillig doorſtonden. Zij wisten, dat men thans, door het vatten van het hoofd der vijanden, den oorlog ein-

digen moest, of dat die tot een' onbepaalden tijd kon aanhouden. De Opperveldheer moedigde hen zelf, den 29sten Augustus, door zijne tegenwoordigheid aan. Somtijds was men op het punt, den *Jayaan* te bereiken, maar alsdan ontsnapte hij, gelijk een aal of eene slang de hand ontglipt, die haar meent te vatten. Op een' anderen tijd ontmoette men hem; maar alsdan waren de vervolgers door vermoeidheid niet in staat tot den aanval, of de nacht (die onder den evenaar plotseling invalt) scheidde de twee partijen. Eens was de vlugteling, bij het weder oversteken der *Progo*, op het punt van door een' huzaar, die den toom van zijn paard reeds had gevat, gevangen genomen te worden, toen deze, door eene lanssteek gewond, moest loslaten, en DIPO ontsnapte. Met slechts 600 man stelde dus het Opperhoofd der Rebellen alle pogingen der *Nederlanders*, die toch door de lange gewoonte in den bergoorlog thans zeer bedreven waren, te leur. Ondertusschen bragt het opligten van verscheidene zonen en vrouwen der Opperhoofden, die in het dus genoemde *Klier*-gebergte (zoo men meende) in veiligheid waren gebragt, of liever aldaar door DIPO NEGORO als gijzelaars voor de trouw zijner bevelhebbers werden gehouden, de onderwerping van een der aanzienlijkste en werkzaamste van die hoofden, Prins PAKOU-NINGRAT, te weeg. In hetzelfde gebergte sneuvelde eenigen tijd daarna het Opperhoofd van eenen der drie legerbenden van DIPO NEGORO, deszelfs oom INGEBEY, met twee zijner zonen. De inlandsche bevelhebber, door wiens soldaten zij afgemaakt waren, gevoelde daarover een diep en grievend berouw; want DIPO NEGORO was van het oude, voor heilig gehoudene bloed der *Ma-*

tarams, die federt Eeuwen in *Java* hadden geheerscht, en dat bloed was nog niet in dezen oorlog geplengd. Hunne afgehouwene, bloedige hoofden, eerst onachtzaam in de aarde gedolven, werden met groote plegtigheid en onder gebeden der *Imams* opgegraven, en naderhand met luister te *Djocjokarta* in het voorouderlijke graf ter aarde befteld. Kort daarna onderwierp zich MANGKOU-BOUMI, de oude en nietige ambtgenoot van DIPO NEGORO als voogd des jongen Sultans; hij was meer uit zwakheid en door overreding, dan uit eigen beweging het voorbeeld van NEGORO gevolgd, en thans dreef die zelfde zwakheid hem door vrees van gevangenneming tot onderwerping. Niet zijn karakter of talenten, maar zijne waardigheid deed bij de inlanders veel af, en dus was dit voorbeeld van grooten invloed. Ook vielen eerlang de moeder en dochter des kloekmoedigen vlugtelings onzen troepen in handen. Eindelijk zwichtte ook SENTOT voor de kracht der omftandigheden, verliet het zuidergebergte, bood zijne onderwerping aan, en werd, benevens de twee Prinfen SOUMO NEGORO en ABDUL SAMSON, door den Veldheer te *Djocjokarta* met veel onderfcheiding ontvangen.

Aanmerkingen over dit zwerven van Dipo Negoro.

Men moet regtvaardig zijn, ook jegens een' vijand. De man, die na zulk eene opeenftapeling van tegenfpoeden, na het verlies van moeder, zonen, dochter en den meestvertrouwden vriend en fteun zijner magt, welke zich alle door geweld of overreding in de handen des vijands bevinden, nog kracht van ziel over heeft, om liever als vrij man in woestijnen en naakte gebergten of onherbergzame bosfchen te dolen, dan zich te onderwerpen aan eene magt, welke hij als de vijandin van zijn vaderland en Godsdienst befchouwt,

die man is geen gewoon mensch, en dwingt ons tot achting. De geheele magt der *Nederlanders* en hunne bondgenooten vervolgde nu den kleinen troep van DIPO NEGORO, doch hij koos de partij, om zich daarvan op zekeren afſtand te verwijderen, ten einde minder gevaar van verrasſing te loopen. Somtijds zag hij, niet verre van zich af, terwijl hij met twee knapen achter de bosſchen verſcholen lag, onze troepen de zijnen vervolgen; hij was wel zeker, van niet verraden te zullen worden, want de trouw der *Javanen* aan hunne Vorſten is voorbeeldig, en nooit heeft men onder hen in zulk een geval een' verrader gezien. Meermalen was ook MANGKOU NEGORO in den oorlog van 1740 tot 1755 (*) in een dergelijk dringend gevaar; in 1806, in een' veel kleineren opſtand, kon zekere BACHUS RONQUIN mede niet worden gevat.

Brief van den Opperveldheer aan Dipo Negoro. Deszelfs onderhandeling met den Overſten Cleerens.

De maand Augustus 1829 was vooral door ongelukken voor DIPO NEGORO gekenmerkt geweest. Het jaar liep echter ten einde, eer men hem bemagtigen kon. De edelmoedige en niet minder ſchrandere Opperveldheer, die zijnen troepen eene moeijelijke vervolging beſparen, eenen edelmoedigen vijand niet tot wanhoop drijven, en ſpoedig den kostbaren oorlog, die eene halve Millioen in de maand verſlond, eindigen wilde, zond aan DIPO NEGORO naar de woestijnen van *Pandjer* eenen brief in een vertrouwelijken, zelfs teederen toon, waarin hij hem bij ſpoedige *verzoening* met de Regéring alles goeds beloofde. Toen nu den 16den Januarij 1830 de *Rijksbestuurder* (*Adipatti*) zich ook overgaf, en berigtte, dat het hoofd der opſtandelingen nog ſlechts met een' zoon, twee

(*) Zie III. D. 1. St. bl. 65. 109.

ſchoonzoons en een klein gevolg in de woestijnen rondzwierf, droeg de Generaal DE KOCK hem de taak op, door zijne tusſchenkomst de onderwerping tot ſtand te brengen. Ondertusſchen was ook het Opperhoofd, hetzij door hoogen nood gedrongen, hetzij door den brief des Generaals bemoedigd, tot den ſtap gekomen, van twee Geestelijken naar den Overſte CLEERENS te zenden, die hem eerst eene zamenkomst met den Overſte zelve, en naderhand met den Opperveldheer voorſtellen moesten. De Overſte toonde zich hiertoe niet bijzonder genegen. Hij gaf te kennen, dat de Regéring, na zoo vele mislukte pogingen, het einde des oorlogs niet meer van onderhandelingen, maar van het zwaard verwachtte; ook was de Opperbevelhebber op dat pas afwezig; nogtans zou hij het op zich nemen, DIPO NEGORO vrijelijk in de plaats *Kitja-Wang* toe te laten (naderhand veranderd in *Minoreh*), ten einde den Generaal af te wachten, *mits hij het getal zijner volgers niet vermeerderde*. DIPO NEGORO ontving ook van SENTOT, aan wien hij zich wendde, de verzekering eener goede behandeling bij onderwerping.

Komst van Dipo Negoro bij den Generaal de Kock.

Na eenige onderhandelingen des Prinſen met den Overſte CLEERENS, verſcheen de Generaal DE KOCK weder uit *Batavia* in 't hoofdkwartier, en thans had het mondgeſprek met DIPO NEGORO te *Magelang* plaats. Hij had weder 800 man bij zich, want gedurende de onderhandelingen groeide zijn gevolg dagelijks aan. De Generaal had de Officieren van zijn' ſtaf en de burgerlijke ambtenaren van het landſchap *Kadoe* bij zich, toen het Opperhoofd te paard verſcheen, en hem door den Overſte CLEERENS aan het hoofd van 300 huzaren werd voorgeſteld. Daar een godsdienſtig feest

der *Mohammedanen* als hinderpaal tot onmiddellijke opvatting der onderhandelingen werd aangevoerd, betuigde de Generaal 's mans Godsdienst te veel te achten, om dit te willen doorzetten, maar dat hij zich toch vleide, die onderhandelingen onmiddellijk na het feest te zullen kunnen beginnen. Maar intusſchen begon het getal der volgers van DIPO NEGORO zeer te vermeerderen. Sommigen, die meer het nuttige dan het eerlijke ter harte namen, rieden den Veldheer, om, door de gevangenneming van het hoofd der vijanden een einde aan het oproer te maken, en den oorlog met éénen ſlag te verpletteren. Maar DE KOCK verwierp dit ſnoode voorſtel met gepaste verontwaardiging; integendeel ſchonk hij aan de moeder, den zoon en de dochter van het Opperhoofd de vrijheid.

Dus verliepen vier weken geheel werkeloos, want zoo lang duurde het feest. De toegevendheid van den Luitenant-Gouverneur-Generaal van *Neêrlands Indië* deed op den gewezen' vlugteling eene verkeerde uitwerking. Hij begon te denken, dat men hem vreesde; zijne oude trotschheid herleefde, en zijne hoop verhief zich tot de buitenſporigſte ontwerpen zijner vroegere dagen. Eerst zocht hij, na den afloop van het feest (gedurende 't welk hij zijne troepen, tegen de afſpraak met den Overſte CLEERENS, tot 1400 man had vermeerderd, en zelfs onderdanen der Regéring uit de Reſidentie *Kadoe*, waarin *Magelang* gelegen is, had aangeworven), weder tijd te winnen, door in de eerſte bijeenkomst met den Opperbevelhebber, den 28ſten Maart 1830, geheel niet van zaken te willen ſpreken. Deze bijeenkomst was zeer plegtig. DIPO NEGORO verſcheen des morgens ten

Vertraging der onderhandeling. Terugtred van Dipo Negoro.

zeven uren te paard, gevolgd door zijne nog bij hem geblevene kinderen, eenige Opperhoofden en honderd weluitgeruste ruiters. Bij den Generaal DE KOCK bevonden zich de Resident van *Kadoe*, het Opperhoofd van den staf, de Overste Luitenant ROEST, de Majoor Adjudant DE STUERS, en de Kapitein ROEPS, terwijl in een ander vertrek zich de *Nederlandsche* Officieren met die van DIPO NEGORO bevonden. De laatste, met drie zijner kinderen en twee priesters bij den Heer DE KOCK binnen gelaten, antwoordde op diens dringende aanmaning, om *nu* toch zijne voorwaarden van onderwerping te noemen, *dat hij daartoe niet gekomen was, maar slechts om een bezoek af te leggen.* Zeer ernstig antwoordde men hem: dat er nu een beslissende stap *moest* genomen worden, om den oorlog, die reeds te lang geduurd had, te eindigen. DIPO NEGORO eischte daarop de vrijheid, om naar zijne bosschen en gebergten terug te keeren, maar, op nog sterkeren aandrang van den Opperveldheer, onderhield hij zich eenigen tijd met zijne priesteren, en eischte toen weder: „het Oppergebied over de *Mohammedaansche* Godsdienst op „het eiland met den titel van *Sultan*, latende het „overige aan de edelmoedigheid der Regéring over."

Zijne gevangenneming en ballingschap.

De Generaal sloeg dit aanbod dadelijk af, hetwelk trouwens, bij de bekende gehechtheid der *Javanen* aan hunne geestelijke Opperhoofden, den opstandeling de magt van eenen Paus der Middeleeuwen over het eiland verschaft, en dus die der Regéring oneindig verzwakt zou hebben. Maar hij ging verder. Daar DIPO NEGORO, tegen de geslotene overeenkomst aan, zijne manschappen verdubbeld had (van 800 tot 1500 man), werd die overeenkomst voor verbroken

geacht en de Regéring voor geregtigd, DIPO NEGORO als haren gevangen' te befchouwen. Althans de rust en veiligheid van het eiland fchenen dezen ftap te vereifchen. Reeds bij het einde van het feest was deze uitkomst voorzien, en waren de maatregelen dienſvolgens genomen. Den Overfte-Luitenant PERRON en den Majoor MICHIELS waren daartoe geheime bevelen gegeven. Toen dus DIPO NEGORO, na de weigering van het hoofd der Regéring, ftellig verklaarde, *dat hij, hoe men ook omtrent hem mogt handelen, nimmer van dezen eisch zou afzien*, werd hem aangezegd, dat hij nu bleek alle vertrouwen onwaardig te zijn, en dat men hem als Staatsgevangen' tot nadere bepaling naar *Batavia* zou zenden. Daar de voorzigtige Oppergeneraal nu ook gezorgd had, dat de 1400 man, die DIPO NEGORO, behalve zijn onmiddellijk gevolg, onder zijn bevel had, ontwapend werden (hetwelk zonder tegenftand gefchiedde), zoo werd hem aangezegd, terftond met twee zijner Officieren, en zoo vele zijner vrouwen, als hem volgen wilden, op reis te gaan.

DIPO NEGORO verklaarde, niet te zullen gehoorzamen, maar liever dadelijk te willen fterven. Vervolgens wendde hij zich tot zijne kinderen en zijn gevolg, en vroeg, of zij hem zouden laten vertrekken? Zij floegen de oogen neder; hij moest zich aan zijn lot onderwerpen, en werd den 28ften Maart 1830, des morgens ten elf uren, over *Samarang* naar *Batavia* en van daar als ftaatsgevangen naar de *Moluksche* eilanden overgebragt.

Deze gebeurtenis maakte een einde aan den oorlog, die federt den 19den Julij 1825, en dus bijna vijf jaren, geduurd had. Dezelve had de fchitterend-

Einde des oorlogs op Java. Aanmerkingen daarover. Verlies van manschap en geld, daardoor veroorzaakt.

ste blijken van moed en volharding des *Nederlandschen* legers opgeleverd. Ten prooi aan ontberingen en moeijelijkheden van allerlei aard, waarvan men zich in *Europa* naauwelijks een denkbeeld kan maken; strijdende tegen een' vijand, wien alle hoeken en sluipwegen van een berg- en boschrijk land bekend zijn, en die dus den *Europischen* soldaat uit tallooze hinderlagen kan bestoken; afgemat door eindelooze togten tegen een' vijand, die hem gedurig ontsnapt en slechts dáár afwacht, waar hij geen denkbeeld heeft dezen te zullen ontmoeten; ongewoon aan het brandende klimaat en den snellen overgang tot de koude der nachten; beroofd van de hoop op de gemakken, die na een' geëindigden veldtogt den *Europischen* soldaat in de winterkwartieren verwachten; gemarteld door het denkbeeld, dat hij 4000 uren van zijn vaderland en de zijnen verwijderd is, in wier midden hij dus van de geledene vermoeijenissen nimmer kan uitrusten; in geval van gevangenneming geene uitwisseling, maar niets dan een' vreesselijken dood voor oogen hebbende: zou het, na een' meer dan vierjarigen, zeer vernielenden oorlog, den *Nederlandschen* soldaat niet ten kwade hebben kunnen geduid worden, zoo hij zich aan moedeloosheid had overgegeven. Doch het tegendeel was het geval, blijkens de groote dagmarschen, waarmede men in het laatst van 1829 DIPO NEGORO tot het uiterste vervolgde, en hem noodzaakte, in onderhandeling te komen. Bij deze algemeene trekken kan men nog eenige bijzondere voegen. Volgens het nieuwe muntstelsel van den Gouverneur-Generaal DUBUS verloor de krijgsman 20, 25, ja somtijds 35 ten honderd op elken gulden, daar hij in het nieuwe kopergeld werd betaald. Tweemaal, in 1809 en 1824, was over be-

zwaren van dezen aard onder de *Engelsche* troepen in *Indostan* een oproer uitgebarften; de *Nederlandsche* krijgsman leed dit verlies zonder morren. Zulk een moed, zulk eene krijgstucht, zulk eene onderwerping aan een noodzakelijk kwaad, behooren tot de fchoonfte trekken in de Gefchiedenis onzer Koloniën. De Artillerie vooral onderfcheidde zich. Wie het geringfte denkbeeld van *Java* heeft, weet, dat het bergachtige land vooral voor deze dienst, het vervoer van het gefchut (en wel met den fpoed, dien in het bijzonder deze oorlog vereischte) door bergengten, kloven en langs ongebaande wegen zeer ongefchikt is; en nogtans werd dit vervoer met moed, geduld en kalmte volbragt. De hospitaaldienst, waarop zoo veel aankwam, werd met de grootfte naauwkeurigheid waargenomen. De zieken en gekwetften werden met de uiterfte zorgvuldigheid verpleegd, van geneesmiddelen en voedfel voorzien, de troepen wel gevoed en betaald. De waardige Opperbevelhebber hield niet op, voor alles zorg te dragen, en, door eene onophoudelijke briefwisfeling met de onderbevelhebbers, de naauwkeurige uitvoering zijner bevelen overal te verzekeren.

Zwaar was het verlies, zoo aan volk als geld, hetwelk deze oorlog den Staat heeft gekost. Het getal der vooral in de hospitalen overledenen wordt door den achtingswaardigen Schrijver, wien wij hier overal gevolgd zijn, en die de echte bron is voor de Gefchiedenis dezes oorlogs, op *vijftienduizend* gefteld, waarvan waarfchijnlijk *achtduizend* uit *Europa* gekomen waren. De 3300 man, eens te gelijk van daar overgebragt, lieten er meer dan twee derden van hun getal op het flagveld of in de hospitalen; van het ove-

rige derde ging de helft tot het *Indische* leger over, en de andere helft keerde met vele der helden van dezen veldtogt naar *Europa*, waar zij uitnemend te pas kwamen. De kosten kunnen op vijf Millioenen 's jaars, of 25 Millioenen worden berekend (*).

Inrigtingen omtrent de inlandſche Vorſten.

Om zich voor deze geweldige kosten eenigermate ſchadeloos te ſtellen, ontnam de *Indische* Regéring aan de inlandſche Vorſten, die zich zelve niet hadden weten te beſchermen, het beſtuur over een gedeelte van hun grondgebied. Aan den *Sousouhounang* (of Keizer) van *Sourakarta*, die echter ſteeds getrouwelijk op de zijde der *Nederlanders* gebleven was, bleef niets dan de distrikten van *Padjang*, *Soukowati* en een klein gedeelte van *Mataram* over. De *Sultan* van *Djocjokarta* behield het overige van *Mataram*, alsmede eenige landſtreken ten zuiden zijner Hoofdſtad. Dus verloor de Keizer het land *Montjo Negoro* en het distrikt *Kidiri*, maar de Sultan twee geheele Provinciën, *Bagaleen* en *Barjoumas*, alsmede

(*) Wij hebben alles, wat de Geſchiedenis van dezen oorlog betreft, te danken aan de eenige daarover beſtaande, maar tevens zeer echte bron, die ons door de vriendelijke tusſchenkomst van Z. Exc. den Heere Luitenant-Generaal DE KOCK, gewezen Luitenant Gouverneur-Generaal van *Neêrlands Indië*, zelven geopend is, namelijk eene *Geschiedenis van dezen oorlog* in de *Fransche* taal, door den Heere Majoor DE STUERS, die eerlang, met belangrijke kaarten en plans voorzien, bij de Heeren S. & J. LUCHTMANS te *Leijden* het licht zal zien. Daar de geachte ſchrijver zelf dien oorlog heeft bijgewoond, kan men over de belangrijkheid van dit werk oordeelen. Wij betuigen voor deze goedheid, zonder welke wij dit gedeelte van ons werk ſlechts hoogstgebrekkig hadden kunnen voltooijen, den Schrijver en den Heer Generaal DE KOCK hier openlijk onzen dank.

het distrikt *Lodok*. Niettemin behielden de beide Vorften de zuivere inkomften dier gewesten; alleen het beftuur werd hun onttrokken, maar daardoor tevens hunne magt zoodanig gefnuikt, dat er geen denken meer was aan opftand tegen de Regéring. De *Javaansche* Vorften en Opperhoofden, die gedurende den oorlog getrouw gebleven waren, of zich vóór het einde daarvan onderworpen hadden, bekwamen landerijen of jaargelden tot belooning. De hulpbenden, onder welken zich twee zonen van den Sultan van *Madura* en drie van dien van *Sumanap* bevonden, hadden de grootfte dienften bewezen, en werden door den Heer DE KOCK reeds in 1829 aan den toen tot zijn' opvolger beftemden Generaal BISCHOFF aanbevolen. Na de gevangenneming van DIPO NEGORO werden zij huiswaarts gezonden, en hunne hoofden met titels of rangen beloond.

De Generaal van den Bosch wordt Gouverneur-Generaal.

De befchikkingen, waarvan wij zoo even gewaagden, waren het werk van den nieuwen Gouverneur-Generaal, den Luitenant-Generaal VAN DEN BOSCH, omtrent de menschheid verdienftelijk door de ftichting van *Frederiksoord*, en ook in het gebied der wetenfchappen niet onbekend, als de fchrijver van een zeer geacht werk *over de Nederlandsche Bezittingen in Aziën, Amerika en Afrika*. Hij werd in 1829 afgezonden, om den Commisfaris-Generaal DUBUS en den Luitenant-Gouverneur-Generaal DE KOCK te vervangen. Het was om dezen nieuwen beftuurder te *Batavia* te ontmoeten, dat zich de Generaal DE KOCK derwaarts begeven had, op het oogenblik van DIPO NEGORO's aanzoek tot onderwerping. Het geluk begunftigde dus den nieuwen Gouverneur-Generaal door

de bevrediging des eilands in de eerste dagen van zijn Bestuur.

Slot van het verhaal der Oostindische zaken.

Hier eindigen wij onze Geschiedenis der *Oostersche* bezittingen van ons vaderland. Het einde des oorlogs op *Java*, de terugkeering van den hoogstverdienstelijken Generaal DE KOCK (in Junij 1830, na de afreize van den Heer DUBUS DE GHISIGNIES), en het begin van een nieuw Bewind, hetwelk doorgaans ook dat van een nieuw stelsel is, waarin wij ons niet kunnen verdiepen, noodigt ons uit, om dit rustpunt te nemen. Moge de rust, die *Java* sedert dien tijd genoten heeft, algemeen worden in onze bezittingen, en zich ook tot *Sumatra* uitstrekken, alwaar sedert nieuwe gewelddadigheden der *Padries* eenen hevigen oorlog hebben ontstoken, die wel door heldendaden der *Nederlanders*, maar onlangs ook door een' verraderlijken moord, aan velen der onzen gepleegd, is gekenmerkt! Mogt het stelsel van vermeerdering der voortbrengselen, vooral van koffij, suiker en indigo, hetwelk thans weder met kracht wordt doorgezet, geene andere dan goede vruchten dragen, en de zoo noodige rijstteelt, *Java's* hoofdprodukt, niet verdringen! Mogt men, bij het voordeel voor de Regéring, ook de belangen van den inlander niet uit het oog verliezen! Mogt *Java* dus eene *waarlijk* winstgevende en tevens bloeijende bezitting des vaderlands, en eene parel aan *Nederlands* kroon worden!

Scheepstogt van Luit. Kolff naar de zuidoostelijke eilanden. Derzelver toestand.

Wij moeten nog spreken van twee togten tot herstelling van ons gebied in de eilanden van zuidoostelijk *Indië*, (waar onze magt lang miskend was geworden) en tot nieuwe ontdekkingen. De eerste werd in 1825 door den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN opge-

dragen aan den Luit. ter zee D. R. KOLFF, die zich in de togten tegen *Palembang* in 1821 en tegen *Macassar* in 1825 bijzonder had onderscheiden. De bedoelde eilanden, tusschen *Timor*, *Ceram* en *Nieuw-Guinea* gelegen (4–8 Gr. Z. Br. en 127–135 Gr. O. Lengte), waren in vroeger tijd door de *Nederlanders* bezet geweest, die aldaar kleine sterkten hadden opgerigt, om den alleenhandel in specerijen te beschermen, en de aankweeking daarvan buiten de twee eilanden *Amboina* en *Banda* te verhinderen. Naderhand werden dezelve verwaarloosd, en gedurende de *Engelsche* bezetting door dezen geheel uit het oog verloren, zoodat de inwoners, denkende, dat zij nog onder het *Hollandsche* bestuur leefden, bij feestelijke gelegenheden deszelfs vlag heschen, waardoor deze vlag, even als in *Japan*, nog in de uiterste deelen der oude wereld bleef wapperen, toen zij overal elders, en ook in het vaderland, door de bloedvlag der *Fransche* omwenteling was vervangen. De Heer KOLFF moest op de brik *Dourga* de overblijffelen der voormalige sterkten onderzoeken, vriendschapsbetrekkingen met deze volken aanknoopen, en hen aanmoedigen, om naar *Banda* handel te komen drijven. Hij werd door den ambtenaar DIELWART en door den Predikant KAM vergezeld, die voor de godsdienstige belangen dezer eilanden zorge moest dragen.

Timor, Wetter en Kisser.

Eerst ging de togt naar het eiland *Timor*, hetwelk ten Westen en zuidwesten aan de *Nederlanders*, en ten Noorden aan de *Portugeezen* behoort. De hoofdstad der eersten is *Koepang*, die der laatsten *Dilli*, waar KOLFF aanleide en door den *Portugeeschen* Gouverneur vriendelijk werd ontvangen. Van hier ging de koers noordwaarts naar het eiland *Wetter*, alwaar

het ophouden der *Nederlandsche* bescherming de inwoners reeds tot barbaarschheid, plundering en moord van schipbreukelingen had gebragt, terwijl de Christen-inwoners, te voren talrijk, door de omliggende eilanders verjaagd en vervolgd waren geworden. Ook verlangde men algemeen en hartelijk naar de herstelling der *Nederlandsche* Regéring. Hetzelfde was het geval op het naburige veel kleinere eiland *Kisser*, ten Zuidoosten van *Wetter*, alwaar bij de aankomst op het nog bestaande fortje *Vollenhoven* de *Nederlandsche* vlag werd geplant. In het hoofddorp des eilands, *Marna*, waren alle inwoners Christenen, hielden eene Hervormde kerk zeer net in orde, en onderscheidden zich door zindelijkheid en netheid van bouworde ongemeen boven hunne heidensche naburen. Ook was het verlangen naar eene *Nederlandsche* bezetting, en naar een' Godsdienstleeraar algemeen. *God zij gedankt: de Nederlandsche Regéring heeft ons nog niet vergeten!* was hunne trouwhartige uitboezeming. De kleeding was gedeeltelijk nog die van het midden der achttiende Eeuw. Overal waren sporen van vlijt, werkzaamheid en orde zigtbaar: *alle kinderen werden, tot hun negende of tiende jaar, in het schrijven, lezen, en de beginselen des Christendoms onderwezen.* Ziedaar eene vrucht van de heerschappij der *Nederlandsche Oostindische Maatschappij*, nog prijkend een vierde eener Eeuw na haren val, en zonder eenige aanmoediging uit het toen diep gezonkene *Nederland!*

Lettee. Geheel anders was de vertooning van *Lettee*, ten Z. Z. O. van *Kisser*. Eene reeks van rampen had dit eiland getroffen; een orkaan, droogte, veepest, verlies van bijen, welke de storm verjaagd had,

(een des te grootere ramp, daar het een voornaam middel van bestaan voor de inwoners uitmaakte) en eindelijk een felle brand. Dit alles had diepe verarming en volksverhuizing ten gevolge gehad, maar nog beschouwden de meestal heidensche inwoners hunne Christelijke medeburgers als hunne meesters. Dit is een gewrocht van derzelver zedelijke meerderheid en grootere beschaving, en de stempel van het gezag des *Europeërs* blijkt dus alleen, of toch voornamelijk, aan het Christendom, dat hij belijdt, te danken te zijn! De Heidenen, die nog op den laagsten trap van beschaving staan, zijn eigenlijk *Fetisch*-dienaars, gelijk de Negers, daar zij een stuk hout vereeren, doch er op eene ruwe wijze eene menschelijke gedaante aan zoeken te geven. Zij offeren aan hetzelve een varken of buffel. Bij de begrafenis wordt een derde der buffels van den overledenen geslagt, en de helft zijner goederen vernield. De bevolking van dit eiland was voorts zeer twistziek, en de *Nederlandsche* ambtenaar had zeer veel werk, om hen eenigermate te vrede te stellen, daar zij juist om de beslechting hunner geschillen te meer naar een bezoek van een' *dienaar der Compagnie* (zoo heet bij hen nog altijd het *Nederlandsche* bestuur) verlangden. Gelijk alles, was ook het versterkte blokhuis van de voormalige bezetting der O. I. Maatschappij op dit eiland in verval, slechts niet de verkleefdheid der inwoners aan *Nederland*.

Op het eiland *Moa*, ten Oosten van *Lettee*, verbood het gebruik den *Nederlanderen* ten anker te komen. Niettemin was het onthaal der onzen, toen zij, van *Lettee* afgehaald, aldaar aankwamen, allerhartelijkst. De schans, die weleer voor de bezetting der O. I. Maatschappij had gediend, was door de inwo- Moa.

ners in goeden ſtaat onderhouden. Hier vond men afſtammelingen van zekeren korporaal DUIF en van eene inlandſche vrouw. De afſtamming van eenen *Europeaan* is op deze eilanden eene ſoort van adel, en men noemt dezulken *anak-Compagnia* (kind der Compagnie). Uit alles blijkt het dus, welke diepe en vereerende ſporen de Maatſchappij in de herinnering dezer eilanders, die zij van de regéringloosheid bewaarde, heeft nagelaten; ſporen, die onlangs ververscht waren door een' verdienſtelijken Zendeling uit *Timor*, LE BRUIN, die hier godsdienſtig onderwijs had gegeven. Op den Noordoosthoek van *Moa* bevindt zich een hooge berg, die veel overeenkomst heeft met den Piek van *Teneriffe*. Men mest het land uitmuntend met de asch van het drie of vier voet hooge en ſchrale gras. Daarop weiden alsdan de buffels, die zoo talrijk zijn, dat men dezelve voor vijf of zes, en een ſchaap voor twee of drie guldens koopt, doch wild is er geheel niet. Gelijk op andere eilanden benoemde de Heer KOLFF hier de Opperhoofden (*Orang-Kaja's*), door het overhandigen van een' zilveren rottingknop met eene *Nederlandsche* vlag. Men wilde zich het genoegen niet laten ontnemen, de *Nederlanders* om niet van al het noodige te voorzien, *als een klein bewijs van genegendheid*, en maakte toebereidſelen tot een volksfeest wegens de terugkomst van een *Nederlandsch* ſchip; doch zoo lang kon de Heer KOLFF niet vertoeven.

Roma. *Roma*, een bergachtig eiland ten N. W. van *Moa*, is vruchtbaar en heeft vlijtige inwoners. Deze zijn meestal Christenen; ook de Heidenen betuigden zich zeer genegen, hunne dwalingen te verzaken; velen van dezelve werden bij die gelegenheid door den Heer

KAM gedoopt (wij wenschten er te kunnen bijvoegen *onderwezen*, maar hebben dat woord in het verhaal van den Heer KOLFF niet gevonden). In allen gevalle had dit de nuttige uitwerking, dat die nieuwe Christenen hunne kinderen in het lezen en schrijven lieten onderwijzen, en men had hoop, de geheele bevolking tot het Christendom over te halen; iets, hetwelk ook uit een staatkundig oogpunt wenschelijk zijn zou, daar de Christenen op deze eilanden de getrouwste onderdanen onzer Regéring zijn. Door de eendragt der bevolking onderling deed zij hare belijdenis eer aan. De Regéring had onlangs een' ijverigen schoolonderwijzer derwaarts gezonden. — Er waren wilde bijennesten van twee voet in het vierkant, en van daar veel was op dit eiland.

Op het eiland *Damma* had men in geene *dertig* jaren (sedert 1795) *Nederlanders* gezien. De inwoners waren daardoor zeer verwilderd, hadden hun Christendom vergeten, waren weder tot den ouden twistzieken staat vervallen, en het blokhuis der O. I. Maatschappij lag in puin; nogtans was het onthaal regt hartelijk. Sommige inwoners hadden nog breede hoeden uit de zeventiende Eeuw van de tijden der eerste *Europeanen*, die hier het fort gebouwd hadden, en ouderwetsche rokken bewaard, *en in den rook boven hunne haardsteden gehangen;* thans pronkten zij daarmede. Dit eiland is zeer *volkaniek;* men heeft er zwavelbronnen, en eenen vuurberg aan den N. O. hoek. Hier vindt men ook veel den vogel, *Notenkraker* genoemd (*Columba globicera*), die naar eene blaauwe duif gelijkt en de muskaatnoot verslindt, maar weder met hare uitwerpselen geheel ontlast, zoodat die uitwerpselen haar tot mest en ontwikkeling dienen. Damma.

Lakor. *Roma* en *Damma* liggen noordwaarts buiten de reeks der eilanden, die als ſchakels eener keten zich van *Kisser* af oostwaarts tot het *Schildpadden* eiland en *Sermatte* uitſtrekken. De Luitenant KOLFF keerde nu derwaarts terug. Ten Oosten van *Moa* ligt *Lakor*, ſlechts 20 voet boven de zee, zijnde eene koraalbank, gelijk zoo vele eilanden in den zuider Oceaan, zandig en onvruchtbaar, behalve in kokosboomen, die juist door eene gunſtige beſchikking der Voorzienigheid hier het best tieren. Op alle de vorige eilanden was vroeger eene bezetting der O. I. Maatſchappij geweest, doch niet op *Lakor*. Van daar, dat de weinige ingezetenen eerst op de vlugt gingen; doch door beloften en bedreigingen deed men hen terugkomen, en bevredigde deze ongemeen twistzieke menſchen onderling, waarop een algemeen verzoeningsfeest werd gevierd. Schoon het eiland onbezocht was door *Nederlandsche* troepen, waren er nogtans veelvuldige ſporen van eerbied voor en onderwerping aan de O. I. Maatſchappij. Onder de goede eigenſchappen dezer eilanders behoort hunne ongemeene gastvrijheid. Zelfs vreemdelingen mogen zoo vele kokosnoten uit de tuinen der inlanders plukken, als zij verkiezen.

Loean. *Loean*, waarheen de reis nu verder ging, ligt op dezelfde breedte, doch meer oostwaarts dan *Lakor*, en is een hooge berg, bewoond door 200 of 300 huisgezinnen. De omliggende eilanden, zoo vele heuvelen, zijn niet bewoond. Alle deze eilandjes, zoowel als *Loean*, zijn op het land en in de omringende zee rijk aan ſchildpadden en *tripang*, eene zeekwab, die bij alle deze eilanders, gelijk bij de *Chineezen*, ongemeen gezocht is, en nergens beter dan hier wordt

gevonden. Er kwamen dan ook koopers van *Banda*, *Amboina* en zelfs van *Macassar*, die de genoemde beide voorwerpen tegen lijnwaden inruilen. Het eiland is bovendien rijk aan varkens, geiten, hoenders, eenden, kokos- en ſagopalmen, en kan dus den visch wel misſen, die in ongehoorde overvloed langs deszelfs kusten te vinden is. Het volk denkt zeer republikeinsch; de dorpshoofden wilden volſtrekt geen *algemeen Opperhoofd*, zelfs van de bij hen geliefde *Nederlanders*, aannemen, en betuigden, dat zulks volſtrekt overtollig was, daar zij altijd onderling in vrede en vriendſchap geleefd hadden. En dit was de zuivere waarheid. De bewoners van *Locan* toonden zich de zegeningen der Natuur, aan hun eiland geſchonken, waardig, door onderlinge eendragt zoowel, als door vertrouwen en welwillendheid jegens de hen bezoekende *Nederlanders*. Het afſcheid van dezen was waarlijk aandoenlijk, en de Heer KOLFF betuigt, nergens zulke hartelijke en ongemaakte bewijzen van vriendſchap, achting, en onderſcheiding te hebben genoten als op *Locan*. De Heer KAM had er meer dan 150 menſchen gedoopt, en vele huwelijken ingezegend.

Sermatte is het laatſte der eilandreeks, die wij tot hiertoe beſchouwden. Het is ſlecht bewoond; de inwoners zijn aan *Locan* ondergeſchikt en zeer ſchuw, zoodat de *Hollanders* geen derzelven bij zich aan boord konden bekomen. Van daar begaf zich de *Dourga* noordwaarts naar *Banda*, om levensmiddelen en water op te doen, en alstoen naar de kleine eilandgroep ten Oosten van *Sermatte*, waar *Babber* als middelpunt door een aantal kleinere eilanden is omringd. Op *Babber* leefden twee geheel verſchillende ſoorten van Babber.

menſchen, beide nog Heidenen; op de Zuidoostkust ruwe Barbaren, die een *Engelsch* ſchip hadden afgeloopen en de manſchap vermoord, op de Westkust zachtaardige menſchen, die de *Hollanders* vriendelijk opnamen, ſchoon zij in geen menſchenleeftijd *Europeanen* bij zich gezien hadden.

De Aroe-eilanden.

Van daar ging de reis naar de *Aroe*-eilanden, tusſchen de 5 en 7 Gr. Z. Br., en 134 en 135 O. L. Zij beſtaan, volgens de kaart van den Heer KOLFF, uit drie groote, zeven middelmatige, en een aantal kleinere eilanden, zeer digt bij elkander gelegen. De O. I. Maatſchappij, die reeds in 1635 en 1640 de gewone overeenkomſten van handel en beſcherming met de Opperhoofden geſloten had, hield dezelve door eenig krijgsvolk bezet, 't welk er den alleenhandel van *Amboina* en *Banda* handhaafde. Thans is deze te niet, en de *Aroe*-eilanden worden ook door vaartuigen uit *Macassar*, *Boni* en van andere plaatſen bezocht, die er de zeevoortbrengſelen dezer wateren, paarlen en paarlemoer (welke de Maatſchappij vroeger naar *Japan* zond), komen halen. Eene zandige landtong (*Dobo*) op het eiland *Wammer* is gedurende de lente eene algemeene marktplaats voor ſchepen, zelfs uit *Macassar* en *Sourabaya*. De inwoners, vooral der oostelijke eilanden, zijn de reeds meer genoemde *Alfoereezen* of *Alfoeren* (tot welken ſtam ook de meeste der genoemde eilanders ſchijnen te behooren). Zij hebben geen of weinig denkbeeld van Godsdienst, en zijn diep onkundige, maar zeer goedhartige menſchen, bij welke de eerlijkheid en onderlinge welwillendheid aan den eenen, en de zinnelooste gebruiken met beklagelijke onwetendheid aan den anderen kant, doen twijfelen, waartoe

de evenaar hunner zedelijke waarde overslaat. Nimmer voeren zij onderling twist. Geen *Alfoer* mag gedurende zijns buurmans afwezigheid in diens huis gaan of diens vrouw slechts aanraken, op boete van lijnwaden (hun middel van ruiling). Hunne geliefkoosde schatten bezigen zij, om voor anderen die boete te betalen: daarom beminnen zij het vermogen. De gewoonten bij de begrafenis zijn boven alle beschrijving walgelijk. Vooreerst wordt alles vernield, dan het lijk overeind gezet, tegen het reeds blijkbare bederf met kalk ingewreven, en vervolgens eetwaren in deszelfs mond gestoken. Als alle vrienden en bloedverwanten bijeen zijn, wordt het afdruipende vocht van het lijk opgevangen, met arak gemengd, en gedronken! Dan brengt men het lijk naar buiten, duwt het weder spijzen in den mond, zoekt het te doen ontwaken, en, dit niet batende, wordt het naar 't bosch gebragt; daarbij een boom geplant, en deze plegtigheid alleen door naakte vrouwen bijgewoond!

De oostwal der *Aroe*-eilanden is genoegzaam ongenaakbaar, omdat de banken en droogten ver in zee uitsteken. Van daar, dat de voormalige O. I. Maatschappij zich meestal tot de noordwestelijke eilanden *Wammer* en *Wokan* bepaalde, alwaar dan ook vele Christenen waren, en op laatstgemelde eiland ook een *Nederlandsch* fort. (Men ziet, dat de zorg der Maatschappij voor de uitbreiding des Christendoms hand aan hand ging met de vermeerdering van haren invloed.) Er waren ook scholen, om de Christen-kinderen in het lezen en schrijven te onderrigten, en tevens door voorlezing, voorzingen, en aanspraken de Godsdienstoefeningen des Zondags te besturen. De meesters leeren den kinderen de *Maleitsche* taal lezen en

ſchrijven met *Latijnsche*, niet met *Arabische* letters; het zijn doorgaans jonge ongehuwde *Amboneezen*, die naar de oostelijke eilanden gezonden worden, doch zonder jaarwedde, zoodat zij geheel afhankelijk zijn van de gemeente; zij getroosten zich dezen last, in de hoop, van bij hunne terugkomst op *Amboina* aldaar geplaatst te zullen worden. Er heeft dus nog altijd zekere gemeenſchap der *Nederlanders* met deze eilanders plaats, meer dan met de zuidwestelijke; en reeds in 1824, tijdens zijn verblijf in de *Molukken*, had de Gouverneur-Generaal de ſchooners *Daphne* en *Pollux* onder den Heer BIK derwaarts gezonden, om naar den toeſtand dier bevolking onderzoek te doen. Hij had dezelve hoop gegeven, dat de *Nederlandsche* Regéring haar weder onder derzelver beſcherming zou nemen; en niets evenaarde hare vreugde, toen nu deze verwachting door de komst van den Heer KOLFF werd vervuld. Heidenen en Christenen, mannen, vrouwen en kinderen, wedijverden in het geven van blijken der gulhartigſte vreugde. Hunne huizen zijn, gelijk op vele eilanden van den *Indischen Archipel*, op hooge palen gebouwd; doch hier van den harden ijzerboom (*tek*). Bij het onthaal des Heeren KOLFF op *Wokan* prijkte de Christen bevolking, deels in oude berookte kleederen uit de zeventiende Eeuw, deels in zulke, die naar dat modél door inlanders zelve gemaakt waren van ſtukken zwart laken, die de Heer BIK ten geſchenke had medegebragt. De kerk op *Wokan* is een goed ſteenen gebouw, waarin door den Heer KAM, in tegenwoordigheid van den Luitenant KOLFF en zijne Officieren zoowel als der inlandſche Hoofden, eene pleggtige Godsdienstoefening werd gevierd. Daarentegen was het fort der O. I. Maatſchappij deerlijk vervallen.

De westelijke eilanden, die tot den *Maleitschen* volkstam schijnen te behooren, hebben door de meerderheid, die hun Godsdienst en handel verschaffen, de veel grootere oostelijke en zuidelijke, door *Alfoeren* bewoonde, eilanden aan zich onderworpen. Gelijk *Wammer* en *Wokan* door Christenen, dus wordt *Wadjier* door *Mohammedanen* bewoond, die, volgens de algemeene opmerking in *Indië*, veel minder dan de Christen-bevolking voor ons gestemd zijn. Dit eiland is niet zeer vruchtbaar. Sago, dat brood der *Molukken*, en aardvruchten (*oebie*) zijn alles, wat men er aantreft; de eilanders van *Key* en *Goram* brengen rijst aan, dien zij uit *Banda* halen. Zij beminnen fijne katoenen goederen, die hier dan ook tot middel van ruiling dienen; de grove stoffen laten zij aan de hun ondergeschikte *Alfoeren* over. Hunne geschillen van dorp tot dorp zijn hevig. Tusschen *Wokan* en *Wadjier* had juist een oorlog plaats, dien Luitenant KOLFF bijleide.

Meerderheid der Christenen over de Heidenen in de Aroe-eilanden. Voortbrengselen.

De *Tenimber*-eilanden, waarheen men nu den steven wendde, liggen ten W. Z. W. van *Aroe*, en bestaan uit het groote eiland *Timor Laut* ten Z., de kleinere *Larrat* en *Vordate* ten N., *Cerra* ten W., en nog velen van zeer geringen omvang, allen tusschen den 8 en 6 Gr. 30 Min. N. Br. en 131 en 132 Gr. O. L. De bewoners van *Timor Laut* zijn woeste barbaren, die niet alleen een *Engelsch* schip hadden afgeloopen en uitgemoord, maar ook het volk van KOLFF verraderlijk aanvielen en één' man doodelijk kwetsten. Het eiland *Vordate* is schilderachtig, zeer vruchtbaar en welbebouwd; er was echter aldaar tusschen drie dorpen een oorlog, die de geheele eilandsgroep bijna in vuur en vlam zette. Het gelukte den

De Tenimber-eilanden.

Heer KOLFF, ook dezen twist bij te leggen, en dus ſpeelden de *Nederlanders* in dezen *Archipel* overal de ſchoone rol van bevredigers. De bevolking gaat hier bijna geheel naakt; de *meisjes* moeten den veldarbeid doen. Het volk bezigt *kampioenen* of voorvechters, en houdt zich gedurende den oorlog bijna uitſluitend met denzelven bezig, doch alleen met geheime rooftogten, nooit met openbare gevechten. Op het eiland *Larrat* was het onthaal der *Nederlanders* verſchillend; zeer minzaam te *Watidal*, doch zeer koel te *Kaliabor*. In eerstgemeld oord toonden de inboorlingen den Luitenant eene *Engelsche* vlag, hun gedurende derzelver heerſchappij over de *Molukken* toegezonden, waarvan zij echter geen gebruik hadden gemaakt, omdat zij wel gezien hadden, *dat dit geene vlag van de Compagnie was, en dat zij geene Natie dan de Nederlanders voor hunne bondgenooten wilden erkennen.* Zij kenden alleen de *Orang-Compagnie* (*Nederlanders*), en hielden de *Engelschen* voor wilde bergbewoners, voor eene ſoort van *Alfoereezen!* Zij zelve waren *kinderen der Compagnie.* De bewoners der *Tenimber*-eilanden zijn Heidenen, die volſtandig de aanneming van het *Mohammedaansche* geloof, zoo algemeen in deze ſtreken, hebben geweigerd, maar minder afkeer van het Christendom hebben. Op *Labober* is eene piek, 600 of 700 voet boven de zee: er zijn aldaar vergiftige boonen. De inwoners van *Cerra* zijn in den handel zeer eerlijk, maar onderling twistziek. Ook hier leide KOLFF de geſchillen bij. Men vindt er veel de groote zeeſchildpad, die benevens hare eijeren zeer ſmakelijk is, alsmede de *caret*-ſchildpad met hare kostbare ſchaal. Van hier keerde de Heer KOLFF naar *Amboina* terug.

Op eene tweede reis in 1826, naar *Nieuw-Guinea*, bezocht Luitenant KOLFF de meer noordelijk gelegene *Ceram-Laut-* en *Key*-eilanden. De eersten, aan de Zuidoostpunt van *Ceram* gelegen, bestaan uit het zeer bevolkte *Groot-* en *Klein-Keffing*, en de kleine eilanden *Gisser* en *Kelwarie*, welks inwoners die van *Gisser* overvallen en verdreven, of naar *Ceram-Laut* gevankelijk hebben medegevoerd, sedert welken tijd dit eiland onbewoond is gebleven. *Ceram-Laut* staat thans onder de heerschappij van het veel kleinere *Kelwarie*, en heeft ook aan eenige vlugtelingen uit *Sumbawa*, na de uitbarsting des vuurbergs in 1814, tot schuilplaats verstrekt. De strijdbare bewoners van *Kelwarie* betuigden nogtans gereedelijk hunne hulde aan het *Nederlandsche* Bestuur. De bewoners der *Ceram-Laut*-eilanden zijn zeeroovers en kooplieden. (Deze twee bedrijven zijn bij onbeschaafde volken in het eerste tijdstip hunner ontwikkeling doorgaans verwant.) Ook zijn zij ondernemende handelaars op *Nieuw-Guinea*, waarvan zij zich bijna den alleenhandel hebben toegeeigend, en op *Bali* bij *Java;* zij brengen er slaven, muskaatnoten, *tripang*, schildpadden, vogelnestjes; tegen kruid en lood, gewéren, lijnwaden, koralen, *Chineesche* goederen en ijzerwerk. De *Papouas* of roetkleurige Negers van *Nieuw-Guinea* verbitteren zij door menschen-, vooral vrouwenroof (schoon dit volk bij schaarsheid zijne kinderen wel eens zelve te koop biedt). *Goram*, ten O. Z. O. van *Ceram-Laut*, heeft zijne wetten en inzettingen van *Ceram* ontleend, en drijft ook veel handel, eensdeels met *Nieuw-Guinea*, andersdeels met *Banda*, voor hetwelk die handel onmisbaar is. Men verkrijgt van daar *sago*, olie, kokosnoten, vee, hout, betelbladen enz.; thans drij-

Tweede reis van Luit. Kolff. De Ceram Laut- en Goram-eilanden.

ven de *Gorammers* zelven handel naar *Sincapoer* en *Malacca*, ja zelfs naar *Bengale* en *Manilla*. Op dezen handel wordt ongeloofelijk gewonnen, daar men op *Nieuw-Guinea* de kostbaarste goederen voor een' spotprijs opkoopt.

Togt langs de Z. W. kust van Nieuw-Guinea.

De brik *Dourga* zeilde deze eilanden, die door *Mohammedanen* bewoond worden, voorbij naar *Aroe*, en van daar naar de kust van *Nieuw-Guinea*, welke men van de *Bartholomëus*-rivier ten Z. tot de bogt van *Lokayie* ten N. O., van den 8. Gr. Z. Br. tot den 4. N. Br. langs voer. De bewoners van *Nieuw-Guinea* zijn verdeeld in strandbewoners en berglieden (de *Papouas*), die ook veelal op de kust komen, en door die van *Ceram-Laut* van allen geregelden handel afgeschrikt werden. Zij overvielen ook op eene verraderlijke wijze de manschap der *Dourga*, terwijl dezen aan land waren, en kwetsten verscheidene matrozen (één' daarvan doodelijk). De Luitenant KOLFF ontdekte hier eene rivier op 7 Gr. 12 Min. Z. Br. en 138 Gr. 44 Min. O. L., aan welke hij den naam van *Dourga*-rivier gaf.

De Key-eilanden.

De drie voornaamste der eilanden *Key*, welke men bij de terugkomst uit *Nieuw-Guinea* voorbij kwam, zijn *Groot-* en *Klein-Key*, en *Key-Watelee*. De inwoners, hoewel een mengelmoes van vlugtelingen uit *Banda*, *Ceram* en andere eilanden, schijnen ongemeen vreedzaam te zijn. Er is veel handel met *Banda*; ook uit *Macassar* komt men er veel *tripang* halen. De hier gebouwde vaartuigen zijn om den goeden koop en het sterke hout bijzonder gewild. Op de *Tenimber*-eilanden vernam de Luitenant, dat, na de herstelling van den onderlingen vrede op de Zuidwestereilanden (*Loean* enz.), de handel aldaar ook

met de oostelijke eilanden begon te herleven, en men zich beijverde, om de ſterkten of blokhuizen van de *Nederlanders* te herſtellen, in de hoop van ſpoedig eene *Nederlandsche* bezetting te erlangen, terwijl men ook voor de ſchoolonderwijzers mildelijk zorgen wilde. Van de *Tenimber*-eilanden keerde de *Dourga* naar *Banda* en *Amboina* terug (*).

Aanmerkingen over deze reistogten.

Wij hebben ons wat langer bij deze reizen opgehouden, niet alleen omdat zij ons landen ſchetſen, bijna geheel onbekend en naauwelijks gebrekkig op de beste kaarten te vinden, maar ook om andere redenen. Met genoegen verpoosden wij ons hier van de bloedige tooneelen op *Java*, daar onderwerping door *dwang*, hoe roemrijk ook verkregen, oneindig achterſtaat bij onderwerping uit *genegenheid* en *behoefte*. En hier mogten wij de hartſtreelende gewaarwording ondervinden, van bevolkingen aan het einde der aarde de handen te zien uitſteken naar *Nederland*, om beſcherming en bevrediging onder deszelfs roemrijke vlag, om voldoening aan hare geestelijke behoeften door verkondigers van het Evangelie. Hoe worden hier de lasteringen der *Engelschen* tegen onze O. I. Maatſchappij gelogenſtraft! Doch wij zien nog meer. Het Christendom, hoe onvolmaakt ook gekend, verbreidt ook hier vre-

(*) Alle deze bijzonderheden zijn geput uit de hoogstbelangrijke *Reize door den weinig bekenden Zuidelijken Molukschen Archipel, en langs de geheel onbekende Z. W. kust van Nieuw-Guinea*, in 1825 en 1826, door D. H. KOLFF JR., Luitenant ter Zee 1. klaſse. Amſterdam bij G. J. A. BEYERINCK 1828, *met eene kaart*. Wij hebben van de talrijke wetenswaardigheden ſlechts enkelde, die met ons onderwerp in verband ſtonden, uit dit werk ontleend, welks lezing zich zekerlijk niemand beklagen zal.

de, beſchaving en orde, en geeft aan zijne belijders eene onmiskenbare meerderheid boven de genen, die in de duisternis des Heidendoms blijven, wat *verstandelijke*, boven de *Mohammedanen*, wat *zedelijke* waarde betreft. Maar wij zien tevens, dat deze gezegende vruchten zich dan het best ontwikkelen, wanneer geene of ſlechts weinige *Europeanen* duurzaam met deze Christenen omgaan. De bekeerlingen, in zoo groote menigte door de *Spanjaarden* en *Portugeezen*, of ook door onze *Nederlanders* zelve in beide *Indiën* gemaakt, verbasterden ſpoedig, wanneer zij aan het beſmettelijke voorbeeld van geheele ſcharen zedelooze *Europeërs* waren blootgeſteld, terwijl de eenvoudige Christen van *Moa*, *Loean* en *Otahiti*, onder het vaderlijke opzigt van enkelde leeraars en derzelver waardige geleiders, ons roerende tafereelen van onſchuld, eensgezindheid, vrede en eendragt vertoont, en den *Europeër*, waarvan hij het ſchuim niet kent, als een' vader of liever als een' ouderen broeder opregtelijk vereert!

Togt van Kapt. Luit. Steenboom naar Nieuw-Guinea.

Onder den Commisſaris-Generaal DUBUS werd ook een ontdekkingstogt naar *Nieuw-Guinea* uitgezonden, met de korvet de *Triton*, onder Kapitein-Luitenant STEENBOOM, en den ſchooner de *Iris*, met eene Commisſie, waarvan de reeds met roem vermelde Heer MACKLOT, als natuurkundige (delfſtofkundige), voorzitter was, benevens de Heeren ZIPPELIUS als kruidkundige, MULLER als ontleedkundige en VAN OORT als teekenaar. De Luitenant TER BRUGGEN HUGENHOLTZ was belast met het bepalen van lengte en breedte, en het opmaken der bouwſtoffen voor eene kaart, die door de Luitenants BRON en MODERA vervaardigd is, welke laatſte ook het reisverhaal heeft

geſchreven. Te *Amboina* kwam de Commisſaris der Regéring, VAN DELDEN, aan boord, die gelast was, eene *vestiging* op *Nieuw-Guinea* (waar de *Hollanders* er te voren nog nimmer eene hadden gehad) aan te leggen, en bezit van dat gedeelte der kust te nemen, terwijl hij tevens de inlandſche bevolking door geſchenken moest zoeken te winnen, en eene naauwkeurige kennis van het land te bekomen. Nog ſterker luidde de *instructie* van den Kapt. Luitenant STEENBOOM. Het was, *om bezit te nemen van Nieuw-Guinea* van den 141. Gr. O. L. tot de *Kaap de Goede Hoop*, ten Noorden des eilands (*).

Ontmoetingen met de inlanders. De Dourga-rivier.

Deze reis heeft vele verbeteringen in de kennis der ligging van onderſcheidene punten van den oostelijken *Archipel*, doch vooral in die van *Nieuw-Guinea*, te weeg gebragt, b. v. omtrent de rivieren *Oetanata* en *Wakia*, die bijna een Graad te oostelijk geplaatst waren. Den 20. Mei 1828 zagen de onzen voor het eerst de Z. W. kust van *Nieuw-Guinea*. Daar het land, waartoe zich deze reis bepaalde, langs de kust gedeeltelijk moerasſig en zeer ſlecht bewoond is, zoo kon zij natuurlijk de verſcheidenheid noch algemeene belangrijkheid van die van KOLFF hebben. De wijze van omgang met de inboorlingen was ook hemelsbreed verſchillend. Hier geen zweem van oude kennis, van hartelijk vertrouwen en genegenheid! De *Papouas* kwamen zeer aarzelend aan ſtrand, en wilden volſtrekt niet aan boord komen. Zij drilden hunne wapenen, of, wanneer men hen door geſchenken meende gewonnen te hebben, zoo gaven zij door maar al te verſtaanbare tee-

(*) J. MODERA, Luitenant ter zee, *Verhaal van eene reize naar de Z. W. kust van Nieuw-Guinea*, Haarl. 1830 bl. 1. 2. 8-12.

kenen te kennen, dat men aan wal zou komen, waar zij hunne vrouwen aan de matrozen prijs wilden geven. Doch men was door de ondervinding van KOLFF's fcheepsvolk wijs geworden; desniettemin trokken zij de floep langzaam naar het ftrand, en fchoten van daar, te midden zoo 't fcheen der vertrouwelijkfte verkeering, met pijlen op de onzen, waarvan zij de Luitenants BOERS en HUGENHOLTZ en eenen matroos kwetften. Toen werden zij ook met geweerfchoten op de vlugt gejaagd (*). Men kwam aan de *Dourga*-rivier, die men niet tot haren oorfprong kon opvaren, ja, die zoo breed en zelfs bij de eb ziltig bleef, dat men voor waarfchijnlijk hield, dat het veeleer eene doorloopende ftraat was, die *Nieuw-Guinea* in tweeën verdeelt (†).

Goede verftandhouding met de inlanders. Stichting van het fort Dubus in Merkus-oord. De Engelfchen vestigen zich op de N. W. kust van Nieuw-Holland.

Eerst den 9den Junij gelukte het, eenige *Papoua's* aan boord te doen komen; een aantal hunner praauwen volgde de fchepen, en nu werd de grond tot eene vertrouwelijke verkeering gelegd. Alle lijnwaden en in 't algemeen kleederen waren gading voor deze naakte Wilden, die daarentegen den fchier onweêrftaanbaren trek voor fpiegels en koralen misten, welken wij zoo dikwerf bij de door COOK bezochte inboorlingen aantreffen. Voorts geleken zij naar die genen der *Australiërs*, welke op een' lageren trap van befchaving ftaan, doch niet op den allerlaagften, gelijk de *Nieuw-Hollanders* en *van Diemenslanders*. De uitwerkfelen van het buskruid fchenen hun bekend, en zij hadden, door hunnen omgang met de *Cerammers*, eenige denkbeelden van zaken, die tot het befchaafde leven behooren, verkregen. De *Neder-*

(*) MODERA, bl. 23-29. (†) bl. 39. 40.

landers, die even als COOK en zijne reisgenooten alleen door zachtheid de inboorlingen poogden te winnen, overlaadden hen met geschenken. Het gelukte nu, zelfs drie hoofden, ABRAUW, met zijn' jongeren broeder en MAKAAI, die lager in rang ſtond, aan boord te bekomen (*). De gemeenſte, ſtinkende arak was hun welkom, en ſmaakte, blijkens hunne herhaling van dien naam (ſterken drank kenden zij dus!) maar al te lekker. Nu durfden de Luitenants TULLEKEN, VAN LOON en MODERA het wagen, om aan de rivier *Oetanata* aan land te gaan, welgewapend in drie ſloepen, maar zij leiden aan wal de wapenen af, terwijl het krijgsvolk gewapend bleef; doch deze voorzorg was ditmaal onnoodig. De inlandſche hoofden wilden de *Nederlanders* overhalen, om zich hier te vestigen, doch dezen keurden de plaats daartoe ongeſchikt, en voeren, na zich van water en brandhout voorzien te hebben, verder noordwaarts de kust op. Eindelijk vond men, eenigzins ten Noorden van *Lokayie* (zoo verre was KOLFF geweest) op 4 Gr. N. Br., na eene ſtraat tusſchen het hoofdland en het eiland *Dramaai*, die men *Iris*-ſtraat noemde, te zijn doorgezeild, eene ruime baai, die men *Tritons*-baai noemde. Het land was hier zeer goed, en ten Noorden daarvan, aan den voet van den berg *Lamantchirio*, werd in het oord, naar den Gouverneur der *Molukken*, MERKUS, den ontwerper van het plan om *Nieuw-Guinea* in bezit te nemen, genoemd, een fort gebouwd, hetwelk den naam van den Commisſaris-Generaal van *Neêrlands Indië*, DUBUS, erlangde. Men vond hier eene wel van zoet water. De menſchen waren veel

(*) MODERA, bl. 61–65.

minder kloek dan bij de *Oetanata* rivier, en men was er veel minder veil met de vrouwen dan om de zuid; zelfs zag men er genoegzaam geene. Deze lieden waren door de *Cerammers Mohammedanen* geworden. De *Raja* of het Opperhoofd van *Lokayie*, wien men wegens den moord aan de manſchap van KOLFF (in zijn gebied) ondervroeg, betuigde, dat zulks geſchied was, omdat deze kokosboomen met geweld hadden omgehakt. Men ſtelde zich met dit antwoord te vreden, om geenen oorlog te hebben. De *Iris* vertrok van hier, doch de manſchap der *Triton* bleef, om het fort *Dubus* te voltooijen. Maar hevige ziekten, waarvan bijna niemand vrij bleef, ſleepten in dit ongezonde klimaat 21 man in het graf (*). Men vertrok den 1ſten September, en kwam den 4den November te *Sourabaya* terug. Deze bezitneming van *Nieuw-Guinea* heeft tot nu toe, zoo verre wij weten, aan het vaderland nog geene voordeelen opgeleverd. Maar omtrent dien zelfden tijd bezetteden de *Engelschen* een punt op de door den grooten TASMAN weleer ontdekte Noordwestkust van *Nieuw-Holland*, een door ons lang verzuimd punt, van waar zij thans onze bezittingen in de Oosterſche Zeeën bedreigen, en ons of onze onderhoorigen eenmaal van de voordeelige visſcherij in die zeeën geheel kunnen berooven, gelijk zij zulks reeds van de walvischvangst hebben gedaan.

Overgang tot de Westindiſche gebeurtenisſen.

Thans moeten wij ons oog naar de Westelijke bezittingen wenden, van welke vooral *Curaçao* en *Suriname* onze aandacht vereiſchen. Daar eerstgemelde eiland in langen tijd door ons niet vermeld is, zoo moeten wij deszelfs Geſchiedenis van wat hooger ophalen.

(*) MODERA, bl. 96. 105-107. *en verv.*

Met de omwenteling van 1795 was al de welvaart van het eiland *Curaçao* verdwenen. Er had geen aanvoer meer plaats uit het Moederland; al de levensmiddelen moesten dus van het vaste land van *Spaansch-Amerika* voor gereede penningen worden ingevoerd, en derhalve verarmde het land hoe langer zoo meer. Daarbij kwam nu eene reeks van tegenſpoeden, zoo als eene volkplanting zelden geleden heeft. Eerst had in dat zelfde jaar 1795 een geweldig oproer onder de Negers plaats, waarbij het geheele westelijke distrikt werd verwoest, en de Negers, die, wel is waar, door den ſlavenopſtand te *St. Domingo* waren aangezet, doch ook vele gegronde bezwaren hadden, eindelijk ten onder gebragt en hunne Opperhoofden met ijzingwekkende martelingen ter dood werden gebragt; — daarop een aanſlag der *Franschen* op *Jamaica*, dien dezelve uit *St. Domingo* in 1799 wilden beproeven, ten einde aldaar de talrijke Negers in opſtand te brengen, en de Blanken, die zich verzetten mogten, te doen vermoorden, gelijk zulks te *St. Domingo* geſchied was. Zij begrepen echter, dat het uitrusten van ſchepen op dat eiland argwaan op *Jamaica* zou baren, en kozen dus het *Nederlandsche* eiland *Curaçao*, (wij waren nog door het onzalige *Haagsche* verdrag van 1795 aan *Frankrijk* geketend!) tot het middelpunt hunner verrigtingen. Twee der hevigſte *Revolutionnairen* uit *St. Domingo*, DEVAUX en SASPORTAS, kwamen op *Curaçao* aan, waar tevens reeds ſchepen werden uitgerust, om tot den opſtand, ten behoeve van welken de Negers werden opgeruid, mede te werken. Men wilde ook den *Nederlandschen* Gouverneur LAUFFER tot het ontwerp, 't welk men voorgaf eerst tegen het eiland *Trinidad* gerigt te zijn, overhalen; doch de-

Curaçao. Lotgevallen van 1795 tot 1803.

ze verontfchuldigde zich in beide gevallen, zoowel tegen *Trinidad* als tegen *Jamaica*, manfchappen, geld en krijgsbehoeften te leveren. Hij deed dit onder voorwendfel van de al te groote magt der *Engelschen*, maar-inderdaad, omdat hij het omwentelingsftelfel verfoeide, en den opftand der Negers als een al te gevaarlijk voorbeeld befchouwde. Nu befloten de *Fransche* omwentelaars, hun lievelingsftelfel op *Curaçao* zelf toe te passen, den Gouverneur af te zetten en door een' ander' te vervangen, van eenigen de hoofden te doen vliegen, anderen in ballingfchap te zenden, de *Amerikaansche* goederen te rooven, en de *Joden* (die men voor de rijkften hield) te brandfchatten. Men meende hiertoe de reeds verzamelde *Fransche* oorlogsvaartuigen te gebruiken; doch de wakkere Gouverneur werd van het helfche plan onderrigt; hij deed in den nacht, voor den flag beftemd, goede wacht houden, daags daaraan DEVAUX en SASPORTAS in hechtenis nemen en naar *St. Domingo* overbrengen. Hier door werd het plan zeer terug gezet, maar toch nog niet opgegeven; flechts de gevangenneming van SASPORTAS, die later de vestingwerken te *Kingston* op *Jamaica* al te naauwkeurig opnam, deed als door bewerking der Voorzienigheid een' zamengezworenen, die alles voor ontdekt hield, zijne medepligtigen verraden, waardoor SASPORTAS gegrepen en opgehangen werd, en het bloeijende *Jamaica* behouden bleef. Dit gebeurde in Sept. 1799. Ondertusfchen hadden de *Franschen*, onder den bekenden HUGUES, in *Guadeloupe* een geheel Comité van omwentelaars, en eene geduchte fcheeps- en landingsmagt verzameld. Zij kwamen den 23ften Julij 1800 met vijf gewapende fchepen en 900 man op *Curaçao* (één fregat lag er reeds) en eischten, dat het eiland *Fransche*

verfterking tegen de *Engelschen* zou innemen. Men was vooral vergramd, dat de eilanders handelsbetrekkingen onderhielden met de *Noord-Amerikanen*, die ook al met de *Franschen*, wegens derzelver fpoorlooze aanmatigingen, in vijandfchap leefden. Doch de vastberadenheid van den Gouverneur LAUFFER wist ook deze poging te verijdelen, die zekerlijk geene minder verraderlijke bedoeling had dan de overigen. Zij werd door eenen der *Fransche* fcheepskapiteinen, PITOT, zelv' verraden. Men liet hen allen in vrede, en zelfs van geld en levensmiddelen voorzien, vertrekken, doch de verraders ontfcheepten hun volk aan de andere zijde des eilands, bemagtigden twee forten, en rukten tegen de ftad op. Deze werd flechts door een *Engelsch* fregat, een' *vijand* van den Staat, tegen deszelfs *bondgenooten*, de *Franschen*, beveiligd! Dit had natuurlijk de overgave aan de *Engelschen* ten gevolgen, die het eiland tot den vrede van *Amiëns* behielden (*). LAUFFER bleef Gouverneur. Na het weder uitbreken der vijandelijkheden in 1803 bragten de *Engelschen* ook al de uit *Curaçao* naar *Nederland* varende fchepen op en verklaarden die voor goeden prijs; nogtans bleef het eiland zelf in handen der onzen, tot den 1ften Januarij 1807.

Aanvallen der Engelfchen. Zeerooverijen der Franfchen.

Men had, ongelukkiglijk, uit vreeze voor een' aanval, bij den *Franschen* bevelhebber op *St. Domingo*, FERRAUT, om hulpe verzocht. Het daartoe afgezondene vaartuig viel den *Engelschen*, die de ftad *Santo Domingo* blokkeerden, in handen, en verwittigde hen

(*) *Curaçaosche Couranten*, 7. 14. 21. 28. Februarij en 6. Maart 1824. van den 9. en 16. April en 30. Julij 1825.

van de zwakheid des eilands. Dadelijk kwam nu de *Engelsche* Commandant BLIGH met twee liniefchepen en twee fregatten, eischte de ftad op (31 Januarij 1804), en begon bij weigering van overgave het beleg. Het bombardement deed weinig fchade, echter werd de *Luthersche* kerk daarbij in de asch gelegd. Ook werd het niet fterk doorgezet; na 26 dagen, waarin de landlieden door plundering en brandftichting veel geleden hadden, doch waarin ook de *Engelschen* dikwijls door de troepen en de *Schutterij* waren teruggedreven, braken zij het beleg op en zeilden weder weg. Doch dit baatte den ingezetenen weinig. De handel, het groote middel van beftaan des onvruchtbaren eilands, werd door de *Engelsche* kruifers, die hetzelve meer of min ftreng bleven blokkéren, geftremd, en eene menigte naar het vaderland beftemde vaartuigen opgebragt. Toen de *Engelschen* zich verwijderden, kwamen de *Franschen*, onze *bondgenooten*, zoo 't heette. Op dit oogenblik was alléén nog het *Spaansche* gedeelte des eilands *St. Domingo* in handen der *Franschen*, die hun eigen gedeelte door den opftand der Negers, oprigters van het *Rijk van Haïti*, hadden verloren. Onder voorwendfel nu, van jagt op de vaartuigen, die Negers of leeftogt naar *Haïti* bragten, te maken, namen die zeefchuimers alle vaartuigen onder onzijdige vlag, welke *Curaçao* wilden aandoen, weg en verklaarden die voor goeden prijs. De veelvuldige klagten daarover in *Holland*, en door het zwakke, afhankelijke Staatsbewind aan den *Franschen* Keizer gedaan, waren vruchteloos; de dwingeland, die ons als overwonnen aanzag, beftemd om door zijnen voet vertreden te worden, ftoorde zich niet aan die klagten van eenen handel, dien hij als *sluik-*

handel befchouwde en dus doodelijk haatte. Men verlangde in deze omftandigheden zelfs weder naar de *Engelschen;* want, zeide men, een openbare vijand is beter dan een bedekte.

Rampen, door den Commodore Murray aan de Kolonie veroorzaakt. Dappere verdediging onder Brion.

Den 31ften Maart 1805 werd echter de blokkade door den Commandeur (*Commodore*) MURRAY met zeven oorlogsfchepen in vollen ernst hervat. De landingen van dit fcheepsvolk op onderfcheidene punten des eilands droegen den ftempel der grootfte barbaarschheid, en herinnerden de daden der *Barbarijsche* zeeroovers op de kusten der *Middellandsche* Zee. Huizen en pakhuizen werden geplunderd en verbrand, vee weggevoerd, een groot gedeelte des eilands dus deerlijk verwoest, en de ingezetenen gebonden aan boord der fchepen gebragt. De troepen en fchutters, tegen de roovers uitgetrokken, werden door hen, ten gevolge van onverfchoonlijke zorgeloosheid, overvallen en geflagen, waarbij de bevelhebber LEWE met honderd man en twee ftukken gefchut den vijand in handen viel. Vergeefs trachtte de *Nederlandsche* Regéring troepen tot ontzet naar *Curaçao* te zenden; het eene fchip werd dadelijk na het uitzeilen voor *Texel* genomen; het fregat *Utrecht* verviel, ten noorden van *Schotland*, op ftrand. Er ontftond nu in de Kolonie gebrek en duurte, en de hongersnood ftond voor de deur. Het meel was tot den tiendubbelden prijs gerezen. Verfcheidene ingezetenen wilden, om dezen nood te ontgaan, het eiland aan de *Engelschen* overgeven; er was daartoe reeds een verzoekfchrift geteekend; doch een *Amerikaan* voerde nog in tijds eene lading meel binnen, waardoor ten minfte de hongersnood werd geweerd. Daar de *Engelschen* het

moede begonnen te worden, met hunne geheele magt de blokkade door te zetten, trachtten zij het fort *Bakenburg*, aan de *Caracas*-baai gelegen, te nemen, wanneer zij met weinige schepen al de vaartuigen, die de haven mogten willen uitzeilen, buit konden maken. Reeds hadden zij eene hoogte bemagtigd, die den heuvel bestrijkt, waarop *Bakenburg* ligt; de bezetting der sterkte, daardoor aan een hevig vuur blootgesteld, verliet dezelve, en verschool zich achter de klippen. Reeds meenden de *Engelschen* meester te zijn van het verlatene fort, toen eene afdeeling troepen onder den Majoor SCHWARTS, en schutterij onder den Luitenant BRION, kwam opdagen. Deze laatste, een onversaagd krijgsman, die zich ook gedurende den veldtogt van *Noord-Holland* in 1799 had onderscheiden, beraamde het stoute ontwerp, den vijand om te trekken en van de zee af te snijden. Hij deed dit, hoewel de Majoor SCHWARTS, aan het hoofd der geregelde krijgsmagt, weigerde verder te trekken. De *Engelschen* maakten wel een hevig vuur op de braven, die tot den voet des bergs aan derzelver geschut waren blootgesteld: maar eenmaal aan dien voet aangekomen, trokken dezen dien om, en waren nu buiten 't bereik van den vijand. De *Britten* vreesden thans, van hunne schepen afgesneden te worden. Zij sprongen in zee, wierpen zich in hunne sloepen, en werden door de onzen nog met een paar schoten begroet, die hun veel nadeel toebragten. Ook een fregat, bestemd om den aftogt der *Britten* te dekken, loste verscheidene schoten op de moedige schutters, doch zonder hen veel te benadeelen. Het geschut op den berg en andere oorlogsbehoeften, benevens verscheidene krijgsgevan-

genen, vielen den onzen in handen (*). Nadat den 18den Julij de Commandeur MURRAY plotſeling was overleden, werd de blokkade nog flaauwelijk voortgezet, tot het einde van Augustus en toen opgeheven. Dus erlangden de burgers van *Curaçao* het loon hunner ſtandvastige volharding.

Dan *Curaçao* was daarom nog niet in veiligheid. Hetgeen de *Engelschen* noch door geweld, noch door honger, vermogt hadden, beproefden zij door verraſſing. Men wist, dat de Oudejaarsavond op vaderlandſche wijze op het eiland veeltijds door vuurwerken en andere vreugdebedrijven gevierd werd, en dat alsdan waarſchijnlijk wel menig hoofd door ſterken drank was bedwelmd; en beſloot dus tot den aanval op Nieuwjaarsdag 1807. Vier fregatten onder den Commandeur BRISBANE eischten eerst den 22ſten December het eiland op; dit, zoo als te verwachten was, gelijk meermalen te voren geweigerd zijnde, wendden zij zich om de zuid, ten einde de inwoners in ſlaap te wiegen. Inderdaad vierde de bezetting gelijk de inwoners, in het denkbeeld der verwijdering van het *Engelsche* ſmaldeel, den Oudejaarsavond zeer vrolijk, terwijl de Gouverneur CHANGUION zich naar het landgoed *Blenheim* begeven had, niet verre van de vesting gelegen, waar hij dacht, in geval van nood ſchielijk bij de hand te kunnen zijn. In volle gerustheid ſleet men den nacht in dans en vrolijkheid, en hoorde de ſeinſchoten van het fort *Bakenburg* ter waarſchuwing van de landing der *Engelschen* niet door

Overrompeling des eilands op den 1ſten Januarij 1807.

(*) De Luitenant BRION, van wien hier geſproken wordt, heeft zich later in den vrijheidsoorlog der *Columbianen* tegen de *Spanjaarden* als hun vlootvoogd op het ſchitterendst doen kennen.

de muzijk der bals, het zingen der menigte op de ſtraten en het affteken van voetzoekers. Zoo zeilden de *Britten* zonder tegenſtand de haven binnen. Eene ketting, waarmede die vroeger geſloten was, en welke ook in 1800 de *Franschen* had tegengehouden, had men laten vergaan; en het beſluit van de krijgsopperhoofden, om de haven door twee ſchepen dwars in den ingang te ſluiten, was verzuimd. Dus konden de *Engelschen* ten zes uur in den morgen tusſchen twee *Nederlandsche* krijgsvaartuigen voor anker gaan. De bevelhebber PFEIFFER was, met een goed gedeelte der manſchap, door den drank bedwelmd in de rust; en zoo was het den vijand mogelijk, om, *zonder tegenstand*, de muren van het hoofdfort te beklimmen; de bezetting liep verward dooreen, en gaf zich dadelijk over, even als de Heer PFEIFFER zelf, die eerst de komst der *Engelschen* niet gelooven wilde, doch gevangen zijnde, last gaf aan het fort *Nassau* (toen *Republiek* genaamd, en waarop zich nog een Officier gered had) om het reeds begonnen vuur te ſtaken. De bevelhebber der zeemagt, EVERTSZ. begaf zich van het bal naar zijn ſchip, en werd er door het *Britsche* vuur doodgeſchoten. CHANGUION kwam naar het hoofdfort, toen reeds alles verloren was; evenwel deed de vrees der *Britten* voor het fort *Nassau* hem nog een eerlijk verdrag van overgave verwerven, waarbij wel de 300 man der bezetting zich als krijgsgevangen moesten overgeven (op hun woord van eer vertrokken zij echter eerlang naar 't vaderland), maar de bezittingen der inwoners werden gewaarborgd. CHANGUION en PFEIFFER, in *Holland* gekomen, werden door den hoogen krijgsraad tot den dood veroordeeld; doch de zachtaardige LODEWIJK

NAPOLEON, destijds Koning van *Holland*, ſchonk hun het leven, en veranderde de ſtraf in onbekwaamheid, om het land immer te kunnen dienen. CHANGUION voerde tot zijne verdediging aan, dat hij, bewust van zijne onbekwaamheid tot dien post in deze gevaarlijke tijden, meermalen te vergeefs zijn ontſlag verzocht, en het aanbod der *Engelschen*, om voor hen als burgerlijk Gouverneur op het eiland te blijven, had van de hand gewezen. Zijn vonnis werd dus ook na den vrede door den Koning der *Nederlanden* vernietigd; hij zelf in zijn' goeden naam herſteld en tot Secretaris van den Policieraad te *Suriname* benoemd, alwaar hij overleed (*).

Teruggave des eilands. Goud op Aruba. Komst en vertrek van Kraijenhoff.

Curaçao bleef dus aan de *Engelschen* tot op de groote omwenteling in de *Nederlanden* en het herſtel van het huis van *Oranje*. Den 4den Maart 1816 werd de Kolonie aan de *Nederlandsche* troepen en ambtenaars overgegeven, aldaar met het linieſchip de *Prins van Oranje* en den ſchooner de *Haai* aangekomen. Het eiland bleef van veel belang als een onzijdig punt te midden van den oorlog tusſchen de *Spanjaarden* en de opgeſtane bewoners van den vasten wal van *Zuid-Amerika*, die zich *Columbianen* noemden, en wier hoofden dikwerf eene ſchuilplaats kwamen zoeken op *Curaçao*. Doch de verwoestingen des oorlogs benadeelden den handel zeer, en het openzetten aller havens van het oude *Tiërra Firma*, thans *Columbia* (vooral die van *Caraccas* en *Venezuela*) deed den zeer voordeeligen ſluikhandel met verbodene goederen uit *Curaçao* geheel te niet gaan. Men hoopte daarvoor vergoeding te vinden door eenige

(*) *Curaçaosche Courant* van den 3den Julij 1825.

gevonden klompen vrij zuiver goud op het kleine, onder *Curaçao* behoorende, eiland *Aruba*, waarvan er een nog in het Rijks-*Muséum* van natuurlijke voorwerpen te *Leijden* berust; doch de hoop op rijke goudmijnen, welke misſchien, althans gedeeltelijk, de komst van den Luitenant-Generaal der Genie KRAIJENHOFF op het eiland te weeg bragt, werd geenszins vervuld. Integendeel bleef *Curaçao*, ook na de herſtelling der *Nederlandsche* Regéring, nog in een' lijdenden en kwijnenden ſtaat. Misſchien is de verklaring van dit eiland tot eene *vrijhaven*, naderhand geſchied, voor hetzelve eene rijkere goudmijn dan die, welke, volgens de ſtandvastige opmerking der *Spaansche Amerikanen*, hunne bezitters verarmen.

Verval van het muntwezen en andere rampen.

Behalve alle de vermelde rampen, leed *Curaçao* ſedert 1793 nog door de vermindering der gehalte van de in omloop zijnde geldſpeciën. Deze waren namelijk, daar het eiland vroeger *Spaansch* was geweest, en ſterken ſluikhandel dreef met de *Spaansche* bezittingen, piasters of *Spaansche* matten (ſtukken van acht realen), waarvan de gewone koers niet meer dan 35 of 38 ſtuivers was; voorts gouden *Johannessen* (eene *Portugeesche* munt) die acht piasters waard was. In 1793 werden er voor 't eerst ligte *Johannessen* van zes *patinhos* (*) uitgegeven, die men eerlang deed ſtempelen en voor acht liet doorgaan. Natuurlijk verdwenen de volwigtigen nu uit den omloop, en de ligten werden telkens vermeerderd, en nog daarenboven beſnoeid. De Gouverneur LAUFFER, in 1796 aan 't Beſtuur gekomen, deed ze toen op de kant vijfmaal ſtempelen en met een bankbriefje ten blijke van

(*) De *Portugeesche* naam voor *Spaansche* matten.

echtheid voorzien. In 1799 deed LAUFFER ook, om in het gebrek van klein geld te voorzien, 8000 dier *patinhos* in vier gelijke deelen verdeelen, elk zoo veel als tien of twaalf ſtuivers waardig. Maar in 1806 voerde de nieuwe Gouverneur CHANGUION papieren geld in, ter waarde van 3000 piasters, waarvoor eene gelijke ſom in de kas der Kolonie werd nedergelegd. Doch de *Engelschen* roofden dit geld, even als in 1813 op *Java* het onderpand der ingezetenen, in goederen beſtaande. Kort daarna werden de oude bankbriefjes of liever bewijzen van echtheid voor de klinkende munt ingetrokken, waardoor vele *half koperen* piasters werden ingevoerd. Eindelijk was, tijdens de teruggave der Kolonie in 1815, de geldelijke ſtaat zoo wanhopig, dat de Raad van Policie het raadzaam achtte, den piaster in *vijven* te kappen, waarvan vier deelen de waarde van een ſtuk van achten moesten uitmaken, zoodat men op elk dier ſtukken *een vijfde won* (*). De misbruiken en het nadeelige hiervan liepen zoo zeer in het oog, dat dit ſtelſel, bij Koninklijk beſluit van den 10den Mei 1826, geheel is afgeſchaft, en het nieuw ingevoerde *Nederlandsche* daarvoor in de plaats geſteld. Doch hiermede waren niet alle rampen geheeld. De vroegere maatregelen omtrent het muntwezen en het beſtuur, ook onder den Gouverneur CANTZLAAR, hadden zeer veel nadeel geſticht: de zware belastingen onder de *Engelschen* werden door den Generaal KIKKERT, die in 1815 het bewind overnam, nog verzwaard, en eindelijk bragt eene *zesjarige* droogte, waarbij zelfs prachtige tweehonderdjarige mispelboomen, naar eiken zweemende, verdorden en

(*) *Curaçaosche Courant*, 3 Febr.

wegsterven, de Kolonie tot zulk eenen deerniswaardigen toestand, dat door den gewezen' Gouverneur LAUFFER, in een door hem geteekend stuk, van 31 December 1826, hetwelk ik voor mij heb, wordt gezegd, *dat alleen die geen, welke met de inwendige geheimen der huisgezinnen bekend is, en dus weet, hoe menig fatsoenlijk man zich dikwerf gelukkig acht, eene bete droog brood met zijn huisgezin te mogen deelen, zich een denkbeeld daarvan kan vormen.*

Suriname. Komst van Pichegru en andere Fransche ballingen aldaar.

Gaan wij over tot *Suriname*. Deze Kolonie had, gedurende den oorlog der *Fransche* omwenteling, tot schuilplaats gestrekt aan eenige slagtoffers der *revolutionnaire* dwingelandij, leden van het Wetgevend ligchaam of Uitvoerend Bewind, die door de heethoofdige omwentelaars als *koningsgezinden* of *verraders* zonder regtsgeding gevat, en naar de verpeste luchtstreek van *Cayenne* waren verbannen, om daar een' langzamen dood te sterven. Het waren onder anderen PICHEGRU, de aanvoerder der *Franschen* in 1795 bij den intogt in *Holland*, BARTHELEMY, neef van den schrijver der *Reis van den jongen Anacharsis*, en zelf bevrediger van *Frankrijk* met *Pruissen* en *Spanje* te *Bazel*, RAMEL, en verdere hoofden der gematigden. (Ook CARNOT werd door zijn ambtgenootschap van ROBESPIERRE niet beveiligd; doch hij ontkwam nog in tijds de handen zijner vervolgers.) Deze mannen, naar *Cayenne* overgevoerd, ontsnapten van daar als door een wonder, en kwamen na eene reeks van zonderlinge lotgevallen in de *Nederlandsche* volkplanting *Suriname*, alwaar men hen met al den eerbied, aan het ongeluk verschuldigd, ontving. Zonderlinge keer van het lot! De overwinnaar van *Holland* moest in eene *Hollandsche* volkplan-

ting lijfsbehoud en vrijheid zoeken! Hij vond ze, en de man, die de orde bij eene omwenteling in *Nederland* zoo voorbeeldig gehandhaafd had, werd daar voor door de *Nederlanders* in *Suriname* beloond. Alle de ballingen begaven zich op onzijdige fchepen naar *Engeland*. Men weet, hoedanig later het noodlot van PICHEGRU is geweest, toen hij zich onvoorzigtiglijk naar *Frankrijk* begaf, om in eene zamenzwering tegen NAPOLEON deel te nemen.

Affchaffing van den flavenhandel.

Suriname onderging, gelijk alle *Westindische* Koloniën, met uitzondering van *Cuba*, eene omwenteling, die op den geheelen toeftand der wereld invloed gehad heeft, of nog hebben zal. De handel in Negerflaven, waarop tot dus verre het geheele ftelfel der *Westindische* Koloniën berustte, had reeds federt lang de aandacht der menfchenvrienden getrokken. Niet alleen de gruwelen, bij den overtogt gepleegd, waarbij de ongelukkige Zwarten, ter befparing van fcheepsruimte, in een tot de ademhaling ongenoegzaam hol opeengepakt, door gebrek aan lucht, door vuil en ftank vergingen, maar ook de behandeling in de Koloniën, waar zij onder zweepflagen tot eenen, met hunne krachten onevenredigen arbeid gedwongen, zich moesten doodwerken en dadelijk weder door andere flaven uit *Afrika*, welke men als huisdieren verkocht, vervangen werden (*): dit alles, hetgeen men nog tot op de helft der achttiende Eeuw zeer natuurlijk vond, had van toen af allengs de oogen van velen geopend, die daarin fchreeuwende overtreding der goddelijke en menfche-

(*) Zie daarover onder andere ZIMMERMAN, *de Aarde en hare Bewoners*, I. D. en STEDMAN's *Reizen*.

lijke wetten vonden. Doch hoezeer de *Wijsbegeerte* van VOLTAIRE en zijne medeſtanders werkzaam was, om dit kwaad te verhelpen, zoo had hunne onvoorzigtige hand, door de plotſelinge, onvoorbereide *afschaffing van de slavernij zelve*, blindelings een vuur ontſtoken, waardoor het bloeijende *St. Domingo* was verſlonden. Met minder ophef, maar veel meer ware menſchenliefde hadden de *Christelijke* tegenſtanders der ſlavernij, onder welken het genoeg zal zijn WILBERFORCE en CLARKSON te noemen, maar waaromtrent het geheele achtbare genootſchap der *Kwakers* (eigenlijk *Vrienden*) de grootſte verdienſte heeft, hunnen arbeid begonnen. Vooreerst bepaalden zij zich bij de afſchaffing van den *handel* in ſlaven, en den uitvoer derzelve uit *Afrika*. Zou het waar zijn, hetgeen ſommige vrienden van het oude ſtelſel beweren, dat de *Engelsche* Regéring die afſchaffing met zoo veel ijver zou hebben voorgeſtaan, om alle *Europische* Koloniën in de *Westindiën* te vernielen en den alleenhandel der koloniale goederen uit de Oosterſche bezittingen te erlangen? Wij herinneren ſlechts, dat die alleenhandel, bij het bezit van *Java*, *Sumatra* en de *Molukken* door *Nederland*, eene herſenſchim is, en dat *Jamaica* voor *Engeland* althans niet onverſchillig kon wezen. Hoe het zij, het was een verheven ſchouwſpel, dat Ministerie en tegenpartij, dat PITT en FOX zich vereenigden, om de onvermoeide pogingen van den echten Christen WILBERFORCE eindelijk te doen zegevieren, om den verfoeijelijkſten handel te doen ophouden, die den roem des Christendoms, dat overal, waar het verſcheen, de ſlavernij voor hetzelve had moeten vlieden, zocht te logenſtraffen! Ook na de overwinning op den we-

relddwinger was het eene der zorgvuldigfte aangelegenheden der *Britsche* Ministers, om bij andere Natiën mede diezelfde maatregelen omtrent den invoer der Negers te doen plaats grijpen, die in *Engeland* kracht van wet hadden bekomen. Het is natuurlijk, dat *hier* eigenbelang zijne rol fpeelde, want de affchaffing des flavenhandels *moest* op de Koloniën, welke die invoerden, ten nadeele werken, en *Engeland*, dien maatregel uitfluitend invoerende, zou alle die nadeelen ook uitfluitend hebben gedragen. Het was niet alleen op het Congres van *Weenen*, dat *Engeland* dezen handel, door alle daarin deelnemende Mogendheden, zocht te doen affchaffen, maar reeds den 7den Junij 1814 deed de Gezant van dat Rijk bij den *Souvereinen Vorst der Vereenigde Nederlanden* een aanzoek tot medewerking in *Engelands* maatregelen te dezen aanzien. Den 15den werd daarop het merkwaardige befluit genomen, waarbij het uitklaren van alle vaartuigen tot den flavenhandel uit *Nederlandsche* havens, alsmede aan alle onze bezittingen op de kust van *Guinea* de toelating van uitvoer dier ongelukkigen, of zelfs van de fchepen, daartoe beftemd, werd verboden; vreemde moesten afgewezen, *Nederlandsche* zelfs in beflag genomen worden. Dit befluit werd den 20ften November 1818 in eene wet veranderd, waarbij de *Engelsche* wetgeving omtrent dat ftuk, die zeer geftrenge ftraffen tegen dezen menfchenroof voorfchreef, ook bij ons werd aangenomen, doch met bijvoeging van een belangrijk artikel (het vijfde). De ftrafbepalingen tegen den flavenhandel werden daarin verklaard, niet toepasfelijk te zijn op het vervoer van flaven van de eene naar de andere *Nederlandsche* Kolonie, of van het eene naar het andere gedeelte derzelve,

of van eene *Nederlandsche* naar eene vreemde, of omgekeerd, of van de eene naar de andere vreemde Kolonie. Sommige *Engelschen* beklaagden zich hierover als over een misbruik, geschikt om de geheele wet te ontduiken; doch hiertegen werd te regt aangevoerd, dat slechts de *aanvoer* uit *Afrika* was verboden, en dat men den volkplanter den handel niet kon ontzeggen, zoo lang de slavernij bleef bestaan; want anders konden de slaven, bij overlijden van hunnen Meester, tot volslagene hulpeloosheid vervallen; en *verkoop* onderstelt ook *vervoer*. Eene instelling in *Engeland* ten voordeele der *Negers*, het *Afrikaansche Genootschap*, beklaagde zich daarover openlijk. Naderhand werd ook tegen het mogelijke misbruik gewaakt, door het Koninklijke besluit van den 16den April 1821, verbiedende den invoer van slaven in onze Koloniën, bepaaldelijk in *Suriname*, uit zoodanige uitheemsche volkplantingen, die eenen regtstreekschen invoer uit *Afrika* toelaten (*).

Nadeelen van dien menschlievenden maatregel voor de Koloniën, bepaaldelijk voor Suriname. Vermindering der slaven.

Waren deze bepalingen overeenkomstig met de menschelijkheid en het natuurregt, men kan niet ontkennen, dat zij voor de belangen der Koloniën over 't algemeen schadelijk waren. Hoezeer ook de menschenvriend zich vleide, dat eene betere behandeling der Negers, het noodzakelijke gevolg des verbods van invoer, de voortteling onder dit menschenras bevorderen, daardoor eene genoegzame zoogenaamde *slavenmagt* in stand houden, en dus die maatregel een dubbeld nut zonder nadeel bereiken zou, zoo

(*) Graaf G. K. VAN HOGENDORP, *Bijdragen tot de Huishouding van Staat in het Koningrijk der Nederlanden*, VI. D. 2. St. bl. 334-336. 341. VII. D. bl. 392-395.

ſchijnt het toch de waarheid te zijn, dat, ook bij eene goede behandeling, die magt jaarlijks 2½ ten honderd (volgens anderen wel 4 of 5) vermindert. De oorzaken daarvan worden door den Heer KUHN (*) aldus opgegeven: Slechte behandeling der Negers op hunnen overtogt, iets hetwelk, ſedert die overtogt uit vrees voor de *Engelsche* kruiſers in 't geheim moest geſchieden, nog veel verergerd is, daar men de ſlavenſchepen niet groot durfde maken, en met ligtere ſchepen gemakkelijker hoopte te ontſnappen; onevenredigheid der geſlachten, door meerderen invoer van Negers dan van Negerinnen, waarbij dan nog komt, dat vele der laatſten voor de onkuiſche lusten der *Europeanen* in *Westindië* moeten dienen; ongeregelde levenswijze der Negerſlaven, ten gevolge hunner gebrekkige denkbeelden van het huwelijk; en omgang tusſchen Negers en Negerinnen van onderſcheidene plantaadjen, waardoor de vaders der uit zulk een' omgang geſprotene kinderen door verre togten zich dikwerf te zeer afmatten, om gezonde kinderen voort te brengen. Ook laten de inrigtingen omtrent de geneeskundige behandeling der Negers zeer veel te wenſchen over (†).

Het groote kwaad, waardoor *Suriname* niet datgeen voor het vaderland was, 't welk het kon zijn, is dat, wat de *Engelschen* ten aanzien van *Ierland absenteeism* noemen, en 't welk ook de kanker is, die aan dat ſchoone eiland knaagt. De eigenaars namelijk

Nadeelen van het verblijf der planters buiten de Kolonie.

(*) F. A. KUHN (Opperchirurgijn der troepen en hospitalen, en Stadsdoctor te *Suriname*), *Beschouwing van den toestand der Surinaamsche Plantagieslaven*, Amſt. 1828, bl. 23–27.

(†) KUHN, bl. 49–71.

wonen niet op hunne bezittingen, maar laten het beheer daarvan over aan zoogenaamde *Administrateurs* of bestuurders, waarvan elk een aantal plantaadjen onder zich heeft (somtijds vijftig, zestig, ja tachtig), doch ook weder niet op eene derzelve, maar doorgaans in de hoofdstad *Paramaribo* woont. Natuurlijk stellen deze menschen geenszins het belang in de plantaadjen, 't welk de eigenaar daarin moet stellen, en daar zij dikwerf (geenszins altijd) uit menschen van een' lagen trap van zedelijkheid bestaan, loopen *en* de belangen des eigenaars, *en* vooral die der ongelukkige slaven door hen dikwerf gevaar; de eerste van benadeeling, de andere van grove mishandeling. Dit laatste moet ten slotte ook op den eigenaar terug werken, want wordt de Neger al te zeer mishandeld, zoo sterft hij van ongemak of verdriet, maakt zich van kant, of vlugt in de bosschen. In alle deze gevallen verliest de planter zijn kapitaal. Daarenboven verrijkt zich de bestuurder dikwerf ten koste der eigenaars op eene schandelijke wijze, en een zeer geacht schrijver heeft berekend, dat er jaarlijks wel voor twee Millioenen aan de plantaadjebezitters en hypotheekhouders wordt ontvreemd (*). Eene goede keuze van bestuurders is dus, zoo de eigenaar niet besluiten kan, zelf in de Kolonie te wonen, een zijner eerste belangen.

Uitputting der oude Kolonie Suriname. Nieuwe Kolonie aan de zeekust of Nikkerie.

Het is zekerlijk althans *gedeeltelijk* aan een verkeerd bestuur der plantaadjen toe te schrijven, dat zij, vooral in *Suriname*, somtijds zoo weinig beantwoorden aan de verwachting der kapitalisten, die *hy-*

(*) Graaf G. K. VAN HOGENDORP, *Bijdr. tot de Huish. van Staat*, VII. D. bl. 400. 401.

potheken op dezelve bezitten (*), en dat geldbeleggingen, op dezelve gevestigd, niet alleen gedurende den oorlog met *Engeland*, maar ook na den vrede, toen men dadelijk vruchten daarvan hoopte te trekken, den geldſchieter of hypotheekhouder zoo deerlijk te leur geſteld hebben. Maar deze reden is de eenige niet. *Suriname* is eene *oude* Kolonie; zeer vele plantaadjen zijn daarvan geheel of gedeeltelijk, door den aanbouw van meer dan anderhalve Eeuw, uitgeput. Meer dan de helft, ja drie vijfde derzelve hebben naauwelijks genoegzame inkomſten om de kosten te dekken. Volgens het oude ſtelſel kon men, door den Neger met zweepſlagen tot een' harderen arbeid te dwingen, meer voortbrengſelen aan de markt brengen; thans is men genoodzaakt, deze menſchen te ontzien; want het verlies van elken gezonden ſlaaf is eene *onherstelbare* ſchade voor de bezitting des planters; de invoer kan niet meer dan ter ſluik geſchieden, en dus zijn de ſlaven zeer hoog in prijs. Hetgeen vroeger de *menschelijkheid* gebood (al te vaak de ſtem eens roependen in de woestijne!), predikt thans het *eigenbelang* aan ontelbare aandachtige hoorders: eene heuſchere behandeling der ſlaven. Maar dan mag men van hen ook ſlechts eene *zekere mate* van arbeid vergen, en hierdoor komen er minder voortbrengſelen, dan vroeger, te markt. Voegt men hierbij nu de uitputting van den grond zoo veler plantaadjen, zoo ſchijnt de ondergang der Kolonie na verloop van eenigen tijd, die zelfs te berekenen is, ſchier onmisbaar. Doch gelukkig heeft *Suriname* eene zoodanige uitge-

(*) Men rekent de waarde dier Hypotheken op boven de 60, volgens ſommigen zelfs op 80 Millioenen.

ſtrektheid, dat volgens deskundigen alle verliezen daardoor ſpoedig herſteld zouden kunnen worden. Er is namelijk eene ſtreek gronds aan den *zeekant*, ten westen der vroeger bebouwde Kolonie, en tusſchen deze en *Berbice*, eigenlijk tusſchen de rivieren *Copename* en *Corantijn*. Deze grond wordt de *Nikkerie* genaamd. Dezelve is nog versch en ongemeen vruchtbaar. Twee *Nederlanders*, waarſchijnlijk uit *Berbice* en *Demerary*, die niet verkozen onder vreemd gezag te blijven, zetteden zich hier neder, en hunne pogingen werden met den ſchitterendſten uitſlag bekroond. Twee katoenplantaadjen bragten in vier jaren reeds bij de *f* 80,000 aan lands-regten op, en eene derzelve gaf van 1814 tot 1817 aan zuivere voordeelen bij de *f* 274,000, die in 1814 ſlechts *f* 51,000, in 1817 bij de *f* 103,000 bedroegen, en dus in vier jaren verdubbeld waren. De eigenaar deed vervolgens tachtig Negers uit eene oude, door hem aangekochte koffijplantaadje naar *Nikkerie* overbrengen. Ook eenige *Engelschen* zetteden er zich neder, en reeds in 1820 was dit distrikt tot zulk eene hoogte van voorſpoed gekomen, dat de aandacht van den Gouverneur bij voorraad, VAILLANT, daarop viel. Hij ſtond, bij een bezoek aldaar, opgetogen over de vruchtbaarheid der ſtreek en het welvarend voorkomen der bewoners, zelfs der ſlaven en hunner kinderen, zoodat hij uitriep: *deze Kolonie moest niet Nikkerie, maar Nieuw-Nederland genoemd worden!* Aan deze hooggeſpannen verwachting heeft nu zekerlijk de uitkomst *niet* voldaan, want hoezeer er reeds in 1822 zeven koffij- en drie ſuikerplantaadjen beſtonden, voor welke teelt de grond ook bij uitſtek goed is, zoodat in deze drie plantaadjen twee Millioenen ponden ſuiker geteeld

werden, zoo hebben de lage prijzen na 1818 op de katoenteelt nadeelig gewerkt (*). Maar *Nikkerie* is toch altijd eene zeer belangrijke vermeerdering onzer koloniale bezittingen, en kan ons voor het gemis van *Berbice* en *Essequebo* misschien eenmaal schadeloos stellen.

Daarentegen is het voormalige *Nederlandsche Demerary*, bij hetwelk vele onzer ingezetenen, door daarop gevestigde hypotheken, nog altijd veel belang hebben, ongemeen toegenomen. Maar aldaar wonen ook vele eigenaren op hunne eigene plantaadjen, en dragen dus zorg voor hunne belangen. Zijn zij al afwezig, zoo wordt er ten minste niet zulk eene onbehoorlijke menigte plantaadjen in handen van éénen gesteld, die dezelve bij den besten wil niet *kan* waarnemen; hier hebben de meeste plantaadjen elk een' afzonderlijken zaakwaarnemer; en het hoogste getal, in handen van éénen persoon vereenigd, bepaalt zich tot vier of vijf. Daarbij is de grond op *Demerary* eerst sedert ruim zeventig jaren ontgonnen, en dus nog versch in evenredigheid van *Suriname*. Alles werkt hier alzoo ten voordeele, gelijk te *Suriname* ten nadeele; en van daar, dat nog voor omstreeks tien jaren eene suikerplantaadje met honderd Negers voor tusschen de vier en vijf tonnen gouds (38,000 P. St.) verkocht is (†)! Maar voorbarige zucht naar verbetering heeft ook hier (gelijk sommigen willen) hare rol gespeeld, en het zou aan de prediking eeniger *Methodisten*, die

Bloei van Demerary.

(*) G. K. VAN HOGENDORP, *Bijdr. tot de Huish. van Staat*, VII. D. bl. 402-407. Onder de rampen, die *Suriname* getroffen hebben, behoort ook een verschrikkelijke brand, die in 1821 de Hoofdstad *Paramaribo* gedeeltelijk in de asch heeft gelegd.

(†) HOGENDORP, bl. 401.

de slaven de waarde van den mensch te zeer hadden doen gevoelen, te wijten zijn, dat aldaar een geduchte opstand onder de Zwarten is uitgebroken, die slechts met moeite gedempt is. Een Zendeling geraakte daarover in moeite, doch schijnt zich volkomen geregtvaardigd te hebben. Maar de verbittering der Kolonisten tegen de Zendelingen werd daardoor niet verzacht. Thans zal het Parlementsbesluit, wegens de vrijstelling der Negers binnen zeker tijdsverloop, zekerlijk ook die van *Demerary*, *Essequebo* en *Berbice* treffen. De woelingen der Negers in *Demerary* en *Berbice* hadden ook invloed op de *Hollandsche* nieuwe bevolking van *Nikkerie*, welke daardoor in 1831 aan eenige onrust werd blootgesteld.

De kust van Guinea. Moord van Hogeboom te St. George Del-mina.

Zeggen wij nog een woord van onze bezittingen in *Afrika*. Na het verlies der *Kaap de Goede Hoop* bepaalden deze zich tot de sterkten op de kust van *Guinea*, wier wegneming door de *Engelschen* den oorlog van 1665 veroorzaakte. Doch destijds bezaten zij, naar het denkbeeld dier tijden, hooge waarde door den voor onze *Westindische* Koloniën onmisbaar slavenhandel, dien zij beschermden. De afschaffing van dien handel heeft ook die forten bijkans alle waarde doen verliezen. Van de *veertig* sterkten op de kust van *Guinea* waren er meer dan een derde, namelijk *veertien*, in handen der *Nederlanders*; de *Engelschen* hadden er dertien; de *Portugeezen*, *Deenen* en *Franschen* de overigen. De *Engelschen* hechtten, wegens de reeds genoemde oorzaak, of ook (want in 1795 was nog de slavenhandel niet afgeschaft) uit hoofde der ongezondheid van de kust en onze verbindtenissen met de talrijke Negerstammen, zoo weinig waarde aan derzelver verovering, dat zij die

in de beide oorlogen van 1795 en 1803 niet eens beproefden, en dus ook hier de *Nederlandsche* vlag van de kleine forten, zoowel als van het groote en schoone *St. George Delmina*, de hoofdplaats, bleef wapperen (*). In 1791 was het octrooi der *Westinsche* Maatschappij afgeloopen, en niet vernieuwd zijnde, bleef dezelve vernietigd, en vervielen hare bezittingen aan het Moederland, hetwelk daarvoor meer dan genoegzaam had uitgeschoten. Ondertusschen veroorzaakten de gewigtige gebeurtenissen in *Europa* sedert 1792, dat de zoo weinig belangrijke kust van *Guinea* sedert geheel uit het oog werd verloren. Nogtans droeg de Raad der *Amerikaansche* Kolonien in Februarij 1801 aan eene Commissie het onderzoek op, of er veranderingen in het Bestuur op de kust noodig waren? en zoo ja, welke? met verzoek, om die aan den Raad op te geven. Doch hiervan kwam niets: de gemeenschap tusschen het Moederland en *Guinea* werd door den nieuwen oorlog van 1803 afgebroken. Zeer veel was reeds vervallen, onder anderen het fort *Axim*, alwaar zekere Heer FENNEKOL in 1766 eene katoenplantaadje aanleide, die na zijn vertrek verviel; alsmede het nabij gelegene *Hollandia*, vroeger *Friedrichsburg*, in 1683 door de *Brandenburgers* aangelegd, en hun door zekeren Neger JAN CONNY ontnomen, maar door de *Nederlanders* van *Brandenburg* gekocht, hernomen en *Hollandia* genoemd. Niet verre van daar hadden de *Nederlanders* vroeger het kleine fort *Eliza Karthago*, waarvan de bevelhebber zich, door den vijand geblokkeerd zijn-

(*) Generaal VAN DEN BOSCH, *Nederl. Bezittingen in Aziën, Amerika en Afrika*, II. D. bl. 257. 238.

de en geene redding ziende, in eene onderhandeling met de Negers inliet, en, toen de hoofden zich tot dat einde in het fort begaven, een' kleinen jongen, dien hij bij de kruidkamer geplaatst had, in last gaf, eene lont daarin te werpen, hetwelk deze getrouwelijk deed, waardoor de bevelhebber met de vijanden en de zijnen in de lucht vloog (*). Andere forten waren door de Negers afgeloopen en genoegzaam verwoest, zoo als *Goede Hoop* te *Berkoe*, *Cormantijn* te *Apam;* van het eerstgemelde werd de bevelhebber VAN DER PUYE door eenige Negers van *Accra* op eene ontmenschte wijze vermoord (†). Dit zelfde lot viel zelfs eenmaal eenen Prefident van den Raad, op de hoofdplaats *St. George Delmina*, te beurt. Het was de Heer HOGEBOOM, die den post van Gouverneur *ad interim* waarnam, en zich aan allerlei knevelarijen en verdrukkingen fchuldig maakte. Hij had de Negers met geweld en zonder eenige vergoeding fteenen doen aanbrengen voor de ftichting van een nieuw hospitaal, anderen in plaats van betaling met flagen bediend, de vrouwen en dochters der Negers gefchonden, en eindelijk, toen hij vernam, dat het *Hollandsche* fchip *Gelderland* met den benoemden Gouverneur door den vijand was genomen, gezegd: „Nu komt er vooreerst geen nieuwe Gouverneur; ik blijf nog wel een jaar,

---

(*) BOSMAN, *Voyage en Guinée*, Utr. 1705, p. 13. 14. Hij noemt niet eens dezen bevelhebber, dien hij bij SIMSON vergelijkt, noch den tijd der gebeurtenis.

(†) J. A. DE MARRÉE, *Reizen op en Beschrijving van de Goudkust van Guinea*, I. D. bl. 52. 53. 76. 77. 83. 86-90. 193. Men zie over de *Hollandsche* forten op de Goudkust ook mijne befchrijving van *Afrika ten vervolge op* ZIMMERMAN, II. D. bl. 87-39.

en zal *u honden* wel vinden!" Ook had hij besloten, de huizen der ingezetenen te *Delmina* te vernielen, indien zij zijnen wil niet gehoorzaamden. Daarop nam men voor, zich van hem te verzekeren, ten einde hem het volvoeren zijner geweldige maatregelen te beletten. Zijn noodlot toefde hem den 4den Augustus 1808. Na de vorderingen aan het hospitaal, dat in den landstuin werd opgerigt, te hebben beschouwd, en zich daarop in eene herberg met eenige *Hollanders* vermakende, werd hij door eene groote schaar misnoegde Negers opgewacht, die een van zijn gezelschap, den Kapitein-Commandant, vermoordden, zoo zij waanden (*), en HOGEBOOM, op zijne weigering om hun eenige goederen af te leveren, eerst kwetsten, en toen, schoon hij om genade smeekte, op het wreedaardigst ombragten en het lijk verminkten. De herberg, waar hij het laatst was geweest, werd geplunderd (†).

Komst van Daendels als Gouverneur op de Goudkust.

Op het tijdstip van dezen moord bevond zich DAENDELS op *Java*. Hij vertrok van daar in 1811, diende onder NAPOLEON in den *Russischen* veldtogt, was voor hem bevelhebber der *Poolsche* vesting *Modlin*, en keerde na derzelver overgave naar *Frankrijk* en in 1814 naar *Holland* terug. Hier schreef hij zijnen *Staat der O. I. Bezittingen*, waardoor hij zich tegen de beschuldigingen ten zijnen laste zocht te verdedigen. Inderdaad moest men de kracht, waarmede hij verouderde misbruiken had aangetast, bewonderen, hoezeer men dan ook de door hem gebezigde middelen laken mogt. Men besloot hem aan het hoofd te stel-

(*) Hij herstelde, doch niet zonder veel moeite.

(†) DE MARRÉE, II. D. bl. 1-24.

len eener onderneming, die, eenigzins op den voet der *Engelschen* te *Sierra Leona* geschoeid, beproeven zou, om door vrijen handel in *Afrika's* keerkringslanden koloniale goederen te doen aankweeken, en daardoor de vooral door het ophouden van den slavenhandel vervallene bezittingen in *Guinea* een nieuw en beter leven te schenken. Elk, die er zich zou willen vestigen, zou er landen in eigendom kunnen bekomen. DAENDELS zou Gouverneur-Generaal zijn, zoowel over het burgerlijke bestuur als over de land- en zeemagt, en President van den Raad, die uit eenige der voornaamste ambtenaren bestond, en in regts- en politiezaken vonnis moest spreken. Alleen in het geval van doodstraf moest de beschuldigde naar het Moederland worden opgezonden; slechts krijgslieden, eene misdaad in hun beroep plegende, waren hiervan uitgezonderd, en konden ook in de Kolonie worden ter dood gebragt. Men hoopte, tevens bij deze *colonisatie* misschien den voordeeligen goudhandel te herstellen, die hier in de zeventiende en achttiende Eeuw had plaats gehad, en die ten tijde van BOSMAN drieëntwintig tonnen gouds had opgeleverd, doch sedert door de hevige binnenlandsche oorlogen om slaven te bekomen, waardoor de mijnen niet meer bewerkt werden, genoegzaam had opgehouden. Tot dat einde wilde men zich de vriendschap verwerven van den magtigen Koning van *Asjantie*, die genoegzaam het geheele binnenland tegen over de Goudkust in zijne magt had (*).

Zijn gedrag jegens de Marrée.

DAENDELS nam dit bevel op zich. Reeds dadelijk bij zijne landing te *St. George Delmina*, vervoegde

(*) VAN DEN BOSCH, II. D. bl. 295-298.

zich de Oud-Fiscaal en Secretaris DE MARRÉE bij hem, en verzocht om eenen door hem ontgonnen, bebouwden, en gedeeltelijk met een muur omheinden grond, waarop hij *Europische* groenten wenschte te telen. Hij verlangde niets dan het eigendom van dezen grond, en de vrijheid om daarop een steenen huis te zetten; hij zelf zou gedurende zijne afwezigheid alles doen in orde brengen. Minder kon er toch wel niet voor iemand gedaan worden, die juist wenschte, aan het oogmerk der Regéring, ontginning van ledigen grond, te voldoen. Doch het waren geene *koloniale goederen*, maar slechts *tuinvruchten*, die de Heer DE MARRÉE wenschte te kweeken, en daarom kon hem zijn verzoek niet gaaf toegestemd worden. De nieuwe Gouverneur-Generaal verwees hem naar den Heer A. VAN NECK, met het toezigt over de uit te deelen gronden belast, en deze weder aan den Gouverneur-Generaal. Ten slotte kwam er niets van het verzoek, en niet alleen de verzochte grond, maar ook de groote en schoone landstuin, waarbij hij gelegen was, is eene wildernis geworden, en alle de tuingereedschappen en verdere middelen tot ontginning, den Heer DE MARRÉE persoonlijk toebehoorende, zijn gedurende zijne afwezigheid gestolen of verloren geraakt.

Zijne laatste handelingen en dood.

De Gouverneur-Generaal koos intusschen het fort *St. Antoni* te *Axim*, in het westelijke gedeelte der Goudkust, tot een zijner verblijven, en deed hetzelve met groote kosten in goeden staat herstellen (*). Ook handelde hij reeds met de binnen-

(*) DE MARRÉE, I. D. bl. 84. II. D. bl. 25-31.

landſche Vorſten, om gronden ter bebouwing te bekomen. De *Engelschen* begonnen zijne pogingen met een naijverig oog te beſchouwen, hoewel zijne handelwijze ten aanzien van DE MARRÉE reeds willekeur en mangel aan heldere of milde inzigten in de belangen der Kolonie deed zien. Doch hij was niet beſtand tegen het vernielende klimaat, en eindigde dus hier op de Goudkust zijne lange en woelzieke loopbaan. Hiermede ging de onderneming te niet, en de Goudkust-koloniën vervielen weder tot hare vroegere nietsbeduidendheid.

Eindigen wij dit ons werk met twee treffelijke verrigtigtingen der *Nederlanders* buiten *Europa*: de fnuiking der *Algiersche* zeeroovers, en de ontdekking van het *Nederlandsche eiland.*

Togt der Engelſchen en Nederlanders naar Algiers.

Reeds DE RUITER en TROMP hadden weleer den overmoed der *Barbarijsche* zeeroovers, vooral van de ergſten derzelven, de *Algerijnen*, pogen te fnuiken; maar zulks had den eerſten door den oorlog met *Engeland* niet mogen gebeuren (*). Sedert had men zich, gelijk alle andere *Europische* Natiën, liever ſchatting dan vijandelijkheden getroost. De *Nederlandsche* handel was onder de *Fransche* dwangheerſchappij geheel van die zeeën verwijderd gebleven, en dus beſtond er geen verdrag met de *Algerijnen.* Van daar, dat de *Nederlandsche* zeelieden bij hunne wederverſchijning in de *Middellandsche* Zee last leden; de Regéring vaardigde dus een ſmaldeel onder den Vice-Admiraal VAN DER CAPELLEN af, en daar de *Spanjaarden* ook in vijandſchap met gezegden roofſtaat ver-

(*) Zie II. D. bl. 152-155.

keerden, sloot men in Augustus 1816 een verdedigend verbond met die Mogendheid tegen de *Barbarijers*. Doch *Spanje* deed niets: *Nederland* voegde zich dus bij *Engeland*. Met het *Nederlandsche* smaldeel, zes fregatten en één korvet sterk, had VAN DER CAPELLEN reeds in Mei 1816 de baai van *Algiers* opgenomen, en het was vergeefs, dat de *Algerijnsche* kanonneerbooten voor de haven hem daarin door een geweldig vuur zochten te hinderen. De uitmuntende haven *Mahon* op het *Spaansche* eiland *Minorca* was de gewone legplaats der *Nederlandsche* schepen, doch nu zeilden zij naar *Gibraltar*, om zich met de *Engelschen* te vereenigen, die onder den Admiraal EXMOUTH (denzelfden *Sir* EDWARD PELLEW, die voorheen den *Nederlanderen* ter reede van *Batavia* zoo veel nadeel gedaan en de werken op *Onrust* vernield had) ter straffe van het roofnest waren uitgezonden. De *Algerijnen* hadden namelijk nu de maat hunner snoodheden vol gemeten. Nog in hetzelfde voorjaar hadden de *Britten*, ook voor verscheidene kleine *Italiaansche* Mogendheden, eenen vrede met *Algiers* op die voorwaarde gesloten, dat in *toekomende* oorlogen de slaven slechts als krijgsgevangenen beschouwd, en bij den vrede zonder losgeld zouden moeten worden vrij gegeven. Doch naauwelijks was EXMOUTH weggezeild, of eenige koraalvisschers, vreedzaam hun beroep bij de stad *Bona* onder *Engelsche* vlag uitoefenende, werden door het gespuis overvallen, meerendeels vermoord, en het huis van den *Engelschen* Vice-Consul geplunderd. De *Europeanen*, die ontsnapt waren, verhaalden dezen gruwel, waarbij ook nog het opbrengen van verscheidene schepen onder

Engelsche zoowel als andere vlaggen kwam. Nu werd EXMOUTH dadelijk weder met vijf linieschepen, waarvan er een 110 en een 98 kanonnen voerde, zeven fregatten, zes korvetten en eenige bombardeerdeerschepen naar *Gibraltar* gezonden, waar de Admiraal PENROSE zich met zeven fregatten en kleinere vaartuigen, alsmede het *Nederlandsche* smaldeel van zeven schepen, bij hem voegde, zoodat de geheele vloot uit vierendertig zeilen bestond. EXMOUTH had bomketels van vijf voet lang en meer dan een voet middellijns aan boord. Maar ook OMAR, Dey van *Algiers*, had de wallen met 1200 kanonnen bezet, en 20,000 man tot derzelver verdediging. Tweeduizend Christenslaven moesten aan de nieuwe vestingwerken der haven arbeiden. Den 27sten Augustus zeilde de vereenigde vloot de baai in. De *Nederlandsche* schepen moesten de zuidelijke sterkten beschieten; terwijl de *Engelsche* de groote batterijen aanvielen. Vreesselijk donderde nu het *Europische* geschut uit 600 vuurmonden op de veege stad en hare verschansingen: het regende kogels, bommen, *Congrevische* vuurpijlen en andere brandstoffen; de stad geraakte in brand, en de geheele vloot der zeeschuimers werd, met uitzondering van *zes* vaartuigen, eene prooi der vlammen.

Het was middernacht. Negen oorlogschepen, verscheidene koopvaarders, vrachtschepen, magazijnen, en tuighuizen waren verbrand; het westelijke gedeelte der stad had geweldig geleden. De *Dey* was genoodzaakt, eindelijk het hoofd in den schoot te leggen, openlijk den beleedigden *Engelschen* Consul om vergeving te smeeken, en de vroeger met *Engeland* aangegane verpligtingen wegens de verandering

der ſlavernij in krijgsgevangenſchap op den *Europiſchen* voet te vernieuwen. De Vice-Admiraal VAN DER CAPELLEN, wiens uitſtekende verdienſten bij het bombardement aan zijnen kant door EXMOUTH op de ſtelligſte wijze erkend werden, ſloot daarop in naam onzer Regéring ook den vrede met *Algiers*, op dezelfde voorwaarden als de *Engelschen*, en bedong de vrijheid van alle te *Algiers* of in deszelfs gebied voorhandene *Nederlandsche* ſlaven, zonder losgeld. Dus werden over de duizend Christenen aan de ſlavernij onttrokken; en, als eene andere vredesvoorwaarde, de reeds ontvangene losprijs der Christenſlaven uit *Napels* en *Sardiniën*, eene Millioen, aan die mogendheden terug gegeven. Deze luisterrijke overwinning was van de *Nederlandsche* zijde niet duur gekocht; ſlechts elf dooden en zesenvijftig gekwetſten vielen hier voor de menschheid. Het getal der geſneuvelde *Engelschen* was veel grooter. Kapitein ZIERVOGEL bragt de tijding der overwinning naar *'s Gravenhage* over.

In de zoogenoemde *Levant*, of de kusten van *Klein-Aziën* en *Syrië*, dreven de *Nederlanders* nog altijd een' belangrijken handel, hoewel dezelve, ſedert het verval der *Leydsche* lakenfabrijken, aanmerkelijk verminderd was. Te *Smyrna* was echter de *Nederlandsche* Conſul altijd een zeer geacht en zelfs geëerbiedigd perſoon, en men droeg zelfs in 1827, toen de *Engelsche*, *Fransche* en *Russische* Gezanten, ten gevolge van den ſlag bij *Navarino* en de weigering van *Turkyë* om de onafhankelijkheid van *Griekenland* te erkennen, *Konstantinopel* verlieten, den *Nederlandschen* Gezant, VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, de beſcherming der *Europische Christenen* in het *Turk-*

sche Rijk op; eene eervolle taak, waarvan die Gezant zich op eene voorbeeldige wijze heeft gekweten.

Ontdekking van het Nederlandsch eiland.

Sedert eene Eeuw had de *Nederlandsche* vlag zich niet meer op de *Zuidzee* vertoond, in welke zij bijna het eerst van allen, door de ontdekking van zoo vele eilanden door LE MAIRE en SCHOUTEN, door die van *Nieuw-Holland*, van *Diemensland* en de *Vrienden-eilanden*, als 't ware den weg voor volgende Natiën had gebaand. Die weg was dan ook na ROGGEVEEN (*), door de groote ontdekkers der *Engelschen*, BYRON, WALLIS, CARTERET, COOK, VANCOUVER, en door de *Franschen*, BOUGAINVILLE, LA PEYROUSE en PERON ingeslagen, en daardoor de ontdekking voltooid van een werelddeel, waarvan *Nieuw-Holland* te regt als het vaste land mogt aangemerkt worden. Maar ondertusschen had de geest van traagheid en verslapping in alles, die de achttiende Eeuw bij ons kenmerkt, ook dit gedeelte van den *Nederlandschen* roem verwaarloosd. Met de herstelling van ons volksbestaan in 1813 zou ook, eenigermate ten minste, *Nederland* weder iets doen voor de Aardrijkskunde. Wij hebben boven gesproken van de ontdekkingen in *Nieuw-Guinea* (†); nu werd ook een togt rondom de wereld ondernomen. De hinderpalen, die het *monopolie* der ontdekkingen in den weg leiden, waren thans weggenomen, en men behoefde niet te vreezen, uit de *Zuidzee* komende, te *Batavia* te worden aangehouden, gelijk aan SCHOUTEN, LE MAIRE en ROGGEVEEN was gebeurd. Ka-

(*) Zie over hem ons II. D. bl. 360–369.
(†) Zie boven bl. 722.

pitein Luitenant WILLINK, met de korvet de *Lynx*, vertoonde zich in 1824 het eerst in de *Zuidzee*, en ontdekte op den 3. en 9. Mei twee eilanden, die hij *Frederiksoord* en *Prinses Marianne*, op wier verjaardag de ontdekking plaats had, noemde (*). Naderhand deden het fregat *Maria van Reigersberg*, Kapitein COERTSEN, en de *Pollux*, Kapitein Luitenant EEG, den togt om *Kaap Hoorn*. Eerstgemelde fregat bleef achter, en zag den 14den Julij 1825 op den 177. Gr. 33 Min. O. L. van *Greenwich*, en op den 7. Gr. 10 Min. zuiderbreedte een eiland, hetwelk hij op geene vroegere zeekaarten vond. Het behoort tot eene zeer afgebrokene reeks koraaleilanden, die zich ten N. W. der *Vrienden-* en ten N. der *Fidsji*-eilanden tot aan den Archipel van Lord *Mulgrave* en de groepen *Radack* en *Ralick* van KOTZEBUE uitſtrekken. Omtrent op de helft van den afſtand tusſchen de *Vrienden-* en *Mulgrave*-groepen, tusſchen het *Peysters*-eiland ten Z. O. en het *Chersons-* of *Cocal*-eiland ten N. W., lag het ontdekte eiland, ſterk met kokospalmen begroeid. Het was naauwelijks twee mijlen lang, en had, gelijk meer dier lage koraal-eilanden, de gedaante van een hoefijzer. Dat gedeelte der zee, rondom hetwelk deze zonderlinge plantdieren oprijzen en eenen grondſlag leggen voor eene vruchtbare aardlaag, blijft in de gedaante van een meir (*lagune*) over, en is door een zeer laag ſtrand bepaald, hetwelk dikwerf overloopt en aan den Oceaan toegang laat tot zijn oud, thans

(*) Zie Prof. SCHRÖDER van *Utrecht* in den *Almanak ten dienste der Zeelieden over* 1827, bl. 335.

ingesloten gebied, hetwelk hij nu en dan weder bezoekt. Er was geene ankerplaats op het eiland, maar aan de N. W. zijde eene sterke branding door een uitstekend koraalrif. Het aangezigt des lands was bekoorlijk. Er vertoonden zich omtrent driehonderd inboorlingen op het strand, kloeke menschen, zoowel vrouwen als mannen, gelijk doorgaans dit menschenras, 't welk met de *Vrienden-* en *Gezellige*-eilanders zekerlijk hetzelfde is. Zij hadden ook het kenmerkende gebruik van hetzelve, daar zij namelijk beprikt of *getatoueerd* waren. Om den middel hadden zij een schort van bladeren of een doek van kokosvezelen, en, naar de wijze der vroegere *Amerikaansche* inboorlingen, op het hoofd een sieraad van pluimen. Hunne taal kwam eenigzins overeen met die der bewoners van *Nukahiwa*, welke de *Nederlanders* te voren bezocht hadden, en waarvan men bij KRUSENSTERN een afzigtig tafereel vindt. Dieverij, de algemeene gewoonte der *Zuidzee*-eilanders, en die bij *hen*, die nog nimmer *Europeërs* gezien en geen denkbeeld van het eigendomsregt hadden, althans geene misdaad is, vond men hier in hooge mate. Zij haalden de haken uit de sloepen, en poogden ook de riemen aan de roeijers te ontnemen. Eindelijk bekwamen zij eenig denkbeeld van ruiling, en gaven kokosnoten en bijlen van hun maaksel voor oude doeken en ledige flesschen. Een eerwaardig grijsaard met een' langen witten baard, een groenen tak in de hand, was aan hun hoofd en zong een lied op eene treurige wijs. Eenige schoten (wel is waar met los kruid) verschrikten hen niet. Zij schenen echter geene kanos te hebben, een bewijs, dat zij op een' zeer

lagen trap van beſchaving ſtonden, of liever dat dit volk ſedert zijne komst (ongetwijfeld te ſcheep) merkelijk daarvan was vervallen. Zij wenkten de matrozen, om aan land te komen: doch men vond hen te talrijk, en moest ook vertrekken, bij gebrek aan water. Men gaf aan dit ëiland, waaromtrent de Heer MOLL twijfelt, of het niet misſchien het eiland *Jezus* van den *Spanjaard* MENDANA is, den naam van *Nederlandsch-eiland* (*).

Met deze ontdekking, met dezen naam, beſluiten wij ons werk. Op reizen en togten ſedert derdehalve Eeuw over de Aarde, tot in hare verste deelen en afgelegenſte ſchuilhoeken, verzelden wij onze moedige landgenooten; wij zagen hen doordringen tot in het bevrozene Noorden en het verſchroeide Zuiden, voorbij een geheel vijandelijk werelddeel heen het ſpoor van den ouden BACCHUS en van ALEXANDER den *Grooten* opzoeken, hunne mededingers uit de Oosterſche Zeeën verdringen, geheele Koningrijken veroveren, en handelsbetrekkingen openen, hier tot *Arabië*, dáár tot *Japan*, terwijl dit kleine Gemeenebest, waarbij de daden van *Venetië* en *Genua* in de *Middellandsche* Zee gedurende de Middeleeuwen ons klein en nietig verſchijnen, tevens in *Zuid-* en *Noord-Amerika* de belangrijkſte veroveringen maakt en Koloniën aanlegt onder den Evenaar en bij den *Hudsons*-ſtroom. Slot.

(*) Zie deze ontdekking vermeld in de *Bijdragen tot de Natuurkundige Wetenschappen*, verzameld door H. C. VAN HALL, W. VROLIK en G. J. MULDER, I. D. No. 1. bl. 84-91. in een opſtel van Prof. G. MOLL, die het verſlag dezer reis ook heeft medegedeeld aan Dr. BREWSTER, door wien het geplaatst is in het *Edinburgh Journal of Science*, Vol. IV. p. 278.

Kortstondig was hier wel ons gezag, en ook in *Indiën* was ons Rijk niet tegen eene ongehoorde reeks van rampen bestand; maar de kern onzer magt, het heerlijke *Java*, bezitten wij nog, en ook in *Amerika* is *Suriname* met *Nikkerie* en *Curaçao* ten minste nog een niet onbelangrijk overschot onzer bezittingen. Mogt eene *altijddurende onzijdigheid*, eene weldaad door *Europa* aan *België* toegekend, maar door *Holland* oneindig beter verdiend, ons vaderland en deszelfs Koloniën in duurzame veiligheid stellen, en dus, even als weleer *Elis* voor het vieren der *Olympische* spelen, *Neêrland* beloonen voor de tallooze weldaden, door hetzelve aan *Europa* geschonken!

BIJVOEGSELEN.

I. TOT HET III. D. 1. St., Blz. 108.

Over den grooten Javaanschen oorlog van 1741 tot 1757.

De gaping, die ik onwillekeurig, bij gebrek aan genoegzame berigten, moest laten in het verhaal des grooten *Javaanschen* oorlogs van 1741 tot 1755 of liever 1757, kan ik thans aanvullen, daar mij, door de goedheid van Z. Exc. den Oud-Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN een gedrukt verslag van dezen oorlog, uit de werken van het *Bataviasche Genootschap*, is toegezonden, zekerlijk naar de echte bronnen, in het *Indisch Koloniaal Archief* voorhanden, opgemaakt. Ik moet mij daarbij echter ongemeen bekorten, want het bedoelde verslag is 178 bladzijden groot.

Wij hebben (zie III. D. 1. St. bl. 25.) de aanleiding tot dezen oorlog gezien, namelijk den moord der *Chineezen*, die zich vervolgens uit de omstreken van *Batavia* verwijderden en in de binnenlanden de *Javanen* tot opstand aanzetteden. Men wil, dat in een geheim verdrag met den *Soesoehoenang* zou bepaald zijn, dat, ingevalle de *Hollanders* uit *Java* verdreven wierden, de *Chineezen* meester van de zee-

plaatſen zouden worden, iets, hetwelk voor een handeldrijvend volk, gelijk zij, van het hoogſte gewigt was. Nu voegden zich bijna alle inlandſche Regenten bij de *Chineezen*, zelfs de hoofdregent van *Samarang*. De ſtad *Rembang* werd door hen ingenomen, *Joana* en *Damak* (alle drie zeeplaatſen) door de onzen verlaten. Terwijl de *Soesoehoenang* nog altijd vriendſchap voor de *Hollanders* veinsde, werd *Kartasoera* ingenomen en de bezetting deels vermoord, deels naar de binnenlanden van *Java* vervoerd, alwaar men vele manſchappen tot aanneming der *Mohammedaansche* leer dwong (III. D. 1. St. bl. 38.). Hij verontſchuldigde zich uit hoofde der mishandeling, zijn volk aangedaan, 't welk hij zeide, dat door de *Hollanders*, doch vooral door den krijgsbevelhebber te *Kartasoera*, VAN VELSEN, als *buffels* en *koebeesten* werd behandeld. Dit viel den inlander te ondragelijker, omdat VAN VELSEN, te *Japara* geboren, door zijne moeder tot hunnen volksſtam behoorde. Daar nu ook *Samarang* bedreigd en eerlang belegerd werd, nam men het aanbod van den ondernemenden Vorst van *Madura* aan, die, wanneer men zijne onafhankelijkheid van den Keizer wilde erkennen, de *Chineezen* van het eiland zou helpen verdrijven. Hij bevestigde en verzegelde zijn verbond door den moord van alle *Chineezen* op het eiland *Madura*, en van wel vierhonderd man dier Natie te *Grissee*.

De daarop gevolgde vrede met den *Soesoehoenang*, zijne herſtelling te *Kartasoera*, en de afſtand der Noordoostkust van *Java*, zijn in ons werk genoegzaam verhaald (bl. 39–47). Wij vermelden nog ſlechts de bijzonderheid, dat de Keizer met zoo veel overhaasting voor de *Chineezen*, die den kleinzoon van Sultan

DEPATI ARRUM (zie ons II. D. bl. 41.), met name MAAS GRENDIE, op den troon hadden geplaatst, en hem nu in zijne hoofdſtad kwamen aanſtellen, vlugtte, dat hij alles moest achterlaten, en zich alleen met zijne vrouw, zuster en kinderen redden kon. Zijne moeder werd door twee *Europeanen* gedragen, de Vorst zelf met den Kroonprins mogt te *Tradjie-Koening* vernachten, en had den zadel van Kapitein VAN HOHENDORF, die hem verzelde, tot hoofdkusſen. Ook MAAS GRENDIE, de zoogenoemde *Chineesche* Keizer, met zijn gevolg en alle de *Chineezen*, die zich aan de uitgevaardigde *Amnestie* onderwierpen, kwamen weder op het *Nederlandsche* grondgebied.

Doch nu ontwikkelde de *Pangerang* van *Madura* (in den tekst van ons werk verkeerdelijk *Sultan* genaamd) zijne heerschzuchtige ontwerpen: hij wilde de door hem op de *Chineezen* veroverde landen niet afſtaan, eischte voor zijnen zoon SASRA DININGRAT het Regentſchap van *Sourabaya*, en voor zich nog de tollen van *Grissee*, *Toeban* en *Sidayje*. Deze buitenſporige voorwaarden konden niet toegeſtaan worden; nogtans zond men den Onderkoopman VAN SUCHTELEN en den Schrijver HARTINGH naar den Regent, om hem tot vreedzame gedachten te ſtemmen. Het onthaal was koel en de bezending vruchteloos. De Regent verſterkte de door hem ingenomene plaatſen op *Java* en het eilandje *Manare*, tusſchen hetzelve en *Madura* gelegen. Eindelijk ſtopte hij den doortogt ter zee door de ſtraat van *Madura*, en deed zelfs eenige burgers van *Samarang*, welke die wilde doorvaren, opligten en vermoorden. Ook de omtrek van *Sourabaya* werd verwoest, en de Prins trok eene menigte hulptroepen uit *Bali*. Op *Java* werden

zijne manschappen wel op de vlugt gedreven, maar daarentegen overwon hij op *Madura* den Regent van *Sumanap* en *Pamakassan*, die een gedeelte van dit eiland in bezit had. Deze werd met zijn leger van 6000 man verjaagd en zelf tot de vlugt genoodzaakt. Doch de Gouverneur van *Java's* Noordoostkust, STERRENBERG, heroverde met 100 *Europeërs* en 250 inlanders het gewest van *Sumanap*, waar de inwoners hem met open armen ontvingen, zich met 15,000 man bij hem voegden, en tot *Madura*, het eigen Rijk van den opstandeling, voortrukten. Hier waren echter de onzen zeer ongelukkig. Terwijl aan den eenen kant *Sumanap* en *Pamakassan* weder verloren gingen, tastte STERRENBERG aan den anderen eene vesting der *Madureezen* bij den berg *Jamplong* te vergeefs aan. De troepen der Maatschappij, hoezeer met *Europeërs* en inlanders versterkt, werden afgeslagen en bijna zelve ingesloten, zoodat slechts de zee hun open bleef. Ook op *Java* maakten de *Madureezen* vorderingen; zij hadden reeds *Rembang* met deszelfs zoo belangrijke houtbosschen ingenomen (onmisbaar voor de timmerwerven der Maatschappij), en zich tot in de bovenlanden van *Kartasoera* verspreid. Doch nu had de magt van den *Madurees* het toppunt bereikt. De Majoor VAN HOHENDORF, de zelfde, die den Sultan bij zijne vlugt verzeld had, verdreef hem uit *Kartasoera*. Verscheidene vijandelijke Opperhoofden kwamen zich onderwerpen, en van nu af gingen de zaken van den *Pangerang* hoe langs zoo meer achteruit. *Grissee* werd hernomen, en alle zijne veroveringen in *Java* gingen, na drie nederlagen, voor hem verloren. Hij deed nu wel eenige aanzoeken tot vrede, maar dewijl hij zijne eischen

niet verminderde, bleven zij onbeantwoord. Daarop gingen de *Nederlanders* naar *Madura* over, en bragten aldaar den hooghartigen Vorst zoo in het naauw, dat hij met zijne zonen naar *Banjermassing* op *Borneo* vlugtte, en van daar op een *Engelsch* schip naar *Bencoelen* overstak; hij was reeds vroeger in 't geheim door de *Engelschen* met oorlogsbehoeften ondersteund en misschien aangemoedigd, en zulks op een tijdstip (1745), dat *Nederland* aan *Engeland* hulptroepen zond tegen den *Pretendent*, en terwijl men zich van onzen kant, om de *Engelsche* Staatkunde te believen, in eenen oorlog met *Frankrijk* wikkelde en alle vredesvoorstellen van de hand wees! Doch de *Nederlanders* eischten den vlugteling op; de Sultan van *Banjermassing* durfde aan dien eisch geenen wederstand bieden, en dus werd hij (waarschijnlijk niet aan boord van het *Engelsche* vaartuig,) gevat, naar *Batavia*, en vervolgens naar de *Kaap de Goede Hoop* in ballingschap gezonden. Een zijner zonen, naar *Bencoelen* gebragt, bleef aldaar, doch een andere, SOERA DININGRAT, werd door de Maatschappij tot Regent van het nu veroverde *Madura* aangesteld, maar geheel aan derzelver gezag onderworpen. Hij voldeed door zijne getrouwe diensten zoodanig, dat men in 1758 zijn gezag nog vergrootte. Zie ook ons III. D. 1. St. bl. 48., alwaar wij mede op bl. 64. en 65. de vlugt van MANKOEBOEMI, broeder des Keizers van *Java*, en den daardoor veroorzaakten of liever aangewakkerden burgeroorlog, hebben vermeld. Hij was met een' anderen Prins van den bloede uit het *Javasche* huis, met MANKOENEGORO, door maagschap vereenigd, daar deze met zijne

dochter getrouwd was. De oorzaak van den twist was zekere Rijksbeſtuurder (Grootvizier) PRINGALAYA, een hebzuchtig mensch, die zich *Poekowetti*, een wettig eigendom van MANKOEBOEMI, hem door zijn' broeder, den Keizer gegeven, had toegeëigend.

Vergeefs was het, dat de beide Prinſen gedurig de nederlaag kregen: even als in later tijd DIPO NEGORO, ontſnapten zij, vooral de onvermoeide en ſchrandere MANKOENEGORO, met de gladheid der ſlang telkens de handen der hen vervolgende *Nederlanders* en *Javanen*, zelfs wel eens in ſpelonken, om elders met vernieuwde krachten te voorſchijn te komen, en zoo werd, terwijl MANKOENEGORO eene geweldige nederlaag leed, bijna gelijktijdig *Kadoe* en *Soerakarta* (de nieuwe hoofdſtad, door den *Soesoehoenang* in plaats van *Kartasoera* verkozen) door MANKOEBOEMI overvallen en het laatſte in de asſche gelegd, zoodat men twee legers tegen hem in het veld moest zenden. Wanneer eenige dezer Regenten of Vorſten ſneuvelden (gelijk zekere MAAS GOENTOR en AMBIO), werden hunne hoofden afgehouwen en te *Samarang* op ſtaken gezet. Dus ten minſte was de bedoeling, doch naderhand beſpeurde men, dat de *Javanen*, ijverzuchtig op de eer hunner Opperhoofden, de onzen misleid, en gemeene lijken in plaats der bedoelde onthoofd hadden. Somtijds had MANKOEBOEMI 13,000 man, waaronder 2500 ruiters, bijeen. In 1748 werd een der voornaamſte Hoofden des opſtands, *Pangerang* SLARONG, gevangen, doch ſtierf aan zijne wonden, bij die gelegenheid ontvangen; zulks belette de opſtandelingen echter niet, om weder tweemaal eenen aanval op *Soerakarta* te doen, terwijl een troep lig-

te ruiterij, ten zelfden tijde uit *Batavia* naar de bovenlanden gezonden om den vijand op te zoeken, hem niet kon vinden!

In 1749 overleed de *Soesoehoenang*, die nog kort te voren de onderwerping van onderfcheidene hoofden des opftands ontvangen had. Hij deed den 11den December, kort vóór zijnen dood, plegtig van zijn Rijk afftand ten behoeve der *Nederlandsche Oostindische* Maatfchappij, in handen van den Gouverneur van *Java*, HOHENDORF. Deze droeg, zekerlijk volgens bevelen uit *Batavia*, het Rijk op aan 's Keizers oudften zoon, onder den naam van PAKOE BOEANA III. Deze Vorst had een gebrek aan de oogen, en was dus volgens de priesterlijke wet der *Javanen* niet tot de Regéring gefchikt. HOHENDORF ftelde dus voor, een einde aan den burgertwist te maken door de aanftelling van MANKOEBOEMI, broeder des fterveuden Keizers, tot *Soesoehoenang*, welken titel hij reeds op denzelfden 11den December had aangenomen, terwijl een aanzienlijk getal Rijksgrooten hem huldigde. Den 20ften December overleed de oude Vorst, en MANKOEBOEMI verzocht om zijne aanftelling tot opvolger door de Maatfchappij, en tevens om het lijk des ouden Keizers, ten einde hetzelve plegtig te doen begraven. Dit werd geweigerd, maar daarom vermeerderde niet te min federt 's Keizers dood de aanhang van zijn' broeder op eene geduchte wijze. Het fchoone en vruchtbare landfchap *Mataram* (ook in 1825 de hoofdzetel van den opftand) werd door hem bezet, *Bagaleen* bedreigd, *Soerakarta* en *Kadoe* afgeloopen. Met hulp der nu weder aan de Maatfchappij getrouwe *Madureezen* werd echter in 1750 *Mataram* bedwongen; maar eene

nederlaag, door den Majoor FAURE bij *Djocjokarta* geleden, veroorzaakte het verlies van die ſtad. Hier hadden de *inlanders* op den linkervleugel de overwinning behaald, terwijl de *Nederlanders* op den regter de vlugt namen. De nederlaag werd aan de lafhartigheid en onkunde van FAURE toegeſchreven. Dit verlies werd vergoed door eene overwinning, te *Banjoe-dana* door den Heer VAN HOHENDORF behaald, alwaar de 60,000 man ſterke vijand op de vlugt werd gedreven door eene veel kleinere magt, maar waaronder zich het puik der krijgslieden en onder anderen de dappere *Madureezen* bevonden, die met toegebonden oogen met de piek op den vijand losgingen. Zonder deze, lang twijfelachtige overwinning, zou alles verloren zijn geweest. Nu moest MANKOEBOEMI de vlugt nemen; maar de lafhartigheid der *Bagalenen*, die met 25,000 man voor 500 dapperen van MANKOEBOEMI de vlugt namen, gaf hem lucht, en zoo bleef hij zwervende meestal in het zuidergebergte (ook de gewone toevlugt van DIPO NEGORO). Verſcheidene Grooten onderwierpen zich; dan eene beſmettelijke ziekte in de bovenlanden vermeerderde de rampen des oorlogs, en wat de wijze van oorlogvoeren betreft, al hetgeen wij daarvan, nopens den opſtand van DIPO NEGORO, in den tekst uit echte bronnen hebben te boek geſteld, is ook bijna geheel op dezen vroegeren toepasſelijk. Het zou onzen lezers verveling baren, wilden wij alle de grootere of kleinere gevechten vermelden, waarin de opſtandelingen, veelal door VAN HOHENDORF, werden geſlagen, doch zich ſpoedig herſtelden en elders te voorſchijn kwamen. MANKOENEGORO had ſomtijds wel 13,000 ruiters bij zich, maar was in 1751 na eene neder-

laag, hem door den Opperkoopman TOUT LE MONDE toegebragt, bijna geheel van volk ontbloot. Desniettemin herstelde hij zich spoedig, en deed aan TOUT LE MONDE, die gebrek aan kruid en andere oorlogsbehoeften had, een verlies van duizend man ondergaan; doch deze werd door VAN HOHENDORF ontzet.

Omtrent dien zelfden tijd deden zich te *Madura*, *Banda* en zelfs in de bovenlanden van *Batavia*, verscheidene dweepers of *Tapa's* op, die, in naam der Godsdienst, de aan *Nederland* getrouwe Regenten aanvielen en somtijds verjoegen, gelijk met die van *Sumanap* en *Pamakassan* op *Madura* gebeurde; de Vorst van *Madura* zelf was in groot gevaar, verloor zijne oude hoofdstad, en werd naauwelijks door de troepen der Maatschappij gered; terwijl de gewaande heilige het als toen met het leven bekocht. In *Java* zelf sloeg MANKOEBOEMI de achterhoede van den Majoor DE CLERCQ, en nam eene geheele Compagnie dragonders, 80 inlanders (*Madureezen*) en eenige *Javanen* gevangen; de Kapitein WAUTHIER en daarna de Majoor zelf sneuvelde, het overige van zijn leger geraakte in 's vijands handen, en de gevangenen werden daarna in koelen bloede doorstoken. De vijand bekwam hierdoor een' grooten voorraad geweren en oorlogsbehoeften. Ook de Kapitein VON BIELEFELDT werd te *Pakalongan* verrast, en verloor het meerendeel zijner huzaren en al het voetvolk, dat veelal in 's vijands handen viel, waarop vier distrikten tot hem overgingen. Het land werd deerlijk verwoest; *Pranaraga* werd door MANKOENEGORO vermeesterd, en alle de schatten, door den Regent aldaar verzameld, buit gemaakt, waardoor de vijand nu genoegzaam meester was van de bovenlanden.

Daarbij viel een der twee Regenten van het rijke diftrikt van *Sourabaya*, waarvan het hier door ons gevolgde verhaal zegt: „dat het zoo wat tot eene ba„lanshouding van de *Oost* kon dienen," van de Maatfchappij af, die hem, zeide hij, door de aanftelling van een' onwaardigen ambtgenoot had verongelijkt. Naderhand wilde men dit weder goedmaken en hem tot éénigen Regent aanftellen, doch te laat. Hij moest nogtans, door hulp uit *Madura*, *Sourabaya* ontruimen, maar verwoestte den vruchtbaren omtrek.

Thans echter begon er verdeeldheid tusfchen de zoo vereenigde hoofden der opftandelingen, MANKOEBOEMI en zijn' fchoonzoon MANKOENEGORO, te heerfchen. Het is vreemd, dat de Maatfchappij hiervan niet meer gebruik maakte; thans vielen zij, elk afzonderlijk, maar niet minder geweldig, op hare bezittingen aan. Hier mede eindigde het voor hare belangen hoogst ongunftige jaar 1752.

In 1753 werkte de verdeeldheid der beide Opperhoofden in zoo verre ten goede, dat er eenige onderhandelingen met hen aangeknoopt werden. De Gezanten van MANKOENEGORO, die om het lijk van deszelfs destijds overledenen vader vroegen, werden met grooten luister ontvangen; en de onderhandeling beloofde veel, doch liep te niet, daar de Vorst de waardigheid van Keizer begeerde, en zich niet eens met die van troonsopvolger wilde te vrede ftellen.

Vermits alle pogingen tot vrede op de hooghartigheid van dezen moedigen en ondernemenden fchoonzoon fchipbreuk leden, beproefde men de verzoening met den fchoonvader. De eerfte fchrede daartoe deed zekere *Mohammedaansche* Priester of *Imâm*,

die als bemiddelaar optrad en MANKOEBOEMI met de vreedzame bedoelingen der Maatſchappij bekend maakte. De tweede en alles afdoende ſtap, die met de gelukkigſte gevolgen bekroond werd, deed de nieuwe Gouverneur der Noordoostkust van *Java*. Door lange en vermoeijende veldtogten afgeſloofd, leide de Heer VAN HOHENDORF zijnen post in 1754 neder, en werd door den Opperkoopman en Gecommitteerde tot de zaken van den inlander, NICOLAAS HARTINGH, opgevolgd; een man, die uitgebreide kunde in de landtaal met de moeijelijker kennis van het karakter der inboorlingen, en de nog zwaardere bekwaamheid, om met hen om te gaan, paarde. Hij wachtte zich wel, van de eerſte ſtappen bij MANKOEBOEMI te doen, maar ſchreef eerst aan deszelfs ſchoonzoon, om den vader tot naijver en vrees te bewegen. Deze liet dus den nieuwen Gouverneur om een mondgeſprek verzoeken. HARTINGH toonde daartoe geene bijzondere opgewektheid, maar ſloeg het nogtans niet af, en op de door hem geſtelde voorwaarden verſcheen MANKOEBOEMI. Na eenige voorafgaande onderhandelingen, die NEGORO door overreding, list en geweld vergeefs zocht te hinderen, werd de vrede op dien voet geſloten, dat het Keizerrijk van *Java* in twee deelen zou worden geſplitst, waarvan het eerſte aan den thans regerenden *Soesoehoenang* (een zacht en vreedzaam mensch), het andere aan MANKOEBOEMI zou worden afgeſtaan. Het eerſte, meer noordelijk, zou *Sourakarta*, het andere, zuidelijk, *Djocjokarta* tot hoofdſtad hebben. Hiervoor zou de nieuwe *Sultan* (dit was zijn titel nu) zich met zijne geheele magt aan de Maatſchappij aanſluiten, om MANKOENEGORO ten onder te brengen. Doch naauwe-

lijks was deze vrede (in 1754) geteekend en de Heer HARTINGH vertrokken, of de ſtoute NEGORO verſchijnt met zijne krijgsmagt, om onzen Gezant te verrasſen en te grijpen. Hij koelde, hierin teleurgeſteld, zijnen moed, door de legerplaats te verbranden. Het ſchijnbaar moeijelijkſte bleef nog over: den *Soeſoehoenang*, die reeds de kusten, het beste gedeelte van zijn Rijk, aan de *Nederlanders* had afgeſtaan, nu ook tot den afſtand der helft van het overige aan MANKOEBOEMI te bewegen. Doch de overredingskracht van HARTINGH, die de *noodzakelijkheid* deed gelden, bewoog hem niet alleen hiertoe, maar zelfs om van de vernederende ſchatting van 20,000 piasters, die de Maatſchappij hem voor de kusten jaarlijks betalen moest, af te zien. In het begin van 1755 ontmoette de Keizer dus zijnen oom, den Sultan, omhelsde hem, en de verzoening bleek opregt te zijn. Nog altijd echter zwierf MANKOENEGORO met zijn volk in het zuidergebergte rond, en bleef zich tegen de Maatſchappij, den Keizer en den nieuwen Sultan verzetten.

Over 't algemeen was de vrede ſlechts ten halve verzekerd, zoo lang deze partijganger, wiens onkreukbare moed en volharding die van MANKOEBOEMI nog ver overtrof, de handen niet tot het verdrag wilde leenen. Maar van lieverlede onderwierpen zich alle zijne voorname aanhangers; HARTINGH, even onvermoeid in het bewerken des vredes, als MANKOENEGORO hardnekkig was in het volhouden van den oorlog, zegevierde eindelijk over dat ſtugge gemoed, maar niet dan na verloop van twee volle jaren. Nu en dan behaalde de *Pangerang* nog eenig voordeel; onder anderen werd de dappere Kapitein VAN DE

POLL, na den vijand in het bosch van *Balora* tweemaal geslagen te hebben, door zijne al te driftige vervolging, bij eene snelle wending van den *Javaan*, met een gedeelte der zijnen afgemaakt. Nogtans door verliezen op verliezen en nederlagen op nederlagen geschokt, die de Bondgenooten hem toebragten, als een wild dier van schuilhoek tot schuilhoek verjaagd, en de dwaasheid eindelijk gevoelende, om met zijne kleine magt eene zoo aanmerkelijk grootere te trotséren, liet hij allengs van zijnen buitensporigen eisch, om opvolging in het geheele Rijk, na. Hij erkende de scheiding en verdeeling, doch eischte voor zich zelv' een derde des lands. HARTINGH, die met het grootste geduld niet ophield hem te vermanen om in onderwerping te komen, bragt het eindelijk zoo verre, dat hij zich eerst aan den Keizer en de Maatschappij wendde, en na een voorloopig gesprek met het Opperhoofd ABRAHAMSZ. aan beiden den eed der trouwe deed. Zulks weigerde hij echter volstandig ten aanzien van zijnen schoonvader en vijand, den Sultan. Maar ook deze laatste hinderpaal tegen den vrede werd eindelijk door het uitstekend beleid van HARTINGH overwonnen, die in eene bijeenkomst te *Salatiga*, den 27sten Maart 1757, het wantrouwen en de bedeesdheid des Vorsten door rondheid en openhartigheid wist uit den weg te ruimen, zoodat hij nu ook aan den *Sultan* den eed deed, en zich met de heerschappij over 4000 huisgezinnen in de landen van *Kadoewang*, *Loro*, *Matesse* en in het zuidergebergte te vrede stelde, belovende, verder zijne woonplaats te *Soerakarta* te zullen nemen, en aan de bevelen des Keizers te gehoorzamen. Hiermede was de zestienjarige oorlog op *Java* geëindigd; want de *Chi-*

neezen waren reeds voorlang of gevlugt, of onderworpen, en de Gouverneur HARTINGH, wiens naam in *Nederland* bekender verdiende te zijn, had, door infchikkelijkheid, toegevendheid en goede trouw, de zeldzame verdienfte van eenen oorlog, die bij zijne komst tot het beftuur van Oost-*Java* dat geheele land nog in vuur en vlam zette, voor eene lange reeks van jaren te eindigen, daarbij de Maatfchappij van vernederende fchatting ontheven, en de weleens dreigende magt der inlandfche Vorften, door eene verdeeling in twee onafhankelijke, en op elkander naijverige Vorftendommen zoodanig te verminderen, dat de Maatfchappij weinig of niets meer van hen te vreezen had. Zoo lang *hij* nog in *Indië* gebied voerde, behoorde althans geen oorlog met de *Javasche* Vorften tot de talrijke rampen, die haren ondergang hebben bewerkt.

II. TOT HET III. D. 2. St.

Over de weder in bezitneming van Neêrlandsch Indië na de heerschappij der Engelschen, bl. 518 en verv.

Wij zijn door vriendelijke mededeelingen van eene zeer geachte hand in ftaat gefteld, eenige reeds afgedrukte onnaauwkeurigheden te verbeteren, waartoe het groote gebrek en de onvolledigheid der bronnen voor *Indiën* in den jongften tijd ligtelijk aanleiding kon geven.

Er ftaat in den Tekst, bl. 519.

Men kon in 1815 *niet meer aan eene afzending van troepen naar Oostindië denken. Deze had dus eerst*

in 1816 *plaats*. Voorts wordt *Sir* THOMAS RAFFLES genoemd, „als de man, die zich tegen de bezitneming „door Commisſarisſen-Generaal zou verzet hebben."

Dit is niet juist. Zoodra de omſtandigheden na den ſlag van *Waterloo* het gedoogden, werden de troepen, die voor den *Oostindischen* togt beſtemd waren, uit het leger terug geroepen, en de oorlogſchepen tot derzelver overvoering in gereedheid gebragt. Het geheele ſmaldeel, beſtaande uit de vier linieſchepen *Admiraal Evertsen*, *Amsterdam*, *de Ruiter* en *Braband*, het fregat *Maria Reigersbergen*, de korvet *Iris* en de brik *de Sphinx*, verlieten reeds den 29ſten October 1815 de reede van *Texel*, doch kwamen niet allen te gelijk ter plaatſe hunner beſtemming. De *Admiraal Evertsen*, aan welks boord zich de Heeren Commisſarisſen-Generaal ELOUT en BUYSKENS bevonden, bereikte *Batavia* den 26ſten April 1816, en de *Amsterdam*, waarop de Commisſaris-Generaal en beſtemde Gouverneur-Generaal Baron VAN DER CAPELLEN was, kwam den 11den Mei aan.

Terſtond na de aankomst der eerstgenoemde H. H. Commisſarisſen-Generaal, verwittigden zij den *Britschen Luitenant-Gouverneur* JOHN TINDALL van hunne komst en haar oogmerk. Hij was eerst zeer onlangs den Gouverneur RAFFLES opgevolgd, want deze was den 25ſten Maart op het ſchip de *Ganges* naar *Europa* vertrokken, na den 12den te voren zijne waardigheid aan den Heer TINDALL te hebben overgedragen. Deze verklaarde (hoezeer op een' beleefden toon), aan het verlangen der Commisſarisſen-Generaal niet te kunnen voldoen, omdat hij daartoe nog geene bevelen van het *Hoofdbestuur van Indiën en Bengale*, onder 't welk hij ſtond, had bekomen. Hiertegen werd

wel door Commisſarisſen-Generaal terſtond een nadrukkelijk vertoog (waarmede de Baron VAN DER CAPELLEN zich na zijne aankomst vereenigde) ingeleverd, maar nogtans duurde het tot den 19*den Augustus*, eer de overgave werkelijk plaats had. Er bleven toen nog wel eenige punten ter regeling over, doch deze werden geſchikt na de overneming.

Bl. 521. *Over de onzekerheid van Commissarissen-Generaal, om de keuze van een stelsel te doen.* Dit vereischt eenige nadere opheldering.

Ook na de vernieuwing des oorlogs met *Engeland* in 1803 waren de *Oostindische* bezittingen door het toenmalige Staatsbewind niet uit het oog verloren. De Commisſie tot de O. I. zaken, beſtaande uit de Heeren J. MEERMAN, W. SIX, J. F. PONTOI, C. A. VERHUELL, D. VAN HOGENDORP, S. C. NEDERBURGH en R. VOUTE, deelde in dat jaar aan het Staatsbewind een Rapport mede, hetwelk daarop in 1804 een beſluit nam, gelijk de Raadpenſionaris SCHIMMELPENNINCK in dat zelfde jaar den Heer ELOUT tot Commisſaris-Generaal benoemde; doch de voortdurende oorlog, de hoe langs zoo ſterkere maatregelen, ook zelfs tegen den onzijdigen handel genomen, belemmerden de gemeenſchap, en de opeengeſtapelde rampen van het zinkende vaderland waren zoo groot, dat men aan verbeteringen in de Koloniën niet kon denken, terwijl de Republiek zelve te gronde ging. Welke maatregelen LODEWIJK NAPOLEON nam, hebben wij boven gezien.

Eindelijk daagde de morgenſchemering der verlosſing, en de vrije Staat herleefde onder den vorm van een *constitutioneel* Vorſtendom. Nadat in 1814 de teruggave van *Java* met *Engeland* bepaald was, hield

men zich bezig met de noodige beschikkingen te maken. Er werd een *Reglement op het beleid der Regéring van Indië*, en eene *Instructie* als rigtsnoer voor Commissarissen-Generaal op den 3den Januarij 1815 door den Souvereinen Vorst vastgesteld, waaraan zij dus gebonden waren. Het Reglement werd den 22sten December 1818 uitgevaardigd. In de bekendmaking, door Commissarissen-Generaal dadelijk na de aanvaarding van het Bewind, op den 19den Augustus 1816, uitgevaardigd, leiden zij de beginselen van hun Bestuur bloot. Na de inleiding, die de weder in bezitneming aankondigde, luidde deze belangrijke bekendmaking aldus:

„De plotselinge uitbarsting uwer hartelijke vreugde, inwoners van *Java*, bij het vernemen van de wedergeboorte onzes vaderlands, toonde, hoe welkom u het oogenblik zijn zou, waarop de gescheurde betrekkingen konden herleven. Nieuwe beroeringen vertraagden dit heugelijk tijdstip; eerst nog moest de *Nederlandsche* krijgsmagt, ook het gedeelte tot uwe bescherming bestemd, te wapen snellen, en, gezamenlijk met die der vereenigde Mogendheden, den glorierijken strijd tot behoud van vrijheid en onafhankelijkheid bevechten; dan, naauwelijks was ook de zege behaald, of des Konings oog was weder op u gevestigd."

„Deze bezittingen, hem door eenen grootmoedigen en regtvaardigen Bondgenoot weder gegeven, zonder verwijl onder de *Nederlandsche* Regéring terug te brengen, was zijn bevel, onze last. Dit oogenblik is dáár, en het is voor ons een hoogst genoegelijk gevoel, u zulks te mogen aankondigen."

„Gij komt onder de Regéring en de bescherming

van eenen Vorst, uit *Neêrlands* dierbaarste geslacht gesproten, bij wien gansch *Nederland*, in edelen moed ontstoken, zijn heil zocht, en, dank zij der Goddelijke Voorzienigheid! vond."

„*Nederlandsch Indië*, aan *Nederland* hergeven, zal ook in dat heil deelen, en, zoo God zijnen zegen schenkt, tot grooteren luister nog dan voorheen geraken; zoodanig is des Konings vaste wil, en onze pogingen mogen en zullen geen ander doel hebben dan beider vereenigd welzijn."

„In deze onze pogingen verwachten wij allerwege medewerking en ondersteuning; want regtvaardig, billijk, mild en doelmatig tot bevordering van algemeen en bijzonder belang, zijn de beginselen, welke ons leiden moeten; onwrikbaar is ons voornemen, die aan te kleven, krachtig ons voornemen, die te handhaven. Eene naauwkeurige waarneming der maatschappelijke pligten, in overeenstemming met de algemeene en bijzondere wetten en voorschriften, is de ligte en billijke voorwaarde, op welke zijne Majesteit deszelfs vaderlijke bescherming wil hebben toegezegd aan allen, zonder uitzondering, die onder zijn gebied leven, en zij zal den zoodanigen ook hier geworden."

„Eene ijverige en bovenal getrouwe, eerlijke behartiging van 's lands belangen, met uitzondering van alle kwellende of willekeurige behandeling, van wien het ook zij, is voor elk, die in eene hoogere of lagere bediening geplaatst is, het zekere middel om in 's Konings gunst te deelen. Zulk een gedrag dan moet door ons zoo gewisselijk erkend en beloond worden, als eene daarmede strijdige handelwijze, mogt zij onverhoopt die van enkelen zijn, strengelijk en zonder

oogluiking zal worden tegengegaan en beteugeld. Met zulke bedoelingen aanvaarden wij op 's Konings bevel de oppermagt in deze gewesten."

„Met zulke bedoelingen wordt ook heden het gezag, hem toevertrouwd, aanvaard door onzen ambtgenoot den Baron VAN DER CAPELLEN, dien het zijne Koninklijke Majesteit behaagd heeft, te bekleeden met de blijvende waardigheid van Gouverneur-Generaal over *Nederlandsch Indiën*, en Opperbevelhebber der land- en zeemagt beoosten de *Kaap de Goede Hoop*."

„Wij verklaren voorts, ter voorkoming van alle ſtoornis en hinder in den geregelden loop der zaken, dat de beſtaande wetten en verordeningen op de oefening van het regt, de beheering en invordering van 's lands middelen en geregtigheden, den landbouw, den handel, de vaart en andere voorwerpen van algemeen beſtuur, hare volle kracht en werking behouden, willende en begeerende wij, dat dezelve door allen worden geëerbiedigd en achtervolgd, en door hen, aan wie derzelver toepasſing en uitvoering is toebetrouwd, uit naam en van wege het *Nederlandsche* Beſtuur worden gehandhaafd, tot dat daarin nader door ons mogt worden voorzien."

„Wij bevelen, dat van nu aan in alle burgerlijke en lijfſtraffelijke regtsgedingen regt zal geſproken worden, *in naam en van wege den Koning der Nederlanden*."

„Wij gelasten eindelijk allen, die in eenige openbare bedieningen geſteld zijn, dezelve te blijven waarnemen, voor zoo ver wij op den aard of de vervulling dier bedieningen geene andere beſchikkingen reeds mogten gemaakt hebben of nader zullen maken."

Nu volgt het gewone ſlot der bekendmaking en de

onderteekening der drie Commisſarisſen-Generaal, de Heeren ELOUT, VAN DER CAPELLEN en BUYSKENS.

In het uitgevaardigde Reglement op het beleid der Regéring in *Neêrlands Indië* werden vooral de Artikelen 105–107 opgemerkt, waarin aan alle ingezetenen van *Neêrlands Indië* de vrijheid wordt toegekend, om zich naar goedvinden een middel van beſtaan uit te kiezen of handel te drijven; waarin gezegd wordt, *dat de Regéring den landbouw aanmoedigde, zelfs door uitgift van land en vermeerdering der Europische bevolking; de landbouwers zouden op hunne eigene of gepachte goederen zoodanige voortbrengselen mogen aankweeken als zij verkiezen, en daarover naar goedvinden kunnen beschikken.* Deze bij uitſtek ruime bepaling werd echter een weinig gewijzigd door het volgende: „*De Regéring vestigt eene bijzondere en gestadige op-„lettendheid op dit onderwerp, en neemt de meest doel-„matige maatregelen, ten einde het belang van den „lande in overeenstemming te brengen met de belan-„gen der ingezetenen.*"

Bl. 540. „*De sterke handel der Engelschen in hun-„ne fabrijkwaren naar Java ging in den beginne in „'t geheim.*" Mij is van eene zijde, aan welke ik volkomen vertrouwen mag geven, verzekerd, dat dit geen plaats had, en ook uit den aard der zaak onmogelijk was. Integendeel ſchreef een der Commisſarisſen-Generaal meermalen aan zijne vrienden in 't vaderland, „dat de handelwijze der *Nederlandsche* koop-„lieden, die zich alleen tot het voorzien in de be-„hoeften van *eenige duizend Europeanen* bepaalden, „en de *Engelschen* voor die van *de Millioenen Java-„nen* lieten zorgen, hem verwonderde."

III. *Over de vroegere Geschiedenis van Curaçao* (*).

In 1527 lezen wij het eerst van het eiland *Curaçao*, bij gelegenheid van deszelfs verovering door de *Spanjaarden*. Er waren toen 500 *Indianen*. De *Spanjaarden* schijnen zich om dit eiland weinig bekommerd, en het alléén om deszelfs ruime haven (de *St. Anna*-baai) te hebben gewaardeerd, die inderdaad bij gebrek aan veilige ligplaatsen op de kust van *Venezuela* (het tegenoverliggende vaste land) gewigtig is voor handel en scheepvaart. Hier zetteden de *Spanjaarden* zich dan ook neder. De inwoners werden tot het Christendom (op de *Spaansche* wijze) gebragt en tot heerendiensten genoodzaakt.

De stichting der *Nederlandsche Westindische* Maatschappij en hare aanvankelijke voordeelen deden het verlangen ontstaan, om eene geschikte haven in de *Mexicaansche* golf te bezitten. Het oog viel daartoe op *Curaçao*, waar men ook zout hoopte te vinden, 't welk destijds niet dan uit het aan *Spanje* onderworpene *Portugal* te bekomen was. Bij gebrek van

(*) Het boven geplaatste (Bl. 729-740.) nopens de lotgevallen van *Curaçao* sedert de omwenteling van 1795 zal zeker bij sommigen onzer lezers het verlangen hebben opgewekt, om meer van deze belangrijke Kolonie te weten. Wij kunnen daaraan thans beter dan vroeger voldoen, daar ons, benevens eene verzameling van *Curaçaosche Couranten*, door eene vriendschappelijke hand ook bouwstoffen tot eene *Geschiedenis van Curaçao in handschrift* geworden zijn, waaruit wij het bovenstaande zullen mededeelen.

naauwkeurige berigten omtrent dit eiland bediende men zich van zekeren JAN OTZEN, die lang bij de *Spanjaarden* gevangen was geweest. In 1634 werden vier vaartuigen onder JAN VAN WALBECK afgezonden, die, na lang door tegenſtroom geſukkeld te hebben, den 29ſten Julij de haven van *St. Anna* inliepen. Daar de *Spanjaarden* ſlechts 32 man (behalve de *Indianen*) ſterk waren, konden zij aan geenen tegenſtand denken, maar zochten door eene vreedzame vertooning tijd te winnen, en intusſchen alles te vernielen, wat zij niet door de vlugt konden bergen. Ondertusſchen landden de *Hollanders*, en deden, door uitgeſtrooide brieven, de inlanders tot terugkeering vermanen, doch dit baatte weinig, en er ontſtond een kleine oorlog met de bevolking, die door de *Spanjaarden* opgeruid werd. Men ſtond dus een oogenblik in bedenking, om het eiland weder te verlaten. Evenwel, men beſloot eerst de beſlisſing der W. I. Maatſchappij af te wachten, en zich inmiddels zoo goed mogelijk (hetwelk door den rotſigen grond zeer gebrekkig ging) te verſchanſen. Doch de *Spanjaarden*, de gedurige ſtrooptogten der *Nederlanders* moede, ſloten eene overeenkomst, om het eiland te verlaten, en op *Nederlandsche* ſchepen naar het vaste land te worden overgebragt, met uitzondering van twintig *Indiaansche* huisgezinnen, die het eiland bleven bewonen. Tweeëndertig *Spanjaarden* en 340 *Indianen* verlieten het dus.

De veroveraars van het eiland noemden hetzelve in hun verſlag, „bergachtig, doch met ſchoone valleijen, en grootendeels met verwhout bedekt.” (Thans is dit het geval niet meer, en *Curaçao* heeft een dor aanzien.) De *Hollanders*, die nog geene 200

man bedroegen, waren intusſchen in eén' neteligen toeſtand, daar de *Spanjaarden* gedurig pogingen deden om het eiland te heroveren, daarin onderſteund door de *Indianen*, aan welke de priesters in weêrwil van de gruwelen, door de *Spanjaarden* tegen hunne vaderen gepleegd, een' diepen eerbied voor deze *regtzinnige Christenen*, en haat tegen de *ketters* hadden ingeboezemd. Zoo velen, als er ſlechts konden, ſlopen uit het eiland weg, doch de *Hollanders* hielden nu beter wacht op de kusten; men had aan den vasten wal geene genoegzame vaartuigen, en er kwam van de W. I. Maatſchappij, die vastelijk beſloten had, zich op het eiland te vestigen, hulp en manſchap, krijgsbehoeften en levensmiddelen. Thans werd er eene regelmatige vesting, een vijfhoek, aangelegd, en in plaats van door geſtrengheid (gelijk ſlechts al te dikwerf in onze veroveringen het geval was) verbond men de *Indianen* door zachtheid en weldaden aan de nieuwe Regéring; men deelde brood en vleesch onder hen uit, en de *Hollanders*, geene vrouwen hebbende, namen *Indiaansche*, waardoor deze bevolking allengs met de *Hollandsche* is zamengeſmolten; voor omtrent eene halve Eeuw overleed de laatſte echte *Indiaan*, een grijsaard, die nog altijd zijn brood en vleesch trok.

Van die verzoening af werd het *Nederlandsche* beſtuur meer en meer bevestigd, en de haven van *Curaçao* eene wijkplaats voor de *Hollandsche* oorlogſchepen. Doch den voornaamſten aanwas bekwam de Kolonie door het verlies van *Nederlandsch Braziliën* in 1654; een groot aantal der *Hollandsche* bewoners van het *Recief* zette zich te *Curaçao* neder, hetwelk

in 1648 bij den *Munsterschen* vrede door *Spanje* afgestaan, en waar men dus voor verdere aanvallen veilig was. Dit eiland was toen, daar wij *Suriname* nog niet bezaten, behalve de destijds zeer geringe *Zeeuwsche* Kolonie van *Essequebo*, het eenige punt, dat de *Nederlanders* in *Zuid-Amerika* en *Westindiën* in bezit hadden. Er was reeds vroeger eene stad gebouwd, naar Prins WILLEM II. *Willemstad* genaamd. Weldra ontdekte zich ook het ware voordeel dezer Kolonie voor het Moederland. Het dwaze verbodstelsel, in den gestrengsten zin door de *Spanjaarden* op hunne *Amerikaansche* volkplantingen toegepast, en waardoor alle nijverheid, landbouw en koophandel aldaar ter begunstiging van het Moederland (zoo 't heette) onderdrukt werd, kon niet anders dan den sluikhandel in die Koloniën voeden. Doch geen punt was daartoe geschikter dan het *Hollandsche Curaçao*, zoo digt bij het vaste land gelegen, dat van daar de onderlinge verkeering niet kon geweerd worden. Van daar, dat de inwoners van dit gedeelte der kust, *Venezuela* geheeten, zich tegen hunne voortbrengselen en gemaakte goederen ondershands van *Europische*, die hun uit *Spanje* ten duurste aangevoerd werden (terwijl hunne produkten aldaar bijna niets golden), uit *Curaçao* tot matige prijzen voorzagen, terwijl men hunne voortbrengselen goed betaalde, en van daar de bijzondere bloei van *Venezuela*, met andere *Spaansche* volkplantingen vergeleken, die zich, volgens de Geschiedschrijvers van *Amerika*, eerst sedert de bezitneming van *Curaçao* door de *Hollanders* dagteekent. Gelukkig, zoo slechts de vreedzame ruilhandel van *Europische* tegen *Amerikaansche* voortbrengselen dien han-

del gevoed had! Maar de *Hollanders* voerden ook Negerslaven aan voor de plantaadjen van het vaste land, somtijds 1000 of 1200 te gelijk naar de havens van *Carthagena* en *Portobello*, en verruilden die voor goud of zilverstaven. Gelukkig, dat de verovering van *Jamaica* door de *Engelschen*, in 1655, een gedeelte ten minste dier snoode winsten en van dat bloedgeld van ons tot hen overbragt! Omtrent 1659 kwamen de eerste *Joden* met groote begunstigingen naar *Curaçao*, welke aldaar sedert, even als in *Suriname*, zeer talrijk geworden zijn.

Weldra begon, door alle deze vereenigde oorzaken, de bloei van *Curaçao* aanmerkelijk toe te nemen, en ook in *Amerika* en *Europa* bij vriend en vijand, bij begunstiger en benijder, bekend te worden. Toen in 1672 LODEWIJK XIV. zonder reden, of zelfs zonder voorwendsel, den Staat in *Europa* beoorloogde, tastten de *Franschen* ons gelijktijdig ook in *Aziën* en *Amerika* aan. Wij hebben gezien, welken dapperen tegenstand RIJKLOF VAN GOENS aan DES HAYES bood (II. D. bl. 201–203.), en gelijktijdig werden zij onder zekeren DE BAS, Gouverneur van *Fransch St. Domingo* (*Haiti*), met schande van *Curaçao* terug geslagen. In 1673 bragt deze op eenige schepen 500 man bijeen; zijn onderbevelhebber OGERON zou zich met 400 man bij hem voegen, waarvan echter 300 op het *Spaansche* eiland *Puerto Rico* strandden, en aldaar als *zeeroovers* in hechtenis werden genomen. Hierdoor bedroeg de magt van DE BAS slechts 600 man; nogtans hoopte hij *Curaçao*, waarvan de bezetting niet meer dan tachtig man bedroeg, gemakkelijk te zullen innemen. Maar onder de gewapende burgerij, waarop hij niet rekende, bevonden zich verscheidene

beproefde oude zeelieden, die te voren onder de *Flibustiers* (*), of *Amerikaansche* zeeſchuimers, tegen de *Spanjaarden* hadden gediend. Aan de baai van *St. Barbara* geland zijnde, werden de *Franschen* bij de ſtad door eene hagelbui van kogels zoodanig begroet, dat zij dadelijk terug trokken en zich weder inſcheepten. Daar men den Gouverneur DONKER, wiens geſchut in het groote fort met dat der ſtad niet had zamengewerkt, van verſtandhouding met den vijand verdacht hield, werd hij in hechtenis genomen en in zijne waardigheid geſchorst. Het was toen eene wezenlijke ziekte van onzen landaard, ook in het vaderland, overal verraders te willen zien. Men denke ſlechts aan de DE WITTEN en aan PIETER DE GROOT!

Dezen hoon, door de *Fransche* wapenen geleden, wilde de beroemde COLBERT, Minister van nijverheid en koloniën, wreeken. Er werd dus in 1677 uit het Moederland zelve eene uitrusting tegen *Curaçao* beraamd, en eene vloot (waarvan men het doel geheim hield) van *twintig* oorlogſchepen benevens vele andere vaartuigen onder den Grave D'ESTRÉES, die in 1673 tegen DE RUITER bevel had gevoerd, in gereedheid gebragt. De Gouverneur van *St. Domingo*, DE POUANCEY, moest zich met 1200 man uitgelezene manſchappen bij die vloot voegen. De-

(*) *Flibustiers*, misſchien van ons *vrijbuiters* of *vliebooters* verbasterd, waren *Fransche*, *Engelsche* en *Hollandsche* zeeſchuimers, die in de zeventiende Eeuw, zelfs te midden des vredes van hunne onderſcheidene Regéringen met *Spanje*, de rijke *Spaansche* Koloniën in *Amerika* uitplunderden en daarbij ſoms groote wreedheden pleegden, maar ook vele bewijzen van moed gaven. Het hoofdkwartier dezer menſchen was doorgaans *Fransch St. Domingo*, of het naburige *Schildpad*-eiland op de Noordkust.

ze ſtond over die geweldig uitrusting tegen zulk een klein eiland ontzet, en riep uit: „Is dit voor *Curaçao!* het verdient de eer niet, die men het aandoet." Hij nam aan, het eiland met 300 *Flibustiers* of een paar oorlogſchepen, die ſlechts de haven zouden blokkéren, te nemen; maar D'ESTRÉES moest de hem gegevene bevelén gehoorzamen. Den 7den Mei verliet zijne vloot *St. Domingo*, en *Curaçao* ſcheen verloren. Verſcheidene koopvaardijſchepen van *Martinique* voegden zich bij de vloot, om den buit in te nemen, dien men verzekerd was, te zullen maken. Doch de Voorzienigheid, die in 1672 de buitengewone eb had gezonden, om ons van de *Britten* te redden, deed ook hier de vijandelijke vloot op een groot rif vervallen, hetwelk zich nabij het onbewoonde eiland *Aves* ten O. van *Bonaire* Z. en N. uitſtrekt. Te middernacht liep zij met volle zeilen in ſlagorde op het rif aan, bleef er zitten, en werd weldra geheel verbrijzeld, met uitzondering van twee groote ſchepen en twee mindere vaartuigen, die het achterst zeilden en dus tijd hadden, te wenden. Er verdronken wel 300 menſchen; de overigen borgen zich op het eiland *Aves*, en werden door den Gouverneur van *St. Domingo*, die zich gered had en naar zijn eiland terug gezeild was, na drie weken afgehaald. Doch daar deze lieden intusſchen genoegzaam in den wilden natuurſtaat verkeerden, waar geene ondergeſchiktheid beſtaat; daar de ſterkſten en ſtoutſten, de *Flibustiers*, Negers en Mulatten, alles plunderden, wat van de achttien oorlogs- en zoo vele kleinere ſchepen aan wal dreef, en de zwakkeren of hunne meerderen daarenboven mishandelden, zoo bezweken er velen van dezen door honger, dorst en de hette van

het klimaat. De vaten met fijne wijnen werden geopend en te lijven geslagen, en vijftig man, die in de vrees vergaten zich te redden, van een wrak door de golven weggespoeld.

Dus zigtbaar werd *Curaçao* door Gods hand beveiligd! Deze bevrijding werd tot de komst der *Engelschen* in 1800 jaarlijks godsdienstig gevierd, en van het *Fransche* geschut verscheidene bij *Aves* opgevischte stukken tot een aandenken bewaard, tot dat de *Engelschen* die in 1800 hebben vervoerd.

Na den *Nymeegschen* vrede bleef *Curaçao* nog een derde eener Eeuw in rust, doch in den laatsten oorlog, dien *Frankrijk* met *Nederland* voerde, trachtte LODEWIJK XIV. nog eens op de *Nederlandsche Westindische* bezittingen den smaad te verhalen, dat zijn Minister van buitenlandsche zaken, DE TORCY, in den *Hage* met vredesvoorstellen was afgewezen. Wij hebben reeds gezien, hoe *Suriname* en *Berbice* door den vlootvloogd CASSARD gebrandschat werden. Hij liet ook *Curaçao* op dezen togt niet ongemoeid.

Na zich te *Martinique* ververscht en troepen aan boord genomen te hebben, ging de togt in Februarij 1713 naar *Curaçao*, alwaar men reeds beslag op alle schepen in de haven gelegd had, en waar de Gouverneur JEREMIAS VAN COLLEN alle weerbare manschappen in de wapenen geroepen had. De *krijgsbezetting* bestond uit slechts *zesendertig* man! Maar de *Franschen* landden op eene plaats, sedert naar hunnen bevelhebber *Cassards-gat* genaamd, en hoewel de ingezetenen hen in den eersten aanval terugdreven, en zelfs CASSARD aan het been gekwetst werd, zoo moesten zij toch eindelijk wijken. De beide partijen waren elk nagenoeg 600 man sterk, doch de *Fran-*

schen hadden geoefende troepen, de *Nederlanders* flechts burgers, met den besten wil bezield, maar zonder oefening of ervaring. Zij werden dan ook tweemaal geflagen, naar de ftad terug gedrongen en deze gebombardeerd. Daar bijna alle de inwoners naar de ftad gevlugt waren, zoo vreesde men voor den volkomenen ondergang, indien het eerst nog flaauwe bombardement ernftig werd doorgezet, en kwam dus omtrent eene brandfchatting van 115,000 *Spaansche* matten overeen, na welke de *Franschen*, de gelden ontvangen hebbende, den 22ften Maart aftrokken.

Hierop bleef de volkplanting eene langdurige rust genieten, flechts eene enkelde maal, en wel onder denzelfden Gouverneur VAN COLLEN, die den derden *Franschen* aanval had moeten verduren, door burgerlijke oneenigheden geftoord. Er was tegen hem eene partij, gekenmerkt door den naam der *Kabaal*, die door hare voorftellingen 's mans ontflag wist te bewerken, zoodat hij van verdriet overleed. De Regéring van zijnen opvolger JAN GALES was zijne beste verdediging. Deze deed de niet te onregte dus genoemde *Kabaal* volkomen zegevieren, nam de goederen van VAN COLLEN in beflag, vervolgde diens vrienden, begunftigde, zoo veel hij flechts kon, deszelfs vijanden, en nam fommige perfonen in hechtenis, waarvan er een, door den Raad van Justitie in vrijheid gefteld, andermaal door den Gouverneur werd gevangen gezet. De Raad bedreigde hem daarop met het gefchut van 's lands oorlogfchip *de Beschermer*, Kapitein PETERSON, die tegen den Gouverneur aangekant was. Deze Kapitein werd daarna in een' oploop, door de vrienden van GALES bewerkt, met fchroot gekwetst

(1 April 1739), en de onlusten liepen zoo hoog, dat verſcheidene kooplieden dreigden het eiland te zullen verlaten, en ſommigen zulks werkelijk deden. De Staten Generaal, om hunne tusſchenkomst aangezocht, ontſloegen daarop in 1740 den Gouverneur GALES, en zonden den gewezen' beſtuurder van *St. Eustathius*, FAESCH, in zijne plaats, die door beleid en gematigdheid den twist deed ophouden, en de rust volkomen herſtelde. Sedert dien tijd werd dezelve niet dan door een' kortſtondigen en ſlechts gedeeltelijken opſtand der Negers in 1752 geſtoord, terwijl er in de Kolonie geene bijzondere rampen plaats hadden, buiten het ſpringen van 's lands fregat *Alphen* in 1778 (in den morgen van den 15den September), waarvan de oorzaak nog onbekend is, doch waarbij 205 perſonen, waaronder ook de Kapitein en de meeste Officieren, het leven verloren, terwijl de naastbij gelegene ſchepen in dit ongeluk deelden. Een jongen, die met den ſchrijver, door in zee te ſpringen, zijn leven behield, verhaalde, dat de Konſtapel-Majoor (om welke reden wordt niet gemeld) met eene brandende ſigaar de vlam in het kruid had geſtoken. (Hij zou daarbij, volgens het verhaal van den jongen, gezegd hebben: *Voor den d—r, wij gaan allen in den Hemel ontbijten;* waarop de knaap met den ſchrijver dadelijk in zee was geſprongen.)

Voor het overige was het tijdperk van 1715 tot 1795 dat van een' duurzamen bloei der Kolonie *Curaçao* met hare veilige haven, in de nabijheid der havenlooze kust van het *Spaansch-Amerikaansche* vaste land, bevrijd van de hooge ſtormen der *Antillische*-eilanden (zoo welſprekend door RAYNAL beſchreven),

en van den brand, waardoor *St. Thomas* en andere *West-indische* eilanden zoo menigmaal werden geteisterd. De gezonde lucht, in vergelijking van die der lage en vochtige andere eilanden, de bestendige vrede en onzijdigheid, die de Staat (althans tot den *Engelschen* oorlog) genoot, maakten *Curaçao* tot eene veilige en aangename verblijfplaats, waar tevens de rijke koloniale goederen, zoo als cacao, vanille, cochenille en kina, benevens goud, zilver en huiden, tegen kostbare zijden stoffen, lijwaden, *Indische* specerijen, kwik en ijzerwaren werden verruild. Het voorzag niet alleen de *Spaansche*, maar ook de bloeijende *Fransche* Koloniën, vooral *St. Domingo*. Het eiland is rijk aan zout. De goede haven deed hier in de maanden, wanneer elders in *Zuid-Amerika* orkanen loeijen, ook door vreemde Natiën vele schepen vertimmeren, zoodat er jaarlijks, door elkander gerekend, eene halve Millioen *Spaansche* matten (dertien tonnen gouds) in omloop kwamen. In den *Amerikaanschen* oorlog, niet alleen gedurende de onzijdigheid, maar ook na de *Engelsche* oorlogsverklaring en het verlies van *St. Eustathius*, was *Curaçao* de stapelplaats van *Europische* goederen, zoodat er naauwelijks ruimte was voor de waren, en in 1783 een konvooi van vijftig vaartuigen, waaronder vele zware koopvaardijschepen, te gelijk de haven verlieten. Vele fraaije steenen gebouwen verrezen, en ook de stad werd aanmerkelijk uitgelegd. Doch de meeste *Europeërs* vertrokken, na zich hier door den handel verrijkt te hebben, naar het Moederland, zoodat dit zich door dien bloei meer dan de Kolonie verrijkte. Met de omwenteling, die aan *Nederland* *vrijheid*, *gelijkheid*, *broederschap* of *den dood* aanbragt, was die welvaart verdwenen; in de zeven ja-

ren des eerſten oorlogs (1795–1802) *kwam er geen enkeld vaartuig uit Holland hier aan;* de weinige handel, die er nog was, moest over het onzijdige *Deensche* eiland *St. Thomas* worden gedreven, hetwelk zijne opkomst van dien tijd af dagteekent; de inwoners verlieten grootendeels het eiland, en verſpreidden zich in de *Deensche* of *Spaansche* volkplantingen, waar ſommige dorpen, wijken of ſtraten zelfs den naam van *Curaçao* ontvingen.

De jongſte lotgevallen van het eiland zijn in den tekst van dit Boekdeel beſchreven.

IV. *Jongste zeereis der Nederlanders rondom de wereld.*

Ook na 1825 heeft een *Nederlander* eene reis rondom de wereld ondernomen. De Kapitein Luitenant bij onze zeemagt, JACOBUS BOELENS, heeft, nog Luitenant zijnde, met verlof van het Ministerie van Marine eenige jaren lang als ſcheepsopperhoofd en *supercarga* ter koopvaardije gevaren. De laatſte reize ondernam hij als deelhebber in ſchip en lading, om te beproeven, *Nederlandsche* en *Duitsche* fabriekgoederen op *Zuid-Amerika's* O. en W. kust te ſlijten, en dan te zien, of met het te gelde gemaakte in *China* en *Neêrlands Indië* voordeel kon worden behaald. Den 10den Februarij 1826 vertrok hij dus met de *Wilhelmina en Maria* uit *Texel*, en deed, na eenig verblijf in de *Engelsche* havens, *Montevideo* aan den mond des *Plata*-ſtrooms tweemaal, en tusſchen beide *Rio de Janeiro*, *Brazilië's* hoofdſtad aan; zeilde daarop

Kaap *Hoorn* om naar *Valparaiso*, de beste havenſtad in *Chili*, en van daar de kust langs naar *Arica* in Zuidelijk *Peru*, welk nieuw Gemeenebest hij van daar in de binnendeelen bezocht. Van *Arica* zeilde hij verder naar *Guayaquil* in Noordelijk *Peru*, bezocht de rivieren *Machalla* en *Tumbez*; reisde daarop weder Zuidwaarts naar *Payta* (eene zeeſtad, bekend door de verwoesting, die zij van den beroemden Admiraal ANSON voor bijna 90 jaren moest ondergaan) en naar *Callão*, de haven van *Lima*. De aard zijner bezigheden deed hem meermalen dezelfde plaats bezoeken; dus kwam hij weder te *Arica*, en eindelijk te *Ilay*, de haven der ſtad *Arequipa*, van waar hij weder het binnenſte van *Peru* bezocht. Van dáár werden (misſchien voor het eerst door een *Nederlandsch* ſchip onder onze vlag) de *Sandwichs*-eilanden bezocht, ſedert het begin dezer Eeuw voor beſchaving en Christendom gewonnen. Hier bezocht hij op het eiland *Owhaihie* (*Owhyhee*) alwaar vroeger COOK gevallen was, maar ook TAMAHAMA, de *Australische* PETER *de Groote*, geleefd had, de baaijen *Karakakoea* en *Kairoa*, zeilde voorts langs de eilanden *Mowea*, *Tahoerowa* en *Rainie* naar het eiland *Woa-hoe*, alwaar hij verſcheidene baaijen bezocht, terwijl hij vervolgens deze eilanden verliet, in de rigting van den Noorder-Keerkring de *Zuidzee* overſtak, en aan de *Dieven*-eilanden aanleide, waar vroeger MAGELLAAN, een ontdekker als COOK, ook door de inlanders den dood had gevonden. Hij zeilde tusſchen de eilanden *Grigan* en *Pagon* door naar de *Bashee*-eilanden, tusſchen de *Philippijnen* en *Formosa*, en liep langs de Zuidkust dier oude *Hollandsche* bezitting, waar de namen van HAMBROEK en COYET aan zooveel grootheid herinneren, door

het kanaal der *Groot-Lama*-eilanden naar de baai van *Canton* in *China*. Van hier vertrok hij naar *Manilla*, de hoofdſtad der *Philippijnsche*-eilanden op het groote *Luçon*, bezocht andermaal *Canton*, en vertrok van daar door de ſtraten van *Banca* en *Sunda* naar het vaderland, waar hij den 1ſten Mei 1829 na eene reis van drie jaren en drie maanden aankwam, na in al dien tijd niet het minſte ongeluk gehad, en ſlechts één' man van het ſcheepsvolk verloren te hebben; een genoegzaam bewijs, dat op lange zeereizen tegenwoordig ook in ons vaderland goede zorg voor de gezondheid der manſchap gedragen wordt.

Wij hebben dit berigt aan de vriendelijke tusſchenkomst van den Hoogleeraar MOLL te *Utrecht* te danken, die ons de opgave van den Heer Kapitein Luitenant BOELENS zelv' bezorgd heeft. Offchoon deze reis geene ontdekkingen heeft voortgebragt, kan zij echter voor het openen van nieuwe handelwegen voor *Nederland* vruchtbaar geweest zijn; iets, waarop onze vaderen der zeventiende Eeuw zich veel meer dan hunne naneven toeleiden.

I N H O U D

VAN HET

DERDEN DEELS

EERSTE STUK.

DERDE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Tot op den moord der Chineezen te Batavia.
(1723 tot 1740).

Korte beschouwing van den geldelijken en handelstoestand der O. I. Maatschappij . . . . Blz. 1
Waarde der aandeelen. Schijnbare bloei . . 1
Wezenlijke verachtering der geldmiddelen . . 3
Oorzaken dier verachtering . . . 4
Pogingen der *Belgen* om naar *Oostindië* handel te drijven. 7
Aanleiding tot de oprigting der O. I. Maatschappij te *Oostende*. 8
Klagten der Republiek en van *Engeland* over die nieuwe Maatschappij 10
Voorspoedige beginselen der Maatschappij. Voortdurende tegenstand van *Holland* 11
1725. 1726. Vrees voor een' algemeenen oorlog over deze zaak. De Keizer geeft toe. Opschorting der Maatschappij. 12
Einde der Maatschappij te *Oostende*. Hare verplaatsing naar verschillende oorden en ontbinding. . 13
Vreesselijke storm aan de *Kaap*. Verlies van schepen . 14
Bestuur van den Gouverneur-Generaal MATTHIJS DE HAAN. 1725-1729 15

*

De Gouverneur-Generaal voert de gedwongen koffijteelt tegen een' lagen prijs in . . Blz. 17
Bestuur van DIEDERIK DURVEN. 1729-1732 . 17
Voorspoedige retouren uit *Indië* . . . 18
Bestuur van DIRK VAN CLOON. 1732-1735 . 18
Wreedheden van den landvoogd P. VUYST op *Ceylon*. Zijne straf 18
Schraapzucht van zijn' opvolger VERSLUIS. Hij wordt in hechtenis genomen 20
ABRAHAM PATRAS Gouverneur-Generaal. 1735-1737. VALKENIER volgt hem op . . . 22
Daden van R. DE KLERK op *Sumatra* . . 22
Stormen aan de *Kaap* en in *Bengalen* . . 23
Moord der *Chineezen* te *Batavia*. Aanleiding tot denzelven. 24
GUSTAAF WILLEM, Baron VAN IMHOFF. Zijne verrigtingen op *Ceylon* en komst te *Batavia* . . 25
Zijn raad, om een aantal *Chineezen* naar *Ceylon* te zenden. Opstand daaruit gerezen . . . 26
Aanval der opstandelingen op *Batavia*. Moord der weerlooze *Chineezen* in de stad . . 27
Gewelddadige handelwijze van VALKENIER tegen de Raden van *Indië* IMHOFF, DE HAZE en VAN SCHINNE . 31
Verontschuldiging van den moord in *China*. De zaak heeft geene gevolgen. 1741 . . . 33

HOOFDSTUK II.

Van den moord der Chineezen tot op het einde des oorlogs in 1755.

J. THEDENS bij voorraad Gouverneur-Generaal . 33
Vereeniging der *Chineezen* en *Javanen*. Schrandere daad van DE KLERK 34
Verraad door den *Sousouhounang* gepleegd . 37
Verlies der sterkte bij *Kartasoura* . . 38
Beleg en ontzet van *Samarang*. Nederlaag der *Javanen*. Zij sluiten vrede met de *Hollanders* . . 39
Minachting van menschenlevens bij de *Javaansche* Opperhoofden 40

VALKENIER komt huiswaarts. Hij wordt gevangen naar *Batavia* teruggezonden en fterft . Blz. 42
G. W. VAN IMHOFF, Gouverneur-Generaal. Zijne verrigtingen aan de *Kaap de Goede Hoop* . . 42
Woelingen en kuiperijen van den Vorst van *Madura* . 44
De *Sousouhounang* ftaat aan de Maatfchappij *Java's* Noordoostkust af 45
Verwoestingen der *Chineezen*. Opftand en gevangenneming van den Vorst van *Madura* . . 47
Verbeteringen door IMHOFF ingevoerd . . 49
Plan van fluikhandel om zilver naar *Mexico* . 50
Zwarigheden daartegen. De togt wordt ondernomen . 51
Plan van den togt 53
Opkooping van koffij. Blokkering van *Banjermassing* en *Palembang* 56
Knevelarijen op *Japan* . . . 58
Reis van den Gouverneur-Generaal IMHOFF door *Java*. Komst te *Sourabaya* . . . 58
Schikkingen te *Sourabaya* . . . 60
Komst op *Sumanap* en *Passarouang* . . 61
Terugkomst te *Grissé*. Komst te *Samarang* . 62
Bezoek van den *Sousouhounang* . . . 63
Tegenbezoek van den Opperlandvoogd te *Soerakarta* . 64
Vlugt van 's Keizers broeder MANKOEBOEMI. Prins MANKOENEGORO 64
Overblijffels van heidenfche tempels . . 65
Nieuwe inrigtingen. Terugkomst te *Batavia* . 66
STERRENBERG's ongenade en ballingfchap . . 66
Edele daad van DE KLERK, als Gouverneur der *Banda*-eilanden 67
Gefchillen in *Bantam* over de opvolging . . 69
Men weigert de uitlevering van den gevlugten Kroonprins. 71
Gefchillen met de *Franschen* . . . 71
Oorlog met *Frankrijk*. WILLEM IV. Stadhouder . 73
WILLEM IV. wordt Opperhoofd der beide *Indische* Maatfchappijen 74
Plegtigheden bij die gelegenheid . . . 76
Staat des handels te *Batavia*. Gefchillen met *Engeland*. 77
Klagten van *Spanje* over de mislukte onderneming in *Mexico*. 78
Dood van IMHOFF 79

JACOB MOSSEL, Gouverneur-Generaal . Blz. 80
Oorlog met de opſtandelingen in *Bantam* . 80
Moord op *Timor* 82
Voortgezette vijandelijkheden der *Chinezen* op *Java* . 82
Voorſpoed des handels. Gevecht met Zeeroovers . 84
Stoute onderneming van den Baron van KNIPHAUSEN tegen *Basra*. Bezetting van *Karek* . . 87
Tegenſpoeden in *Coromandel*, *Bengalen* en *Amboina* . 88
Ziekten op *Ceylon*. Vriendſchappelijke betrekkingen met het Hof van *Candy* 90
Pogingen tot uitbreiding des Christendoms . 91
Toenemende ſterfte op *Batavia*. Oorzaken derzelve . 92
Bevelſchrift tegen de weelde en pracht te *Batavia* . 95
Verhooging en regeling van de wedde der ambtenaren . 97
Inkomſten en uitgaven der *Indische* kantoren . 98
Bedrag der retouren naar het vaderland . . 103
Ontdekkingsreis naar *Nieuw-Holland* . . 103
Einde van den oorlog op *Java*. Verdeeling des Rijks van den *Sousouhounang*. De Sultan van *Djocjokarta* . 108
Geſteldheid der Kolonie *Suriname*. Oorlog met de Boschnegers of *Marrons* 110
Togten van BEDLOO en SWALLENBERG . . 111
Wreede teregtſtelling der gevangenen . . 114
Vernieling der dorpen van *Klaas* . . . 115
Togten van BOCYÉ en NASSY . . . 116
Togt van PISTORIUS 116
Togten van den Jood NASSY. Zijn dood . 117
Togt van CREUTZ. Ontwerp van vredehandeling . 119
Vrede met de Negers aan de *Sarameca*-rivier . 122
Braaf gedrag van het Negerhoofd ADOE . . 123
Verſchil tusſchen den Gouverneur MAURICIUS en den Raad. Vernieuwing der vijandelijkheden . . 124
Opſtand der *Tempati*- of *Ouca*-Negers . . 125
Togt van RIJSDORP en NAAR . . . 127
Hulp uit het vaderland. Terugroeping van MAURICIUS. Dood van SPÖRKE 128
IZAÄK NASSY door de Negers gevangen en wreedelijk vermoord 128
Aanleiding tot onderhandeling met de *Ouca*-Negers . 129

Waarfchuwing van eenen Neger aan de Blanken. Blz. 130
Verdrag van vrede 131
Bekrachtiging van dien vrede. Zeldzame plegtigheid daarbij. 132
De vrede met de *Sarameca*-Negers ook vernieuwd . 133
MUSINGA grijpt naar de wapenen, Men wint hem ook door gefchenken 134
Binnenlandfche verdeeldheden . . . 135
Aangeworvene manfchap in de Kolonie. Noodzakelijkheid van vrede 136
Bijlegging der gefchillen door de Prinfesfe Gouvernante. 136
Begin der Hypotheken in *Suriname* . . 137
Toeftand van *Berbice* 138
Toeftand van *Essequebo* 139
Begin van den handel naar *Demerary*. Gefchillen over den vrijen handel naar *Essequebo* en *Demerary* . 141
Vrije vaart op de W. I. eilanden en de kust van *Guinea*. 142
Opftand der flaven in *Essequebo* . . 143

HOOFDSTUK. III.

Van den vrede op Java *in* 1755 *en in* Suriname *in* 1762 *tot op den Engelschen oorlog van* 1780.

Vergrooting der Engelfche magt in *Hindostan* . 145
Verval des Rijks van den grooten Mogol. Oorlog der *Britten* en *Franschen* 146
De *Engelschen* veroveren *Bengale* . . 148
Belang der *Nederlanders* in *Bengale*. Vrees voor de *Engelsche* heerfchappij aldaar. Toebereidfelen tot eenen togt derwaarts 149
Ontwerp der *Nederlanders*. Hunne verftandhouding . 150
Togt van ROUSSÉL naar *Bengale* . . . 152
Verdedigingsmiddelen der *Engelschen* . . 154
Treurige togt der *Hollanders* te lande . . 155
Begin der vijandelijkheden. Nederlaag der *Hollanders* op den *Ganges* 155
Nederlaag der *Hollanders* te lande . . 156
Overeenkomst tusfchen de *Hollanders* en *Engelschen* . 158
Overeenkomst tusfchen de *Hollanders* en den *Nabob*. De *Bengaalsche* faktorij moet ontwapend worden . 160

Klagten der *Engelschen* over den aanval der *Nederlanders*. Antwoord daarop . . Blz. 161
Denkbeeld van goud op *Timor* . . 163
Moeite met *Palembang*. Vrees voor het verdringen der echte kaneel door de wilde . . . 164
TAILLEFER naar *Bengale* gezonden . . . 166
De *Engelsche* bezittingen op *Sumatra* door de *Franschen* ingenomen. Handelingen daarover . . 167
D'ESTAING te *Batavia* 169
De natuuronderzoeker DONATI in *Neêrlands Indië* . . 169
Betrekkingen tusschen de *Nederlanders* op *Ceylon* en den Koning van *Candi* tot op 1760. . . . 170
Toenemend misnoegen . . . 174
Belangrijkheid van de uitvoer van olifanten voor de inwoners van *Ceylon* 175
Geschil daarover met het Hof van *Candi* . 177
Uitbarsting van den opstand in *Nederlandsch Ceylon* . 177
Eerste vijandelijkheden . . . 178
Ontzag door de *Nederlandsche* Regéring aan die van *Candi* betoond 180
De oorlog begint 180
Eerste verrigtingen nadeelig voor de *Hollanders*; bij *Negombo* behalen zij voordeel 1761 . . 181
Uitwerkselen van hetzelve . . . 182
Eerbewijzingen aan eenen brief voor den Koning van *Candi* betoond 183
Vergeefsch Gezantschap . . . 184
Tweede aanval op *Negombo* mislukt. VAN ECK volgt SCHREUDER als Gouverneur op . . 184
Veldtogten van 1762 en 1763 . . 185
Ruwe brief van den *Engelschman* CORNISH. Gematigd antwoord van VAN ECK . . . 186
Versterking naar *Ceylon* gezonden. Buitengewone sterfte. 188
Veldtogt van 1764 mislukt . . . 189
Toebereidselen tot den veldtogt van 1765 . 190
Mislukte aanval der inlanders . . . 191
Vergeefsche vredesonderhandelingen . . 192
Veldtogt van 1765. *Candi* ingenomen. Dood van VAN ECK. FALCK Gouverneur . . . 192
De Koning van *Candi* houdt vol . . . 194

Pretendent op zijne kroon . . Blz. 195
Moeijelijkheden voor de *Nederlanders* in *Candi* . 195
Aftogt der *Nederlanders* . . . 196
Nieuwe onderhandelingen . . . 197
Oorlogstoebereidfelen 199
Voordeelige vrede met *Candi* . . 201
Onmiddellijke voordeelen van den vrede . 201
Gezantfchap van *Candi* naar *Batavia* . . 202
Lotgevallen van den Kroonpretendent . . 202
Togt van FALCK naar *Trinconomale* . . . 203
Betrekkingen tusfchen de *Nederlanders* en HAIDER ALI. 203
Oorlog van HAIDER ALI tegen de *Engelschen* . . 207
Kleine gefchillen in *Coromandel* . . . 209
Vredejaren. Dood van VAN DE PARRA. RIEMSDIJK en DE KLERK Gouverneurs-Generaal . . . 210
Borneo. Vestiging der *Nederlanders* aldaar. De Westkust wordt afgeftaan . . . 211
Omwentelingen op *Banjermassing* op *Borneo's* Z. O. kust. 215
Gebeurtenisfen op *Celebes. Macassar* met ftorm ingenomen. 216
Veranderingen in de *Molukken* . . 218
De *Nederlanders* op *Sumatra* door de *Engelschen* benadeeld. 218
Siam tracht weder handelsbetrekkingen met *Nederland* aan te knoopen. Handel met *Mascate* . . 220
Zorg voor de Godsdienst in *Indië* . . . 221
Oprigting van het *Bataviasche* Genootfchap der Wetenfchappen 222
Zorg voor den landbouw . . . 222
Bepalingen omtrent de inlandfche Regenten. Zedigheid van DE KLERK 223
Ziekelijkheid van DE KLERK. Hij legt zijn ambt neder en fterft. ALTING Gouverneur-Generaal . 223
Toeftand der O. I. bezittingen in 1780. Vermindering der uitdeelingen. Voordeelen van den Staat bij de Maatfchappij 224
Beftuur in het vaderland en in *Indië* . . 226
Regterlijk gezag 228
Kerkelijke gefteldheid . . . 228
Onverdraagzame wetten . . . 230
Bijzondere hoofdkantoren. *Batavia*, *Bantam*, *Cheribon* en *Java's* N. O. kust 231

Amboina . . . . Blz. 233
Banda 234
Eilanden ten Oosten van *Banda* . . 237
Eilanden ten Zuiden van *Banda* . . 240
Ternate 240
Macassar, *Borneo*, *Malacca* en *Sumatra* . 242
Ceylon 245
Coromandel 248
Malabaar 250
Suratte 251
Perzië 252
Bengale 253
Arracan, *Pegu* en *Siam* . . . 254
China 256
Japan 257
Scheepvaart der O. I. Maatschappij . . 260
De *Kaap de Goede Hoop* 261
Gesteldheid der *Kaapstad*. Bevolking en Regéring der Kolonie 262
De Gouverneur TULBAGH . . . 264
Edele daad van WOLTEMADE . . . 265
Nadeelige toestand der O. I. Maatschappij door verachtering der geldmiddelen . . . 268
Westindische Koloniën. Opstand der Negers in *Berbice*. 268
De opstand gedempt . . . 271
Opstand der slaven in *Suriname* . . 273
Versterking derwaarts gezonden. FOURGEOUD en STEDMAN. 275
Verschil met *Amsterdam*. De Negers onderworpen of verdreven 277

HOOFDSTUK IV.

Van den Engelschen oorlog van 1780 *tot op de vernietiging der Oostindische Maatschappij in* 1800.

Engelsche oorlog. Welvaart van *St. Eustathius* door den handel met *Noord-Amerika*. Klagten der *Engelschen*. 278
Verovering van *St. Eustathius*. Plundering van het eiland. Verovering van *Saba* en *St. Martin* . 280

De *Engelschen* in *Essequebo*, *Demerary* en *Berbice* binnengeroepen . . . . Blz. 283
BOUILLÉ herneemt *St. Eustathius.* Geeft het aan *Neêrland* terug 285
Herneming en teruggave van *Demerary*, *Essequebo* en *Berbice* 287
De *Fransche* vlootvoogd DE SUFFREN redt de *Kaap de Goede Hoop.* De *Engelschen* nemen aldaar zes *Oostindische* schepen 288
Berigt der oorlogsverklaring in *Oostindië* . 290
Aanmerkingen over dezen oorlog . . 292
MACKAY neemt, plundert en verwoest *Sadras* . 292
Onderhandelingen met HAIDER ALI . . 293
De *Engelschen* nemen *Negapatnam* . . 294
Verovering van *Trinconomale* en der Westkust van *Sumatra.* 296
Verrigtingen van DE SUFFREN in *Oostindië* . 298
De *Engelschen* zoeken te vergeefs de Koning van *Candi* te winnen 300
DE SUFFREN herovert *Trinconomale* . . 301
Hij herstelt de *Hollandsche* Regéring, doch houdt de vesting bezet 303
Verlegenheid om geld op *Ceylon* . . . 304
Benarde toestand der O. I. Maatschappij . 305
Overgave der vestingen op de kust van *Guinea* . 307
Edel gedrag der Negers te *Accra*, vooral van OTTO . 312
De *Deenen* bezetten eenige *Hollandsche* posten en houden die in 314
Vergeefsch beleg van *St. George d'Elmina* . 315
Vredesonderhandelingen. *Nederland* door zijne Bondgenooten verlaten 316
Vrede van 1783 en 1784 . . . 318
Oorlog met den Sultan van *Riouw* . . 320
Het eiland *Riouw* of *Bintang.* Nederlaag der *Hollanders* aldaar 321
Belegering van *Malacca.* Ontzet door Kapt. VAN BRAAM. 323
Inneming van *Salangoor* 325
Aanwinst van *Succadana* op *Borneo* . . 327
Inneming van *Mampauwa.* De Westkust van *Borneo* verlaten 327

Afſtand van het Rijk van *Banjermassing* aan de O. I. Maatſchappij . . . Blz. 329
Treurige toeſtand der Maatſchappij. Men zoekt naar hulpmiddelen. Rapport van W. VAN OUDERMEULEN . 332
De Raadpenſionaris VAN DE SPIEGEL dringt aan op krachtigen onderſtand aan de Maatſchappij . . 336
Afſchaffing der *Westindische* Maatſchappij. Vrije handel en voordeelige uitwerkſelen daarvan . . 337
Men zoekt in het vaderland de misbruiken te ontdekken en te verhelpen 338
Riouw door zeeroovers ingenomen en *Malacca* bedreigd. 340
VAN HALM bezoekt de *Molukken* . . . 341
Verlies van ſchepen. Verminderde vaart. Ontwerp tot verbetering der krijgsmagt tegengewerkt . . 342
Geſchillen met *Palembang* . . . 344
Onlusten op *Java* 344
Verkiezing eener Commisſie van oppertoezigt over de *Indiën*. Handelingen daarover 347
Zending van Commisſarisſen-Generaal naar *Indië* . 351
Hunne verrigtingen aan de *Kaap* . . . 353
Onderzoek over eene geheel of gedeeltelijk vrije vaart naar *Indië*. Landelijk ſtelſel . . . 354
Vermeerdering van den landbouw . . . 356
Voorgenome wijziging in het *Monopolie* . . 357
Bevolking van *Java* in 1795 . . . 359
Gezantſchap van TITSINGH en VAN BRAAM naar *China* . 359
De *Fransche* omwenteling ſleept ook *Nederland* met zich. 362
Eerſte tijding der nakende verandering. De *Engelschen* zoeken zich door WILLEM V. meester der Koloniën te maken. ELPHINSTONE aan de *Kaap* teleurgeſteld . 364
De tijding der omwenteling komt te *Batavia* . 366
Maatregelen van Commisſarisſen-Generaal . . 366
Rooverijen der *Engelschen* . . . 368
Overgave van *Ceylon*, *Malacca*, *Amboina*, *Banda*, enz. Tegenſtand van *Ternate* . . . 368
Overgave der *Kaap* 370
Verlies van het ſmaldeel onder LUCAS in de *Saldanha* baai. 371
Kloekmoedige afwijzen der *Engelschen* op *Suriname*, *Essequebo* en *Demerary* 375

Rampen dier Koloniën. Boschnegers ook op *Curaçao.* Duurte de slaven. Aanmoediging van den slavenhandel door de Regéring . . Blz. 374
D. VAN HOGENDORP biedt te vergeefs aan, de *Molukken* te gaan heroveren. Zijn verschil met de Regéring. Hij ontsnapt naar *Batavia* . . . 375
BOECKHOLTZ, gewezen bevelhebber van *Banda*, schikt de zaken op *Borneo* 378
Verschil der twee partijen in het vaderland, ook over de *Indische* zaken. Bestuur der gematigde Patriotten . 380
De Kamer der Zeventienen en het O. I. Bewind afgeschaft. Comité van de O. I. handel en bezittingen. 381
Klagten der oude Bewindhebbers. *Zeeland* is vóór hen, doch zwicht 384
Zegepraal der *Revolutionnairen.* Hunne verrigtingen in *Indië* 385
Voorzetting des oorlogs. *Batavia* geblokkeerd. Landing op *Java.* Opstand der *Javanen* gestuit . 387
Vernieling van *Onrust* . . . 389
Deze kleine opstand geen bewijs van ontevredenheid der *Javanen.* Hunne medewerking met de *Nederlanders.* Volkomene rust op *Java* . . . 389
Mishandeling der bewoners van *Celebes.* Slavenhandel. 390
ALTING bedankt. VAN OVERSTRATEN Gouverneur Generaal. 391
Verandering in het Moederland. De Commissie eervol ontslagen. NEDERBURGH keert terug . 392
Einde der *Nederlandsche Oostindische* Maatschappij. *Aziatische* Raad 393
Westindische zaken. Treurige toestand. Afkeer van de nieuwe orde van zaken op *Curaçao* . . 394
VAN BRAAK op *Suriname.* Zijn dood . . 395
Overgave van *Demerary* en *Essequebo* . . 396
Overgang der W. I. Koloniën onder het beheer van den Raad der *Americaansche* bezittingen . . 396

INHOUD

VAN HET

DERDEN DEELS

TWEEDE STUK.

VERVOLG VAN HET DERDE BOEK.

HOOFDSTUK V.

Tot op het Bewind van den Gouverneur-Generaal DAENDELS.

De *Kaap*-Kolonie. Belang derzelve voor *Engeland*. Voordeelen . . . . Blz. 399
Nadeelen. Afstand van *Ceylon* bij den vrede te *Amiëns*. 401
Raadpleging over het beheer der O. I. bezittingen. NEDERBURGHS gevoelen . . . 403
VAN HOGENDORP's gevoelen . . . 406
Beslissing van het Staatsbewind . . . 407
Vernieuwing des oorlogs met *Engeland* . 408
Teruggave der *Kaap* aan de *Nederlanders*. Burgertwisten aldaar 408
Kaffersche oorlog 413
KOENRAAD BUYS 414
VAN DER KEMP 415
Komst van den Commissaris-Generaal DE MIST en den Gouverneur JANSSENS aan de *Kaap*. Reis van den eersten naar de binnenlanden. Zijne dochter AUGUSTA . 419
Bijzonderheden dezer reis volgens LICHTENSTEIN. Karakter der Kolonisten . . . 420
Koloniën der *Moravische* broederen en van VAN DER KEMP. 424
De Gouverneur-Generaal JANSSENS bij de *Kaffers* . 426

De Commisſaris-Generaal DE MIST bij de *Kaffers.* Nieuw drostambt *Uitenhage* . . . . Blz. 429
DE MIST te *Achterbruintjes-hoogte* . . . 430
Te *Graaf Reinet.* Toeſtand van dat gewest . 431
Toeſtand der *Boschjesmannen* . . . 434
De *Kaap* door de *Engelschen* weder bemagtigd . 436
Snoode berooving der *Afrikaansche* Visſcherij-Societeit. 439
Weinige bekendheid der gebeurtenisſen in *Indië* van 1802 tot 1804 440
De Gouverneurs-Generaal OVERSTRATEN, SIEBERG en WIESE 440
Voordeelige toeſtand van *Java*, ook buiten gemeenſchap met het Moederland 443
Verzuimde gelegenheid om eene groote *Engelsche* retourvloot te nemen . . . 444
Opſtand in *Cheribon* 445
De Admiraal PELLEW te *Sourabaya*, volgens DAENDELS en ENGELHARDT 447

HOOFDSTUK VI.

Van het begin des Bestuurs van den Gouverneur-Generaal DAENDELS *tot op de teruggave van* Java *door de Engelschen aan de Nederlandsche Regéring* (1808–1816).

Einde van de Republiek der *Vereenigde Nederlanden.* LODEWIJK NAPOLEON Koning van *Holland.* De Generaal DAENDELS 450
De Aristokratie in *Indië* door Tirannie vervangen . 453
Bezittingen der *Nederlanders* in *Indië* in 1808. 1. Op *Java* 454
2. De Buitenkantoren . . . 456
Plan van geheele herſchepping door DAENDELS beraamd. 456
Verandering der Reſidenten . . . 458
De Hooge Regéring. De Landmagt . 459
Bezoldigingen der Hooge Regéring . . 461
Ligging en belangrijkheid van het distrikt *Buitenzorg* . 462

DAENDELS eigent zich dit distrikt toe . Blz. 463
Hij verkrijgt ook de voordeelen der vogelnestjes . 464
Zijne andere inrigtingen en bezuinigingen . 465
Nieuwe verdeeling en wijze van bestuur op *Java's* Noord-oostkust. Aanplanting van koffijboomen . 466
Groote landweg in *Java*. Voor- en nadeelen van denzelven 467
Oorlog met *Bantam*. Inlijving van dat Rijk . 469
Inrigtingen ten aanzien van *Cheribon* . . . 472
Batavia om de ongezondheid gedeeltelijk afgebroken . 473
Veranderingen in het regterlijke Bestuur. Afzetting der leden van den Hoogen Raad . . 476
Wreedheid van DAENDELS . . . 478
Zijne dwingelandij 479
Zijne gestrenge wet tegen landsdieverij . . 480
Bepalingen omtrent de *Molukken* . . . 480
De *Molukken* door de *Engelschen* weder ingenomen . 482
Macassar behouden. *Banjermassing* verlaten. Bezuinigingen te *Palembang* . . . 483
Veranderingen op *Java*. De Prefecten en Hoofd-Administrateuren 484
De Sultan van *Djocjokarta* afgezet en tot afstand van land genoodzaakt 485
Handelsbelemmeringen door het staken van de scheepvaart der *Amerikanen* . . . 487
Verdediging van DAENDELS . . . 490
Uitwerking, waartoe alle deze maatregelen moesten leiden. 491
DAENDELS moet nog tot gedwongen geldheffingen de toevlugt nemen 493
Inlijving van *Holland* bij *Frankrijk*. Terugroeping van DAENDELS 494
Kortstondig Bestuur van JANSSENS. *Batavia* en *Java* door Lord MINTO ingenomen 496
De magazijnen aan de inwoners van *Java* verpand, door de *Britten* geroofd 498
Sir STAMFORD RAFFLES. Groote veranderingen. Aankondiging van het nieuwe stelsel door Lord MINTO . 500
Afschaffing der gedwongen leveringen. Schets van het landelijk stelsel in *Engelsch Indië* . . 501

Inftelling van het gezag der dorpshoofden. Inftelling der grondlasten met vrije befchikking over de opbrengften . . . . Blz. 503
Veranderingen in het ftelfel in 1814. Nadeelen van hetzelve volgens de *Hollanders* . . . 505
Oorlogen der *Engelschen* op *Java* . . 508
Op *Sumatra*, *Bali* en *Celebes* . . . 510
Vergeeffche poging der *Engelschen* op *Japan* . 511

HOOFDSTUK VII.

Van de teruggave der Koloniën aan de Nederlanders tot op het einde der Regéring van den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN.

Verlosfing van *Europa* en *Nederland* van NAPOLEONS juk. 515
De prijs dier verlosfing en van *België*. *Demerary*, *Berbice* en de *Kaap de Goede Hoop*. Verdrag met *Engeland* 516
Vertraging der overgave door NAPOLEONS terugkomst. 518
Overgave der *Oostindische* volkplantingen eerst geweigerd, daarna fchoorvoetend gefchied . . 518
Toeftand der O. I. bezittingen bij de teruggave. Kwijtfchelding der achterftallen . . . 519
Bepaling van den aanflag der grondbelasting bij dorpen. Voordeelige gevolgen hiervan . . . 521
Het oude ftelfel blijft in de *Preanger Regentschappen*, doch met verzachting 523
Opftand in *Cheribon* 524
Opftand in de *Molukken*, vooral op *Amboina* . 527
Komst van den Commisfaris-Generaal BUYSKES. *Amboina* onderwerpt zich 527
Oorlog op de omringende eilanden. Hinderlagen der inboorlingen 528
Aandoenlijk tooneel tusfchen een Opperhoofd en zijn' zoon. 529
Geftrenge ftrafoefening over de muitelingen . 529

Zeerooverij. Koloniale zeemagt opgerigt . Blz. 530
Vorming van een leger. Rampfpoeden door volkanen, aardbevingen en misgewas . . . 531
Door ziekten en fchipbreuken . . . 532
Zending van den Hoogleeraar REINWARDT. Verliezen zijner bezendingen door fchipbreuken. Voordeelen voor de wetenfchap door zijne zending aangebragt en nog aan te brengen 534
Nadeelen der hooge koffij-prijzen en van den vrijen handel. Men begint denzelven eenigzins te beperken . 536
Toeftand der geldmiddelen. De *Engelschen* voeren hunne katoenen in, ter kleeding der inlandfche bevolking. 538
Groote omwenteling in het fabrijkwezen en den handel op *Indië* 539
RAFFLES op *Sumatra* 541
Veranderlijke en gewelddadige ftaatkunde der *Engelschen* op *Palembang*. De twee regérende broeders aldaar. 543
Verkeerde handelwijze der *Nederlanders* ten opzigte van den ouderen en jongeren Sultan . . 544
De *Engelschen* bemoeijen zich met die gefchillen . 545
De oudere Sultan beoorloogt de *Nederlanders* . 546
Mislukte togt naar *Palembang* . . 548
Gevolgen daarvan 548
De Sultan windt zijne onderdanen tot den oorlog op. 549
Schikkingen te *Batavia* omtrent *Palembang* . 550
De *cholera* te *Batavia*. Tweede togt naar *Palembang* in 1821 551
Verovering van *Palembang* . . . 553
De *Britten* bezetten *Sincapoer* 553
Teruggave van *Padang*. De *Padries*. Oorlog met dezelve, Onzijdigheid der *Engelschen* . . 555
Gedeeltelijke vrede met de *Padries*. Gevechten met de overigen. De Overfte NAHUYS . . 560
Jammertooneelen door menfchelijkheid verzacht. Vrede. 564
De *Chineezen* op *Borneo* 565
Nieuwe betrekkingen van het *Nederlandsche* bewind tot dat eiland. Deszelfs treurige toeftand. Botfing tusfchen de *Nederlanders* en *Chineezen* . . . 566

De Commisfaris TOBIAS op *Borneo.* De Kolonel DE STUERS. 2 November 1821 . . Blz. 569
De onlusten vernieuwd. 570
Verbeteringen door den Commisfaris TOBIAS bewerkt en bedoeld 572
Het Rijk van *Banjermassing.* Schikkingen van den Commisfaris TOBIAS aldaar . . . 574
Verdrag met *Engeland* in 1824. Ruilingen . 577
Blijdfchap daarover in *Nederland* . . 580
Beperking van den vreemden handel op de O. I. Koloniën door verbodswetten . . . 581
De *Nederlandsche* Handelmaatfchappij . . 582
Zaak van den Heer DE WILDE op *Soekaboemi.* Verkoop van dat landgoed 584
Aankoop van landerijen in de Vorftenlanden . 588
Snoodheden der *Europische* landbezitters op *Java* . 590
Vernietiging der gedane koopen . . 590
Weldadige inrigtingen op *Java* . . 592
Reis van den Gouverneur-Generaal naar de *Molukken* . 594
Verdrukking der inboorlingen op *Amboina* door de *Nederlanders* 596
Affchaffing van het *Hongie* of vernielingsregt der fpecerijen. Publicatie . . . 599
Andere verbeteringen op *Amboina* . . 606
Aankomst te *Banda* 608
De Gouverneur-Generaal op *Honimoa* en *Ternate* . 610
Sultan BEDR EDDIN van *Palembang* verzoekt om genade. 611
Komst te *Tidor.* Verdrag met dien Sultan en dien van *Ternate* 612
Komst te *Kema* en *Menado* op *Celebes* . . 614
De Koningin van *Boni* op *Celebes* . . 615
Betrekkingen tot *Boni* gedurende deze Eeuw . 616
Komst van den Gouverneur-Generaal te *Macassar.* Onderhandelingen 618
Verdrag met de Vorften van *Celebes.* Verbeteringen in wetgeving, landbouw en handelsftelfel . . 620
De opftand op *Tanette* onderdrukt . . 623
Rampfpoedige, bij herhaling mislukte togten naar *Soepa.* Augustus 1824 623

* *

Opſtand van *Boni.* Nederlaag der *Hollanders* . Blz. 626
Noodzakelijkheid van de ſmoring des opſtands. Togt van den Generaal VAN GEEN tegen *Boni* . 627
Inneming van *Soepa* 629
Daden van VAN SPEYK in *Indië* . . . 630
Gevolgen van den togt van VAN GEEN . . 632
Nut der oefening in den oorlog op *Celebes* voor het vaderland 635
Overgang tot de beſchouwing van het *Indiſche* Finantiewezen 635
Te kort in de *Indiſche* geldmiddelen . . 636
Beſchuldigingen daaruit tegen den Gouverneur-Generaal VAN DER CAPELLEN ontleend . . . 636
Andere ſtemmen verheffen zich tegen die beſchuldigingen. 638
Beſchouwing der ten laste des Gouverneur-Generaals aangevoerde daadzaken . . . 639
DUBUS DE GHISIGNIES, een *Belg*, wordt Commisſaris-Generaal over *Neêrlands Indië* . . . 640

HOOFDSTUK VIII.

Oorlog op Java. *Bestuur van den Commissaris-Generaal* DUBUS DE GHISIGNIES. *Bevrediging des eilands door den Luitenant-Gouverneur-Generaal* DE KOCK.

Opſtand van DIPO NEGORO. Zijn karakter en dat van zijn' medehelper 642
Aanleiding tot den opſtand . . . 644
Onachtzaam en hoogst berispelijk gedrag der *Nederlandſche* ambtenaren te *Djocjokarta* . . 645
De jeugdige held SENTOT . . . 646
Uitbarſting van den oorlog . . . 647
Maatregelen der *Nederlandſche* Regéring. De Heer DE KOCK Opperbevelhebber . . . 647
Aanvankelijke nadeelen. Uitbreiding van den opſtand . 647
Geruchten wegens deze gebeurtenisſen in *Europa* . 650
De Generaal VAN GEEN landt op *Java* . . 650

De Luitenant-Gouverneur-Generaal trekt naar *Djocjokarta* . . . . Blz. 651
Zijne werkzaamheden aldaar . . . 652
Nieuwe titels van DIPO NEGORO. Zijne wreedheid . 653
De Luitenant-Gouverneur-Generaal te *Batavia* . 653
Kleine moorddadige gevechten. 1826 . . 654
De twee nieuwe voogden des jongen Sultans met hun gevolg omgebragt 655
Gevaar van den Generaal VAN GEEN . . 656
Nadeelige wending der krijgskans . . 656
Herftelling des ouden Sultans van *Djocjokarta* . 657
Nieuw oorlogsplan. 1827 . . . 659
De beweegbare kolonne. Stelfel van DIPO NEGORO . 660
Het ftelfel der kolonnen draagt niet geheel de gewenschte vruchten. Mislukte vredesonderhandelingen . 662
Onderwerping van verfcheidene Opperhoofden. Geweldige fterfte in ons leger . . . 663
Het *benting*-ftelfel verder doorgezet . . 664
Aangekomene verfterkingen van inlanders uit de *Molukken*. De hulp uit *Bali* mislukt . . 665
Terugroeping van den Generaal VAN GEEN . 667
Rembang en *Madion* verder bevredigd . . 668
Verfchil tusfchen den Commisfaris-Generaal en den Lt. Gouverneur-Generaal over het oorlogsplan . 668
Bezuinigingen van den Commisfaris-Generaal. Derzelver gunftige en ongunftige zijde . . 669
Bevordering van den landbouw. De rijst-, koffij- en fuikerteelt begunftigd 671
De indigo-teelt op nieuw ingevoerd . . 672
De cochenille-teelt ingevoerd . . . 673
De katoen-, vlas-, peper- en tabaksteelt, de theebouw enz. 674
Begunftiging der *Belgische* fabrieken . . 676
Vijandelijkheden van den Sultan van *Matam*. Uitrusting tegen hem 677
Moeijelijkheden dezer onderneming . . 679
Toebereidfelen 679
De toegang tot de vesting bemagtigd . . 682
Ontruiming der vesting door den vijand. Groote buit. 683

De Sultan onderwerpt zich . . Blz. 685
Het Rijk van *Matam* vervalt onder *Nederlandsche* heerschappij 686
Belangrijkheid dezer verovering tot beteugeling der zeeroovers 687
Verdiensten van den Heer GRONOVIUS. Tevredenheid der Hooge Regéring. . . . 687
Redenen van den Generaal DE KOCK, om langzaam en met voorzigtigheid te handelen . . 689
Stoute onderneming van SENTOT. Zijne overwinning . 689
Zijne nederlaag 691
Gevangenneming van KIAYA-MODJO den Opperpriester . 691
Nieuwe onderneming van SENTOT . . 693
Wapenstilstand. Onderhandelingen met de opstandelingen. Hervatting der vijandelijkheden. Zware verliezen van DIPO NEGORO 693
Staat des legers in het begin van 1829. De dood van den Generaal-Majoor BISCHOFF doet den Heer DE KOCK aan het hoofd blijven . . . 695
Overtogt van DIPO NEGORO over den *Progo*. Zijne zwervende levenswijze en doorgestane gevaren. Onderwerping van SENTOT 696
Aanmerkingen over dit zwerven van DIPO NEGORO . 698
Brief van den Opperveldheer aan DIPO NEGORO. Deszelfs onderhandeling met den Overlten CLEERENS . 699
Komst van DIPO NEGORO bij den Generaal DE KOCK . 700
Vertraging der onderhandeling. Terugtred van DIPO NEGORO 701
Zijne gevangenneming en ballingschap . . 702
Einde des oorlogs op *Java*. Aanmerkingen daarover. Verlies van manschap en geld, daardoor veroorzaakt. 704
Inrigtingen omtrent de inlandsche Vorsten . . 706
De Generaal VAN DEN BOSCH wordt Gouverneur-Generaal. 707
Slot van het verhaal der *Oostindische* zaken . 708
Scheepstogt van Luit. KOLFF naar de zuidoostelijke eilanden. Derzelver toestand . . . 708
Timor, *Wetter* en *Kisser* 709
Lettee 710

Moa . . . . . . Blz. 711
Roma 712
Damma 713
Lakor 714
Locan 714
Babber 715
De *Aroe*-eilanden 716
Meerderheid der Christenen over de Heidenen in de *Aroe*-eilanden 719
De *Tenimber*-eilanden 719
Tweede reis van KOLFF. De *Ceram-Laut* en *Goram*-eilanden 721
Togt langs de Z. W. kust van *Nieuw-Guinea* . 722
De *Key*-eilanden 722
Aanmerkingen over deze reistogten . . 723
Togt van Kapt. Luit. STEENBOOM naar *Nieuw-Guinea* . 724
Ontmoeting met de inlanders. De *Dourga*-rivier . 725
Goede verstandhouding met de inlanders. Stichting van het fort *Dubus* in *Merkus*-oord. De *Engelschen* vestigen zich op de N. W. kust van *Nieuw-Holland* . 726
Overgang tot de *Westindische* gebeurtenissen . 728
Curaçao. Lotgevallen van 1795 tot 1803 . 729
Aanvallen der *Engelschen*. Zeerooverijen der *Franschen*. 731
Rampen, door den *Commodore* MURRAY aan de Kolonie veroorzaakt. Dappere verdediging onder BRION . 733
Overrompeling des eilands op den 1sten Januarij 1807. 735
Teruggave des eilands. Goud op *Aruba*. Komst en vertrek van KRAIJENHOFF . . . 737
Verval van het muntwezen en andere rampen . 738
Suriname. Komst van PICHEGRU en andere *Fransche* ballingen aldaar 740
Afschaffing van den slavenhandel . . 741
Nadeelen van dien menschlievenden maatregel voor de Koloniën, bepaaldelijk voor *Suriname*. Vermindering der slaven 744
Nadeelen van het verblijf der planters buiten de Kolonie. 745
Uitputting der oude Kolonie *Suriname*. Nieuwe Kolonie aan de zeekust of *Nikkerie* . . . 746

Bloei van *Demerary* . . . . . Blz. 749
De kust van *Guinea*. Moord van HOOGEBOOM te *St. George Delmina* 750
Komst van DAENDELS als Gouverneur op de *Goudkust*. 753
Zijn gedrag jegens DE MARREÉ 754
Zijne laatste handelingen en dood . . 755
Togt der *Engelschen* en *Nederlanders* naar *Algiers* . 756
Ontdekking van het *Nederlandsche*-eiland . . 760
Slot 763

BIJVOEGSELEN.

I. Tot het III. D. I. St. Blz., 108. Over den grooten *Javaanschen* oorlog van 1741 tot 1747 . 765
II. Tot het III. D. II. St., Blz. 518 *en verv.* Over de weder in bezitneming van *Neêrlands Indië* na de heerschappij der *Engelschen* . . . 778
III. Over de vroegere Geschiedenis van *Curaçao* . 785
IV. Jongste zeereizen der *Nederlanders* rondom de wereld. 796

VERBETERING.

Op Blz. 171. van het III. D. I. St. staat *Colombo* lees *Candi*.

